This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

105175-B.

Österreichische Nationalbibliothek
+Z225869002

Digitized by Google

Digitized by Google

NAPREDAK

školski časopis

za

učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Tečaj šesti.

Urednik:

Stjepan Novotný.

U ZAGREBU.

Brzotiskom Dragutina Albrechta 1865.

Digitized by Google

Kazalo.

Božja zmožnost, stvar. razglab. 3. štiva druge slovn. čitanke. Od M. C. II. 24.
Crtice iz povjestnice obučavanja i odgojivanja. Napisao Mijat Stojanović. III. 33. IV. 53. V. 71. VI. 85. VII. 106. VIII. 120. IX. 136.
Cviet i mladost. Od Gj. Rožmana. X. 154.
Da li škola dovoljne postotnine nosi seljaku? Od J. K. VIII. 116.
Da nezakasnimo. Od M. C. VIII. 113.
Imadu li se naše pučke učione preustrojiti? Od Mirosl. Cugšverta. I. 2.
Izpitni šlendrijan. Od x. VII. 109.
Jezikoslovne vježbe na temelju ćudorednih štivah I. odsieka druge slovn. čitan. Kratki sadržaji štivah i ćudoredne pouke. Priobćuje P. Solerti. X. 152. XI. 168. XII. 186. XIII. 205.
Kako se imade naučiti gospodarstvo u pučkoj učioni, da bude mladeži i njezinom budućem zvanju koristno? koja su sredstva nuždna za uspješnu obuku u toj struci? Od P. Solertia i Gj. Rožmana. XX. 317. XXI. 321.
Kako se ima obuka u pismenom izrazu mislih (stilistici) kroz sve razrede postupno razdieliti, da bude plodonosnom? Riešio M. Cugšvert. XIX. 289.
Kako učiona naobrazuje pamteću moć? Od M. Cugšverta. XI. 161.
Katekeza „o milosti“ za treći razred puč. učione. Od I. J. I. 9.
Katekeza za treći razr. »Devet tudjih griehah“. Od Fr. Kramarića. XXIV. 372.
Koji je uzrok, da su djeca po gradovih u ćudorednom i bogoštovnom smislu u novije vrieme popustila. Od Gj. E. VI. 81.
Koji su faktori odgojenja djece? — ima li se učiona od crkve odstraniti? Riešio P. Solerti. XII. 177.
Ljutina zime. (Sitnica za djecu od A. Š.) III. 43.
Methodička načela obuke u računstvu. Polag Strehla od Gj. Estera XXI. 324. XXII. 340.
Možemo li bez pomoći roditeljske valjano napred stupati u obučavanju? Od Fr. Valpotića. IX. 129.
Na pragu god. 1865. — I. 1.
Naredba vis. kr. hrv. slav. namj. vieća, koja govori ob odšteti troškovah itd. kot. škol. nadzornikah. V. 77.
Njekoje najobičnije pogreške u domaćem odgojivanju. Pr. J. T. XI. 173.
Nješto o učiteljskih skupštinah. Od Milana Kobali-a. XVI. 241.
O izboru stališa. Od Gj. E. X. 145.
O pravoj prosvjeti. Od Ed. Tomaja tuminskoga. VII, 97.
Osnova predavanja zemljopisnoga trojedne kraljevine. Od V. Mařika. IX. 138.
Postonjska špilja. Od Lj. Modeca. XVII. 262.
Povjestničke crte o školarstvu u Hrvatskoj. Od Iv. Tklč. XXII. 337. XXIII. 353. XXIV. 369.
Prirodoznanstvo u pučkoj učioni. Od Lj. Modeca. III. 39. IV. 56. V. 73. VI. 91. VII. 101. VIII. 123. IX. 133. X. 149. XI. 164. XII. 183. XIII. 198. XIV. 214. XV. 231. XVI. 245. XIX. 293. XXI. 331. XXII. 348. XXIII. 357. XXIV. 377.

Digitized by Google

Prva velika skupština pučkih učiteljah u Zagrebu. XX. 305.
Prvopočetni postupak o stavku. Vježba za drugi razred. Od Iv. Klobučara. XXIII. 359.
Računstvene zadaće. (Za oštrenje pameti od R. V.) XIV. 220.
Rieč o tako zvanih opetovnicah. Napisao Bartol Francelj. II. 17.
Riešenje računstvenih zadatakah u 14. br. ovoga lista. XVIII. 282.
Roda. Sastavoslovna vježba u trećem razr. Od F. Belčića. XIII. 201.
Sastanci učiteljski u kotaru odranskom, zelinskom i ivaničkom. XVII. 268.
Sastanci učiteljski u kotaru križevačkom i djakovačkom. XVIII. 283.
Sastanci učiteljski u kotaru požežkom i jastrebarskom. XIX. 301.
Seoska omladina i pučka učiona. Od Vr.... XIV. 209.
Sestra Egerija. Pr. J. T. II. 25.
Slonovo kajanje. Sitnica za djecu od Lj. T. XI. 174.
Stari učitelji. Od jednoga staroga učitelja. I. 12.
Stari orguljaši i sadanji učitelji. Od V. T. VII. 107.
Stvarni sadržaj ili realije u pučkoj učionici. Napisao M. Stojanović. XVII. 257. XVIII. 280.
Sućut i protućut sa staništa pedagogičkoga. Od M. C. IV. 49. V. 66.
Školski zapt. Od Fr. Klaića. XV. 225. XVI. 251. XVII. 266. XXI. 328. XXII. 344.
Što je za učitelja slavnije, da li pozvanu i stavljenu na to: vršiti svoju dužnost, makar bila necienjena dostojno ili prezrena, ili zanemariv posve ili djelomice dnžnost, nepozvanu izvan njezina obsega raditi i tražiti slavu? — XVIII. 273.
Što nebi smjelo biti, a ipak biva. Deset istinah od B. — XII. 190.
Što nebi smjelo biti, a ipak biva. „Dvadeset drugih istinah.“ Od —a—. XV. 235.
Valja li nam prekrštenih rukuh sabor očekivati? Od I. Petrača. V. 65.
Zagrebačka županija. Na ogled iz zemljopisa trojedne kraljevine od V. Mařika. XIII. 193.
Znamenita viest. XIX. 297.

Dopisi. Viestnik. Natječaji. Promjene.

Digitized by Google

Digitized by Google

Broj. 1. U Zagrebu, 1. siečnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Na pragu god. 1865.

Stupismo evo na prag nove godine, da pomoćju božjom nov odsiek vremena zahvatimo, koji pred nami leži i u kojem valja opet se pripasati odvažnom spremnošću, da nam rad na polju školarstva utješivo uznapreduje. Što smo izkusili, što li je prema željam našim bilo, kako se je komu desilo, — sve ostaje za nami. Tko je malo natrag okom svrnuo u prošlu godinu, bit će jamačno opazio: da su nam mnoge želje u obće puste ostale, tako da je na mjestih drač nehajstva probujao, gdje bi bio lasno mogao cviet duševnoga napredka u rumene pupke se otvoriti te miomirisom sladkim svoj okoliš nasladiti. — Nisu to bile sanjarije, ni tlapnje; nisu to bili časoviti proizvodi razgrijane mečte bez stanovita smjera i svrhe; niti se što željelo proti mogućnosti učina. — Mnogo je toga bilo, što je za boljak školstva našega već prijašnjih godinah potaknuto; što je poslje s novice na vidik iznašano, neumornim naprezanjem duha razglabano te prema zahtjevom pučke prosvjete u sklad poredano. Ele! projurilo vrieme, koje nosi brieme: gdjegdje prosinula malo zraka boljega izgleda za učionu, gdjegdje pako suton kojekakovosti u mrak nevaljalosti prepliv o. — Čitatelji ovoga lista znadu, kako je mnogo toga pisano bilo za boljak pučke učione i učiteljstva, pa kako su mnoga pitanja s toga staništa neodgovorena ostala. — Kakovim su uspjehom radnje učiteljskih skupštinah obrodile? Kako je prekrojen izbor pučkih učiteljah? Koje su mjere preduzete, da se cjelokupna obuka u skladu rukovodi? Što je učinjeno, da se preustroje i valjano urede

Digitized by Google

preparandije naše? Kako se je na put stalo nemarnosti mnogih učiteljah u učioni? Kako se je pobrinulo za odgojenje ženske seoske mladeži? Gdje nam je zaklada za mirovinu učiteljah, njihovih udovah i sirotčadi? Gdje narušeno na mjestih suglasje medju učiteljstvom i političkom oblasti? Gdje nadziranje početne učione? i t. d. Sve sama takova pitanja, koja riešenje svoje željno izgledaju. Nevalja dakle samo kod dobre volje postati, koja to sve pušta u pismohrani ležati, niti čekati na naše zakonodavno tielo — sabor, koj bi, ako se sazove, mogao i opet nepodpune norme za početnu školu, kao prošli, učlanjivati: nego bi trebalo s odvažnom voljom i čin spojiti, te, što je prešno, bez odvlake ustanoviti, jer će nam drugčije natražnjačtvo u školstvu sve više mah preuzeti, te jednostavan posao popeterostručiti.— Što se pako tiče samosviesti i nutrnjega uvjerenja o zadaći pučkoga prosvjetitelja, te gorljivoga požrtvovanja za umni boljak našega puka, to se samo s vremenom uz valjano ustrojstvo početne škole postići dade, a ovako bez toga, sve se bojimo, da neima ni pomisli: van ako izuzmemo koju to osobu učiteljsku, ponjajuću taj blagotvorni zahtjev naše dobe, ali skučenn u zabitni krug ograničena djelovanja i neizvjestne radnje, koja samo krila lomi svakoj plemenitoj težnji.

Što nam nastupila godina u svom naručaju nosi, to je za nas koprenom uhvanja zastrto, kojom se pìta svaki neumrli, buduć mu jedina baština iz kutije Pandorine. — Tim uhvanjem dakle upiramo ove godine naše oči u one muževe, koji poznatim rodoljubjem nadahnuti po svom visokom zvanju mudro i obzirno zauzimajuć se i nastojeć oko promicanja narodnoga školstva i dosljedno pučke prosvjete kadri su postojavše zlorabe uklonuti; nov, blagonosan nasad na polju školskom udjelotvoriti, te ozbiljnom željom za intellectualni probitak našega naroda smierno nadanje naše predusresti. U to ime da nam bude čestita ova nova godina!

Imadu li se naše pučke učione preustrojiti?

Ob ovom pitanju prosboreno je u II. tečaju br. 3. našega škol. lista „Napredka“. Nu g. pisac toga članka svratio je našu pozornost samo na učevne predmete naše pučke škole, uz koj nacrt i ja prianjam. Dopustit ćete mi, da Vam ja opet s druge strane koju rečem o naših seoskih učionah.

Digitized by Google

Minulo je već njekoliko godinicah, što su u nas uvedene škole, pa su gdje i gdje već i liepo procvale, nu žalibože plod njihov ili je jošte jalov ili nikakov. Obazrimo se malko po školskom polju, pa iztražujmo što su barem pojedine škole, neću kazati sve, učinile za blagostanje svojih občinah. Da li su podigle budi ratarstvo, budi stočarstvo, ili u kakovoj praktičnoj struci bile blagonosne. — Pojedini se naučiše čitati, pisati i računati nješto, to bje sav uspjeh.

Mnogi smatraju pučku školu po njemačkom izrazu „Elementarschule“ kao početnicu, koja puku prvi temelj naobraženja dati imade, na kom temelju višje škole nastavljaju — pa ju stoga i nazivlju početnom učionom. Po mojem mnenju nije ona početna učiona onako, kao što ju njeki smatraju, već je ona samostalan zavod. Pučka učiona imade istu onu zadaću, koju i svako višje učilište, naime usposobljenje pitomacah za praktični život. Svako učilište imade njeku svrhu pred očima, koju pitomci postići imadu; isto tako i svrha pučke škole jest, da njeni pitomci budu u pravom smislu ljudi t. j. valjani gradjani i krepostni kršćani. — Vrše li učione u tom pogledu svoju zadaću? — Pitanje sam ti stavio mili čitatelju; a tvoje izkustvo dat će ti na to podpun odgovor.

Dodji čitatelju, koj se u gradu po sagovih šećeš, a zauzet si za prosvjetu, dodji i uputi se malko do kolibe gdje kojega seljaka, u kom zabitnom mjestancu naše domovine, tu ćeš naći ranah s kojih naš narod pogiba. Ove, ove treba vidati; a tko će jih, ako ne škola. Nije naš narod siromašan; imade on liepu glavnicu, svoje polje i svoju stoku, nu ta glavnica mu nosi malo postotakah, a to zato, jer ju nezna na veće kamate uložiti t. j. neumije iz svog gospodarstva sve to veću korist izvadjati. Zaviri mu malko u kuhinju, pa ćeš vidjeti, kako se kukavno hrani, a da si znade pripraviti, mogao bi baš gospodski blagovati. A kako stoji s naobraženjem njegova duha?

Jesi li kada zavirio u njegova obiteljska odnošenja? Kako se ukućani medju sobom paze? Kako si dječicu, te nježne bilinice čovječanstva uzgaja? Doista, koji iole pojma ima, što će to reći uzgajati, sgrozit će se, kad vidi kojekakove izgrede u tom obziru. Badava škola posluje; što ona težkim trudom i vremenom sagradi, to roditelji u tinji čas razore.

Nekažem ja da roditelji nahvalice svoju djecu kvare, nipošto! nego je tomu njihovo neznanstvo krivo. Neima narodne prosvjete bez

Digitized by Google

valjanog odgojivanja. Šta će ti glava Sokratova, ako imadeš srdce Neronovo. Prvo što čovjek treba, jest odgojivanje, a škola kao sjemenište narodno treba da tu prvu potrebu čovjeka namiri, t. j. škola imade najprije roditelje usposobiti i pripraviti za uzgoj čeda svoga. Nu škola valjda neće držati sad ostarjelim roditeljem pedagogička predavanja, nego? Poslovica kaže: „na mladjih sviet ostaje, zato napred s mladjim naraštajem, neka barem budućoj generaciji sunce moralne prosvjete sine. Kad škola omladini pokaže pravac, po kojem će ona buduću svoju djecu odhranjivati; tad će se i naša pučka učiona boljemu uspjehu u svojoj struci nadati moći. K tomu pako ponajprije treba, da se jedared latimo naobražavanja ženskoga spola.

Da vam jedared kažem, moje misli o ustrojstvu pučke škole. Prvo što bi se preustrojiti imalo, jest školsko vrieme. Pitam ja svakoga: može li se diete u trijuh godinah počamši od 7 ili 8 godine valjano naobraziti za cieli svoj budući život? To ćete mi jamačno dopustiti, da to nijedno diete kadro nije. Doba djetinja nije u tom stanju, da onu mjeru naukah u trijuh godinah, kakova se od seoske učione zahtieva — pojmi i uporavi, te se uviek skoro dogadja, da diete obuku pravo neshvaća, pa radi toga ni neima nikakova upliva na njegovo čuvstvo i ćud. Diete u nježnoj svojoj dobi, kada mu još kojekakove igračke po rukuh se vrte, u to doba već mora se baviti svakojakimi brojnimi razmjeri, jezičnimi pojmovi i pravili; dječak, koji još sniva sladak san djetinstva, kojemu je život jošte samo igračkom, već se mora prvimi pojmovi gradjanskih dužnostih zanimati. Narav se sama na toj zlorabi osveti, jerbo čim diete iz škole, već zaboravi što je naučilo, pa je i naravna stvar; jer niti je svom znanju svjestno, niti mu je ćud njim obuzeta. Takova nauka jest nasilje za duh dječji, pa isto tako škodi kao i kakovo silovanje s tielom.

Pučka škola imade toliko za učiti, da sravnivše to sa školskim vremenom sadanjega sustava i dobom djeteta, veliko bi razmjerje dobili. Pučka škola imade sada toliko se boriti sa znanjem, da se uz to skoro pregledati mora naobraženje duha i srdca. Dr. Scherr razredio je školsku obuku na tri dobe: dobu djetinstva, dobu mladosti i dobu gradjanskoga života, za svaku ovu dobu prilagodio je napose obuku. (Vidi Encyclop. Wörterbuch des Erziehungs- und Unterrichts-Wesens.)

Digitized by Google

Školsko vrieme ustanovljeno je u njemačkih državah kao Saskoj, Badenskoj, Virtemberžkoj itd. na osam godinah, počamši od šeste, pa do četrnaeste godine. U Pruskoj i u okolici Hanoveranskoj ustanovljeno je školsko vrieme na devet godinah. — U njemačko-protestanskih občinah u Ruskoj, najpače u Saratovskih kolonijah polaze djeca od 7 pa ća do 15 godine učionu. U Saso-Meningskoj polaze djevojčice do 13, a dječaci do 14 godine učionu; u Anhaltu polaze djevojčice do 14, a dječaci do 15 god.; u Šlezvig-Holšteinu pako djevojčice do 15, a dječaci do 16 god.

Na kako dugo da mi naše školsko vrieme protegnemo? Hoćemo ili baš moramo li sve po tudjem kalupu praviti, zar neimamo i mi slobodne volje i pedagogičko-didaktičke samosviesti? Ja bih kazao: neka bi se u nas školsko vrieme udarilo na 6 godine, budi od 7 do 13, ili od 8 do 14 god. Ovih šest godinah bi se razdielilo na 6 odsiekah, na svaku godinu po jedan odsiek. Prva godina ili prvi odsiek bio bi samo priprava za buduću nauku; 2, 3 i 4 odsiek neka bi bio, kao što sada 1, 2 i 3 razred. Poslednja 2 odsieka 5 i 6 zanimala bi se gospodarstvom (vrtlarstvom, voćarstvom, pčelarstvom, svilarstvom i stočarstvom) i drugim koristnim znanjem, u obće svim, što zasieca u praktični život. K tomu bi se jošte pridalo poznavanje ponajvažnijih gradjanskih ili ustavnih zakonah, a to bi se sa domoslovjem skopčati imalo. Poznavanje je zakonah doista za svakoga člana države od najveće važnosti. Koliki bi mnogim neugodnim posljedicam izbjegli, kada bi što bolje zakone poznavali, a naš seljak drugoga zakona za sad još nepozna, van batinu i kladu.

U 5 i 6 odsieku imale bi se od dječakah oddružiti djevojčice, koje bi posebna učiteljica podučavala u svem, što u njihov djelokrug spada. Što bi glede ženskoga spola kazati imao, naći ćeš u zadnjem broju „Napredka“ od prošle godine iz brošure Dr. Starka.

Dao Bog te mu se izpunila želja njegova, a ja mislim — želja i svih nas, te bi se jednom uvele i ženske učione. Dobrih nam materah najprije treba; one su temelj na kojem škola dalje gradi. Liepo ti kaže naš vrli pedagog M. Stojanović u svom člankn „Naobraženje čovjeka“ u Nevenu od god. 1853 br. 35. „Bez dobrih materah, valjanih i krepostnih materah, moći će škola doduše nčiniti iz djece učene, vješte, ugladjene gradjane, ali umne poštene, savjestne, čuvstvujuće, dobre, krepostne ljude i religiozne nikada.“

Digitized by Google

I opet na drugom mjestu veli u tom članku: „Naš je narod još na nizkom stepenu naobraženosti, a mužki spol bez ženskih glavah nije nipošto kadar podići narod na navišji stepen izobraženja.“

Dr. Stark kaže u svojoj brošuri, da bi se više občinah dogovoriti i zajedničku školu za ženske poslove zavesti mogle. Ja nalazim da je to u Hrvatskoj nemoguće izvesti, jer su občine školske dosta porazdaleko jedna od druge, a naš seljak nije u stanju, da u drugoj občini hranu ili stan za svoje djevojče plaća. U Njemačkoj se to može, gdje svako selo političku župnu i školsku občinu sačinja, te občine nisu daleko jedna od druge, tako kao što u nas po 2 do 3 sata porazdaleko.

Za silu mogla bi se ustanoviti normalna nagrada u svakoj školskoj občini učiteljevoj ženi, koja bi se bavila podučavanjem ženske mladeži, ne pako da joj se to iz osobite milosti ili bolje rekuć kao milostinja pruži. Pa takove normalne nagrade neka nebi imale mjerila milostinje — t. j. neka bi bile primjerene trudu i gubitku vremena.

U tako ustrojenih učionah imala bi biti 2 definitivna učitelja i 1 učiteljica, ili mjesto 2 učitelja, samo 1 učitelj i 1 pomoćnik. Jedan učitelj imao bi 5 i 6 odsiek, a jedan 2, 3 i 4; a učiteljica 5 i 6 odsiek ženske mladeži. Nu što sa 1 odsiekom, kamo s njimi. Učitelj 5 i 6 odsieka nemože, jerbo imade se najviše baviti sa praktičnom strukom; a za učitelja 2, 3 i 4 odsieka bila bi nepravda pa i nemogućnost sa 4 odsieka se baviti, pošto bi već prieko dosta posla sa tri rečena odsieka imao. Djeca 1 odsieka i onako nebi imala van 2 sata na dan školu polaziti, pa i stoga, što je ovaj odsiek samo priprava, te bi se tek u drugom polulječu gdje što moglo uzeti iz naukah, ono, što dosada uzimljemo prvo poljeće u 1 razredu. Majka znade s takovim malim pukom najbolje upravljati, s toga bi ja te male divljake učiteljici preporučio, koji bi se pod nadzorničtvom, koje veće učenice ili učenika koječim zabavljali. Buduć bi se u tih višjih odsiecih, što god i o uzgoju govorilo, to bi imali veći učenici i učenice prilike za praktično vježbanje.

Iz 6 odsieka prošli bi učenici u opetovnicu, te bi ju polazilè djevojčice do 16 godine, a dječaci do 18 god., radi toga što je kod nas zakon ustanovljen, da djevojka u 16, a mladić u 18 godini slobodno u brak stupiti mogu. Komu bi s volje bilo, mogao bi i dulje

Digitized by Google

istu opetovnicu polaziti. Osnova tih opetovnicah liepo je izradjena u Starkovoj brošuri, stoga bi bilo suvišno ovdje što govoriti, samo jedno hoću da navedem.

Mnogim izmedju mladjih mojih sudrugovah neće biti poznato, kako su postale opetovnice.

Utemeljitelj opetovnicah bjaše u prošlom stoljeću Roberto Raikes, rodjen god. 1735 u Glaucesteru, i tu umre god. 1811. Godine 1780 bjaše utemeljena prva opetovnica u njegovu rodnu mjestu. Za ovim mjestom povela su se mjesta Yorkshire i Leeds, a g. 1785 utemeljeno bi družtvo u Londonu za podporu nedjeljnih školah. God. 1796 podigoše se opetovnice u Irskoj, i ovakove nedjeljne učione polažahu i roditelji, kao osobito u Valesu. U Bristolu bjahu ustrojene škole za odrasle (adult schools) naime za mužkarce i ženske ujedno počamši od 16 godine. God. 1814 ustrojene su nedjeljne učione na Scilskih otocih, a god. 1816 u Škotskoj i sjevernoj Americi. Za ovom povela se i Njemačka. (U Monakovu učila je g. 1825 gospoja 60 godinah stara tekar čitati). Nakon njekoliko godinah pojavile su se i u našoj domovini, koje bi doista nakon svrsi shodna preustrojenja školskoga sustava drugo lice dobile, nego li sada imadu.

Dr. Švarc govori u svojoj brošuri: „Die Schulen“ (Leipzig 1832) o njekakovih poboljšalištih (Verbesserungs-Schulen), u kojih bi se izkvarena mladež popravljala, nu ja mislim toga kod nas netreba; ta nije izkvarenost jošte taj vršak postigla, da bi za popravak posebnih zavodah, izim pučke škole trebalo.

Drugo. Koliko od naših školskih sposobnjakah školu polazi? možda izmedju 200 i više samo 80. Zašto da se ovim drugim susteže blaga luč prosvjetljenja umnoga, medju kojimi mnoga bistra glavica i čuvstvujuće srdce u haljugi neznanstva gine? Zašto da ovim nesine sunce nauka, te da njegova toplina dopre do nježnih žilicah, da iz njih postane plodonosno stablo gradjanskoga i druževnoga života? Zar manjina odlučuje mjerilo prosvjete? A zašto nebi i nakazna djeca školu polazila, već da se iz nje kao što sada biva, izključuju. Naravno s takovom djecom je težko, jer bi ih drugoj djeci na ruglo iznieli; nu svemu tomu dalo bi se predusriesti, samo volje i poduzetnosti treba. — Kada bi svi školski sposobnjaci takovu polazili, tada bi imali nade, da će si škola osvjetlati lice,

Treće. Svaka škola morala bi imati svoje malo gospodarsteno

Digitized by Google

pokušalište, kao n. pr. nješto zemljišta za razne pokuse, pčelinjak i t. d. Kod njekojih učionah, to već doduše obstoji, no sadanji školski sustav nije s tim u savezu,

Četvrto. Dotične vlasti imale bi se pobrinuti za občinske pašnjake, da se polazak škole neprieči. — U obće željeti bi bilo, da se naše sada obstojeće municipalne vlasti malo toplije zauzmu za školarstvo.— Občine bi se zatim imale pobrinuti za najnuždnije gospodarstvene sprave, koristne časopise, knjige i t. d.

Sada polazi učenik do 10 ili 11 godine svagdanju školu, a zatim do 13 ili 14 god. nedjeljnu. Pitam ja svakoga, koji poznade razvitak duha ljudskoga, može li mladić ostavljen u 10 ili 14 godini dobe svoje biti koliko toliko duhom zrio? Ta to se nemože zahtievati od te mladjahne dobe i tako kratkoga školskoga vremena. Baš u to vrieme je najsposobniji za nauk, i za oplemenitbu duha, a ne onda, kada mu je najviše gotova već nauka i ponuke treba, kada dodje na razkrižje života; onda ga škola ostavi uzburkanomu moru života, kada bi ga upravo prigrliti imala, kao nježna majka.

Ovako bi pitomci valjano pripravljeni stupili u praktični život. Počeli bi dizati sve gospodarstvene struke, te tako bi se materijalno stanje domovine a s njim i učiteljsko podiglo. Tada bi se i svako moralno zlo izkorjenilo, jerbo djevojka iz rukuh učiteljice, a mladić iz rukuh učiteljevih nuz nadzor svoga duhovnoga pastira stupili bi u brak, te bi onda kao valjani gojitelji i svoju djecu bolje, nego li sada, pripravljali za školsko odgojivanje i budući život.

To bi bilo u kratko mili čitatelju, što mislim o naših seoskih učionah. Ako ti se vide moje misli gdje što neosnovane, popravi, jer su potekle jošte iz ograničena objema izkustvenoga i neuvježbana pera. Kako daleko moje izkustvo dopire ovo kratko vrieme, što se bavim na školskom polju, tako daleko sam ti i nacrtao stanje naših seoskih učionah s onoga gledišta, s kojega sam ga smatrao. Ako imadeš zrelije nazore, koj si već starina na školskom polju, te si i bogat izkustvom, nedaj da ti tvoje izkustvo u taman prodje.— Više ljudih, više znade; više očih, više vidi; s toga ti ostavljam, da ti sud izrečeš, nisam li gdje što možda zabrazdio ili pretjerao mojimi misli. A da naše seoske učione sbilja preustrojenja trebaju, to će mi jamačno svatko dopustiti. Što se gradskih učionah tiče, to

Digitized by Google

ostavljam tebi učitelju u gradu. A mi svi skupa učitelji, da jedared polučimo svrhu našu, pružimo si prijateljski desnice, pa recimo:

„Unitis viribus!“

Mir. Cugšvert.

Katekeza „o milosti“ za III. razr. puč. učione.

Draga djeco! sad smo došli u katekizmu na poglavje treće. U prvom poglavju čuli ste, što imademo vjerovati, da se spasimo. Da je naime samo jedan Bog, da nas je druga osoba božanska, spasitelj g. Isukrst odkupio; da nas duh sv. posvećuje u crkvi njegovoj, u kojoj zadobivamo i oproštenje griehah, te da poslje smrti ima drugi život. U drugom poglavju učili smo poznavati zapoviedi božje i prestupak ovih zapoviedih — grieh, te njemu protivnu krepost. U trećem ću vam pako poglavju kazati, kako je dragi Bog dobar i kako on želi, da se svi ljudi spase, davajuć im za to stanovitu pomoć.

Draga djeco! Vi znate, da je čovjek skloniji na zlo, nego li na dobro. Što sam rekao Petre? itd. Ako n. pr. k tebi dodju dva tvoja najbolja druga, te ti jedan kaže: hodi, idemo se igrat na livadu, a drugi koj je bolji, kaže ti: hodi, idemo radje u crkvu, upravo sada zvoni k blagoslovu, a ti znaš, da gospodin Bog zapoviedi, da idemo k službi božjoj; kojega ćeš ipak prije posluhnuti, da li prvoga, koj te zove na livadu, ili ovoga, koj te zove, da ideš k blagoslovu?

Vidite djeco moja! to vam čini naopaka pohotnost, koja je još izza iztočnoga grieha u čovjeku ostala. Kako znate, čovjek izgubi na sv. krstu grieh iztočni, nu zla pohotnost ostane u čovjeku, i ta pohotnost kao ostatak iztočnoga grieha često odvraća čovjeka od izvršivanja dobrih dielah. Kaži mi sad ti Ivane: na što je čovječja volja sklonija? Zašto je na zlo sklonija? Što je u čovjeku ostalo poslje iztočnoga grieha? Što čini u nas ta zla pohotnost? — Vidite djeco draga! da kadri budemo dobra djela izvršavati, to nam daje g. Bog nutrnju nevidivu pomoć, koja nas na dobro potiče; a ova se pomoć zove milost. Kaži mi sad ti Josipe? Što nam g. Bog podaje, da budemo kadri dobra djela izvršavati? Da li mi vidimo tu pomoć? Kako se onda zove? Što djeluje u nas? — Kaži mi još jedanput ti Gjuro! Što čini u nas ta pomoć? A kako se zove onda? itd. Kaži ti meni da li je to milost, što si ti zdrav? Tko ti je dao zdravlje? Što si ti njemu zato dao, što si zdrav? Vidiš, to ti je dragi Bog

Digitized by Google

badava dao i zato sve ono, što od njega badava dobivamo, zove se „milost.“ Kaži ti meni Jakove! Što je milost? itd. — Dakle sve, štogod od njega dobivamo, to sve zove se milost. Vidite djeco moja! kao što dobivamo od dragoga Boga sve, štogod trebamo za naše tielo, tako dobivamo i u dušu pomoć od njega, kojom smo kadri braniti se proti zlu, a činiti dobra djela, a ta pomoć, koju u dušu dobivamo, kako se zove? Kaži ti meni Mijo! da li g. Bog milost pruža samo našem tielu? Zašto nam podaje milost i našoj duši!

Pazite djeco! Ova milost, koju dobivamo od g. Boga u dušu našu, jest dvovrstna, naime: djelujuća i posvećujuća. Kaži mi Josipe! kolikovrstnu milost dobivamo u dušu našu? Kako se zovu? — Djelujuća vam je milost takova, koja nas u duši našoj pobudjuje na dobro i u tom dobru pomaže, da to laglje izvršavamo. Kaži mi ti Vjekoslave, što sam rekao? — Što čini u nas milost djelujuća? Posvećujuća je pako ona milost, koja nas posvećuje i u nas svaki grieh uništuje; upravo tako mislite si, kao da bi ja uzeo čašu, koja bi bila posve zaprljana blatom, te bi ju oprao u vodi, a kad bi ju izneo iz vode, bila bi sasvim čista: isto tako i čovjek biva posvećujućom milošću čist na duši, sasvim obnovljen iznutra i onda kažemo, da je takav čovjek opravdan pred Bogom. Što sam kazao, što je milost posvećujuća? Što čini u nas ta milost? Kakav biva čovjek tom milošću? A da li vi djeco razumijete, što će to reći opravdati se?

Pazite, ja ću vam kazati jedan primjer. Kada bi n. pr. tebe hotio koji opaki sudrug obtužiti g. učitelju, da ti danas nisi bio u crkvi, tada bi te učitelj zapitao za uzrok, zašto nisi došao k sv. misi? Nu ti si bio kod sv. mise i imenuješ g. učitelja tvoga sudruga, s kojim si išao u crkvu. Ovaj posvjedoči, da si bio kod službe božje; tomu g. učitelj vjeruje, i ti si pred njim nedužan, jer si se obranio ili opravdao. Sada znadete, što će reći opravdati se? — Ali draga djeco! ovu milost nemožemo si sami pribaviti, nego po zaslugah našega g. Isukrsta. Kaži mi Joso! da li si može čovjek sam tu milost steći? Po čijih zaslugah dobivamo tu milost? itd.

Draga djeco! ove vam milosti treba svaki čovjek, koj se želi dragomu Bogu dopasti, jer bez nje nismo ugodni Bogu, niti se moremo spasiti, pa upravo zato nam je naš božanski Spasitelj ostavio sv. sakramente, u kojih primamo tu milost. Kaži mi sada ti Pavle! da li je ta milost čovjeku neobhodno potrebita? Zašto nam je tako

Digitized by Google

potrebita? — Tko nam podaje sredstva, kojimi tu milost primamo? Kako se zovu ta sredstva? — Vi ste već čuli, da će na sudnjem danu pravednici biti na desnoj strani, te će zadobiti plaću vječnoga blaženstva, a na lievoj strani bit će opaki, koji imadu trpiti vječne muke; pa da g. Bog dopusti, da jedan izmedju nepravednikah dodje medju pravednike, to bila za njega velika milost, jer bi došao iz stanja nemilosti božje, u stanje milosti i prijateljstva božjega. Nu toga biti neće, to sam samo za primjer naveo. Nego vidite djeco draga, ako čovjek griešan na ovom svietu k Bogu se obrati, Gospod mu prosti i dade milost, te ga tako iz stanja nemilosti i srdčbe, stavlja u stanje svoje milosti. Što sam rekao Dragutine! Kakav je Gospodin pram onomu griešniku, koj se k njemu obrati? U kakovu je stanju griešnik? a u kakovo stanje stupa, čim se k Bogu obrati?

Ako nadalje čovjek griešnik dobra djela čini, ova mu nisu zaslužna za nebo, ali ipak nisu posve uzalud, jer Bog vidi njegova dobra djela, te mu poda milost djelujuću, tako da griešnik stane misliti, šta je sve zla učinio, kako je nezahvalan svomu stvoritelju, od kojega je tolika dobročinstva primio, te se izpovjedi i biva opravdan. Kaži mi ti Antune! da li su griešnomu čovjeku dobra djela zaslužna za nebo? Nu što g. Bog ipak takovomu podaje? Što čini u njem onda ta milost djelujuća? Jest! takovu milost imao je Saul, kasnije Pavao nazvan, koj je bio najžešći neprijatelj i progonitelj vjere Isusove. Jeste li već čuli ovu pripoviedku o obraćenju Saula na vjeru Isusovu? (Tu se pripovieda, ako djeca neznadu poviest o obraćenju Saulovu: ako ju znadu, pita se.) Što je ta djelujuća milost u Saulu djelovala? Takovu milost dobila vam je od Boga i pokornica Mandaljena, koja je prije bila velika griešnica, nu primiv tu milost, počela se kajati za svoje opačine i tako se je popravila, te kasnije krepostno živjela, da je nakon smrti medju svetice uvrštena. I ona je najprije dobila milost djelujuću, koja ju je na pokoru ganula, a poslje dobila je milost posvećujuću, kojom je postala sveta i opravdana pred Bogom. Što sam kazivao Petre! itd. Tako svaki griešnik najprije dobiva milost djelujuću, koja ga nuka na pokoru i na poboljšanje života, a kada se osviesti, pokoru čini i sv. sakramente prima, onda dobije milost posvećujuću. Kaži nam dakle Stjepane! koju milost čovjek prije dobije? Što čini u njem ta milost? A kada pokoru čini, gdje dobije posvećujuću milost? Kakav tada biva pred Bogom? — Pa što mi-

Digitized by Google

slite draga djeco! Da li znamo, kada tu milost imamo? — Znamo doista, jer nam je tada savjest mirne, ništa nam ju nesmućuje, a nuz to tvorimo dobra djela; jer sam Isukrst kaže: svako dobro drvo, rodi dobrim plodom. Kaži mi ti Milane! da li mi znamo, kad tu milost imamo? Po čem poznajemo, da smo u milosti? Po čem još? Što Isukrst kaže? da li ti znaš, što je to saviest? Jesi li već kada opazio, kako ti je bilo pri duši, kada si štogod sakrivio? Da li si bio veseo? Dakle žalostan si bio; onako ti je njekako težko bilo, i to ti je bila onda nemirna saviest. A kada si kakovo dobro djelo učinio, kako ti je bilo pri duši? Onda si bio veseo; onda ti je bila savjest posve mirna itd. Vidite savjest je dakle onaj glas božji u nami, koji dobra naša djela odobrava, a zla kori. — Draga djeco! ove milosti, kao što sam već prije kazao, treba svaki čovjek, jer bez milosti božje nemožemo se dragomu Bogu dopasti, niti se spasiti, a g. Bog, koj hoće i želi, da se svi ljudi spase, podaje rado svakomu tu milost, koj ju samo traži i nju moli. Zato, dragi moji, moramo sva svoja djela dobrom nakanom činiti, t. j. dragovoljno želiti i činiti ono, što g. Bog zapovieda, i što nam je na korist i spasenje duše naše. Zato valja kloniti se grieha te Bogu dopadan život voditi, da nam g. Bog udieli najveću milost, milost uztrajanja do konca. *I. J.*

Stari učitelji.

Onomadne podjoh popódne iza bure u vrt, da se užijem čista zraka i pročitam koje štivo iz čitanke uz slovničko razlaganje za jutrašnje predavanje. Sjedeć tako i čitajuć prilično dugo, zaokupiše me i nehotice misli o pučkih učionah našeg kraja, gdje je još većina starih učiteljah, kao što sam i sám, ili s onkraj Drave iz preparandijah izišavših, ili pako i bez učiteljskih svjedočbah ponamještenih i to sve po boljih mjestih kotara valpovačkog; a to sve iz uzroka, što za ono vrieme u Slavoniji preparandije nebijaše, a drugo, što kotar ovaj i dan danas pod magjarsku, naime pečujsku biskupiju spada.

Možda mi nebi ovo ni na kraj pameti bilo, da nije dnevnice sve to veća vika na nas stare učitelje, kao nesposobne za ovo zvanje.

Istina je i tajit se neda medju svimi učitelji ovog kotara ne-

Digitized by Google

ima do dvojice, koji su preparandijalne nauke u narodnom našem jeziku proučili i, izpitu se podvrgavši, učiteljske svjedočbe zadobili. Ostali, koje mladji a koje stariji, većinom su radi znanja u muzici a i stranom po milosti presv. pokrovitelja baruna Hillepranda Prandau-a namješteni, što tobože znadu jezikom govoriti, ako se to znanjem kojega jezika može reći, kad čovjek od čovjeka nješto zaiskati može, samo da ga drugi razumje, pa ma to i vriedjalo sluh. Primjer navesti ću iz predlanjske konferenciji, držane 13. kolovoza.

Za pripravu bješe razpisano: „Vježba u praktičnoj obuki spojenoj s početnicom i slov. čitankom.“ Na poziv vlč. g. nadziratelja izjavi se njeki mladi prije pet godinah iz preparandije izišao učitelj, da će na to pismeno — inače za praksu označeno — odgovoriti; što mu dragovoljno dozvoljeno bjaše. Sudeć po njegovu čitanju rekao bi čovjek, da mu je i to koji susjed, vještak u jeziku, kao što je i sam, napisao.

Sastavak ovaj bjaše bez svakog saveza, bez glave i repa, promašajuć daleko svoj cilj, pa što je napokon sliedilo odtud? to, da je tim izvrgo i sebe i svoj odgovor obćem smiehu i ruglu, premda samo podmuklo pristojnosti radi pred odličnimi lici. Učitelj ovaj rodom je Slavonac; nu težeći valjda za znanjem, polazio je škole u Pešti, a poslje u Beču, gdje je i preparandiju polazio.

On može biti ma kako učen u tudjih jezicih, ali kad u svojem nije kadar poštene rieči izreći, a uz to zadahnut i opojen tudjim duhom, nikad mu narodna gojitba i obuka uspievati neće tim manje, što takovi, žalibože, riedko ili upravo nikad neobće s narodnjaci i s dobrimi učitelji, a i knjige narodne slabo čitaju. Pa što će odtud sliediti? Sliedit će to, da će kao i sadanji stari, u toj znanosti i ostariti a tada istom morati gutati svakovrstnih prigovorah, koji jim se sad za mladosti kroz prste glede sve u nadi, da će se popraviti. Ovakvih imade skoro polovica.

To bi dakle bilo o mladih, a što da reknem o starih? Ima li i kod nas nade, da ćemo svedjer u narodnom barem jeziku napredovati? — Slabe ili baš nikakve! Što će dakle višje vlasti s nami? Bi li to štogodj pomoglo, da se po razpisu Vis. nam. vieća izpitu podvrći morame prijavom okr. nadziratelja? Ni najmanje! Sudim po sebi! A i zar bi starac od 50 godinah, a polovicu

Digitized by Google

ih potrativši u školskom prahu, morao učiti predmete, kojim bi u preparandiji podvrći se morao? Sigurno nebi, već bi, kao što sam od više drugovah si čuo, radje potucao se od nemila do nedraga proseć krušac te hraneć i sebe i sirotčad svoju. A bi li to, pitam dalje, i čovječno bilo, dati ljudem od gladi pogibati? a to bi morali, jer borme s ovo kukavne plaće nije nijedan prišiedio, da pod starost, neću reći živjeti, već samo životariti može a o mirovimi onako ni govora nije. —

A jesu li kod nas zbilja na najnižem stupnju pučke učione? Nepristrano sudeć, u koliko sam se ja po Hrvatskoj i Slavoniji glavom obsvjedočio, smijem reći, da nisu! premda se tajiti neda, da jih je većina ipak još veoma daleko od onog stupnja, na kojem bi dosad mogle biti.

Razmišljajuć tako, reći moram, da niti bi pravo, a niti baš čovječno bilo od naših oblastih; da se takovi stari učitelji siluju na izpite, kojim kadri nisu zadovoljiti, ili pako upravo, lišene svake pomoći, odpustiti; a pomoći im se inače niti može, niti hoće, već ako ih u službi ostave. *) Ta ovakvi neće ni onako dugo, pošto su već jednom nogom u grobu. A kad odu jednom na istinu račun davati o svom djelovanju, neće proklinjati bar oblastih svojih.

Lako je dakle s timi, nu s onimi kojim se kroz prste gleda sad, bit će jednom teže. A čim bi se pako i tomu predusresti moglo, poznata je već odavno stvar, t. j. prisilit ih na strog izpit, a po mogućnosti i u preparandiju bar jednu godinu; privatistah bez preparandije ili prakticiranja ni k izpitu pustiti; buduć je poznata i to stvar iz izkustva, da mà inače naučeniji čovjek bio, dobrim učiteljem bez jedne godine pripravničtva biti neće, niti može; čim je učeniji, razumieva se u višoj struci, tim je gorji učitelj u početnoj školi bez prakse.

Izpitu se strogu, rekoh, podvrći, ali ne kao što predlani jedan opet ovog kotara u Djakovu.

Bijaše tomu njekoliko godinah proteklo, kako je rečeni svoj rukotvorski zanat zamienio učiteljskim. Nu kad mu se zaprietiše odpuštenjem iz službe, ako se izpitu podvrći neće, odluči pokušati sreću tim više, što je pod zaštitom možnom, iz milosrdja šti-

*) Dalo bi se pomoći, kada bi samo glavnica za mirovinu, od toliko godinah obstojalo, od koliko se za njom viče, pa da u stanje mira stari učitelji stupe. Op. ur.

Digitized by Google

ćen bio. Kako je izpit svršio, to neznam, al da je umah učiteljsko mjesto i službu dobio, to znam; a da pošten stavak u nikakovu jeziku izreći, a još manje napisati neumije, — i to znam. Pak je ipak na njega manje vike, nego li na nas stare, koji bar ovako načarati umijemo.

Što bi dakle predusresti moglo ovim manam najuspješnije bar u našem kotaru? Mislim da neima sredstva tako prikladnog, kao što su učiteljski sastanci (konferencije); isti izpiti uzporedit se s ovimi nemogu! Izmjenice teoretični i praktični zadatci i odgovori na iste više pomažu za usavršivanje učiteljstva, nego li bog zna kakve knjige i načini podučavanja, o kojih samo u takvih skupštinah sbor učiteljskih svoj sud izreći može.**)

Netrebam dalje opisivati korist tih sastanakah, buduć to i najtuplji učitelj uviditi može a i mora; a drugo, jer je o tom već mnogo i govoreno i pisano te tako i dokazano. A kad to, onda nije dosta preporučeno i zapovjedano, samo jedanput u godini ove sastanke obdržavati, već bi željeti bilo, da vlasti upravo za povjed izdadu, da se takovi sastanci bar svakog četvrta godine obdržavaju. To je želja svih skoro starih a i mladjih učiteljah ovog kotara. A kad bi to bilo, sigurno bi našeg kotara velč. gg. župnici manje uzrokah imali na nas se tužiti zbog nedostatakah u učiteljevanju. Učitelji bi se malo po malo usavršivali u svetom svom zvanju. a i manje bi bilo nesporazumljenja medju župnici i učitelji, te nebi ni jedni ni drugi gubili povjerenja župljanah svojih, što, žalibože češće dan danas biva; već bi suglasno i složno promicali narodnu prosvjetu i blagostanje. — Toliko o tom za sad razmisli

jedan stari učitelj.

Viestnik.

— U trećoj glavnoj skupštini družtva obrtničkoga u Zagrebu, držanoj dne 18. pros. p. g. pripoznato je uredjenje obrtničkih školah priekom nuždom, te je u tu svrhu imenovan odbor (gg. Jos. Torbar dir. realke i članovi Janko Grahor, Kamilo Bedeković, Juraj Šviglin, Otto Jokuš i Franjo Klein), koj će sadanje stanje nedjeljne škole izpitati i za ustrojenje obrtničkih školah izraditi dotične predloge.

— Treći broj „Bosiljka“ izdan je i razposlan dne 24. pros. p. g. te mu je i opet sadržaj za omladinu našu zanimiv.

— Kada je u kolovozu o. g. presv. g. Ljudevit Vukotinović, veliki župan križevački pohadjao kotare svoje županije, došao je i u Gradac u zavod sestarah milosrdnicah i tu prisustvovao izpitu. — Tom prilikom se presv. gospodin osvje-

**) Kako tko sudi! Op. ur.

Digitized by Google

dočio o hvale vriednom uspjehu, kojim milosrdne sestre odhranjuju i obučavaju djevojke, te je preko velikoga sudca pogl. gosp. Drag. Pajanovića častnoj majci predstojnici i sestram učiteljicam ne samo podpuno priznaaje i pohvalu gledom na njihovo uspješno obučavanje izrazio, nego i pomenutom pogl. g. vel. sudeu na srdce stavio, da se tomu zavodu sva moguća pomoć pruža, na koliko u političku oblast zasieca. —

— Knez crnogorski pozvao je iz Dalmacije i opet dvojicu vještih učiteljah, da rukovode obukom u samostanu cetinjskom, u kom se 24 djaka odgojiva. Troškove u to ime namiruje knez iz vlastitoga žepa. Namjeravaju ove godine bogoslovno učilište podignuti.

— U Francezkoj povišena je plaća učiteljem. Počamši od 1. siečnja 1863 dobiva učitelj na god. 600 fran., nakon pet godinah 700 fran., opet nakon pet godinah 800 fran., a izza minulih nanovo pet godinah 900 fr. Učiteljice će od ove nove godine (1865) počamši mjesto 400 fr. dobivat 500 fran. Stan učiteljev, odnosno učiona ima biti uz župni stan najljepšom sgradom u selu. Občina ima u ime nabave za pokućtvo dati 300 fran., a država isto toliko. Učiteljem sjemeništnim i ravnateljem povišene su plaće i to ravnateljem sa 2200 na 2400 fran., a sa 3000 na 3600 fran.; — učiteljem prvoga reda sa 1800 na 2000 frao.; učiteljem drugoga reda sa 1500 na 1700 fr., a učiteljem trećega reda sa 1200 na 1300 fran.

— U Milhauzenu je zanatlijski odbor, ponukan tužbami, da zanati s toga propadaju, što šegrti neposjeduju najnuždnije znanje u početnih naucih, umolio vlast, da se medju školske zakone uvrste sliedeće naredbe: da se nijedno diete prije navršene desete godine nesmije primiti za šegrta; da šegrti do 13. godine nipošto više od pol dana nerade, a drugu polovinu dana da u školu svaki dan idu, gdje jih posebni učitelj u dotičnih naucih obučavati ima.

Smjesice.

„Ti ćeš danas ovdje jesti.“ Tako je imao navadu reći njeki učitelj, kada bi za kazan kojega učenika u školi bez jela zaustavio.

Jednoč reče tako njekomu djačiću, koji nije znao svoju lekciju. Djaku bila kuća daleko od škole te je zato nosio svoju užinu sa sobom u torbici i u školi objedovao Poslje škole uzme on svoj kruh iz torbe i pojede ga, a drugovi njegovi, koji isto tako s njim u apsu ostaše, zaprietiše mu, da će to kazati gosp. učitelju. Kažite slobodno, reče on — i tako je bilo. Kada ga je poslje podne učitelj upitao, tko ti je rekao jesti? On reče: a vi gospodine učitelju, jer mi rekoste: ti ćeš danas ovdje jesti. Ja sam onda uzeo moj kruh i pojeo. Od ono doba nije više učitelj govorio: „ti ćeš danas ovdje jesti“, nego ovako: „ti ćeš ostati danas ovdje u školi bez jela.

Promjene.

Imenovani defin. učitelji: Vitković Ivan u Klenovniku; Kolić Franjo u Novakih (župi Vopjanskoj); a Bosner Ružica učiteljicom u Pregradi. Privremeno namješteni: Lugarić u Pušći, Ivoš Franjo u Sesvetih (kod Zagreba), Konceljak Vjekoslav u Osekovu i Tučković Ernesto podučiteljem privr. u Pregradi.

Natječaji.

U Djakovu na kr. preparandiji prazno je mjesto obrazujućega učitelja s god. pl. 735 st. — Molbenice treba na vis. kr. dvorsku kancelariju s potrebitimi dokaznicami preko neposrednoga svoga poglavarstva do 20. siečnja o. g. poslati. — U Križevcu na glav. učioni m. učit. s god. pl. od 420 st. i nagradom za opetovnu obuku od 40 stot. a. vr. — Treba se prijaviti do konca siečnja o. g. preč. duh. nadbisk. stolu u Zagrebu.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj. 2. U Zagrebu, 15. siečnja 1865. Teča j VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Rieč o tako zvanih opetovnicah.

Napisao Bartol Francelj.

Naša je visoka zemaljska oblast svakako ugodno zatekla svakoga prijatelja narodnje prosvjete pozivom svojim na svekolike učitelje pučkih učionah naše uže domovine, da svaki u svojoj učiteljskoj skupštini izreče: što misli po svojem izkustvu o opetovnicah. Visoka je naša oblast valjda osvjedočena, da ote učione u obće malo, a napose upravo ništa nevriede, te je odlučila na temelju iskrenih očitovanjah po izkusnih vještacih valjda nove mjere preduzeti, da doskoči barem od česti zlu, koje očekuje zakonitoga lieka, kao i mnoga druga zla, od željno očekivanoga domaćega sabora.

Svakako je hvale vriedno od naše oblasti, što se je poprimila svojski za to, negledeć na dotične ideale drugih narodah, te imajuć pred očima istinito načelo, da samo one naredbe i mjere postigavaju plemenitu svoju svrhu, koje su proizašle iz nazorah svih onih muževah, kojim su posve poznati dotični odnošaji. Kada dotični vještaci nebi bili skroz iskreno i bezobzirno pomoćju svoga marljivo sakupljenoga znanja i tanke saviesti izrazili se o tom predmetu, neimajuć pred očima njegove važnosti, golemo bi bili posrnuli kano krivci žalostnih posljedicah, prouzročenih od visoke naše oblasti preduzetimi, na neistinite se odnošaje oslanjajućimi mjerami, glede tako zvanih opetovnicah, kojimi se nastavlja obuka našega žalibože još jako zanemarenoga naroda. I mene se tiče ta dužnost, te sam uvidio važnost predmeta, mnogo mozgao o njem i marljivo promišljao, što sam

Digitized by Google

igdje vidio i čuo ob ovom nastavnom sredstvu; nu slučaj hćede, te nisam mogao doći na dotični učiteljski sastanak i izjaviti u svoje vrieme dotične svoje nazore.

Da svojoj dužnosti ipak zadovoljim, laćam se javnosti, ako ovim riečim velezaslužni „Napredak“ odstupi nješto prostora. Buduć su o tom predmetu naši vještaci imenito u „Domobranu“ mnogo liepa i krasna napisali, činit će se mnogim suvišno, da se još o tom piše; nu štujuć njihove nazore priobćujem i svoje misleć na ono: Više očih, više vidi.

Ja bih ote vrsti učione u našoj užoj domovini za sada ustrojio i uredio evo ovako:

1. Poprimio bih načelo, da ova obuka nebude škola u običnom današnjem smislu, nego koristno zabavni sastanci.

Na ovakove sastanke nebi hodila samo mladež, koja po sadanjih naredbah spada u opetovnice, nego takodjer školi odrasli ljudi, polazili oni kada školu ili ne, sastajali bi se rado i u tim većem broju, čim bolje bi se rukovodili napomenuti sastanci. Iz navedenoga uvidjet će štovani čitatelj povod mojemu izrazu: o tako zvanih opetovnicah, što ovdje mimogred napominjem.

I doista, netreba nauka samo mladeži, nego i odraslim ljudem, a medju ovimi imenito onim, koji nisu imali sreće ni prilike školu polaziti. Ove mi izreke valjda netreba dokazivati, jer je bjelodana, jer je napisana malo ne na svakoj strani naših zbilja narodnih listovah i knjigah; jer je izrečena malo ne u svakom učiteljskom sastanku naših pravih rodoljubah; jer je u srdce usadjena svakomu našincu, komu je stalo do narodnjega napredka. Ako se bude čekalo, dok nam naše učione neposredno željenim urode plodom, dok naša školska omladina sadanja a in spe i ona takovih miestah, u kojih jošte nisu podignute učione, doraste i gospodarenja se dočepa; neće naš narod uz današnje odnošaje, gdje naši imenito zapadni, pa i sjeverni susjedi ogromno napreduju na putu narodnjega naobraženja, jedincat zaostajati, nego i nazadovati; on neće samo sve lagano propadati, nego će doć u opasnu pogibelj, da posve propane.

Za takove bih sastanke izabrao vrieme, u koje bi mladež kano i odrasli ljudi najlasnije dolazili; u koje bi učitelj, gdje ga ima, ili svećenik, pa i isti občinski tajnik ili drugi pismen čovjek ote sa-

Digitized by Google

stanke rukovoditi i puk poučavati mogao, neimajuć dakako nuz to očevidne kakove vlastite štete.

Najshodnije mi se zato čini vrieme poslje popoldanje službe božje, jer bi se upravo time znatno predusrelo dosta pogubnim sastankom po krčmah, koji bivaju obično u to doba. U zimno većma bezposleno doba mogao bi se mjestimice nedjelji i svetku dodati još po koj drugi dan.

2. Izbrisao bih iz broja učevnih predmetah vjeronauk, t. j. dao bih mu dostojnije mjesto u crkvi prigodom tumačenja kršćanskoga nauka za sav župni puk. Neću da se pušćam u potanja razglabanja ovoga predloga, nego se pozivljem na praksu u navedenom smislu peterih meni poznatih biskupijah i to ne samo u seoskih, nego i gradskih opetovnicah. Time bi nestalo ponajveće zapreke opetovnicam, kako ih nacrta g. A. C. u „Domobranu“, a nestalo bi valjda iste nužde, da se upotriebi za opetovnice po predlogu g. A. C. blaumontag, kojega, ako se nevaram, naš seoski puk nepoznaje. Kako rekoh, neću da više o tom govorim niti da branim ili dokazivam probitačnost ili shodnost ovoga predloga, nego ga pružam gospodi svećenikom, da ga uvaže dostojno i svestrano.

3. Zamolio bih vještaka, da napiše knjigu ob umnom gospodarstvu, kako su uvježbali ovu struku znanosti napredni i praktični gospodari. Ovaj bi rukopis, prije nego bi se predao štampi, prosudili glede kolikoće predmeta i razumljivosti sloga praktični i odlični seoski učitelji (uz porazumljenje s poznatimi intelligentnimi gospodari. Ur.), ne pako učenjaci, koji u svojoj visokoj učenosti nisu kadri, da si predstave puk naš, kakav je u svome djetinstvu, te mu pružaju obično takove i toliko duševne hrane, kakove i koliko nje neuk naš čovjek probaviti nemože, te mu je time više na uštrb, nego li na korist, jer mu se time u obće omrazi svaka, dà i najshodnija knjiga. Zašto ja nepreporučam čitanke po običnom kalupu ovoga učila, koja bi imala mnogo raznolika, ugodna i koristna gradiva za obuku, zato imam dovoljno razlogah; nu ti će se lasnije i shodnije smjestiti u dojdućoj točki.

Proti ovakovoj knjizi jur unapried čujem prigovore: Ta šta će seljaku gospodarstvena knjiga? Zar nije baš on najbolji gospodar, ka komu treba da gospoda idu, da se uče gospodarstva? Nisu li naši stari bez knjige mnogo bolje gospodarili, nego se gospodari dan da-

*

Digitized by Google

nas knjigom ? Jao si ga gospodaru, koji se u svom poslu povadja za knjigom ! Takovih i sličnih prigovorah moreš čuti svakom prilikom od mnogih, kojim je upravo seoski puk i njegovo blagostanje na brigi. Premda otim konservativcem ili bolje natražnjakom slabo koristi i najjasniji dokaz, jer nije po ćudi njihove tobože mudrosti; ipak ih upućujem, da se ogledaju malo po gospodarstvih našega seljaka, nebi li ipak priznali, govoreć po duši, da je ovo zbilja kukavno. — Ta neka prodju imenito izza kiše kojimgod selom, pa će do gležnja gaziti po gnojnici, koja se ciedi na ceste i u potoke, mjesto da se sakuplja u jame nuz gnojište, te njom gnoj polieva i na livade vozi. Ništa se bolje nepostupa s gnojem, koji se kamogod baca iz stajah po dvorištu, da ga onda izpira kiša, i suši sunce i vjetar. Valjano uredjenomu gnojištu neima ni traga kod našega seljaka. Poviri u staje, opazit ćeš nered do zla boga: tu hiri marha neosnažena i neuredno hranjena; a ljeti ju vidimo, gdje po najvećoj žegi i kiši pašnikom, na kojem ima svega, samo ne paše, kuburi, gladuje i ono malo slaba gnoja trati ! Žalostne ali žalibože sigurne su posljedice toga razsipnoga gospodarenja (gnoj bo je najveće blago gospodarovo) prazne žitnice, glad, golota i konačna propast, jer polje negnojeno i iztrošeno slabo rodi; uzmimo nuz to ogromne i za umna gospodara pretežke poreze i troškove; prodaje se komad za komadom marhe, dok još što ima, iz staje. Kada treba orati, zapregnu se kakovi junčići ili sgurane kravice u težki i nespretni plug, a naravski nalaziš jedva 3—4 palca duboko uzoranu i na isto toliko pedaljah široke slogove zgrćanu mekotu.

Da ovako baš nikako teženo polje sve manje rodi, priznaje gotovo svatko do po kojega napomenutoga prigovornika, za kojega neimam nego: Parce ei domine, jer ili neznade, ili neće da znade, što radi ! — Ogledajmo se barem mimogred na livade, (na našu sramotu) nikada gnojene, pune nevaljalog, dà i otrovnoga drača i korova, šikarja i barah, kako se gdje svidilo naravi, kano da su njeka svetinja, u koju ljudska ruka nesmije da dira. Gdje i kakovi su nam voćnjaci? gdje vrtovi s raznim povrteljem ? Koliko nam vriedi vinogradarstvo i konobarstvo, to se vidi odatle, što uzprkos našemu zbilja blaženomu podneblju i tlu naša vina (govorim o seljačkom), ipak neimaju velike vriednosti, osim za kućnu porabu; dočim drugi narodi pod mnogo lošijem i nepovoljnijem podneblju i na zločestu tlu

Digitized by Google

mnogo bolju proizvadjaju robu, i to samo umnim postupanjem. Ob umjetnom proizvadjanju krme, a još manje o trgovačkom bilju od stida neću ni riečice da progovorim.

Iz ovoga, što sam o gospodarenju naših seljakah samo natuknuo, buduć nije to list za ovakove stvari, sliedi bjelodano, da je našemu seljaku zbilja treba nauke ob umnom gospodarenju, i s toga predlažem za nedjeljnu obuku gospodarstvenu knjigu mjesto običnih čitankah. Ota bi se knjiga čitala na predloženih sastancih po mladeži, koja zna čitati, a učitelj bi tumačio što više razumnim, priprostim i zabavnim načinom načela umnoga gospodarstva, što no bih jih sadržavala napomenuta knjiga. Okretan će učitelj vazda naći dosta prilike, da dotična mladež takodjer štogod piše i računa i tako opetuje, što je učila u svakdanjoj školi. Gdje još neima škole, dakle niti učitelja, niti mladeži čitanju vješte, tumačio bi gospodarstvo vodja sastanakah bez čitanja.

4. Osnovat bi se imao i izdavat pučki list, koji bi donašao svake nedjelje razumljivo i priprosto protumačene zakone i naredbe, što se neposredno tiču seoskoga naroda, koji bi donašao u shodno vrieme sve, što se je u novije doba uvježbalo na polju umnoga gospodarstva; koji bi donašao kućanstvo potrebito našemu seoskomu puku; koji bi donašao jednostavne ljekove proti bolestim ljudskim i životinjskim; koji bi napokon donašao liepe, ćudoredne iz seljačkoga života uzete pripoviedke i životopise, a njegda i po koj životopis iz narodne povjestnice.

Otaj bi list čitao po dovršenoj zadaći iz umnoga gospodarstva župnik ili učitelj, ili, kako rekoh, mjestimice isti tajnik ili drugi pismen čovjek iz obćine; tumačio bi, gdje bi toga trebalo i razgovarao se o pročitanih predmetih s odraslimi slušaoci. Takav bi list nadomieštao čitanku po običnom kalupu, koja brzo gubi novost, dakle i zanimivost; list pako donaša uviek nješto nova, i tako ostaje vazda zanimivim,

Mnogi će, pročitav ove rieči o pučkom listu, klimati glavom govoreć: Ostavimo seljaka u njegovoj prostoti; on je najsretniji, dok živi, kako ga je Bog stvorio. Tko će s njim upravljati, pošto je zavirio u knjigu; jer neće nikoga slušati, misleć, da sam sve najbolje razumije! Izdajte radje valjane i njegovim odnošajem shodne zakone,

Digitized by Google

te držite puk u strogu zaptu; obalite prekomjerne poreze, pa će bit opet sve dobro.

Ota gospoda nepojme, šta je duh današnjega vremena; oti ljudi neznadu, odakle polazi siromaštvo i sva s ovim skopčana zla našega naroda; njim nije poznato, da se veliki porezi plaćaju takodjer u najslobodnijoj Belgiji, Švajcarskoj, Norvežkoj, Švedskoj i Englezkoj; oni nisu opazili, da neživimo više isolirani od ostaloga svieta, da nam dakle valja s ostalimi narodi stupati napried, ako nećemo, da propadnemo duševno i materijalno.

Kada bi oni sve to i još koješta znali ili znati hotjeli, posve bi protivno govorili i na sva usta vikali: Našemu je seljaku treba nauka, jer je do zla boga zanemaren te zaostao za ostalimi naobraženimi narodi; poučite ga, pa će bit imućan, marljiv, poslušan, ćudoredan, pobožan, pravedne će poreze obćinske, zemaljske i državne lasno i rado plaćati, riečju bit će sretan narod, sretna zemlja, sretna država! Dokazom su nam prije navedene države, gdje su narodi, u pokrajinah po naravi mnogo lošijih od naše, silom znanja i umienja većom stranom imućni.

Netvrdim, da će predloženi sastanci s preporučenom gospodarskom knjigom i pučkim listom praviti čudesa i odmah doskočiti svemu zlu; naobraženje bo pučko jest stvar, kojoj se hoće puno vremena, puno dobre volje, puno truda i sdruženih silah duševnih i materijalnih. Uobražujuć si, da su po svih župah naše domovine zbilja uvedeni predloženi sastanci mjesto tako zvanih opetovnieah, i da njimi upravljaju muževi, koji su na glasu s požrtvovanja za sve, što je naše, t. j. naša skroz rodoljubiva vlastela, svećenici i učitelji; neće me nitko obiediti sanguinismom, ako reknem, da će bit već za godinu danah uspjeh i narodnji napredak znatan.

Na ovaj me predlog potaklo takodjer više velecienjenih svećenikah i učiteljah pripoviedajućih mi, da tumače najboljim uspjehom seljakom razprave iz vrloga našega „Gospodarskoga lista“.

Potrebu pučkoga lista uvidja malo ne ciela domovina. Tomu su dokaz zapisnici skupštinah gospodarskoga družtva i podružnicah, to je neoborivo dokazao „Gospodarski list“, dočim se nitko neusudi, da pokuša protivno dokazati. Pa uprav stoga mora se čovjek čudom čuditi, zašto još nije rieč djelom postala; zanimivo bi bilo saznati, koje zaprieke stoje na putu ovomu plemenitomu podhvatu. Novčane

Digitized by Google

sile? Nevjerujem. To bi se moglo tvrditi o vladi, koja svaki dan dublje ugrezava u dugove; a kad bi i metnula takav trošak u budget (proračun državni), izbrisali bi ga državni viećnici. Zašto ga nebi izdavalo naše gospodarsko družtvo sa podružnicami, kojim hvala Bogu broj sve više raste? Ako i to neide, neka se sakupi glavnica na akcije, jer je svrha svakako toga dostojna. Pa i pojedini poduzetnik tako važne stvari nebi radio na risico, jer ja ni najmanje nedvoumim, da se nebi uprav time postigla najveća i najsjegurnija glavnica u našoj domovini ne samo za savkoliki naš narod, nego i za istu vladu. Poduzetnik bio jedinac ili družtvo dolagao bi najdulje prve godine; vremenom pako bit će takav list najuharniji medju svimi u domovini, čim se lati i prosti puk čitanja, što bi se dalo primjeri naših susjedah dokazati.

Pa i ostala bi pučka literatura procvala i dobrotvorno djelovala na kulturu naroda, jer bi se tom prilikom puk upozornjivao na svaku ove vrsti knjigu.

Pišuć ove crtice imao sam pred očima jedino seoske mužkarce, premda svega toga i još svakojakoga znanja i seoskim ženam i djevojkam treba; nu o tom neka napiše izkusnije i vještije pero od moga.

O naših gradskih opetovnicah pa i ob onih po trgovištih treba je, da se uprav obširno prozbori. Njihov bo je temelj skoro kao crvojedina, a ustroj tako nevaljan, da se nemogu popraviti, nego jih valja posve snova osnovati i ustrojiti, ako hoćemo, da zadovolje potrebam današnjega vieka. Za otu su svrhu po ostalih gradovih uvedene različite obrtničke učione, uz koje će morat svakako i naši obrtnici prionuti, ako nekane gotovoj propasti u naručaj pasti.

Prije pako, nego se mogu ove u opredjelenom obliku i obsegu preporučiti, prije nego se mogu uvesti bez pogibelji i štete, bez suvišnih i dangubnih pokušajah uprav prema našim odnošajem, valja sve ovakove zavode stranih gradovah temeljito proučiti, dakle netreba takove iz liepo napisanih te obično neistinitih programah; nego na licu mjesta motriti, te zajedno prispodobiti lik i stanje njihove obrtničke mladeži s onim naših mladih obrtnikah. Nu svemu tomu se hoće vještine, vremena, materijalnih sredstvah i prije svega iskreno rodoljubne volje bez egoisma, koji se često svagdje uvlači. Tko zna bolje, rodilo mu polje!

Digitized by Google

Božja zmožnost,

stvar. razgl. 3 štiva II. slovn. čitanke.

Moja djeco! danas ću vam opet nješto zanimiva pripoviedati, a vi ćete me pozorno slušati, da si moju pripoviedku zapamtite, pa ćete ju onda za mnom pripoviedati. Slušajte dakle:

Stanko išao je sa svojim otcem na polje i mnogo su se razgovarali. Sad Stanko začu, da nješto oko njega praska, te zapita svoga otca, što je to? otac mu odgovori, neka gleda, pa će vidjeti. Stanko sluša i čuje, da to u pšeničnih klasovih praska, a otac mu reče: vidiš oko zrna puca pljeva, da bolje i prije zrno sazrije, a to sve sunčana toplina čini. Da sunce negrije, nebi se tako crvenile trešnje, niti bi drugo voće ikada dozrelo, ni tako sladko i tečno postalo. Stanku se to čudno činilo, zato upita svoga otca: kako je to, da polag sve te koristi, koju imademo od sunca, trava vehne i zemlja biva izpucana. — Otac je vidio, kako se iz daleka gusti oblaci dižu, te da će na skoro kiša padati, zato reče Stanku: počekaj der malo, pa ćeš vidjeti, kako će se opet sve okriepiti. Prije, nego li su kući došli, počela je kiša padati, grmiti i munje sievati. Do večera je prestala kiša. Stanko je drugi dan išao u vrt, i začudio se, kako se je na novo cvalo i zelenilo sve, što je jučer na pol uvehlo bilo. Otac ga pouči, da to sve Bog čini; jer, prem je dao toli žeguće sunce, da zrije bilje i topi zemlju, to je on i dao kišu, grom i munje, koje razhladjuju zrak i kriepe izsušenu zemljicu. — Zato, djeco moja, nesmijemo nikada mrmljati proti Bogu, on je sve mudro uredio, da nemože nitko bolje. Stoga, dragi moji, uviek u njega se uzdajte; kada budete u nesreći, njemu se molite.

Tko će znati sada to pripoviedati? Pripoviedaj ti! —

(Pokle jih je već njekoliko pripoviedalo.)

Djeco! ovu pripoviedku imadete u vaših čitankah. Otvorite štivo 3. str. 3 „Božja zmožnost“.

Čitaj Ivane prvi stavak. O kojih osobah si čitao? — Šta ta rieč znači „povede“? — Kamo povede otac Stanka? — Kako bi ti Gjuro drugčije kazao ovaj stavak? — „Stanko je išao sa svojim otcem na polje“.

Čitaj Franjo drugi stavak. Što su učinili izprva? — Što će to reći „živahno se razgovarati“? — Kakovo je bilo vrieme? — Što

Digitized by Google

je upitao Stanko svoge otca? — Što mu odgovori otac? — „Motriti“ znači dulje vremena šta gledati ili na što paziti. — Šta znači motriti? Josipe! ti! recite svi! — Što je odgovorio Stanko, kad je dulje vremena motrio? — Čitaj ti — dalje. Šta mu odgovori otac? Ovdje u knjizi imadete „primjeti otac“. — Primjetiti znači nješto reći, bez da nas tko pita. — Šta znači primjetiti? ti! ti! recite svi! Kako bi se moglo još reći — otac reče —? Koji je izmedju vas već čuo takovo praskanje u pšenici ili drugom žitu? Evo vidite jedan pšenični klas (učitelj ga pokaže); zrno je zaodjeveno kao košuljicom, a to se zove pljeva. — Kako se to zove? — Kad sunce na klas pripeče, tada se ta košuljica sve više od zrna luči, da zrno bolje dozrievati može, pa to onda praska. — Što to dakle u žitu praska? — Što je uzrok tomu praskanju? Čitaj Mijo dalje. Što to znači „rude“? — rudjeti znači crveniti se. Kako bi mogli dakle još ovaj stavak kazati? — Ondje na drvetu crvene se trešnje. — Bez čije topline nebi nikad osladile? — Možemo dakle reći: bez sunčane topline nebi nikada sladke postale i t. d.

Ovakovim redom i načinom, mislim, prošao bi učitelj cielo štivo. Svaku manje poznatu rieč bi djeci protumačio, i teže te nerazumljive stavke na više načinah izraziti dao. Ako bi morda u školi više razredah bilo, to bi učitelj dao djeci, da štivo u svoje pisanke pišu onimi riečmi, kako bi ga učenici pripoviedali, tim se bo vježbaju u pismenom slogu. — Medjutim može se učitelj baviti kojim drugim razredom. —

Ja sam kod ovoga štiva mislio, da će uspješno biti, ako učitelj djeci najprije isto pripovieda. Tim će bolje sadržaj shvatiti, čim se upotriebe rieči iz govora djetinjega, te se zato ni nisam kod pripoviedanja držao književnih izrazah, — napokon ako od pojedinih učenikah pripoviedati dade, tim se vježbaju u mišljenju i postaju okretniji u govoru, a učitelj ima opet priliku izgladjivati jezik.

M. C.

Sestra Egerija.

Dakle je ipak umrla?

„Dà, gospodjo!“ odgovori jedan mali u crno zaodjeven gospodin; ona je mrtva.“

A testamenat?

„Ima se odmah ovdje otvoriti.“

Digitized by Google

Hoćemo li i mi baštiniti?

„Dakako, mi imademo pravo na to.“

Tko je ona siromašno obućena gospoja, koja s straga stoji?

„E, ona neće mnogo dobiti, to je sestra Egerijina?“

Tako, tako, Anka, koja se udala prije dvie godine za njekoga častnika?

„Za nitkova od častnika! Bože! Bože! Dà, dà, to je ona ista. Dosta je bezsramna, te se pokazuje obitelji na oči, koju je osramotila? A tim više je bezsramno, pošto znade, da Egerija mnogo do nje držala nije.“

U onaj par približi se Ana. — Njezino lice bjaše bliedo; njezine liepe oči pune suzah, a briga i žalost namrstiše joj već zarana čelo. —

Što ćete ovdje? — zapita ju oholo gospodja od Villebois.

„Ništa, nego ću bilježnika svoje sestre samo popitati, da li je ona štogod na skrajnoj uri o meni govorila.“

Tako? Vi mislite, da se je vas sjetila; vas, koja ste sramota naše plemenite kuće?

„Moj suprug bjaše plemenit svojim imenom, odvrati Ana, a to je dovoljno time pokazao, što je svoj život položio za svoju domovinu, — dočim je prolio krv za nju. — Njegova mi je uspomena sveta i vriedna.“

Pa vi mislite, da ste naše obitelji vriedna, jerbo ste proti volji svoga otca radila i u brak s onim stupila, koji vas nebjaše zavriedio?

„U tom sam pogriešila; nu ja sam toliko plakala, toliko pretrpjela, da mi je već i Bog oprostio. O! kada bi znala, kao ja, što je siromaštvo i jauk, kada bi imala vi, gospodjo, diete, kojega budućnost bi vam dan i noć pred očima lebdila, vi biste jamačno ućutjela težku pokoru moje nepokornosti i neposlušnosti proti otcu svomu.

U taj isti trenutak unidje g. bilježnik Dubois.

Nespominjajte, gospodjo Ano onoga, što su vam sestra i otac već odavna oprostili, reče joj on.

„Kakov posao ima ona ovdje?“

Ona mora ovdje biti, progovori ozbiljno bilježnik, ja sam joj naložio amo doći.

Zatim bje čitana oporuka. U njoj bjaše pisano, da je Egerija od Darmfreminga, koja je kao nastojnica sestarah u samostanu srdca Isusova stanovala i u njem umrla, po smrti ostavila 200,000 franakah; raznih draguljah, odjeće i pokućtva, što se sve nalazi u kući bilježnikovoj; zatim jedno dobro u procjenbenoj vriednosti od 200.000 fr. i molitvenik sa slikami majke božje. Svršila je oporuku sliedećimi riečmi: „Hoću, da se sve to u tri diela razdieli; prvi baštinik neka si uzme 200.000 fr.; drugi moje dobro, pokućtvo i dragulje, a treći moj molitvenik. Svojoj sestri Ani oprostila sam nanešenu sramotu;

Digitized by Google

bila bi ju već prije tiešila, da bi bila doznala za njezin povratak u Francezku. Sjetila sam se je takodjer u svojoj oporuci. Gospodja od Villebois, moja draga nećakinja, neka si prva izabere jedan izmedju tih trijuh ćestih, za njom pako moj svak Batri, a ostatak neka bude mojoj sestri Anki.

Oho! govoraše Batri, Egerija nebjaše samo smiljena, nego takodjer i oštrovida.

„Gospodjo! prihvati rieč bilježnik, koji ćete dio vi izabrati?“

„„200.000 fr. u gotovu novcu.““

Bilježnik htjede ju ganuti na milosrdje pram Ani, i govoraše joj: Gospodjo! vi ste bogata, Ana je pako sirota. Nebiste li joj vi prvi dio odstupila i molitvenik si odabrala, koji je pun čudnovatih slikah, nu ipak iste skoro vriednosti, kao oba diela?

„Vi se rugate, g. Dubois! reče gospodja. Pa čini mi se, da ste i slabe oštroumnosti, zar vam nije poznato, da je molitvenik izrićno za sestru Anu opredielila. Ja dakle ostajem kod svoga izbora.“

G. Batri uzme dobro, odjeće, dragulje i pokućtvo. I k njemu se obrati bilježnik veleći: Premda je Egerija imala namjeru kazniti Anu, ipak biste vi mogli sada pokazati svoje velikodušje i blagotvornost kao milioner, možete joj od svoga diela štogod odpustiti.

„Hvala vam na tom savjetu, govoraše Batri. Dobro ovo upravo graniči na moje šume. Što se draguljah tiče, i ti su uspomena, koju nemožem prikazati.“

Neku bude u ime božje, nemogu vas siliti, a ja moram oporuku izvesti, reče bilježnik. —

Zatim uzme molitvenik iz svoga pisaćega stola i preda ga gospoji Anki, ujedno reče joj: „Ovdje, moja siroto, dobra gospodjo, imate i vi svoj dio.“

Ana uzme knjigu, pritisne ju na grudi i zatim na usta svoga djeteta. „Ovdje, Hektore!“ govoraše ona, „poljubi molitvenik svoje drage tetke, koja bi te zaisto rado imala, da te je poznavala. Kada budeš jednom znao čitati, moraš se Bogu moliti, da ti dade takav razum, kakav bjaše u tvoga otca, a više sreće, nego li je tvojoj majci u dio palo.“

Svjedoci ganuti gorko proplakaše nad tim prizorom. Diete pritisne knjigu na svoja ružična usta, pa zatim ju otvori. Ah, majko! majko! poviče, eto krasnih malih slikah!

„U istinu moje diete, govoraše ona suznima očima videći veselje svoga sinčića.

Naša draga majka odjevena je u crveno odielo, nastavi diete, a Isus, djetešce u zeleno. Ali majko, zašto su ovi fini papirčići na slikah?

„Da se neozlede kipovi.“ Diete preobraćalo list po list dalje u knjigi: Majčice! zašto leži baš pet papirčićah na svakoj slici?

Digitized by Google

Ona pogleda bolje, zavikne, strah ju obuze i taj čas pade u nesviest. Bilježnik joj priteče u pomoć i osvjedoči nazočne, da neće zle posljedice sliediti, samo jim se valja mirno vladati.

Daj mi knjigu, diete moje, reče bilježnik, ti bi ju još oštetio. Dočim je nuz to tješio onesviešćenu Anu udalje se baštinici.

Mjesec danah kašnje susretne g. Batri i gospodja od Villebois Anu i njezina sinčića na šetnji, oba jednostavno nu bogato obučena, u otvorenoj karuci. Popitaju se pobliže i doznadu, da si je kupila Ana liepu kuću za 120.000 fr., te da svoga sina podučavati daje u svih znanostih, — To jih ošinu kao grom iz vedra neba. Brže bolje pojure k bilježniku. G. Dubois pisao je baš obveznicu gradsku za Anu.

„„Što? poviče Batri, pošto si je kupila, kuću, konje i karucu, zar imade još novacah, te more posudjivati?““

„Dakako.“

Odakle joj to?

„To ste vidjeli.“ — Kako to? pitaju Batri i gp. Villebois.

„Kad je razgledala knjigu, onesviestila se.“

O tom neznamo ništa.

„O, nastavi bilježnik s pobjedonosnim posmjehom, mislio sam si, da ste sve vidjeli. U molitveniku bjaše 60 kipčićah i na svakom ovom kipčiću ležaše 6 banknotah, svaka po 1000 fr.“

„„Gospode Bože!““ poviče g. Batri.

Uh! da sam ja to znala! — jecaše gospoja od Villebois.

„Vi mogaste birati; ja sam vam savjetovao, molitvenik uzeti, nu vi nehtjedoste!“

Tko bi si mogao samo pomisliti, da je u njem toliko bogatstvo.

Gospodja Ana živje još sada u Parizu u ulici Lafitte. U najljepšoj palači njezinoj stoji jedna slika, koja je tu poviest sačuvala.

pr. J. T.

Dopis.

Iz Križevacah. Razjasnjenju za volju valja mi na dopis odavlen u „Domobran“ br. 2. poslani sliedeće primjetiti. G. branitelj preporuča dopisniku, koj je u 178. br. Domobrana izjavio radost nad privr. naimenovanjem ravnatelja, da za liepu stvar rabi i liepa sredstva, te mu veli, da bi mogao g. Šica, da i nepiše zlo o djevojačkoj učioni, preporučati za ravnatelja ovdašnjih učionah. Pisac ovoga članka, komu g. branitelj prigovara, priznaje i sam, kada bi on upotrebljavao zla sredstva, samo da postigne kakovu svrhu, da bi to bilo griešno i sramotno. Nu njemu preporučajuć g. Šica za ravnatelja ovdješnjih učionah nije ni trebalo upotrebljavati u tu svrhu zlih sredstvah, već [illegible] gojiti, da će vis. škol. oblast njemu povjeriti isto;

Digitized by Google

a to tim većma, što mu je dobro znano, da je povodom onim, što naročito gradske učione nisu zadaći svojoj svestrano odgovarale, stranom i radi toga, što neposredno ravnanje ovih zavodah nije bilo u rukuh onakovih muževah, „koji bi bili prosti od svakoga inoga posla, te bi se mogli izključivo samo školom baviti“, izdana po c. kr. ministarstvu bogoštovja i naukah pod 5. veljač. 1854 br. 1306/9 naredba, koja govori o naimenovanju i postavljanju ravnateljah na glav. učionah i koja je po c. kr. zemaljskoj škol. oblasti razposlana pod br. 226. iste godine na sva gradska i obćinska poglavarstva, u kojih obsegu gl. učione obstoje. U istoj se medju ostalim navadja: „Imat će se nastojati, da se kod glav. učionicah u sporazumljenju sa ordinariati osobito vješti svećenici kao katekete namjeste, i buduć ovi i onako spadaju k učiteljskom sboru, to neima zapreke, da se ovim privr. povjeri ravnatetjstvo odnosne nčione“ — dalje: „buduć da je od potrebe, da se ovo ravnateljstvo, za da u unutrnjost prodre i da se svrsi shodno rukovodilo bude, predade u ruke mužu, koj se sam s dotičnom učionom zanima, i koj je u njoj svaki dan nazočan.“ — A ta je naredba izdana zato, da se ovršava, te usljed iste su na svih gl. učionah naše domovine namješteni takovi ravnatelji, koji se jedino školom bave. Ako je dakle visoka školska oblast pronašla za shodno namjestiti po svih gl. učionah takove ravnatelje, to će bez dvojbe imenovati takovoga i za križevačku glavnu učionu. Ovim je dokazano g. branitelju, da onaj dopisnik nije trebao kao sredstvo ono, što mu on podmeće.

Nu što je ipak dopisnik spomenuo, da ovdješnja djevojačka učiona nenapreduje onako, kako bi to željeti bilo, misli, da je podpuno opravdan tim, što mi kod toga do ničesa drugoga stalo nije, nego jedino do napredka iste učione, a da je spominjuć učionu, morao taknuti i učiteljicu, razumieva se samo sobom. Ono što g. branitelj za čudo navadja, kako je to, da svi posjetitelji učione nisu opazili toga, što je samo g. dopisnik opazio, koji veli, da se školski predmeti sustavno ili postupno nerazvijaju, i da se tu s duhom školarstva nenapreduje, jer se je drugčije predavalo prije 30 godinah, a drugčije se mora danas: razjasniti mi je sliedećim.

Dopisnik misli, da je na poslednjem javnom izpitu upravo kod dotične g. učiteljice vidio i imao takovih zadaćah u svojoj ruci, kakovih valjda nisu niti tri školska savjetnika, koja su tečajem prošlih godinah posjetila njezinu učionu, od kojih ona ipak nije nikada kakvu posebnu pohvalu dobila, niti bivša do sada dva kot. nadziratelja, a niti bivši ravnatelj, kojega nije bilo kod tog izpita, buduć da je službeno kao podjasprišt prepriečen bio, imati mogli; jer da bi ovi takove zadaće vidjeli, to bi sigurno dotičnu učiteljicu opomenuli, da se tako sa zadaćami nepostupa. Tu su učenice prepisavale zadaće i listove iz pismenika od rieči do rieči, gdje si nisu ni najmanje tim

Digitized by Google

um bistriti ili štogod misliti morale; jezikoslovne zadaće nisu uporavljane, kako treba, na temelju štivah, pa još k tomu niti su dostatno izpravljane.

Nadalje, tko je iole s duhom školarstva napredovao, bit će uvidio, da si djeca pa i odrasli one stvari, o kojih čitaju ili čuju govoriti, najlaglje zapamte, ako im se, koliko je to moguće, zornim načinom pred oči stave. Pitamo mi vještake, je li moguće treći odsiek druge slovn. čitanke za III. razred propisane tumačiti bez zemaljske kruglje i tlovidah, a uz to da si djeca valjan pojam o zemlji, kopnu, moru, teku riekah, položaju gorah i pokrajinah prisvojiti mogu? — Dotična učiteljica ta zorna sredstva neupotrebljava, prem ih posjeduje ovdješnja učiona. Nam bi vrlo drago bilo, kad bi g. branitelj ili dotična gospoja učiteljica samo jednu djevojčicu pokazati mogla, koja je kroz 30 godišnje njezino službovanje o tom u školi kod nje išto učila i vidjela, te znala barem Hrvatsku na zemljovidu naznačiti, a kamo li razne pokrajine, mor , gore itd. Kako će djeca razumjeti bez zemaljske kruglje i tlovidah štivo 91, 92, 95, 97, 98. 99, 100, 101, 102, 103 itd. iz pomenute čitanke? Uzmimo n. pr. 100 štivo, u kojem se čita: „Dunav je glavna rieka u Austriji. On utiče u Austriju iz Bavarske; zatim teče najprije prama iztoku, poslje prama jugu, pa opet prama iztoku, i tako dopire izvan austrijske carevine, do crnoga mora! Hoće li djeca išto o vijuganju Dunava i pokrajinah, kroz koje isti teče, shvatiti i zapamtiti moći, ako se to nepokaže na tlovidu? Neće li joj to ostati posve nedokučivo, pa makar i koliko put čitala ovo zemljopisno štivo? A ovakovih štivah u čitanci, kao što je spomenuto i više imade. Čitati pako zemljopisna štiva, a kod toga neupotrebljavati sredstva zrenja, što je to drugo, nego vrieme bezuspješno tratiti i djeci um tupiti?

Nadalje, učiteljski sbor ovdješnje učione podnese prošle školske godine vis. nam. vieću u zapisniku I. učiteljske sjednice postupak, kakovo crtanje pisankah rabi on kod obučavanja I. i II. lista sustavne obuke u krasopisu od Fr. Klaića. Ovaj postupak je po vis. namjest. vieću pohvalno odobren, a učiteljski sbor zaključi držati se strogo toga postupka. Nu ovaj zaključak štuje sav učiteljski sbor, osim dotične učiteljice. Znači li to s duhom školarstva napredovati? Ista je učiteljica prošle godine radi neshodnoga postupka s djevojčicami ozbiljno po ravnateljstvu opomenuta, da toga više nečini. Svjedok toga je 4. točka zapisnika 8. učiteljske sjednice.

Dotična je učiteljica do dva puta javno pred učiteljskim sborom nijekala, da učitelji i mužkarci nisu kadri prosuditi, kako treba djevojčice podučavati i odhranjivati i što je istim za praktični život potrebno, te je jednoč i sama izjavila, da ona više satih upotrebljava na ručno djelo, nego li je to u razredbi urah naznačeno, pa s toga da se i nemože sve ono postići, što naukovna osnova propisuje. Na

Digitized by Google

to joj primjeti priv. ravnatelj, a i učiteljski sbor, da se moraju učitelji strogo držati razredbe satih i postigavati ono, što je u naukovnoj osnovi propisano, budući da je to vis. namjest. vieće pregledalo i odobrilo.

Gdje se tako samovoljno postupa i nedrži točno, što je propisano, može li se tudier željeni napredak postigavati? Tako su mogli i smjeli učitelji prije 30 godinah raditi, ali danas ne.

Mogli bismo koju to prosboriti i o ručnom izložbenom djelu, radi koga dotičnu učiteljicu g. branitelj hvali. Nu za sada neka je!

Da je pako ova samovoljnost kod dotične učiteljice bivala, uzrokom je to, što je ovdješnja učiona imala takova ravnatelja, koji je bio inimi premnogimi poslovi preobtršen. Pomislimo samo to, da su njega uz razgranjeno gospodarstvo vezale težke dužnosti kano podjasprišta, župnika i učione ravnatelja. Nu premda je on, koliko mu je to više moguće bilo, ravnateljstvo svom revnošću obavljao, te se svojski zauzimao za boljak učione, u koliko se to tiče spoljašnostali; ali glede unutrnjosti uz najpripravniju volju nije mogao podpunoma nadzirati, dočim su ga priečili drugi poslovi, koje je imao po svom zvanju ovršavati. Da je njemu to protegotno bilo, vidi se jasno otuda, što se je on god. 1854 na ravnateljstvu zahvalio, te bio pozvan po prečastnom duhovnom stolu iste godine 30. lipnja br. 1793, neka bi priobćio razloge, zašto želi biti oprošten od službe ravnateljske.

Iz svega se toga vidi, da dopisnik nije ništa rekao, što neobstoji, te da bi po zavod ovaj vrlo koristno, dapače potrebito bilo, da se njemu za ravnatelja imenuje muž, koj se sveudilj s mladežju bavi, i koj se nezapriečen drugimi zvanićnimi poslovi jedino učionom zanimati može. Vidi se takodjer iz toga: da, što je pisao, pisao je jedino što većemu napredku za volju, te preporuča u buduće g. branitelju, da drugi put nebrani i nepobija onoga, što se baš pobijati neda; jer takovim načinom izlaze i nehotice u javnost i takove stvari, za koje barem nebi znati morali oni, na koje to nespada.

*

Viestnik.

— Kako doznajemo, polazi u Zagrebu nauku u brzopisu, koju predaje učitelj stenografije g. Miroslav Matković u sgradi ovdješnje gimnazije dvanaest učenikah. Petorica njih, koja su počela u ožujku pr. g. predavanja slušati, tako se izvješbala, da se mogu javno već uporabiti.

— Kod rigoroznih izpitah ište se od današnjih švajcarskih učiteljah sliedeće: okrom točnog znanja vjerozakonske nauke i francezkoga jezika, iz pedagogije: poznavanje tjelesnog i duševnoga razvitka dječijeg osobito u školskih godinah i poznavanje svih sredstvah i načinah na pomoć toga, zatim točno znanje historije o razvitku narodne škole; iz mater. jezika: okrom ostalog još i poznavanje svojstvenosti stila i svi formah proze i poezije, i točno znanje historije o literaturi; iz matematike: okrom ostalog još i algebru, izvlačenje kvadratnog i

Digitized by Google

kubičkog korena, i jednačbe prvog stepena, i nuz to osnove planimetrije i stereometrije zajedno sa praktičnim znanjem prostoromjerstva i tjelesah, koliko je za obične potrebe života nuždno. Iz prirodoslovlja: najnuždnija znanja za život iz prirodopisa, fizike i lučbe; iz povjestnice: točno znanje historije švajcarske i svih glavnijih dogadjajah iz obće historije: iz geografije: okrom običnog točno znanje fizikalne geografie a osobito švajcarske; iz muzike: znanje ritmike, melodike i dinamike, poznavanje akordah i svih glavnijih njihovih spajanjah. — Na praktičnom izpitu mora držati jednu opitnu lekciju u osnovnoj školi i po jedno opitno predavanje iz svake struke ove nauke; mora po jedan zadat predmet po prirodi narisati i jedan krasnopisni nacrt na tabli kredom načiniti.

— Prošle god. bilo je okolo Beča 129 školah za ženske radnje, i u njih se učilo svega 6099, djevojakah. Nauka se davala bezplatno u obih bečkih školah, što su ih osnovale bečke gospodje, i još u njekih drugih; a siromašnije djevojke imale su nauku svud bezplatno. Okrom ovih redovnih i javnih školah bilo je tuda još mnogo drugih privatnih školicah za ženske radnje, koje u gorepomenuti broj nisu uzete, u kojih su gospodje učile odraslije djevojke bezplatno, a osobito su se u ovom odlikovale ove godine učiteljske supruge, koje su se gotovo svuda po selih i varoših ove nauke revnostno prihvatile.

— Za niemu djecu ima u Austriji (izuzev Ugarsku i susjedne joj kraljevine) 16 zavodah, u kojih ova djeca ne samo nauku nego i svu potrebnu njegu imaju. Predprošle god. bilo je u tih zavodih svega 804. djece na nauci, i to: u Beču 169, u Sentpeltnu 23, u Lincu 71, u Gracu 63, u Gorici vlaškoj 48, u Brnu 30, u Halu 35, u Litomjericah 58, u Lavovu 44, u Veroni 33, u Udini 7, u Vicenci 16, i u Mantovi 15.

Za sliepu djecu ima 6 zavodah, u kojih takodjer imaju djeca i nauku i svu njegu. U ovih bilo je predprošle god. svega 196 djece, i to: u Beču 67, u Lincu 50, u Pragu 32, u Litomjericah 5, u Brnu 23 i u Padovi 19.

— Jedan od najstarijih učiteljah u našoj carevini jest pučki učitelj Stjepan Mate u Nagy-Bereku u Ugarskoj. Rodio se g. 1764 u Bečeju na Tisi, gdje mu je i otac učiteljevao. Od g. 1800 učiteljuje on, dakle podpune 64 godine. Obnašao je službu učiteljsku u deset občinah Ugarskih, dok nije u Nagy-Berek pozvan za učitelja na djevojačku učionu. Ujedno s učiteljskom službom bjaše u istom mjestu kantorom sve do god. 1861, kadno je i dispensiran od ote službe. Iz njegova dnevnika vidi se, da je kod 990 pogrebah svoju žalobnu pjesmu pjevao. Još dan danas obučava on svoje učenike pravom otčinskom ljubavju i revnim nastojanjem. Dne 20. kolovoza prošle godine navršio je stotu godinu dobe svoje. — U Českoj pako živje u miru učitelj Vatroslav Slavik, rodjen g. 1773, dakle u 92 godini svoga života, probaviv 47 godinah u učiteljevanju. Vriedno je da znademo, koliko mirovine bere. Iz blagajne občinske dobiva 12 fr. 48 kr. sr., a iz fonda diecezanskoga milostinju godišnjih 15–20 fr. — To je dakle stanje učitelja, koji se nakon tolikogodišnjega požrtvovanja i patnje u mir povuče!! —

Promjene.

Imenovani: Jerand Ivan učit. na Kravarskom Rogić Pavao privr. učit. kod B. D. M. pod Okićem; Dorer Vincentia namjestnom učiteljicom na djevojačkoj gradskoj učioni u Zagrebu. —

Natječaji.

U Hreljinu m. učit. i org. s god. pl. 315 st., drvarinom 42 st., orgulj. 31 st. 50 nov. i bezpl. stanom. Treba se prijaviti do konca ovoga mjesca preč. g. Mati Zuvičiću kan. u Bakru.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj. 3. U Zagrebu, 1. veljače 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Crtice

iz povjestnice obučavanja i odgojivanja.

Napisao Mijat Stojanović.

I.

Pogledajmo na prastare narode, Inde, Kitajce i druge, kako su oni obučavali i odgojivali svoju omladinn. O kakovu pravu odgojenju nemože ni govora biti kod prastarih narodah, koji se nahodjahu u stanju prirodnom, misleći samo o tom, čim bi se hranili i odievali, gdje stanovali, dakle misleć samo ob onom, što treba tielu, a nimalo nesluteć važnost duševnih interesah. Štogod je u obiteljskom životu prastarih narodah učinjeno bilo za djecu, sve se je odnosilo samo na to, kako bi se uzdržao i osigurao tjelesni život, a po tom, kako bi omladini svojoj osigurali jake mišice, snažna i krepka tjelesna uda, i uvježbali djecu za domaće poslove, naime, kako se odhranjuje marva, kako hvata riba, kako lovi divjač i kako bije boj. Dočim su divji narodi s jedne strane nastojali razvijati i usavršivati osjetila, osobito vid i sluh, s druge strane gledali su tielo svoje djece nagrditi. Jamazi, crnci u Africi, zabijahu svojoj djeci klipove u resice ušiuh, dok su dovukli ove do ramenah. Masekejorci stežu u kalupe dječju glavu, navlačeć nanj zemljene kape, da ostane glava malena. Ne samo afrikanski crnci, nego i ostrovljani južnoga mora i Indianci amerikanski bodu i paraju kožu, pak bojadišu tielo svakojakimi bojami, koje upiljuju rtastim oštrim orudjem (tetoviraju), pri čem jadna djeca podnositi moraju strašnu bol.

Digitized by Google

U Kitaju sve dosad obstoji običaj stezati noge, da nenarastu, nego što manje ostanu. U Aziji kod Indah, Kitajacah, Perzijanacah i u Africi kod Misiracah ili Egipćanah nalazimo tek da počimaju ponješto odgojivati mladež. U ovih narodah bjahu razdieljeni ljudi na stališe (kaste), a po tom se ravnalo i odgojenje. Samo djeca sveštenička i vojnička obučavana su; omladina prostačka rasla je kao divjake u šikarju. U Indiji naobraženi su još i sada samo Bramini. Ovi se nauče čitati sv. knjige Vedine, upute se u zakonodavstvu, u zvjezdoznanstvu i u starom književnom jeziku — Sanskritu. Nješto malo uče se vojnička i trgovačka djeca u čitanju i pisanju, u jeziku, u pjesničtvu i glasbi.

Ženska omladina, pače i od višjih stališah, nenaobražava se nikako. U Kitaju, gdje vlada patrijarkalni život, usljed koga otac svaki podpuni je gospodar nad svojom djecom, a car nad svakim svojim podanikom, vidimo istina da je naobraženost napredovala; ali od stoljećah ciepom stoji, nemiče se, nenapreduje. Djeci se utubljuje i najstrožije nalaže, počitovati svoga otca i svoga učitelja, ali se pri ćudorednosti cjepidlači, i zanima pukim spoljašnim oblikom, te toliko malenkostih nalaže, koliko je pismenih znakovah u kitajskom jeziku. Otac kitajski smije i može izložiti svoje diete, koje mu se nedopada, ili koje nemože hraniti, da pogine od gladi, ili ga dati zvjeradi: čim se otac samo potuži na svoje diete, mora mandarin (sudac, glavar) ovo ni neiztraživajuć kazniti. Odlični Kitajci mogu uzkratiti svojim kćerkam svako nadsljedstvo, ako su jim velike noge. Nu i u Kitaju obučavaju se samo mužka djeca višjih stališah. Uči se jezik. Za svaku od 60.000 riečih valja naučiti osebno pisme; po tom uči se suhoparna ćudoredba, dalje povjestnica, računstvo i zvjezdoznanstvo.

U Kitaju ima trovrstnih učionicah: pučkih, plemićkih i učenjačkih. Četiri su razreda u učionici, i za svaki ima osebna knjiga. U prvom je razredu Pe-kia-sing, tako nješto kao naša Početnica, (početna čitanka), sadržavajući u sebi početke čitanja i učenja na izust; druga knjiga Ta-te, iz koje se uče obće polezne stvari; treća Tient-so-ouen, čini se, da je slovnica; četvrta San-te-king sadržaje pjesme, u kojih se predaju početci i temelji ćndoredbe i povjestnice. Višja učilišta upravlja neposredno osebni državni kolegium u Pekingu, i tu se naobražavaju mandarini i činovnici za upraviteljstvo. Oni, koji žele popeti se više u državnoj službi, moraju još dva viša tečaja proći.

Digitized by Google

Odličniji i bogatiji roditelji davaju svoju djecu u domu svom privatno obučavati, i takvi učitelji smatraju se i počituju kao učenjaci i mandarini, kao i javni učitelji.

U Perzijanacah pripadaše sin državi, a ne otcu, premda ovaj bjaše gospodar nad životom svoga djeteta. Za vojničke državne svrhe sinovi su zarana odgojivani priučavanjem na zimu i toplinu, na trčanje i poslovanje; da znadu jahati, strieljati, koplje rabiti, u obće vojevati. Lagati, zaduživati se i neharnim, nezahvalnim biti, smatralo se za najveću zloću, koja bje zakonom kažnjena. Biti istinit, iskren, pošten, svesrdan u rieči i djelu, zatim se je težilo. Za razne dobe života i razne stališe bjaše raznih državnih odgojilištah; no u svakom vladahu načela: dovoljstvo, navada (obviknuće), tjelesno vježbanje i gradjanske kreposti. Zatim se je težilo. Magi bjahu učitelji znanostih, pisma, knjige, što jih je po njihovu mnenju napisao njihov naučitelj i zakonodavac Zoroaster, bjahu izvor perzijanske mudrosti. Čim su dječaci prestupili u dobu mladića od 17 godinah, morali su deset godinah noćivati oko vlastnih i poglavarskih sgradah te ondje stražiti; morali su nastojati, da ostanu čisti i ćudoredni, i da bdiju nad sigurošću stanovnikah. Danju valjalo jim biti pri ruci i posluživati starešine, zatim pratiti kralja u lov, te se lovom uvježbati za rat i boj. Za rat su se vježbali hrvanjem i utrkivanjem, a tko bjaše jači, hitriji, brži, stekao bi ucjenu. Učitelji dječakah morali su navršiti 50. godinu i spadali su medju starce, koji, kao i mladići do 27. godine, nisu vojevali, nego se zanimali upraviteljstvenimi i gradjanskimi poslovi. Tako su Perzijanci odgojivali svoju omladinu na svoj način, kao nijedan drugi narod, ni isti Špartanci, koji bjahu obiteljski život prelili posve u državni.

Misirci (Egipćani) kao i drugi stari narodi odgojivahu svoju mladež u duhu vjerozakonskom. Buduć po njihovu nazoru i mnenju njeko biće (suštestvo), nalik grčkomu bogu Hermesu, dušu dječju donašaše u majčinu utrobu, i buduć čovječanski život imadjaše sedam stepenah, od kojih svakomu predstojaše božanstvo kao zaštita: to bjahu roditelji upućeni k svešteničkom, koji sami mogahu opitati zaštitno božanstvo o sudbini djeteta, i koji zato duboko zahvaćahu u život pučki. I na državni život djelovali su svešteničci, kao jedini učitelji. Oni obučavahu po hramovih, u kojih čestimice učahu i tajnosti vjerozakonske. Gojencem predavahu nauku vjere o bogovih, vjeroza-

Digitized by Google

konske znakove ili simbole, jezikoslovne znake, računstvo, zvjezdoznanstvo, graditeljstvo i ljekarstvo. Sinovi svešteničkí sačinjavahu pratnju kraljevske djece; a djecu nižjih kastah naučavahu odrasli u onom, što jim je valjalo znati za njihov prosti, kukavni život.

II.

Predjimo sada do Grkah i Rimljanah, da vidimo u kratko, kakovo bjaše njihovo odgojenje.

U gore spomenutih narodah bjahu sveštenici učitelji i obučavahu u vjeri, u nauci o bogovih, u povjestnici spominjajući slavna djela prvašnjih junačkih vjekovah itd., i tako bjaše nauka samo privatno dobro njekolicine izabranih licah; kraljevi i sveštenici bdijahu strogo nad znanostmi, nehtijući upoznati njimi niže kaste, da samo mogu svojevoljno vladati nad pučanstvom, nad glupom svjetinom. U Grkah bjaše to inače, i svaki slobodan Grk mogaše naobraziti se i steći znanja, koliko je samo htio. Glede tjelesnoga odhranjenja služahu se Grci trčanjem i hrvanjem, vježbahu se bacati koplje i discus, vježbahu se u hrvanju, utrkivahu se pješke i na kolih; imadjahu svoje nenejske sigre u Argolisu i istmičke u Korintu, prve svake druge godine, — zadnje svake treće — poslje svake pete godine, kojom prilikom odlikovahu liepo pobjeditelje, i to pobudjivaše revnost i nadtjecanje u mladićah i muževah; jakost tjelesnu i uvježbanost smatrahu Grci za najveće dobro; to jim bjaše zadaća života.

Osim toga starahu se i za duševnu naobraženost. Učilišta za mladež bjahu gimnazie. To bjahu prosta sigrališta, gdje vježbahu tielo, ali sa sgradami na triem, ukrašena stupovi i s kupelji, sve vješto i umjetno izkićeno. Tu učaše mladež i pjesme u slavu predjah, pjesni u slavu bogovah i zakone, po kojih imadjahu živiti kao budući gradjani. Tu tražahu mudraci i govornici za sebe dovoljnih učenikah, ne samo medju mladići, nego i medju muževi.

S osamnaestom godinom mladić je tjelesno i duševno uvježban u kazalištu pred sakupljenim narodom proglašen za ratoborna i obdaren kopljem i štitom. Siromašniji laćahu se zemljodjelstva i zanata, dočim bogatiji rukovodjeni mudraci i govornici svrći se običavahu na znanstvenu naobraženost, te učahu jezik, govorničtvo, matematiku i svjetsko mudroslovje, pak su mogli postizati državne službe. Olim-

Digitized by Google

pijske sigre obodravahu odlikovanjem na pjesničtvo, tako i sigre istmičke, na kojih su pjesnici i pjevači odlikovani.

Odgojenje mladeži bjaše razno po raznih predjelih grčke zemlje. Dočim ratoborni Špartanci nastojahu otvrdnuti djecu, da budu vješti i lukavi vojnici, smatrahu po grčkih naselbinah u maloj Aziji, po ostrovih, a osobito u Ateni za najvažnije naobraziti mladež u vještini i znanosti. U Šparti nenalazimo nijednoga mudraca, ali puno ih u maloj Aziji i u Ateni, kao što bjahu Pythagora, Sokrat, Plato i Aristotel, koji se zanimahu takodjer odgojenjem i obukom mladeži. Pythagoras u Krotonu proglasi odgojenje glavnom podporom gradjanskoga obćinstva. U oprieci s Likurgom špartanskim proglasi on roditelje pravimi odgojitelji njihove djece i smatraše za veliku nepravdu, razstavljati djecu od roditeljah. Polag njegova mnenja valja djecu odgojivati kroz cielo vrieme mladosti, te obuku tako udesiti, kako bi odgovarala pojedinim stepenom dobe životne. On zahtievaše, da se nuz duševno naobražavanje nezaboravlja tjelesno vježbanje, te da se tako postigne jak, snažan, kriepak duh u zdravu, jaku i kriepku tielu.

Šta je Sokrat u Ateni učinio za odgojenje mladeži, osobito glede učbe, znamo i sada. Njegovo glavno načelo bjaše: „Nauči se poznati sama sebe!“ Učba njegova sastojaše se osobito u tom, što je on povorkom pitanjah, na koja mu se moralo odgovoriti, izvabio, izmuzio tako rekuć istinu iz onoga, koga je opitivao, i tako je privodio svoje slušaoce do poznanja. Često je postavljao i krive zasade (izreke), braneći jih prividno, da tako uvježba svoje učenike, kako će valjano suditi i umstvovati o kojoj stvari. Ako se je namjerio na krive i opake nazore, kriva mnenja, učinio se, kano da želi biti obučen, a gdje je naišao na predsude, ondje bi liepim, finim načinom ali oštro rugao se, i tako bi odstranio svaku bludnju, svako tavrljanje i buncanje. Ta vrst učbe, pri kojoj i učenik pita, zove se i sad sokratička vrsta. Duša je, učaše on, proizišla od Boga, s Bogom je u savezu i neumrla je, brezsmrtna. Duševno naobraženje ljudsko najveće je blago, poznavanje samoga sebe najbolje sredstvo, kojim se postiže to dobro. Božanska je volja, da čovjek živje dobrodjetelno, a činiti dobro jedini je put, da se čovjek usreći. Dobrodjetel i mudrost bjahu njemu svejedno. Štogod je Sokrat učinio za odgojenje, odnosilo se je neposredno na život. Inače je to bilo u Pla-

Digitized by Google

tona. Nazori ovoga imadjahu veći upliv na znanost. On učaše ovako: „Čovjek postaje ono, što postane odgojenjem; ovo mora započeti od poroda, i roditelji moraju to tako udešavati, da postane navadom za cieli život. Nemože se nazvati odgojenjem, niti zaslužuje toga imena, kada tko napućuje, kako se zaslužuju novci, kako se jača tielo, kako se posluje pri ovom ili onom zanatu i rukodjelstvu. Imade znakovah, po kojih se razpoznaju djeca glede svoga budućega opredjeljenja. Znak budućega učenjaka n. pr. ljubav je k istini od djetinstva; i pri sigrah poznaju se dječje sposobnosti; u sigri dječaka učituje se budući muž. Sposobnosti ženske jednake su mužkim, samo u slaboći je razlika. Mogle bi se dakle žene svakako odgojiti za gimnastiku, za glasbu i državne poslove. Valjalo bi djecu priučiti, da se služe lievom rukom kao i desnicom, a djevojčice kao i dječaci da rabe oružje; glasbom valja se poslužiti, kako bi se duša oplemenila. Glavno sredstvo naobražavanja jest mjerstvo, koristno vojniku, kao i državniku i mudracu; jerbo ono vodi gore k istini. Što god je predmet naučanja, mora se učiti slobodno i veselim srdcem, kao sigrajuć se. Dječakom trebaju učitelji kao nadziratelji poradi nuždnoga zapta, a još više trebaju naučitelja poradi svoje proste naravi.“ — Aristotelove pomisli ob odgojenju više su političkoga pravca i smjera. Za njega je odgojenje mladeži posve državna stvar; prvo mu je otvrdnuće i stroga ćudorednost; tjelesno naobraženje po njegovu mnenju ima biti prije od duševnoga, jerbo se tielo prije razvija, nego li duh.

Kao glavne struke nauke stavlja on: gimnastiku, glasbu, jezikoslovje i grafiku. Aristotela valja smatrati prvim glasovitim pedagogom. Kada je do na kraj izveo bio odgojenje Aleksandra velikoga, postao je učiteljem drugih mladenacah. On je dakle bio izkusan u svakoj struci učbe, i tako je učio, da kroz ciela stoljeća bjaše uzorom predavanja znanostih, dapače i u bogoslovju služahu se školastici srednjega vieka njegovom učbom.

Iz toga, što smo eto malo natuknuli, vidi se, da je u starih Grkah školničtvo već bilo postiglo njeki stepen savršenosti. Nu poslje udari u Grčkoj, kao sve drugo, tako i školničtvo natražke. Vježbanje tiela izvrže se u surovo čupanje; mudroznanstvo u prazno pustoslovje; strah božji u ludo praznovjerje, kojim se otvoriše širom vrata nevjerstvu. K tomu pridruži se poslje slastohlepje, neumjerenost, nepostid-

Digitized by Google

nost, neprirodna razkoš, nezasitljiva pohlepa za bogatstvom, za dostojanstvom i pučkom milosti.

Kao što Grci smatrahu za svrhu i cilj odgojenja tjelesnu i duševnu ljepotu, tako usuprot odgojenje Rimljanah smieraše posve na korist. Narod je rimski nastojavao, da zavlada svietom i dodje u posjedstvo svih zemaljah i gradovah, pak je zato smatrao hrabrost i domoljubje za najveće dobrodjeteli. Nu odgojenjem omladine nije se nikada upravo država zanimala, nego je to prepušćala roditeljem. Do sedme godine odgojivale su matere svoje dječake u domaćem krugu. Po tom su dječaci predavani učitelju, koj ih je učio u školi čitati i pisati, ali učionice bjahu privatni zavodi. Dalje je naobražavana mladež u učionici gramatika ili literata, koga više naobražena učitelja, te su se dječaci učili svoj materinski jezik i tumačeni su jim spisi, osobito pjesnici. S tim znanjem zadovoljavala se većina; samo oni, koji su težili za višim, učili bi jošte govorničtvo i mudroznanstvo. To učilište pohadjali su kasnje svi mladići, koji se pripravljahu za višje državne službe; ali država nije izdavala u tom obziru nikakovih propisah ni obširnijih naredbah; školničtvo ostade stvar privatna. Po istih gradovih bjaše sve na božjoj veresiji, učio se je, kako je tko mogao i htio, a po selih vladaše tama i neznanstvo, glupost i surovost. S grčkom prosvjetom predje u Rim i grčka prepredenost i izopačenost. Za mlade Rimljane u odličnijih obiteljih držahu grčke robove kao učitelje i odgojitelje domaće, koje nazivahu pedagogî; mlade Rimljanke dobivahu Grkinje za odgojiteljice. Stari su Rimljani živili jako prosto, bili zdravi i jaki tielom, štovali su svoje bogove i držali se strogo dobrodjeteli, te u tom duhu odgojivali svoju omladinu; ali kada su Grci počeli jim odgojivati djecu, sve opušljivi, ćud se izopači, vladanje pokvari, te tako podje sve po zlu. Zavlada neznanstvo, nevjerstvo i razuzdanost, gospodski sviet izopači se, a prostota podivja posve. — (Sliedit će.)

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

Opažamo često u nas, kako se hladno i bezćutno prolazi mimo divnih tvorinah prirode; kako se malo paze krasni pojavi u prirodi, pa ako se i gdje što paze, tumače se krivo; odtuda toliko prazno-

Digitized by Google

vjerstvo; odtuda vračarije, čarobije, i Bog zna sve što u naroda našega. nije li žalostno živjeti medju tolikimi krasotami, pa jih nevidjeti ili nerazumjeti. Nu što više, Svemogući stavi čovjeka u toli mudro uredjenu prirodu, da se njom okoristi, a on stoji kao svezanih rukuh, neznajuć česa da se lati, a šta da pusti. Krivnja je to velika, ali ne sadašnjosti, već prošlosti s njezina kriva uzgojenja. U učionah, pripraviliših za život, nebjaše prije ni govora o prirodi, pa ako i bjaše, to se učahu mrtve rieči, nabrajahu pusta imena, mjesto da bi učenici gledali i promatrali živu prirodu; onako bo probudi se prije mržnja proti toli krasnoj i koristnoj nauci, nego li ljubav. Sadašnjost dodje do samosvjesti, te zahtieva strogo, da se u učevnu osnovu pučkih učionah uvrsti prirodoznanstvena obuka.

Nu zadaća pedagogičkoga djelovanja nestoji samo u priobćivanju koristna znanja, nego jezgra mu leži u obrazovanju duševnih silah, čuvstvah i volje. A u tu svrhu najshodnije i najbolje je sredstvo u rukuh vješta odgojitelja upravo prirodoznanstvo. Čim da se nazorila bolje naobraze, nego li zrienjem prirodninah? Gdje je toliko bogatstvo u oblicih i bojah, gdje tolika raznoličnost, a opet tolika skladnost? Što djeluje više na čuvstva, nego li pojavi prirodni, kao: rumena zora, zlato jutro, žarko sunce, večernje rumenilo, tiha noć, tutnjava gromovah?

A kako da silnom prirodom probudjena čuvstva nedjeluju na volju; kako da nas nesjete onoga, koji nas tim iz svoje neizmierne ljubavi dariva, naime svevišnjega Tvorca. To nas dira u srdca, da ga uzljubimo!

Da se pako postigne sjajna ta pedagogičko-didaktička svrha, zavisi mal ne sve od uporave prirodoznanstvenih predmetah.

Najprije valja gradivo odabrati, valjano ga poredati, pa onda dobro uporaviti. Premda je prirodoznanstveno gradivo tako važno, to se ipak mora, osobito što se prirodopisa tiče, u pučkoj učioni znatno stegnuti, te ono, što nam domovina pruža, bit će dovoljno za obuku na prvih stupnjevih. Od inozemnih prirodninah može se samo ono uvrstiti, što je ili samo po sebi važno, ili pako u kakovu odnošaju prama našoj domovini.

Ako u višjih zavodih kod prirodoznanstvene obuke treba zorovah, to tim više u pučkoj učioni, gdje su nazorila manje naobražena a duševne moći slabije razvite. A odkuda pučkoj učioni zorovi, učevna

Digitized by Google

sredstva, koja zahtievaju znatnih novčanih silah? Odkuda? Ta priroda ti jih pruža. Priroda bila ti učevnom knjigom, a to tim laglje, što se imade, kako već rekosmo, prirodoznanstvena obuka stegnuti na zavičaj i domaću okolicu. — Vodi dakle učitelju! gojenčad svoju u prostu prirodu, tudier ju uči zrieti prirodnine, tražiti svojstva njihova, prispodabljat i razlučivat ih, tim ćeš ne samo najsigurnije graditi na sgradi duševnoga naobraženja i praktičkoga znanja, nego i ljubav probuditi u njezinih grudih prama majci prirodi. K tomu mogu se malim trudom sabrati razne prirodne sbirke, kao: sbirke leptirah, sglavkarah, travah i najpoznatijih rudah; to će biti tebi, učitelju! koristna zabava, pa ako i mladež tim zabavljao budeš, priučavat ćeš ju na djelatnost, na koristan rad, čemu ju nikada dosta rano priučiti nemožeš. Uzev si to za prvi princip prirodoznanstvene obuke, da nam bude sama priroda učevnom knjigom, moramo se i kod obuke po toj učevnoj knjizi ravnati, t. j. onako mladež prirodninami upoznavati, kako po godišnjih dobah u prirodi dolaze. Eto nam dakle i pravca, kojim nam valja udariti kod obuke, i koj je najbolji, jer nam ga sama priroda kaže. Upravo proti ovom načelu griešilo se je najviše. Nije li smiešno i bezumno mučiti djecu u zimi predavanjem razna bilja, promatranjem cvieća i lišća sa slikah, dočim nam jih proljećem i ljetom priroda sama pruža. Valja dakle gradivo razrediti po godišnjih dobah, te prirodnine onim redom tumačiti, kako u pojedinih dobah dolaze, a o prirodnih pojavih onda govoriti, kada upravo bivaju. Želeć u tom poslu svojim čitateljem u koliko moguće pomoći, naumio sam prirodoznanstveno gradivo po tom načelu razdieliti, a školski će ovaj list tečajem čitave godine donositi primjere o praktičkoj prema tomu načelu udešenoj uporavi.

I.

Uputa o krajevih svieta.

(Učitelj izvede proljećem djecu na kakovo uzvišeno mjesto pod vedrim nebom.)

Pogledajte djeco nad sobom nebeski svod! Čemu je naličan? Velikoj polukruglji. Čemu je pako slična zemlja, koju oko sebe vidite? Velikoj okrugloj ploči. Krug onaj, koj okružuje ploču, te gdje nam se čini, da se nebeski svod dotične zemlje, zove se obzor. Što sam rekao? Sve što se u tom krugu nalazi, vidimo, a što je

Digitized by Google

izvan njega nevidimo. Da se popnemo na kakovo visoko brdo, vidjeli bi jošte mnogo više stvarih, obzor bi dakle veći bio. Kako bi bilo, da smo u kakovu jarku, bi li i onda toliko vidjeli? Kada je dakle obzor veći, a kada manji? Mi stojimo usried toga obzora, to je naše stanovište.

Prodjimo sada do onoga briežuljka! Vidimo li sada iste stvari, kao što smo jih prije vidjeli? Svako dakle stanovište imade drugi obzor. Predstavimo si sada točku na obzoru gore upravo nad našim tjemenom; ta će biti upravo usried našega obzora; nazvati ćemo ju tjemenicom. Što je dakle tjemenica? Ponovi Ivane!

Danas je upravo 20. ožujak. Jučer vam rekoh, da si zapamtite mjesto, gdje će sunce danas izići. Pokaži mi dakle onaj kraj obzora, gdje je sunce izišlo, ili kako naši ljudi kažu: gdje se je sunce rodilo! A jesi li si zapamtio upravo onu točku na obzoru, gdje se je najprije sunce ukazalo? Tu točku zovemo iztočnom točkom. Što mislite, gdje će sunce zapasti ili počinuti? Onu točku nazvat ćemo zapadnom točkom. — Sada možemo već posve sigurno naznačiti sve četiri točke na obzoru. Ako naime spojimo crtom iztočnu točku sa zapadnom, pa zatim sa svoga stanovišta povučemo prama jugu ovjesnu crtu, tad smo našli južnu točku; produljimo li pako istu crtu k protivnoj strani, naći ćemo i sjevernu točku. Ove točke leže upravo u središtu svake strane svieta. Nu sunce neizlazi uviek u istoj točki, pa niti nezapada; stoga i nisu svi dani jednaki. U zimi oko božića bjahu dani veoma kratki, te trajahu jedva 8 satih; od onda znatno su narasli. U koliko je satih danas sunce izišlo? Sada evo zapada, pa je upravo 6 satih. Kako je dugo dan trajao? 12 satih. A kako duga mora i noć biti? Dan je i noć jednaka. A to biva upravo 20. ožujka, kojim se danom i proljeće začima. Sutra će već sunce nješto dalje od iztočne točke a i ranije izići, a za njekoliko danah moći ćete to i sami opaziti; dan će pako sve dulji biti. Sve do 21. lipnja rasti će tako dan, od onda bit će sve kraći, a 23. rujna opet s noćju jednak. U isti bo dan izlazi sunce takodjer u iztočnoj točki.— Koja je iztočna točka? Kada izlazi sunce u iztočnoj točki? Kako možemo i ostale točke na obzoru točno opredieliti?

Sunce izlazi u iztoku preko obzora, uzdiže se na nebeskom svodu sve više, a o podne stoji najviše. Predstavimo si od tjemenice povučenu crtu prama južnoj točki. U toj crti stoji sunce svaki dan

Digitized by Google

o podne, sad više, sad niže. U proljeću bliže je južnoj točki, kasnije opet bliži se tjemenici, nu nikada se kod nas do nje neprimakne. S one točke, gdje o podne stoji, neuzdiže se više, nego krene prama zapadu, pada sve niže, dokle i nezapadne. Sunce dakle svakim danom pravi na nebeskom svodu od iztoka prama zapadu polukrug. Gdje stoji svaki dan o podne? Stoji li vaviek o podne u istoj visini? Kada stoji više, a kada niže? Kada se brzo vozimo, čini nam se, kano da smo u miru, a da se put, drveće i druge stvari, koje no se uz put nalaze, protivnim pravcem kreću. Isto ovo biva sa zemljom i suncem. Zemlja se brzo kreće, a sunce miruje. Kretanje je sunca oko zemlje samo prividno.

Nu o tom ću vam kasnije više pripoviedati.

(Dalje će slieditі.)

Ljutina zime.

(Sitnica za djecu od A. Š.)

Kad je mjeseca listopada lišće na drveću požutilo, a mjeseca studena na zemlju popadalo, tada padahu sve ljući mrazovi. Noć je jur sasma dugačka, a dan kratak. Polja i livade, brdine i dolovi, štono su se prije njekoliko tjedanah ponosili bujnim zelenilom, pokriti su sada bielim plaštom. Mjesto šarena i miomirisna proljetna i ljetna cvieća zastire nam prozore ledeno cvieće, koje se kadkada po vas dan neodmrzava.

Jata pticah selicah, koje radi svojega laganoga perja naše ljute zime podnositi nemogu, jošte su u ranu jesen odletile u toplije krajeve, a onim koje su kod nas zaostale, nije baš onako dobro, kao za tople dobe godine; snieg bo je visok, a u polju nije ništa za jesti. One se dakle povuku u sela i varoše, gdje jim mnogo dobroćudno diete kadkada baci po koje zrno i krušnu mrvicu, pak veći dio ovih zaostavših ptičicah dočeka opet proljetnu dobu.

A kako je tada drugim životinjam? Eda li se one možebit posmrzavaju? — To ne! Dragi je Bog učinio, da jošte prije zime na njih ponaraste gušća i deblja dlaka i dulje runo. Zec i srna i mnoga druga zvjerad znade si i pod snigom naći trave za hranu ili brsti pupove s tankih grančicah i mladih stabalah. Ona pretrpi dakako dosta glada i zime, ali zato ipak nepogine.

Digitized by Google

Domaća se životinja pako spravi u tople štale, i svaki se odušak na vratih i prozorih brižljivo slamom zatrpa, u jasle pako meće se svaki dan dosta siena, sječke i zobi, pa zato ona ljutu zimu laglje podnaša, nego li divlja zvjerad.

Ljudi pako veću stran zime probave u toplih sobah, u kojih su ponamještene zemljene ili gvozdene peći, i čim je žešća zima, tim se u peći veća vatra loži. Voda za piće, pranje i kuhanje donosi se u sobe i kuhinje, jer bi se inače vani zaledila, kao što se gdješto istim ljudem smrznu nosovi te ručni i nožni prsti; a da ljudi od gladi ob zimu umiraju, to se skoro nikada nedogadja, jer se oni jošte ljeti i jeseni nasprave u hambare i u podrume hrane za zimu.

Kada pako zima najposlje uvidi, da njezina sila niti ljudem, niti živinam ništa naškoditi nemože, buduć ljude njihov od Boga darovani jim razum čuva, za životinju pako predobri Bog i isti ljudi obilno se skrbe; tada ona stane malo po malo popuštati i sunčane zrake na posljedku sasvim ju pobiede. Tada opet započme nov život u cieloj naravi: ptičice zapjevaju stare svoje milene pjesmice, livade se zazelene, raznobojno cvieće razcvate se i prospe svoj ugodni miris, a ljudi netrebaju tada više tople peći.

Dopisi.

Iz okoliee dolnjo-zagorske. — Od njekoga vremena nastala je moda, da se po domorodnih javnih listovih stranom na pučke učitelje i učione, stranom pako na naše preparandije napada. Pozorno čitajuć novine, malo da ne u svakom broju, budi u kratkih, budi u obširnijih člancih piše se: o preustrojenju narodnih učionah, o preustrojenju preparandijah, o naimenovanju sposobnih učiteljah i Bog zna sve što ne — jednom riečju, o svem što se kod ovoga ili onoga učitelja i njegove učione opazilo i opažuje. Ali o boljih dotacijah narodnih učiteljah nigdje ni slovce. Nenadje se nitko, koji bi na vidik izneo, što pučko ućiteljstvo tišti i koje su mu ponajglavnije rane, i kako bi se isto podići imalo, da dužnosti svojoj oduševljeno odgovori, te naobraženje pučko svoj žudjeni uspjeh valjano postigne. Današnje doba pučka učiona nije ono, što je njekoč bila; sadašnje doba pučka se učiona imade smatrati kano zavod, iz kojega crkva dobre i bogomile kršćane, država valjane državljane, domovina vierne sinove domovine, vladar oddane podanike, roditelji zahvalne i u starosti podupirajuće sinove, kuća radine poslenike zahtieva, — a tim

Digitized by Google

svim zahtjevom mora učitelj da zadovolji. Da uzmogne riešiti otu zadaću, treba učitelju velikoga napora, svete uztrpljivnosti, neumorne marljivosti: to će svaki priznati. Pa se ipak veća čest takovih nalazi, koji na zvanje ovo mrze i učiteljski stališ preziru. — U pogledu plaće stoji pučki učitelj na istom stupnju s kojim uredskim poslužnikom, samo što poslužnik svoju mjesečnu plaću svakoga mjeseca uredno dobiva, učitelj pako na svoju po 3 — 4, gdjegdje i po više vremena — čekati mora, kako se svidi seoskomu bilježniku i seoskomu sudcu. — Glede dostojanstva zauzima pučki učitelj u svakom skoro družtvu zadnje mjesto, — svaki pisarčić i nadrividar mu se predpostavlja. Velika je povorka onih, koji hoće, da nad učiteljem gospodujn. Pa da su bar oni, koji k intelligenciji spadaju, nebi čovjek žalio, ali — seoski sudci itd. Nije dakle ni čudo, da se zvanju učiteljskemu malo tko posvetiti hoće, — sigurno niti bi s veće strane pripravnikah u preparandiji sada bilo, da su u kojem drugom zavodu uspievati mogli i htjeli. — Osim toga pučkomu učitelju smeta i prieti u riešenju njegove zadaće: neuredno polazenje škole od strane mladeži; oskudica učevnih sredstvah, osim ako jih je učitelj kadar sam iz svoga pribaviti, osobito u takovih mjestih, gdje mu se od strane polit. poglavarstva njegovu djelovanju nikakova pomoć nepruža. Obično na ladanju obvezano jest diete tri godine učionu polaziti; ako se u obzir uzmu tečajem ovih godinah nepogoda vremena, veliko siromaštvo, odaljenost miestah, bolesti, silni poslovi, blagdani, praznici itd. nedodje niti 20 mjesecih svega, u kojih diete učionu polazi. — Pa je li kadar učitelj kroz ovo malo vremena zapušteno seljačko diete polag propisa naobraziti? — Podnipošto ne. Pa se ipak sva krivnja samo ubogomu učitelju pripisuje, nehajstvo, nesposobnost i Bog zna sve što ne spočitava. Bože mili! Hoće li kada za siromaka pučkog učitelja sat pravice udariti? — ✠

Iz D. Mosłavine. — Njekom neograničenom radošću uzimam pero, da štovanim čitateljem obnarodujem, kako i u našoj blagonosnoj Slovoniji imade dobročiniteljah, kojim boljak i razvitak mladeži doista na srdcu leži. Taj vrli i obće ljubljeni prijatelj mladeži oprostit će mi, što mu krasno i vriedno ime na svietlo iznosim. U osobi tog vriednoga dobročinitelja mladeži našao sam veleč. g. Jos. Barića mjestnoga župnika i škole ravnatelja, koji je tečajem 8 godinah t. j. od postanja ovdašnje učione ne samo mladež, već i istu školsku obćinu sa svojimi materijalnimi silami blago podupirao. Tako god. 1856 pokloni on za 100 kom. piljenicah kod gradjenja škole, 16 st. 30 nč.; 3 nova prozora i 1 vrata, stolaru 18.15; 3 nova prozora, okov i staklo 16 st. 10 nč.; god. 1857 20 kom. pjesmaricah (Vienac) 10 st.; god. 1858 1 visući dobnik (sat) u školu 5.60; god. 1860; 2 knjige sastav bog. dielo: 4.30; god. 1862 1 knjigu Petar Bačić 40 nč.; saborske spise četiri svezka 6 st.; 50 kom. pjesmaricah (Nebesko smilje i bosilje) 10 st.;

Digitized by Google

god. 1863: zabavni poučni list „Slavonac“ 4.50; god. 1863: opet 50 kom. pjesmaricah (Nebesko smilje i bosilje) 10 st.; god. 1864 „Slavonac Požežki 4.50, krst na školski zvonik 5 st., pisarska sredstva za ubožku mladež kroz 8 godinah po 5 st. 40 st.; ukupno dakle 150 st. 85 nč. — Nadalje nesmijem premučati, da gore hvaljeni dobročinitelj i na svoga revnog učitelja i njegovu obitelj zaboravio nije, već mu svake godine do četiri mierova pšenice i po dva akova vina, kao podporu pruža. — Do duše su slična požrtvovanja u našoj domovini nješto neobična i veoma riedka; mislih dakle da neće s gorega biti, ako ovaj blagotvorni čin veleč. g. darovatelja, rodjena Sigetčanina, kojega su dohodci čisto slabi, drugim za primjer objelodanim, nebi li se unapried mladež naša ovim načinom bolje odgojivala, ne samo za slavu vremenitu, nego i za vječnu. Zato slava i čast takovu dobročinitelju! A ti Bože pruži mu dugotrajni život, i uz to najbolje zdravlje. Sve što sam do sada ovdje s radošću bilježio, moram takodjer sa žalosću još primjetiti, da se je prama pomenutom dobročinitelju, uz tolika dobročinstva i požrtvovanja, njeki dosta visoko u časti postavljeni prijatelj našao, koj je njega kod vrhovne vlasti glede škole sasvim prava obtužio i ocrnio. Ali neka bude i to. Zlato se vatrom kuša. — U ime tih darovah štovanom darovatelju od strane školske mladeži i učitelja, zahvaljuje se dotični učitelj g. M. Horvath, a u ime občinarah nepropušta dolje podpisani svoju poniznu zahvalnost izraziti, i još jedanput uzkliknuti: da ga Vječni mnoga ljeta zdrava uzdrži. Živio!!!

Dragojlo Haidenegg, obć. bilježnik.

Viestnik.

— Zastupstvo sl. i kr. grada Zagreba zaključilo je u svojoj dne 23. siečuja t. g. obdržavanoj sjednici, da se odkupi kuća, vrt i magazin Sorgovih baštinikah u samostanskoj ulici za 22.000 st. U toj sgradi imala bi se smjestiti treća glavna učiona gradska. — U tom dielu grada i onako si gradjani žele školu, jer je mjesto i sbilja prikladno i tiho, a opet i didaktični obziri to zahtievaju, jer su nam doista razredi obijuh sadašnjih glavnih učionah prenapunjeni. — A kako se ima stvar sa višjom djevojačkom učionom? Hoće li i sbilja početkom dojduće godine u život stupiti? — Vederemo!

— Kako smo onomad javili bili, da je obrtničko družtvo u Zagrebu izabralo njeke vještake i odbornike, koji bi imali izraditi osnovu za obrtničku školu. to je i sbilja školski taj odbor družtva obrtničkoga imao dne 17. siečnja o. g. sjednicu te radio na pomenutoj osnovi. Želimo, da nam ta osnova bude skoro gotova, i da se jednom obrtnička učiona u istinu uživotvori.

— Čujemo iz Rieke, da će se povećati plaća učiteljem realke i glav. učionah gradskih. Zastupstvo sl. i kr. grada i kotara Rieke u skupštini držanoj dne 29. pros. p. g. zaključilo to učiniti. Po tom bi učitelji realke dobivali u ime plaće 650 st. i 150 st. stanarine na godinu izuzamši katekete, kojí bi imao plaće 525 st.

Digitized by Google

i 75 stot. stanarine. (Neznamo zašto ta razlika? Opaz. ured.) Učitelji glavne učione hrvatske i talijanske dobivali bi 500 stot. plaće i 50 st. stanarine. — U berićat!

— Gospoja Ljubica Zoričić-Struppi-ca, koja je, kako poznato, hvale vriednim nastojanjem tečajem mnogo godinah u svom privatnom zavodu djevojčice obučavala, odusta od daljne obuke. Mi nemožemo na ino, nego da joj priznanje u to ime ovdje javno izrečemo, a to će joj mnoge njezine gojenice u podpunoj mjeri izjaviti, sjećajuć se požrtvovanja i težnje njezine, kojom nastojavaše, da odgoji dobre i valjane majke te vierne kćeri narodu svomu. —

— Vis. kr. dvorska kancelarija dozvolila je, da se u Djakovu otvori preparandija za učiteljice na ženskih pučkih učionah. —

— Kakovim je plodom urodilo nastojanje veleč. g. Drag. Pavčeca podj. i žup. u Kutini te nadzornika škol. kot. pakračkoga, koji službeno zaprosi vlastelinstvo okolišno, da izvoli podupirati po mogućnosti kot. školsku knjižnicu, vidi se odatle, što su presv. gg. grofovi Julio Janković i Ljudevit Erdödy, svaki po 50 st. u to ime dali. Od roda jim hvali, a dragi Bog dao, te se ugledali i drugi u tako dične podupiratelje, a i u tako revna školskoga nadzornika. —

— Ljubiteljem srodnih nam jezikah javljamo, da je učiteljski časopis slovenski „Učiteljski Tovarš“ ovom godinom nastupio u Ljubljani 5. svoj tečaj. Uredjuje ga g. Andrija Praprotnik, koji sbilja zaslužuje, da mu se list od svih stranah podupire.

— Početkom ove godine počeše u Slovenskoj izlaziti dva nova politička časopisa: „Triglav“ u njemačkom jeziku uredničtvom g. Petra pl. Radića u Ljubljani i „Slovenec“ u Celovcu uredjivanjem g. Ivana Božića slovenskim jezikom. Obojica obećala su svoje sile upotriebiti na korist otčevini svojoj; nu Slovenci prionuše u znatno većem broju uz „Slovenca“, što je i sasvim naravno — jer „natura habet suas leges“, makar toga i nitko nepriznao!

— C. k. školski nadzornik g. Jos. Wenzig u Pragu stavljen je u stanje mira. To je u krugovih učiteljskih, imenito českih, probudilo veliku senzaciju. —

— Iz Celja saznadosmo, da su u tamošnjoj gradskoj škupštini njekoji došli na misao, da se u gl. učione uvede njemački kao učevni jezik — i to bi i sbilja uz većinu predlogah odobreno. U Slovenacah probudi taj postupak njihovih gostovah velik nemir; željno očekivamo svršetak ote spletkarije, osobito pošto znamo, da su Celjski gradjani vrli domorodci, što je upravo njihovim protivnikom „des Pudels Kern.“

— Nj. c. kr. apošt. veličanstvo pomilovalo je petnaestogodišnjega učenika Drag. Kobera, koj bje radi veleizdaje osudjen na trogodišnje težko tamnovanje, u toliko, da se pridrži šest mjesecih u posebnom zatvoru, i da mu se primjeren nauk pruži. —

— „Emilija Galotti“ žalostna igra u pet činah od Lessinga, prevedena po gspi Ljubici Mažikovki izidje ovih danah izpod tiska u tiskarni A. Jakića. Knjiga ova može se dobiti u knjižari Svet. Galca za 50 nov. Učitelji i djaci dobivaju na 5 iztisakah šesti badava. Činimo pozornu p. n. gg. čitatelje, koji si žele tu knjigu nabaviti, da je prievod pravilan, a izdanje ukusno, te se već i stoga preporuča, što je sl. odbor kazališni nagradom ga ovjenčao. —

— U Biogradu malo da se nije s obližljivosti otrovalo više djakah. Kako pišu novine, dodje njeki agent otrovnih stvarih, kojimi se tamane gadine, u Biograd, pa buduć se tamo takova šta prodavati nesmije, zamoli njekoga trgovca, da mu jih sačuva, dok se vrati. Trgovac nebrižan postavi zamotak negdje na stranu, a kada bilo njeki dan više posla, dovuklo se jedno djače i misleći, da je u zamotku slador, ukralo ga. Došav medju drugove porazdieli medju nje i stanu otrovni prah oblizavati, te njekoje komade i progutavati. Tako se dogodi, da su stali izbacivati i obumirati. Liečnik, dozvan brzo u pomoć, vidje, da je otrov i

Digitized by Google

izlieči jih tako, da nije ni jedan glavom platio. Trgovac je osudjen na 200 talirah globe, što nije dobro čuvao takovih opasnih stvarih.

— Občina Seewiesen u Štajerskoj, sastojeća se iz 103 dušah, izmedju kojih ima šest posjednikah, na glasu je s požrtvovanja za učionu i njezine svrhe. Ono šestero posjednikah uzdržava izpitana učitelja za školsku mladež, koje ima s nedjeljnjaci samo 19 glavah. Na svakoga posjednika dodje po tom 50 fr., što no jih samo u ime škole davaju.

— U Neuviedu u Pruskoj blagoslovljeno je u kolovozu prošle godine novo učiteljsko sjemenište. Država je izdala 101.600. talirah, čim je zdanje sagradila.

— „Reforma“ javlja, da je u Virtemberžkoj školska oblast odredila, da svaki učitelj do 40. godine dobe svoje svake godine po četiri, do 45. svake godine po tri, a do 50. godine po dva pismena izradka sastavi i vladi podnese.

— U Saskoj ima osam učiteljskih sjemeništah, u svakom po 60 slušateljah. Deveto se sjemenište ustrojava u Borni.

— U Virtembergu iznosi zaklada za mirovinu učiteljah liepu svotu od 1.068.500 stot., a za udove 363.609 st.

Promjene.

Imenovan: Jos. pl. Masnec privremenim učiteljem u Noskovcih, (filijalu župe sopjanske).

Natječaji.

U Križevcih na glav. učioni treće mjesto učiteljice s god. pl. 315 str. Uzet će se osobiti obzir na sposobnost u ženskom ručnom djelu. Treba se prijavit do konca mjeseca veljače o. g. — U Garčinu (sl. c. kr. brodske puk.) mj. pučk. učit. jest ispražnjeno. Natjičaj je razpisan do 10. ožujka o. g.; dotle se valja prijaviti dotičnom škol. povjerenstvu u Vinkovcih. — U Tuhlju (županije varažd.) m. podučit. s god. pl. 157 st. 50 nv., 30 st. stanarine i 10 st. drvarine. Treba se prijaviti do 15. veljače o. g. veleč. g. Ferdi Krajačiću, podj. i župn. u Kraljevcu.— U Rušanih (župe gradinske) mj. učit. s god. pl. 315 st. a. v. 12 hv. drvah, bezpl. stanom i vrtom. Prijavit se treba do konca veljače o. g. veleč. g. Ivanu Grgesini podj. i žup. u Turnašici.

Listovnica.

Gosp. M. St. u Z. — Upravo nam dobro dodje, što ste poslali. Hvala Vam usrdno. Molimo za nastavak i konac. — Gosp. A. Š. u D, — Od prijašnjih tečajah „Napredka“ imademo njekoliko iztisakah podpunih III. i od II. tečaja, samo što glede potonjega manjka prvi broj. Cena III. teč. jest 2.50, a II. teč. 2 st. — Izgledamo koj praktičan članak za „Napredak“. — Gosp. A. V. T. u O. i Š. V. u K. — Sasma ste nam zamučali. — Gosp. J. K. na B. — Primio. Ono drugo drage volje ću uzeti. — Gosp. J. R. u D. — Nije još nitko predplatio niti se javio, do Vas. — Gosp. M. G. u T. — O polovini siečnja poslali smo Vam list. — Gosp. J. M. u O. — Poslane novce podpuno primismo. —

☞ Biede nas njeka p. n. gg. lanjski predplatnici „Napredkovi“, radi šta jim nešaljemo lista. Neka oproste, mi smo lani javili bili, da tko kani držati naš list, neka se jednostavno bar prijavi, ako i nemože odmah predplatnine poslati. Nešaljemo pako zato svakomu lista, jer nam mnogi duguju ne samo za lanjsku, nego i za prijašnje prošle godine. Radi poslovnoga očitoga kvara nemoremo stoga zadovoljiti gornjem zahtievanju. Uredničtvo.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj. 4. U Zagrebu, 15. veljače 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Sućut i protućut

sa staništa pedagogičkoga. Od M. C.

Nekanim ovdje opisavati u obće, što su čuvstva, nego naumih samo napose progovoriti njekoliko o simpatiji i antipatiji. — Prije svega hoću da se poslužim riečmi dr. Iliaševića: „Što su brodu jadra i vesla, što su ptici lagana krila, to su srdcu njegova čuvstva; — ali kao što brod bolje plovi, ako su mu valjana jadra i vesla, i kao što ptica bolje leti, ako su joj dobra krila: tako i djetinsko srdce, čim su mu plemenitija čuvstva, tim lasnije se diže prema nebu.“ Predjimo sada na stvar. Što je indi simpatija ili sućut? Pod imenom sućut razumijemo dobrohotno učešće nad srećom i nesrećom drugih, nu ne samo nad onim, što je čovječje, već i nad onim, što se čovjeku kakovimgodar načinom približava i s njim u kakovu naravskom odnešenju stoji n. p. napram životinji i drugim stvarim. Ovo čuvstvo treba osobito u obzir uzimati, jerbo je vrelo nevina veselja, i zrnce puno ploda za velike čine; ovo čuvstvo srdce ljudsko čarobnom silom upravlja, da druge usrećiti teži; dočim ga golema putena čuvstva sebično stežu. Na temelju toga čuvstva osniva se moralna ljubav, koja svaki čovjekoljubni narod resi. Iz ove proizticu sve iskrene prijateljske sveze, koje i preko tamnoga groba traju. Otuda proizticе i domoljublje. Nu ovo nesastoji se u tom, da je čovjeku mjesto, gdje se je rodio i odhranio, milije od svih drugih na svietu. To je prirodjeno i niemoj životinji, koja uviek za svojim rodnim mjestom teži. To dolazi iz prirodjenoga svakoj životinji nogana. No kod čovjeka

Digitized by Google

biva to sasma drugčije. Čovjek simpatizira iz zahvalnosti pram domovini svojoj. To vidimo iz povjestnice prošlosti i sadanjosti, kako duhovi plemenitih čuvstvah ljubljahu domovinu svoju. Kada je Pelopida, thebanski vodja, na vojsku polazio, preporuči mu žena, da umjeri svoju hrabrost i da si život čuva. — „Bog neka upravlja mojim životom, odgovori on; moja je dužnost sada, da domovinu čuvam, a ne moj život.“

Sućut pomoljava se već za rana u čovjeku. Izkustvo uči, da diete već u najnježnijoj dobi, kad vidi, da majka plače, udari i samo u plač; a kad vidi, da je vedra lica, tada se i na crtah njegova lica zrcali nevina radost. Izraz radosti u majke potakne u djetetu suradost, a protivno — sažaljenje. Sućut imade raznih stupnjevah, koji zavise od cieloga ustrojstva čovjeka; kako je već čovjek manje ili više razdraživoga čuvstva. Čuvstvo ovo može biti unutarnje ili vanjsko, koje se izražava suzami ili riečmi. Od djeteta, što no je sklono na sućut, moći se je nadati dobrohotnu i učestvujuću značaju.

Sućut velika je grana odvodnica na stablju duševnih čuvstvah, koja imade opet svoje druge grane, što no u njezino područje spadaju, a te su: ljubav, prijateljstvo, zahvalnost, sažaljenje, suradost, dobrohotnost itd. — Jošte imade jedan odvod sućuti, a to je prikorna ćutahnost. (Empfindelei.), koja se od nježnosti ćudorednoga čuvstva ili od prave moralne ćutljivosti (Empfindsamkeit) time razlučuje, što kod nje izmedju jakosti čuvsta i predmeta, koji ga pobudjuje, nikakovo razmjerje neobstoji. Gdje bi se takovo nagnuće k ćutahnosti slutiti moglo, imade se ta razdraženost prije udušiti, nego li potaknuti.

Razdraživa ćut kod svakoga maloga slučaja n. p. plač kod dječakah i mladićah — pobudi u obće misao i slutnju o dobru srdcu, što baš i biti može; nu ipak su varavi znaci, te dolaze većinom od mekana srdca, slabosti i nedostatka nutarnje moći, te se je u mnogih slučajevih više bojati, nego li dobru nadati. Tako dakle bismo imali njeki mali pregled o simpatičkom čuvstvu, sada pako treba, da što navedemo o razvitku i oplemenjivanju istoga.

Svakoga gojitelja sveta je dužnost, da ova čuvstva razvija i oplemenjuje, samo treba gojenče čuvati od prevelike simpatičke razdraženosti. Ne u riečih, nego u činih imade se to čuvstvo očitovati, i to već od prvoga početka samosviesti. Dok je čovjek diete, dotle se

Digitized by Google

može uviek njegovu čuvstvu stanovit pravac dati. Otac Abraham a Sancta Clara kaže: „Čovjek u svojoj mladosti, dok je diete, jest slikarsko platno, na kojem roditelji i učitelji maljati mogu, šta im drago. On je artija, na koju se dade napisati ili deset zapoviedih božjih, ili nauk sotone; on je mekan vosak, od kojega se dade modelirati ili angjeo ili vrag; on je divljaka, na koju se dade priciepiti plemenita grančica, ili se pusti, da ostane divljakom.“

Vanjske znakove dobrohotnosti, kao što su udvornost i njezini oblici: posjeti, dopisavanje itd. netreba prezirati, jer potiču dobre pomisli, nu nesmiju nikada istim mjesto ustupiti. Zato treba osobito na oprezu biti, netreba nam trpati onamo odjeće, gdje još tiela neimade. Mogli bi kazati, da svako doba života imade poseban način udvornosti; ako se prerano i prekasno probudi, to po tome štetuje iskrenost i dobrohotnost. Najmanje vriedi ona udvornost, koja se kod stranskih osobah kao iznimka rabi. Imade li biti posve naravsko izraženje pomisli, to treba sveudiljnoga vježbanja, kao kod kuće, tako izvan nje. Nahvalično zanemarenje udvornosti od strane djece ostaje uviek znakom surovoga odgojenja, nu prostosrdna dobrodušnost djece odaljuje se svakako od oblikah etikete. Što diete od dobroga srdca čini, to se imade uvažiti, ma bilo i neshodno i neumjestno. Nikada se nevalja djetetu rugati, njegova milovanja hladno odbijati, ili njegovih darovah neprimati.

Što se tiče nježnosti roditeljske napram djeci, to je češće pretjerana, te riedko kada urodi ožudjenom sućutju; više putah je hladnost i nezahvalnost posljedicom. Kazati, pače i potvrditi bi mogli, da nezahvalnost od slaboće ili sebičnosti roditeljah zavisi.

Pretjerana vanjska nježnost djece, pa bila upravo napram roditeljem, veoma je sumnjiva. Ona može biti neistinita i laskava, da tim laglje djeca kakovu namjeru postignu; ili može biti uzrok mekašnost čuvstva, koja buri ovoga života odoljivati nije kadra. Diete nesmije nikada opaziti, da gojitelj njegovu ljubav želi, već mora sámo jedino tu ljubav moliti, i sretnim se scieniti, ako ju zadobije. Toga radi treba gojitelju na oprezu biti, kada se šali sa djetetom, da autoritet neizgubije; a opet netreba privrženost malenih odviše napinjati, nego jim dati slobode, da se igraju sa sebi ravnimi. Samo ako gojitelj gojenče ljubi, tada će i ovo njega. Niemajer kaže: „Ljubav radja ljubav, ta i najsurovija narav nemože joj odoljeti. Kada bi

*

Digitized by Google

nebrojeni ljudi, pače čitavi narodi, bili u mladosti ljubavju njegovani, doista bi na većem stepenu humaniteta sada bili.“ Rochefoncanti kaže u svojih „Moralische Maximen:“ ‚Gdje ljubav stoluje, ondje i carstvuje. — Ljubav oplemenjuje dušu, srdce i razum. U duši je ljubav strast; u duhu simpatija, a u tielu želja za onim, što čovjek ljubi.‘

Prijateljstvo medju djecom netreba buniti ni kratiti, baš ako nije izbor primjeren i takav, kakav bi morao biti; razvitak toga čuvstva već mnogo vriedi, na predmetu neleži toliko, naravno, da nesmije kakova nećudorednost temeljem prijateljstva biti. Njekoji roditelji svedjer slute zavodnost, ako se diete prijatelji s kojim drugim. Oni nemisle, da to naravski razvitak duše zahtieva. Mi znademo, da su djeca uviek radje u družtvu s djecom, nego li s odraslimi, pa nije ni probitačno, da diete nikada medju djecu nedodje. — Takovi roditelji nesjećaju se takodjer, da su možda sami krivi, budi odsutnošću ili pomanjkanjem ljubavi, da diete traži prijateljstvo sa srodnom si dušom. Takovi roditelji drže opasnost većom, nego li je i zbilja. Izvana nenaobražena djeca nisu vaviek najgorja, pa vidimo i u praktičnom životu, da se više putah siromašno diete po bogatu pokvari. — Obstoji li prijateljstvo, tad treba njegovati viernost. Tužbe i pogreške treba oštro pokarati, nu opet se netreba pozitivno za razmirice zauzimati. To valja i za prijateljstvo medju braćom. Ako medju braćom neima prijateljstva, nego svadje; to je većinom uzrok u kući, jer roditelji u tom griešе. Kadkada je tomu uzrok, što roditelji davaju prednost kojemu djetetu, ili iznimlju mladje. Ovo djeluje opasno na obje strane; starija djeca postanu potmajna, a mladja ponosna i vladohlepna. Obratno još bi se moglo prije dopustiti, jerbo već po samoj naravi starijemu prednost pripada; nu samo na toliko, na koliko se je bojati, da bi starija braća mladju prezirala; isto tako nesmije se dopustiti, da stariji mladje kazne.

Gdje neima čuvstva ljubavi, tu neka barem čuvstvo pravednosti vlada. Pravednost kao podlog savjestnosti imade učitelj najvećma njegovati, i nijedne prilike nepropustiti, da ga nepotiče. Čovjek može za čine, koji se veledušnimi nazivati mogu, te i biti — mnogo, a za pravednost veoma malo čuvstva imati; može zaveden tim čuvstvom, koje mu glas dobroga srdca pribavi, u ono doba, kad misli, da najplemenitije radi, najveću nepravednost počiniti. — U krugu obiteljskom, u krugu uzko sdruženoga čovječanstva, dostatno je, ako pra-

Digitized by Google

vednost čuvstvom ljubavi njegovana i podupirana bude, te se tako vremenom u ljubav pretvoriti može. S ovoga gledišta imadu kad što i kazne svoj smjer, gdje bi je inače rado mimoišli. Kasnijih ljetah u većih kruzih praktičnoga života vidi čovjek odviše nepravednosti, da mu se čuvstvo otupilo nebi.

Suradost jeste plemenitija od sažaljenja, kano i zloradost sramotnija od nemilosrdja — Na plemenitbu ovih nježnih čuvstvah najviše doprinosi primjer gojiteljev. Kod mnogih roditeljah morao bi čovjek misliti, da baš hotimice hoće djetetu čuvstva otupiti. Djeca se imadu svedj poticati na sažaljenje. I ovdje nam primjerom služi Onaj, koj nahrani množtvo ljudih; koj majci mrtva sina povrati i koj suze sažaljenja nad Jerusolinom proli. Nu ovo nježno čuvstvo jedva će ikada procvasti krasnim cvietom, ako se neuklonu zapreke, koje mu razvitak prieče. Djetetu treba prigode dati, da svoje sažaljenje izkazivati može, jerbo se time i oplemenjuje, pa se to već kod malene djece razvija, kako sam već na početku napomenuo. Naravno, da mora takovo sažaljenje biti pravo, ne pako prividno. Davanje milostinje, ako to diete nikakove žrtve nestoji, nije prava sućut. — Sbijanje šale sa sažaljenjem kvari srdce posve; bolje bi bilo zadovoljiti se sa sažaljenjem pram životinji, samo kada se u igračku nebi izvrglo. — (Konac sliedi.)

Crtice

iz povjestnice obučavanja i odgojivanja.

Napisao Mijat Stojanović.

(Nadalje.)

III.

Pogledajmo na odgojstvo izraelskoga naroda. Žudije, božji izabrani narod, osnivaše na vjerozakonu i sve svoje gradjansko uredjenje i cieli svoj obiteljski život. Tu dakle bjaše theokratičko načelo. Tako i odgojenje mladeži odredjivaše božji zakon. Svako mužko diete bjaše osmi dan po porodu svom obrezano u znak uvjeta učinjena s Bogom po otcu Abrahamu, i dobi svoje ime. Otac, mati, srodnici, prijatelji i susjedi dogovarahu se o imenu, koje bi se dalo djetetu. Ime je uviek nješto značilo. Ili je bilo to ime uzeto od najmilijih živinah ili bilinah, n. p. Rakela — jagnješce, Tamara — palma (pôma); ili bjaše

Digitized by Google

uzeto od svojstva novorodjenoga djeteta ili od znamenitih okolnostih: Ezau, kosmati (rutonja) — Izak, smejač — Jakob, petonja — Mojsija, izbavljeni iz vode — Noa, utješitelj — Gad, sreća; ili je uzeto iz odnošenja prama Bogu: Elimelek, Jona, Jonatan i. m. d.

Do pete ili šeste godinice žudinska je majka svoju mužku i žensku dječicu odgojivala. Po tom je zadržala samo djevojčice u svojoj ženskoj sobi, čuvala jih brižljivo i obučavala u ženskih poslovih. Otac se je prihvatio odgojivati sinove, te jih je zastupao i onda, kad bi štogod skrivili, sve do njihove trinaeste godine. Cjelokupnu pedagogiku sadržavaše za otca ono mjesto u petoj knjizi Mojsijevoj gl. 6. 7: „Utubi jih (rieči zakona) njim, sinovom svojim i govori o njih sjedeći u kući svojoj i hodeći napolju, ležeć i ustajuć.“ Tako napućivaše žudinski otac svoga sina, da bude radin, da odhranjuje marvu, da obdjelava polje i vrt, da se zanima zanatom i ne samo to; nego ga napućivaše i u onom strahu gospodnjem, koj je početak mudrosti; u zakonu božjem, u povjestnici svoga naroda, koja je preobilna čudesî, s kojimi je Bog čudnovato upravljao sudbinom istoga izabranoga naroda. Kada bi diete prestupilo zakon božji, osobito četvrtu božju zapovied, kažnjeno je po načelu: Tko ljubi svoje diete, taj ga i šiba. Premda otac sinove svoje obično odgojivaše, ipak imućniji ljudi i odličniji, osobito kraljevi, držahu sinovom osebne odgojitelje, koji se zvahu „v i e r n i.“ Prorok Natan n. p. bjaše odgojitelj mudroga Salomona, sina kralja Davida.

Osim toga obsežnije nego obično obučavani su mladi levite. Za ove je Samuel, poslednji sudac žudinski, utemeljio tako nazvane proročke učionice. U istih učio se vjerozakon, pjesničtvo, pjevanje i glasba, u obće sve ono, što su morali znati, i čega su se morali držati levite i sveštenici pri službi božjoj, osobito prinoseći žrtve. U proročkih učionicah prepisivano je takodjer sv. pismo i povjestnica narodna. Učitelji u tih zavodih bjahu dakako stariji i izkusniji sveštenici, jerbo sveštenici su se zanimali naukom i znanjem, a to su mogli činiti brez svake brige, jerbo su imali od čega živjeti. Pa pri svemu tomu nisu se žudinski sveštenici odlikovali u znanstvenom obziru.

Kada je poslje domaći, staro-žudinski (evrejski) jezik bi reći izgubio se, te od vremena babilonskoga sužanstva sirsko-kaldejski obće zavladao, ustanovljene su u Palestini visoke škole za tumačenje pisma i zakonah pri sudu; po tih učilištih učeno je tada još i koledarstvo,

Digitized by Google

kako se radjeljuje vrieme i godovi u godini i učena je kabbala, njeka vrst tajne nauke o odnošenju čovjeka pram Bogu i višjemu svietu duhovah. Za vrieme Makabejacah razlikovahu se medju učitelji pisci, koji razjasnjivahu sv. knjige; — zakonoznaci, koji obučavahu u sudjenju, — koji i sami sudbene poslove riešavahu; — rabini, koji stekavši višju naobraženost, navršivši tridesetu godinu života svoga smjedoše ustati medju narodom kao učitelji i naučati. Uz učene škole postadoše sinagoge kao prave učionice za puk. Tu su predavane sv. knjige božjega zakona i tumačene sirsko-kaldejskim jezikom. Svake subote i svaki drugi i peti dan tjedna sastajahu se Žudije u sinagogi; svatko vješt mogao je ustati u sinagogi i učiti puk. I naš božanstveni zakonoša, naučitelj i spasitelj Isus Krst često se je služio tim pravom, i obučavao puk u sbornici (sinagogi). Tako je činio i sv. apoštol Pavao. Puno je bilo sinagogah u žudinskoj zemlji; u samu gradu Jerusolimu, veli se, bjaše njih 480-za vrieme Isusovo.

Sa sinagogami skopčane bjahu i učionice za djecu, u kojih za svako 25 djece odredjen bjaše učitelj, koj obučavaše malene u čitanju, pisanju i u zakonu Gospodnjem. Vježbanjem tiela nezanimahu se, kao što bjaše običaj u drugih narodah. Učitelji nebjahu plaćeni od države, i uz svoje učiteljsko zvanje zanimahu se još i kojimgod zanatom, brez da bi jim to bilo na uštrb njihovoj česti.

U Žudijah kao u ostalih starih narodah nebjaše učionicah, koje bi bila morala posjećivati sva mladež, nego svakomu bjaše od volje ići ili neići u školu, i upravo zato, što stari narodi nisu imali pravih pučkih učionah, nemogaše se razviti obća pučka prosvjeta. Tako nedostatno naobraženje pučko postojalo je u Žudijah i poslje razorenja Jerusolima i poslje propasti žudinske države; kako u prastaroj dobi, tako ostade i kroz cieli srednji viek. Samo odličniji i imućniji ljudi obučeni od rabinah bjahu iznimkom. Najglasovitije rabinske učionice bjahu u Babilonu i Aleksandriji, gdje se je učio stari zavjet i talmud — ustmeno predanje, a drugo što jedva kukavno. I do najnovijega vremena nije rabinska učenost i mudrost ništa učinila za napredak obće pučke prosvjete. Kukavne bjahu žudinske pučke učionice i u Aziji i Afriki, poslje i u Španjolskoj i Talijanskoj, gdje su bile ustanovljene žudinske akademije, kao i u Beču što bjaše jedna za vladanja Ferdinanda I. i još po gdjekojih mjestih. U istih visokih školah vladaše duh domiš-

Digitized by Google

ljate, lukave znanosti rabinske, ali za žudinski puk nebjahu blagonosne iste škole, i obća pučka prosvjeta nepomače se, dok nije država kršćanska zauzela se u najnovije vrieme i za pučke žudinske škole.

(Dalje će sliediti.)

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

II.

O školskoj sgradi i zavičaju.

Posljedni put govorismo o obzoru i krajevih svieta. Sada se možete po krajevih svieta lasno razaznati u obzoru. Danas ćemo pako promatrati našu školsku sgradu. Izadjimo na dvorište, da motrimo njezin oblik! Koliko uglovah imade školska sgrada? Kakova je dakle oblika? Gledajmo sada u kojem je položaju. Kamo smiera svojom dužinom? Kamo svojom širinom? Izmjerimo joj dužinu i širinu koracî. Duga je dakle 20 a široka 10 korakah. Sada ću na školskoj ploči narisati oblik kuće. Što predstavlja ovaj četverokut, što ga narisah? Četiri glavna zida. Narišite takav četverokut na svojih pločicah! Ovaj prostor izmedju ovih zidovah razdieljen je na više manjih prostorah. A čim je razdieljen? Priečnimi zidovi. Ja ću to narisati. Ovaj prostor predstavlja hodnik. Što znači ovaj četverokut? Školsku sobu. Ova dva četverokuta naznačuju sobe za stanovanje, a ovo je kuhinja sa jestbenicom. U vanjskih zidovih naznačit ćemo jošte vrata i prozore. Stjepane hodi k ploči, pa mi kaži, što svaki ovaj narisani prostor znači! Narišite to na pločicah svojih!

Sada ćemo promatrati i ostale sgrade u selu. Najbliža do školske sgrade jest crkva. Prama kojemu kraju svieta leži crkva? Prama iztoku. Ti ćeš nam Ivane izmjeriti daljinu koracî! Prema tomu ću narisati oblik crkve. Do crkve stoji župna kuća; i tu ću narisati. — Istim će načinom učitelj po mjestnih okolnostih dalje postupati, te svaku sgradu narisati u razmiernoj daljini, naznačivši ujedno i ceste, ulice, staze i t. d. a učenici će to risati na pločicah svojih. Tim će si sami sastaviti obrazac zavičaja svoga, te pomalo i pojam dobiti o zemljovidu. Učitelju će pako kod predavanja osobito u prilog ići, ako

Digitized by Google

si nariše u većem mjerilu obrazac zavičaja, koji će moći učenikom za primjerak služiti.

Narisasmo evo sve važnije sgrade u našem selu. U tih sgradah obitavaju ljudi, one se zovu takodjer kuće. Koliko takovih kućah imade u selu? Nu imade li samo sgradah, u kojih ljudi obitavaju? Imenuj mi njekoliko sgradah, koje su za druge svrhe! Čemu je školska sgrada, crkva, toranj? Što je to bolnica, stražara, kovačnica, mlin, pečara? Kako zovemo sgrade, koje su za životinje sagradjene? Hlieve ili staje.— Imenujte jih njekoliko. Staja za konje, volove, svinjac, ovčarnic', kokošinjak, pčelinjak i t. d. Što je to štagalj? Sgrada, u kojoj se žito spravlja i mlati. Što je kolnica, drvarnica? Od kakova se gradiva grade sgrade? Tko jih gradi? Imenujte glavne česti raznih sgradah!

U našem selu stanuje po prilici . . . . ljudih, koji se zovu stanovnici ovoga sela. Čim se pako ti stanovnici najviše bave? Ratarstvom. Obitavalište, u kom ratari stanuju, zove se selo. U nas imade takodjer ljudih, koji se i drugim bave. Čim se bavi g. župnik? Što radi učitelj? Znadeš li ti, tko se zove zanatnikom? Imenuj mi njekoliko zanatnikah! Što treba zanatnik k svojoj radnji? Alat ili orudje. Kako se zove muž u selu, koj pazi na red, proglašuje zapoviedi i naloge višjih vlastih, te se brine za sigurnost? Seoski sudac.

Gledeć na stalež ili zvanje, dielimo stanovnike seoske na:

Ratare, koji obradjivaju polja;

Zanatnike, koji nam priugotavljaju svakojake potrebne stvari;

Poglavarstvene osobe, koje za red i sigurnost skrbe;

Svećenike i učitelje, koji podučavaju puk te crkvenu i školsku službu vrše.

U gradovih pako imade trgovacah, zanatnikah, činovnikah, umjetnikah, učenjakah i t. d. Ova se vježba može po mjestnih okolnostih razširiti ili stegnuti; nu svakako moraju se ujedno štiva ove struke iz dotične čitanke pretresivati, kao što su štiva: 129, 132, 135 i 136 iz II. slov. čitanke.

III.

O čovječjem tielu.

Stanovnici seoski timare mnogo životinjah na svoju korist, koje se zovu domaće životinje. Oni takodjer sade drveće i drugo razno

Digitized by Google

bilje. O svem tom govorit ćemo sada potanko. Najprije pako valja da motrimo svoje tielo. Kažite mi glavne česti čovječjega tiela! Glava, trup, dvie ruke i dvie noge. Ruke i noge zovemo ujedno uda. Kaži to jošte jedan put! Što vidimo sve na glavi? Ova čest zove se lubanja, ova pako lice. Pokaži mi čelo, oči, nos, usta, uši, sliepe oči! Što se nalazi nad očima? Obrve. Čemu su obrve? Glavni je dio oka očina, koja je nalik jabučici omotanoj u prilično tvrdu izvana bielu kožu. Ova koža zove se bjeločica. Sprieda ima na njoj šaren kolobar, koj se zove šarenica, nu može biti razne masti. Usried nje je okrugao otvor, zvan zjenica, kroz koju idu zrake u sredinu oka. Koji je glavni dio oka? Što zamjećujemo na očini? Koji se dio zove zjenica? — Izvana je oko zastrto gibljivimi vedjami, koje su trepavicami na okrajcih podrešene, da nemože prah u oči. Imenuj česti, koje štite oko? Okom vidimo i gledamo nebrojene zviezde, neizmiernu prostranost svieta, kao i najsitnija bića zemlje. Bog nam dade uzpravno lice, da gledamo na nebo, da motreć cieli sviet spoznamo neizmiernu dobrotu i mudrost svemogućega stvoritelja. Oko je takodjer ogledalo duše, u kojem se očituju sva čuvstva naša. Što sam rekao Stjepane? i t. d.

Nasred lica imademo nos. On ima dvie nosnice, koje su razstavljene hrskavicom. Nosom vonjamo, to jest zamjećujemo duhu svakojakih parah, plinovah i drugih hlapivih stvarih.

Čemu imademo nos? Ponovi Milane!

Usta sastoje se iz gornje i dolnje usne. U ustijuh su jošte i dvie laloke. U lalokah su zubi. Odrasao čovjek imade 8 siečnjakah, 4 očnjaka i 20 kutnjakah. Izmedju zubah su desni. U ustijuh nalazi se jezik. Jezikom kusamo. Onaj dio ustijuh nad jezikom zove se nebo. I nebo pomaže kusanju, te razaznaje tek tekućinah, jela i t. d. Kaži mi sve česti ustijuh! Koje česti služe za kusanje? Sa svake strane glave imademo po jedno uho. Spoljašni dio ušijuh zove se uška, a nutrnji ušnica ili zvekovnica. Ušima zamjećujemo zvuk. — Ponovi to Milutine! — Okom, nosom, jezikom i uhom zamjećujemo nješto ili osjećamo, stoga se i ova uda zovu osjetila. Glavna su osjetila oko i uho. Što su osjetila? Kaži svrhu pojedinih osjetilah.

Vrat spaja glavu s trupom. Trup opet sastoji se od prsijuh, trbuha i hrbta. U prsijuh su srdce i pluća, u trbuhu pako želudac i utroba. U hrbtu je glavna čest hrbtnica ili hrbtenjača, koja se sa-

Digitized by Google

stoji od manjih kostih ili kralježah. Od kojih čestih sastoji se trup? Što se nalazi u prsijuh? Što u trbuhu? Što zovemo utrobom? — Crieva, žuč, jetra, slezena, bubrege. Gdje se nalazi hrbtenica? — Od česa je sastavljena hrbtenica? Prsa štiti kost, koja se zove grudnica. Grudnica je opet rebri spojena sa hrbtnicom.

Ovo su pleća. U plećah uglavljene su ruke. Ruka je sastavljena od nadramena, podramena i šake. U svake šake ima pet prstah. Kako se zovu? Svaki prst ima sprieda nokat te sastoji se izim palca od trijuh članakah. Palac imade samo dva članka. Palac stoji zasebice, zato se i može sučeliti s ostalimi prsti. Pokušajte, bili bolje hvatati i držati mogli bez palca ili s palcem? Čovjek je u obće sposoban za svaki rad, jerbo imade razum, a na ruki palac. Što je to razum?

Od kojih čestih sastoje se ruke? Što ima u šake? Kako je udešen palac? —

U noge ima but, golien i stopalo. Pokaži ove česti na nogi! Golien spojena je s butom pomoćju koljena. Golien sastavljena je od dvijuh kostih, od goljenice i cjevanice. Koljeno pokriveno je pako koljenicom. Na stopalu su nožni prsti, od kojih palac ima samo dva, a ostali po tri članka. Koliko čestih ima u noge? Čim je spojena golien s butom? Od kojih kostih sastoji se golien?

Čim je čitavo tielo pokriveno? Kožom. Kožom takodjer osjećamo, i to zovemo opip ili ták. Gdje se nalaze ostala osjetila? Vidimo dakle samo očima, slušamo samo ušima, vonjamo nosom, kušamo jezikom, ali pipamo i izvanjsko ticanje osjećamo čitavim tielom. Najbolje pako pipamo vršikami prstah ili jagodicami. Koliko dakle imademo ukupno osjetilah? Koja su?

Gornji dio kože zove se tjenica. Tjenica je šupljikasta. Pod kožom su meso i žile. Što se nalazi u žilah? Krv je crvena i topla. Pogledajte si na rukuh modre pruge! To su žile. Da bi čitavo tielo samo od mesa bila, to bi spalo u gomilu. Stoga imade u tielu čvrstih tvarih, a to su kosti. Kosti su kao podpore tiela. Kostima dobiva tielo svoj oblik, a mesom liep izgled. Nu kosti imadu i svoju svrhu. Kako zovemo glavnu kost u glavi? Lubanju. U lubanji je najnježnija čest čovječjega tiela, naime moždjani, a u kostnih cievih mozak. Ako se moždjani ozliede, čovjek umre; s toga su i zaodjeveni tvrdimi kostmi, da se neozliede. Kosti nisu dakle samo podpora, nego i

Digitized by Google

štit plemenitih čestih tiela našega. Čim je štićeno meso? Kožom. Koža pako sitnimi dlakami. Znadeš li sada, čemu je na glavi kosa najgušća?

Čim su okružena prsa. Grudnicom, rebri i hrbtenicom. I ove su kosti kao štit plemenitim čestim tiela. Koje česti nalaze se u prsijuh? Čemu su pluća? Čemu srdce? Neznate! Odmah ćete saznati. U srdcu stiču se sve žile, ali se takodjer iz njega sve i raztiču, kao grane od drveta. Čim se većma udaljuju od srdca, tim su i mnogobrojnije, tanje i slabije. Vi osjećate, kako vam srdce bije; a to biva raztezanjem i stezanjem srdca, čim ono upija krv iz žilah, pa jn opet dalje po žilah potjera. Iz srdca goni se krv u žile, koje su, kako već rekoh, po čitavom tielu razgranjene. U tih žilah, gdje pod kožom leže, osjeća se kolanje krvi, i to se zove bìlo. Ove žile pako zovu se kucavice. Pipajte bìlo na podramenu blizu šake, ili na obijuh stranah vrata! Kada je krv doprla do najskrajnijih čestih tiela, povrati se po drugih žilah, koje se zovu krvne žile, opet u srdce, a iz srdca u pluća. Što rekosmo prije, čemu su pluća? Što usisamo dakle plućima? Kuda dolazi zrak u pluća? Dušnikom U plućah se krv, što no dodje iz tiela, sastane sa zrakom, te postane jasno-crvena, dočim je u krvnih žilah mrko-crvena bila. Krv je dakle opet očišćena, te kôla iz plućah natrag u srdce, iz njega u kucavice i t. d. To zovemo kôlanje krvi. Koji bi mi od vas sada znao kazati, kako u vas kôla krv? Krv ide iz srdca u kucavice čitavim tielom, iz njih po krvnih žilah natrag u srdce, iz njega u pluća, a odtuda opet u srdce. Gdje leže pluća? Gdje srdce?

Čim su zaštićene.

Što je bolje štićeno, moždjani ili srdce s plućima?

Usljed toga valja da su moždjani najplemenitija čest tiela, dočim su tako tvrdimi kostmi okruženi. Prsa zaštićena su samo pojedinimi kostmi, želudac pako i utroba samo straga, spreda pako preobučena su čvrstom kožom; želudac bo i utroba sastoje se od čvrste kože, te se tako lasno neozliede, kano što moždjani i pluća. Želudac i utroba prima hranu u sebe, čim se tielo uzdržaje i raste.

(Sliedit će.)

Digitized by Google

Dopis.

Iz Valpova. — Dostavljam ove redke u nadi, da će i viesti i podatci o školstvu iz kotara valpovačkog čitatelje „Napredka“ zanimati. — Dosadašnji kotar valpovački sa 13 župnih i 6 područnih učionah razdieljen je po preč. duhovnom stolu Pečuhskom na dvoje, i to na Valpovački i dolnjo Miholjački. Prvi sa 6 župnih i 3 područne; drugi sa 7 župnih i 3 područne učione. Za školskoga kotarskoga nadziratelja imenovan je u kotaru valpovačkom preč. g. Franjo Taglieber opat i župnik valpovački a u kotaru d. miholjačkom veleč. g. Ante Regen, župnik podgajački. — Ovo razdieljenje je kao od svećenstva tako i od učiteljstva davno već izgledano, a sad nas upravo raduje, bit će bo za naše školstvo od velike koristi; prvo, što smo u imenovanih nadziratelјih dva za učionu i narod oduševljena muža dobili, od kojih se svakomu dobru nadamo; a drugo, što će i školska stvar po tom na bolje okrenuti; jer dočim je djelokrug nadziratelјah sada primjeren, moći će ovi tim koristnije i za napredak školstva tim spasonomije djelovati. — Nije mi zatajati, da su školske naše stvari od njekoliko godinah račjim korakom počele nazad uzmicati. Broj nemarno polazećih sposobnjakah tolik je narasao, da je znamenitom svotom nadmašio onaj polazećih. — U mnogih učionah puste stiene i klupe, a djece da bi dvoje troje od želje i od lieka; i to u svakdanjih učionah, a nedjeljne ili tako zvane opetovnice neću ni da napominjem. Možete lahko pogodit njihovo stanje, ako iz onoga lošoga svakdanjih učionah na ove zaključak učinite. — I to je sve tako u liepom miru teklo i proticalo; i to se je tako driemalo, dok nije brižna ruka višjih oblastih taj dremež raztjerala. No i ta brižna ruka, bilo s toga, što je daleko ili s drugog uzroka, ja neznam, nije onoga izvela, što je rado htjela. Pisalo se i dopisivalo. Represalijah bijaše dosti. — Napokon ovokotarsko svećenstvo, više s toga, što mu napredak naroda na srdcu ležaše, nego li da krivnju nehajstva od sebe odbije, iz svoga sastanka prošle godine u jezgrovitom opetovanom dopisu uprosi dotičnu oblast: da bi službenim svojim uplivom zavladalu mrtvilu školskom doskoćiti blagoizvoljela. Hvala pogl. g. velikom sudcu Ivanu Stahuljaku. — Njegovim revnim nastojanjem počelo je novo doba za naše školstvo. Poslje zimna driemanja nastao proljetni radni ustanak. — Sada da vidite, znam da bi vam za školsku stvar zauzeto srdce od dragosti poskakivalo, a plemenitom željom narodnjega napredka nadahnute grudi od veselja nadimale se. Učione su nam pune puncate a pravo pravcato je milinje pogledati obilne rojeve u školskoj košnici. — Obilno je klasje, da je žeteocah dosti! — Nisam voljan našim učiteljem prigovorit, jer sam osvjedočen, da su valjda svi

Digitized by Google

bez iznimke za svoje zvanje zauzeti. Što nam učione u naših krajevih željenim plodom još nerode, to dakako neću upisat slaboj volji učiteljskog osoblja, nego i ponajglavnije nestašici za podučavanje, za podučavanje po zatjevu novijega vremena i po sadašnjem sustavu školskom, potrebnih sredstvah, kamo spadaju: knjige, kao conditio sine qua non, table, zemljovidi, različite sbirke, zemaljska kruglja, slike za zornu obuku itd. — Hudi smo mi još sirotani. — Na mnogih miestah nam i najpotrebnije stvari manjkaju; no se uvjek boljemu nadamo a željno upiremo oči u revnost kotarskih naših nadzirateljah u nadi, da će oni sve moguće na korist učionah i učeće se mladeži učiniti. — Isto vam to i o nedjeljnih ili tako zvanih opetovnicah mogu javiti. Sposobnjaci dosta marljivo pohadjaju opetovnicu, samo da je kakove hasne. No ovake kakove su sada, nikad neće opetovnice zahtjevom današnjega vremena odgovoriti. — Goruće je pitanje, što je i sama naša brižljiva vlada priznala, preustrojenje tih opetovnicah. Ali kaka da se preustroje? To će ju najbolje školski vještaci znati. Čitali smo u „Nar. Nov.“ dva predloga u tom poslu.*) Po prvom predlogu imale bi se opetovnice preustrojiti na ovaj kalup čitaonicah. — Te bi opetovnice morali svi mladji i oženjeni pohadjati, da slušaju i sami čitaju koristne, u život zasjecajuće nauke. Liep je to i uzvišen predlog ali prema sadašnjim našim okolnostim nepraktičan, te bi izvedenje njegovo, barem kod nas, na gorostasne zaprieke nagazilo. — Drugi predlog je nješta praktičniji, no se i njemu dade puno koješta prigovoriti. — Ja mnijem, da bi se opetovnice prema sadašnjim okolnostim tako preustrojit imale, kako će odmah koristno moći djelovati a s vremenom dok nam svakdanje učione bolje napredovale budu, mogu se i one postepeno razvijati pa i do ovog savršenstva razviti, što no nam ga g. F. predlaže. — Velike stvari, velika se djela ne mogu na brzu ruku obavit i razviti, nego postepeno. Samo je Aleksander veliki u stanju bio gordijski čvor na mah presjeći. — Glavne mahne, na kojih sadašnje naše opetovnice boluju, mislim da su izmedju ostalih sliedeće: 1. Kratkoća vremena; jer dva li tri li sata uz tjedan premalo je za dosta obilne predmete, za vjeronauk, čitanje, pisanje, račun itd. a samo pročitanje imenika, osobito gdje po sto i dvie stotine opetovnjakah imade, muogo proždire vremena. Tu bi trebalo ponajprije pomoći. 2. Učitelji nikakovu do sada nagradu nisu dobivali za nedjeljno podučavanje; zaoto se i nemožemo u obće pohvaliti da su naš učitelji silnom revnošću uz opetovnice prionuli. 3. Podosta loši izbor predmetah, koji se u opetovnicah predavaju. Za sada navadjam samo ove bolesti, a da jih imade puna još torba,

*) A zar niste onaj g. F. u „Napredku.“ ? Ured.

Digitized by Google

ne dvojim. Kako bi se pako svemu tomu jadu doskočiti moglo, vještaci će već pogodit; a ako nam dozvolite makar i mi drugi put koju progovorili; više očih više vide.*) — Sada da ste nam zdravo i veselo. S. M.

Iz blizine zagrebačke. — Kako vugrovački kotar napreduje u školarstvu, vidi se odtud, što je prošle godine pet učiteljah nagradjeno. — Gjuro Popović i Janko Benković dobiše nagrade iz zaklade za izdavanje pučkih knjigah u to ime, što velerevno i neumorno podučavaju povjerenu si mladež i što zbilja svojski napreduju. — Jakob Ivoš, Gjuro Gjurašin i Jakov Tkalec nagradjeni su iz dobrovoljnih prinesakah slav. gospodarske podružnice „dugoselske," za izvanredno odgojivanje izvrstnih voćakah u školskih vrtovih. Najviše pako k tomu doprineo je veleč. gosp. Nikola Havliček kot. podarcidjakon, koj svojimi pravednimi predlozi predloži ih višjoj vlasti a i domoljubni muževi, koji uvažuju trud revnih i zaslužnih učiteljah nagrade radi. Slava jim! Bog bi dao u našoj domovini više takovih za školstvo zauzetih muževah, kojim je milo napredovanje omladine. — St. R.

Viestnik.

— Dne 8. t. m. imalo je učiteljsko osoblje na kr. učiteljištu ovdašnjem svoju navadnu učiteljsku sjednicu, kojoj pribivalu preč. i veleuč. g. Franjo dr. Rački škol. savjetnik i preč. g. Ivan Miković kan. zagr. i vrh. diecezanski škol. nadzornik u nadbisk. zagr. — Svrha toga sastanka bjaše inicijativno viećanje i razglabanje o poboljšanju stanja naše preparandije, imenito pako o tom, kako da se doskoči oskudici materijalnih sredstvah gledom na uboge pripravnike; jer otuda potiču kao iz prvoga izvora ubitačne posljedice za napredak i ćudorednost budućih prosvjetiteljah puka. — Važnije stvari, o kojih samo zakonodavnom tielu naše domovine — saboru pravo pripada. da se konačno i povoljno rieše, pobilježene su i pridržane za taj važni čas saziva saborskoga. Medjutim je jednodušno prihvaćen predlog, da se za prvi mah ustroji družtvo, koje bi blagom podporom siromaštvu preparandah jade dokidalo, te tako moralnu samosviest i čestit napredak znanstveni budućih pučkih učiteljah osjeguravalo. — To za sada ; čim pako budu pravila sastavljena, javit ćemo našim p. n. čitateljem. Na koncu raduje nas, da i to još javiti moramo, kako su pomenuta p. n. preć. gospoda školski poglavari naši spremna se izjavila, da će se tomu družtvu na čelo staviti. Bože daj, da taj podhvat sretno za rukom izpadne.

— Četvrti broj „Bosiljka" izišao je dne 31. siečnja o. g. te se odlikuje liepim i poučnim sadržajem za našu omladinu. — Iz njega nam valja ovdje to navesti, da se u Beču troškom naklade škol. knjigah tiska i da će skoro dogotovljen biti novi Pismovnik za IV. razr. gl. naših učionah, napisan urednikom »Bosiljka.« Nuz to javljamo, da je izašla i prva knjiga Hoffmanovih 150 ćudorednih pripovjedakah, prevedenih po istom uredniku, a izdanih po ovdašnjem knjigaru g. Hartmanu. Izdanje je krasno i knjiga u izpitnom vezu (Prämieneinband) stoji samo 50 novč.

*) Izvolite samo, bit će nam drago, da čujemo i Vaše nazore o tom. Ured.

Digitized by Google

— Vis. kr. dvorska kancelarija u Beču dozvolila je, da se u samostanu milosrdnicah u Zagrebu otvori višja djevojačka učiona, a kako čujemo, dozvoljeno je to i za gradsku višju djevojačku učionu.

— Ravnateljstvo kr. gimnazije zagrebačke javlja, da će se izpiti za privatiste na istom učilištu držati dne 24. o. m. u 8 satih u jutro.

— Zanimat će naše čitatelje, ako jim javimo, kako stoji glavnica naše jugoslavenske akademije. — O koncu g. 1864 imala je ista glavnicu gotovoga novca 173.926 st., a jugoslavensko sveučilište 11.516 str.| Ako se ovamo pribroji imetak matice ilirske, koja se namjerava spojiti s jugoslavenskom akademijom, pa onda još i ono, što je obećano, to je imetak njezin već do 300.000 st.

— U Moravskoj su dvie preparandije. U Brnu na učilištu polazilo je g. 1864 prvi tečaj 27, a drugi 55 pripravnikah; od ovih je usposobljeno: 1 za gl. učione, 14 za podučit. gl. uč., 39 za podučit. pučkih učionah. — U Olomucu na preparandiji bilo je god. 1864 u prvom tečaju 66. a u drugom 46 preparandah, od kojih 8 steče usposobljenje za podučit. gl. uč., a 37 za podučit. pučkih učionah. Na svakom od tih učilištah ostade po jedan neizpitan. — U Slezkoj je učiteljište u Tropavi i u Tešnju. God. 1864 bjaše u Tropavi 38, u Tešnju 25 pripravnikah. Usposobljeno je u Tropavi: 3 za podučit. gl. uč., a 16 za podučit. puč. učionah; u Tešnju 1 za podučit. gl. i 12 za podučit. pučkih učionah. — Na preparandiji u Solnogradu bilo je god. 1864 po 10 pripravnikah u svakom tečaju. Sve desetero u drugom tečaju usposobljeno je za podučit. pučkih učionah, od onih u prvom tečaju samo je 8 bilo sposobnih, da mogu preći u drugi.

— Troškom Lavoslava Hartmána knjigara u Zagrebu izadje tiskom jermenskoga manastira u Beču knjiga, koja se vrlo sgodno upotriebiti dade za nagrade izpitne. To je „Vienac" Sbirka poučnih i zabavnih spisah za mladež i naš puk; knjiga I: Crtice i pripoviesti o sisavcih. Sa 66 bojadisanih slikah. Drugo izpravljeno i povećano izdanje. Sastavio V. Z. Mařik. Ima 160 str. u osmini sa osam bojadisanih slikovnih tablicah i stoji tvrdo vezana s naslovom tiskanim izvana 1 st. 40 nov. — Izdavatelj obriče, da će skoro izdati jošte drugi i treći dio u istom obliku, koji će zadržavati bilinsko i rudno carstvo; — osobito ako mu se razpačanjem gornje knjige, koje ukusno izdanje sa slikami dobrahno troška stoji, prokrči put volji na slične takove, omladini našoj posve koristne podhvate. —

Natječaji.

U Žažini m. učit. i org. s god. pl. 278 str. 25 nov., 17 i pol vag. kukuruze, 18 hv. drv., vrtom i slob, stanom. Prijava traje do 5. ožujka t. g. na g. Fr. Šloisniga zač. kan., podj. i žup. u Sisku. — U Varaždinu mjesto učit. gudbe s god. pl. 300 st. i stanarine 120 st., u ime paušala 80 st. Treba se do 1. ožujka o. g. prijaviti na gradsko tamošnje poglavarstvo. — U Brod-Moravicah m. učit. i org. s god. pl. 315 st., slob. stanom, drvi za školu i učitelja i njekimi pripadci za orguljanje. Rok prijave do 15. ožujka o. g. Prijavit se treba dotle na občinu u Brod-Moravicah prieko veleč. g. Jos. Mrzljaka podj. i žup. u Lokvah. — U Martincih (filialu župe Brodjanci u kot. valpovačkom) na novoustrojenoj mješovitoj učioni m. učit. s god. pl. 126 st. u gotovini, 40 mierovah žita, 30 ct. siena, 6 hv. drv., slobod. stanom, sa 2 jutra oranice i vrtom od 600 □ hv. — Natjecatelji, koji imadu biti vješti i ćirilici neka uprave do konca ožujka o. g. svoje molbenice na preč. g. Fr. Tagliebera opata, podj. i žup. u Valpovu.

Promjene.

Imenovani učitelji definitivno: Pavošević Luka u Vukevcih, Habjanić Gustav u Samoboru; Verbanić Luka u Sv. Gjurgju (kod dol. Miholjca); Lucarić Milko u Ilači i privr. Ivan Pavlić u Stenjevcu.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj. 5. U Zagrebu, 1. ožujka 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Valja li nam prekrštenih rukuh sabor očekivati?

Pozoran čitatelj javnih glasilah bit će od njeko doba opazio, da se sve giblje, sve natječe umnimi dopisi. Jedni odkrivaju svoje političke nazore ovako, drugi onako. A što jih na to potaknu? — Mnijem, da će svaki lasno pogodit, koj je u novinah uzčitao previšnji kr. rescript. Tà njim bje sazvana visoka banska konferencija u Zagreb, a po tom obreče[illegible] za nastajuće proljeće toli željno izgledani sabor. Gdje je rodoljub, koj se tomu previšnjemu daru uzradovao nije? Znamo dobro, da toliki [illegible]u svoju nadu u sabor polažu! A tko će dvojiti, da se školarstvo u obće, a učiteljstvo napose sazvanju sabora neraduje, dà radovati se [illegible]bora, jer u njega svu svoju nadu polaže? Ali valja li nam prekrštenih rukuh sabor očekivati? — Ne! podnipošto ne! Raditi nam valja! Gospodar, želeći u proljeće kuću si gradit, on već prije priredjuje vapno, kamenje, drvo i ostalo, što mu je za gradju potrebno. Isto valja i nam činiti! Priredjujmo sad već gradivo! Stara nam poslovica kaže: Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari! Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača. Složimo se indi u kolo radnje! Podupirajmo rodoljubive težnje i nastojanja visokoga sabora, da uvidi, kako nam je i samim doista stalo do napredka u školarstvu i u našem vlastitom boljku! Nebudimo mlitavi, kao za vrieme sabora godine 1861! Ta što smo ono vrieme radili?

Digitized by Google

Ako se nevaram, to se je jedino učiteljski sbor kr. preparandije i glavnih gradskih učionah zagrebačkih (vidi saborske spise svezak II. str. 124) i u ime podravačkog kotara, učiteljstvo glavne koprivničke učione (vidi saborske spise svezak II. str. 67) svojimi prošnjami obratili na visoki sabor; prvanji za doskoranje preustrojenje pučkih učionah, a potonji glede zastupstva pučkog učiteljstva u županijah i na saboru. Da se pučka učiona preustroji i preustrojiti mora, to uvidjamo te je priznano i o tom se radi, a da u županijah i na saboru zastupani budemo, mnijem da nas nijednoga neima, koj si to nebi doživjeti želio. Dakle i jedno i drugo leži u našem interesu. A što da reknem o našem materijalnom stanju? o mirovini? o staležu, koj sad u svietu zauzimamo? Sve nam uzvišeno naše zvanje priznaje i više, da u broj činovnikah spadamo, a nigdje na javnom mjestu pristupa? A kako stoji s izborom učiteljstva? I o tom je jur pisano! Dosta ima dakle gradiva, samo ga valja odabirati i priredjivati za budući sabor!

Dok je hora, razmislimo brzo o tih stvarih, koje su nam za sada najpreče; latimo se rada tako, da se učiteljski sborovi na gl. učionah u svojih sjednicah, a seoski učitelji u sastancih kotarskih dogovore te shodne, obrazložene zaključke o nuždnih zahtjevih učione sastave, i upravno iz svojih sborištah visokomu saboru podnesu.

Braćo učitelji! pružimo si toga radi desnice te radimo u slozi! Odazivajmo se o važnijih, u sadržajni pregled svedenih potrebah učione i učiteljstva putem našeg glasila „Napredka“, koj nam je hvala Višnjemu u životu ostao. Ako upravo plod naše radnje sami doživili nebi, bit će našim nasljednikom na uhar, te nam se neće moći predbacit, da smo pružanu nam prigodu zanemarili, dočim bi ju za dobro naroda i na vlastiti boljak prihvatit imali! U to ime da Bog dade u zdravlju! *J. Petrač.*

Sućut i protućut

sa staništa pedagogičkoga. Od M. C.

(Konac.)

Imade djece, koja, kad im pseto ili mačka oboli, plaču; dočim ih bolest roditeljah i braće nimalo negane. Roditelji ubijaju i time to čuvstvo, kada zlo postupaju sa služećim osobljem možda radi

Digitized by Google

djece i pred njom; pače njekoji dopuste, da si sama djeca to pravo prisvajaju. Roditelji tim sami sebi škode; jer što sad služinčadi biva, to će se sgadjat i njim pod starost. Protivna sredstva bila bi barem u mladjih godinah — priuka na to, da motre i gledaju ružne čine, mrsko postupanje s ljudmi ili sa životinjom, i od kakovih je to posljedicah. Neuki puk osobito s niemom životinjom nemilice postupa; nemisli da je i nju stvoritelj nadario ćutenjem blagostanja, koje je primjereno naravi njenoj. Kakovom sve pogibelju neprieti ovakovo postupanje čovječanstvu! — Tko se nasladjuje mukom niema živinčeta, lasno će i ruke svoje okaljati krvlju čovječanskom, čim u njem bukne razjarena strast. — I ovomu ružnomu običaju doskočiti se mora. (Vidi Lehrbuch von Galura §. 67., Gotze: Uiber die Methode Kinder von Thiermartern abzubringen; Salzmann's Krebsbüchlein.) Djeca gledaju rado i znatiželjno, kada se zvjerad kolje; nu to neka slobodno bude, samo se nesmiju na istoj patnji nasladjivati. Nu nahvalice nesmije se to čuvstvo otupiti, inače i značaj otvrdne. Mogao bi tko kazati, da su u liečnika ta čuvstva sasma otupila, jerbo takove operacije preduzimlje, koje ja, pa znam da i drugi, ni na sto korakah gledati nebi htjeli. Ovdje nije čuvstvo otupljeno, nego je to priuka; jerbo u protivnom slučaju morao bi biti svaki liečnik tiranom ili barbarom. Da pako čuvstvo sažaljenja oplemeniti treba, to vidimo u običnom životu, čim je tko nenaobraženiji, tim i manje sažaljenja imade. A kod divljakah, koji nikakova odgojenja neimadu, kamo luč prosvjete i humaniteta jošto doprla nije, vidjamo, da žene hode u mesnicu po čovječje meso, kao kod nas po govedinu. (Der Mensch von dr. W. F. A. Zimmermann.)

Osim smilovanja nad biedom i nevoljom drugoga, treba u djetetu probuditi i iskreno veselje nad blagostanjem i srećom bližnjega. Dr. Iliašević o tome kaže: „Ovaj srdačni cvietak riedko u kojoj bašći raste i ako pronikne, nenavist, onaj ledeni mraz, brzo ga i popari.“

Čuvstvo dvojbene naravi jest tronuće (Rührung), lahka naime i nježna uzbuna duše kod predstave vlastitoga ili tudjega udesa. Tronuće predhodi sažaljenju i suradosti, nu imade veoma neizvjestan pravac. Samo po sebi tronuće jest bezazleno čuvstvo, te se može njim gojitelj poslužiti, da diete potakne na plemenita djela, nu oprezno, da se u nadi neprevari. Bolje, da je diete malo tvrdjega srdca, nego da mu bude tronuće igračkom, iz česa neproizticu dobra djela, ili

*

Digitized by Google

ako i proizticu, nisu čista od sebičnosti, buduć potekla iz licumjerstva.

Nabožna čuvstva poniznosti, pobožnosti, pouzdanosti već su u djetetu, nu u dremežu, te se mogu već za rana probuditi. Kada roditelji u molitvi ukazuju njeku odanost i odvisnost pram njekom nevidjenom, no posvudnom biću, to čini silan utisak na diete, te se i njegovo čuvstvo pridruži roditeljskomu. Kada silni naravski pojavi hoće čovjeka u nesvjest da stave; kad smrt pred oči donosi ništetnost zemaljštine; tada se pojavi čuvstvo poniznosti samo po sebi, samo ako se djetetu motrenje sličnih prizorah neuztegne. Kada tko imade pomoći u sili, pa diete vidi odrasle, kako priznanim srdcem zahvaljuju pomoćniku, i ono namah hvali izbavitelja bez da ga i poznaje. Vriedno je glede tih točkah čitati knjigu: „Raumsauer, das Buch der Mütter, oder die Liebe in Erziehung und Unterricht.“

Osim simpatije kao što nam je poznato imademo jošte sasma protivno čuvstvo naime antipatiju. Antipathia jest rieč grčka, te znači na naški protućut. Protućut je čuvstvo sasma protivno sućuti, kao što je zlo protivno dobru. Tom riečju protućut naznačujemo dosadnost, koju čovjek proti čovjeku, ili proti kojemu živinčetu, ili i proti neživućim stvarim (idiosynkrasija) osjeća, n. p. proti paukom, zmijam, gušterom i. m. d. proti stanovitim jelam, pače i proti kome mjestu. Što je uzrok protućuti? — Dok se djeca od poroda svoga naravnim zakonom primjereno razvijaju, dok nisu bolestna ili slabih živacah, vidjamo, da su svakom predmetu, koji kakav utisak nanj čini, sklona i nagnuta. Takovo diete, koje bi naravskim prozvati, mogli, maša se isto tako za žabom ili zmijom, kao što i za gorućom svićom. Protućut proti stanovitim predmetom porodi se istom onda, kada diete neugodnost kakovu o predmetu izkusi.

Neposredno samo po sebi nemože neizkusno diete na stanovite predmete mrziti, osim ako neugodno na osjetila djeluju, ili jih odviše razdražuju. Porad toga, čim je diete duševno i tjelesno siromašnije, tim se laglje porodi antipatija. Opetuju li se takovi nepovoljni utisci češće, to i više tragovah u duši ostane, a takovi tragovi već onda neugodno osjećanje prouzroče, kada se neugodan predmet samo iz daleka djetetu približi. To možemo poznati iz svagdanjega izkustva. Nam se ogadi samo ono jelo, koje poznajemo, i to kada ga

Digitized by Google

pred sobom vidimo, ili nas samo tko spomene, nipošto pako takovo, koga okusili nismo, osim kad bi nam ga vonj ili prijašnji opis ogadio.

Čim su djeca manja, tim više predmete shvaćaju po ostanu; dakle nije čudo, ako djetetu nepoznata osoba, čim ju opazi, omrzne, jerbo nisu možda lice, uzrast, glas onakovi, kakovim je diete naviknulo. Čim se dulje diete s takovom osobom bavi, tim više će se na nju priučiti, te tako antipatija u simpatiju preobratiti. Što su djeca protućutna stanovitim predmetom, koji su sami po sebi nedužni, to su najviše krivi odgojitelji. Ovi mjesto da antipatiju uguše, jošte ju jačaju kretanjem, riečmi, te se voljom i ćudi djeteta titraju samo da im ovo bude pokorno. Rimske majke doviknule bi svojim malenim: „Hanibal je pred vrati!“ Isto tako i naše odgojiteljice kažu: dat ću te kotlokrpi ili dimjačaru. To je otrovno, od toga ćeš umrieti. — O takovih neumjestnih grožnjah vidi članak „Widerstrebung“ Ped. Real. Enzy. Wörterbuch.

Strah o tmini, groblju, buri, rakah, žabah, paucih i. m. d. tako se utisne u dušu, kao što i strah o duhovih i sličnih utvarah, te se poput kuge razprostire. S toga je veoma škodljivo djecu plašiti, kao što kod nas dadilje tu navadu imadu.

Kad duša zrelija, snažnija i naobraženija postane, mogu se slične antipatije svladati, nu to riedko biva, većom stranom ti utisci uztraju kroz cieli život. U običnom životu imademo sijaset primjerah, kako se najveći veleumi i najnaobraženiji ljudi nemogu takovih za mlade dobe utištenih antipatijah otresti, jerbo su utisci u mladosti bili odveć jaki, a duša nije kadra ove utiske zaboraviti, već ih svedj reproducira, te se onda nije čuditi, što takovi ljudi vjeruju u štrašila i slične stvari.

Sasma protivno i opasno bilo bi, kada bi htjeli u jedan mah u djetetu izkoreniti antipatiju. To bi bilo, kada bi n. p. djetetu iznenada pred oči stavili takav predmet, kojega trpiti nemože, kao što njeki roditelji i gojitelji rade, te diete šibom sile, da jede kakovu jestvinu, koja mu se nerači. — Sadašnje gospodične tako su nježna čuvstva, da kad pauka opaze, zavrisnu, i čovjek bi mislio, da će jih zmaj proždrieti. Tomu je svemu uzrok krivo odhranjenje. Kada bi se tomu doskočilo, nebi od prevelike antipatije kod mnogih ljepoticah toliko udajnih ugovorah po kutovih visilo. — Njeka gospoja nemogav trpiti pauka, umrla je, kad joj je njetko bio pauka u obraz bacio.

Digitized by Google

Izliečiti bi se to moglo, kada bi mi predmet, što ga diete nemože podnositi, sve po malo pred njega stavljali, da ga može motriti, nu ne onda, kada mu je duša upravo uzbunjena proti istomu predmetu; nego, kada se u sasvim mirnom stanju nalazi. Vidi „Beneke Erziehungs- und Unterrichtslehre I. dio st. 232.

Antipatija proti stanovitim osobam postaje isto tako, kao što i ostale antipatije. Što njetko imade antipatiju proti osobi, koju je prvi put vidio, s kojom još u nikakovu obćenju nije bio, osniva se na paproizvodjenju već prije nabavljenih neugodnih utisakah. Čim je više antipatija nehotična, tim je tamnija i svjestnost o njoj; čim se pako više misli pridružuju, tim svjestnije biva i nagnuće duše.

Posve nevarava mogla bi onda biti antipatija i simpatija, kada bi izvanjsko čovjeka bilo vjernim ogledalom nutrnjosti. Čim više djeca i mladi ljudi čovjeka po izgledu sude i svoju simpatiju i antipatiju na tom osnivaju, tim veća je dužnost gojiteljeva, da gojenčetu nutrnjost a ne spoljašnost, kao pravoga čovjeka predstavi. No tu valja i to pamtiti: tko želi kakovo čuvstvo u drugom izkoreniti, treba da ga sam neima; a tko ga hoće probuditi, treba da ga i sam goji u srdcu svojem; jer ono, što ide od srdca, dopire i k srdcu, tim više, ako gojenče takovo srdce ljubi. Tko hoće pred tudjimi vrati da mete, treba, da sam prije pred svojimi pomete.

Neka nemisli gojitelj, da je sve učinio, ako je simpatiju probudio i ako je antipatiju na put simpatije skrenuo; jer treba, da ono, što procvate u srdcu, dozrije u volji i urodi izgledanim plodom. — Prazno čuvstvo nije od koristi. Da pako plemenito čuvstvo rodom urodi, od male je hasne u gojenčetu samo odluke probudjivati, čovjek lasno odluči, nu još lasnije odustane od svoje odluke. Zato treba diete potaknuti, da u svakom slučaju, mjestu i položaju svoju odluku izvede.

Još veći stupanj antipatije jest apatija - nećut. Ova razlikuje se time od antipatije, što antipatista ipak imade nješto simpatije, dočim je apatista sasvim bezćutan.

Mogao bi mi tkogod kazati, da sam se u pretresivanju ovih dvajuh čuvstvah upustio u stvari, koje baš strogo ili nimalo nespadaju u definiciju ovih čuvstvah. Nu nadam se, da će mi svatko oprostiti, jerbo moja namjera nebjaše, da strogo psyhologični pomenuta čuvstva razglabam, nego da ova čuvstva s gledišta pedagogičkoga, koliko moguće, razložim. Uplitao sam stvari, koje nimalo u dušo-

Digitized by Google

slovje nezasiecaju, nu na pedagogičnom polju ipak mjesta imadu. Ja se više držah toga, kako da se razvije i oplemeni dobro, a uguši zločesto čuvstvo, nego li samih definicijah. Ta baš razvitak i oplemenjenje čuvstvah strogo spada u podagogiju, s toga je sveta dužnost gojitelja, a i svakoga učitelja, koji toliko nježnih bilinicah u svom nasadniku imade, da nastoji oko oplemenitbe čuvstvah. Duša čovječja neima plemenitijega dara do čuvstva. Šta bi koristilo, ako tko imade glavu Sokratovu a srdce Neronovo? A tko da oplemenjuje čuvstva? Zar će to neuk seljak činiti, koji ni nezna, što je čuvstvo. Tko dakle da to razvija i oplemenjuje? — Učitelj. On je prosvjetitelj naroda, i dok god učitelj neshvati onako zadaće svoje, kako ona sbilja po naravi jeste, dotlje neće biti prosvjete, dotlje neće procvasti domovina! —

Crtice

iz povjestnice obučavanja i odgojivanja.

Napisao Mijat Stojanović.

(Nadalje.)

IV.

Recimo sad koju o preobraženju školničtva i odgojstva po kršćanstvu. Neda se tajiti, da su stari Grci i stari Rimljani kao pogani postigli bili visok stepen znanstvenoga i umjetničkoga naobraženja; ali ta njihova prosvjeta nebjaše vjerozakonsko-ćudoredna. Grci smatrahu ljepotu oblika, milinu ili prijatnost života za veću, nego je ćudorednost, a Rimljani zakonitost za najvišu ćudorednost. Sviet bjaše naopako pokvaren u ono vrieme, kada je ogranilo sunce kršćanske prosvjete. Ćudi i srdca ljudska bjahu naopako izkvarena. Grozi mi se i spominjati, kako su postupali s djecom. Sam sv. Augustin kaže, da mu je otac više želio, da postane iz njega govornik, nego li kriepostnjak. I Židije bjahu kukavno omlitavili u svom vjerozakonskom životu. Prije bjahu strogo ćudoredni, poslje se razkalašiše odličniji stališi; crkveni život i krotkost spadoše na puke obrede; nestalo bjaše vjerozakonskoga života u Bogu, a obiteljski opušljavi, državni ugnjili. Sam Bog mogaše pomoći izopačenomu svietu, što je iz ljubavi otčinske i učinio, poslavši svoga sina, spasitelja i odkupitelja svieta, koj je utemeljivši crkvu, preobrazio duševni život ljudski.

Digitized by Google

Kršćanstvo bjaše onaj kvas, kojim je ljudski rod spašen od trulosti, te oplemenjen i preobražen, dočim su kršćanskom vjerom preinačena sva ljudska odnošenja i posvećena. Sjeme nebeske, kršćanske nauke poniče, i čovječanski duh razvi se Bogu ugodno; čovjek kršćanin posta ne samo gradjaninom ovoga nego i onoga svieta, zemaljskim i nebeskim gradjaninom; uredi se obiteljski život, položi se temelj za sveobću pučku naobraženost i prosvjetu. Kršćanska vjera obuči ljude, kako je svet brak; šta su dužni roditelji napram svojoj djeci; kako su djeca povjereno blago božje, kako valja, da muž i žena u braku živu krepostno, postidno, vierno u ljubavi.

Nauka Isusova razagna tmine bludnje; pokvarena srdca ozdravište; volja se ljudska oplemeni božjim zakonom. Kamo god je doprlo sunce pravde i istine kršćanske u krugove obiteljske i občinske, nestade poganskih zločah krieposti ponikoše; ljubav prama Bogu i bližnjemu zavlada.

U najstarijoj kršćanskoj dobi nalazimo matere, nad kojimi se moramo čuditi, kako vierno izpunjavaju svoje dužnosti pram djeci. Eno uzor vierne majke: Antuza, majka sv. Ivana zlatoustog, Nona, majka velikog crkve učitelja i otca Grgura nazianskog, Monika, majka sv. Augustina. Roditelji kršćanski obučavahu svoju djecu zarana u evangjeoskoj nauci, o spisih sv. otacah, o zapisnicih mučeničkih. Koliko imamo primjerah, gdje su djeca kršćanska poginula kao mučenici za sv. vjeru Isusovu, n. pr. sv. dječak Ćiril, komu se poganski otac grozijaše, koga rimski pretor svakako nagovaraše, da odstupi od vjere Isusove, ali zaman, dječak reče: „Ubij me što prije, da dodjem k Bogu!“ i podnese mučeničku smrt.

Do trećega stoljeća odgojivao je ponajviše dom kršćanski djecu. U to vrieme vidimo već po gdjekojih mjestih zavedene kršćanske učionice, gdje su se djeca učila i čitat i pisat, a vjerozakonska nauka bjaše najglavnijim predmetom. To bjahu učionice katekumenah, početnikah u vjeri, a biskupi i svešteničí bjahu učitelji. Poslje su zavedene uz ove učionice kateketične škole. Kad su naime naobraženi pogani počeli svojom prevejanom i prepredenom učenošću navaljivati na kršćanstvo; kada poganski mudraci, sofiste, gatari i čarobnici ustadoše protiv evangjelju, trebala je kršćanska crkva i občina učiteljah, koji bi u stanju bili navješćivati očitovane istine kršćanske vjere snažno i mudro.

Digitized by Google

Takove učitelje valjalo je naobraziti svestrano i u mudrosti božjoj i svetskoj. Takova kateketička učionica bjaše u Aleksandriji, gdje kao učitelji djelovahu sv. Klemento i Origines. Isto tako utemelji Aristid u Ateni, Justin mučenik u Rimu i Tacian u Antiokiji kršćanske učionice. Osobito po manastirih, kada su ovi zavedeni, utemeljene su učionice. U tom obziru ide najveća zasluga sv. Benedikta nursianskog († 534.), koj je zaveo red Benediktinski. Od šestoga do osmoga stoljeća osnovano je i utemeljeno sve više i više manastirskih učionicah, u kojih je ponajprije naobražavano sveštenstvo, ali su imale te učionice skupa upliv i na sveobću obuku mladeži. (Sliedit će.)

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

IV.

O domaćih životinjah.

Poznato nam je, da ljudi timare mnoge životinje za svoju korist. Imenujte najprije četveronožne takove životinje! Konj, magarac, vol, krava, svinja, koza, ovca, pas, mačka. O ovih životinjah učili ste već nješto, nu sada ćemo jošte više toga učiti, da jih sasma upoznate. Otvorite 65. štivo! (II. slov. čit.) Čitaj nam Stjepane opis konja! Sada ćete pako pripoviedati, što ste čitali! Kaži mi najprije sva svojstva konja! Zašto si kazao, da je konj ponajljepša životinja? Što će to reći okretan? Zašto velimo, da je konj hrabar? Konj može svašta naučiti, on je naučljiv. Kad biva zloban? Čim je najnižji dio noge zaodjeven? Kopitom. Od koje je koristi konj? — Konj je razprostranjen po cielom svietu, nu nije svagdje jednak. Imade dakle više vrstih ili tragah konjah, koji se medjusobno razlikuju veličinom, bojom, dlakom i ostalimi svojstvi. Čuveni su napose konji arabski. Arabi su naime narod u Aziji, koji osobito konje njeguju. Bez konjah nebi upravo mogli živjeti, tako su jim navikli. Na konju Arab putuje, na njem svoja stada čuva; s njim vojuje u boju, s njim slavi slavlje; jednom riečju Arab živi i umre na konju. Arabski su konji najljepši od svih pasminah, te osobito uztrajni. Dogodi se, da Arab sa svojim konjem 5—6 danah uzastopce putuje, te svakim danom

Digitized by Google

10—12 da i 15 miljah provali. Pa ako onda dva dana konj miruje, opet je u stanju po drugi put isti put provaliti. U Europi najbolje njeguju konje Englezi. Englezki su konji vele krasni pa i za trk vrlo sposobni. Ugarski, erdeljski i bosanski konji maleni su i lagani, a slovenski nasuprot težki, čega radi služe za teglenje velikih teretah.

Najmanji su škotski konji. Konj hrže. Konju je veoma sličan magarac, koj se u nas obično prezire radi lienosti svoje; nu zato je ipak mnogo bolji, nego što ga sude. Ako nije u nas tako liep, kao što konj, krivo je tomu koje podneblje, koje lošo postupanje i slaba hrana. U južnih pokrajinah, kao u Francezkoj, Italiji, a osobito u Arabskoj, gdje ga bolje timare i hrane, mnogo je ljepši i živahniji, tako da i najuglednije osobe na njem jašu. Tamo nećeš u njem ni traga lienosti naći; dapače pripovieda se, da u biegu nadkriljuje kadkada i najhitrijega konja. Sigurno već vidjaste magarca! Kakove mu je masti dlaka? Što bi kazali o njegovih ušesih, o njegovu repu? Što ima na noguh? Kakav je glas magarcu? Čim se hrani najviše? Magarac ijaće. Korist magarca nije neznatna. Kod nas nosi tovar i vuče po manja kola. Osobito ga rabe u bregovitih predjelih, jerbo ima siguran korak. U Italiji prave od magarečjega mlieka sir, a od mesa jednu vrst kobasicah, koje se salame zovu. Koža se učinja, pa se pravi od nje pergamenat; t. j. tako priredjena koža, da se može na njoj pisati. Pripoviedajte sada, što ste naučili o magarcu!

Prije rekoste, da ljudi timare vola i kravu, što mi ujedno govedom zovemo. Otvorite dakle 64. štivo, da čitamo o govedih! Što se pripovieda u štivu o govedčetu? Kakova mu se sve nadievaju imena? Koju korist imamo od govedčeta? Zašto se zovu goveda preživači? Kako jim je želudac ustrojen? Kako se zovu pojedini razdieli želudca? Goveda bleje i mûče.

Goveda i konji stoje mnogo novacah, te zahtievaju i mnogo krme. Imućniji samo ljudi mogu goveda i konje držati. Kozu pako, koja je takodjer vrlo koristna, možeš kupiti za njekoliko stotinjakah, a krmu joj možeš još laglje pribaviti.

Koza je živahna, srčana, jogunasta, a osobito odlikuje se svojimi šupljimi, srhatimi te natražke zavinutimi rogovi. Mužko se zove jarac i jest bradat. Glava je u koze dugoljasta i mršava, a trup vitak. Pokrivena je krupnom, rutavom dlakom (kostriet), izpod koje ima na prsijuh i po bocih mekane vunice. Koza neuspieva dobro u hlie-

Digitized by Google

vih; najradje bavi se u brdovitih predielih, gdje se vješto penje po najstrmijih hridinah. Ona brsti pupove i mlado lišće u šikari i na vinovoj lozi, kada do nje dodje, time pako biva škodljiva; izvan toga pase zeline a često i otrovno bilje, koje joj ipak neškodi. Koza mekeće. Zimi hrani se u hlievih sienom, korunom, repom itd.

Što sam pripoviedao o kozi? Kakovu ima glava, trup? Čim je pokrivena? Koja ste si svojstva zapamtili? Čim se hrani? Od koze dobivamo veoma zdravo mlieko, od kojega se pravi maslac i sir; od nje nam služe na porabu meso, koža, (od koje se stroji tako zvani korduan i safian,) kostriet, loj i rogove. Iz svega vidi se, da je veoma koristna.

O ovci pripovieda nam opet čitanka. Otvorite si indi 63. štivo! Čitaj Milane! Što ste čitali? Kaži mi Pavle svojstva ovce! Zašto se kaže, da je ovca slaba i plaha? Od koje su koristi ovce? Što se pravi od vune? Vuna se prede, a od predje priugotavljaju se razne tkanine, kao: sukno, flanel, pokrivači, sagovi, serail, satinklot, tüffel, dabar, peruvien, orlean itd.

Što se rabi od ovce osim vune? Meso, loj, crieva, gnoj. Ovca bleji.

Pripoviedaj još jedanput cielo štivo Mirko!

Medju domaće životinje spada i pas. O psu govorismo već prošle godine; nu u čitanki naći ćemo o njem opet nješto nova. Otvorite 66. štivo! Čitaj Ivane! Medju kakove životinje broji se u ovom štivu pas? Medju mesoždernu životinju. Pas laje, tuli i zavija. Bi li mi znao kazati, zašto se broji medju mesoždernu životinju? Što se jošte pripovieda o psu? Pas je čovjeku vjeran drug u svakom podneblju; on mu je pomoćnik u lovu; on mu je čuvar kuće i imetka, a više putah i branitelj pače spasitelj života. (Tu se more pripoviedati koja shodna pripoviedka o psu.)

Pasah ima mnogo pasminah, te se razlikuju veličinom, oblikom tiela i dlakom.

Mesarski psi pomažu tjerati marvu; ogri, prepelićari, hrti nanjuše divljačinu, te pomažu lovcu u lovu; kudrovi rado idu u vodu, te donose odanle bačene unj stvari a ovčarski psi čuvaju stada.

Što se pripovieda o psih na gori sv. Bernarda u Švajcarskoj?

Izmedju domaćih životinjah najmanja je mačka. Ona ima debelu, okruglu glavu, brkatu gubicu, kratak, debeo vrat, te dugačak

Digitized by Google

na kraju tanji rep. Stupa na prste, koji su od ozdol providjeni mesnatimi jastučići, a nokte uvlači, da njimi hodeć nestruga po zemlji; zato joj je hod tih, a nokti joj neotupe, već ostaju vavjek oštri. Mačka ide ponajviše noćju u lov; u tmini joj se uzana zjenica razširuje i biva okrugla, s toga dobro vidi. K svojemu se plienu lagano došulja, pa onda jednim skokom nanj skoči. Ona nije tako privržena čovjeku, kao što pas; kada hoće da očituje zadovoljstvo onda čudnovato vrči. Mačka koristi hvatanjem miševah i parcovah. Ona mrnjauče. Pripoviedaj Milutine, što si naučio o mački!

Sve ove životinje, o kojih do sada govorismo, imadu toplu, crvenu krv, dišu plućima, radjaju se žive i sisaju u mladosti mlieko; stoga se zovu sisavci. Što sam rekao? Ponovi Antune!

Imenujte sada one domaće životinje, kojih je tielo perjem pokriveno! Kokoš, puran, guska, patka, golub.

Kokoši imadu porieklo iz iztočne Indije, a sada su razprostranjene gotovo po cieloj zemlji. Kako se zove mužko? Pietao ili kokot, oros. Čim se razlikuje kokot od kokoši? Veličinom u obće, znatnijom ružom, velikom ostrugom i ljepotom perja. Kokot je hrabar, te rado bojuje s drugimi kokoti. On kukuriče, a kokoš gagače. Koje su glavne česti u kokoši? Glava, trup, noge i krila. Imade li u kokoši zubih? Što ima mjesto zubih? Čim joj je tielo pokriveno? Čemu su krila? Što ima kokoš na noguh? Prste s pandjami. Kokoš je veoma koristna. Već početkom veljače začima nositi jaja, te jih iznese do 100. Ona nezahtieva osobite mnoge njege, već jedino hrane, osobito ječma i zobi; kukce i druge bube traži si sama po gnojištu. Iz jajah izlegu se toplinom matorke ili kvočke, pilići. Kvočka kvoca. Kvočka veoma ljubi svoje mlade, svojimi krili topi jih i brani od nepogodah; a kad zrnce nadje zove jih kvocanjem. Meso je kokošje tečno, osobito od pilićah, jaja se jedu, ili rabe za priugotavljanje raznih jestvinah. Što sam pripoviedao o kokoši? Od kuda proizlazi? Koje su joj glavne česti? Čim nam koristi?

Purani ili tukani donešeni su iz Amerike u Europu, a sada su skoro svagdje razprostranjeni. Puran ima glavu i vrat pun bobicah, a s čela mu visi mesnata resa. Puran je benasta i tašta životinja. Crvene stvari ili fićukanje lasno ga razsrdi. Tad mu se naduhne vrat, bobice se i resa zacrvene, perje od repa razšepiri, krila spusti, te kao biesan skače na predmet, koji ga je razljutio. Meso mu je vrlo

Digitized by Google

tečno, stoga se i znatno osobito u nas timari. Ponovi to Milivoje! Kokoši i purani rado nogami čeprljaju, stoga jih zovemo čeprljače.

Po cieloj zemlji razprostranjena je guska. Ona ima širok kljun, koj je obvučen žutom osjetnom kožicom ili voskovicom. Vrat joj je srednje veličine a noge ponješto straga namještene. Prsti su joj na noguh spojeni tanahnom kožicom, koju zovemo opnicom, jer ta čini, da more dobro plivati. Što si zapamtio o guski, Marko! Što čini, da more dobro plivati? Čim nam koristi guska?

Patke imadu kao i guske voskovicom obvučen kljun, nu vrat i noge kraće su, a posljednje većma otraga namještene, nego li u guske. Prsti su jim spojeni opnicom, plivaju vješto, a kad što i gnjure. Čim se dakle razlikuje patka od guske? Patka vrlo je proždrljiva, ona sve poždere, do čega dodje. Meso joj je vrlo tečno, a perje se takodjer rabi.

Guska i patka imadu opnicami spojene prste, te plivaju vješto; stoga jih zovemo ptice plivačice.

Zašto imadu ljudi tako rado golubove? Možda njihova tečna mesa radi? Meso je golubje doduše veoma tečno; nu ako pomislimo na hranu, koju trebaju i štetu, koju nam nanose, tada nam je golubja pečenka od slabe odštete. Nu čistoća, krotkost i nježnost u goluba uzrok su, što nam omili. Golubi imadu kljun malen, sprieda rožast a straga voskovicom obvučen. Golubi su razprostranjeni po cielom svietu, a u nas živu koje prosto po šumah i poljanah, koje po golubinjacih. Perje jim se svieti kao kovina. Golub guče. Ponovi to Stjepane! itd.

Kokoš, puran, guska, patka i golub imaju toplu krv, dišu plućima, nesu jaja i ležu mlade, stoga zovu se ptice. Buduć su pako perjem pokrivene zovemo jih takodjer perad. Koje domaće životinje zovemo perad?

Što su ptice? Ponovi Milutine! (Sliedit će.)

Naredba

vis. kr. hrv. slav. namj. vieća, koja govori ob odšteti troškovah itd. kot. škol. nadzornikah.

„Po obstojećoj naredbi bivšega ministarstva za bogoštovje i nastevu od 22. kolov. 1855., br. 12012 §. 11. ima kotarski nadzor-

Digitized by Google

nik školski svake godine jedanput pohoditi i pregledati svaku školu svoga kotara. Buduć se opetovano potaklo pitanje ob odšteti troškovah dotičnomu kot. nadzorniku prigodom svoga službenoga pregledavanja, ovo kr. namjest. vieće obzirom na ministarsku naredbu od 4. kol. br. 11037, priobćenu po bivšem c. kr. hrv. slav. namjestničtvu odpisom od 10. rujna o. g. obnašlo je ovdje u kratko razložiti, kako obstojeći školski sustav misli o toj odšteti.

Po obstojećem sustavu školskom crkva i pučka učiona je u najužem uzajemnom odnošaju i savezu, te učiona sačinjava bitni dio duhovničkoga djelokruga. Pučka je učiona imenito spojena nerazdruživo sa duhovnim pastirstvom, s toga je vicearcidjakon ujedno školskim nadzornikom dotičnoga kotara, a mjestni župnik školskim ravnateljem i po okolnosti učiteljem nauka vjere. Učiona spadala je od njekada odličnim načinom u djelokrug duhovnoga pastira, koj si u njoj i kroz nju odgaja krepostne i izobražene župljane.

Priznaje se svagdje, da svećenstvo imade teretah u izpunjavanju svojih dužnostih oko pučkih učionah; ali i ostale dužnosti njegova zvanja sdružene su sa materijalnimi žrtvami.

Ovo valja osobito za kotarske nadzornike školske prigodom njihova službena pregledavanja školah. Nu ko što se s jedne strane ima o tom nastojati, da materijalne žrtve skopčane s njihovimi dužnostmi oko učionah nenadvise njihovih silah, te da se od njih nemoguća nezahtievaju, tako se i s druge strane ima paziti, da se i občinam, koje se imadu brinuti oko uzdržavanja i napredka svojih učionah, s te strane nenameću nepotrebiti troškovi.

Ako indi kot. nadzornik školski, koj je u Hrvatskoj i Slavoniji podjedno viceardjakonom, pregledanje školah u smislu točke 1. rečenoga odpisa s godišnjim pregledanjem župah svoga kotara, te obe vrsti svojih dužnostih ujedno obavi: poštedit će se občine, od kojih se osobito one preporučuju, koje jedva namiruju troškove za uzdržavanje učione i učitelja.

Buduć pregledanje učione koristi ponajprije istoj občini, vlastni su kotarski nadzornici školski za godišnje učione od svake občine izvan njihove župe potrebovati bezplatnu podvoznu priliku ili primjernu odštetu. Ovo ima se tako razumievati, da je svaka občina obvezana, dati priliku do bližnje učione občinske, koja se ima pregledati, a ra-

Digitized by Google

zumieva se po sebi, da sve obćine uškoljene u dotičnu učionu imadu jednako dieliti tu dužnost.

Vlastni su nadalje isti nadzornici zahtievati za svaku pregledanu učionu tri stotinjaka u ime nagrade za svoj trud i za namirenje kakovih god troškovah. Ova tri stotinjaka imaju se obično platiti iz crkvene pjeneznice, i samo onda, kada se dokaže, da ih ova nemože platiti, iz naukovne zaklade, a imaju se nadzornikom stoprv onda predati, kada podnese izviešće o stanju pregledanih učionah.

U ostalom kotarski nadzornici imadu putovati po shodnoj osnovi, koja će svako suvišno putovanje i nepotrebito okolišanje izključiti, a školska obćina dužna je poslati priliku po nadzornika ili dati mu odštetu za priliku, koju si sam najmi. i t. d.

Viestnik.

— Nj. kr. apost. veličanstvo izvolilo je veleč. g. Atanasiju M e i ć a pravosl. paroka u Grubišnompolju i člana konsistorije pakračke za njegove trudove oko srbskih školah u pakračkoj diecezi odlikovati zlatnim krstom za zasluge s krunom.

— Vis. kr. hrv. slav. dalm. namj. vieće uvaživ potrebu, da se učevne knjige, poimence pako Početnice i slovničke čitanke za pućku učionu pregledaju, te mjestimice poprave, imenovalo je odbor, koji se sastoji iz njekih učiteljskih osobah, i koji već započe svoje djelovanje. Nacrt i oblik za Početnicu već je sastavljen i predan je višjemu mjestu. — Početnica ta bit će, kako svi članovi odbora gg. Klaić, Novotny, Modec, Filipović, i Mařik pristaše, tiskana bez slikah, jer su uzrok, da se deru knjige i drugčije neodgovaraju didaktičnom zahtjevu. Na 26. o. m. nastavi odbor radnju nu začuv, da član K. usudio se posebno svoje mnenje, o kom u prijašnjoj sjednici ni riečice neprosbori, u svojoj propratnici podnieti vis. namj. vieću sa zapisnikom ostalih članovah, prem je isti zapisnik vlastoručno podpisao bio: to su ostali članovi izjavili svoje duboko nepovjerenje u osobu g. K. i izstupili iz odbora te dotično očitovanje vis. vlasti podnieli radi takova za g. K. nedosljedna, za ostale članove nedostojna, a za prenapravu učevnih knjigah opasna čina. Što će i kako će u buduće biti, gledat ćemo, da javimo p. u. učiteljem. To je svakako žalostan pojav za učiteljstvo naših gradskih učionah!

— Na gl. gradskih učionah dovršeni su u drugoj polovini prošloga mjeseca polugodištni izpiti.

— Sl. c. kr. zemaljska vlada u Koruškoj dozvolila je, da se u Seegrabenu blizu Ljubnoga utemelji o b r t n i č k a š k o l a.

— Prošle godine izišlo je iz preparandije srbske u Somboru 25 pripravnikah iz drugoga tečaja. Od njih je usposobljeno: 2 za učit. na gl. učionah, 5 za učit. na pućkih i nižih razredah gl. učione. 12 za učit. na početnih učionah i 5 za pomoćnike učiteljske. Jedan morade radi bolesti tečajem godine zavod ostaviti.

— U Gorici bjaše prošle školske godine 21 učiteljski pripravnik i to: 10 u I. a 11 u II. tečaju. Izmedju onih 11 u II. tečaju, potvrdjena bi dva za učitelje, 7 za podučitelje pućkih učionah. Jedan bi odpušten a jedan ostà neizpitan.

— Ovih danah preminu u Gorici velezaslužni g. Matej H l a d n i k. Pokojnik bjaše osobito za pućku prosvjetu vrlo zauzet, vrh toga i marljiv slovenski pisac i dobar pjesnik. Lahka mu zemljica!

Digitized by Google

— Poznato je, da učitelj remetski blizu Zagreba neima posebna stana, te se mora po seoskih kućah koje kako namieštati. U to se nadje u veleč. g. Ant. Vranića u žup. novoveškom u Zagrebu dobrotvor, koj rečenom učiteljú svoju sgradu na kat. nalazeću se kod vinograda u Bukovcu tik Remetah ponudi, te se ovaj i sbilja u nju preseli. Ugodno si scienimo, pomenutom se veleč. gospodinu od naše strane u to ime liepo zahvaliti.

— U Postojni (Adelsberg) priredilo je pjevačko ondješnje družtvo prošlih danah zabavu pjevanjem i gudbom u korist siromaške školu polazeće omladine. Tom prilikom bjahu raznovrstne kompozicije na redu, a družtvo pomoglo je time liepom svotom novacah ubogoj mladeži. Nebi li se i kod nas naša mnogobrojna družtva kadkad ugledala u taj hvale vriedni primjer?

— Na djakovačkom kr. učijilištu ima se podieliti jedan štipendij od 42 st. a. v. za pripravnike. Natječaj je razpisan do 10. ožujka ove godine.

Natječaji.

U Hreljinu m. učit. i org. s god. pl. 315 st., za drva 42 st. i 31 st. 50 nv. iz crkvene pjeneznice te bezpl. stanom. Prijava traje do konca o. m. na preč. g. Mat. Zuvičića kanonika i žup. u Bakru. — U Praputniku m. učit. i org. Ima god pl. 300 st. bezpl. stan, ili relutum od 24 st., paušal 15 stot. i drva bremena 237. Treba se najavit do konca o. m. prenavedenom preč. g. M. Zuvičiću kan. u Bakru. — U Gibarcu (žup. sriemskoj) mj. učit. s god. pl. 126 st., 20 mjer. žita, 20 mjer. kukuruze u zrnn. 6 hv. drv., 8 funt. sviećah i bezpl. stanom. Molbenice treba poslati na veleć. g. Ant. Matića, škol. kot. nadz. i žup. u Tovarniku do 1. travnja t. g. — U Konščini (dol. Zagorje) m. podučit. s god. pl. 200 st. a. vr. Prijavit se treba do 10. ožujka o. g. veleč. g. Miji Milkoviću podj. i župniku u Belcu. — U Našicah mj. podučit. s god. pl. 210 st., bezpl. stan s pokućtvom za jednu sobu i 6 hv. drv. — Prijava do konca o. m. na veleč. g. Mat. Filića podj. i žup. u Feričancih. — U Koprivnici m. podučit. s god. pl. 315 st. s drvarinom 31 st. 80 nv. Rok prijave na vis. kr. nam. vieće do 15. travnja t. g. preko veleč. g, P. Draganca podj. i žup. u Kuzmincu.

Promjene.

Imenovani učitelji: Novak Tomo u Lopatincu; Anka Bošnjak učiteljicom u Sisku, — Nik. Stipančić privr. ravn. na gl. učioni bakarskoj postao učiteljem u Imošku u Dalmaciji; Ivan Sablić kateketa gl. učione bakarske imenovan privr. ravnateljem na istoj. — Postali privremenimi učitelji Franjo Vlah, kapelan hreljinski tamo, i Polić Blaž, kapelan delnički tamo. — Josip Vidmar stavljen u stanje mira, a Mirko Marić učit. u Brod-Moravicah odrekao se učiteljstva i postao lugarom. — Def. podučit. Ernesto Tučkorić u Pregradi.

Otvoreni list.

Gospodin pisatelj članka „Stari učitelj“, koji je na sastanku tamo mučati znao, a sad stoprv poslje dvie godine onaj sastanak onako opisati smio, opominje se: da nelati više svoje vranje pero proti pečuhskoj biskupiji, niti proti vis. pokroviteljstvu, niti proti učiteljskom osoblju kotara valpovačkog! — Ako pako od učiteljskog osoblja gore pomenutog kotara štovan biti želi, onda neka si svoju krunu sa zviezdami kreposti uresi; jer bez nje nije ona ni na siedoj glavi štovanja dostojna. — U Valpovo u veljači 1865.

N. D.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj. 6. U Zagrebu, 15. ožujka 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Koji je uzrok, da su djeca po gradovih u ćudorednom i bogoštovnom smislu u novije vrieme popustila?

Tempora mutantur et nos mutamur in illis.

Tako sam čuo već mnogo putah njeke nadrinaobraženjake, naše tobož kulturtregere govoriti, koji ovu latinsku poslovicu nastoje applicirati svakomu novomu pojavu. Istina, „tempora mutantur es nos mutamur in illis“, (vrieme se mienja, i mi u vremenu,) nu žalibog što taj „mutamur“ i u onakovih momentih u čin stupa, koji su na propast narodu u ćudorednom i bogoštovnom smislu. S toga ta „mutatio temporum“ (miena vremena) zadaje i učiteljem i gojiteljem mnoga brigah i mukah toli u obučavanju, koli u gojitbi; jer je ta tobožnja kultura sa njeke strane svieta već tako duboko zasjela u našu domovinu svojimi harajućimi načeli, da je njeke obitelji posve na svoju ruku dobila — a neću pogriešiti, ako reknem dvie trećine po gradovih, te su s obzira obučavanja i odgojivanja djece njihovi učitelji nalik onim Židovom pod Julijanom odmetnikom, koji što ob dan za novi Jerusolim sagradiše, moradjahu opaziti, kako to ob noć nestaje. Jest, i punim pravom reći mogu, da onu plodonosnu klicu, što no ju učitelj u učioni u srdce djetinje mukom uciepi, roditelji kod kuće lahkoumno čupaju radeć po svojoj glavi i odgojivajuć djecu svoju posve krivim načinom. Da pako uvidimo ponajprije uzrok, s koga popusti ćudorednost u djece, valja da oculis armatis

Digitized by Google

(oboružanim okom) promotrimo ne pojedine obitelji, nego cieli naš družtveni život u sadanje vrieme.

Govorilo se o tom mnogo, a i dan danas glas se raznosi po svih stranah, da djeca u ćudorednom smislu po gradovih popušćaju, a većina tih, koji tako govore i tuže se, imade ako ne više, bar po jedno čedo, koje bi voljni bili odgojiti onako, kao što to kršćanska dužnost zahtieva i pripraviti ga, da bude danas sutra podpunim čovjekom, čestitim gradjanom i krepostnim kršćanom. — To bi si mnoga majka i otac želili, a žele valjda, nu neznadu jadni, da odhranjuju svoje čedo krivo, kada ga upućuju na ono, što sami krivo rade; kada misle, da su sami usavršeni, pa da će po njihovu gojenju čedo im takodjer usavršeno biti. Stara je naša poslovica: „Iver nepada daleko od drvrta“: a opet „Što mlad nauči, star radi“ dakle zaključak po tom: kakovi roditelji, takova i djeca. Kada tako, a onda nam valja jednostavno reći, da uzrok, što je popustila ćudorednost kod djece, proiztiče od roditeljah, koji su sami popustili u istom pogledu. Da je tomu tako, priznat će svatko, a napose onaj učitelj, koj je više izkusio, no ja, budući s djecom slabo još posla imao; nu promatrajući višeputah i nehotice život kućevni po gradovih, došao sam do toga osvjedočenja, da u njem mnogo manah ima, koje su jedinim uzrokom slaba ćudoredja u djece. Služinčad u kući tako je razuzdana, da joj se nebi djeca nipošto povjerivati smjela. Roditelji po gradovih upravo protivno čine. Da se brige rieše, predaju svoju djecu pestinji, koja jih vodi naravski u onakove krugove, u kojih zadovoljstvo naći može, koje se u najprostijem klevetanju, ogovaranju, kletvah, sprdnjah i drugih za djetinji duh ubitačnih činih sastoji.

Diete je na zlo nagnuto više, nego li na dobro, kao što smo i svi stvorovi božji, te nauči prije ono, što je smiehom i ruganjem, no ono, što je hvalom i počitanjem rečeno. O tom veli Horac ovako:

„Discit enim citius, meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.*)

Dà, diete nauči od pestinje zlo, a učitelj neka to izkorjeni. Nu, dala bi se jedna ovca popraviti, ali loza zla ploda, kamo god doprieti može, svakoga se dubja hita, buduć su djeca, kako naš Gjorgjić

*) Jer brže nauči i radje zapamti ono, što tko ruglu iznosi, nego li što tvrdi i počitava.

Digitized by Google

veli, kao one ptice, ke pronose sve, što čuju. Tako ono, što jedno nauči, dade priliku, da i druga nauče; jedna trula jabuka, sve druge izkvari. — Ima u kući pojedinih i to zlih običajah, da se diete počitav dan u kuhinji medju služkinjami i slugami zabavlja, a to ono tim radje čini, kada po koj kus hljeba ili kakove slaštice dobit može. A što čuje, što se nauči? — Ono što služkinje i sluge znadu. Služkinje pako i sluge lje o Bogu u kuhinji negovore, već se služe pred djecom najprostijimi nepristojnostmi.

Roditelji toga neuvidjaju, a i kako će uvidjeti, kada su prinuždeni slati jih u kuhinju medju družinu, da jim djeca nedosadjuju u ugodnih zabavah, da jim nebune visite, ili da jih u čitanju kakova romana nesmetaju, da nebi možebit „kurmaheri“ lovačko svoje oko na djecu bacili, te tako bi se govor o zračnih važnostih prekinuti mogao! — Roditelji otmenije obitelji predaju djecu svoju tako zvanim gouvernanticam, a što su te gouvernantice, to će svatko znati, koj je čitao onaj članak u njemačkom časopisu. „Gartenlaube“ pod naslovom: „Die Gouvernante“ i „Eine Gouvernante und ihre Lebensweise in Beziehung auf die Erziehung“. Koj je ta dva članka pomno pročitao, taj će uvidjeti, da su te gouvernantice ne na korist, nego paće na propast mladeži, osobito ženskoga spola. — Nulla regula sine exceptione! Naravno, ima jih i čestitih, nu koliko? —

U obće su te moderne odgojiteljice Njemkinje i Francezkinje, te jim je jedina svrha, da dobro nauče povjerenu si mladež komplimentirati i hofirati (sic!) u čem svakd nje prakse dakako dosta uživaju. S toga ja sudim, da su roditelji obzirom na ta dva faktora „Bildunga“ t. j. teoriju i praksu, koju djeca od gouvernanticah uživaju, iste i uzvisili u obučavanju i gojitbi, dočim načela učiteljah zabacuju kao nevaljava.

Roditelji daju se zavadjati od njekih tudjinacah, kao što opet Horac veli: „Duceris, ut nervis alienis mobile lignum,“ (daje se voditi tudjom rukom kô gibljivo drvo,) po njihovoj volji, koja je naravno ta, da jih prave pravcate Hrvate dušom i tielom ponjemče, te s toga naći ćeš u njih sijaset „Mode Journalah i Bazarah“, koji su, kako se njeki Latin već izrazi: „Cancer rodens vitam humanam“, (rak, koj podjeda život ljudski). U istinu to i jesu; svaki bo vidi, što se dan današnji medju ženskim spolom po jih izradja.

*

Digitized by Google

Da djeca poveća, koja jur dobro čitaju, hoće i kod kuće u knjige majčine ili odraslije seke si povirkivati, to se znade, a opet i to, da naše njeke gebildet frajlice drže i svakojakih tudjih knjigah, pače bezobrazno illustriranih, a ja pitam, kad se diete njih dočepa, kada samo sliku opazi, neće li i čitati? a što će čitati? — Znamo — veli nam njeki Grotius: „Aliud legunt pueri aliud viri," (drugo čitaju dječaci, a drugo muževi).

Ovo bi bili najglavniji uzroci, što su djeca po gradovih popustila u ćudorednom smislu. Ima njih i više, osobito onih, koji izmedju odnošajah majčinih i otčevih, te iz one poslovice „Naturalia non sunt turpia", (što je naravno, nije ružno) proiztiču itd.; nu ja neću da se u daljna recognosciranja upuštam; jer se bojim, da nebi do skora vlasulju iztaknuti morao.

Što se tiče popuštenja u bogoštovnom smislu, valjalo bi prehvaljeno; nu o tom je jednom njemački list „Kikiriki" liepu karakteristiku donio, gdje naime pokazuje, kako su se ljudi u prijašnje vrieme u crkvi držali, a kako sada, gdje nedrže molitvenu knjižicu u ruci, nego mjesto nje pahaljku ili palicu; mjesto krunice Stecher. Ovakovi kicoši drže, da nije vriedno pod podizanjem kleknuti. Mislim da imade još njekih novih mode-čirah pod koljenom, te neće da se modi zamjeri?! Mjesto da se tu gleda na svete slike, gleda se istinabog na slike, ali na kakove? — Na žive! — Naš se je mladji sviet i sbilja tako izopačio, da je crkva — mjesto, gdje se ima uzdignuti srdce i misao k Bogu, postala — oprosti mi Bože — po takovih očevidnih činih, kazalištem. A što je tomu krivo? — Mnogo putah sam o tom govor poveo pred mojim vriednim bivšim mi učiteljem, nu taj svaki put krivnju baci na slabi spol, a držao bi vazda za nemoguće, da se popraviti dade, citirajuć mi onaj vers iz Gjorgjića:

„Tašta 'e požuda u mriežu vjetar sbit,
Izmjerit valove i zviezde pribroit,
Tries preteć, tajat grom, suncu tek ustavit,
I ženu sačuvat, ka hoće zla bit."

Imade roditeljah, koji kod kuće s djecom nikada u večer, ni u jutro nemole, a prije jela nipošto, jer je to — vele — sasvim već iz mode izišlo. Da tih uzrokah sijaset imade, znam, a mogao bi

Digitized by Google

jih i još mnogo nabrojiti, nu opet iz gore pomenutoga razloga, bojim se; — propuštam starijemu od sebe. —

Ovo su u kratko uzroci, radi kojih uz svu dobru volju i muku nisu učitelji kadri pospiešiti ćudorednosti i bogoštovnosti u djece po gradovih; s toga bi roditeljem savjetovao, da brižnije svoje oko na djecu si bace, te se pobrinu za dobe, da njekąd od njih budu ne samo učeni, no i ćudoredni gradjani i kršćani, ono bo što diete za mlada u kući roditeljah nauči — ako je zlo — mučno je i kada izkorjeniti. „Qua semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.“ (Horac.)

Ovom sarkasmu izvoljet će oprostiti svaki čitatelj i ćutljiva čitateljica; ja bo ovo pisah samo iz osvjedočenja i u toliko, u koliko sam zadaći zadovoljiti mogao i progovoriti smio.

Gj. E.

Crtice

iz povjestnice obučavanja i odgojivanja.

Napisao Mijat Stojanović.

(Nadalje.)

V.

Počamši od vremena Karla velikog u svakom je manastiru bila učionica, u kojoj su sveštenici obučavali mladež u vjerozakonu te učili čitat, pjevat, ponješto računat, a i pisat. Kod svake stolne crkve zavedene su višje škole, u kojih su sami kanonici učiteljevali. Onaj od kanonikah, koji pod biskupom predstojaše školi, zvaše se scholasticus, i odličan bjaše medju braćom.

U istih učionicah bjahu ovi predmeti naučanja: Slovnica (gramatika), umoslovje (dialektika), rječitost (retorika), glasba, računstvo (brojoslovje), geometria, zvjezdoznanstvo. Prva tri predmeta nazivahu se Trivium, odkud i ime trivijalne učionice, kao što se u vojničkoj Krajini i sad nazivaju (erarijalne) carske njemačke škole po selih za svake dvie satnije (kumpanije) po jedna. Ostali predmeti spadahu na Quadrivium, višje učilište.

Počamši od dvanaestoga stoljeća zavedene su po većih gradovih uz manastirske i stolnocrkvene i gradske škole uz župne crkve za gradjanski stališ. U ovih školah bjahu predmeti naučanja: vjeroza-

Digitized by Google

kon, čitanje, pisanje a osobito latinski latinski jezik kao crkveni i kao jezik učenjakah. Učitelji bjahu kaludjeri, ponajviše Dominikanci i Franjevci, ali je bilo i svjetovnih učiteljah, koji bjahu skupa i pjevači i organiste. U Njemačkoj postali su tako meštrovi, Schulmeisteri, koji su birani i namještivani od gradskoga vieća, pak je je takovi Schulmeister ostale učitelje najimao, kao što i zanatlije (majstori) najimaju svoje momke (kalfe) zaviseće posve od njega, i bili su: pjevač ili kantor, provizor i lokat. Nitko se nije starao za naobraženje učiteljah. Stradalci djaci višjih školah i drugi svakojaki prigodnjaci (levente) svrgavahu se na učiteljevanje, putovahu od mjesta do mjesta i kao što se najimahu zanatlijski momci u majstorah, tako i ovi najimahu se u meštrovah za školsku službu, pak gdje bolje, tu dulje, i tako su bili učitelji kao zanatlijski momci. Kukavno stanje! — Sve do u šestnaesto stoljeće bjaše po Njemačkoj takvih učiteljah i kukavnih školah.

Nego moramo priznati, da su ljudi prije tako nazvane reformacije živo nastojali oko valjane naobraženosti, i to nam svjedoči podizanje sveučilištah. Evo kako su ova postala. Pojedini obdareni ljudi počeše predavati osebne struke znanostih po primjeru Pythagore, Sokrata, Platona, Aristotela i drugih mudracah. Takav muž stekavši slavno ime dobivao je sve više učenikah, pak je zaveo školu, kojom je upravljao kao rektor pridruživši sebi više učiteljah. To se zače u Italiji. Kada su se počele na takovu učilištu predavati sve struke znanostih, postade sveučilište. Tako je postala u Salernu glasovita škola za liečničtvo, u Bolonji za pravoslovje, u Parizu Sorbonna za bogoslovje; tako isto postadoše sveučilišta u Oxfordu i Cambrigde-u (Kembriču) u Englezkoj, u Salamanki u Španjolskoj, u Padui i Rimu u Talijanskoj, u Monpellieru, Lionu i Orleansu u Francezkoj. Učenikah bjaše na stotine i hiljade sa sviuh stranah, iz sviuh zemaljah. Natjecahu se vladari i gradovi, da utemelje takova sveučilišta. Tako su utemeljena sveučilišta: U Pragu god. 1348., u Beču 1365., u Heidelbergu 1386., u Kölnu 1388., u Erfurtu 1392., u Würzburgu burgu 1403., u Lipskom 1409., u Rostoku 1419. Greifwalde 1456., Freiburgu u Breisgau 1457., u Baselu 1459., u Ingolstadtu 1472., Tibingu i Moguću 1477., u Wittenbergu 1502., Frankfurtu na Odri 1505. Poslje i po drugih mjestih, a za naše zagrebačko sveučilište položen je temelj, eda Bog dade, da se skoro otvori.

Digitized by Google

U srednjem vieku stekli su zaslugah u pogledu na nižje i višje naobraženje mladeži: Dominikanci, Franjevci, Ursulinke i Elisabetinke, učitelji i učiteljice po gradskih školah; ali u obsegu i u smislu današnjem nebjaše onda pučkih učionicah, a inače nije moglo ni biti; jerbo onda nebjaše drugih knjigah do pisanih, štampanje još nebjaše obreteno, nego je opet bilo učenjakah i valjanih pedagogah, koji su nazorno obučavali, kao što su bili: Ivan ravenski, Viktorin feltreski i m. d. Mnogi nazivaju srednji viek viekom tame i mraka, a kad pogledamo na izvrstne gradjevine, hramove, što su sagradjeni onog vieka, opažamo, da je i onda sjalo sunce i padala rosa i kiša, i djelovao ljudski um, i znanost i umjetnost razvijale se i napredovale.

VI.

Pogledajmo sad na školstvo novijega vremena. Ovo se je osobito i zamašno podiglo, odkako je izumljena štampa, te se umnožale knjige, ali opet ne u onom stepenu, u kom bi bio čovjek mogao pravedno očekivati, da nije nastalo žalostno vrieme bogoslovnih svadjanjah od vremena nesrećnoga razkolništva u crkvi, koje je uzdrmalo ciele narode i države, i nanielo jim puno jadah. Učionice manastirske propadoše. I vodje novotarah uvidiše žalostne posljedice, koje potekoše otuda, što je zanemareno odgojivanje i obučavanje mladeži, a uz to mnogo jim je bilo stalo do toga, zadobiti mladež za sebe i svoju novu nauku. Sam Luther je svakako nastajao nagovarajuć i obučavajuć, da se zavode i podižu učionice za mladež mjesto dojakošnjih manastirskih učilištah. Pomoćnik Lutherov, Melanchton sastavio je novu školsku uredbu, napisao više razpravah o pedagogičkih i didaktičkih predmetih, slovnice i druge školske knjige. Medju Protestanti odlikovahu se još kao školnici: Trotzendorf, nazvan Friedland od svoge rodnoga mjestà, koji se proslavio kao rektor gradskog učilišta u Goldbergu u dolnjoj Slezkoj, Mihalj Neander, rektor u Ilfeldu i Ivan Ruem, bivši rektor kroz 45 godinah na latinskom višjem učilištu u Strassburgu. Po školskom uredjenju ovih muževah uredjene bjahu škole po raznih protestantskih predjelih. Vojvoda Kristof Virtemberžki odredi god. 1559. „Es sollten in den Dörfern und Flecken, wo sich keine höheren Unterrichts-Anstalten befänden, wenigstens deutsche Schulen, wie in den Städten, sein. Damit der Schulmeister sich seiner Dienste widmen könne, sollte der Büttel-

Digitized by Google

und Flurschützen-Dienst vom Schulamte abgesondert werden.“ Predmeti naučanja za te nižje škole bjahu: čitanje, pisanje, katekizam i crkveno pjevanje. Razredi školski bjahu: In das eine „Häuflein“ sollen die kommen, so anfahen zu buchstaben — in das andere die so anfahen, die Syllaben zusammen zuschlagen — in das dritte die, welche anfahen lesen und schreiben. O računu još ni govora. Početne čitanke sadržavahu: Otče naš, vjerovanje, zapoviedi božje i druge komade iz katekizma. Učitelji bjahu i crkvenjaci, zvonari, sakristani svršivši latinske škole. Ovi pomoćnici crkve dobivahu u prvašnja vremena i nižje redove, pripadahu dakle k svećenstvu. Po selih, gdje nebjaše crkvah i takvih učiteljah, učiteljevahu zanatlije, ponajviše tkalci i krojači, koji su znali nješto čitati i pisati. I sada se još pogdješto naidje na takove školnike po zabitnih selih gorskih, pak ovi često djeluju toliko, koliko i učitelji naobraženi po sjemeništih, koji obavljaju svoju službu kojekako kao od reda na tlaki brez pozvanja, neposvećujuć sve svoje sile svomu važnom zvanju.

Nastojanja protestantah okolo školah pučkih pomnožala su revnost katolikah za pučko školničtvo. I duhovni redovi zauzeše se za škole, osobito Benediktini i Piariste za obuku dječakah, a Ursulinke, Elizabetinke i od god. 1681 red školskih sestarah za obuku djevojčicah. Nu red Isusovacah nadkrilio je sve druge u tom obziru; njihova učilišta bjahu najsavršenija, isti protestanti davahu i povjeravahu jim svoju djecu na odgojenje. Mnogi su protestantski mladići kao gojenci, pitomci i učenici Isusovacah prešli na katoličku vjeru. To uvidivši protestanti počeše se revnije zauzimati za uredjenje pučkog školničtva i višjih svojih učilištah. U toj dobi komešanja na polju crkvenom, počela je i kritika na polju nauke i obuke, na polju školskom.

Jedan od najslobodnijih kritičarah bjaše Mihalj Montaigne, rodjen god. 1533 u Perigoldu, oštrouman ali lahkouman Francez. On se je prvi izjavio oštro i gorko, jedovito protiva ozbiljnom, trudnom, ali duh u spasonosnom zaptu držećem naučavanju starih jezikah. Čini se, da je razvikani Rousseau koristio se spisî Montaignovimi. Ovaj zahtievaše samo stalno naobraženje učenika. Razumom samim ima se djelovati na srdce i volju. Sve se mora naučavati sigrajuć, brez slovnice i pravilah, brez šibe i suzah. Dočim se postupa blago sa pitomcem, valja ga gladujućega za znanjem hraniti, u njem pobu-

Digitized by Google

djivati ljubav za učenje; inače se odhranjuju knjigami natovareni magarci. Šibajuć natrpaju se učenikom djepovi znanjem i opominjaju se, da nipošto ništa neizgube. Nu znanje nemora čovjek samo čuvati kod sebe, nego ga mora prisvojiti, s njim se sjediniti i t. d. Vidi se, Montaigne ustaje tako pišuć protiva tadašnjem barbarskom školskom zaptu, ali je pri tom i zabrazdio preporučujuć učbeno postupanje nesposobno, brez svakog zapta.

O ućbi i školi pisao je i Baco od Verulama rodjen god. 1561 u Englezkoj. U njegovih spisih nalazimo ova načela o obuci. Do poznanja dolazi se putem izkustva i ćudorednoga paženja. Zato nesmijemo prestat umstvovati i razbirati o predmetih, nego ih promatrati, čuvati vierno u sebi njihovu sliku. Čovjek valja da je samo službenik prirode, kako u znanju, tako u djelovanju; samo ponavljati, pogovarati ono, što su učili stari, valja ukloniti, okanit se toga. Njeki su njemački pedagogi poveli se za Bacom.

Rat tridesetgodišnji poremetio je u Njemačkoj cielo školničtvo; crkve i škole spaljene ognjem izgorjele; svećenici i učitelji razbjegli se. Po utišanju rata opet se je počelo misliti na crkvu i školu. U onoj dobi stekli su velikih zaslugah za školu i postali glasoviti Ratichius i Comenius (Komensky). Prvi rodjen god. 1570 u Holsteinu, prošo Holandiju i Englezku, i tad izdao svoju nova didactica (nova učiteljska vještina). Veliki utisak učinilo je to djelo, ali u ratno doba osta brez uspjeha, te je tek poslje priznano. Osim toga, što je Ratichius svuda počimao pri obuki primjerom tumačiti pojmove, osobito je zahtievao, da se prije svega uči materinski jezik, a zatim stari jezici. Uviek samo valja učiti na jedanput jednu struku nauke, i dok se ta neuvježba, nek se s drugom nepočima. Njegova su i sliedeća načela: „Jedno često ponovljeno, sve brez sile. Ništa neučiti na izust! Najpre stvar u sebi, pak način (odnošenja njezina prama drugim predmetom). Sve izkustvom i srećnim iztraživanjem (dakle nipošto praznimi abstrakcijami i riečmi.) Nego bio je i vikač kao kakav hvastavac, svadjao se neprestano, pak postao dosadnim i mrzkim; nije mogo doći do ničega.

Daleko je plemenitiji, višji, srećniji u svomu djelovanju Amos Comenius (Komensky) rodjen god. 1592. u Komini u Moravskoj, naše gore list. Njeko vrieme rektor učilišta u Preravi kod Olomuca, poslje usljed ratnih dogodjajah prognan, pobjegne u Poljsku. Življaše djelu-

Digitized by Google

juć u Lisi i preminu god. 1671. 80 godinah star. On očekivaše pravedno bolju dobu od boljega odgojenja mladeži. Od njegovih mnogih spisah najpoznatiji je u mnoge jezike prevedeni Orbis pictus (slikani sviet), kojim djelom imali su se naučiti praktično strani jezici, i skupa koristna za život znanja. Drugo njegovo djelo, „Janua linguarum reserata“ (odključana vrata jezikah) skoro je prevedeno na petnaest jezikah i slavu mu umnožalo. Njegovo je mnenje i ovo: Sjeme znanja, krieposti i vjerozakona a ne ovo samo dano je izvorno čovjeku; ovo se mora pobuditi molitvom, učenjem, vježbanjem; čineći, djelujući postaje čovjek čovjekom živim. — Sva djeca, bogata i uboga, odlična i prosta, mužka i ženska, moraju se obučavati u školi, u svih mora se ponoviti slika božja, svako se mora usposobiti za svoje buduće zvanje. — Stvar je tielo, rieč je odjeća; stvar i rieč valja dakle skupa predavati. — Primjeri moraju predhoditi obćim pravilam. — Nevalja počimati i zanimat se s mnogostručnim u jedan put, nego jednim po jednim redom. Učenik neka ništa neuči, što mu nehasni za ovoj ili drugi život; nije samo stalo do zgoljnih znanjah, nego do krotkoće i kreposti. — Čitanje i pisanje neka se skupa uči. Ono što diete vidi, čuje, omiriše, okusi, osjeti najbolje upamti, laglje, nego da mu se stoput opisuje; zato se preporučuju i slike, n. pr. bibličke, prirodoslovne. — Svaka vještina nauči se vježbanjem; učitelj mora ponajviše raditi, praviti pred učenikom. — Amosova načela sad se sve bolje shvaćaju i uporavljaju.

John Locke, rodjen u Englezkoj god. 1632. znamenit je postao svojim spisom o odgojenju djece, koji je izdao u pismih god. 1693. Ovaj mudrac svjetski na višje, vrhunaravne stvari nije gledao; on nastojaše postići ljudsko naobraženje jedino putem čuvstvenog izkustva, na polju običnoga života. Tjelesno vježbanje bjaše mu glavna stvar, zato bjaše njegovo prvo glavno pravilo: „Zdrava duša u zdravu tielu!“ Tielo valja otvrdnuti vježbanjem, poljskim poslom i zanatom, rukotvorstvom. Pitomci neka sami nalaze sebi zakone za svoje ponašanje navadom; laž neka poznadu kao nepristojnost; kazniti ili nagradjivati nevalja nikada; nikada netreba zahtievati od pitomca ono, na što nije sklon, za što nije razpoložen. Sigrajuć neka uče djeca čitati, i to ne iz biblije, nego iz Esopovih basnah; zatim govoreć pred djecom, nek se vježba pamet, po tom neka se piše i risa. Pô-

Digitized by Google

slje materinskog jezika nek se uči francezki, latinski, grčki u starijo dobi, i s tim zemljopis, povjestnica i matematika.

Dalje su djelovali na polju obuke Franke, rodjen god. 1665 u Lübeku. On je zaveo mnoga učilišta i odhranilišta u Halli, pedagogium, latinsku školu, njemačke škole, sirotište itd.

Franke sam veli: Prva je svrha učionicah, uputiti djecu, kako će prije svega živo poznati Boga i Isukrsta, kako postati valjanimi kršćani. Da se postigne ta svrha, traži on od učitelja, da je čovjek pobožan, ponizan, bogobojazan, koji se rado moli Bogu. Što se tiče djece, valja se najviše starati, da se slomi prirodna samovolja u njoj, u kojoj se pokazuje nutrnje zlo sjeme. U molenju Boga, prodikovanju, opominjanju i pjevanju pretjeravao je Franke te nauku zanemarivao. Težko je u tom nepretjerati, i bolje svakako, činiti više za pobožno naobraženje, nego ga posve zanemariti, samo nevalja nikada zalutati. Tu valja naša poslovica. K o g a t j e r a j u u c r k v u, B o g u s e n e m o l i. — Tako nevalja omražati djeci crkvu i molitvu i pobožnost pretjerivanjem, djeca nisu stare babe bogomoljke. Valjanom obukom u vjeri sve se dade liepo postići, dječja su srdca mekana kao vosak, prima jih se svaki utisak, osobito primjer.

(Dalje će sliediti.)

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

V.

O vrtnih bilinah.

Kraj svake kuće u našem selu nalazi se vrt. U vrtu raste razno drveće, kao: šljive, kruške, jabuke, trešnje, orasi, kajsije, breskve, Drvo sastoji se od više čestih. Kako se zove ona čest drveta, koja se nalazi u zemlji? Koren. Što raste iz korena? Deblo. Deblo se opet ozgor razgranjuje u grane i ogranke, pa to se zove krošnja. Koje su dakle glavne česti drveta? Na krošnji nalazi se lišće, a proljećem i cviet iz kojega postaje plod. Čim nam koristi drveće? Kako zovemo plod drveća, koji jedemo? Voće. A kako se zove drveće, koje rodi voćem? Voćke.

Digitized by Google

Drvo imade samo po jedno deblo; nu imade bilinah sa više stabalah, a to je grm. Od kojih čestih sastoji se grm? Gdje začima krošnja kod grma? Koji su vam grmovi poznati? Grozdić, ogrozd, malina. Grmlje rodi raznimi bobuljami. Imade i u nas grm, koji rodi veoma tvrdim plodom. Kako se zove taj grm? Lieska. Poznate li jošte koji grm? Bazag, ružičnjak, jergovan. Čemu se sadi po vrtovih grozdić, ogrozd, malina? Bazgov cviet rabi se za liek, a bobulje mu se jedu. Zašto sadimo ruže?

Drveće imade po jedno a grmlje više drvenastih debalah. Što sam rekao?

Imade li i korun drvenasto stablo? Korun imade sočno stablo, koje se zove stabljika. Imenuj i druge biline, koje imadu sočnu stabljiku? Grah, grašak, loćika, broskva, repa, šparga, krastavac i t. d. Što rabimo od tih bilinah? Od graha i graška rabimo plod a od broskve, loćike i peršina lišće. Biline, koje neimaju drvenasta debla već sočnu stabljiku, zovemo zeline. Što su indi zeline? Mnoge zeline sadimo po vrtovih, pa jih tad zovemo povrtline. Koje povrtline jedemo sirove, a koje varene?

Motrimo sada travu! Kakova je iz nutra? Šuplja. Stablo trave zove se vlat. Vlat imade više koljenacah. Što smo dakle kazali o travi? Vlat je šuplja i koljenčasta. Trave su ponajkoristnije biline, jerbo sve vrsti žita, kojim se hranimo, spadaju medju trave, a osim toga hranimo travom domaće životinje.

O kojih vrstih bilja govorismo već danas? O drveću, grmlju, zelinah i travah. Koje biline (rastline) zovemo drveće? koje grmlje? Što su zeline? Što trave? Koje česti imadu sve ove vrsti bilinah? — Koren i stablo. Kako se zove stablo kod drveća i grmlja? — Deblo. Kako kod zelinah? A kako kod travah? Drveće, grmlje i zeline imaju grane ili barem ogranke; trave pako neimaju nikakovih granah. To je opet novi znak, kojim se razlikuju od drugih bilinah.

Sve biline, o kojih govorismo, imadu lišće; nu i ovo je vrlo različito. Glavni je dio lista plojka, koja je nasadjena na petlji.

Evo ovakovo uzko lišće imadu sve travu, stoga se i zove travasto. (Vidi prilog u „Napredku“.) U plojki travasta lista opaziti ćete mnogo finih žilicah, koje teku istim pravcem. Travast list neima petlje, već nožnicu, kojom se ovija oko vlati.

Digitized by Google

Kod petljava je lišća plojka raznovrstna, kao: bodkasta, jajasta, srcasta, paokrugla (eliptična), krupno rovašena, izverugana, krpasta, izrezano krpasta, osmerokrpna, dlanasta, krupno pilovita, guslovita, perasta, perasto pilovita, perasto češljasta, dvostruko perasta. Često imade na jednoj petlji više plojkah; ako su tri plojke, tad se zove list trojni, ako jih je pet zove se petorni.

Mnogo lišće imade i malih končićah, koji se zovu vitice. Tako je list grahorke perasto vitičast.— Sve ove oblike lišća treba da učitelj djeci zorno pokaže.— U petljavn su lišću žilice po čitavoj plojki razgranjene poput mriežе. Što smo kazali o žilicah travasta lišća? Čim se dakle razlikuje travasto od petljava lišća?

VI.

O cvietu.

Kao što ljudi timare razne životinje za zabavu, tako isto goje i bilinah, koje jim upravo nekoriste, već im ljepotom i mirisom ugadjaju. Takove biline zovemo cviećem. Koje vam je cviće poznato?

Motrimo sada pozorno lalu i tulipan! Kakovo joj je lišće? Kako teku žilice u plojke? Lišće lale neima petlje, nego nožnicu; izmjenito, kao kod travah, već sačinja na korenu glavicu, koja se zove lukovica. Sve biline, koje imadu takovu lukovicu, zovu se lukovače. Što sam rekao? Iz lukovice izrasla je bezlistna stabljika, koju zovemo batvom. Na batvu je cviet. Ovdje vidite ove listiće, što no stoje u okrugu. Ovi listići zovu se latice. Sve latice zajedno sačinjavaju vienčić.

Ponovi to Milane! Pokažite mi vjenčić na drugom cvieću.

U lali vidite takodjer malene končiće, na kojih se nalaze kesice pune praška.

Kesice zovu se prašnice a prašak zovemo pelud. Končić pako sa prašnicom zove se prašnik. U sred prašnikah nalazi se pjestić. U dolnjem dielu pjestića imade sitnih zrnacah, od kojih postaje sieme. Ja ću prorezati pjestić, pa ćete to i sami zamjetiti moći. Pokažite sve ove česti, što smo jih našli u vjenčiću lale, i kod drugoga cvieća!

Ovdje vidite jaglac ili jagorčiku (Primula veris — vidi prilog „Napredka“). Pokaži na njoj vjenčić, prašnike i pjestić. Vjenčić je,

Digitized by Google

kako vidite, zaodjeven čaškom. Čaška je skoro vaviek zelena. Pokažite čašku na cvietu jabuke, kruške i šljive! Imenujte jošte jedanput sve česti cvieta! Časka, vjenčić, prašnici i pjestić. Imenuj česti prašnika! Končić i prašnice.

Uzmimo još jednom cviet jagorčike u ruke, pa motrimo pobliže pjestić. Rekoh vam već da u dolnjem dielu pjestića imade sitnih zrnacah, od kojih sjeme postaje. Taj dio pjestića zove se plodnica. Na plodnici stoji cievčica, koju zovemo vrat. Na toj cievčici opet nalazi se mala krugljanka, a to je njuška. Od kojih čestih sastoji se dakle pjestić? Ponovi to Milutine!

Mnogi cvietci neimadu vrata, kao n. p. lala, već im je njuška srasla sa plodnicom.

U proljeću cvate po vrtovih, poljanah i šumah mnogo razna cvieća. U vrtovih cvate evo ovaj cviet, a zove se zumbul (Hyacinthus orientalis). Kakovo lišće imade zumbul? Što sačinjava lišće ozdol? Lukovieu. Medju kakove biline spada dakle zumbul? Medju lukovače. Na čem stoji cviet? Na batvu. Čemu su nalik pojedini cvietci? Zvončićem. Mi kažemo zumbul je zvonasta vjenčić'a. Pokaži u vjenčiću prašnike i pjestić. Svi ovi cvietci sačinjaju grozd, stoga se kaže, zumbul cvate grozdom. Što sam rekao?

Kakove su masti zvončići? Ponajviše modre. Zumbul sadi se u cvietnjacih radi mila mirisa, a donešen je k nam iz iztoka.

Ovaj cviet, što no takodjer po cvietnjacih raste zove se sunovrat ili ovčica (Narcissus). Pokažite pojedine česti cvieta! Kakovo je lišće? Dugačko uzano. Na čem je cviet? — Na batvu. Što imade nad korenjem? Lukovicu.

Sunovrat raste gdje što i po livadah, a u cvietnjacih sade ga radi mirisa.

Ovo je zvonik (Tritillaria imperialis), cvate u cvietnjacih a prenešen je k nam iz iztoka. Kakovo je lišće? Kakovi su cvietci? Pokaži pojedine česti cvieta! I zvonik imade lukovicu, nu ta je otrovna.

Po šumah naših raste ovaj liepi cviet, što no ga svatko radi mila mirisa rado imade. Vi ga sigurno već i od prije poznaste. Kaži mi Stjepane, kako se zove? Djurdjic, dragoljub (Convallaria majalis). Kakovo mu je lišće? Na čem stoje cvietci? Na batvu. A što sačinjavaju cvietci? Cvjetni grozd? Kakov je vjenčić? Zvonast. A kakove je vjenčić masti? Pokaži Antune prašnike i plodnicu!

Digitized by Google

Kako zovemo ovaj cviet? Ljubica. Gdje raste ljubica? U živicah i grmlju. Ljubica imade ložice iz kojih niče cvjetno batvo. Kakovo je lišće? Srcasto. Kakove je masti cviet? Ljubičaste. Koliko laticah imade u vjenčiću? Pet. Zašto beru ljudi ljubice? Radi ugodna mirisa. U isto vrieme cvate i više inih bilinah, koje može učitelj istim uačinom djeci pokazati, kao: Plućnjak ljekarski (Pulmonaria officinalis), Kaljužnica (Caltha palustris), Žabnjak (Ranunculus), Sasa (Anemone), Dobričanica (Glechoma hederacea) itd.

Do sada govorismo o bilinah sa zelinastim batvom. Sada začima već i razno drveće cvasti, s toga pomatrajmo cviet drveća. Poznati su vam lešnjaci, orasi, žir, bukvica, češeri, ali težko da ste cviet otih plodovah u njegovu ustrojstvu pregledavali.

Najranije cvate lieska. Na njoj ćete opaziti tako zvane macice ili rese. U zimi su te rese tvrde i suhe bile, nu ovo doba nabreknu, pa ako je bliže motriš, zamjetit ćeš, da sastoje iz sijaset malenih cvjetakah sa peludom. Uzmimo takovu resu u ruku, pa odkinimo jedan cvietak. (Vidi pril. „Napr.). Evo vidite sitne prašnike, nu vjenčića neima; mjesto njega stoje malene ljuske kao štitci. Batva takodjer neima. Nu iz takovih resah nepostaje plod. Na lieski imade takodjer pupoljakah, iz kojih proviruju crveni končići. Iz takovih pupoljakah postat će lešnjak; jer oni končići su njuška u pupoljku zatvorene plodnice, koja se kasnije tvrdom ljuskom zaodjene. Na lieski imade indi dvostrukih cvjetakah; jedni imadu samo prašnike, a to su prašnički ili mužki cvietci; drugi imadu pako samo plodnice, ove zovemo plodničkimi ili ženskimi cvietci.

Takovimi resami cvate i vrba, brieza, bukva, hrast i m. d. Vrba imade dlakave macice, a u nje je to znamenito, da na jednom stablu imade samo prašničkih, na drugom pako samo plodničkih cvjetakah. Bilje, u kojega je na istom stablu, nu opet napose prašnički i plodnički cviet, zove se jednodomo; ono pako, gdje se svake vrsti cviet nalazi na osebnom stablu, zove se dvodomo. Što sam rekao? Kakove su biline lieska, orah, bukva, hrast? Zašto kažemo, da su jednodome? Kakova je bilina vrba, trepeljika ili jasika? Zašto? Prije promatrasmo lalu, jagorčiku i mnogo drugo cvieće, pa zamjetismo, u istom cvietu prašnike i plodnicu. Cviet, u kojem ima zajedno prašnikah i plodnicah, zove se dvospolan. Što sam rekao? Imenujte njekoliko dvospolna cvieća.

Sve skoro naše šumsko drveće cvate resom. Nu to drveće ima lišće, koje u jeseni opada, stoga se i zove listnato drveće. Imade pako drveća, u kojega zimi iglasto lišće ostaje, a zove se crnogoricom. Crnogorice cvatu takodjer resom; nu u ovih su pojedine ljuske tvrde i drvenaste; mi jih zovemo češerî. Koje drveće zovemo crnogoricom? Kako cvatu crnogorice? Ponovi to Ivane! —

(Sliedit će.)

Digitized by Google

Viestnik.

— Presvjetli g. biskup Ivan Kralj sjetio se u svom velikodušju i ove godine siromašnih pripravnikah na kr. zagrebačkom učiteljištu, te je na podporu njihovu uredniku ovoga lista izručiti dao 50 st. a. v. U ime oskudnih pitomacah toga učilišta izričemo mu ovim najusrdniju zahvalnost na tom milodaru, Bogu se moleći i želeći, da bi posvećena, ruka Nj. Presvjetlosti jošte mnogo godinicah darivala u obće oskudne učenike, napose pako one, koji su pozvani, da prosvjetu pučku šire.

— Isti presvjetli g. biskup dostavio je 50 st. ravnateljstvu ovdašnje kr. višje realke na podporu siromašnih realnih učenikah.

— Prvi poluljetni izpiti držani su na djevojačkoj gl. učioni u ženskom samostanu u Djakovu dana 23., a na dječačkoj gl. učioni 25. veljače o. g. Onim je predsiedao preč. g. kanonik i vrhovni učionah nadziratelj dr. Jerolim Andrić, buduć je kočija preuzvisenoga g. diecezanskog biskupa pred ulazom u samostan silnim navijanim sniegom obustavljena bila, odkuda se je isti povratiti morao. Izpitom u sva četiri razreda dječačke učione predsiedao je pako glavom preuzvišeni g. diecezanski biskup, kojom je prigodom 33 učenika, što no su u ponašanju, marljivosti i napredku odlične redove zadobila, svakoga s jednom forintom obdario, uručiv taj novac dotičnim razrednim učiteljem, da zanj nabave odlikovanim učenikom ono, što za najshodnije pronadju. Drugi dan po izpitu udostojao se je preuzvišeni g. biskup sva četiri razredna učitelja pozvati k svomu gospodskomu stolu. Radi shodnih i dovoljnih prostorijah držani su i dječački izpiti u ženskom samostanu, kojom se je prigodom pokazalo, da je iz više obzirah mnogo udesnije, dječačke izpite držati u prostranih samostanskih školskih sobah, nego li u tiesnih dječačkih učionah, te se je nadati, da će u buduće pri ovom uvedenju i ostati.

Natječaji.

Na gl. učioni u Križevcu m. učit. s god. pl. 420 st., zatim 40 st. za nedjelnju obuku, a koji bi usposobljen bio preuzeti obuku u risanju, još posebnom plaćom od 210 st. Molbenice upravljene na vis. kr. namj. vieće imadu se do konca ovoga mjeseca podnieti kot. učionah nadzorničtvu u Križevcu. — Na gl. učioni u Bakru m. učit. s god. pl. 315 st., slob. stanom ili odštetom od 42 st.. a koj bi kadar bio uz to i ravnateljske poslove obavljati, posebnom nagradom od 63. stot. — Prijava traje do 15 travnja o. g. na vis. kr. namj. vieće po rukuh preč. g. Mate Zuvičića kanonika u Bakru. — U Čepinu m. učit. i org. s god. pl. 315. st., slob. stanom, 6 jutarah oranicom, 6 hv. drvah za vlastitu porabu i s njekimi stolarnimi pripadci. Natjecatelji imadu biti vješti hrvatskomu, njemačkomu i ponješto magjarskomu jeziku. Prijavit se valja do 15. travnja o. g. preč. g. Fr. Taglieberu opatu, podjašp. i župniku u Valpovu. —

U Marjancih (župan. virovit.) m. podučit. s god. pl. 200 st., bezpl. stanom i drvi za ogriev. Prijavit se treba do 10 travnja t. g. veleč. g. Ant. Regenu, podj. i žup. u Podgajcih.

Promjene.

Preminuo Fabian Milan, učit. kod sv. Trojstva pod Okićem (sveta Nedelja).

Listovnica.

Gosp. M. S. u Z. — Zahvalno primio. O drugom izviestit ću Vas. — Gosp. I. P. u L. — Stanovite okolnosti našega vremena nedopuštaju, da poslano uvrstimo u naš list.

Ovomu broju dodana je jedna litografirana priloga.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

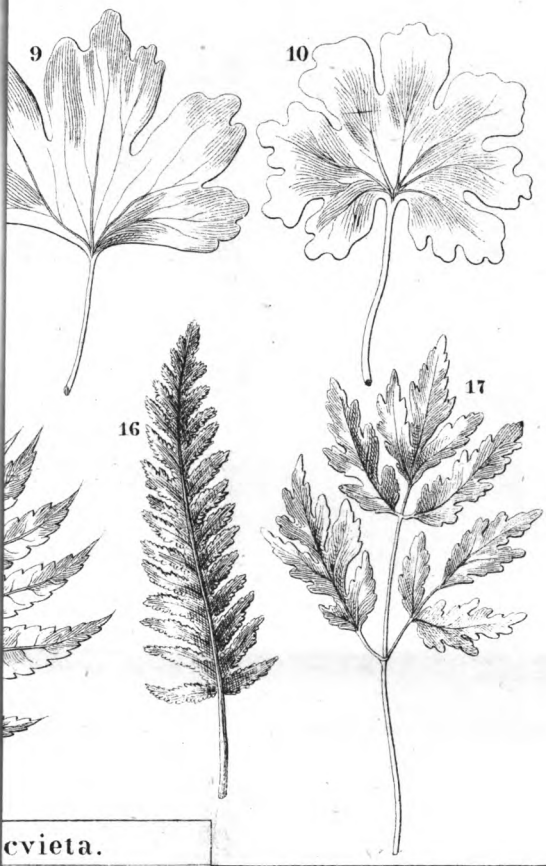

cvieta.

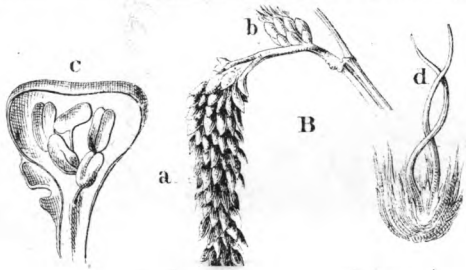

Digitized by Google

Digitized by Google

Broj. 7. U Zagrebu, 1. travnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

O pravoj prosvjeti.

Čuti je na daleko raznoliko krivih, pače i posve naopakih mnenjah o prosvjeti čovjeku potrebnoj za napredak i dostižnu sreću; čega radi je za omladinu na splošno za srednje stališe, čini mi se, nuždno treba, sastaviti u naše smetnjom pojmovah obilato doba u kratke na izkustvu i razumu osnovana glavna, reć bi u obće poznata načela cjelovite prosvjete čovječje.

Sva se prosvjeta ima započeti u čovjeku jurve za mlada, no tu nije samo dovoljno, da se što podpunije obražuje u znanju, od pojedinoga staleža zahtjevanom, i u svih prirodnih mu sposobnostih: nego valja da se takodje priuči samostalno po tom upravljati samim sobom; buduć je pako prirodjeno ljudem stranom dobro, a stranom zlo činiti, to treba, kad odgojivamo, uporavljati sve moguće, da naginjamo ćud mladjahnu na dobre čine, a da nagon na podle pod vlast duha skučimo.

Odista obrazovanim možemo dakle samo onoga čovjeka prozvati, koj si je pribavio svome zvanju i inomu družtvenomu svom položaju potrebitu znanost, pak se priučio, da zajedno polag toga u svih prigodah radi pametno, dobro i pravo.

Prosvjeta je četverostruka, sastoji se iz:

a. Kruhonosne znanosti ili iz nauke prikladne uzdržavanju života. Što je oliš prave kruhonosne znanosti u obrazovanih krugovih razšireno i znanje naukah mudro- i bogoslovnih (kao najsvetijih, naj-

Digitized by Google

uzvišenijih, tičućih se misli i mudrosti naše; onoga naime, što je samo duhovito); prirodoslovnih (kao najdubljih, najbujnijih, po kojih se razgledaju stvorovi i proniču djela božja); povjestničkih (najkoristnijih i najudobnijih za nas, zborećih o sudbini čovječjoj, pričajućih nam priču našu); zemljoslovnih (po kojih razabiremo, iz čega i kako je složena kora zemaljska itd.); jezikoslovnih (po kojih se učimo jezikom drevnim i novim, te poviesti njihovoj); zemljomjernih i inih višiħ, to je onomu daj temeljito znati, daj mu umjeti počela znanstvenih strukah ovih, od koga zahtieva kakovo pravo bolju prosvjetu.

ב. U izvježbanju tiela, ograničenom obično na provježbi tiela: što no patri u obće pravilnoj uporavi svih udah, te pristalomu držanju tiela; kako no jeste na primjer: plesati, plivati, jezditi; nu to je samo važno po pojedine staleže.

גג. Iz nabožno-umna obrazovanja.

Čovjek nije s nebesah zadobio ništa izvrstnijega, ništa odličnijega do duha svoga. Najviši dar božji čovjeku podieljen jeste duh njegov, razumno misleć, u Boga se uzirajuć, njemu se upodabljajuć; po načelih vječne pravde i ljubavi osjećajuć; duh njegov, po kojem je veći, viši od svih stvorovah; po kojem razborito radi, dočim živinče nagon sliepo sili, da po običaju pùti radi.

Pravo logički misliti, suditi, nedvojbeno jasne presude vaditi, spada na polje mudrosłovja: i u navadnom životu čovjek razmišlja, presudjiva i razlikuje iz svakdanjih dogodjajah, iz izkustva svoja pravila životna, koja mu služe za pravac u desećih se prigodah, u njegovih poslovih, i u obćenju s ljudmi svakoga staleža.

Tko si prisvoji jurve od malena naukom i vlastitim trudom mnogo dobrih pravilah pa se privikne, da se otim ujedno služi svedj pravo u živih zgodah — jeste čovjek obrazovan. Čovjek dakle obrazovan treba si prisvajati mnogostruko temeljito znanje i hitrinu, da može ovo u svako doba upotrebljavati na svoj boljak.

Sva nauka bo, cielo znanje i obrazovanje čovjeka smiera i kûči onamo, da mu dava prednost nad ostalimi, te da mu pribavlja što savršeniju i uztrajniju sreću. Upravo to je prosvjeta razumna.— Čim je pako čovjek dušom nadareno, iskrom nebesnom napunjeno biće, te čim je on jediti sposoban, da izmedju svih stvorovah zemaljskih sám nazire i zna za Boga, da vazda istinito, pravo i plemenito razpoznaje, oto da naumice čini, te da se tiem jurve na zemlji dovije vi-

Digitized by Google

šoj, nebesam srodnoj doživotnoj sreći, koja jedina cigla iza smrti u drugi život prelazi, pak istom tamo savršenost svoju sustiže: to tomu nuždno sliedi, da je svakomu čovjeku, tražećû istinitu i savršenu prosvjetu, osobito čeznut za ovim nutrnjim višim obrazovanjem, jer njim se samo može dohvatiti istinite, dugotrajne, neminuće sreće.

U zaludu prebiremo i proučavamo knjige i pisma starih i novih mudracah, tražeć u njih odlučne presude te pravila, koja da nam budu jedino shodna i prikladna k savršenoj sreći i nutrnjemu duševnomu životu; — na tom se neimamo drugomu zahvaliti, nego objavljenju božjem, poimence s nebesah sišlomu Bogu i gospodu našemu spasitelju Isukrstu; za to nam jamči u nauci njegovoj viečna, nevarava istina. — Utemeljeno je u nami više, nabožno obrazovanje, kad vjedući istine ote njih i vršimo.

Kršćanska se nabožna prosvjeta ova imenito sastoji nuz umienje kršćanskih istinitostih vjere i zakonah ćudorednih jošter i iz pravoga presudjivanja dužnostih pram Bogu, prama samomu sebi, te pram iskrnjemu, kano što i iz prave presude svih svojih prirodjenih sposobnostih, dobrih i podlih osobinah spojeno sa nastavljenom vježbom i navikom, da slažemo ova svoja prirodjena svojstva i osobine sa poznatimi zakoni dužnostih i ćudorednosti; usljed ovih dan na dan bistrije nastajućih presudah da se priučimo sveudilj napredujućoj hitrini; u svakdanjih zgodah da svagda pravo i zaista dobro uzradimo; pak da se nedamo zanesti od srdčbe, jala, nazloba, mržnje, nepravde, naglosti ili surove samovolje k činom, vriedjajućim ostale, dirajućim u prava njihova, radjajućim samo protuslovja i neprijateljstva, za koje nam se tada valja težko, a često i doživotno kajati.

Ovo više, najpotrebnije, unutrnje obrazovanje može i ima podati svaki čovjek samomu sebi, izim prve upute u mladosti, ako li traži pravo na podpunu prosvjetu.

Doprieti možeš do nje, ako se jurve od malenih noguh priučiš razmatrati dnevice dušu, razviditi ćud svoju, presudjivati brižno i nepristrano djela svoja, ogledalom na poznate kršćanske ćudoredne zakone; davati si razlog o promašenom, pa se i zatim osudjivati; ako privikneš sve više i više uklanjati se pogrieškam svojim te postojano jih se okaniti; pa ako si uza sve to odvažno preduzmeš, da ćeš činiti samo odista dobro i vriedno dostojanstva čovječjega.

*

Digitized by Google

Ovaj samozor i usavršenje samoga sebe ima biti sadržajem svakdanje jutrnje i večernje molitve naše; čim imamo zajedno spajati svesrdnu, duboko ćuteću hvalodat na svim, preblagom naredbom božjom podieljenim nam milostim i dobročinstvam; na zdravlju i uspjehu trudah i naporah naših; kao što i na izbavljenju iz velikih nezgodah i svakovrstnih pogibijah.

Tko propusti dnevice uljezti u dubine duše svoje, razsudjivati i pretresivati dobre i manjičave sposobnosti i navade svoje, te po tom ozbiljno raditi o neprekidnom svom usavršenju, o neprestanoj plemenitbi — nazaduje u obrazovanju svojem; dosjeti se slastim pùtenim, opasnomu krzmanju, hinbi, pretvari i neistinitosti; jer ga to, mimoišav puteve prave, navodi na stranputice ćudoredne, pa se tako odaje i posvećuje nesrećnoj žrtvi ludosti svoje. Pùtenost potiče na sve opačine; kad se poveća, utrne i svaku umnu iskru, zasliepljuje um, zabušuje razbor (Cicero de senectute Cap. XII.). Pùtenik bo ne ponja, što dolazi od duha božjega (Kor. 2. 14.), te takim načinom pohotnomu samo čovjeku, nepoznavajućû višega zvanja, kao sniženomu živinskom biću, ugreznuti je u glib, kal i smrad pùtenih svojih naslađah: jerbo se dostojanstva ćudorednoga lišen nezadržava, kano što niemo živinče, u ogradah nagona; neograničuje pohlepu pùtenih slastih na potrebitu samo mjeru, nego sve više žudi, i gleda prekoračit ovu. U pohlepnosti bo neima umjerenosti (Cic. de senect.).

2. Iz družtvena obrazovanja.

Ovo se sastoji iz postignute vještine u obćenju s inimi ljudmi, po običaju i svagdje uvedenih pravilah pristojnosti i navadah ponašati se, da nikoga nevriedjamo, nikomu se nezamjerimo, sve postojeće da štujemo i uzčuvamo, a da se splohom vladamo okretno i pametno naprama bližnjim svojim. Nastojati treba svedjer, da nikomu neomraznemo, da svim omilimo, da zaslužimo obće pouzdanje i štovanje, pa da si umijemo ovo sve i nadalje sačuvati, a da sebi ništa neopraščamo. Podal jeste nazor, krivo je razumljeno mnienje, da valja svim kazivat istinu, ne obziruć se na slabosti i mahne njihove, da tobože vlastitim umom sjajemo; — to je pače nemilo i nerazborito, što samo zavadja, te kaže, da onomu nedostaje prava obrazovanja i razbora u ponašanju. *Edo Tomaj tuminski.*

Digitized by Google

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modec-a.

(Nadalje.)

VII.

O voćkah.

Poznato vam je, da je lišće bilinah ili nožničavo ili petljavo. Do sada promatrasmo najviše bilja s nožničavim, a njekoliko samo s petljavim lišćem; ovo poslednje promatrat ćemo sada pobliže. U vrst bilja s petljavim lišćem spada sve drveće, grmlje i množina zelinah. Najprije proučimo dakle naše domaće voćke! — Ovo je cviet trešnje. Pokaži Ivane pojedine česti cvieta! U koliko je čestih razciepana čaška. U pet čestih. Čaška je dakle petocjepna. Koliko laticah imade u vjenčiću? Pet. — Brojite, koliko imade prašnikah! Do dvadeset. Isto ćete naći u cvietu šljive, kajsije, trnjine. Pošto znamo broj pojedinih cvjetnih čestih, valja nam sada i stanište njihovo motriti. (Vidi prilog „Napredka"). Na čaški su prašnici i vjenčić. Pjestić stoji prosto n čaški. Što smo dakle sve naučili o cvietu trešnje, šljive, kajsije i trnjine? Čaška je petocjepna; na njoj se nalazi vjenčić od pet laticah i do 20 prašnikah, a pjestić stoji prosto u čaški. Iz plodnice razvija se pomalo plod a sve druge cvjetne česti povehnu i odpadnu, što ćete doskora i sami opaziti. U trešnji nalazi se pećka, u kojoj je zatvorena sjemenka. Voće, što no imade pećke, zovemo pećkastim voćem. Koje vam je pećkasto voće poznato?

Opišite sada šljivu, trešnju, kajsiju i trnjinu. Svakomu stoji na volju, koju da voćku opiše. A to činite sliedećim redom:

1. Cviet i plod.
2. Lišće:

a) oblik, b) okrajac plojke, c) da li je petljavo ili ne, d) kako je namješteno, namprano ili izmjenito.

3. Da li je drvo, grm ili zelina?
4. Gdje raste?
5. Što se rabi od nje, cviet, plod, lišće ili drvo?

Primjer takova opisa.

Šljiva imade cviet sa petocjepnom čaškom, na kojoj stoji pet bielih laticah i do 20 prašnikah. Plodnica stoji u čaški prosto, te se

Digitized by Google

iz nje razvije plod modrocrne masti. Cvietci stoje pojedince ili po dva na stapkah te se pojave nješto prije lišća u mjesecu svibnju ili travnju. Lišće je petljavo i izmjenito a plojka je dugoljasta, pilasta te ozdô dlakava. Kora je siva, izpucana, često obraštena màšinom i lišaji. Šljiva se sadi po voćnjacih i u drvoredih. Šljive jedu se svježe, ali se i suše, u sladoru vare, pekmez se od njih gotovi i šljivovica peče. Pećke se rabe za vodke i mjesto kave: crvenkasto smedje drvo rabi se za umjetnu tokarinu i stolarinu.

Imade li i jabuka pećku? Da što imade? Zrnje. Imenujte više takova voća, u kojem se zrnje nalazi! Takovo voće zovu zrnastim voćem. Kao što je plod zrnasta voća različit od ploda pećkasta, isto je tako različit i cviet.

Ovo su cvietci jabuke i kruške. (Vidi prilog „Napredka.“) Evo vidite, čaška je petocjepna, vjenčić petolatičan sa dvadeset prašnikah na vjenčiću. U tom su dakle jednaki cvietu pećkasta voća; nu gledajmo dalje! Plodnica nestoji prosto u čaški, već se je srasla sa čaškom; a njuška je razciepana na pet čestih. Čim se indi razlikuje ovaj cviet od prijašnjega? Kruška cvate posve bielim, a jabuka crvenkasto-bielim cvietom.

O pećkovnicah rekosmo, da jim povehnu i odpadnu sve cvjetne česti. Kod zrnastoga voća, u kojega je plodnica srasla se sa čaškom, nabrekne sve većma čaška, dokle napokon od nje jabuka ili kruška nepostane. Sve ostale cvjetne čestice, kao lapovi od čaške, prašnici i njuška osuše se te ostanu na plodu, a vjenčić samo odpadne. S toga i nalazimo ove cvjetne čestice jošte kod posve zrela ploda. U kruški ili jabuci nalazi se zrnje u pet malih pregradah, koje zovemo jezgranke. U jabuke je jezgranka tvrdja, nego li u kruške.

Ovdje vidite opet jedan cviet, koj vam je već poznat; a to je cviet jagodnjaka. Motrimo ga pozorno, pa prispodobimo sa prijašnjim cviećem. Na koliko je čestih razciepana čaška? Na deset čestih. Čaška je dakle desetocjepna. Od koliko laticah sastoji se vjenčić? Vjenčić je petolatičan. Usried čaške vidite evo malu uzvisitost, koju zovemo cvjetištem. Cvjetište je posuto malimi petljicami, a to su vratovi plodnicah. Cviet jagodnjaka neima indi samo jednu, nego množinu plodnicah. Kad plod dozrieva, cvjetište nabrekne i nosi spolja na svom mesu sićušne oraščiće, koji su se od plodnicah razvili, tako postaje ona sočna i mirodijasta crvena bobica, koju obično zo-

Digitized by Google

vemo jagodom. Opiši mi sada Ivane cviet jagodnjaka! Medju koju vrst bilja spada jagodnjak? Medju zelíne. Gdje raste? Po šumah a goje ga i u vrtovih. Čemu se rabe jagode? Jedu se svježe ili se gotovi od njih razno jelo.

U šumah i vrtovih raste grm sa liepim crvenim plodom. Bi li mi znao Stjepane kazati, koji grm mislim? — Pogodio si, mislio sam malinjak. Evo vam grane od toga grma s lišćem i cvietom. Kakovo mu je lišće? Perasto. A kakove su plojke? Jajaste, pilasta okrajca, ozdol biele. Kojemu je cvietu slična čaška i vjenčić? Cvietu jagodnjaka. Cviet imade kao što i u jagodnjaka više plodnicah, od kojih postanu sićušni oraščići. Ovi su pako obaviti mekači, te sačinjavaju drobne sočne bobičice, od kojih je opet sastavljena crvena bobulja, što se obično zove malinom. Kad malina dozrije, odpada od cvjetišta. Što ste sve naučili o malinjaku? Pripoviedaj to Velimire!

Za kratko vrieme cvast će po živicah ruža šipčanica. I ona imade petocjepnu čašku i petolatičan nu crven vjenčić. Sve indi biline, o kojih sada govorismo, naime: voćke, jagodnjak i malinjak imadu cviet, kao što i ruža, s toga se i zovu ružatice. Što sam rekao? Ponovi to Pavle, Mirko!

Ruža-stoperka, što no u vrtovih raste, imade doduše više nego li pet laticah u vjenčiću; nu ote su latice postale od prašnikah. To ćete i sami opaziti, kada uzcvatu ruže, karanfili i ino vrtno cvieće.

Do sada naučismo već poznavati više životnijah i bilinah. Poznato vam je takodjer, da su si životinje medjusobno veoma nalik. To isto možemo kazati i o bilinah. U čem su si nalik životinje, a u čem biline? — Nu životinje i biline takodjer su si slične. To vam se čudnovato vidi, nu za kratko ćete se i o tom uvjeriti. Kakav je čovjek, kada živiti začme? Ostaje li vaviek tako malen? Čovjek raste. A što treba k tomu? — Hrane. To isto možemo i o životinjah reći. Biva li pako to i sa bilinami? Rastu li biline? Dočim biline rastu, moraju se takodjer i hraniti, a to biva pomoćju korena, kojim iz zemlje hranu vuku. Kad čovjeku ili životinji hrane nestane, mora umrieti, tako i bilina, kad joj se korenje izčupa iz zemlje, usahne, pogine. Životinje imadu u tielu žile i ine posude, u kojih se kreću razni sokovi, kojimi se tielo hrani; isto tako imadu i biline od korena počam pa sve do lišća množinu sitnih cievčicah, u kojih se nalazi sok, što no jim služi za hranu. Kao što imadu srdce i žile ku-

Digitized by Google

cavice snagu, da tjeraju krv po čitavom tielu, isto tako mogu i cievčice u bilinah potjerati sok od zemlje tja do najvišega vrhunca bilinah. Prorežite svježu (mrezgavu) grančicu n. p. od vinove lože, pa ćete naći, kako se sok u vis tjera. Na ovom komadu hrastovine vidite jasno ote cievčice. (Učitelj pokaže komad hrastovine.) U životinjah imade cievčicah, koje upijaju sok hraniva, te ga pretvaraju u krv, meso, kosti itd. Bilina pako vuče po korenu hranivi sok iz zemlje, te ga pretvara u drvo, koru, lišće, cviet i plod. Dva puta u godini diže se osobito sok u bilju. Prvi put proljećem, kad bilina tvori lišće i cviet, a zatim u ljetu, kada se tvori plod. Iz ovoga svega vidite, da su biline, kao sto i životinje ž i v o t n a b i ć a.

Kada bi kojoj životinji zatvorili dušnik, morala bi poginuti; životinja bo treba za život zraka. A k čemu treba životinji zraka?

Biline neimaju do duše plućah, ali ipak imaju ustrojah za dihanje. Tko bi mi znao kazati, koji su to ustroji? Lišće je ustroj za dihanje ili dihalo bilinah. Lišće je bilje tako važno, kao što dihala za životinje. Zar niste opazili, kako se kadkada drveće osuši, kad mu gusjenice požderu lišće.

Uspievaju li biline i onda, kad se smrzava? Neuspievaju, odviše je studeno. Biline trebaju dakle topline, ako kane uspievati. Ta vidite, kako se sve ozeleni, čim nastanu liepi proljetni dani. A i životinje veselije su, kad odkopni snieg; kako tad pjevaju ptičice svoje slavospjeve, mušice skaču u nježnom zraku, a žabe poćute duboko u zemlji proljeće, oživu i pojave se.

Vidjaste li već u podrumu naklili korun? Evo vidite ovu klicu, što no je narasla u tamnom podrumu a ovu ovdje, što je u prostoj prirodi narasla. Ovo je podpuna stabljika tamnozelene masti, dočim su ono samo sočne bezlistne nîti bez zelene boje. Što li je uzrokom, da se bilina u podrumu tako promjeni? Kako je u podrumu? — Tamno. To je dakle jedini uzrok, s kojega bilina tako kukavno izgledje; manjka joj bo sunčana svjetla. Što trebaju biline za svoj život? Sunčana svjetla. To možete opaziti kod svih bilinah, da jim je ono lišće najmanje zeleno, na koje najmanje udara sunčano svjetlo. Opazilo se je takodjer, kako se sve korunove klice kreću prama otvoru, kojim svjetlo ulazi. Isto tako vidjet ćete, kako se mnogo cvieće kreće prama suncu. Biline, što se nalaze na prozoru, okrenu malo po malo sve lišće na onu stranu, odkuda dolazi svjetlo. Trebaju li i životinje

Digitized by Google

svjetla? Bez dvojbe. Rekosmo već prije, da nam treba topline; bez svjetla bi pako čovjek izgledao, kao bilje u podrumu. Mislimo samo, kako su oni ljudi bliedi, koji neprestano u sobah sjede.

Kad sunce zadje, spremaju se ljudi i životinje na počinak. Da li i biline spavaju? Poznat vam je maslačak (Taraxacum officinale) sa svojimi velikimi cvietci. Motrite ga, kad sunce sja, pa opet onda, kad sunce počine, te ćete opaziti, kako se tad cvietci zatvaraju. Poznata vam je i loboda (Atriplex hortensis), koja povuče večerom lišće k stabljiki. Tako imade i mnogo inih bilinah, kod kojih se jasno opaziti može, da imadu njeke vrsti san. Kod svih se bilinah to jasno nevidi; kao što imade i životinjah, koje malo ili ništa nespavaju. Od svih živućih stvorovah spava najduže čovjek.

Jošte imade jedna točka, u kojoj su biline životinjam veoma slične. Jabuka n. p. zeleni se, cvate, ali mnoge cvjetne česti odpadnu. Samo jedan cvjetni dio ostane, iz kojega se razvije plod. Prorežemo li jabuku, naći ćemo u jezgranki njekoliko smedjih zrnacah, iz kojih bi opet mladice iztjerale, kad bi jih u zemlju posadili. Sva bilina imade njekakav plod, kojim se bilina razplodjuje, da dotična vrst biline neizumre. — I životinje se tako razplodjuju; sisari naime radjaju žive mlade, a ptice nesu jaja, iz kojih se izlegu mladi.

Nadjosmo indi dvie glavne točke, u kojih su slične biline životinjam, naime: životinje i biline hrane se i razplodjuju, a k tomu trebaju krom hrane još i svjetla, topline i zraka.

Nu ipak vidjamo na prvi pogled, da je izmedju životinje i biline znatna razlika, te da su životinje savršenije od bilinah. Životinje kreću se hotomice, a biline nemogu hotice promieniti staništa svoga; nemogu si dakle hrane izabrati, već onim se zemljištem zadovoljiti, u koje jest sjeme palo. Životinja pako traži si hranu, koja joj najbolje prija. Za gibanje ili kretanje imadu životinje posebna uda, koja zovemo u kratko gibala. O svem tom neima u bilinah ni traga. Vidjaste već ocvali maslačak sa sjemenom, što no ukupno kano kruglja izgleda. Duše li vjetar s koje strane, tad raznese zrnca na okolo. Da li je takovo kretanje hotično?

Rekosmo već prije, da imade svjetlo velik upliv na biline. To je i jedini pojav, u kojem bilina kaže, kao da osjeća; nu drugoga osjećanja u bilinah neima, manjkaju jim bo osjećala. Što manjka sve bilinam? Hotično kretanje i osjećala. Recimo sad u kratko: biline i

Digitized by Google

životinje hrane se i razplodjuju, trebaju svjetla, topline i zraka; one imaju takodjer njekakav san, nu nemogu hotice okretati se i osjećati. Što sam rekao Marko? (Sliedit će.)

Crtice

iz povjestnice obučavanja i odgojivanja.

Napisao Mijat Stojanović.

(Nadalje.)

VII.

Kakva je koja doba u povjestnici svjetskoj, onakvi su joj i pedagogi, jerbo svjetsko mudroznanstvo i kršćanstvo, država i crkva utiču u pedagogiju, koja nije samostalna znanost. To se osobito pokazuje na Iv. Jak. Rousseau-u, rodjenom u Genfu god. 1712., koj je osobito djelovao oko polovice prošastoga stoljeća. Onda su u šestnaestom stoljeću zasijana novotarenja počela nići i rasti; u duševnom carstvu nestade vriednost svakoj spoljašnoj vlasti, svakom izvanjskom auktoritetu; samo se ono priznavalo istinom, što je čovjek vlastitim izpitavanjem postigao, o čem se je osvjedočio vlastitim razumom; pamet ljudska podignuta je na priestol, zabačeno svako vrhunaravno očitovanje; već je bilo ljudih, koji nevjerovahu više ni Boga ni duše; Bog, krepost, duša, neumrlost bjahu puste rieči. U toj dobi učaše Rousseau, kako je nuždno, da se ljudsko družtvo, izopačeno neprirodom, preinači, popravi, tobože preporodi. Osobito način odgojivanja htjeo je iz temelja preinačiti nastojeći podkopati svaki ugled crkveni, a po tom strovaliti i monarkiju. Tko neima Boga i crkve, šta će mu i car, samovladar? Svoja pedagogička načela razložio je Rousseau u svom spisu: „O uzroku nejednakosti izmedju ljudih“ — u svojih romanih: „Julia i nova Heloisa“, osobito u svom „Emilu“. Poganin odgojiva poganski, tako i Rousseau svoga Emila. Njeki su se pedagogi poveli za njim, čini se i Diesterweg u Berlinu, koji je inače liepo pisao i mnogo o pedagogiji i didaktiki, i komu njemačka škola dosta ima zahvaliti. Nu Rousseau nije nikada bio praktični odgojitelj; on je svoju vlastitu djecu dao u nahodište na odgojenje, kao što su činili stari Špartanci i kao što čine i sad Kitajci.

Nasljednik Rousseau-ov bjaše Ivan Bern. Basedov rodjen g. 1723 u Hamburgu, koj je zaveo Filantropin u Dessavi. Pisao je takodjer iz-

Digitized by Google

medju ostalih djelo početno za djecu, puno svačega sa slikami. Uz njega djelovahu na njegovu zavodu Wolke, Kampe i Salzmann. Nu brzo je zasitio se ravnanja svoga zavoda. To čovjekoljubje Basedovih načelah završio je u plemenitijoj slici radeni plemeniti Švajcar Ivan Heinr. Pestalozzi, rodjen god. 1745 u Curiku. Imao je postati svećenikom, ali se je posvetio učiteljskom zvanju. Pokušavao je zavoditi odgojilišta za sirotnu djecu, mučio se i patio, radio, pisao i gladovao u Stanzu, kantonu Unterwaldskom, poslje stupio kao učitelj god. 1800 u školu Burgdorfsku, ondje zaveo vlastito odgojilište, preneo ga zatim u München-Buchsee, a napokon u Ifferten. Sve zahman. Brez prave kršćanske ljubavi ueima zavoda školskoga, koji bi rodio spasonosnim plodom. —

Pestalozzi je brez dvojbe prvi od novijih pedagogah. Njega slavi i počituje ciela Njemačka, osobito protestanti. Što je dobro, hvale je vriedno; ali što nije utemeljeno na pravom kršćanstvu, nemožemo nikako odobriti. U naše katoličke škole nije mogao prodrieti duh filantropah. Ove još čuvaju onu životnu snagu nebeske nauke, u kojoj se razvijaju duh i tielo, imajuć pred očima kao i ovaj i drugi život, sveudilj napreduju u svem, što je potrebite za vrieme i vječnost. (Dalje će slieditи.)

Stari orguljaši i sadanji učitelji.

Poslovica kaže: „Koji domaćin nemisli u večer, što u jutro? tu niti je domaćina, niti kuće.“ Isto tako, koji učitelj nebi mislio unapred, što mora u buduće biti, ondje nebi učitelja niti učione bilo, t. j. ovakav učitelj nebi bio u stanju izvesti onoga, što od njega očekuje crkva, vladar, domovina i roditelji. Zato učitelj, napose seoski, koji mora tri razreda u jedno vrieme podučavati, ako želi podpuno odgovarati dužnosti svoga zvanja, mora odmah, čim izlazi iz učione, misliti, što i kako će raditi opet u budućih školskih satih, i kako će koji predmet temeljitije i za budući praktični život koristnije svojim učenikom predočiti, za to mu vremena niti medju školskimi sati nepreostaje, da bi mogao štogod za sebe gledati i pomoći si od koje druge strane, osim ako bi zaboravio na svoju dužnost. Buduć dakle da učitelja tako strogo vežu dužnosti, to bi morao doista i tako obskrbljen biti, da bi iz same svoje službe mogao primjereno svomu

Digitized by Google

zvanju živjeti, već i stoga, što mora dvie službe obavljati, naime: učiteljsku i orguljašku.

Orguljaš prije imao je slobodan stan, vrt i skoro svaki nješto oranice i livade. U stanu mu bjaše prosto držati krčmu i tjerati trgovinu, kakovu je hotio; nu novčane plaće nije upravo svagdje imao: ako je gdje koji i imao, bila je malena; ali je dobivao od župljanah u ime plaće žita; gdje ima vinogradah i vina, a po njekojih miestih, gdje nije imao livade, dobio je i siena toliko, koliko mu bjaše dosta za dvie ili tri krave. Za ono doba bio je običaj po svih mjestih naše domovine o božiću obdržavati križac, *) kojim putem dobio je orguljaš na mnogih mjestih osim prediva kod svake kuće po jedan grošić i komad suha mesa. Obvezan bjaše samo po nedjeljah i blagdanih orguljati i pjevati u crkvi, a po djelatnicih išao je za svojim gospodarstvom ili trgovinom, ili se bavio kakovim zanatom, jer mnogi bjahu i zanatnici.

Kada su počeli u novije doba ustrojavati pučke učione i dotične učiteljske plaće odredjivati, pri čem se nije mislilo na sve potrebe učiteljeve, ukinuti su svi navedeni orguljaški pripadci, koji iznašahu ma i po ondašnjoj cieni računajuć kroz godinu na mnogih mjestih do 300 for. sr. a ustanovljena je bila učiteljska plaća najprije u 160, 170 i najviše u 185 for. sr., dakle još manje, nego je prije imao orguljaš, samo za orguljanje i pjevanje nedjeljom i blagdanom. Nije li se time i nehotice stalo na put pučkoj prosvjeti? — Mnogi bo učitelji kod uredjenja političkih obćinah izmakoše, te primiše radje obćinske službe stranom radi veće plaće, stranom pako zato, što su vidjeli, da učiteljstvo kod njekojih ljudih, koji niti ljube svoj narod, niti se brinu za narodnu prosvjetu, ima mjesto najzadnje.

Gore navedena učiteljska plaća bila bi jamačno i dan danas tako ostala, da se nije postojavše vis. c. kr. ministarstvo naukah otčinski pobrinulo za pučku prosvjetu i materijalno stanje pučkoga učiteljstva, o čem izdade i naredbu, kojom se je imala učiteljska plaća povisiti najmanje na 300 fr. sr.

Premda mi ta vis. naredba do rukuh nije došla, ipak mislim, da u njoj neima govora o orguljaštvu, dočim se to ostavlja na slobodnu volju žiteljstva, da li hoće ili neće imati i uzdržavati orgu-

*) Na njekih mjestih i sada to biva. Op. Ur.

Digitized by Google

ljaša. Pa što je i najposlje učinjeno, gdje se nisu gg. župnici dobro upirali. Ustanovljena je samo ondje učiteljska plaća 300 fr. sr., gdje nije učitelj ništa do slobodnog stana uživao.

Bnduć da je iz njekih važnih razlogah za najshodnije pronadjeno, da seoski učitelj bude zajedno i orguljaš, bilo bi takodjer pravedno, da uz svoju učiteljsku plaću uživa, i ako ne sve one pripadke koje je prije uživao orguljaš, a to bar primjerenu remuneraciju.

V. T.

Izpitni šlendrijan.

Iz jednoga kraja domovine naše primismo od pouzdane i vriedne ruke ovaj opis izpita, koj svakako obrazcem neka služi našoj vis. škol. vlasti, kako se „tamo“ izpiti drže, nadajući se, da će se i tomu šlendrijann podsjeći korjen, pošto će naš novoimenovani nadziratelj pučkih učionah pronaći jurve taj antididaktički korov i snažnom ga rukom uklonuti. Na kojoj učioni je takav izpit obavljen i po kom, pogodit će svak od vriednih naših čitateljah, ako pozorno proštije.

— — —. Dne 7. ožujka obdržavahu se polgodišnji izpiti u gl. učioni . . . . . Mi, koji nismo navikli sve napriečac hvaliti, a koji u izpitih nješto drugo tražimo, nego li puku svečanost, kod koje se samo zadovoljstvo izražava osobi, a ne djelovanju, mi prosudjujemo posljednje, a dakako inače nego referent, koji je lani sám u „Napr.“ o liepom uspjehu svoje učione i o svojoj liepo sastavljenoj pjesmici pisao. — Šteta, što izpiti nisu dosad, kao što bi trebalo u pravom smislu rieči javni; jer občinstvo naše i haje i nehaje. Mnogim se pako to dopada, što jih malo pohadja, zašto? Mudru jedno oko dosta! — Nu svratimo se na izpite same. Poćelo se je u 4. muž. razredu s vjeronaukom. G. kateketa sjedjaše pri stolu dobrano udaljen, te izazivaše redomice po 8 ili 10 učenikah. Nalikovaše to s jedne strane, kano da imadu polagati državni, ili barem maturitetni izpit; s druge strane, činili su nam se oti kao automati ili marioneti, koji na tempo vojnički se drže i odgovaraju kano iz knjige, koju g. kateketa ni čas iz ruke nepusti. Jedan predmet ima, pa taj da si nebi sasvim prisvojio?! O samu recitiranju vjeronauka neću da govorim, nego čudan mi se čini skok, kad jedan učenik započe govoriti o Mojsiji (dakako od rieči do rieči, kako je iz knjige naučio, a ne da po-

Digitized by Google

kaže, kako umije svojimi riečmi pripoviedati), a drugi izazvan ne da nastavi, gdje je prvi prestao, ne! on mora pripoviedati opet iznovice. Tako se započmu 3 do 4 bibl. pripoviedke, a nijedna se nedovrši; iz nijedne se nauk za život necrpi! To dakako nitko neopazi, a g. predsjednik primi sve s najvećim zadovoljstvom i pohvalom! — Na to preduze razredni učitelj slovnicu. „Dakle djeco, koliko imamo stranah govorenja? Koji su promjenljivi? Kako se diele samostavnici? Šta je glagolj?“ — Dobro, dobro, vrlo dobro! — Tako ide pravilo za pravilom, te je milina slušati jih, a čovjek mora i sbilja, da se čudom čudi, odkle su djeca uzela toliko uztrpljivosti, da sve to nauče na pamet. — I mi kličemo, „dobro! vrlo dobro!“ ali pitamo: koliko će im ostati u glavi poslje četiri godine, a neće li isti kadgod sami sebe pitati, zašto sam to učio? čemu mi to u zanatu treba? Bolje bi bilo, da sam se naučio sastavljati pisma, račune, obveznice itd, o kojih nismo dakako ništa vidjeli, jer g. učitelj nepredloži nikakovih zadaćnicah (!?). — Ili što g. predsjednik sam za nje nehaje, gledajući samo na cifrane krasopise? Vidjeli smo jošte drugdje, da zadaćnice nije u nijednom razredu pogledao. A onda čuj učiteljski sviete i uči se, kako treba, da si mladež jezik okretnijim učini. Sklanjalo se je tu: Jedan hrabri, hrabriji, najhrabriji Turčin; jednoga hrabroga, hrabrijega, najhrabrijega Turčina; jednomu hrabromu itd. i to kakovom hitrinom i brzinom; ali kod 3 padeža višebr. zaustave se svi, kano u satu kad što hrkne. Na to bje preduzet njemački (ili bolje kako g. učit. piše „n ě m e t c k i“) jezik. Mi znamo svi, da je kod nas nastavni jezik hrvatski; nu tu je išlo ovako: Wie viel Abänderungen gibt es? Auf welche Laute gehen sie aus? Haben wir noch andere Hauptwörter? A opet: eine arme, ärmere, ärmste Frau; einer armen, ärmeren, ärmsten Frau itd. s opazkami: in der deutschen Sprache ist die 4 Endung mit der 1. immer gleich; in der deutschen Sprache sind die weibl. Hauptwörter unveränderlich. — Eto nas kod zemljopisa. Koliko ima stranah svieta? Recitira se od rieči do rieči po knjigi. Jesu li u staro doba ljudi isto onako mislili o kretanju tjelesah, kao što mi? Opet tako. Kaži nam o suncu? Knjiga odgovara i Bog zna, umije li učenik rabiti te izraze u životu itd. Hajd na prirodopis! Listovi knjigah se strahovito žurno prebacuju, kano da djaci znadu, šta će učitelj pitati; konačno, kada utiši šum, zapita: koja je najkoristnija životinja? — Odg. Konj je medju svimi domaćimi

Digitized by Google

životinjami itd. vidi str. 69. Čit. za 4. razred sve do kraja. N. pripoviedaj o kozi! (Opet šušte listovi), ali nemoj gledati u knjigu, već nam tako liepo kaži! Je li to skupa životinja? — Odg. No, kozu si može čovjek nabaviti za njekoliko forintih — vidi str. 73. — Sliepi miš? Govori — knjiga. O prispodabljanju ni spomene, neima znaka, da su se djeca učila misliti i svetu knjigu božje naravi promatrati! — Povjestnica. — Dakle na rimsku državu, dok je bila u podpunoj svojoj slavi, koje su spadale sve zemlje naše današnje carevine? Odg. Na rimsku državu, dok je bila i t.d. vidi knjigu. Rad bi znao, bi li znali, što je država? Što je i što bjaše Rim? Kakova ta podpuna slava? Koja je današnja carevina — a nota bene koji smo n a š i, i koja je to naša domovina? — Poznaj najprije sebe! rekli su već stari Grci. — Donese se zemljovid! Nu hvala Bogu, bit će nješto! Već sam mislio, da će se nanj zaboraviti. Pozove se njekoliko učenikah pa: „Ti N., ti ćeš paziti, hoće li dobro pokazati gradove!“ N. ponosito pristupi a prisutni otac se raduje, da mu je sin correktorom drugih, (mimogred rečeno, jest i correpetentom g. učitelja, dakle — !) Traže Mitrovicu — to traje dugo; g. učitelj nepomično kao prije sjedi; g. predsjednik, otac correktorov i svi traže — konačno nadju mjesto. „Dobro, vrlo dobro!“ — Hoćete dalje da Vam opisujem? Dosta! Nego to mi još valja spomenuti, da izim trijuh roditeljah nije izpitom prisustvovao nijedan od gospode zastupnikah gradskih, (tout, comme chez nous. Op. ur.) niti itko od slav. poglavarstva gradskoga, i da u jednom prvom razredu jošte do sada „buchstabira“, a da se za pjevanje ni nemari. — Šteta, što nisu naši javni izpiti „j a v n i !“

D o p i s.

Iz Dubrave, dne 14. ožujka. — Danas pokopasmo jednoga izmedju najizvrstnijih pučkih učiteljah naše domovine, Josipa R o ž i ć a, poslje kratke bolesti užganja plućah. U njem izgubio sam ja moju desnu ruku i glede crkve, a sasma glede učione; izgubila je sirota supruga s dvojom neoskrbljenom dječicom miloga supruga, izgubila je občina bi reć nenaknadivoga člana. Obće štovan i ljubljen, kao redki pojav, pratjen bi uz suze neobične množine to župljanah, to odlične susjedne gospode do groba, gdje mu oprostno slovo prosbori župnik gradački veleč. g. Mio Smetiško, tješeći nas nad gubitkom toga pravednika. — Pokoj mu vječni! *Stj. Mlinarić.*

Digitized by Google

Viestnik.

— Njeg. Uzoritost prečastni stožernik nadbiskup zagrebački dostojao je za podporu siromašnih realnih učenikah ovdješnjih podariti stotinu forintih a. v., a presvjetli g. biskup Ivan Kralj blagoizvolio je minulih danah za uboge gimnazijalne učenike zagrebačke podati 100 stot. — Velikodušju sjajnih naših crkvenih glavah imademo zahvaliti, što se stradajućoj mladeži takovimi milodari liepa podpora pruža, bez koje bi jamačno u jadnu kukarenju mnoga dobra glavica jadikovala. —

— Njeg. Veličanstvo imenovalo je Janka Jurkovića. perovodju kod vis. kr. dvorske kancelarije u Beču drugim nadzornikom pučkih učionah. — Radostnom dobrodošlicom valja nam pozdraviti toga sa svoje stavne značajnosti znanja u pedagogičko-didaktičnoj struci čuvena i kao pisca narodnoga poznata muža, koj će jamačno pučko naše školstvo prema zahtjevom novije dobe urediti znati; a ujedno zahvaljujemo se od srdca najvišoj našoj vlasti, što je sretnim izborom u osobi g. Jurkovića žudjenom izčekivanju svakoga pravoga i za pučku prosvjetu zauzetoga narodnjaka podpuno i sjajno udovoljiti blagoizvolila. —

— Nj. c. kr. ap. Veličanstvo je Ljudevitu pl. Raiznеru vel. sudcu kotara osrednjega za njegove zasluge oko promicanja školstva milostivo podielilo red Franje Josipa; a ravnatelju krajiških učionah Stjepanu Miholeku za zaslužno njegovo mnogogodišnje promicanje školstva zlatni krst za zasluge s krunom.

— „Književnik“, časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i za prirodne znanosti, što ga podporom matice ilirske uredjuju i izdavaju: Dr. Fr. Rački, V. Jagić i Jos. Torbar — izlazi i ove godine, te je upravo izišao svezak 1. — U sadržaju toga svezka nalazimo: a) Razprave. — Krčke starine, priobćio dr. Ivan Crnčić. — Pjesnici krvatski 16. vieka, priobćio Ivan Kukuljević. — Ocjena starijih izvorah za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka. (II. domaći ljeto- i sgodopisi) Izpituje dr. Fr. Rački. — O rodjenicah ili sudjenicah, od prof. Valjavca. — Hrvati na izmaku 15. i na početku 16. vieka, nap. M. Mesić. — Slovjensko jezikoslovje, nap. V. Jagić. — Još nešto o hrvatskom stihotvorstvu, nap. A. Veber. — Razvitak slovenske slovnice, nap. I. Macun. — Dosadanji napredak u prirodopisu. O uzlazu na planine, nap. Jos. Torbar. — b) Kritika, c) Kratke književne viesti, d) Hrvatsko-srbski knjigopis za g. 1864. i e) meteorologička opaženja, priobćio I. Stožir. — Književnik izlazi četiri puta na godinu u svezcih od 8—10 arakah, te stoji na godinu 5 st. —

Promjene.

Postavljen u stanje mira: Franjo Horvat učit. u Križevcih; a imenovan privr. učit. u Središću Vjekoslav Janžek.

Natječaji.

Kod sv. Trojstva pod Okićem (sv. Nedelja) mjesto učitelja i org. s god. pl. 315 stot., slob. stanom, ½ rali vrtom i štolarnimi pripadci. Prijavit se treba do 1. svibnja t. g. preč. g. Jos. Sačiću začast. kan. podjaš. i župniku u Stupniku. — U Kalniku m. učit. i org. s god. pl. 400 st., stanom i vrtom te sa štolarnimi pripadci. Prijavit se treba do 25. o. m. veleč. g. Iv. Šianski-u podj. i žup. u Križevcu.

☛ Ovomu broju dodana je druga litografirana priloga.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Oblici cvieta.

I

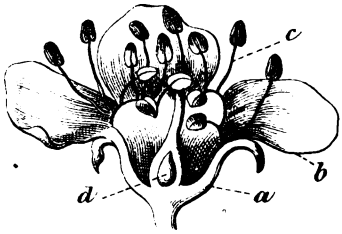

II

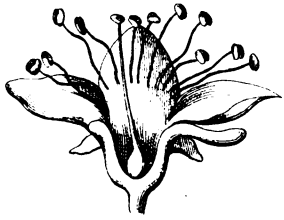

III

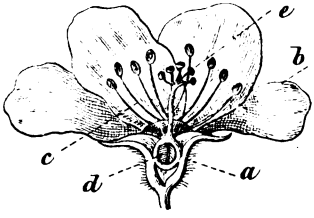

IV

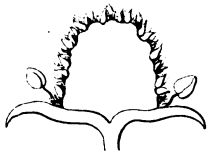

V

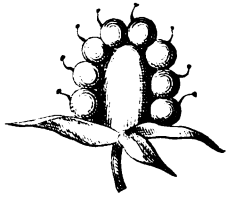

VI

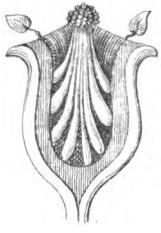

I. *Cviet od trešnje*
- *a. čaška sa lapovi*
- *b. latice*
- *c. prašnici*
- *d. plodnica (prosta)*

II. *Cviet od šljive*

III. *Cviet od jabuke*
- *a. čaška sa lapovi*
- *b. latice*
- *c. prašnici*
- *d. plodnica (srasla sa čaškom)*
- *e. njuška razpetorena*

IV. *Jagoda*

V. *Malina*

VI. *Čaška od ruže sa prašnici*

Lit. kod Drag. Albrechta u Zagrebu

Digitized by Google

Digitized by Google

Broj 8. U Zagrebu, 15. travnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Da nezakasnimo.

Ako nas nevaraju nikakovi zli znaci, bili bi evo na pragu - sabora, koga sve tako željno izgleda, da se jedanput rieše mnoga životna pitanja. Sve se raduje tomu pojavu, sve se priredjuje, sve snuje i sve u sretnom uhvanju lebdi. — Mislio sam, da u tom odlučnom času naše učiteljstvo iz svog driemeža prenuti se neće, no evo radošću opazih u našem školskom listu „Napredku“ slovo, koje nas budi i nuka, da ustanemo, da uranimo, da se latjamo posla, da nezakasnimo! —

Doći će skoro vrieme, kad se narodnjaci sakupiti imadu, da saborišu o boljku naroda. — Ali žalibože, svaki za se a Cicero za svoju kuću t. j. svaki će svoje branit i svoje interese zastupati, a na bjedno učiteljstvo malo će tko ili nitko okom baciti. Ako dakle mi sami nebudemo za se, tko će? — da u ovo odlučno vrieme možda za više vjekovah neostanemo kratkih rukavah. Bog kaže: pomozi si sam, pomoći ću ti i ja.

Sve se u svietu promienja, sve se giblje, sve se prevraća, sve stupa napred. Napred! to bila i naša lozinka. I prosvjeta stupa napred; razvila se najprije u Aziji, odovuda se preselila u Afriku a iz ove tek u Europu, a iz Europe u Ameriku. — Grci su svoju literaturu osnovali na misirskoj; Rimljani povedoše se za Grci; Francezi za Grci i Rimljani; Englezi za Španjolci, a Hrvati iz prva za potomci Rimljanih, a kasnije za Niemci. Naravno, da svaka narodnost,

Digitized by Google

što je od drugih uzela, osnovala je po svojih načelah i po svojih okolnostih, u kojih je živila. Koliko nebje tu prevratah i promjenah napredovanja? —

Koliko promjenah sbilo se je u narodu hrvatskom poslje nekoliko vjekovah. — Prije hiljadu tri sto godinah u davnoj davnini vidimo, kako se dieli petero braće sa sjevera od ostalog hrvatskog naroda, te utemeljuje ovdje svoju novu postojbinu. Kakovo je moralo biti umno i političko stanje tadanjih naših praotacah hrvatskih. Kada bi samo iz Zvonimirova vremena ustao koj tadanji velmoža, te hotio u našem saboru saborisati, bi li on bio mogućan prema zahtjevom devetnaestoga vieka prosboriti i jedno slovo, koje bi duhu današnje dobe odgovaralo. — Koliki skok u prosvjeti načinio je narod hrvatski od tada, pa je li mu tko naložio, da u prosvjeti napreduje? Da li je tko naložio Galileu, neka izpituje i pronadje, da se zemlja sama oko svoje osi kreće, ili Newtonu, da pronadje zakon teže, i Franklinu glede munjine? — Nitko. — S duhom vremena razvija se i um ljudski, treba ga samo potaknuti. —

Zar moramo dakle mi onako uztrajati, kao što su naši predji? zar mislimo da nakon njekoliko stoljećah neće biti promjenah i prevratah? — Pa bi li mi to odobrili, kad naše potomstvo ništa promienilo i popravilo nebi? — Zašto dakle, da mi u mračnjačtvu potrajemo? Zar nije od potrebe, da i naš viek tako, kao što je u svih okolnostih napredovao, i u školstvn napreduje. Drugi viek, drugi duh, drugi ljudi, druge misli, druge potrebštine i drugi zahtjevi; — prema tomu treba i naše školarstvo udesiti a prema ovom i učiteljstvo prilagoditi. Stari školski sustav već se preživio, treba ga dakle omladiti, a medju učiteljstvom zavladao je takodje drugi duh naprednjak. Netreba, da sad u prosvjeti sustanemo, već treba, da uviek uz našu lozinku napred stupamo. — Zar se i sbilja medju Hrvati mora obistiniti poslovica: „Plete kotac, kao što mu i otac.“

Naša visoka vlada uvidila je doduše korist, koja iz pučke prosvjete proizti će, te se svojski pobrinula za škole. Poslje njekoliko godinah vidimo, kako je napredovalo školarstvo, i koliko je novih učionah podignuto. Nedrži se naša vlada onoga despotičkog načela, da čim je narod bolje glup i neprosvjetlen, tim bolje po vladu; nego je uvidila, da je prosvjetlenim pukom uviek laglje upravljati, nego li glupim.

Digitized by Google

Doduše priznajemo i moramo priznati, da je tečajem ovo nekoliko godinah mnogo učinjeno za školarstvo, no tim manje za učiteljstvo. Jedna važna epoha minula je u našem školstvu, a sad nastaje nova; kako će minuti ova, riešit će sabor, što se tim više nadamo o pravednosti visoke vlasti, kojom će uvažiti naše potrebe buduć joj i samoj do toga stalo, da još bolje digne školarstvo i obezbiedi stanje učiteljstva, kako je to našoj dobi primjereno. — Učitelji su oni glavni faktori školarstva, a za ove treba da se vlada odnosno sabor pobrine, dok nebude učiteljstvo organizirano i bolje obskrbljeno, dotle nećemo napred; a tko neide napred, on ide natrag.

„Mnogo riečih malo hasne“ kaže naša poslovica. Odaljio sam se bio malko od svoga pravca, stoga mi se valja opet k njemu vratiti. —

Napomenuo sam, da će na saboru svatko braniti i zastupati svoje subjektivne interese, nu hoće li učiteljstvo imati glas kod sabora, nije mi za sada znano? — Nu kako da si pomognemo; kako da nam u dio padne milost, da i mi saboru našu predstavku podnesemo; kako da mu predočimo one rane, koje nam smrtnu bol zadavaju? — Pozna ih sviet, ali jih nećuti. Kako da potražimo na saboru melem za nje? Mi sami po sebi nemožemo, već posredovanjem onih, koji na kormilu školstva sjede. I do njih dopire pravedan naš vapaj, dao Bog te nam se neoglušili. — Nemožemo dakle drugo, nego da se utečemo pod krilo onim muževom, kojih će bit upliv moćan na saboru, koji su se već toliko putah zaslužnimi po narod izkazali i koji dobro ocieniti umiju upliv pučkoga učiteljstva na prosvjetu narodnu. Znadem da dolazi i u njihove ruke naš školski glasnik, možda će jih sklonuti naši jadi, da takodjer jedan trak svoga narodnoga požrtvovanja i na bjedno učiteljstvo bace, koje će jim neuvehli lovor vienac saviti u zahvalnih srdcih svojih. — Nadalje uteći nam se valja k našim predpostavljenim, jer ih pravedno naši interesi zanimaju, da upotrebe svoj upliv; a napokon da umolimo naše učiteljište, kojemu sigurno takodjer naš boljak na srdcu leži, da svoju rieč na svom mjestu, u svoje vrieme i na svoj način ondje, gdje treba, uloži. — Mi bi sigurno učinili sve, što bi bilo moguće, da imademo upliva, i da nam nemanjka potrebiti žalibože ugled (?) osobito nam seoskim učiteljem!

*

Digitized by Google

Uzdamo se u sve iskrene domoljube i narodnjake, da će prionuti i zauzeti se za naše interese, jerbo očekivamo riešenje svih pitanjah tičućih se našega školstva i učiteljstva, o kojih je već toliko putah rieč povedena bila; a mi ćemo učinit, što će se od nas glede toga zahtjeva tražiti, sigurno i savjestno.

Krasna bi rieč povedena u II. tečaju „Napredka“ pod naslovom: „Rieč u horu“. Mislim, da bi se i sada onaj predlog glede osnove prihvatiti mogao, da tako svoju poniznu predstavku valjano osnovanu, što se tiče školstva i učiteljstva, podnesemo saboru po rukuh takova muža poklisara, kojemu su dovoljno poznate okolnosti naše kulture, koji s nami trpi i s nami ćuti, i koji poznaje iz izkustva stanje učiteljsko i školsko u gradu i selu. Nadam se da ćemo se putem našega „Napredka“ porazumjeti, i da će nam koje to krasno slovo o tom donieti, a konačno povoljno riešenje.

Ovo sam u kratko naveo, ne da tim kamo god prodrem, već da potaknem koje umnije pero, da i ono zavapi, i koje plemenito srdce, da se s nami sjedini. Uzdajmo se u rieči Spasitelja: „Molite i dat će vam se“, te držeći se naše lozinke, podvostručimo naše molbe i nastojanja, da nezakasnimo. — *M. C.*

Da li škola dovoljne postotnine nosi seljaku.

Svatko, iole čitanjem baveći se, ili javno poslujući, mogao je na školstvu nazrieti mnoge nedostatke i mnoge neprilike, kojimi se ponajglavniji faktori školstva imenito učitelji itd. boriti imadu. Da takovih imade, to sam uvjeren, da svi priznajete; nu da im se može i ljekoviti uztuk pronaći i o tom sam duboko osvjedočen, da niste odviše scrupulosni (ćutahne sviesti).

Prem bi se moglo reći, da se u nas mnogo i mnogo piše, samo da se piše i da se pisateljem njihovi sastavci čitaju; to ipak ovdje stavljen članak nije ovaj par sliedio to načelo, već da naidje na odziv u onih, koji bi mogli ubogoj i maćuhinski gojenoj školi što skorije koreniti i blagonosni liek pružiti, te ju iz jaza svakojakih spletenih nedostatakah i polovičnostih privesti, ma i do koje ponješto utrte staze, po kojoj bi sve to lasnije mogla privadjati sebi povjerene Onomu, koj reče: „Pustite, da maleni k meni dodju.“

Digitized by Google

Svatko, koj je vruće zauzet za školu, te je posvetio više koj časak razmatranju današnje škole i njezine odnošaje i okolnosti precisirati si nastojao, uvidit je svakako morao, da sve one fikcije u našega seoskoga puka, kao: mržnja na školu — odnosno na učitelja, nemar u pošiljanju djece u učionu itd. imadu bitnije dvie podloge, na kojih se bane i šire. — Iste hrani stranom nezrelost i neosvješćenost našega žalibože i odviš indolentnoga puka; stranom pako uzdržaje i podkrepljuje jih i ista škola, kako danas stoji u prilično osakaćenoj slici. — Od ovih prerečenih i nepobitnih izrekah prvu pobliže dokazivati i u obširno ju razvijati bilo bi suvišno, dà i dosadno za one, koji s našim pukom pobliže obće, i koji ga pobliže poznavaju. Druga pako stranka navedene izreke, da i škola na svojem truhlom temelju gore napomenute podloge uzdržaje, neoboriva je, i to se tumači evo ovako. Kako to pojedinac čovjek, kako to razna družtva, poduzeća, obćine i države očekivaju i zahtievaju, da im uložen novčić blagonosne i dovoljne postotnine nosi; tako isto punim pravom imade i naš seljak zahtievati, da mu i njegova škola prema uloženim novcem u nju, kadšto i znatnim, nosi i daje razmjerne postotnine i prema trošku da bude i njezin smjer i djelovanje na njegov boljak. Ta o tome imademo i primjer u sv. pismu o dinarih! A znamo i sjećamo se neugodnih posljedicah, koje i kakove stigoše onoga, koj je dinar bezkoristan vraćao gospodaru; pa da bude i školom tako! — Nedaj Bože! —

Da vidimo indi na koliko je koristonosna škola seljaku sada, i kako da imade biti u buduće. —

Rezultate današnje škole, da se uzmognu bolje razabrati, nećemo medju četirima stienama školskima tražiti, gdje su često u istinu sjajni, da izvrstni, nu koji sastoje često u šarlatanizmu i mekanizmu; već izadjimo van te obazrimo se izvan škole, pa vidimo i gledajmo! — Sgolo čitanje, krivudasto pisanje i površno i nestalno računanje to su ti postotnine svotah, koje ulaže seljak u školu.

Da li dakle škola dovoljne postotke nosi seljaku, moći će si svak razborit i nepristran čitatelj i sam odgovoriti.

Eto vam blagi čitatelji indi uzroka, zašto seljak viče i psuje plaćajući školski namet; zašto je sve one Bogu i ljudem mrzke rieči, kojimi se služi i navaljuje, i ako nikoga, a ono učitelju uši vriedja i srdce para, na mnogo miestah čuti.

Digitized by Google

Nebiva li indi sa školom danas onako, kako s onim u sv. pismu? — Predjimo sad na drugu točku naime: što da sve donosi škola u buduće seljaku, da ga udovolji i koje su ote vrsti.

Razumieva se, da bi oni premeti, koje u unutrnjosti škola rabi, imali i u buduće ostati; nu ovim dali bi se, dà i morali njekoji pridružiti i tu napominjem ručno djelo za žensku omladinu.

Ako sve priznajemo, da je odgoj ženskoga spola u obće već, a napose kod nas na vrlo nizkom stepenu, te kao da nas već puko ono priznanje riešava svake daljne inicijative za oplemenbu ženskog spola, to ipak sveudilj neučinismo, niti činismo s toga gledišta koji korak naprvo! — Doduše dovikuje nam se to, pače bi se našlo i takovih, koji bi i na posljedku zahtievali (!), da učiteljeve supruge vježbaju žensku djecu u ručnom djelu; nu takovi ljudi bolje bi učinili, da se upute u učiteljevu ekonomiju te ju izvole razviditi, pa će si u njoj, nedvojim, pravi odgovor naći. — Zato da se rečena ženska obuka sbilja i to sa svom ozbiljnošću privede u život, imala bi se učiteljici formalna i normalna plaća odkrojiti; a ne kano milost dieliti i to vrlo nestalna te često od samovolje službujućega seljaka zaviseća.

Dalje jeste svilarstvo. Ova struka imala bi vrli zamašaj zauzeti u družtvenom i gospodarskom obziru u našoj svoj domovini. Dokazano je jurve, da je naša domovina u vrlo prijaznom koli geografičnom, toli klimatičnom položaju, dakle stvorena upravo za svilarstvo. Dokazana je i orijaška korist, koju ini narodi iz te gospodarstvene struke crpe; a mi se samo prekrštenih rukuh oziremo oko sebe, pa ćemo najedanput opaziti, kako nam je spala i poslednja košulja s tiela. Primjetiti valja još i to: ako se u istinu (a bez dvojbe je) oživotvore razne mreže željeznicah po našoj domovini, pitamo, čim će se narod naš natjecati u trgovini s ostalimi narodi. Zar s ono malo žita, što ga sakupi u jesen i brže bolje proda, da uzmogne poreze namiriti, a ranim proljećem već ga kupuje i to skuplje? Oli s vinom? a ako ga izda, što onda? Nebi li dakle oni, kojih je dužnost bditi nad narodom, dobro uradili, da unapredjivaju razne struke ekonomičke, a najpače svilarstvo, koje je tako koristonosno.

Ova struka gospodarstvena imala bi se po mojem nazoru dotle, dok bi se dublje ukorjenila i razprostrla medju pukom, izprva samo preporučivati ženskom spolu, koj upravo u vrieme, kad se hrane svioci, neima toliko posla po vani, koliko mužki spol. Pa i na

Digitized by Google

koliko me je izkustvo naučilo, uvidio sam, da je ženski spol prikladniji i strpljiviji u tom.

Mogao bi se oprovrgač naći, koj bi kazao: zašto da nerade učitelji, ta oni su na to pozvani. Ako i jesu, ali kako? Gdje da i hrane, ako u mnogih mjestih neima niti poštene sobe za školu. Pa i one druge okolnosti; nitko se nebrini; pa nemože borme niti učitelj glavom kroz stienu. — A za trud? — Indi treba sustava! reda! itd.

Kada smo pri toj stvari, jošte i to: da se u istinu svestrano podigne svilarstvo u našoj domovini, svatko će uviditi, da je upliv prema stvari i potrebi škole premalen, dapače, kako sada stoji, nikakav; zato bi trebalo, da njojzi priskoče objeručke sva ostala pomoćna sredstva po imence: gospodarstvene podružnice, koje bi opet imale oživljavati takove svrhe, kojih bi bio cilj podizavati i razširivati svilarstvo, t. j. prekupljivati čahurice, pobudjivati natjecanja, dieliti nagrade itd.

Napokon bilo bi vrtlarstvo i kuharstvo. O toj stvari mnogo je govoreno, ali učinjeno upravo ni najmanje. Da li bi pako na uhar našega ženskog naraštaja bilo, mnijem, da nemožemo nekavca naći. Tko je priliku imao blagovati kod našega seljaka, ufam se, da ga je sažaljivao, videć, da i ono malo jela, što ima, nezna priugotoviti, kako treba. — Ima doduše mjestimice iznimakah; ali gdje se te i nadju, ima se tomu drugdje postanak i uzrok tražiti!

Ove točke bi po prilici odkrile ili bolje ponovile one bitne materijalne koristi, koje naš seoski manje više ženski naraštaj izgleda željno od škole.

Sada da vidimo, treba li organizacije školske glede na mužki spol. — Što se ovoga tiće, imala bi se škola uztrojiti tako, da bi kadra bila svestrano u obće gospodarstvo unapredjivati, napose i to energično voćarstvo, pčelarstvo, stočarstvo, težanje njivah i livadah itd. Za tu svrhu ponajglavnije bilo bi, da se podignu cjepilnjaci ondje, gdje jih neima, a gdje obstoje, da bi se veća revnost i pozornost polagala u nje od strane političkoga osoblja, nego li to sada biva, te da bi se onaj nemar i nehaj prerodio u točnost, skrb i nastojanje.

Za ostale gospodarstvene grane imala bi se sastaviti gospodarstvena knjiga, na kojoj će se, kako čujemo tandem aliquando započeti raditi, koja će se imati osobito opetovnjakom predavati.

Digitized by Google

Ovo dakle bile bi posve u kratko nacrtane najpreče potrebe, koje izčekiva škola od budućega našeg sabora, da joj jednom bude slika podpuna i takova, koja će tada moći dovoljne postotnine seljaku donositi.

Upozoriti moram blage čitatelje jošte i na to: „dok škola nebude napomenute blagodati našemu seljaku u istinu podavala, badava i uzalud svako nastojanje naše, da njega umirimo i ušutkamo pukimi riečmi, vazda će proti njoj biti nesnosnim; jer kakogod je kralj nuz krunu svoju, bogac nuz podporu borme je i naš seljak i svi smo materijaliste! —

S protivnoga gledišta ovog članka vidi se ujedno, da će budući sabor morati imati pred očima brigu, da i učiteljem njihovo životno pitanje rieši, naime o urednoj i prema zasluzi odkrojenoj plaći — o mirovini učiteljah ostarjelih, njihovih udovicah, o podpori za njihovu sirotčad. itd. Jer u istinu, ako se zahtieva od učiteljstva, da sve svoje sile, sve vrieme, paće cielu obitelj žrtvuje za boljak svoje občine, nepravedno dà k Bogu vapeći je grieh, ako im se prema požrtvovanju trud i krvavi znoj naplatio nebude. Ali tada neće ni seljak moći svojih žrtvah toliko osjećati, ako se škola ustroji, kako napomenuh. *J. K.*

Crtice

iz povjestnice obučavanja i odgojivanja.

Napisao Mijat Stojanović.

(Nadalje.)

VIII.

Isusovci bjahu u katolikah po razširenju svoga reda skoro po svih zemaljah europejskih učitelji viših učilištah, koja su zadahnuli novim životom, što za obće, dakle i pučko školničtvo nije bilo brez upliva. Isusovci su bili u najvećoj oprieci kao i danas sa protestantismom, i tomu redu podje za rukom osvjedočiti više katoličko svećenstvo, kako je nuždno učionicom djelovati protiva novoj nauci, koja se širila po njemačkih i slavjanskih zemaljah. Za onda djelovahu viši katolički svećenici, muževi važni i daleko čuveni, kanoti: Karlo Boromeo, Franjo Saleski, biskup Hosij Ermeland, Fenelon, prabiskup

Digitized by Google

Kambrižki, spisatelj, pisac Telemacha i razprave o odgojenju kćerih, i m. d. Provincijalne sinode držane 16. stoljeća svjedoče, kako se je obraćala već onda pozornost katolikah na škole i naobražavanje mladeži. Na sinodu držanom u Kolonji god. 1536 toplo je preporučeno uzdržavati, ponoviti, poboljšati i pomnožati učionice, vele bo je važna stvar odgojenje i obuka mladeži. Na sinodu u Solnogradu god. 1529 zaključeno je izmedju ostalog: „Učionice nisu samo znanstveni, nego i ćudoredni zavodi. Svaki grad, svako trgovište, svako mjesto valja da ima po svojih okolnostih učionicu. Učionice neka su javni zavodi. Sve škole sbornih crkvah, škole manastirske itd. neka se uzdrže, podpomažu i povećavaju; po većih mjestih, gdje još neobstoje, neka jih zavode predstavnici, opati itd. Učitelj svaki neka bdije i pazi osobito na vjerozakon i ćudorednost pitomacah itd.“ Tako se starahu za učionice i sinode u Brietislavi god. 1592., u Augsburgn 1610, u Osnabrücku 1628, u Münsteru 1675, gdje je pod biskupom Kristofom od Galena sačinjena ova školska uredba: „Budući je obuka mladeži tako vele važna, da od nje zavisi sreća ili nesreća cieloga kršćanskoga obćinstva, zato valja po gradovih, trgovištih, selih i drugih mjestih nastojati oko učionah, podizat jih za djecu; ondje, gdje su uslied rata (30 ljetnog) propale, treba jih neodvlačno ponoviti“ itd. Tu se naložilo župnikom i duh. pomoćnikom prilježno katekiziranje, učitelji i učiteljice oprošteni svake dacije itd.

Osamnaestog stoljeća sve je revnovalo za učionicu, svi knezevi i vladaoci zauzimahu se svojski za valjano naobraženje mladeži. To vidimo po Njemačkoj.

U našoj austrijanskoj državi po okončanju pruskog rata počelo se raditi o preustrojenju cieloga školstva. Carica Maria Terezija i sin joj car Josip II. unapredjivahu sva nastojanja oko škole. Iz Sagana u Šleziji dozvani prelat Felbinger i dekan, poslje biskup Kindermann, koj je nazvan caricom od Schulstein, ravnahu neposredno poboljšanja u školi.

U svakoj provinciji odredjena bjaše osobita školska komisija za upravljanje školstva. Sve njemačke (i onda se jako njemčarilo) učionice razredjene bjahu na normalne, glavne i trivijalne ili početne. U svakom mjestu, gdje bjaše školska komisija uredjena bjaše normalna škola, tako nješto kao sadašnje niže realke. U takovoj učionici imali

Digitized by Google

su se naobražiti i učitelji za ostale učionice, ili barem izpitani biti, ako su inače gdjegod naobraženi. Po većih gradovih bjahu utemeljene glavne škole. Početne ili trivijalne njemačke učionice imadjahu postojati po manjih gradovih i po selih, barem uz svaku župnu crkvu, gdje se je imalo učiti: vjerozakon i biblička povjestnica, čitanje tiska i pisma, pisanje, račun, poljodjelstvo i ćudoredba. Svećenici su imali posvuda predavati nauku vjerozakonsku.

U toj dobi zavedene su i u našoj vojničkoj krajini njemačke trivijalne učionice najprije u svakoj satniji, u svakom kantonu po jedna. Svaka krajiška satnija bjaše glede upraviteljstvenih poslovah nazvana kantonom. Kod svakoga štopa zavedena je glavna učionica sa tri razreda (Oberschule, Stabsschule), a trivijalne bjahu sa dva razreda (obere und untere Abtheilung I. Klasse) i drugi razred. Njemci su ponamiešćani za učitelje, dok su krajiški sinovi usposobljeni i naobraženi za učiteljsku službu.

Po provincialu staralo se naše svećenstvo za pučke škole. Naš je jezik rabljen i po njemačkih istih krajiških učionicah njemačkih u toliko, u koliko je trebalo ovim predavati i naučavati njemački. U Slavoniji čitane su knjige naške, što su jih pisali naš Kanižlić, Katančić, Relković, Došen i njeki drugi. Svećenstvo je u cieloj našoj državi steklo si velikih zaslugah za školu i naobraženost pučku u obće. Država sve dosad povjerava svećenstvu nadziranje pučkih učionicah. Nadzornici, inspektori, savjetnici školski svećenici su, u Krajini neimaju sad toliko upliva u školu kao u provincijalu, pak odtuda i dolazi, da mnogi krajiški župnici nemare mnogo za školu, nasuprot po Njemačkoj svi bolji pedagogički pisci svećenici su katolički ili pastori protestantski. U novije vrieme mnogo se piše o tom, kako bi trebalo emancipirati školu od crkve. Po momu mnjenju i crkva je škola; crkva ima školu, a ova crkvu svojski podupirati u postizanju više svrhe, obće prosvjete pučke.

Mnogi se učitelji plaše većega svećeničkog upliva u školu. Neće nas nitko biti za pašaluk ni ičiju samovolju; nitko nemože želiti, da itko, makar bio i svećenik, učitelju zakreće vratom, učitelja progoni, jedi, smućuje, život mu ogorčuje; ali tomu se uredbom može pomoći, da svećenik i učitelj i u školi i u crkvi ovršuju svete svoje dužnosti, i nijedan se nediže nad drugim, nijedan netraži svoju slavu, nego

Digitized by Google

slavu božju i sreću i boljak roda i domovine. Učionica pučka nemože se odtrći, oddvojiti od crkve; ali se može liepo urediti zakonom pravo odnošenje svećenika i učitelja, da jedan drugom nebudu na dosadu.

Poslje izza toga kako je u vojničkoj krajini ukinuta kantonska uprava, umanjen je i broj trivijalnih „Aerarialschulen“, te su svake dvie satnije dobile po jednu. Veće krajiške obćine osobito u Slavoniji zavele su same o svom trošku seoske njemačke učionice „Deutschgemeindeschulen“, koje i sad postoje, i u kojih se predaju isti predmeti, koji i u početnih Aerarialschulen. Oko godine 1830 izišao je nalog od viših vlastih, da se u vojničkoj krajini slavonskoj (o tom znam kao očevidac, kako je u ostalih stranah krajine, neznam) zavedu po mogućnosti početne narodne učionice u svakom selu. U pukovniji brodskoj zavedene su iste i sliedeće godine narodne škole skoro u svakom mjestu, u svakom selu. U ovih nčionicah učila su djeca čitati, pisati i računati u svom materinskom jeziku, učila molit se Bogu, katekizam i pjevati crkvene pjesme, gdje su kateketa i učitelj oko toga nastojali. I ja sam bio učitelj takve početne narodne učionice u malom seocu na Savi, u Šamcu (seoce brodske krajine, 30 kućah ima). Ondje sam učiteljevao od 11. veljače 1832 do 8. studena 1835. Imao sam 4 for. srebra, po tri dvadesetaka srebrena računajuć na forintu na mjesec i tri hvata drvah tvrdih na godinu. —

(Konac će sliediti.)

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

VIII.

O vodi.

Na iztočnoj strani našega sela vijuga se potočić. Što teče u potočiću? — voda. Gdje se jošte nalazi voda? U ribnjaku, bari itd. Motrimo sada vodu, da vidimo kakova svojstva imade! Ako umočiš prst u vodu, kakav će biti? — mokar. Možeš li i u kamen

Digitized by Google

ruku umočiti? Voda je podatna, kamen pako nije. A je li svaka voda podatna? Uzmimo ovu praznu čašu u ruke, pa ulij sada u nju vode. Da li je jošte tako lagana, kao što je prije bila? Voda indi čini čašu težom; voda je težka. Ako stavim ruku za tablu, bi li ju ti vidio? A sada ju stavih za čašu vodom napunjenu; pa vidiš li ju? Voda je indi prozračna. Evo izvrnuh čašu; što biva vodom? Voda teče; voda je tekuća. Kada voda iz čaše izteče, padaju jošte pojedine kaplje. Voda je kapljiva, buduć kaplje tvori. Kazuj mi sada sva svojstva vode! Nu jošte nješto. Vi ste već vidjeli, kako se iz vode dižu mjehurčići, kada se malo otopi. To je zrak, koj se je ugrijao, te se iz nje diže. Česa ima dakle u vodi? U vodi ima zraka. Vode iz barah i ribnjakah nepijemo, jerbo nije tečna. Pijemo pako vodu iz studenacah; jerbo ona neima teka, ni boje, ni mirisa. Voda iz barah i ribnjakah pomiešana je zemnimi ćesticami, nije dakle čista voda. Samo čista voda imade gore navedena svojstva. Ako pako ima voda miris, ili boju, ili tek, tad nije čista, već smiešana drugimi ćesticami. Možda ste već čuli šta o kiselici, koja no imade kiselast tek; a to dolazi od njeke vrsti zraka, koj se u njoj nalazi; te se iz nje u sićušnih mjehurčićih diže. Kiselica je doduše bistra, ali nije više čista voda, jerbo imade u sebi njeku vrst zraka, koj se takodjer zove plin. Razlikujemo jošte težku vodu od lagane. Težkom zovemo onu vodu, koja imade mnogo inorodnih ćesticah u sebi. Voda je iz studenca težka, a iz ribnjakah je lagana. U potocih i riekah teče voda a u ribnjacih i barah stoji; ovo je stojeća voda a ono tekuća. Stojeće vode nepijemo rada, jerbo je često pokvarena i na pôgnjila, a nuz to se u takovoj vodi nalazi još sijasat tako sićušnih životinjicah, da jih prostim okom nismo kadri vidjeti, te mogu zdravlju našemu naškoditi. Svakomu je poznato, da voda zauzimlje prostor, a ono što prostor zauzima, zovemo tielom. Voda je dakle tielo. Imenuj mi njekoliko tjelesah? Je li i drvo teče? Drvo je kruto a voda tekuće tielo. Tko bi sada znao kazati, što je voda. Voda je kapljivo, tekuće i prozračo tielo bez mirisa, teka i masti.

(Dalje će sliedit.)

Digitized by Google

Dopis.

Iz Djakova. — U 1. ovogodišnjem broju „Napredka," u kom je njeki stari vítez od La Manche tri pune strane prostora poštetio, nahrupio je isti i na učiteljište u Djakovu, tužeći se, da je pri izpitih premalo strogo, i hotjevši — neznam komu — savjetovati, da se učiteljski izpiti u Djakovu ni nedrže.

Ja nebi na ovo izazivanje niti jedne proslovio, da isti častni starina*) u svojem dopisu nije malo prije rekao, da bi nepravo i nečovječno bilo, silovati stare učitelje na izpíte, kojim oni *nisu kadri zadovoljiti.* — G. starina nereče doduše, gdje ovi učitelji nisu kadri izpítom zadovoljiti; ali bi jim se po njegovu lasno savjetovati moglo: neka dodju u Djakovo, pa mirna Bosna. — Da li i g. dopisnik spada medju one učitelje, kojim možebiti učiteljski izpíti predstoje, to upravo neznam, jer neimam sreće niti ga lično, niti po imenu poznavati; nego mi se svakako čini, da mu je ovaj izpít zazoran, a po njegovu tvrdjenju nenalazim opet uzroka, zašto bi mu zazoran bio, kad se može naći mjesto i prigoda, gdje se, kako se veli, jeftino proći može. — Ostala protuslovja i nedosljednosti g. dopisnika mimoilazim, jer i onako svakomu i od sebe u oči padaju. Tom prigodom moram pako izpovjediti, da sam i sa drugih stranah čuo, kako se pojedine osobe tuže na djakovačko učiteljište, da je pri odobravanju učiteljskih osobah preveć blago, druge opet da je preveć strogo. I jedne su i druge pako takove osobe, koje niti u obće poznaju biće i zadaću učiteljištah, niti su se ikada potrudile sa djakovačkim učiteljištem napose pobliže se upoznati. Kao sva druga, tako ima i djakovačko učiteljište svoj zakoniti smjer i pravac, kojim ide i ići mora, neosvrćući se na subjektivne želje pojedinih nepozvanih i neuputnih osobah. — Djakovačko učiteljište neuklanja se niti javnosti. Ono će i u buduće, kao i do sada, o svom pravcu i djelovanju kako predpostavljenim oblastim, tako i štovanom občinstvu polagati jasan i točan račun, a koga ovi računi nezanimaju i tko jih pregledati *nezna,* neka mirno kod kuće sjedi. *A. Sunić.*

---

*) Pravi pisac onoga članka poslao nam je zaključno očitovanje, kojim odgovara g-u N. D., „da otvorenim listom u 5 br. Napr. krivo napada pisca, jedno sumnju bacajuć na njekoga staroga učitelja, koj je posve nedužan, kano da je on pomenuti članak napisao bio; drugo da u onom članku svečano odbija od sebe svaku potvoru, kano da je u školske vlasti i pokroviteljstvo dotično dirnuti htio." — Radi tiesna prostora nismo mogli ciele mu izjave ovdje natisnuti, a scienimo, da se gornjim dopisom iz Djakova i u kratko malo prije izrečenom izjavom pravoga pisca onoga članka, sva ta stvar završi tim više, što naš list svaku takovu nekoristnu polemiku izbjegava. — Op. Ured.

Digitized by Google

U Djakovu 26. ožujka. — Učiteljski sbor dječačke gl. učione u Djakovu zaključio je u sjednici svojoj, držanoj dana 28. veljače t. g., da se za ona 33 for., što jih je prigodom poluljetnih izpitah preuzvišeni g, diecezanski biskup odlikovanim učenikom velikodušno darovao, i učiteljem na razpolaganje stavio, nabave sliedeći predmeti, i to: učenikom prvoga razreda po jedan par cipelah, onim drugoga razreda po jedan odtisak djela „Prirodopis sisavacah i pticah za 143 slike“ ili „domaće životinje i njihova korist“; učenikom trećega razreda po jednu ukusno vezanu pjesmaricu i zajedno molitvenik „Vinac“, a napokon učenikom četvrtoga razreda po jedno u kožu tvrdo vezano djelce „Odkritje Amerike“, te da se ovi darovi, pošto nabavljeni i odnosno prigotovljeni budu, u nazočnosti učiteljah i svih učenikah dotičnikom čim svečanijim načinom porazdiele. Zajedno bjaše zaključeno, da se istom prigodom od onih 900 kom. odličnicah, štono su nabavljene iz školske zaklade preuzviš. g. biskupa, porazdieli na svaki razred po 7 komadah, i to medju najbolje učenike, koji su pri posljednjoj klasifikaciji prve redove stekli. — Pošto su oni prvi darovi nabavljeni bili, od kojih je došlo na prvi razred 12, na drugi i treći po 6, a na četvrti 9 darovah, bjaše za razdieljivanje istih dan 22. ožujka ustanovljen.

Dan prije obznaniše učitelji učenikom, da će se sutra nagrade razdieljivati, na koji se dan učenici u jutro u školskih sobah sakupiše, a iz ovih sa svojimi učitelji u župsku crkvu k službi božjoj uputiše. Nakon službe božje, koju je veleč. g. kotarski nadziratelj pučkih učionah dr. Franjo Šagovac obavio, uputiše se svikolici učenici u preparandijalnu dvoranu, koja je u tu svrhu shodno priredjena bila, i gdje su na stolu poredanu darovi na učenike čekali. Po maloj stanki, pod kojom se je ravnatelj prozivanjem imenah o nazočnosti svih učenikah osvjedočio, stiže u dvoranu spomenuti veleč. g. kotarski nadziratelj praćen veleč. g. kateketom G. Jaićem. Pri ulazu bjahu ova gg. od učiteljah i učenikah radostno pozdravljena, a veleč. g. kotarski nadziratelj prihvati rieč, koju su učenici napetom pazljivošću slušali, te je popularno i jasno mladeži predočio, kako je srećna, što joj se roditelji, učitelji i mnogi ini ljudi, pače i ista uzmožna gospoda za vremenitu i vjekovitu sreću tako otčinski brinu i njihovu se napredku raduju. On ju nagovaraše nadalje, da u svakom dobru i u buduće sveudilj napreduje i ovim svojim skrbiteljem i dobročiniteljem vazda zahvalna bude, a to će biti, ako se za njih pobožno moli, njihove nauke, savjete i opomene sluša, i njim se u svem pokorava. Napokon obodri i one, koji danas nikakove nagrade postići neće, da neklonu duhom, nego da u buduće svoju pomnju podvostruče, i tim već prvom budućom prigodom nagrade zavriede. Po tom razdieljivaše

Digitized by Google

poredomce nagrade vlastitom rukom veleč. g. kotarski nadziratelj, kako je imena odlikovanih učenikah ravnatelj iz počastne knjige čitao.

Poslje razdjeljenja nagradah i odličnicah prihvati rieč ravnatelj, te pošto je učenike na zahvalnost pram svojemu visokomu dobročinitelju i inim svojim skrbiteljem, kako takodjer na neodložni posluh i pokornost pram učiteljem i starijim jedro potakuno, naglasi u primjerih, da nesmijemo nikada zaboraviti, kako nam valja u dobru napredovati i krepost slieditи, jedino zato, jer je to u sebi dobro i Bogu dopadno, svakoga se zla pako čuvati, jer je u sebi griešno i Bogu mrzko. Nadalje jim dade naputak, kako imaju ove darove u liepoj uspomeni čuvati, odnosno upotrebljavati i njimi se koristiti, a završi sa svimi nazočnimi usrdnom molitvom za dug život, zdravlje i blagostanje visokoga dobročinitelja škole i mladeži, poslje koje stotinu glasovah uzkliknu radostni „živio“ preuzvišenomu g. biskupu. Tada odpusti ravnatelj sve učenike na školski praznik. — Blagi čitatelju! Ti nećeš tražiti, da ti potanko opisujem radostna osjećanja, koja su se onom prigodom na mladjanih licah odsievala, i poprimljene dobre odluke, koje su u vedrih očijuh djece blištale. Ti ćeš i sam znati, da su slične svečanosti od velike važnosti za cieli život djece, i da će jih se ona u raznih zgodah i nezgodah života milo sjećati te poprimljene dobre odluke ponavljati si, jer se ovakovi utisci duboko uvriežu u dušu djetinju i nikakova jih moć nemože kasnije iz duše izbrisati. Ti ćeš nadalje iz toga vjerovatno zaključiti, da će mladež u buduće rado i s velikom pomnjom školu polaziti, a učitelji pri školskoj obuci toli potrebno natjecanje lasno podhranjivati, i nećeš se doista u tom prevariti. — Završujem pak gorljivom željom, da bi mnoga — pače da bi svaka učiona u našoj liepoj, nu u pučkoj prosvjeti jošte dosta nazadnoj domovini ovakove budne i velikodušne promicatelje stekla i ovakove svečanosti često svetkovala.

— ć.

Viestnik.

— G. Vjekoslav Plut (misionar) namj. žup. u Stillwater-u, u pokrajini Minnesotta u sjevernoj Americi (sdružene države amerikanske) pošilja nam u zamjenu školski list, koj izlazi u Cincinnati-u pod naslovom: „Katholisches Schulblatt, Monatsschrift für Volkserziehung und Volksunterricht.“ Ciena je 1 dollar i izlazi svaki mjesec jedan svez jak dva arka. U tom listu ima mnogo zanimivih stvarih, te ćemo u budućem broju (jer smo upravo taj čas dva svezka primili) našemu učiteljstvu njekoja priobćiti.

— G. Vjenceslav Mařik učit. ovdašnje gl. učione poziva na predplatu za treću knjigu „Vienca“, koja će sadržavati „Zemljopis trojedne kraljevine“. On je namienjen ponajprije učiteljem i mladeži narodnih naših učionah. Ovaj zemljo-

Digitized by Google

pis sačinjavat će zajedno treću knjigu toga „Vienca“. Imat će 7—8 tiskanih arakah u onoj veličini, kao što je drugo izdanje prve knjige „Vienca“ te će joj biti priložen točan nacrt grada Zagreba i zemljovid trojedne kraljevine. Knjiga će izići koncem lipnja t. g. i stojat će 60 nov. — Tko si kani knjigu tu pribaviti, neka se piscu prijavi do 16. svibnja t. g., jer će se samo toliko primjerakah tiskati, koliko bude predplatnikah. Tko sabere 10 predplatnikah, dobiva jedan exemplar badava.

— Kod sv. Barbare nad Križovljani obavljen je due 29. ožujka t g. prvopoljetni izpit, koji je tako uspio, da su prisutni gosti podpuno svoje zadovoljstvo izjavili. Imenito je pogl. g. Josip pl. Pastory, mjestni škol. nadziratelj pohvalno se izrazio o liepom napredku mladeži te podielio više skupocjeno vezanih knjigah, srebrnih i papirnih novacah medju odličnije djake, školskoj knjižnici pako podario njekoliko poučljivih knjigah.

— Kako nam naš dopisnik iz Varaždinskih toplicah javlja, posjetio je 4. o. m. presv. gosp. Drag. pl. Pogledić administ. vel. župana varaždinskoga učionu tamošnju, te na prvi mah opazio, da je premalena i pretiesna. Soba učevna je po prilici 4½ hv. duga, 3 široka a 8′ visoka, i tu se nalazi 120 djece!! Da tu nije moguće željen uspjeh u obučavanju postići, poimence pako zadaće izradjivati, pisanje i računanje, bjelodana je stvar. U obćini ima do 400 sposobnjakah; kakova dakle prieka nužda, da se primjerena sgrada podigne. Učenici prvoga razreda sjede većinom na klupčicah bez naslonjača, držeć knjigu u ruci itd. — Presv. gospodin uvidi sve te mane te uputi obćinu, da ima školsku sgradu povećati i jednoga podučitelja jošte namjestiti. Bog bi dao, da se to što prije izvede. —

— Upravo je 10. o. m. izašao br. 6 „Bosiljka“ te se odlikuje liepimi članci za našu mladež.

Natječaj.

U Javoranju dvorske satnije [sl. c. kr. 2. bansk. puk.] m. grčko-iztoč. učit. s god. pl. 144 st., slob stanom, vrtom od 1 rali i 6 hv. Prijavit se treba do 31. svibnja t. g. na sl. c. k. dvorsku satniju. —

Promjene.

Imenovan je O. Capistran Barbarić reda sv. Franje misnik privr. kateketom u Samoboru. — Umro: Norbert Ježek učit. u Bednji.

Čovjekoljubiv poziv na učiteljstvo!

Poznato je p. n. čitateljem ovoga lista, da je revni učitelj Josip Rožić u Dubravi ovaj viek s boljim zamienio. Poradi dugotrajne bolesti pokojnikove pala mu je obitelj u velik dug i dosljedno biedu. Zaklade za mirovinu neima. s toga kukavna udova i siromašna djeca appeliraju na milosrdje sudrugovah pokojnikovih. — U to ime prosimo čovjekoljubivo učiteljstvo i prijatelje našega stališa, da dobrovoljnimi prinesci sirotinji u pomoć priskoče. U svakom okružju školskom mogao bi tko od gg. učiteljah dobrovoljnih prinesakah sabrati te dotičnu svotu ili preč. g. Stjep. Mlinariću kanoniku sv. Jerolima, podj. i žup. u Dubravi (pošta Vrbovec) ili na ovo uredničtvo poslati. Pomozite polag mogućnosti, bit će Vam velika zadušbina pred Bogom!

Ured. „Napredka.“

Uredjuje: **Stjepan Novotny.** Naklada i tisak: **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 9. U Zagrebu, 1. svibnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Možemo li bez pomoći roditetjske valjano napred stupati u obučavanju?

Važnost ovoga pitanja mislim da mora svakomu učitelju i gojitelju, kao prvi stepen naobraženja pred očima lebditi, jer bez valjane uprave roditeljske s djecom, pa naše slabo, ili nikakovo sporazumljenje s roditelji — malo će biti učiteljah, koji će u svom poslu do užudjene svrhe doći.

Imade doduše i onakovih, koji neuvažuju ove istine — te djecn svoju smatraju kao kakova majmuna ili rekruta, kojega njegov stražmeštar po tratini amo tamo vrti i okreče, da mu poslje tielo poput makine bude. Ali drugčije bi to imalo biti izmedju učitelja i djece; on mora da ponajprije pozna srdce onoga, koga će obučavati, a to će tim lasnije postići, ako se s roditelji svoje djece lično upoznade, tim će zadobiti ljubav i štovanje od svojih učenikah, pošto ovi opaze, da njega njihovi roditelji poznadu, štuju i rado imaju. Od tuda imade se glavnim načelom poprimiti: roditelji u odgojenju i rukovodjenju djece svoje treba da učitelja živo podpomažu, od sve nevolje bar da mu kojim zlim primjerom nesmetaju, da se neruši ono, što je on težkom mukom sagradio. Tako n. pr. zaludu bi učitelj zbiljno preporučivao učenikom red, čistoću, poslušnost, zahvalnost i dobro vladanje, — ako mnogi roditelji svojoj djeci dopuštaju koju to, kako se kaže, neotesanost, te mahnu glavom i skrenu rameni ili se svemu tomu prostodušno nasmiju. — Zaludu neka učitelj

Digitized by Google

svojski opominje djecu, da rano ustaju, da se Bogu mole, da se iz zadaćah svojih marljivo i brižljivo pripravljaju — ako roditelji radje vide, da se djeca bezposlice u kući bave, ako se sami nikada pred djecom Bogu nepomole. — Zaludu neka učitelj iz sve snage trubi učenikom važnost i korist nauka i neka se svojski pobrini, da jim učenje kao očitu sreću i naknadu inoga truda predstavi — da im ga, što se više može, osladi, — ako roditelji neće da znadu ljenštinu u djetetu bolje nagraditi, nego ako ga njekoliko danah od polazka škole kod kuće zadrže, nemisleći pri tom, da djeca tim načinom u svojih naucih nazadna postaju, a da joj tim polazenje škole biva u obće dosadno i nevažno.

Učitelj neka preporučuje djeci koliko mu drago, da čovjek svoje zdravlje čuvati mora, opisujuć joj sva zla, koja bi jih mogla iz nesmotrenosti njihove postignuti, n. pr. da djeca nejedu nezrela voća; da nejedu više, nego što želudac treba; da nepiju vina, a još manje rakije itd.; ako s druge strane gledati mora, kako stariji sve protivno čine, dapače jošte i sile diete, da pije vino, ili drugo žestoko piće, raduju̇ći se tomu, ako svoje diete opiti mogu. U koliko će dakle ovdje prudiiti učiteljeva opomena? — Promatrajte! — Učitelj neka drži za svetu dužnost svoju, da sebi povjerenu mladež iskreno ljubi, i o blagostanju te boljku njezinom se skrbi, da učini, kako će iz mladeži postati sposobni i krepki za život ljudi, da se obazre na njihovo vladanje i izvan škole, pa sve mane, koje opazi, da ukorava i izpravlja; roditelji pako da mu to upišu u grieh, kadšto baš vapijući. — Učitelj neka netrpi, kada čuje, da se je diete razgovaralo možebiti o kakovih razkoših, da je iz lule pušilo itd.; — nu začudit će se, kada od istoga djeteta čuje, da je to sve bivalo sa znanjem i dopuštenjem njegova otca — koji je isto tako radio — itd. Učitelj obično mora ovdje zaniemiti te posve vjerovati, da ovakovi roditelji upravo na to idu, kako će iz same, prekomierne ljubavi djecu svoju i tielom i dušom u propast sunovratiti.

Kuća i škola neka rukovode diete tako, kako će se ono i samo u odgojenju svom razvijati i snažiti, — dakle najviše je nastojati oko toga, da se kućevno odgojenje poboljša, jer ovo se je u novije vrieme sasvime izopačilo.

Rekao sam u početku, da je veoma važno i svrsi shodno, da se učitelj s roditelji djece svoje pobliže upozna; da znade i presudi,

Digitized by Google

gdje mu treba kod njihove djece započeti, t. j. razmatrati, u koliko je kućevno odhranjenje na diete dobro ili zlo djelovalo. Opazi li on, da su roditelji pošteni, učtivi, marljivi i blagi ljudi, tu mu neće trebati mnogo misliti, kako će možebiti mane kućevne u djetetu izpraviti moći, — nego sámo diete pokazat će mu prvih danah već, da li teži za školom i naukom; da li se veseli, što je u krug raznovrstnih drugovah stupilo; da li težko ostavlja otčinsku i obiteljsku kuću, — jer ga brižljiva majka, dobromisleći otac, već od mladih danah na taj put pripraviše. A kada dodje učitelju sgoda s ovakovimi dobrimi roditelji sastati se, pohvalit će jih i pred djetetom, da mu je milo, što je njihovo diete dobro, a buduć zna, da su i oni dobri i pošteni, te zato se neka i nadaju, da će doživjeti slast na djetetu svomu itd.

Obično se kaže „jabuka nepada daleko od drveta“ — dobri roditelji radjaju dobru djecu, a zli i opaki opaku. —

Imade žalibože i takovih roditeljah i starijih, kojim je škola i učitelj trn u oku. — Već od rane dobe plaše diete sa školom, kao kakovim mučilištem, a učitelja jim predstavljaju kao grabežljivu kakovu i ljutu zvier. — Imade velim takovih, koji, kad jim je pošiljati diete u školu, sciene jadni, da jih je tada postiglo najveće zlo na svietu; tu jadikuju, tuže se, psuju i ruže i pred istim djetetom. Kada jim ovako diete iz škole kući dodje, na mjesto da ga ljubljeno upitaju: kako mu se dopada škola, drugovi, učitelj — i što si je sve zapamtio itd., a oni ga sa prišavci izsmjehavaju, dodavajuć kojekakovih riečih. Tim načinom dakako takovo kukavno diete služi jim na ruglo. Sada hoćeš, nećeš, (pošto roditelji uvidjaju, da jim je djetetu škola i nauk bezkoristan), deder pobro! što će ti tu pruditi svi napori Ciceronovi; kako će se učitelj moći tim djetetom okoristiti?

Jedan dan dodje mi njeki djačić u školu sasvim snužden. Opazio sam odmah kod ostale djece, da se je nješta u školi poremetilo; upitam dakle, šta se je sbilo? — Ali opazim u trećoj klupi jednoga, koji plače. — Upitam ga, šta mu je? — Tada mi odgovori: „Ja neimam više knjige, moj otac bacio mi je jučer na veće knjigu u peć,“ pa pukne jošte većma plakati; utješiv ga malo, kažem mu, neka neplače, da ću mu dati opet novu knjigu, i time ga malo umirim. Razabrao sam dakako kašnije, kako njegov otac netrpi, da se knjigu uči, nego hotijaše upotriebiti si sina kod svoga posla, nu mali

Digitized by Google

mu se izgovaraše sa svojom zadaćom, pa eto, rad toga izgubi knjigu. Ne za dugo dobih sgodu s rečenim otcem sastati se; upitao sam ga dakle: zašto je to i to tako učinio bio? — Ujedno ga opomenuh na svetu dužnost roditeljsku, koju svaki roditelj sa svojom djecom u mladoj dobi imati mora; upiljih mu u mozag, da je grieh učinio, zatim da li ga neboli plač djeteta, komu je nepravednost tim načinom prouzrokovao; - nisam propustio izrazit svoje sažaljenje pred njim, da mi podkapa ono, što mi je sveta dužnost graditi, — ujedno mu objavih, da su mu radi toga čina djeca u školi nemilosrdni sudci bili itd. I gle! čemu se nisam nadao, to sam u istinu opazio. — Taj otac postao je kasnije liepim primjerom dobrih otacah; on je obljubio svoga sina više no ikada, bdio je pozorno nad tim, da uviek marljivo i točno školu polazi, a kada bi mu kući došao, uviek bi ga zapitkivao, šta je učio, pisao itd., te je kod kuće diete sjećao na zadaće itd. meni pako postade vrli prijatelj.

Nu s toga baš je i nuždno, da učitelj često obći s roditelji, i da se s njimi sastaje; da nastoji dobrim zahvaliti, a da gleda neznalicam izbiti iz glave njihove kojekakove predsude i bedaste misli; — jer, pošto ovakovi uvide, da se sbilja učitelj za dobro njihove djece skrbi, to će jim se razpršiti magla izpred očijuh, te će uviditi, da je u istinu škola zato, da se u njoj pripravljaju ljudi za budući svoj život. Dakle, dok se god nepopravi domaće odgojenje i u prilog nepristane uz školsko, neima ni govora o uspješnosti učione. Težko je djecu, u kojih je u srdcu zloća dubok korjen uhvatila, na pravi put izvesti. — Mi učitelji uvidjajmo, da nam tom prilikom valja biti na oprezu, da dan i noć mudrost i uztrpljivost od Boga molimo, kako da neprijatelju nepodje za rukom nov kukolj medju pšenicu posijati. Ali nam je nuždna roditeljska pomoć. Roditelji i učitelji, ako im blago njihove djece istinito na srdcu leži, netreba da se uztežu uzajemno sbližiti se, spoznati i sprijateljiti, jer odtuda će prava olakšica i spasonosna pomoć u trudnom djelu odgojenja za oboje proizići.

Blago domu, gdje otac i mati u liepoj slozi blagostanje djece svoje uvidjaju! — Roditelji su odgojitelji poroda svoga. — Ako su oni odgojenje djece svoje u nječem i predali drugim, imaju ipak snositi veću polu tereta. U mjesto, da rad nepristojnosti dječije — ako se gdje kakova pojavi — učitelja krive, bolje će učiniti rodi-

Digitized by Google

telji, da povod u sebi traže. Tražeć ga učitelji u sebi, a roditelji u sebi, svaka će strana izpravljati, gdje nadje, da je pogriešeno. Tako ćemo u svem bolje napredovati, ako nas bude rukovodila sloga, jer „gdje je sloga, tu je i božji blagoslov.“

Blago svakome selu, dà i svakoj državi, gdje se roditelji učitelji i upravitelji škole otčinski za blagostanje mladeži svoje brinu! Blago njim! ako oni dostojanstvo svoga zvanja podpuno osjećaju, te sdruženimi silami isto tako mudrust u izboru svojih učiteljah, kao i u obdržavanju prikladno načinjenih školskih zakonah zasvjedočavaju. Liepo je kazao njekada Aleksander I. ruski car, kad no mu je njeki stališ hotio podići vječit spomenik. „Ja neželim šta takovoga, što će se u začetku samo od sebe srušiti, a stajati golema troška, već želim i držim si za velik ures i diku, da se koja čestita, te čestitimi učitelji i upravitelji providjena škola podigne, pa da za ovih čestito uzdržavanje i ja moj darak priložim.“ —

Tko nevidi uzvišenost i čovjekoljubje za žive ljude u ovih mislih?! Nije li bolje, i neće li to slaviti svoje osnovatelje bolje i kod potomakah, nego jedan u sebi niem, i za vrieme razpadajući se spomenik?! — *Fr. Valpotić.*

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

IX.

O vodozemcih.

U bari živi mnogo raznih životinjah, koje su proljećem osobito živahne, te se jutrom i večerom glase. To su žabe i krastače.

Premda to nisu ugodne životinje, te se mnogim upravo gade, mi ćemo jih ipak pobliže promatrati. Toliko ćete odmah opaziti, da žabe i krastače nisu ni sisavci, ni ptice.

Imenujte glavne biljege sisarah i pticah! — Žabe i krastače pokrite su takodjer kožom, nu ta je gola — ali sluzava. Koje su glavne česti žabe? Glava, trup i četiri noge (od kojih dvie stražnje zovu se kraci). Motreć glavu naći ćemo, da imade gornju i dolnju čeljust. Otvorimo li čeljusti, vidit ćemo da u gornjoj čeljusti i nebcu

Digitized by Google

imade mnogo sitnih i oštrih zubih; nu na dolnjoj čeljusti neima jih. Što sam rekao Pavle?

Iztražujmo jim sada osjećala! Na glavi vidite oči. Ali sve česti oko očine manjkaju, do dolnje vedje. Na gornjoj čeljusti opažate i nozdrve. Gdje su pako uši? Nevidimo nikakova uška, pa ipak žaba čuje. Pamtite: žaba ima uši sa svake strane glave, kao i sisari i ptice, ali pod kožom. A zašto? Nebi li joj na uška voda ulazila? Žabe imadu takodjer jezik, nu taj mjesto, da je kao kod drugih životinjah straga, srasao je u njih spreda. Opip je u žabah takodjer slab. Koliko imade žaba osjećalah? Kako su ta osjećala ustrojena?

Kako su ustrojene noge u žabah? Na noguh imadu prste sa plivačnicami, nu bez nokatah. Opipate li hrbat žabe, zamjetit ćete, da ima hrbtenicu, ali neima rebarah. Sisari i ptice imadu crvenu toplu krv; u žabe je pako krv crvena, nu studena. Kazujte sada sve, što ste o žabi naučili! Žabe imadu okostnicu, crvenu, studenu krv, dišu plućima, imadu pet osjećalah i glase se kreketanjem. — To isto moći je kazati o krastačah i gušterih.

Iz svega ovoga vidite, da žabe, krastače i gušteri sačinjavaju posebni razred životinjah. Buduć ove životinje živu na zemlji i u vodi, zovemo jih vodozemci. Što sam rekao? Ponovi Mirko!

U žabe su stražnje noge dulje od prvih, te njimi skakuće i tim se razlikuje od krastače. U krastače je opet koža pokrita bradavicami, dočim je koža u žabe gladka. Njeke vrsti živu više u vodi, druge opet više na kopnu. Tako n. pr. poznati vam hvojnik najviše živi na drveću; krastače pako uvlače se u podzemne vlažne rupe.

Žabe i krastače nesu jaja, koje su crnom sluzi obavite. Proljećem naći ćete jih na vodi, gdje se sunčanom toplinom iz njih legu mladi. Nu nepostane iz jajah odmah mala žaba, već životinjica, crna, repata, posve nalik ribici. To su vam tako zvani mrmoljci ili crnoglavci. Kad poodrastu pomâljaju jim se najprije zadnje noge, onda prednje, a repa nestaje; onda istom izgledju kao žabe. Četvrte je godine istom žaba savršeno izrasla. Žabe hrane se bubami a koriste tim, što služe drugim životinjam za hranu, pa što ljudi od njekojih vrstih krake (butiće) jedu.

Pitat ćete sada: gdje su žabe zimi, kada se voda smrzne? Pod zimu zavuku se u glib na dnu vode, te posve obumru, a mogu se i smrznuti u glibu; nu čim se pojavi proljeće, te topli sunčani traci

Digitized by Google

probude lišće i cvieće, poćute i ove životinje, da je zima prošla, i da se proljeće slavi. Sve se onda probude, te oglasuju se krekom. Kako se preobrazivaju žabe? Čim se hrane? Čim koriste?

Kako sprovadjaju zimu?

X.

O barežnicah.

U barah uspievaju takodjer razne biline. Evo vidite trsku. Od kojih čestih sastoji se? Od korena, vlati. Na vlati vidite cviet raztresit, nalik metli; stoga se zove metlica. Kako je visoka vlat? Preko 6 stopah. Što se nalazi oko vlati? Lišće. Kakovo je lišće? Travasto. Kakova je vlat? Koljenčasta i šuplja. Iz ovih biljegah vidite, da trska spada u vrst travah. Čemu se rabi trska? Trskom se pokrivaju kuće i drveni tavani pošivaju, da drži liep. Od nje prave si takodjer tkalci cievke.

Sita (Juncus conglomeratus) vam je već i odprije poznata. Kakova joj je vlat? Okrugla i bezlistna. Kakav je cviet? Kitica. Svaki cvietak ima po 6 prašnikah s jednom plodnicom. Plod biti će tobolac sa više sjemenkah. Od site plete se razna roba, a od srčike se prave žižci ili stienji za svjetiljke i druge igračke.

Uz situ raste evo kornjačica (Alisma plantago) bodkasto-srdcastim lišćem. Cviet je takodjer metličast, pa dvospolan. Lišće kornjačice veoma je ljuto; metne li ga tko na golo tielo poprištit će mu se.

U ribnjacih nalazi se često lokvanj (Nymphæa alba). Lišće ima veliko, okruglo, zarezano, koje pliva na vodi. Cvietak je velik s čaškom od 4 lapa, a u njoj ima više redovah bielih laticah i žutih prašnikah. Opišite sada lokvanj!

Motrimo jošte divlji sabljić ili divlju peruniku (Iris pseudacorus.) Čemu je nalik lišće? Sablji. Kažu, da je sabljasto. A kako je namješteno? U dva reda. Cvietak je šestocjepan i neima čaške. Tri su ciepca veća i napolje sagnuta, a tri kraća te unutar skučena. Ovdje vidite 3 prašnika, a plodnica stoji pod ocvjećem.

Ponovi to Milivoje!

Sve ove biline rastu po barah i ritovih, s toga jih zovemo ba-

Digitized by Google

režnice. Opetujmo sada, što smo naučili o bareznicah! Što znate kazati o trski? Kakovo lišće imade sita? Opišite kornjačicu, divlji sabljić! Kako zovemo sve ove biline? (Dalje će sliedit.)

Crtice

iz povjestnice obučavanja i odgojivanja.

Napisao Mijat Stojanović.

(Konac.)

Osim Felbingera, koga je carica Maria Terezija god. 1744 pozvala u Beč, da uredi u carevini pučke škole, i koga je car Josip II. usljed stečenih zaslugah imenovao prepuštom kolegijalnog zavoda u Požunu, gdje je isti školnik i umro god. 1788., zasluge su stekli o školi pučkoj u Njemačkoj: Jais, pisac krasnih molitvenikah za djecu. — Stapf izdanjem pedagogike — biskup I. M. Sailer svojom Erziehungslehre für Erzieher — seminarni ravnatelj Overberg u Westphalskoj kao pisac i učitelj — kanonik Kristof Schmidt svojimi spisi za mladež — Job u Bavarskoj — Dr. Graser kao pisac i radenik na polju naobraženosti — Prvostolnik Dalberg, biskup Wessenberg, knez biskup Galura, knez biskup Ign. Demeter, prabiskup Ed. Hille u Breisgau i mnogi drugi vrli muževi. I naši biskupi slavonski, poimence biskup Mandić, puno su nastojali oko pučke škole i obćega pučkoga naobraženja, kao što je i sadašnji veliki biskup djakovački stekao si već neumrlih zaslugah za obću pučku prosvjetu.

IX.

U novije vrieme, odkad su počeli zavadjati sjemeništa za učitelje u Njemačkoj, (prvo takovo sjemenište zaveo je Hecker u Berlinu god. 1748.), još su i sliedeći muževi stekli liepih zaslugah za školu i obće pučko naobraženja, i to protestanti: Stephani, usavršitelj i razprostranitelj učbe nazvane njemački Lautirmethode, po kojoj se uči skupa pisati i čitati; školski savjetnik Dinter, pisac biblije za učitelje i katekizma; Dencel, koj je preradio nazornu obuku; Harnisch, Diesterweg, prvi borac za to, da se emancipira škola od crkve, koji, čini mi se u tom obziru sa ljuskom i jezgru baca;

Digitized by Google

Dr. H. Gräfe, umni pisac u svojoj „deutsche Volksschule;“ Kurtmann, pisac. Izmedju Katolikah: Dr. Becker, koj je popularizirao jezikoslovnu znanost u svojoj Sprachdenklehre; Ludwig Kellner, školski savjetnik sad u Trieru, na polju jezikoslovja odličan i na polju učbe.

Od godine 1848. do sada i u našoj su domovini pučke škole liepo napredovale. Osim viših učilištah, kao što su gimnazije, zavedene su i u nas realke više i niže sa dva i tri razreda, preparandije i mnoge pučke početne i glavne učionice sa tri i četiri razreda, ili su već obstojavše uredjene. I plaća učiteljska ponješto je poboljšana. Preparandije imamo u Zagrebu jednu, drugu u Djakovu. Na nižih realkah u Zemunu i u Petrinji postoji već od njekoliko godinah za upućenike i početne pučke učitelje i učiteljice dvoljetni pedagogički tečaj. Preparandi svršivši dolnju gimnaziju ili realku, slušaju preparandiju, u kojoj se teoretički i praktički pripravljaju za svoje buduće važno zvanje. U Zagrebu obstoji od najnovije dobe na kr. višoj realki preparandija realna. Sve je glede pučke škole na putu napredka, samo valja uztrajati, jerbo smo još daleko od savršenosti.

Pogledajmo pri koncu ovih crticah malko i u budućnost pučke učionice. Zavladalo je od njeko da rečemo 15—20 godinah mnenje, da bi valjalo popustiti svezu, kojom su skopčane crkva i škola. To je želja i nastojanje inih vjeroizpoviedanjah i njihovih sljedbenikah. To će vrieme riešiti; predjimo na što drugo.

Glede nauke u školi teži se, učinit ju prostijom, jednostavnijom. Za tim se teži u Njemačkoj. Do najnovijega, da rečemo vremena gledalo se u školi samo na spoljašnost, na ljusku; učilo se na izust puno riečih i izrazah, puno pravilah i formulah. To je bila jednostranost. Sada se škola više nezadovoljava s ljuskom, nego se gleda na jezgru, nastoji se izobraziti razum, oplemeniti volja, razviti i uvježbati sve duševne i tjelesne sile; sve se bolje uvidja, da pri školskom odgojenju mladeži valja nazorno obučavati, da diete, što uči, i razumije, pojmi, usvoji. Svakako je vele važna ova zadnja doba za pučku učionicu, i obećaje bolju budućnost. Bog bio u pomoć!

Digitized by Google

Osnova

predavanja zemljopisnoga trojedne kraljevine.)*

Prije nego tko od kuće podje, da se po širokom svietu razgleda, valja da si je pribavio znanja i izkustva doma, naime da poznade prije svega dobro i sa svake strane rodno svoje mjesto, okolicu mu, pa i čitavu domovinu, jer po takovu samo moći će s domovinom svojom inostranu i inorodnu sravnjivati te se okoristiti novim znanjem i izkustvom.

Obće je poznato pedagogičko načelo, da se nesmije dalekimi i nepoznatimi stvarmi počimati, nego da se mora popoći od bližega i poznatoga. A to načelo valja i u zemljopisu, te baš zato nesmije se prvi nauk niti u zemljopisu započeti matematičkim zemljopisom, jer ga djaci narodnih učionah nemogu razumjeti. Što to djetetu koristi, kada mu se razlaže, kako je sunce veliko i kako neizmieran broj zviezdah ima na nebu, kad ono nepozna još niti rodnoga svoga mjesta, niti okolice mu? Šta to koristi djetetu, ako se na pamet nauči, da se zemlja kreće oko sunca a mjesec oko zemlje, kad ono neima još ni najmanjega pojma o težini, pritegi i odboju, o spojnosti i košnji tjelesah itd. Što to hasni konačno, ako mu razlaže o raznih stranah svieta, o gorah, riekah, jezerih, gradovih i narodih, a ono nepoznade još niti svoje okolice, svoje domovine, niti njezinih gorah, brdinah i riekah, pa niti svoga naroda, kojega je član i s kojim i medju kojim živi.

S toga dakle nije težko odgovoriti na pitanje: Kako da se ima u narodnih učionah zemljopis učiti? Po našem mnenju imao bi se zemljopis isto tako učiti, kako ga se je učilo samo čovječanstvo. Čovječanstvo, dok je još bilo u djetinjem tako rekuć povoju, nije poznavalo ništa drugoga, do svoga zavičaja i okolice, nego su ga tek razne okolnosti i nužda silile, da se razgleda, kako

---

*) Ovu „Osnovu“ vadimo iz treće knjige Vienca, sadržavajućega „zemljopis trojedne kraljevine“ u narodnoj učioni od g. Mařika, da služi p. n. gg. učiteljem na ogled. Iz ove osnove vidimo, da je pisac udario vrlo umnim i praktičnim putem, da upozna rodnu mladež s njezinom otačbinom. Preporučamo tu knjigu štovanom občinstvu, napose pako narodnom našem učiteljstvu što toplije. Op. Ur.

Digitized by Google

izgleda dalje u svietu. Ovakovim načinom došli su ljudi i u druge zemlje, te i do raznih pustarah, pače i do samoga mora. U pustistinjah nebi vidjeli ništa drugo do nepregledne ravnice, pokrite samim pieskom i kamenjem, a na moru opet samu vodu; kamo god bi pogledali, nebijaše nikakovih vodjah, pa niti putevah, po kojih bi sigurno putovati mogli. Tu jim bjaše prva i glavna briga, ako nisu htjeli, da se na takovu putovanju izgube, potražiti si njekih znakovah, pomoćju kojih bi se na putu ravnati mogli. A te znakove našli su na nebeskom svodu. Sunce, mjesec i zviezde bjahu jim odsele sigurni vodje i pratioci na putu, pa s toga su brižno nastojali, da se njimi što bolje upoznadu.

Ovo mi bjaše temeljem i osnovom, kada sam počeo pisati: *Praktičko podučavanje u zemljopisu trojedne kraljevine.*

Ponajprija dakle nastojim, da upoznadem djecu sa školskom sobom, kakova i kolika je? gdje li je i što li je u njoj? onda narišem na tabli pod školske sobe, naznačiv zajedno, gdje su vrata, prozori, peć, klupe itd.

Soba, iz koje izlazim, jest drugi razred uzorne glavne učione u Zagrebu, a nalazi se u drugom katu. Ovaj obris može se dakako samo kao nacrt poda predočiti.

Kada su se djaci upoznali nacrtom poda školske sobe, izidem na hodnik, a od ovuda dalje u pojedine razrede, i to sve dotle, dok se nesastavi podpuni nacrt poda svih prostorijah školske sgrade. Kad se sve ovo svrši, nariše se školsko dvorište, kasnije sve glavne ulice, a napokon i obris ciele domovine. Poznavanje ciele domovine neka bude u dalnjoj obuci u zemljopisu izhodište u poznavanje Austrije i dotično ciele Europe.

Kada smo mladež već tako daleko doveli, da joj možemo predočiti zemljovid Europe, valja joj tada pokazati istu na zemaljskoj kruglji u savezu s drugimi stranami svieta. Onda istom može se početi sa matematičkim zemljopisom.

Pita se sada, u kojem da se razredu počme predavati zemljopis?

Mislimo, da je najbolje, ako se temelj ovomu predmetu položi već u drugom razredu; tu neka se djaci upoznaju sa školskom sobom, školskom sgradom, rodnim svojim mjestom i njegovom okolicom.

Ako su se djaci već u prvom razredu, kao radi zabave više

Digitized by Google

učili risati, ako se u risanju još i u ovom razredu vježbaju, to će jim biti velika zabava, ako budu mogli sve ono risati na svojih tablicah, što jim učitelj na školskoj tabli pokazuje.

Ima li rodno njihovo mjesto pravilnih ulicah i trgovah, i nije li preveliko, pa i djeca ga sasma poznaju, može čitav njegov obris narisati na školskoj tabli. Ako je pako rodno mjesto nepravilno ili odviše veliko, te djeca nebi mogla sve ulice poznati, to može učitelj narisati najpoznatije i najznamenitije ulice u savezu sa školskom sgradom, a ostalo samo po prilici naznačiti.

Usljed toga kako se nacrt rodna mjesta širi, treba da učitelj taj nacrt sve na manje i manje na tabli riše.

Pošto su se djeca upoznala s rodnim mjestom svojim, počet će učitelj crtati najbližu okolicu, pa tu neće više risati nacrt poda rodnoga mjesta, nego će ga samo naznačiti malim kolobarom. Takovim znakom bilježit će i sva mjesta ciele okolice, pripoviedajuć djeci sve, što ima u njoj važna budi po poviest, budi inače.

Sve ovo trebalo bi, po našem mnenju, učiti u drugom razredu, a stoprv u trećem razredu mogao bi učitelj početi upoznavati djecu s domovinom.

Pošto su se djaci već upoznali s okolicom rodnoga mjesta, to će učitelj sve ovo u trećem razredu u kratko opetovati, gdjegdje razširiti i nadopuniti, pa kad je s tim gotov, naznačit će medje županije ili pako odmah ciele domovine, opisati sve poveće rieke, gore, gradove itd. Sve ove stvari, kao i šume, kupelji, vinograde, staklane, ceste, rudnike itd. naznačivati će učitelj posebnimi, zato već odredjenimi znakovi. Kod gradovah pako i razvalinah, selah itd. valja da učitelj pripovieda sve, što znade o njih budi iz poviesti, budi što je o njih još sada važna.

Vrlo bi shodno, pače vrlo nuždno bilo, da učitelj prije, nego što počme ovimi stvarmi, dovede djake svoje na koje obliže brdo, te jim od ovuda točno naznači sve četiri strane svieta. U obće mora učitelj što više nastojati, da mu se djaci znadu svuda i na svakom mjestu iznaći i orientirati; to bo je glavni uvjet u zemljopisnoj nauci.

Bilo bi još i to koristno, da djaci, iduć na razne šetnje u domaćoj okolici, po naputku samoga učitelja rišu i bilježe, kako i gdje koje mjesto leži.

Ovakove šetnje mogao bi učitelj još za koješta drugo upotrie-

Digitized by Google

biti. Tako bi n. pr. mogao s njimi čitavu okolicu razviditi s gospodarskoga, vrtlarskoga, šumarskoga i rudarskoga obzira, pa bi tako mogao vrlo lahko pokazati učenikom sve znamenite životinje, bilje i rude. A ovo je za djake vrlo koristno i važno, jer bi, proučivši svoju okolicu u svakom obziru, mogli druge krajeve i zemlje s njom laglje sravnivati, te tako svoje nazore jače razširiti, nego ikojim drugim načinom. Možebiti, da će nam se prigovorit, da toga na jedanput odviše zathievamo; na takov prigovor odgovaramo, da je bolje i koristnije, kada se svaka stvar na svojem mjestu razloži i presudi, nego da ju samo napose djakom predočujemo na drugom mjestu, gdje nam treba kojekakva široka opisavanja, kojim nikada ili barem riedko kada postizavamo, što bi inače vrlo lasno dohvatiti mogli, kada bi o stvari na pravu njezinu mjestu govorili. Najgore je pako, kad se moraju djaci ovakove stvari, kojih ima u njihovoj okolici u izobilju, iz knjigah učiti, gdje mjesto stvarih stoje samo mrtve rieči i opisi; knjigu prirode nemože nijedna druga knjiga nadomjestiti. Knjigami i sbirkami prirodnimi popunjuje se samo ono, što se nemože mladeži u samoj naravi pokazati. Tek onda, ako je mladež proučila sve one stvari, što jih u naravi naći može, lasnije će razumjeti knjige i prirodne sbirke.

Osim toga treba djake i na to navoditi, da sami sravnivaju jedan kraj s drugim, da iztraživaju, u čem su si dva kraja slična, i po čem se opet razlikuju. Neka djaci nadalje razmatraju, kakovih ima sve domaćih ili drugih životinjah u kojem kraju, što ima u njem znamenita iz kojega prirodnoga carstva? Neka motre, kakova je gdje obrtnost, trgovina i zanat i kojim načinom bi se sve ovo podići i bolje razviti moglo.

Nauku u zemljopisu vrlo bi unapredilo to, kada bi se mladeži predočiti mogli plastički zemljovidi rodnoga mjesta, okolice mu, županije, pače i čitave domovine; nu ovakovi zemljovidi morali bi se, koliko je moguće praviti upravo pred očima djakah. Plastički nacrt poda, školske sobe i čitave sgrade mogao bi se lahko sastaviti iz četverouglastih malih komadićah drva; isto tako dalo bi se takovimi komadići predočiti i sve na podu nalazeće se stvari. Vještu učitelju nebi ni to bilo težko, da si sličnim načinom sastavi plastičku sliku i onoga grada ili mjesta, gdje mu je učiona i gdje počima svoju zemljopisnu nauku.

Digitized by Google

Teže bi mu dakako bilo, sastaviti plastički zemljovid čitave županije ili domovine. Nu uvjeren sam, da bi mnogi učitelj i ovo izvesti mogao, samo ako mu nebi manjkalo uztrpljivosti i dobre volje.

Plastički zemljovid okolice, županije ili domovine tvori se od tiesta, napravljena od brašna, krede i arabske tekline, ili pako iz tako zvane papirštine (Papirmasche), brdine pako mogu se takovom bojom pojadisati, kakovu imade upravo kamen ili ruda, od koje je onaj brieg sastavljen. Vode označuju se položenim staklom, pod kojim se nalazi plavi papir; trava pako tanahnim mahom. U ostalom treba nastojati, da se sve ovo točno slaže s pravim površjem one zemlje, koju bi imao taj plastički zemljovid predstavljati.

Vrlo bi koristno bilo, da se kod nas izdade slični plastički zemljovid trojedne kraljevine; ovako mogao bi si ga svaki učitelj nabaviti i polag njega svoj za školsku porabu opredieljeni veći zemljovid sastaviti. —

U četvrtom razredu imalo bi se popuniti i razširiti sve ono, što se je u drugom i trećem razredu nješto kraće predavalo, pa bi se imao ovdje osobiti obzir uzeti na prirodopisne i zemljoznanstvene odnošaje ne samo najbliže okolice, nego i čitave domovine. Iza toga valjalo bi, da se započme sa zemljopisom Austrije, zatim sa kratkim pregledom Europe i ostalih stranah svieta.

Dopisi.

Iz Rieke. — Dne 28. i 29. ožujka t. g. bjaše javni izpit (prvoga poluletja) na ovdašnjoj gl. hrvatskoj učioni, komu su prisustvovala preč. g. Ivan Fiamin, kot. škol. nazornik i veleuč. g. Ant. Mažuranić, ravnatelj gimnazije, kao privr. ovomjestne gl. hrv. učione. Kod toga izpita moglo se je opaziti, da su djeca kroz sva četiri razreda prilično odgovarala. — Za želiti bi ipak bilo, da se u IV. razredu u buduće barma po koje pitanje iz naravopisa, naravoslovje, i zemljopisa na učenike stavi; ona pako slovnička pitanja, koja spadaju na učenike III. razreda u prvom poluletju, da se posvema izostave. U III. razredu pako da budu pitanja više praktična, te se tim odstrani sumnja, kano da je učitelj trećega razreda nastojao djecu na pamet naučiti ono, što će na izpitu pitati. — Malo da nisam zaboravio napomenuti, da je g. učitelj III. razr. na izpitu u fraku paradirao, kao obično kod svake velike svečanosti. — U drugom razredu se je opazilo, da ima više učenikah, koji nisu dovoljno za taj razred pripravljeni: što se jedino pristranosti prijašnjega učitelja u grieh

Digitized by Google

pripisati ima. — Konačno ima u I. razredu djece, koja za učionu ni sposobna nisu, čemu bi se najlaglje kod upisavanja doskočiti moglo; nu — da ovi kao i oni, koji — su kasno primljeni učitelju posao otegoćuju, a ostale u napredku prieče, netrebam pobliže razglabati.— Kad smo već kod gl. hrv. učione riečke, neće biti s gorega, da koju riečicu i o njezinoj sgradi progovorim, koja je za učionu sasma neshodna. Školska sgrada gore rečene gl. hrv. učione leži navrh velikoga trga, medju veoma uzkimi ulicami; jedna od ovih vodi k sv. Vidu, a druga pako „contrada dell' arco romano" u stari grad, gdje su starodavna rimska vrata; te su ulice, kako rekoh, jako uzke, a k tome visoke kuće 3 do 4 kata, koja visina brani, da nikada sunčani traci neobasjaju ni nerasvjetle sobe školske za prvi razred; sve su druge sobe razredne prilično svjetle, ali u prvom tmici nikada kraja ni konca. Što dakle učitelj raditi može, kada je kišovito vrieme ili naoblačno nebo? tada čitati nije moguće ni pisati, jer je tamno. On mora dakle više školskih urah kroz godinu sprovoditi pripoviedajuć pripoviedke. Istina pripoviedke su koristne, ali kroz pripoviedanje prolazi zlatno vrieme, koje se više nevraća. — *Našinac.*

Na Bregih, 23. trav. 1895. Iz velepouzdana vrela doznadoh, da je kot. sudcu vrbovačkomu pogl. g. Predoeviću pošlo za rukom izposlavati, te sklonuti sl. dubravsku občinu, da se je izvolila izraziti, kako je voljna pružiti u ime podpore svojoj toli ljubljenoj i vriednoj udovi učiteljici 100 st., da uzmogne sirotinja barma i ponješto rane, na kojih sada toli gorko pati, izvidati. Nuz to uzeo je na se velikodušni i vriedni preč. g. Stj. Mlinarić, kanonik i tamošnji župnik sve troškove, prigodom pogreba pokojnikova prouzročene. Hvala i slava ovakovim velikodušnim darovateljem i požrtvovateljem! to mora svaka učiteljska duša i nehotice izreći, pa i bojeći se, da ću ote velecienjene gospode čednost uvriediti, ipak moram ih slavno iznieti na vidik; jer su mi čuvstva harnosti i štovanja pretežnija; jer je to vriedno i dostojno; jer će jim barma učiteljstvo svekoliko znati i morati zahvaliti i harno biti. — Onomu liepomu pozivu, da bi naime gg. braća i sudruzi pokojnika I. Rožića, koju krajcaru ucviljenoj udovi žrtvovali, moglo bi se pridodati (doknadno donieti) još i to: da se i na velečastno svećenstvo u ime sirote udove i dječice oko moleće svraća i do neba vapeći i moleći glas diže, da bi i ono darežljivom i posvećenom svojom ručicom milosrdno blagoizvolilo koj novčić sirotćadi podariti, za što bi se u svakom slav. kotaru zauzeo budi koj veleč. g. župnik, budi učiteljski bilježnik, te bi taj milosrdni novčić sakupio i na opredieljeno mjesto odaslao. Onim načinom, da svaki učitelj svojih njekoliko novćićah pošalje, a isto toliko da poštarine plaća, neće moći stvar tako liepo uspjeti; dočim na ovaj drugi način tim bi bolje stvar izpala, što će se upravo sada i k o r o n e i učiteljski sastanci obdržavati. — — *r.*

Digitized by Google

Viestnik.

— U obdržavanih sjednicah gradskoga zastupstva tečajem prošloga mjeseca razpravljano je njekoliko školskih stvarih. — U jednoj sjednici čitan je dopis vis. kr. namj. vieća, u kom se gradskom zastupstvu nalaže, neka se svakiput na školsku dotičnu oblast obrati, kada hoće komu od učiteljah kakovu remuneraciju podieliti, da se ubaviesti, jeda li je prosioc takovu i sbilja zaslužio. To je uzeto do znanja glede zaslugah u učiteljevanju, nu u slučajevih nuždne podpore ili oskudna stanja kojega učitelja izjavi se gradsko zastupstvo, da je kadro i samo prosuditi te dotičnu novčanu podporu doznačiti. — Po odpisu vis. kr. namj. vieća doznačuje se gospi. Ani Majhenki, učiteljici na djevojačkoj gradskoj učioni, koja već trideset godinah na tom zavodu učiteljuje, treća desetogodišnja doplata od 50 stot. — Učiteljice gospoje Maria Lang i Ana Kovačićka zaprosile su isto tako desetogodišnju doplatu, čega radi je pozvano ravnateljstvo gradskih učionah, da dekrete pomenutih učiteljicah dostavi gradskom poglavarstvu, te će se na temelju tih dalnje riešenje preduzeti.

— Preporučamo našem narodnom učiteljstvu knjigu g. V. Pacela, prof. gim. u Varaždinu, pod naslovom: „Oblici književne hrvaštine“ tiskanu u tiskarni A. Lukšića u Karlovcu. Ako ikomu, a to doista narodnom je učitelju treba, da se što bolje upozna sa slovnicom svoga materinskoga jezika; i ova knjižica, koja ima 52 strane, te samo 30 novč. stoji, zasieca u slovničarstvo. Pisac ima njeke osebine, te u pomanjih stvarih odstupljuje od poprimljenih u sadanjoj slovnici pravilah, nu čine nam se, prem se nečuju u govoru naroda, pravilnimi. Svakako je to dobar znak, da takovim načinom svoj jezik glede blagoglasja i logičnosti usavršivati nastojimo.

— Pišu novine, da su u Trstu ravnatelj B. i učiteljica gradske tamošnje učione L., što no bjahu njeko vrieme od službe suspendirani, jer su za zemljopisnu obuku rabili njeku knjigu, u kojoj su austrijanske pokrajine kraljevini Talijanskoj pridružene, lišeni službenom odlukom svoje časti i za učiteljevanje nesposobnimi proglašeni.

— U prijašnjem broju „Napredka“ javismo za školski njemački list, koj izlazi u Cincinnati-u u sjevernoj Americi i koj u zamjenu dobivamo. U jednom svezku nahodimo članke o pravom obrazovanju, o odnošaju kršćanskih roditeljah pram učioni, o njegi crkvenoga čuvstva pomoćju škole, o tatbini, o tom, kako će biti djeca pozorna, o 12 učiteljskih krepostih, školske viesti, smjesice, pjesme kratke pripoviedke za djecu. U prvom svezku ovogodišnjem (tečaj II.) nalazimo članke: razlika religiozne i irreligiozne gojitbe; što je kršćanski odgojitelj; vrag obilazi itd. (1. Pet. 5, 8.); o odgojivanju djece; o praznovjerju; pedagogičke svaštice, školske viesti, sitnice, pjesme i pripoviedke itd. — Odovuda vidimo, da taj katolički školski list donosi većinom pedagogičke članke, neupuštajuć se u posebno didaktičku struku, ujedno pako malimi pripoviedkami može zanimati dječji um i srdce.

— Iz Kraljevice javljaju, da je 11. i 12. travnja o. g. obavljen tamo polugodišnji izpit dobrim uspjehom, osobito se odlikuje ženska učiona radi ručnoga djela i odvažnih odgovorah djevojčicah. Da mužka učiona tako nenapreduje, pripisuju otoj okolnosti, što je u učioni dječačkoj mnogo učenikah, a samo jedan učitelj, koji nije nuz najbolju volju kadar silnu poslu doskočiti. Tu bi valjalo, da se občina pobrine još za pomoćnoga učitelja.

— Na bečkom sveučilištu započeo je g. prof. Schreiber dne 6. travnja o g. predavanja hitropisa za učitelje i pripravnike učiteljske, te će trajati tri mjeseca. U to ime plaćaju se samo 2 stot., a predavanja su svaki četvrtak od 7—9 satih u dvorani br. 12 na c. kr. sveučilištu.

Uredjuje: **Stjepan Novotny.** Naklada i tisak: **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Broj 10. U Zagrebu, 15. svibnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

O izboru stališa.

Veli se, da čovjek, koj želi u kojem stališu sretan biti, zanj osobita zvanja imati mora; — mora da se je zanj rodio. Ovo je posve pravo, samo kada smo tko rieč „stališ“ dobro pojmili. Često predstavljahu si ljudi izvanredno i neposredno djelovanje božje; po kojem da je čovjek [illegible] ijigod stališ po Bogu jurve opredieljen, te s toga držahu se posv[illegible] čekajući neposredni glas njegov; radi čega upotrebljavahu raznovrstna sredstva, da volju božju saznati uzmognu. Nu prevariše se u nadi; jer Višnji samo u izvanrednih slučajevih čudesa pravi, a ne kako i kada bi se komu pohtjelo.

U povjestnici istina nalazimo slučajevah, da je Višnji njekoje ljude neposredno na koji posao pozvao — stvorio, kao n. pr. Mojsiju, proroke i apostole; nu njihova radnja bjaše sama po sebi izvanredna; te po tom i njihov stališ.

To je stalno, da na svietu tako prozvana slučaja neima, već da sve, u malom i velikom pod mudrom upravom božjom stoji; da Višnji sve stvari u savez stavlja, k osobitim svrham vodi, te sve sredstvom za postignuće obće svrhe drži. Svako je indi biće za odredjenu svrhu na svietu, dakle imade i svaki pojedini čovjek ne samo obćenito ljudsko odredjenje s ostalimi jedno te isto, nego i individualni put, po kojem ima polag božje volje do onoga prispjeti; čovjek imade osobno odredjenje, te u toliko je svaki po Višnjemu za njeki stališ pozvan — stvoren. —

Digitized by Google

O tom se samo radi, da tu volju božju na svojoj osobi spoznamo. Bog je u čovječju narav svoje misli i volju rek bi napisao, on ju uredi tako; dade joj takovih sposobnostih i silah, po kojih za postignuće njegove volje možnom postaje; po ovom uredjenju možeš božju volju, a i odredjenje ljudsko u obće spoznati. Tako je u svakoga pojedinca čovjeka s obzirom na njegov stališ. Višnji dade čovjeku individualno silah ljudske naravi u onoj istoj mjeri i odnošenju, postavi čovjeka upravo u onakovo stanje i odnošenja, po kojih priliku ima, sile svoje na dolikujući kojemu stališu način razvijati. Kada dakle čovjek hoće, da svoj stališ ili put, po kojem polag volje božje do svoga odredjenja doći imade, nadje; valja mu svoje sposobnosti, sile, nagnuća i njihova odnošenja iztraživati, da po tom uzmogne sám po sebi suditi, za koj stališ najboljih sposobnostih, najboljih svojstvah imade, u kojem će najviše dobra tvoriti, svoju narav najviše oplemeniti, te obće ljudsko odredjenje najsigurnije i najpodpunije postići moći. —

Iz rečenoga sliedi, da nam Bog stališ naš posredno a ne neposredno poznavati daje; da njegovu volju sámi sobom, ne osobitim posriedovanjem, objavljenjem, nego rabljenjem razuma svoga tražiti imamo. Istina je, da jedan dio našega [illegible]sa od Boga zavisi, nu drugi zato od naše samoradinosti. Ta [illegible] je drugi, nego gospodin Bog, koji nam upravo ote sposobnosti i sile, i to u stanovitoj mjeri daje! On je, koj nas upravo u ovo stanje stavlja; on nam ote prilike za razvitak naših silah na taj individualni način podieljuje. Nu naša je zadaća, da sámi o sebi razmišljamo, da po tom sudeć svoja naravska svojstva spoznamo i svoje sposobnosti za koju radnju, te pružajuće nam se sgode za razvitak naših silah savjestno upotriebimo.

Po tom dade se glavno pravilo za izbor stališa izreći ovako: Izberi si onaj stališ, u kojem po mjeri svojih silah, sposobnostih i nagnućah s obzirom na potrebna sredstva naobraženja, odredjenje svoje najsigurnije i najpodpunije postići, najviše dobra tvoriti, te najviši stupanj ćudorednosti zakoračiti možeš! — Ovo je pravilo kod izbora stališa najviše i poslednje, te ga podnipošto oskvrnuti nesmiješ, ono bo proizlazi neposredno iz glavne dužnosti svih ljudih; iz dužnosti, po kojoj svaki čevjek nastojati ima, da odredjenje svoje postigne. Volja je božja, da odredjenje svoje postigne-

Digitized by Google

mo; svaki čin, svaku uporabu svojih silah, te po tom i stanoviti način, po kojem sile svoje neprestano rabiti želimo, ili stališ, koji čovjek izabrati želi, treba da bude sredstvom k postignuću našega odredjenja.

Da prehvaljeno glavno pravilo za izbor stališa čim laglje rabiti uzmogneš, treba da ga bolje promozgaš t. j. da ga na posebne dielove raztvoriš, od kojih stalnija pravila izlaze.

Ponajprije valja, da točno i nepristrano izpitaš svoje sposobnosti i sile, te da jih uzporediš s dužnostmi onih stališih, od kojih ti birati valja. U svakoga stališa imade osobitih radnjah, koje iziskuju osobitih silah i sposobnostih. Koj nije timi darovi obdaren, taj nije ni stvoren za taj stališ, taj nemože dužnostih njegovih točno ovršavati, živi upravo stoga nezadovoljno, netvori dobra, što no bi u drugomu stališu, za koji je inače vrstan, tvoriti mogao.

Njekoja su svojstva za svaki učeni stališ potrebna n. pr. zdrav razum, — da čovjek uzmogne za svaki učeni stališ neobhodno potrebna znanja javnim predavanjem, čitanjem itd. sabirati; — vjerna pamet, — da sabrano znanje za buduću porabu zadržati uzmogne. Nu svaka struka učenih stališih zahtieva još njekojih osobitih darovah duševnih, n. pr. u pjesnika treba da bude živa i plodna razmniva, koja bi u liečnika škodljiva bila; u učitelja treba da budu sve duševne sile na što većem stupnju razvijene, osobito razum i pamet, a prvo mu je svojstvo dobro za njegov važni stališ — uztrpljivost. — Samo po sebi se razumieva, da kod sposobnostih, svojstvah i silah, koje svaki stališ izizkuje, mnogo stepenah imade; dočim koji čovjek izvanrednih, izvrstnih talentah imade, drugi je njimi slabo obdaren. Tko hoće da je za koji stališ rodjen, u toga mora da potrebnih zanj darovah u onolikoj mjeri ima, da rabeć jih marljivo čim više se usavršiti uzmogne, inače će kukavno, bezradostno živjeti, malo koristi tvoriti, te često na štetu i teret drugim pasti.

Isto je tako neoboriva istina, da narav sáma po sebi nikoga za koji stališ, a najmanje za učeni, posve vrstnim nečini, te mu samoradinosti i priprave trebalo nebi; ona nam daje samo silah, koje mi razvijati i naobražavati moramo. Nijedna sila nemože bez vježbanja uspjeti, pače i najbolje bez njega otupe, odivljaju. Otuda dolazi, što mnogi genialni mladić propadne, dočim usuprot srednje nadareni marljivošću i vježbanjem dobro napreduje.

*

Digitized by Google

U ostalom treba da budeš kod toga sámoizpita nepristran, da previše a opet ne premalo povjerenja u sebe stavljaš, u prvom slučaju laćaš se radnje, kojoj nisi dorastao, te uzrokuješ štetu; u drugom slučaju odvraćaš se sám od stališa, u kom bi možebiti mogao mnogo dobra tvoriti. U tom je obziru dobro, ako poštena i izkusna prijatelja za savjet upitaš, u kojega vlada nepristranost, poznanje ljudih i stališah.

Dogoditi se može, kada prosudjuje čovjek sám svoje sile i sposobnosti, da sudi, kako je za više stališah vrstan: jer je moguće, da nije samo rodjen za učeni stališ, već ima takodjer i osobitih svojstvah za posebnu koju struku. U ovakovu slučaju treba drugih razlogah kod izbora stališa. Treba tu naime promotriti, u kojem stališu od onih, za koje si jednako sposoban, možeš više dobra tvoriti, većma se naobražiti, te bolje državi i ljudem koristiti. Naobraženje sama sebe, relativno uzeto na najmogućnijem stepenu, naravska je dužnost, a sigurno može ovaj stališ više uzrokah i sredstvah za naobraženje pružati, nego li drugi koji, te s toga ovaj zaslužuje prednost; jer je svaki stališ sredstvom k postignuću ljudskoga odredjenja. Pošto čovjek gledom na domovinu i ljude posebnih dužnostih ima, s toga proizlazi osobiti razlog, da dvojbeni stališ točnije promotriš; da onaj izabereš, u kojem svojoj domovini i ljudem u obće najviše koristiti budeš mogao, n. pr. ako si za dva učena stališa jednako sposoban, to izaberi onaj, u kojem treba nuždnih pomoćnikah, da dobro medju svojimi tvoriš.

U slučaju, kada nebi za više stališah samo jednako sposoban bio, već kada nebi ni prosuditi mogao, u kom ćeš najviše koristiti moći i naobraziti se; možeš i vlastitom nagnuću i volji propustiti odluku. — Istina je, da je svaki čovjek dužan svoja nagnuća razumu podvrći, nadvladati jih, a ne dati se od njih ravnati. Istina je, da nagnuće nigdje, dakle niti kod izbora stališa odlučiti neima. Ako čovjek na koji stališ ma i kako jako nagnuće ima, pa ako nije zanj sposoban, to je nagnuće nerazborito, osniva se na krivom mnenju, te uzrokuje sigurno nesretan izbor, ako ga ono odlučuje. Nu istina je opet, da nagnuće uspieva, kada se u pravom smislu uzme; kao što i one radnje neplode, što no jih čovjek nezadovoljstvom radi. — Velika je korist stališ i po izbirača, kad se onomu posveti zvanju, za koje uz dobre sposobnosti i sile osobitu volju imade; po tom

Digitized by Google

čovjek radostno se i veselo posla laća, što je upravo kod radnje duševne najvećma od potrebe; nesmatra posao teretom, nego ugodnim vježbanjem silah; radi nagnuća čini sva moguća, da točno ovrši svoj posao, koj upravo s toga uspieva, a onaj uspjeh je nova hrana duševna, nov uzrok za buduće izvršivanje dužnosti. — Paziti valja kod izbora stališa, a paziti valja, kada stupa tko u stališ onaj, koj od njega vrlo mnogo iziskuje, paziti valja, da li je tko takav kadar svim onim dužnostim zadovoljiti, koje mu isti nalaže. A koj stališ više iziskuje, nego svećenički i učiteljski? — Dočim se mnogi ini stališi u njekom mekanizmu sastoje, iziskuje učiteljski neprekinuto nadziranje i neprestano umovanje, on traži vazda dokazah o ćudorednoj sili i jakosti. Učitelj treba da odgojiva djecu, o kojoj Isukrst veli: „Pustite jih k meni doći; jer je njihovo kraljevstvo nebesko.“ Učitelj mora biti djeci najsigurniji kazalac puta i vjerni vodja kroz zemaljske odnošaje do visoke svrhe, pa u koliko je takav, tvori čovječanstvu najviše dobra, više nego i koji drugoga stališa činiti može, kojega je radinost više zemaljskom blagostanju, blagostanju tiela na ovom svietu, a ne duše u vječnosti primjerena. — Sám Gospodin Isus cieni učiteljstvo, govoreći učenikom svojim: „Vi ste sol zemlje. Vaša svjetlost tako neka svieti pred ljudmi, da vide vaša dobra djela i slave vašega otca, koj je na nebesih.“— Tim većma ima kod izbora stališa učiteljskoga izbirač uzvišenost njegovu motriti, kad posluhne proroka Daniela, koj veli: „Učitelji će se svietliti (sjajiti), kao svjetlost svoda nebeskoga, a oni, koji su mnoge na pravedni put doveli, kao zviezde uviek.“ — Učiteljstvo ima mnogo raditi, učitelju je najvažnija, najsvetija zadaća naložena; koj učiteljski stališ izabire, neka dobro promozga prije, hoće li u njem domovini i čovječanstvu u obće najviše koristiti? hoće li u njem odredjenje svoje postići moći? -

Gj E....

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

XI. O potoku i rieci.

U jezerih, barah i ritovih voda neteče, jerbo je u razitom položaju, nu čim izmakne tomu položaju te dobije kosu površinu, začima teći i neprestano se giblje, dok opet nedodje u razit položaj.

Digitized by Google

Motrite sada tečaj potoka! U raznih krivuljah vijuga se po vrtovih i livadah, kopa si neprestance korito, dočim tražeć najniže mjesto, podkapa sad desnu sad lievu obalu, dok se ove nesruše. S toga mu se tečaj mienja, osobito pako poslje olujah, kad sa sobom nanosi mnogo pieska i izdere na mjestih gdjekoji glib. Oko potoka nalazimo raznih bilinah, osobito vrbah i johah.

Vrbe su raznovrstne. — Ova ovdje zove se iva (Salix capræa). Kakovo joj je lišće? Dugoljasto jajasto, narovašena okrajca. Kakovim cvietom cvate? Macom ili resom. Iva je dvodoma bilina. Što će to reći Antune? Na drvetu sa prašničkim ili ženskim cvietom, pojavljuju se mace rano u proljeću prije lišća. Iva plodničkim ili mužkim cvietom cvjeta nješto kasnije.

U ove opet vrbe je lišće uzano, zubčasto, te svilastim vlasom obraslo, s toga ju zovu bielom vrbom. Mace joj niču zajedno s lišćem. Vrba sa žuto crvenimi ogranci zove se žukva (Salix vitellina). Ogranci su joj dugački i vrlo tanki; lišće uzano, gotovo čitava okrajca, pa obraslo svilastim vlasom.

Imade jošte jedna vrst vrbe sa vrlo dugačkimi visećimi grančicami, a zove se strmogled (Salix babylonica). Strmogled je vrlo liepo drvo, s toga se sadi po vrtovih i perivojih. Često se takodjer nalazi u groblju, jer ga drže znakom žalosti. Sve vrsti vrbah rastu brzo. Stabla jim se mogu proljećem klaštriti, pa od šiblja pletu se plotovi i košare. Drvo je vrlo mekano i lasno se izciepka. Od takovih ciepakah pletu rešeta i drugi pleter. Za ogriev nevalja, nu dobar ugalj daje za puščani prah (barut). Pripoviedajte sada, što naučiste o vrbah!

Kakovo lišće imade joha? Okrugljasto, pilasta okrajca. Ozgor je lišće ljepčivo.

Kakova joj je kora? Spolja je siva a unutri crveno žuta. Rese niču prije lišća. I joha raste brzo te prilično visoko; kora je dobra za trieslo a lišće za piću stoki. Johovina je žutkasto crvena, prilično tvrda, daje dobar ugalj a osobito valja za kolje u vodi pa i za stolarinu i tokarinu. Opišite johu!

Uz potok raste i razno cvieće, n. p. pjegavi medić (Lamium) sa usnatim cvietom, osobito pako kalužnica (Caltha palustris) sa liepimi žutimi cvietci. Stabljika joj je šuplja, lišće okruglasto-srcasto; a cviet sastoji se obično od 5 prežutih laticah, preko

Digitized by Google

20 prašnikah i plodnice, sastavljene od više 5—8 sraslih tobolčićah. Sok je ove biline oštar, s toga ju stoka nejede. Ova bilina spada u rod žabnjakah, od kojih su njekoje biline vrlo otrovne; nu o tih ćemo kasnije više govoriti.

U potocih živu razne životinje, od kojih su najvažnije ribe. Znate li imenovati njekoliko ribah? Evo ovo je šaran. Tielo mu je spljošteno i pokrito ljuskami. Ljuske su opet njekom sluzju umazane. Hrbta je maslinkasta a bokovah žutkastih. Glava nije od trupa razlučena; ribe dakle neimaju vrata. Glava sastoji se od gornje i dolnje čeljusti, a spreda su usne, koje mogu pružiti i stegnuti. Nozdrve su spreda na gubici, te nisu skopčane iznutra rupicami s ustima. Jezik je malen, nepomičan, jer je skoro prirasao. Na čeljusti imade zubih. Od osjećalah su samo oči nješto savršene, nu nemogu se gibati, pa neimaju vedjah. Spoljašno uši nećete opaziti, kao ni kod žabah. Poznato vam je, da su u žabah sakrite pod kožom, isto je tako kod ribah. Sa svake strane glave vidite evo pomičan poklopac. Otvorimo li taj poklopac opaziti ćemo više nizovah kožnih resicah, koje su pune krvnih žilicah, te utvrdjene za dugačke jake koštrike. Ote resice zovemo škrgami, kojimi se služe za dihanje mjesto plućah. Ustima grabe vodu, pa ju opet izbacuju na škrge, te njimi sisaju zrak, što ga ima u vodi. Škrge su veoma sluzave, te se bez vode vrlo lasno sliepe, čim se osuše. S toge nemože riba dihati u zraku, te mora poginuti.

Ribe imadu i uda za kretanje, a to su peraje. Šaran imade evo po dvie peraje sprieda na svakoj strani grudih, to su grudne peraje, i po dvie na trbuhu. Ovimi perajami osobito riba plovi, s toga se zovu plovci. Osim toga imade uzpravne peraje na hrbtu, a jednu ozdol pred repom. Ovu zovu zadnjom, a one hrbtenimi perajimi.

Riba se razplodjuje jaji, kojih u većine ribah imade na mnogo hiljadah, a zovu se ikre. Za sigurno nadjoste već u sliedi ikre. Od ikre izlegu se toplinom sunca mlade ribe.

Ribe se hrane bubami, crvi, ikrom, pače istimi ribami. Opiši sada Vladimire šarana i to najprije oblik, zatim dihala, a onda uda! Opisasmo indi šarana samo po spoljašnjem obliku, valja nam sada i na nutarnji sastav obzir uzeti.

Imade li riba kostijuh? Riba imade kostur i mnogo drugih

Digitized by Google

kostih skopčanih s hrbtenicom, koje zovemo koštrike. A kakova je krv? — Crvena je, nu nije topla, već hladna.

Ribe se dakle znatno razlikuju od svih životinjah, koje učismo do sada poznavati. U čem su nalik ribe vodozemcem? Čim se razlikuju od njih? Koja je sličnost, a koja razlika izmedju njih i pticah? Čim su slične sisarom, a čim se opet razlikuju?

Imade jošte mnogo vrsti ribah, kao: linjak, bjelica, som, losov, pastrva, itd., koje živu u potocih a osobito u riekah, s toga se zovu riečne ribe. Ob ovih ćemo kasnije više govoriti.

Opazka. Ovom vježbom zaglavljujemo gradivo, što bi se imalo tečajem proljeća preduzeti. Učenici se upoznaše svojim zavičajem, domaćimi životinjami i bilinami, koje proljećem cvatu, zatim jezerom, barom, potokom i životinjami, što no u njih živu, te time jim se krug znanja postupno razširi. Sada bi veoma shodno bilo, kada bi učitelj razne životinje i biline, što jih u ovom razdielu promatrasmo, stavio u pregled, pa gdje je potriebno i u sustavan red, da jim se tako gradivo jošte jednom predoči te u duh boljma uvrieži. Ove vježbe nemogu se u svakom mjestu upravo ovako preduzeti, kao što je ovdje naznačeno, već se moraju promieniti polag mjestnih okolnostih; a učitelj će po otih okolnostih znati, što li ima izpustiti što li dodati.

(Dalje će sliedit.)

Jezikoslovne vježbe,

na temelju ćudorednih štivah I. odsieka II. slovn. Čitanke.

Kratki sadržaji štivah i ćudoredne pouke.*)

Priobćuje P. Solerti.

Štivo I.

Ovim štivom pripovieda se, kako je njeki Živko jednog dana na koncu mjeseca svibnja zorom probudio svoju djecu i odveo ju na bližnji brežuljak, da motre stvorenje božje i prirodna pojavljenja; a kad se djeca upoznaše s bisernom po travici treptećom rosom, cvie-

*) Ovimi se namjerava ćudorednost djece u zaptu držati, srdce oplemenjivati i volja na dobro sklanjati, razum oštriti, jezik gladiti i u pismenom slogu vježbati; u tu svrhu uče se učenici na izust svaki pojedini izradak.

Digitized by Google

ćem i njegovim preugodnim mirisom, blagoglasnim pjevanjem ptičicah pjevicah, crvenkastim obzorjem i po njem plovećimi oblačići, pobliedjivajućimi zviezdami i sjajnim k zapadu prigibajućim se mjesecom, žarkim sve po malo dižućim i nad zemlju uznosećim se suncem; tad prozbori otac pobožnim glasom uzdižući ruke i oči prama nebu, i diveći se velikomu stvorenju božjemu: Bože, veliko li je stvorenje tvoje! i kaza djeci, da je sve, što su godj opaziti mogli, djelo rukuh božjih. — Ja ću po primjeru toga otca i njegove djece božja stvorenja i prirodna pojavljenja svakom prigodom rado promatrati, a Stvoritelja svieta u svoj sniženosti hvaliti i slaviti.

III.

U ovom štivu navodi se razgovor izmedju njekog otca i njegovog sina Stanka — prigodom pregledavanja poljske ljetine — o božjoj smožnosti, i sbivšoj se promjeni vremena. — Mi se od ovud učimo poznavati svemogućnost božju, kao takodjer i prirodu i prirodna pojavljenja. Priroda zove se preporadjanje svih u naravi nahodećih se životnih stvarih, n. pr. životinjah i bilja; a prirodna pojavljenja jesu: zrak, vjetrovi, magle, oblaci, rosa, mraz, kiša, snieg, tuča, led, vrućina, studen i grmljavina. Sva ova pojavljenja jesu u prirodi veoma potrebna, i bez njih nebi životinje i bilja niti uspjeti mogla. — Ja ću svemogućnost božju nada sve štovati, i smierno ću se njezinim mudrim odredbam podlagati.

VII.

Ovim štivom pripovieda nam se slučaj, koji se je sbio jednoć sv. Agustinom, kadno je hodio pokraj obale morske zamišljen, kako bi proučio duboku tajnu presvetoga Trojstva. — Mi se od ovud učimo, da se s našim ograničenim umom neupušćamo u protresivanje i mudrovanje onih istinah i tajnah naše svete vjere, koje su samom Bogu poznate, i njegovim svjedočanstvom potvrdjene; inače se zaludu mučimo i padamo u veće neznanstvo. — Ja se nikad neću upuštati u takova umstvovanja, već ću tvrdo i stalno vjerovati sve, što mi sveta mati crkva za vjerovati predpostavlja.

IX.

Ovo štivo upoznava nas crkvenim godištem i pokazuje

Digitized by Google

nam počamši od došastja ili adventa sliedbu svetacah i blagdanah tečajem čitave godine. Osim crkvenoga godišta imademo i tako zvano sunčano godište, koje se uvjek započimlje prvim siečnjem ili mladim ljetom, a dovršuje se koncem mjeseca prosinca ili blagdanom svetoga Silvestra. Crkveno godište i sliedba blagdanah i svetkovinah smiera tamo, da se, svetkujuć ove, u nami umnoža vjera, ukriepi ufanje i upali ljubav prama Bogu, te da po njegovoj milosti uzmognemo sa zahvalnošću posvetiti mu čitav naš život. — Ja ću nastojati crkvene blagdane i svetkovine tečajem godine u molitvi, pobožnom poslušanju službe božje, promišljavanju Isusova života i smrti, svetih i svetičah božjih, i u izvršivanju inih krsćanskih krepostih bogoljubno sprovadjati.

(Dalje će sliedit.)

Cviet i mladost.

Njeki gospodin ljubio je strastno cvieće. Jedan od njegovih prijateljah, znajuć to dobro, pokloni mu jednom njeku vrstu ružah, kakovih on još niti vidio, niti imao nije. Isti gospodin radovao se tomu poklonu neizmierno.

Za kratko vrieme ukaže se mal ne na svakoj grančici po pupoljak, i vidilo se je, da će se do skora razcvasti. To će biti krasota, mislio si je taj gospodin; nu samo je žalio, što se pupoljci onako polagano razvijahu. Više putah na dan podje on do ruže, da vidi, da li će se skoro cviet ukazati; al napokon mu se pričini, da to ipak odviše lagano biva, pa uzme periš, te nareže s njime pupoljke na više miestah.

Njekoliko danah zatim odvije se zeleni list pupoljakah i cviet se i sbilja ukaže; ali i te kako nagrdjen i izvrnjen! — Umjesto crvenila, pokažu se same bliede krpice, koje preranim uplivom svjetla jako pobliedište; a periš je gdjegdje i dublje ušo, te tako i sam cviet oštetio, po tom mjesto krasne ruže, kojoj se taj gospodin nadao, stiže ga jad, vidjeti ovako osakaćenu ružu, koja naravno, kao što se prije vremena razcvasti, tako i prije vremena odcvasti mora.

To bjaše budala, koj za svoju budalaštinu i naglost pravedno i kažnjen bjaše, mislit će si štovani naši čitatelji. Nu svrnimo malo okom u kuće mnogih obiteljih, nenadjemo li i tamo sličnih prenaglih gojiteljah? I mladost je cviet, koji se razvija, a razvit našemu

Digitized by Google

oku godi. Njoj u nutarnjem sakrite sn poput pupoljakah krasne sposobnosti, kojim treba vremena do razvitka; one se imaju po zakonu naravi naobražavati. Nenadaj se indi svakojakim velikim uspjehom i učinom prije, nego li za takove duh i tielo nedoraste. Ali mnogim gojiteljem čini se ovdje djelovanje naravi presporo; oni samo žele, da djeca čim prije viši stepen duševnoga naobraženja poluče, pa tako izmudruju njeku zrelost u njih, koja je uprav zato izmudrena, jer nedonaša naravskoga dugotrajnoga cvieta ni ploda.

U godinah, u kojih je još djetinji život sličan snu, u kojih bi se imao krug zorovah laganim i igrajućim načinom razširivati, — u tih godinah iztrgnu nemilice ovaki neuztrpljivci gojenče iz života rajskoga, pa ga prisile k naukom, kojim niti je sklono, niti doraslo, niti za nje sposobno.

U osmoj ili devetoj godini mora — za Boga! — diete u gimnaziju ili realku, jer inače do 20 godine za nijedno zvanje usposobljeno nebi bilo. U gimnaziji uči 9 ili 10 godišnje diete latinski, a 11 ili 12 godišnje grčki; u realci ima učiti naravoslovje i druge predmete koje svojim nerazvijenim umom pod nipošto za dosta pojmiti nemože. Što tada sliedi? Dječak mora razred opetovati ili mu roditelji uzmu inštruktora. Nu to ti je ono zlo još veće od prvoga. Škola daje zadaće za dom, da po njih o sposobnosti djaka sudi; ali pošto dječak za takove radnje još usposobljen nije, pravi g. inštruktor zadaću u ime učenika.

Tako izteku školske godine; mladić uči i vrši sve s tudjom pomoćju i svrši školu. Nu što je naučio? Sve samo na pol, sve krnjavo, pa tako i ostane za vas život samo prtljanac i okrnjak; al na to se roditelji malo ili ni malo neobziru. Samo da ima svoj krušac. Pomislimo si kakovo mu može biti djelovanje i radnja. Odgovoriti je lasno, jer sve što je učio, bjaše samo za školu naučeno, a za život malo. Što je indi koristilo diete prije dobe k naukom ovakim pripreći? O! zašto nedadete pupoljkom vremena, dok se sámi nerazcvatu? Zašto jih silite k tomu? Nije li bolje malo pričekati, pa se tada podpunim cvietom i mirisom nasladjivati? Vidi, naglost tvoja bude time kaznjena, što dobiješ samo izvrnjenu i na polak razvijenu ružu, koja dakako i prije dobe povene. Pusti narav djelovati; ona nepoznaje skoka.

Digitized by Google

Kao što se sunce na obzorju nebeskom malo po malo pomoljava, pa se ipak, ma mi i nevidili kako, u čitavoj slici ukaže: tako je i mudra providnost božja cviet uvila u pupoljak, u kojem se polagano, ma toga i nevidili, razvija i jači, dok se napokon vlastitom silom u podpunoj krasoti oku ljudskomu neukaže. Svaki prijedobni i prisiljeni razvitak jeste grieh.

Pamet nedolazi prije dobe, kaže se. Čim je diete starije godinami, starije je i izkustvom, pa mu je tim čvršći temelj, na kojem se dalje graditi ima i lasno mu je naučeno upotrebljivati i uporavljati; nebude mu nauk dosadan i težak ni znanje površno, već zanimiv i koristan za život. Uzalud i u tutanj svi napori i trudovi oko djeteta, u kom se još posvema duševne sile razvile nisu. Ako je pako nauk djetinjoj dobi prilagodjen, tada će ono u jednoj godini više napredovati, nego u protivnom slučaju u dvijuh ili trijuh godinah. Odkuda je to, da je nauk mnogim mladićem dosadan, akoprem znademo, da je svaki čovjek već od naravi pohlepan za znanjem? Odtuda: što su prije, nego jim duševne sile razvite bjahu, k težim naukom pritjerani bili.

Pomislimo si diete, koje razstavljene i zamršene stvari učiti ima, a o njih mu duh još ni pojma neima; kako mučno mu je sjedjeti uz knjigu, jer uz najbolju volju postane mu nauk i predmet netečan i težak. Uzalud su sva pomoćna sredstva; jer bez volje k nauku neima napredka.

U naših pučkih školah može se duh djetinji zadosta od 6 do 12 godine naobraziti; jer su svi nauci tako udešeni, da se postupno s lahkoga k težkomu prelazi, a sve na život djetinji uporavlja. Ako je čitanka u rukuh vješta učitelja i ako si mladež sadržaj štivah podpuno protumačen prisvoji, tada je čvrst temelj položen, na kojem se dalje bez straha graditi može.

Učitelj ima sve podpuno tumačiti, a ništa površno i drobeć. Neka se nitko neda povesti za mnienjem njekih, koji tvrde, da se cieli nauk u pučkoj školi u trijuh godinah svršiti može.—

U obziru fizične gojitbe mnogo se pametnije postupa, nego u obziru duševne, jer se više naravni tečaj sliedi; tako n. pr. nesili ni jedna majka čedo svoje prije hoditi, nego li kosti na toliko ojačaju, da budu kadre tielo držati i nositi, samo u duševnoj gojitbi se na zakon naravi ni malo nepazi; zato i imamo toliko duševno hramajućih.

Digitized by Google

Da čujemo, što u tom pogledu njeki izvrstan pedagog kaže: „Do 13. i 14. godine je obično život čovječji duševni živi pupoljak; dapače mogao bi se svatko za sretna scieniti za vas budući život, ako duševne sile još preko 14. g. u ovom stanju ostanu; čim je duže djetinstvo, tim se bolje, jače i plemenitije u svoje vrieme razvije sve: duh, srdce i čuvstva. Ničim drugim negrieši današnji sviet toliko, koliko ovakovimi ludimi namjerami, samo da što prije duševne sile dozriju. Pa se pri tom još govori: mi sliedimo narav. Djeca izpod 14. god. neimaju još zadosta razširen krug zorni, neimaju toliko izkustvá, da bi se u njih jaki i pravi um razviti mogao. Pučka škola, želeća se tim odlikovati, ako um, duh, srdce i volju — dakako samo na izliku — usavrši, čini ostarjelu djetinsku volju i ćut, koja takova za života ostane.“ Glede toga kaže Herder: „Groza me hvata pred svakim prezadobnim zrienjem! Sa 14 god. postanu ovakovi mudri dječaci mužčići, a sa 20 duhom i voljom starci.“

Gj. Deman.

Dopisi.

Sa Sutle, 19. travnja 1865. — Svakoga raduje i veseli, osobito kada mu je zima, kô što ljetos, sa svoje strogosti i dugotrajnosti već dodijala, da se odtepe gradskih zidinah, pa da izadje u krašanu narav, koja se je evo sliedeć nepromjenljive zakone svoje počela na na novo micati i razvijati; tako se i ja sa trojicom dobrih prijateljah odvezoh na uskrsni ponedjeljak u Kraljevec, gdje je već počelo raznoliko te romantično naše Zagorje, koje pravo radi sličnosti zovu Švajcarskom „en miniature.“ Odvezoh se onamo, da se nasišem i užijem svježa zraka, pa da razgledam okolicu, koju je majka narav mnogimi divotami i prednostmi obdarila. Mogao bih dakako bio i u zagrebačkom Emausu, u Remetah naime, ako ne istu, a to barma sličnu svrhu postići, nu držeć se onoga „variatio delectat“ odabrah radje Kraljevec. Pa mi baš nije ni žao, što sam tako uradio, jer ne samo što sam u obće dosta toga čuo i vidio, čim sam na izkustvu bogatijim postao, nego sam bivši na izpitu, koji se je tamo u utorak poslje uskrsa obdržavao, izkusio još i to, da je čovjeku moguće reć bi bez ikakovih sredstvah postići svrhu: toga lje prije nisam znao, jer sam se uviek onoga „qui vult finem, debet velle et media“ *) držao kao sliepac plota. Da ovo potonje ne morda mathematičnom kakvom točnošću, van „approximative“ bar dokažem, pri-

*) Tko hoće svrhu postići, mora hotjeti k tomu i sredstvah.

Digitized by Google

povjedit ću u kratko, u kakovu je stanju tamošnja škola, pa kako je taj izpit izpao, a onda ću odatle izvesti ono, što će svakako mojoj tvrdnji biti u prilog. — U našoj domovini ima hvala Bogu pučkih učionah, koje su u dobru stanju, jer su ili nove sagradjene ili su stare svrsi shodno popravljene i uredjene; nu jih ima dosta i takovih, koje čekaju na architektoničnu ruku, kao ozebao na sunce, da jih izbavi neprilike, u koju svaki čas dospjeti mogu, jer ćeš vidivši jih reći, da naliče prije staji, nego li častnomu zavodu, u kom da se duh puka naobražuje i srdce oplemenjuje. — U tako kukavnom stanju nalazi se i kraljevačka učiona. U jednu običnu sobu strpano je do 50 mužke, a do 30 ženske djece tako, da su s tiskani kao renge u bačvi, k tome nizka soba, maleni prozori itd. Na stienah vidiš mjesto zemljovidah, ili slikah predstavljajućih bar gdjekoja tjelesa iz tri prirodna carstva, vidiš velju mjesto toga prozirne pukotine, odrpane i okrutane stiene itd. Pitam ja svakoga brezpristranog, — jer tu netreba osobite vještine, da se takova šta razsudi, — je li moguće, da dotični učitelj kod takovih okolnostih sa svojimi učenici onako napreduje, kako bi onda napredovati mogao, da je škola u dobrom stanju, te da imade više učevnih sredstvah?! Pa se je ipak na zadnjem izpitu pokazalo, da je te zaprieke svladao, sliedeć mudre savjete veleč. gosp. podjaš. i župnika Ferde Krajačića, kao svoga nadziratelja i ravnatelja, te je izpit dobro izpao. — Kada su djeca običnu molitvu izmolila i carevku izpjevala, započe izpit, kod koga je g. ravnatelj F. Krajačić sám djecu pitao iz vjerouke; iz ostalih predmetah je pitao većom stranom g. F. Vuksanović, učit. na uzor. i glav. učioni zagrebačkoj, te su mu djaci, premda jim je stran i nepoznat bio, indi nepriučeni nanj, ipak liepo i dobro, osobito njeki iz trećega razreda, odgovarali. — Poslje svršena izpita, koj je sve do podne trajao, reče mjestni g. župnik i ravnatelj kratko slovo, u kom se je g. učitelju Fabiančiću na trudu zahvalio, a djecu radi učinjena napredka pohvalio, pa jih opomenuo, da i na dalje slušaju svoga učitelja, ako hoće da i drugo polugodište s dobrim uspjehom svrše; zatim medju ostalim reče i to, da je prisiljen poradi tiesna prostora ustanoviti, da djeca drugi semestar budu na dvie hrpe razdieljena, pa da jedna dolazi prije, a druga poslje podne u školu. Po tom budu djeca razpuštena; a mi ostanemo na prošnju g. ravnatelja još časak u školi, gdje smo se s njekojimi starešinami pospomenuli o tom, kako da bi se ustrojiti imao školski vrt i sagradila školska sgrada, jer ovaj iznajmljeni kiljer, za koj svake godine plaćaju do 200 fr. neodgovara svrsi i zadaći svojoj. — Bilo bi vriedno, da se i dotične oblasti tako pobrinu za tu stvar, kao što se brine mjestni g. župnik, pa da svojim uplivom izposluju, da se u Kraljevcu čim prije škol. sgrada sagradi. — Iz ovog se indi, što sam tu u kratko naveo, vidi, da ono, što sam gore uztvrdio, baš nije netemeljito i brez razloga rečeno. Dao Bog, te što koristilo! *Ant. B.*

Digitized by Google

Sv. Ana pod Loborom, 23. travnja 1865. (Nalog o urednom namirivanju pučkih seoskih učiteljah u županiji varaždinskoj.) Kao angjeo s neba dodje od našeg presv. g. Drag. pl. Pogledića Kurilovečkoga, upravitelja županije varaždinske, nalog na sve županijske kot. sudove, koji evo od rieči do rieči onako, kao što sam ga iz rukuh veleč. g, župnika u izvoru primio, prepisujem :

„Br. 155/pr. Velečastni Gospodine! — Neugodno mi bjaše od više stranah razumieti, da pučki učitelji svoju i onako kukavnu plaću i ina neznatna beriva stranom posve neuredno dobivaju, stranom pako polag svega molikanja dobiti nemogu. — Ja nedvojim, da je jur svatko upućen, da sva budućnost našega naroda od njegova naobraženja zavisi, ovo je dakle glavna svrha, za kojom svaki pravi prijatelj naroda svojega sa svom snagom težiti mora, a kada to stoji, to se onda oprovrći neda, da svaki onaj, koji za kakvom svrhom teži, prije svega o shodnih sredstvih misliti mora, kojimi je svèrhu postignuti moguće. — Medju sredstva u svèrhu promicanja naobraženja naroda našeg po mojem mněnju pèrvo město zauzima redovito namirivanje pučkih učiteljah, pa se samo onda od ovih zahtěvati može, da se svome zvanju s potrebitim naporom posvete. — Usléd toga sam si za dužnost dèržao svim županijskim kotarskim sudovom podjednim naložiti, da tako glede namirenja pučkih učiteljah za prošlost najkasnije u roku od měsec danah, kao i glede redovitog namirivanja za buduće odmah shodna odrede. — Da se pako posao pospěši, uzimam si čast Velečastnost Vašu ovime službouljudno pozvati, da podčinjene si pučke učitelje uputiti izvoli, da se glede zaostavše platje ili inih berivah na dotični županijski kotarski sud neposredno ili pako putem Velečastnosti Vaše odmah obrate, i to tim bolje, što će županijski kot. sudovi u smislu primitog naloga samo na temelju takovih prijavah dalnja odrediti. — Primite Velečastni Gospodine izraz moga veleštovanja. — U Varašdinu dne 10. travnja 1865. Časti velikog župana upravitelj Pogledić, v. r.“

Ota naredba je od strane učiteljstva radostno primljena i dobrodošlicom pozdravljena, a protivno od njeke druge od učiteljstva posve razlučene strane veoma zlo primljena. Protivna ta stranka veli presv. g. upravitelju, da je popovnjak, što je tobože isti nalog priobćio učiteljem preko župnikah, a jadni ili neznaju ili neće da znaju, da je to propisani put. Ili zar su možda takovi prijatelji učiteljstva ili škole ? — podnipošto, nevjerujemo, to su licumjerci, koji, da jim je samo ikako moguće, upropastili bi svećenstvo, ili kako oni tobože za ruglo izgovaraju popovstvo, školničtvo i škole. Zato živio naš presv. g. upravitelj, dao Bog, da nam i više takovih spasonosnih naredabah učini.

. . . . . c.

Digitized by Google

Viestnik.

— Nj. c. kr. apošt. Veličanstvo izvolilo je previšnjim svojim riešenjem od 28. ožujka t. g. kanonika kod zagrebačkoga prvostolnoga kaptola Ivana Mikovića premilostivo imenovati diecezanskim školskim nadzornikom.

— G. Živko Vukasović uprav. gimn. u Osieku preuzima previšnjim riešenjem kod kr. dvorske kancelarije mjesto i službu novoimenovanoga skolskoga savjetnika g. Janka Jurkovića.

— Gdčni Rozaliji Hajtun i Hermini Prešern dozvoljeno je djevojke, koje 12 godinu navrše, podučavati u francezkom jeziku i glasoviru.

— G. Franjo Horvat, bivši učitelj u Križevcu, stavljen je u stanje mira.

— Kako iz privatna pisma nepristrana dopisnika doznajemo, daje si učitelj gornjo-stubički mnogo truda, da odgovori zahtjevom pučke prosvjete u tom kraju. Što više hvale ga osobito radi revnosti oko crkvenoga pjevanja i revna obučavanja rodne mladeži u učioni. Milo nam je takove radostne viesti javno ovdje bilježiti, želeći od srdca, da nam takove viesti sa svih stranah domovine stizavaju.

— G. Miroslav Singer, učitelj tjelovježbe u Zagrebu, otvorit će 1. lipnja o. g. tečaj u obučavanju maćevanja.

— U tiskarni Drag. Albrechta u Zagrebu izišlo je izpod tiska djelo: „Iridion“, koje napisa Žiga grof Krasinski, a prevede iz poljskoga Adolfo Tkalčević. To djelo može se dobiti za 1 st. a. v. jedino kod prevodioca.

— Nj. veličanstvo Maksimilijan I., car meksikanski upravio je na prof. Ivana Mariju viteza Battagliju u Trientu ove redke: „Dragi viteže Battaglia! Spominjajuć se svoje mlade dobe, za koje ste Vi u družtvu s drugimi muževi pomoćju najvećega izkustva oko moga obučavanja nastojali, podieljujem Vam u znak harne uspomene krst reda Guadalupe. Vaš najodaniji Maksimilijan.“ — Taj je doista zahvalan učenik!

— U Rusiji troši se na nastavu 6½ milijuna rubaljah t. j. devetnaesti dio od troška, koj se izdaje u vojenom popečiteljstvu. U Austriji odpada jedna dvadesetšestina vojenoga proračuna na nastavu.

— Dr. August Kunzek pl. od Lihtona, poznat svietu učiteljskom svojom „Fizikom za dolnje rdalke“, umro je dne 2. travnja o. g.

Natječaj.

U Brdjanih (c. kr. satnije graduske 2. banske puk.) mj. grčk. iztoč. učit. s god. pl. 144 st., slob. stanom, vrtom od 1 rali, 6 hv. drv. — Treba se prijavit do 24. svibnja o. g. gore pomenutoj c. k. satniji.

Listovnica.

Gosp. Tom. J. u O. — Ono smo sve primili. Sve u svoju horu! —

Dobrovoljni prinesci za udovu pokojnoga učitelja Jos. Kožića.

P. n. gg. Jos. Ferd. Devidé, župnik u Moravču Gustav Barabaš, župnik u Vugrovcu Mat. Muslia, žup. u Kašini Tom. Leuštek, bilježnik obć. Nik. Bedeković, učitelji Fr. Kušić, Janko Benković i Stj. Novotny po 1 st. Ukupno 8 stot. — „Kakovom mjerom mjerite, takovom će vam se odmjeriti!“ —

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 11. U Zagrebu, 1. lipnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Kako učiona naobrazuje pamteću moć.

Duša imade sama po sebi u moći poznavanja njeku tajnu snagu, kojom predstave o predmetih sabire i u sebi čuva, ova moć zove se pamteća, djelovanje njezino pram svrhi pamtenje, a ista moć abstraktno uzeta jest pamet. — Kada bi duša predstave i utiske, koje je pomoćju nutrnjih i vanjskih osjetilah primila, posve izgubila, tada se taj gubitak zove zaborava. Nu duša imade opet tu vlastitost, da ako i predstave izgubije, može se sgodnom prilikom prijašnjih predstavah i utisakah sjetiti. Taj povratak predstavah zove se tada uspomenom.

Svaka duša neima u istoj mjeri moći pamtenja ili uspomene. Manja ili veća sposobnost pamtenja zavisi od naravske snage duševne. U zdravoj i snažnoj duši tvore se predstave silnije; utisci bivaju veći, razdraživost jaća: u slaboj su duši predstave mlohave; utisci slabi, koji do skora izčeznu, po tom pamtenje biva samo površno. Dobra pamteća moć treba da imade od prilike sliedeće vlastitosti: *a*) da mnogo predstavah primiti može, i to bez svake težkoće, naime da je lahka, *b*) da predstave točno t. j. kako su se utisnule u dušu, zadrži bez svakoga gubitka, naime, da je vjerna; *c*) da predstave što jih imade, dugo zadrži t. j. da jih nezaboravi; *d*) ako bi slučajno koju predstavu izgubila, da se je hitro sjeti ili spomene zatim *e*) kad uztreba, da pribavljene predstave i slike reproducirati i drugomu saobćiti može. Imade više stupnjevah pamteće moći. Njekoja duša

Digitized by Google

prima veoma brzo utiske i predstave, nu hitro jih izgubije; njekoja prima veoma polagano, nu dulje zadrži; njekoja je vjerna; njekoja nepotrajna, opet njekoja jaka, da sve predstave podpuno primi, dočim drugoj samo traci i obris predstavah ostanu.

Pamtenje samo po sebi nije ništa individualnoga, nu postaje individualno po stupnju nutrnjega razvitka u postupku istoga. Duša neima naravske moći: imena, brojeve, glasove i slike pamtiti; nu razni odnašaji naobraženja čine, da jedan ove, drugi one vrste predstavah i utisakah razne količine u duši nakupi i zadrži, medjutim u tom bivaju mnoge razlike. Diete, koje se s početka odmah naviklo raznim melodičkim glasovom, sve većma je u stanju takove glasove i zadržati; drugo, koje imadjaše prilike odnošenja naravskoga života oštro promatrati, upravo će mu se u tih predstavah i moć pamtenja razviti.

Najveće nastojanje nemože višeputah diete dovesti do onoga stupnja pamtenja, koj je drugomu vlastit. U ostalom dade se pamtenje veoma razviti i usavršiti, tako da i najslabije ojačati može. Nješto doprinosi navada i pazljivost. Raztrešeni ljudi navadno su i zaboravljivi; nijedan utisak nije kod njih tako silan, da bi ga duša zadržati mogla; — najglavnije pako jest vježbanje. Stari su vježbanja pameti za posebnu znanost smatrali pod imenom „Mnemonika“, koja se na temelju pobudjivanja i združivanja pojmovah osniva. — Stari Grci predstavljahu Mnemonisu (pamet) kao kćerku neba i zemlje i majku muzah. Kod njekadašnjih retorah (govornikah) bila je od velike potrebe oštra pamet, da mogahu red pojmovah u govoru slieditи. Do cara Augusta nebi se bio nijedan govornik usudio iz pisma govoriti; ovaj car bjaše prvi, koji se u svoju pamet nije uzdao; državni govornici srednjega vieka opet govorahu na pamet.

Razum, sud, razbor, pače moglo bi se kazati, sav viši život duše zavisi od pameti, stoga je naobraženje pameti za svakoga gojitelja ozbiljna zadaća, koju ima osobito uvažiti, ako kani u svom gojenčetu viši život utemeljiti. Neće biti težko nijednomu odgojitelju naći put, kojim da udari kod mekanićkoga vježbanja pameti, što no bje srednjemu vieku osobito omililo, a i vrieme reformacije ga takodjer neodsudi; ali Komenski, Basedov, jošte većma Pestalozzi izjaviše, da su ovakova mekanička vježbanja pameti neshodna, jer ubijaju dušu; nu velika liberalnost, koju filantropizam uvede, spoznana bi

Digitized by Google

kao drugi škodljivi ekstrem. U ostalom razboriti se učitelj neće dati ni od jednoga, ni od drugoga zavesti, nego će srednjim putem poći.

Pitanje je sada: da li treba naobražavati pamet? — Doista treba, kao što već napomennsmo, buduć je pamet viši život duše i to jerbo *a*) pamet je u savezu sa svimi ostalimi moćmi duše, s toga se samo s njom druge duševne moći razvijati i usavršivati mogu; *b*) na pameti se osniva svako znanje, te je radi toga temelj svakomu duševnomu naobraženju; *c*) pamet nam kaže pravac, koga se držati treba u raznih okolnostih druževnoga života.

Imade li učiona pamet naobražavati i kako?

Diete u školu došlo imade doduše predstavah o predmetih, pamti koješta, što mu neposredno u osjetila udara, ali u školi mora se mnogo pamtiti, jer inače neima napredka. Diete, koje je došlo u školu, neima te snage, da ono sve pamti, što se predaje; stoga je najprije dužan učitelj, da pobudi razdraživost u duši, da moći duševne na razvitak gane, da jih njeguje. Učitelj dakle imade moć pamtenja razviti i razširiti, da mnogo predstavah primi, te će mu onda tekar obuka uspješna biti. Nu obzir se mora uzeti kod vježbanjah na dobu djeteta i njegovu duševnu snagu. U mladjahnih godinah sve, što se tiče naobraženja razuma i srdca, neka je primjereno toj dobi gojenčeta; neka se odabiru stranom pojedini predmeti, kao zorivo, stranom u savezu sastavljene predstave od toga, što je, što je bilo ili što biva. Najboljma se pamet oštri pjesmicami i pripovjedkami, koje i onako rado djeca slušaju. — U zrelijoj dobi, gdje se već u stanovitih predmetih nauča, donosi sama narav predmeta sa sobom, da se gdje što kao potrebito gradivo pameti povjeriti može, a ostalo ima više razum obradjivati. U pameti nam ostanu češće stvari, bez da smo si i najmanje truda dali, da jih zapamtimo. Čovjek može dakle mnogo pamtiti, bez da se na pamet uči. To se vidi kod jezika, koj čovjek samo rabljenjem već nauči. Nu odtuda neproizlazi sigurnost i temeljitost, jerbo su utisci slabi za dugotrajno i posvemašno znanje. Kako ima dakle učiona postupati, da pamet svojih učenikah dovede na onaj stupanj, na kojem će jim obuka koristna biti?

Da djeca predstave zadrže, koje dobe pomoćju osjetilah, poimence vidom, najprije valja točno i oštro motriti jih; takovo motrenje jest najbolje sredstvo. Djeca neka motre stvari, koje no jih okružavaju, ili koje su gdje vidjeli, pa jih neka stanovitim redom

*

Digitized by Google

opetuju. Djeca tim sama po sebi dolaze na njeka umna sredstva, koja im pamtenje olahkotiti mogu, n. p. na mjestni red, gdje su vidjela koju stvar; takovim načinom sjeća jih jedno na drugo. Imena, brojevi, savezni stavci, nauče se od čestoga slušanja; i ovdje je opetovanje majka obuke. Poznato je, čim što bolje u osjetila udara, tim se dublje u dušu utisne.

O tom, kako se ima postupati s lagljega na teže, kaže Quintilian: „Hoće li tko znati glavnu umjetnost o usavršivanju pameti, neka se lati vježbanja. — Najuspješnije jest učenje na pamet i to svaki dan. Nu budući diete svega nerazumije, što bi se na pamet učiti moralo, s toga se napametno učenje rabi najvećma kod obuke u vjeronauku.“ Nadalje kaže Quintilian: „najprije malo i što je ugodno, zatim sve više i više, nu tako da diete povišak taj neopazi, dok se tim načinom pamet tako neuvježba, da i mnogo uzmogne zahvatiti, najprije pjesničke komade, zatim govorničke, a poslje sasma proste bez mjerila i ritma.“ Nadalje kaže: što se uzima za vježbanje, to mora biti teže od onoga, čemu se tko vježba. Kant kaže o memoriranju: da može biti mekaničko razumno i sudovito. Mekaničko memoriranje osniva se na pukom opetovanju. Razumno memoriranje jest način, po kojem se uspomena pobočnimi predstavami, kroz associaciju probudi. Sudovito priliči tabli, koja je iz članakah sastavljena tako, kada se samo jednoga članka sjetimo, da nam odmah cjelokupna stvar na um padne.

Da si učenici od onoga, što se u školi uči, samo nješta zapamte, tomu nije uzrok, što se u školi mnogo uči, nego što se malo opetovanja drži. Nije neobhodno potrebno, da se sve zapamti, što se jedanput nauči, nu ipak njekoje znanosti n. p. zemljopis, povjestnica, jezik i. m. d. uče se zato, da u pameti ostanu, jerbo spadaju u krug znanostih, koje su za naobraženje neobhodno potrebne.

M. Cugšvert.

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

XII. Uputa o domaćoj okolici.

Posljednji put završismo promatranja o zavičaju poznatijih životinjah i bilinah, koje su cvale tečajem proljeća. Sada nam valja stu-

Digitized by Google

piti korak dalje, te proći čitavu okolicu promatrajuć i zrijuć prirodnine, što no se u njoj nalaze.

Iz našega sela vode razni putevi na sve krajeve. Iduć njimi doći ćemo na polja, livade, vinograde, šume, pašnjake, što sve skupa sačinjava okolicu našega sela. Selo naše leži većim dielom na briežuljku, koji se proteže od sjevera k jugu. Istim pravcem teče uz selo potok, a za njim dižu se takodjer briežuljci. Najprije ćemo narisati oblik sela i puteve, koji iz njega vode, a zatim potok i briežuljke. Tek potoka označit ćemo ovom crtom. Uz potok proteže se dolina. Što se nalazi u toj dolini? — Livade. — Briežuljci imadu sa svake strane kose površine, koje se od doline po malo uzvisuju; to su o b r o n c i njihovi. Ono mjesto, gdje počima obronak, zove se p o d n o ž j e njegovo. Najviše mjesto briega zovemo g r e b e n ili s l j e m e. Što se nalazi na južnom i iztočnom obronku? Vinogradi. Što pako na sjevernom i zapadnom? Polja i šume. Briežuljke i njegove obronke označit ćemo sitnimi crticami. Zabilježimo si takodjer, gdje su livade, polja, vinogradi, šume! Što se nalazi na južnoj strani sela? Pašnjak. Osim glavnih putevah ili cestah imade manjih putevah i stazah po polju i šumi. Najvažnije ću takodjer narisati. Sve ovo narišite na svojih pločicah, nu pazite na pravo razmierje! (Vrlo bi shodno bilo, da si učitelj nariše oveći nacrt zavičaja i okolice, pa da ga stavi na stienu pred učenike. Kada ga dulje vremena pred očima imali i gledali budu, uvriežit će se tim bolje u duhu njihovu, pa će onda lasnije i druge zemljovide shvatiti i razumjeti moći.)

XIII. O poljskom bilju.

Na poljanah raste raž, pšenica, ječam, zob, kukuruz. Sve ove vrsti bilinah zovemo u kratko žitom. Uzmite njekoliko vlatih u ruke, pa mi kažite, čemu je žito nalik? Travam. Zašto? Jerbo imade šuplji, koljenčasti vlat i uzko, nožničavo lišće. Poznato vam je, da žito cvate. Upravo sada cvate raž. Evo vidite, da se na svakom klasu nalazi više cvjetakah. Gledajmo sada, da li se kod žita i kod travah u obće nalaze sve cvjetne česti. — Kaži, Antune! sve česti podpuna cvieta. (Čaška, vjenčić, prašnici, pjestić.) Prašnici nam najviše u oči padaju. Raž, kao i skoro sve vrsti žita imadu u svakom cvietku po tri prašnika. (Vidi prilog „Napredka“.)

Digitized by Google

Odkinimo jedan cvietak! U njem je plodnica sa dvjema perastima njuškama. Oko plodnice bi morao biti vjenčić; nu ovdje vidimo samo dva listića, koje zovemo košuljice, dolnja je košuljica na hrbtu čekinjasta, pa imade dugačak šiljak, koj se zove osina. Cvietci stoje vaviek parovno na svakoj strani vlata. Onaj dio vlata, na kojem je klas, zove se vreteno. Svaki par cvjetakah obavit je dviema uzanima listićima, što no jih zovu plievicami. Medju svakim parom cvjetakah nalazi se stanište za treći cvjetak. Klasići stoje bez petlje na zariezcih vretena. Nadjosmo indi i kod žita sve cvjetne česti, nu većim dielom pod raznim oblikom, s toga i pod drugimi imeni. Mjesto čaške kažemo — plievice, a mjesto vjenčića — košuljice. Neima govora o liepoj masti košuljicah; žitni bo cvietci neimadu nam ugadjati ljepotom, van korisću. Kako je krasan pogled na zelene usjeve, kakova je radost rataru velika poljana, na kojoj povjetarce niše zlatnim klasjem!

Raž se sije ili u jesen, i tada ju zovemo ozimicom, ili u proljeće, a tada je jarica. Dozrela raž žanje se srpom ili kosi kosom, veže se u snoplje, stavlja u krstačje, vozi na gumno, pa se onda mlati ili vrši. Raž je veoma koristna bilina. Zrnje služi nam za hranu, slama se rabi za ritke i nastilj, pa isto strnište, kad se zaore, gnoj je oranici.

Pšenica ima klas od 4 redca, a vreteno je od klasa zubčasto. Na zariezcih vretena nalaze se mali klasići, sastojeći se od više cvjetakah, koji imadu svi zajedno samo dvie plievice. Od tih cvjetakah okržljavi jih obično njekoliko, pa se samo dva ili tri podpuno razviju. Osina je dolnje košuljice veoma kratka ili manjka često posvema, ima je indi osjave (brkulje) i bez osja (golice). Na hrbtu nije košuljica čekinjava. Zrnje pšenično mnogo je punije od zrnja raži, pa se i bojom razlikuje. Pšenice ima jarice i ozimice, kako se naime sije, budi u jesen, budi u proljeće. Čemu se rabi pšenica? Od pšeničnoga brašna miesi se bieli kruh i kolači, gradi se škrob i vari pivo; pljeva i slama rabi se u gospodarstvu.

Ječam cvjeta klasom kao što raž i pšenica, a vlat ima kraći od raži. Ječma imade dvoredca, četveroredca i šestoredca. Prva vrst sije se obično na jar, a ostale na ozim. Ječam imade oveliko osje, a zrno je košuljicom zaklopljeno. (Učitelj neka to pokaže na dozrelu

Digitized by Google

ječmu). Imade takodjer bezose vrsti ječma, i takova, u kojega nije košuljica zrnom srasla, već je zrno golo (golca).

Od ječmena brašna nije kruh dobar. Najviše se ječma upotrebljava za varenje piva; jošte se od njega melje kaša i prekrupa, i pìta se njim živad. Čemu se rabi slama?

U zobi imade cviet dvie pljeve, nu izmedju njih je stanište za treći cvietak. Kod koje vrsti žita opazismo već to? Klasići stoje ovdje posve drugačije, nego li u raži, pšenice i ječma, oni imadu naime dugačke petlje, te nesačinjavaju klasa, već metlicu. Koja je indi razlika izmedju klasa i metlice? Zob nije osjava, nu zrno je sraslo kao u ječma sa košuljicom. Zoblju se najviše konji hrane, gdje gdje se samo od njega vari pivo i miesi kruh.

Sada ćemo razgledavati vrst žita, koja zahtieva najviše topline, pa i svojim oblikom već dokazuje, da nije domaća bilina, prem da je u nas i u drugih mnogih pokrajinah tako razprostranjena, kao u svojoj domovini. Ona proizlazi iz Amerike, gdje takodjer služi za hranu.

Kukuruz je gorostas medju našimi travami, jer naraste u vis i preko sedam stopah, a vlat mu je debeo kao djetečja ruka. Pa i glede cvieta se razlikuje od drugih vrstih žita; cviet mu je jednodom. Što će to reći? Cviet prašnički stoji u metlici na vrh vlata. Plodnički pako cviet sa plodnicom stoji na klipu, što no niče sa strane vlata. Vrat je dugačak, končast, a sve je obavito komušinom poput toka. Mlad kukuruz rado marva jede, pa i kukuruzovinu. Zeleni se klipovi (mlieči) kuhaju i peku; od sjemena se melje žuto brašno, pa se njim hrane ljudi, a i pìta živad. Osobito su dobri kukuruzni žganci, tko jih znade dobro skuhati i začiniti. Što naučiste o žitu? Ponovi Mirko! Kažite sada u čem su si slične ove vrsti žita, a čim se razlikuju!

Na jedno moram vas jošte upozoriti, što bismo već i odprije zrieti mogli. Sigurno vidjaste već, kako niče žito, pa mi ipak nebi znali kazati, čim se u tom razlikuje od drugih bilinah, n. pr. graha, graška i t. d.

Pazite indi! U ovaj cvietnjak posijah njekoliko zrnah žita, koja su već nikla. Vi opazujete samo jedan šiljasti listić, koj se je iz zemlje pomolio. U tom je uvit drugi listić, iz toga će izaći treći, i tako se razvija jedan listić iz drugoga,

Digitized by Google

Ovdje imadem drugi cvietnjak, u ovom je niklo njekoliko zrnah graha i graška. Ovdje vidite dva listića, koji su se na jedanput pomolili. —

Pamtite sada: ovi se listići zovu supke. Biline sa jednom supkom zovu se jednosupnice, a one sa dvjema supkama — dvosupnice. Jednosupnice imadu stablo bez kore, lišće jim je nožničavo, a žile nisu mrežasto razgranjene, nego samo uzduž pružene. Cviet nije podpun. Kažite mi dakle, koje od poznatih vam bilinah spadaju medju jednosupnice? Žito, sve vrsti travah, trska, šaševi, lier, tulipan, lukovi, zumbul, sunovrat, sabljić. Dvosupnice imadu pako stabljiku s korom, lišće je petljavo, a žile mrežasto razgranjene. Što mislite, koje biline spadaju u ovaj red? Sve naše voćke. šumsko drveće, grmlje i zeline. (Dalje će sliedit.)

Jezikoslovne vježbe,

na temelju ćudorednih štivah I. odsieka II. slovn. Čitanke.

Kratki sadržaji štivah i ćudoredne pouke.

Priobćuje P. Solerti.

(Nadalje.)

Štivo XI.

U ovom štivu govori se o križu i opisuje se ciena i vriednost njegova. Odatle se učimo, kako križ cieniti i poštovati, kako li se grieha i njegovih strašnih posljedicah kaniti imamo. Po križu učimo se poznavati bezkonačnu ljubav božju, i slaviti Spasitelja obdržavajuć zakon njegov sveti. Sjetiti se imamo, da prigodom znamenovanja svetim križem osobito pri molitvi, obavljanju važnih poslovah i u napasti izpoviedamo javno, da ćemo razpetoga Isusa ljubiti, slaviti i nasljedovati. — Ja ću sve ovo točno ovršavati, i čuvat ću se brižljivo grieha i povriede sv. križa, pa će mi se grob uresiti križem, koji će mi na obćem sudu čelo razsvietiti i spasena me učiniti.

XII.

U ovom štivu prispodablja se katolička crkva s kućom, koja bi bila sagradjena po mudrom graditelju na čvrstu temelju, da joj ništa nahuditi nemože, i u kojoj bi bio mudar, brižan i ljubezan go-

Digitized by Google

spodar. Crkva, t. j. skupština svih pravovjernih kršćanah na svietu jest kuća sagradjena od Isusa gospodina našega na temelju prorokah i apoštolah, kojom upravlja nasljednik Isusov sveti otac papa kao vidiva glava, i kojoj nitko naškoditi nemože, jerbo je Isus s njom na vieke. — Mi se od ovud učimo, kako se sretnimi scieniti i Bogu hvaliti imamo, što smo se rodili i udomili u svetoj katoličkoj crkvi. Ja ću s toga boraveć u toj kući Gospodnjoj živjeti po volji njezina upravitelja svetoga otca pape i nastojati, da si dušu obogatim naukom crkve i milostmi duha svetoga.

XIV.

Naslov ovoga štiva je: Odabranici božji. Odabranici božji jesu sveti na nebu, koji, dok još na svietu življahu, ili razširivahu kraljevstvo božje podučavajuć neznabožce u vjeri Isusovoj, ili življahu pobožno, krepostno i skrušeno, te si time stekoše vječno blaženstvo. Iz ovog štiva uvidjamo, da Bog nepazi na stališe ljudih, nego samo na njihove kreposti, i upravo s toga izabrao si je ljudih svakog stališa, da razširi vjeru kršćansku. — Mi se odatle učimo, da svaki čovjek u svom stališu može Bogu ugodit i ovjenčati se krunom nebeskom, samo ako bogoljubno živi, i po mogućnosti podučavajuć braću svoju na put spasenja navodi. — Ja ću iz svih silah nastojati krepostno i Bogu dopadno živjeti, a svojoj braći čim više uzmognem, riečju i djelom k spasenju pomagati, pa će i mene dobri Bog vječno naplatiti.

XV.

U ovom štivu prilikuje se Isukrst, Spasitelj naš dobru pastiru, a ovce narodu čovječanskomu, za koj je on svoju krv prolio. Pod izgubljenom ovcom razumieva se griešni čovjek, koji čestokrat krene s puta krepostnog, i luta po tmini zločah i opačinah; Isus ga neprestance traži i doziva kroz redovnike, svoje namjestnike; a kad ga nadje, t. j. kad se griešnik skruši i k Bogu obrati, radostno ga Isus primi u krilo svoje svete crkve i uvrsti ga medju pravovjerne svoje. Mi se odatle učimo, da budemo uviek pripravni na glas toga dobroga pastira Isusa i njegovih namjestnikah, pa ako po nesreći sa spasonosnog puta podjemo, i dušu si griehom okaljamo, da se glasu našega duhovnoga pastira neoglušimo, nego čim prije k svetoj

Digitized by Google

izpovjedi stupimo, od grieha se očistimo, i opet u ovčarnicu Gospodnju unidjemo.

XVIII.

U ovom štivu opisuje se razgovor izmed njekog Milana i njegova otca o nebu zviezdami posutu. Mi se nimalo netrebamo čuditi, što Milan i njegov otac neznadjahu, zašto su te nebrojene zviezde? jerbo to nije nam, van samo dragomu Bogu poznato. Iz odgovora Milanova otca doznajemo ipak, da, što sada o tom ništa neznademo, to po smrti saznati možemo; samo treba, da pravedno živimo, naše duše bar od smrtnih griehah čiste sačuvamo, i time jim nebo zaslužimo. — Ja ću s toga dobar biti, po volji božjoj rado živjeti, a roditelje svoje neću nikada žalostiti: pak ću se nad zviezdami u nebu s njima uočiti.

XIX.

Ovo štivo sbori o molitvi. Molitva je pouzdani razgovor sa samim Bogom, s toga treba, da ide od srdca, t. j. da u srdcu ćutimo, što molimo, i da molimo ponizno i pobožno. Molitva je koristna, jer Bog usliši molitvu pravednika; ona je svakomu potrebna, jer bez nje nije se moguće Bogu dopasti. Narodna poslovica kaže: „Tko prosi, taj nosi; tko kuca, otvara mu se;“ a Isus reče: „Molite, pak će vam se dati; molite, da nedodjete u napast.“ Mi smo dužni moliti, jer nam Bog ništa nije dužan dati, i što nam daje, daje nam samo iz neizmierne svoje dobrote i ljubavi. — Ja ću se marljivo Bogu moliti jutrom, podnevom i večerom, prije i poslje jela, doma i u crkvi, u nuždi i obilju, u žalosti i radosti i to poniznim i skrušenim srdcem, te ću ga hvaliti i prositi, da ravna put moj u nebo.

XXI.

Ovo štivo govori o sv. Ivanu evangjelisti i propoviedanju njegovu. Što je Ivan nauk Isusov kršćanom tako milo propoviedao, da ga se nisu mogli naslušati, dolazi odatle, što je on sam svoga Spasitelja gorljivo ljubio; s toga mu je svaka rieč upravo od srdca išla. Zadnji nauk o ljubavi, što su kršćani od njega čuli, bjaše najvažniji, prem da jim se kratak i neznatan činjaše. Ljubav je temelj i vez svake izvrstnosti; iz nje se radjaju sve kreposti, jerbo

Digitized by Google

je uztrpljiva i dobrostiva; ona nezavidi, nenapuhava se, nije slavohlepna niti sebična, nemisli zla, niti se tudjemu zlu veseli; raduje se radi pravde, a žalosti se radi nepravde; trpi sve radi Boga, unj vjeruje, svemu se nada, sve ustrpljivo čeka itd. — Ja ću rado obsluživati zapovjed ljubavi, koju zahtieva Bog, koju nauča Isus, i na koju pobudjuje duh sveti.

XXIII.

Ovo štivo upoznava nas sa „Miroljubjem.“ Ono nas ući, da s našom braćom, pače sa svimi ljudmi na svietu živimo u miru i svetoj ljubavi, i da se čuvamo svega, što bi nas s njimi zavaditi ili u mržnju postaviti moglo. Svjetuje nam, da se s nevaljanimi i pokvarenimi neprijateljimo i nedružimo, jerbo zla družtva kvare i najčestitijege čovjeka. Nu pod ovim savjetom nerazumieva se, da od takovih nesretnikah bježimo, na nje mrzimo, ili da jih odsudjujemo, već da po primjeru spasitelja Isusa svakom prigodom nastojimo, da jih mudrimi riečmi, plemenitimi djeli i uzornim životom na krepostni i bogoljubni život privedemo. — Ja ću s toga sa svakim u miru i ljubavi živjeti; sa zlimi se neću prijateljiti, već ću za nje Boga moliti, a od zla jih odvraćati.

XXIV.

Ovo štivo slovi o „Ljubavi neprijateljah“ .i navodi za primjer dvie žene, koje su mnogo godinah u zavadi i mržnji živile, nu ipak se prigodom sbivšega se ognja poradi oslobodjenog djeteta jedne noći pomirile. Mnogi misle, da je najteže, pače da je sasma nemoguće neprijateljem svojim oprostiti i s njimi se pomiriti; ali se takovi kruto varaju i pokazuju, ili da neznaju način, kako bi se s neprijateljem pomirili, ili da imaju tvrdo, oholo i osvetljivo srdce, koje se protivi životu i nauku Isusovu. Najplemenitije i Bogu najpovoljnije djelo jest neprijatelje svoje po primjeru Isusovu ljubiti i njim od srdca oprostiti. Neka se nitko nenada, da će mu Bog griehe oprostiti, ako svojim neprijateljem neoprosti, jerbo se pod tim uvjetom molimo Bogu u „Otčenašu“: „Odpusti nam duge naše, kako i i mi odpuštamo dužnikom našim.“ Najshodniji način s neprijateljem pomiriti se jest: učiniti mu u nuždi štogod čestitoga; time će biti neprijatelj i nehotice usiljen pomiriti se i na prijašnju

Digitized by Google

mržnju zaboraviti. — Ja ću ovaj način pomirenja s neprijateljem rado upotrebljavati.

XXVI.

Ovim štivom razlaže se potanko, zašto i kako svete štovati imamo. Nam je poznato već iz kršćanskoga nauka, da naša sveta crkva sastoji iz trovrstnih udah, koj medju sobom sveudilj obće, naime uda crkve vojujuće, trpeće i slavodobitne. Vojujuća crkva smo mi živući na zemlji, trpeća duše su u čistilišću, a slavodobitna - - sveti na nebu. Odovud sliedi, da, kao što mi s našimi molitvami crkvi trpećoj, t. j. dušam u očistilišću pomažemo, isto tako pomažu i nam sveti na nebu svojimi molitvami. — Ja ću Svete i Svetice božje smierno štovati, primjere njihovoga svetoga življenja po mogućnosti nasljedovati, i u njihovu se zaštitu pouzdano preporučivati.

XXVIII.

Ovo štivo slovi o zvonovih, koji se rabe u kršćanskih crkvah, i naznačuje dobu, od kada su uvedeni, i one hvalevriedne osobe, koje su jih za porabu crkvah uvele. Nadalje opisuje svrhu, za koju zvona nam kršćanom služe, najme, kako nas na pobožnost pozivlju, i time nam radost ili žalost, vesele i tužne glasove naviešćuju. Zvona su nam dakle od velike važnosti radi toga već, što u naših srdcih nabožne ćuti i svete odluke probudjuju, te time nas na dužno štovanje i zazivanje Boga i njegovih svetih, kao i na ovršavanje inih kršćanskih dužnostih upravo sjećaju. — Ja ću paziti na glas zvona, i veselo ću ovršavati sve one bogoljubnosti, na koje me crkvena zvona pozivlju.

XXIX.

Naslov ovoga štiva je: „Uvjet.“ — Uvjet reći će drugom besjedom: „ugovor ili nagodba.“ — Iz ovoga štiva doznajemo žalibože, kako gdjekoji roditelji u starosti od svojih mladjih, poimence snahah mnogo pretrpiti moraju, osobito, ako je snaha neuztrpljiva, srdita ili opaka, te joj se još u kućnom gospodarenju neograničena vlast dade, da može po volji činiti sve, što hoće. Od ovud uvidjamo, da je po roditelje najprobitačnije, ako pod starost svog imetka djeci svojoj bez uvjeta nepredaju; isto tako, ako se njihovi

Digitized by Google

sinovi na žene svoje nezanašaju, nego o vladanju i postupanju njihovu prama roditeljem češće se obsvjedočiti nastoje. — Ja ću u takovu slučaju razborito postupati, a svoje stare roditelje veselo ću dvoriti i prigledavati.

(Dalje će sliedit.)

Njekoje najobičnije pogreške u domaćem odgojivanju.

Pogrešno je, kada roditelji svoju djecu u srditosti upravo odviše grubo i nesmiljeno, proklinjajuć i karajuć kazne. – Svrha kazne jest poboljšanje djeteta, nu takovom kaznom neće se zaista nijedno diete popraviti; nego protivno — pogoršati. Srditost pobudi srditost. Zato: „Vi roditelji, nesrdite svoje djece!“ (Ephes. 6, 4.) —

Pogrešno je, kada roditelji nastoje, da djeci kršćanski nauk, molitve, Otče naš, zapoviedi božje itd., tako rekuć svom silom samo zabiju u glavu. — Kroza to se pobudi često u djetetu za mladih već godinah mrzost proti vjeri. „Kada molite, negovorite mnogo riečih, kao pogani, koji misle, da su mnogimi riečmi uslišeni.“ (Mat. 6, 7).

Pogrešno je, kada roditelji sa svojom djecom nikada umiljno i prijateljski neživu; uvjek se s njom prepiru i nezadovoljni su; djeca u njih uvide zaptničara, ne pako nježna otca ili ljubežljizu majku. — Srdce djece odstrani se od roditeljah; ugasne djetinska ljubav; nikakav nauk, nikakav ukor, nikakova silovita strogost neopravi, što bi ljubav sama opraviti mogla. — „Otci, nedražite svojih sinovah, da nepostanu bez srdca.“ (Col. 3, 21).

Isto tako pogrešno je, kada roditelji svoju djecu uviek glade, neprestance miluju, osobito ako je poslje kakove kazne ištu nježnimi riečmi ili slašticami udovoljiti; ako ono, što bi djeca morala iz djetinske ljubavi i poslušnosti učiniti, od nje tek svakovrstnim obećanjem i darovi kupiti nastoje; ako djeca vikom i plačem sve zadobe, jer će jih takovim načinom tobože nestati, ako malo plaču. Tako postanu djeca svojevoljna, neposlušna, razmažena, licumjerna i nepokorna. „Tko šibu štedi, mrzi svoga sina.“ (Prireč. 13, 24).

Pogrešno je nadalje, ako se roditelji djeci samo groze, kada pogriešе, a nikada neizpune ono, čime su se djeci zagrozili. Djeca

Digitized by Google

napokon uvide, da su to munje, koje neće nikada ošinuti i upaliti. Stoga se takovih grožnjah neboje, te za rana izsmiehavaju i preziru svoje roditelje. Primjerom neka budu Heli i njegovi sinovi. (Kralj. c. 2, 3, 4).

Napokon je jošte i ta glavna pogreška u gojitbi, kada roditelji pokazuju pram jednom djetetu više ljubavi, nego li prama drugomu, jerbo je možda ljepše, veselije, živahnije, laskavije i ljubežljivije, nego li drugo, pače možda zato, što je puno obiesti i razpuštenije, nego li koje drugo. — Takovom nepametnom ljubavlju posiju često roditelji već za rana ružne nekreposti za cio život u srdcih ne samo svojih ljubimacah, nego i druge djece. Nenavist, sramota, obtuživanje, podmuklost, licumjerstvo, osveta i druge ovim slične divlje strasti zavladaju poput ljuticah mladjahnimi srdci. — Sjetiti se valja ovdje poviesti o Ezavu i Jakovu. (Mojs. 27).

Roditelji nebi smjeli nijednomu djetetu veće prednosti od drugoga pokazati. Bolje diete valjalo bi ljubavlju i ozbiljnošću u dobru uzdržati; manje dobro valja opet ljubavlju i ozbiljnošću na poboljšanje dovesti. — Nemojte, dragi ropitelji, da vam se uzalud najobičnije pogreške odgojivanja predlažu! Evo kazane su vam, da jih uzmognete izbjeći; da sámi nepostavite temelj k propasti svoje djece.

Vriedni roditelji! koji svoju djecu iskreno ljubite, vi ćete zaisto uvažiti ovo i nastojati navedene pogreške izbjegavati; vi ćete se čuvati, da vam nebude savjest predbacivala: „tvoji su sinovi i tvoje kćeri po tebi pokvareni.“ Čuvajte se u odgojivanju nehajstva; nedavajte sámi zla primjera, odstranite svaku neslogu i razdor; bježite sve, čime bi se mogla vaša djela pokvariti. Razumieva se dakako, da nemožete svega toga sami po sebi izvesti; nu što sami nemožete, to možete pomoćju božjom. *pr. J. T.*

Slonovo kajanje.

(Sitnica za djecu.)

U njekom mjestu Indije imadjahu ogromna slona, koji je znao čitave šatore vojnikah nositi. Da gorostasa barem ponješto ukrote, privezahu mu težke okove na noge, a i stražari bdijahu neprestano oko njega. Kada bi si druga kojega opazio, počeo bi silovito urlati, te amo tamo toptati. Takovom prigodom stražari ga se veoma bojahu i oprezno mu se uklanjahu. Bilo jedne noći, a umna životinja opazi, da neima blizo stražarah, raztrga okove, udari putem kroz selo te

Digitized by Google

tako mužko i žensko, djecu, konje i krave pred sobom potjera. Strahovito poče urlati, što je vazda bio znak, da je vele srdit. Tkogod se nebi tada divljaku odmah uklonio — zlo po njega. — Tako i ovom sgodom udari za njim idućega vodju svojim rilom tako silno, da je sirotan onaj čas izdahnuo. Opaziv, da ovaj neustaje, počme s nova urlati i plaho gledati, stojeć nepomično na istom mjestu. Za kratko vrieme odjuri na mjesto, gdje bjaše okove raztrgao. Ovdje opazi dvie godine staro djevojče, kćerku mrtvoga vodje, koje se igralo na zemlji. Liepo, kô što bi majka učinila, ogrli slon djetešce sa svojim rilom, podigne ga u vis te ga stane milovati. Zatim ga položi pametna životinja opet na zemlju te ga turobno pogleda. Medjuto rado se dade slon sapeti, kao da je osvjedočen o velikoj krivnji, koje više popraviti nemogaše. Čim je duže stajao slon uz diete, tim se veća žalost vidjala na njem. Diete pako, već od prije priučeno slonu, igralo bi se sasvim mirno s njegovim rilom, što bjaše svakako milo i liepo vidjeti. — Medjutim bjaše slon od to doba sve većma tih i snužden, te se radovaše samo onom sgodom, kadno bi opazio malu sirotu. Tako prijazno bi slon postupao s djetetom, da su se svim okolo stojećim blistale suze u očiuh. Ali to nepotraja dugo; slon poče od žalosti bolovati i za šest mjesecih — crkne! — Liepe li pouke! Životinja ima čuvstva, a mnogi čovjek je bezćutan i nezahvalan. — *Lj. T.*

Dopis.

Iz dol. Moslavine. Nesmijem premučat, da vam neobjelodanim gosta, koj je ovih danah ovdašnjega župnika veleč. g. Jos. Barića iz osobitog poznanstva i prijateljstva posjetio i kod njega odsjeo bio. Taj visoki gost bjaše pogl. g. Kamilo pl. Mihalović vlastelin orahovički. Potlam dovršenoga objeda pohodio je učeni gost sa škole ravnateljem našu učionu, gdje je bila u onaj čas svakdanja i nedjeljna mladež sakupljena. — Na zahtievanje g. župnika mladež je odpjevala njekoje crkvene i narodne pjesme. Zatim se preuzela produkcija u pisanju jednoga gluhoniemoga dječaka, kojega je pogl. g. vlastelin s jednom forintom nadario, a na ostalu mladež 5 for. meni uručio tim dodatkom, da rečenu svotu upotriebim, kako najbolje znadem. — Slava i čast takovu darovatelju! Bog mu dao dugotrajni život i uz to najbolje zdravlje.— U ime toga plemenitog dara od strane školske mladeži nepropušta podpisani svoju poniznu zahvalnost izraziti.

Davor Horvat, učit.

Digitized by Google

Viestnik.

— (*Darovi.*) Kako visoki dostojanstvenici crkve katoličke svesrdno nastoje, da oskudici materijalnih sredstvah kod učeće se mladeži doskoče, svjedoče nam znatni darovi Nj. uzoritosti stožernika nadbiskupa zagrebačkoga i presv. g. Ivana Kralja biskupa, od kojih veledušnih dobročiniteljah mladeži svaki je izvolio po 100 st. pokloniti družtvu za podporu siromašnih učenikah na kr. gimnaziji varaždinskoj. Ravnateljstvo pomenutoga zavoda izrazuje u to ime najvruću svoju zahvalnost. —

— (*Odlikovanje.*) Nj. c. kr. apošt. Veličanstvo udostojalo je zlatnim krstom za zasluge s krunom odlikovati predstojnicu milosrdnicah u Zagrebu S. Ivanu Krösbacher radi njezina obćekoristna i uspješna djelovanja, a Agnesu Gušťek učiteljicu samostanske djevojačke učione u Varaždinu u priznanje mnogogodišnjega uspješnoga djelovanja u školskoj struci sličnim zlatnim krstom.

— Vis. kr. namj. vieće dodalo je onim po preč. duh. stolu stavljenim pitanjem, što no jih učitelji pučkih učionah ljetos riešiti imadu, jošte dva riešit se imajuća i to: 1.) *„Koje pojave fizičke i na koji način tumačit će učitelj u III. razr. gl. učione na temelju propisane Čitanke i u suglasju sa § 9. naučne osnove od 2. studena 1855 ?“* (Imadu riešiti učitelji glavnih učionah.) 2.) *Kako se imade naučati gospodarstvo u pučkoj učioni, da bude mladeži i njezinom budućem zvanju koristno? koja su sredstva nuždna za uspješnu obuku u toj struci?* (Imadu riešiti učitelji trivijalnih učionah.) — Dobro sastavljene odgovore izgleda ovo uredničtvo od poznatih svojih suradnikah učiteljah, da takove u svom glasilu objelodani.

— Terminologija podpuna za jezikoslovje i za mudroslovnu propedeutiku, koju izradjivahu gg. učitelji gimnazije zagrebačke, gotova je, te će se uredničtvo cieloga riečnika terminologičkoga, kako doznajemo, povjeriti nuz nagradu revnomu našemu književniku Bogoslavu Šuleku. — Javiti imamo nuz to, da će se „hrvatska čitanka“ za niže razrede gimnazijah i realkah preraditi, te je već vis. kr. namj. vieće odbor imenovalo, koj bi imao taj zadatak riešiti. —

— Na c. kr. višoj realci u Rakovcu kod Karlovca imadu se popuniti dva učiteljska mjesta s god. plaćom 630 st. uz povišenje na 840 st., sa skopčanom desetogodišnjom i stanarinskom pristojbom. Jedno mjesto učiteljsko jest za lučbu, a drugo za prirodopisnu struku. Natjecatelji imadu se prijavit do 15. srpnja t. g. c. k. brigadi u Karlovcu.

Natječaj.

U Blinji (sl. c. k. 2. bansk. puk.) mj. učit. grčk. iztoč. s god. plać. 144 st., slob. stanom, vrtom od ½ rali i 6 hv. drvah. Treba se prijavit do 15. lipnja t. g. na sl. c. kr. sisačku satniju.

Listovnica.

Gosp. A. K. u R. — Dopisa Vašega nemoremo upotriebiti radi osobnih invektivah i obširnosti. Kanimo se polemike. —

Dobrovoljni prinesci za udovu pokojnoga učitelja Jos. Rožića.

Iz škol. kotara tuheljskoga p. n. gg. Ferdo Krajačić podjaš. i žup. u Kraljevcu 2 st., Josip Fabiančić učit. u Kraljevcu 1 st., Janko Podgajski učitelj u Rozgu 1 st., O Feličan Matauž učit. u Klanjcu 50 nč., Mio Govedić učitelj u Tuhlju 50 nč., Josip Jemeršić učitelj u Jezeru 50 nč. Ukupno 5 st 50 nč. čini s prvim izkazom od 8 st. ukupno 13 st. 50 nč. — „S kakovom mjerom mjerite, s takovom će vam se odmjeriti.“ (Rieči Spasiteljeve).

Uredjuje: **Stjepan Novotny.** Naklada i tisak: **Dragutina Albrechta.**

Digitized by Google

Oblici cvieta.

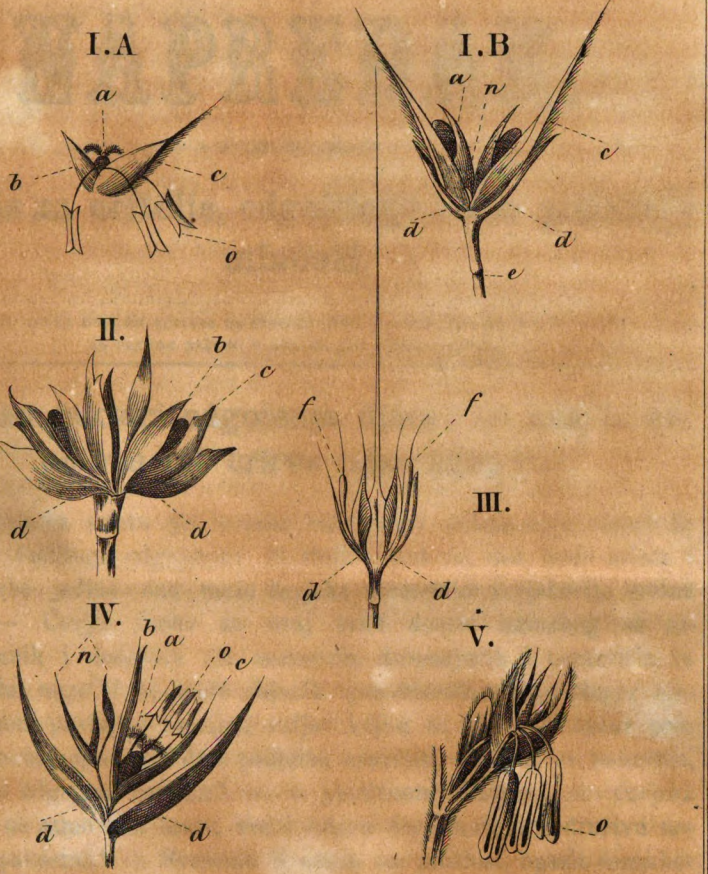

I. *Cviet raži*
II. „ *pšenice*
III. „ *ječma*
IV. „ *zobi*
V. *Prašnički cviet kukuruza*
a. plodnica sa dviema peraстima njuškama
b. gornja } *košuljica sa osinom*
c. dolnja }
d. plievice
e. prašnici
n. stanište za treći cvietak
f. neplodan cvietak

Lit. kod Drag. Albrechta u Zagrebu.

Digitized by Google

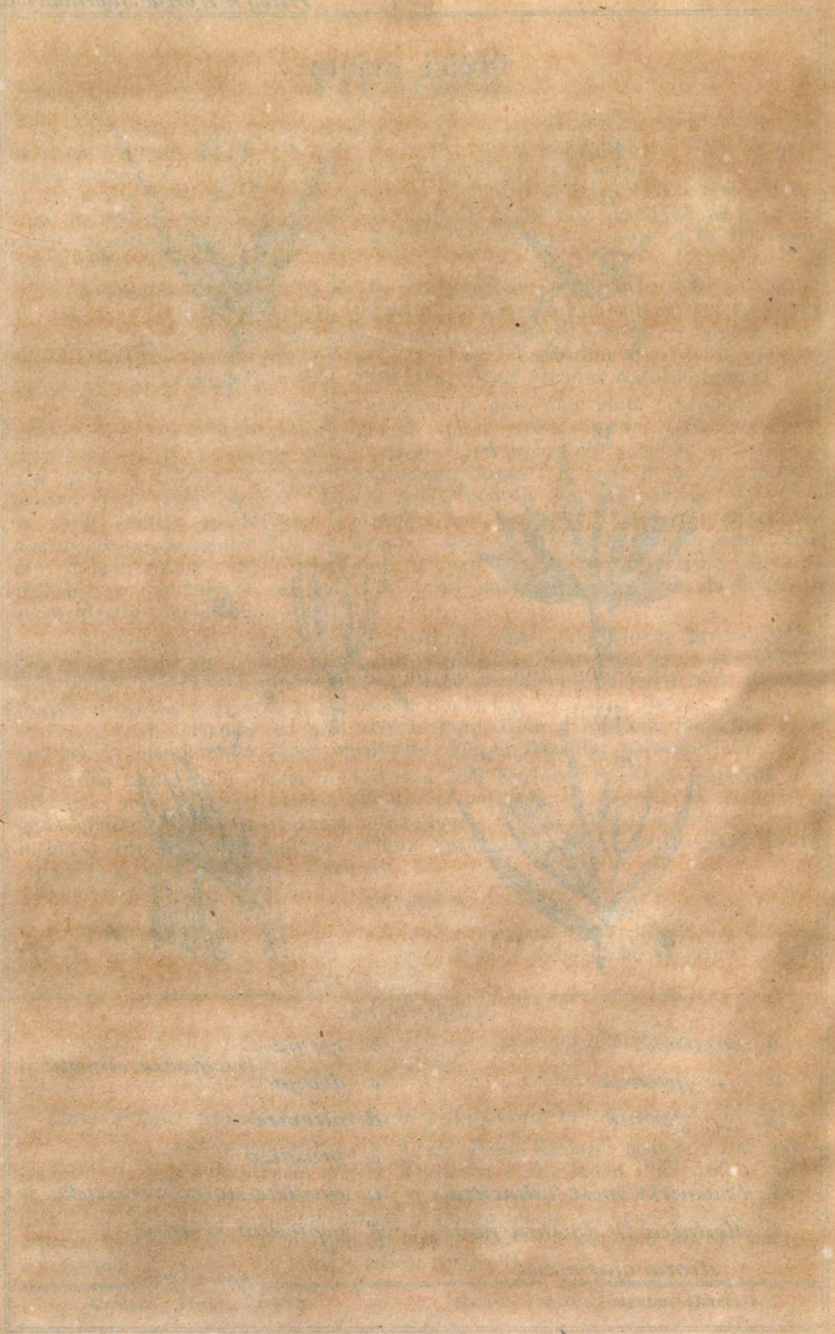

Digitized by Google

Broj 12. U Zagrebu, 15. lipnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine potovica.

Koji su faktori odgojenja djece? — ima li se učiona od crkve odstraniti?*)

Neima na svietu po čovjeka važnije ni znamenitije stvari do pravoga i čestitoga odgojenja; to stoji i stat će, dok bude svieta i vieka, jerbo jedino ono može čovjeka vremenito i vjekovito sretna učiniti. — Čovjek došav na ovaj sviet donosi istinabog sa sobom tjelesnih i duševnih ali nemoćnih, driemajućih i nerazvitih, te više na zlo, nego li na dobro sklonih sposobnostih, koje stoprv njekim načinom postupno razvijati valja; kojim se ima dati takav pravac, da se uzmognu u dobru podpuno usavršiti. Rieši li se to sretno, eto čestito odgojena čovjeka! — u protivnom slučaju, eto čovjeka nesretna, ne samo sebi samu, već i čitavu čovječanskomu družtvu nesnosna i pakostna! — Svrnemo li okom na prošlost, opazit ćemo bez dvojbe, da čovjek slabo ili zlo odgojen većinom najneugodnije, najnezadovoljnije i najnesretnije dane proživje, a konačno u neprestanoj njekoj duševnoj borbi nespokojno, ružno ili sramotno zaglavi. Što se ima glede na prošlost, to je isto i u sadašnjosti, a valja i za budućnost! — U odgojenju leži dakle sreća ili nesreća, spas ili propast, život ili smrt ne samo pojedinoga čovjeka, već i kućnih obiteljih, občinah, dà čitavih državah; jerbo se u istinu može uzeti, da je bud' pojedini koji čovjek, bud' kućna obitelj, bud' ciela občina i čitava

*) Riešenje pitanja po preč. duh. stolu senjskom danoga.

Digitized by Google

koja država u toliko samo sretna, u koliko je pravo i čestito odgojena i naobražena. Pravo i čestito odgojenje i naobraženje nesastoji se pako u taštih i izpraznih načelih, koja su žalibože upravo u ovo doba prekomjerno svietom zavladala, već jedino u takovu naobraženju duše, koje je kadro duševne oči — razum, srdce i volju u toliko sklonuti, da uvide i priznaju najviše bitje, trojedinoga Boga, njegovim se zakonom pokore, njegovu volju iz same ljubavi vrše, i time za svrhom od Boga jim opredieljenom teže. Ovo je najplemenitije i najuzvišenije odgojenje za svakoga čovjeka bez razlike spola i stališa — osobito pako za čovjeka kršćanina — te ga valja polagati već za dobe djetinstva. Djetetu kršćanskomu nebi smjelo pravoga odgojenja podnipošto manjkati, jerbo to zahtieva njegova vlastita buduća, vremenita i vjekovita sreća; zahtieva sam Bogčovjek, koji došad na ov sviet već u dobi djetinjoj napredovaše u mudrosti pred Bogom i ljudmi; zahtieva napokon čast, slava i korist crkve, domovine i države. Sad nastaje pitanje: Tko je dužan kršćansku djecu u ovom smislu odgojivati? — Odgovaram: — Nitko drugi, do roditeljah, crkve i učione. To su nerazdruživi faktori odgojenja djece! — Da vidimo, radi čega su nerazdruživi, i što je dužnost pojedinih faktorah.

Prva je i najsvetija dužnost roditeljah iz svih svojih silah nastojati, da u djeci od Boga jim darovanoj učvrste pravi temelj njihove buduće sreće pametnim razvijanjem i oplemenjivanjem njihovih tjelesnih i duševnih sposobnostih, kako će jim jednoč biti na radost, poštenje i diku, a ne na žalost, sramotu i ruglo. S ovoga staništa zauzimlje majka prvo mjesto. Ona je dužna od prvoga dana, kako joj je ljubezno njezino čedo bieli sviet ugledalo, svu svoju skrb i brigu u tu svrhu uložiti. Kao što majka s hranom i snagom odgaja tielo svoga ljubimca; tako imade uzgredno postupati i s duševnim odgojivanjem: vježbajuć oko, uho i jezik, ćud i značaj djetinji. Prvo troje postići će zrienjem raznih predmetah to u prirodi, to u slikah, zatim govorom i pjevanjem; ostalo dvoje pako valjanim zaptom. Što se tiče ćudi i značaja, utiče i otac, kada je nužda. Razboriti pako roditelji neće svoje djece niti prestrogim zaptom mučiti, niti će joj opet sve na volju puštati i bez zapta ju uzgajati; nego će se takove staze držati, kojom mogu djecu na poslušnost, ljubav i iskrenost priu-

Digitized by Google

čati. Sve ovo imade se temeljiti jedino na vjerozakonu, koji je pri odgojivanju ćudi i značaja djece najglavnije sredstvo i ravnalo. Majka sama ima biti opojena pravim nabožnim čuvstvom, ako želi, da joj se i diete nabožno naobrazi i kršćanski odgoji; s toga neka već zarana počme nabožna čuvstva u djetinjem srdcu pobudjivati, učeći ga poznavati i ljubiti Boga (pripoviedajuć mu razumljivo i ugodno sasma kratke crtice iz sv. pisma staroga i novoga zakona), mrziti na grieh, zloće i opačine, i radje isti život izgubiti, nego li se Boga zaboraviti; a majku neka i otac u tom po mogućnosti podupire. Kada je već diete naučilo poznavati Boga, onda je i vrieme da se uči i priučava male i kratke molitvice jutrom, podnevom i večerom moliti. Majka i otac moraju diete k molitvi i svakom dobrom djelu vlastitim svojim primjerom priučavati, radi toga će pred njim i skupa s njim klečati, ruke sklapati, slike Božje i svetih štovati, pred njimi se pobožno moliti i marljivo crkvu pohadjati. Što roditelji u tom obziru kao i pri svakom inom poslovanju pred djecom čine, to jih djeca obično nasljeduju; a na što se djeca u mladosti naviknu, to čine tečajem cielog života; jer poslovica nelaže: „Što mlad uči, to star čini.“ — Od zločestih družtvah moraju roditelji djecu čuvati, (jer po nauku sv. Bernarda nemogu toliko hasniti rieči, koliko naškoditi zli primjeri), a kad uztreba opominjati, a i zapoviedati; samo opomena i zapovjed njihova neka odiše ljubavlju, ozbiljnošću i postojanom dosljednošću — čuvajuć se ipak, da preveć čestimi opomenami i zapovjedmi djeci nedosade, te time ljubav i poslušnost u njoj neuduše. Kada bi roditelji tako postupali, te ćud i značaj svoje djece vlastitim primjerom i priukom nabožno odgojivali, onda bi crkva i škola od svoje strane na tom temelju u više nabožno odgojivanje djece najboljim uspjehom uticale.

Crkva kao prava odgojiteljica prima ponajprije slabačko, na svìet istom došavše čedo pod svoju možnu zaštitu, čisti ga po sakramentu sv. Krsta od grieha iztočnoga, pruža milost Duhe svetoga, i odredjnje zaštitnika, nadievajuć mu ime koga svetca ili svetice božje; medju kršćani uredila je ona obiteljski život tako, da se primjerom i priukom roditeljah najlaglje prelije crkveni duh u nježno srdašce djetinje. Crkva zahtieva, da se kršćanska djeca označuju zna-

Digitized by Google

menjem sv. križa, a time namjerava zasaditi pravo počitanje naprama Krstu Gospodinu u mladjahna, nevina srdca; ona nalaže, da se u stanovito doba dana posao prekine i Bogu moli, pa time želi i u djeci pobuditi pomisao o njekom višem, nevidivom i svemožnom bitju. Crkva pozivlje i djecu u krug odraslih kršćanah, da se tako po njihovu primjeru potaknu na bogoljuban život; ona jim predočuje svoje obrede, da motreć njih uzmognu utuviti si takove u pamet i srdce; ona hoće, da i djeca za vrieme službe božje sudjeluju, to jest, da skupa s odraslimi sad klečaju, sad ustaju, sad odgovaraju, sad opet mole i pjevaju; a kad većih svečanostih, da nose ili sviećice, zastave, križ, ili da dvore pri službi božjoj. Pa koliko veselje neobuzimlje srdce takova djeteta, kada vidi, da mu je slobodno sa svećenikom pred žrtvenikom Gospodnjim stojati, po stubah hodati, i na očigled ciele obćine samomu Bogu služiti? Kolika li je to pouka, da se diete pobožno i čedno vlada, a kolika napokon radost i ponos za roditelje, kada vide, da jim je diete toli odlikovano! Koje pako veselje nepripravlja crkva ne samo djeci, već i odraslim, pobožnim kršćanom u vrieme stanovitih blagdanah, naime o Božiću, o Uzkrsu, o svečanih prohodih i inih zavjetnih blagdanih? Kako li opet nepobudjuje skrušenje i žalost u srdcih svojih viernih u vrieme obilata proštenja, obdržavanju križnoga puta, zadušnicah i pri pogrebu mrtvacah; o došastju ili adventu, o korizmi i velikom tjednu? Kršćanski nauk, sveta Evangjelja, Epistole, propovied, nisu li to sve najznamenitija sredstva za pravo nabožno odgojenje i okrepu duševnu? — Buduć pako čovjek po naravi duševnim slabećam podvržen s prave staze čestokrat zaluta i griehu se poda: eto opeta crkve mudre odgojiteljice, gdje otvara škrinju mira božjega — te pozivlje i pripušta ne samo odrasle nego i istu djecu k sakramentom sv. pokore i presvetoga tiela Isusova, da se griešnici primajući ova svetotajstva od grieha očiste, sviest umire i u zakonu božjem utvrde; a djeca, da se nuz to još na izpitavanje svoje sviesti priučavaju, svoje pogreške priznaju, te duše svoje pred najsvetijim Bogom ponize. — O koliko duševne blagodati pruža nam ljubezna naša mati crkva s poukom, priukom i primjeri! kako ona to sve skladno, mudro i divno sdružiti umije! Doista sve to može samo kršćanska crkva, Isusova prava zaručnica, naša najbolja majka i odgojiteljica; a nitko drugi! — Pošto crkva ovakovim načinom na pravo odgojenje kršćanskoga djeteta

Digitized by Google

od koljevke pa tja do groba upliva, služi se u tu svrhu sa kćerkom svojom — školom, da sdruženimi silami uzmogne duše svojih pravovjernih nabožno odgojiti, i tako jih koli za sretni vremeniti, toli i za vjekoviti život pripraviti i usposobiti.

Zadaća kršćanske škole jest i mora da bude, gojitba i obuka; odatle sliedi, da kršćanski učitelj ima biti odgojitelj i učitelj. Kršćanske obćine uzdržavaju škole ponajviše o svom trošku, a crkva kao majka obijuh ima svoje historično pravo uticanja i nadziranja; s toga je škola po naravskom i historičnom pravu nerazdruživa od crkve i obćine, te ima težiti za svim onim, što crkvi i obćini, a po tom i državi u prilog ide: imade se indi s nabožnom gojitbom i znanstvenom obbukom baviti.

Tko to nepriznaje, ili je mračnjak, neznalica i sam svoj i drugih varalica, ili goji u sebi opaka i pogubna načela, ter teži za propašću kršćanske države. — Nu po tom i zato nije ipak škola ničija robkinja, nego javni zavod i plemenito udo crkve, obćine i države, i kao takovo imadu ju crkvena, obćinska i državna poglavarstva smatrati i potrebiti joj ugled dati, bez koga i nuz najizvrstnijeg učitelja plodonosna i napredna biti nemože. Ona ima nastojati mladež si povjerenu s moralnoga i materijalnoga gledišta na temelju dobre, od strane obitelji i crkve položene gojitbe dalje naobražavati, te s toga sve što je krivo i nedostatno, ravnati i nadopunjivati, pojmove bistriti i krug djetinjega znanja postupno razširivati, te time djecu za vremeniti i vjekoviti život usposobiti. Zato treba sposobnih, krepostnih i svomu zvanju podpuno doraslih, kršćanskih učiteljah i učiteljicah, koji su kadri djecu s poukom i vlastitim svojim primjerom kršćanski odgajati; pa toga radi imala bi se pri naimenovanju istih obratiti osobita pozornost na njihov ćudoredni značaj, od koga i uzgoj povjerene jim kršćanske djece zavisi. Učitelj i učiteljica, koji do Boga i vjere malo ili ništa nedrže, neće jamačno, ma bili oni u ostalih znanostih ma kako naobraženi, svojoj svetoj dužnosti odgovoriti moći; dà što više, izopačit će takovi i upropastiti stotine i stotine nedužnih kršćanskih, s krvlju Isusovom odkupljenih dušicah! — Tko dakle nepriznaje, da je učiteljska zadaća najuzvišenija i najple-

Digitized by Google

nitija, a po kršćansku djecu, po crkvu i državu najvažnija i najpotrebitija?! —

Ali kako sada škole u nas stoje, težko je doduše, dà nemoguće zadaću tu valjano riešiti. Tu je golemih i bitnih zapriekah svadgje po njekoliko, koje bi valjalo bezodvlačno ukloniti, ako nismo radi, da nas s vremenom nadvladaju i pobjedu održe. — Mnogo je toga dosada već na vidik iznešeno, a mnogo se toga opet za ljubav mira, ili poradi toga na vidik neiznosi, što se misli, da bi ostalo sve samo na papiru. — Ja sam učitelj, ali s toga nenamjeravam niti sebe, niti ikoga drugoga zagovarati, već istini za ljubav odrješito reći: dok se škole nepreustroje, (ma ne s emancipacijom — od crkve) i time se nedokinu zavladavše jur zaprieke; dok im se neda potrebiti moralni i materijalni ugled: dotle lje niti su u pravom položaju da mogu, a niti itko razborit od njih zahtievati može, da se u gore pomenutom obziru učini, što bi se inače učiniti imalo i moglo.

Sada da reknem još koju o konačnom ovom pitanju, naime: ima li se učiona od crkve odstraniti?

Svi gore navedeni razlozi vojuju za to, da ne; ali imade ljudih, kojim to nije po ćudi — i s toga se bore za dà. Nu pitajmo jih zašto? — Čuti ćemo od prilike ovako: „Naš narod valja iz gluposti podići i znanstveno naobraziti, da uzmogne već jedared uzporediti se s drugimi naobraženimi narodi; on je u tom obziru zaostao, s toga je i osiromašio, a drugi ga narodi preziru i njegovom se gluposti koriste. Mi trebamo školah i naukah, da se u nas podigne gospodarstvo, obrt i trgovina, bez kojih nijedan narod obstojati nemože: a pod upravom crkvenom nemogu škole to polučiti, pošto je upliv crkve u školi samo moralan, a ne materijalan i t. d.: s toga je od potrebe, da se škola od crkve odciepi.“ — Krasna mi razloga! Dakle je crkva kriva, što je narod osiromašio? — što ga škole, kakove do sad imadosmo, i koje su po mjestih od nedavno ustrojene, nisu mogle u gospodarstvu, obrtu i trgovini na viši stepen izobraženosti podići? — Ako crkva svojim uplivom u školi za najvišim ciljem — spasenjem kršćanskih dušah — teži, i s toga moralno odgojivanje materijalnom naobraženju predpostavlja, odtuda nesliedi podnipošto, da ona ovo potonje prezire, već da na temelju nabožnoga odgojenja i duševno i materijalno naobraženje postići smiera. Što se pako to dosad onako, kao što bi trebalo, nije izvesti dalo, tomu lje

Digitized by Google

nije crkva svojim moralnim uplivom u školah ni najmanje kriva, nego druge okolnosti i odnošaji, koji su i maloj djeci dobro već poznati. —

Budući je dakle kršćanska škola javni, a pošto se sgojitbom i obukom baviti imade, toga radi i cjeloviti zavod, — inače baveći se samom obukom bez gojitbe, postala bi polovnim zavodom; — nadalje, budući su kršćanske obćine s crkvom tako uzko spojene, da za jednim i istim glavnim ciljem, a nuz to i za promicanjem tjelesnoga blagostanja teže, škola pako ovim u prilog ići imade; to se ona bez očevidne pogibelji i propasti kršćanske države od crkve podnipošto odieliti nesmije.

P. Solerti.

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

XIV. O krstašicah.

Nedavno me pitaste, što se ondje na polju tako žuti, kano da je čitavo polje pozlaćeno. Onda vam rekoh samo, da ondje cvate repica. Danas vam evo donesoh takovu bilinu, da ju pobliže promatramo. Lišće je repično modro-zeleno, izmjenito, pa nješto mastno, nu oblikom nije sve jednako, dolnje je guslovito, a gornje srdcasto i oštrljasto. Svaki listak obuhvaćuje stabljiku. (Vidi prilog Napred.) Stabljika je sočna, a na vršku njezinom nalaze se cvietci.

Medju kakovo bilje spada indi repica? — Medju zeline. Kako cvjeta repica? — Cvjeta grozdom. Koliko lapovah imade čaška? — Četiri. A koliko je laticah u vjenčića? — Četiri. Pa kako su namještene latice? — One stoje u krst ili one su ukrštene. Isto su tako i lapovi čaške ukršteni.

Motrimo li stanište laticah, opazit ćemo, da izmedju dvajuh lapovah stoji po jedna latica. Buduć imade repica latice, lapove i latice ukrštene, zovemo ju krštašicom (Crucifera.) U cvjetku imade šest prašnikah, nu nisu svi jednaki; četiri prašnika imadu dulje končiće od drugih dvajuh; s toga ju zovu četermoćnicom.

Digitized by Google

Izmedju prašnikah naći ćete male uzvisitosti, iz kojih teče sladak sok, kojega rado pčele sisaju. Takove uzvisitosti zovu se žliezde medovnice. Motrimo li laticu točnije, opažamo, da je dolnji dio latice posve šiljast, pa nije žut. Taj šiljak zove se nokat. Repica imade indi četiri latice s nokti.

Kaži Mirko, što si naučio o repici! Ponovi to Antune! (U toliko su učenici upoznali otu bilinu po cvjetu; kada pako dozrije, neka se učitelj kod pradavanja opet na nju svrati, da promatraju i plod.)

Dokle je repica cvala, nismo promatrali pjestića, jer bjaše odviše malen. Sada se je plod razvio, pa sada možemo sve česti točno upoznati i razlikovati. Plod repičin zovemo mohunom. Kada mohuna dozrije, posve se osuši i otvrdne. Sa svake strane mohune je pokrovac, koj se lasno odlupiti dade. U sredini mohune pako je okvir sa tananim pretincem, koj mohunu u dva pregradka dieli. U svakom pregradku nalazi se više zrnacah sjemena.

Poraba sjemena repičnoga poznata vam je. Sjeme se najprije izmlati, zatim u uljenom mlinu smelje, pa se onda iz dobivena brašna tišti ulje, a s preostalom tištinom hrani se marva.

Osim repice imade jošte mnogo krstašicah, koje liepih, koje koristnih. Mnoge vrsti povrtelja, kao: kupus, kelj, koraba, broskva, cvjetača, biela repa, gorušica, rotkva, hren cvatu ukrštenimi laticami.

Svakomu je već ovo povrtelje poznato. Opiši mi dakle Vladimire! glavati kupus, — ti Petre korabu i t. d.

Izmedju cvieća najljepše su krstašice ljubičina ljetna ili crveni šeboj (Mathiola annua) i žuti šeboj (Cheiranthus Cheiri). Evo vam ljubičine ljetne, pa ju opišite! Stabljika je izpravna s bodkastim, zubčastim lišćem; cvietci su na kratkih stapkah u grozd sabrani. Crveni šeboj sadi se u cvietnjacih radi liepa mirisna cvieta, a ima ga puno odlikah, biela, crvena, ljubičasta, jednostavna i puna cvieta.

Žuti šeboj imade bezzubo lišće, a cviet je žut s ugasitimi žilicami.

Jošte nam valja o krstašicah zapamtiti, da nijedna nije otrovna.

XV. O sočivnicah.

Danas ćemo zrieti cviet, koj se svojim oblikom razlikuje od svih, što no jih do sada promatrasmo: a to je cviet graška (zečka).

Digitized by Google

Čaška je petorna a vjenčić petolatičan, nu nepravilan. Dvie dolnje latice obično su okrajcem srasle i zovu se ladjica (*o*). S obe strane ima po jedna uzana latica, krilo zvana (*n*), a gornja je latica razastrta i suvraćena; ona je najveća i zove se jedro (*a*). Otvorimo li ladjicu, tad opazimo deset prašnikah, koji spreda oko pjestića prosto stoje, nu straga su svi do jednoga jedincatoga srasli u cievku, (*c. m.*) koja obavija pjestić, te samo vrat sa njuškom viri iz nje. Odkinimo sada i prašnike, pa eto nam gola pjestića. S prieda na pjestiću zamjećujemo vrat s njuškom (*d*). Razšireni, po nješto dlakavi vrat pravi sa plodnicom koljeno. Razrežimo sada plodnicu, pa evo nam u njoj sitnih zrnacah graška, koje ćemo kasnije točnije promatrati. Takav cviet zovu radi njegova oblika leptirastim. Grah, leća, grahor, bob, grahorka, djetelina cvatu leptirastim cvietom. Lišće je perasto sa tri para jajastih listakah i viticah. Čemu služe vitice?

Plod graška zove se komuška, a mnogi ju takodjer nepravo zovu mohunom.

Komuška imade kao i mohuna dva pokrovca, nu neima pretinca, koj bi ju u pregradke djelio. Zrnje je učvršćeno duž pokrovacah, nu vaviek samo na jednoj strani. Čaška i vrat vidi se jošte na komuški. Na zelenih komuškah mogu se na pokrovcih dvie česti razlikovati, iz nutra je čvrsta koža, slična onoj, kojom je jezgranka u jabukah obavita.

Nada tom leži njeka više mesnata tvar, koju bismo mesom jabuke prispodobiti mogli. Napokon se posuše obe česti u tvrdu kožu. Grašak jedemo zelen ili suh, a od mnogih vrstih, kao n. pr. od graška (zečka) jedu se i komuške.

U rod sočivnicah spada i grah, bob, leča i grahor. Od ovih se grah samo u cvietu nješto razlikuje. Grah, bob i leča služe ljudem za hranu, a grahorom se pita marva.

Od dietelje siju se u nas tri vrsti: crvena dieteljina (Trifolium pratense), grahorka (Onobrychis sativa) i lucerna ili pitnja ždraljika (Medicago sativa).

Sve biline s leptirastim cvietom imadu sastavljeno lišće i to trojno, kano grah, crvena djetel i lucerna; perasto, kao grahorka i perasto vitičasto, kao grašak i grahor.

Napišite kod kuće, što ste zapamtili o sočivnicah.

Digitized by Google

XVI. O heldi.

Heldu često računaju medju žito, premda se od žita veoma razlikuje. Stabljika joj je koljenčasto člankovita. Kod dvosupnicah, koje do sada promatrasmo, nadjosmo u cvietu čašku i vjenčić. Helda pako, prem dvosupnica, imade samo jedno od obojega. Da li je to čaška ili vjenčić, bilo bi nam tudier težko razlikovati, da nam to mast otih listakah nerazjasni. Listići na cvietu su ozdol zeleni, bielim okrajcem a ozgor crvenkasti. Buduć je pako samočaška zelene boje, možemo zaključiti, da su oti cvjetni listići čaška, a da vjenčića neima. To isto opažamo i na kiseljaku (Rumex acetosa).

Broj prašnikah nije vazda jednak, već se mienja izmedju 5 do 8, obično jih se pako nalazi osam. U sredini stoji plodnica sa tri vrata. To ću vam povećano narisati, jerbo su te česti veoma sitne, i to u prorezu priečnom i dužnom. (Vidi III. *b*.)

Motrimo li cvietak pozorno kroz povećalo, naći ćemo izmedju prašnikah na dnu cvietka malene uzvisitosti, koje su kano i kod repice malene žliezde medovnice, radi česa i pčele rado obleću heldu, kada cvate. Vidite, kako su prijatni oti cvietci! Nam donose hranu, pa opet nezaborave ni pčelicah. Kako prijatan i ljubezan mora biti otac nebeski, koji takav cvietak stvori!

Na heldi imade cvieta i ploda zajedno. Plod je trosrhi oraščić, iz kojega se vari kaša i melje brašno.

Kakovo je lišće u helde? Strelasto, srdcasto, izmjenito. Lišće je petljavo, nu imade osim toga malene nožnice, koje zovemo kopricami. Naučismo indi opet poznavati rod bilja sa mriežastim lišćem, nu bez vjenčića. Što znadeš kazati o lišću helde? Što o cvietu? Što manjka cvietu? Koliko imade prašnikah? Kakav je plod? Čemu se rabi plod? —

(Dalje će sliedit.)

Jezikoslovne vježbe,

na temelju čudorednih štivah I. odsieka II. slovn. Čitanke.

Kratki sadržaji štivah i čudoredne pouke.

(Nadalje.)

XXXI.

Ovo štivo slovi o silovitoj smrti. Smrt je razdieljenje duše od tiela. Ona je dvovrstna: naravska i silovita. Kad čovjek

Digitized by Google

bez svoje ili tudje krivnje umre, tad dovrši s naravskom smrtju; ako li je pako sam ili tko drugi uzrokom smrti njegove, onda dokonča život silovitom smrtju. Naravsku smrt jest Bog odredio, a silovitu samo pripustio. — Ja se nikada neću plašiti naravske smrti, već ću za živa ovršavati kršćanske i gradjanske dužnosti, pa me i silovita smrt stigla; nu čuvat ću se brižljivo, da sám krivcem tako nemile smrti nepostanem, i time duše svoje nepogubim.

XXXIII.

Ovo štivo upoznava nas s čistoćom i opisuje nam vriednost njezinu. Opominje nas, da se čuvamo svieta i nevaljanih ljudih, i svega, čim bi čistoću svoju oskvrnuti mogli.— Ja ću se s toga uviek moliti Bogu i svom angjelu čuvaru, da me občuva koli od nečistih mislih i željah, toli od nevaljanih ljudih, da me niti riečmi, niti djeli nezavedu na bludnost, kojom bi potlačio biser svoje nevinosti, a time šestu zapovied božju prekršio i smrtno sagriešio.

XXXIV.

U ovom štivu govori se o njekom pastiru Luki, koj se je uz čuvanje marhe od svojih drugovah naučio čitati, prem u školu nije ni hodio. Luka je imao volju i privrženje k nauku, i bijaše dobre glave, s toga se i nauči u brzo čitati. On bjaše takodjer dobre i blage ćudi, jerbo je mrzio na kletvu, laž i srditost, i postupao je čovječno prama marhi, niti je s njom ikada komu kvara učinio. — Ako me providnost božja odredi, da budem pastirom, tada ću se trsiti, da Luku, o kom se u ovom štivu govori, u svem točno nasljedujem.

XXXV.

Naslov ovoga štiva je: „Zahvalnost“. Zahvalan biti dužan je svaki, koj od koga drugoga šta dobra primi. Najviše dobra primaju djeca od svojih roditeljah, s toga su i dužna roditeljem zahvalna biti. Iz ovoga štiva doznajemo, kako je njeki seljak s trećinom svoje zasluge (nadnice) živio, a ostale dvie trećine iz zahvalnosti i ljubavi svojim siedim roditeljem i svojoj nejakoj djeci ustupao. — Primjer toga seljaka dužan sam i ja nasljedovati; s toga ću, čim za posao dorastem, marljivo i veselo djelati, s dobitkom dobro gospo-

Digitized by Google

dariti i štedno živjeti, te ga tako razdieljivati, da uzmognem s njime sebe uzdržavati, svoje roditelje, ako još živi budu, pomagati, a djecu, koju mi Bog daruje, kršćanski odgajati i odhranjivati.

XXXVII.

Ovo štivo slovi o poštenom imenu, opisuje cienu i vriednost njegovu i uči, kako si svaki čovjek pošteno ime steći i sačuvati može. O poštenom imenu govori i narodna poslovica: „Bolji je pošten glas, nego zlatan pas.“ Pošto je pako pošteno ime od tolike vriednosti i svakomu milo, s toga nam nalaže ovo štivo, da nikomu poštena imena neuzimljemo s razglasivanjem ružnih stvarih, manah i pogriešakah, ako ne možda s izsmiehavanjem i izmišljavanjem kojekakovih grdobah.— Ja ću dobrim i krepostnim življenjem nastojati, da si stečem i sačuvam pošteno ime; nu neću nikoga ogovarati i ozloglasivati, niti komu poštena imena povriedjivati, da nepostanem krivcem prekršaja osme zapoviedi božje, i time smrtno nesagriešim.

XXXVIII.

Ovo štivo sadržava u sebi liepu opomenu. Iz njega se učimo, kako nas svaki stvor sjeća na dragoga i dobroga Boga, koji sva kolika na našu korist i radost stvori. Kao što se je Milka veselila prekrasnu cvieću, tako se imamo i mi veseliti i diviti nad svakim stvorom u prirodi radi njegove ljepote i izvrstnosti. Pa kad su ista stvorenja toli liepa i izvrstna, da jim se veseliti i diviti moramo, koliko ljepši, bolji i izvrstniji mora njihov stvoritelj biti, komu se nada svimi stvorovi veseliti i diviti moramo? — Ja neću nikad na dragoga Boga zaboraviti, nego ga se svaki put s veseljem sjećati, kadagod na koje njegovo stvorenje pogledam; nuz to ću se grieha brižljivo čuvati i bogoljubno živjeti.

XXXIX.

U ovom štivu opisuje se hram Gospodnji ili crkva kršćanska. U crkvi kršćanskoj stanuje sam Bog, gospodar svega svieta, naš najveći dobročinitelj i najmilostiviji otac; s toga je kršćanom milija, nego ikoja druga sgrada i palača na zemlji. U njoj stičemo najveće blago i bogatstvo duševno, jer nam se u njoj prosvjećuje razum, ople-

Digitized by Google

menjuje srdce, odpuštaju griesi, diele svetotajstva, čine nekrvne žrtve i prinose molitve na korist i spasenje naših dušah. — Ja ću hram Gospodnji nada sve sgrade i palače štovati, radostno ga polaziti, u njem se pristojno zadržavati, kršćanski nauk pomnjivo slušati, pobožno se moliti, i time otca svoga nebeskoga hvaliti i slaviti.

XL.

U ovom štivu govori se o sedam svetih sakramentih, i naznačuje se ona moć, koju nam koji sakramenat podieljuje. Sakramenti sv. krsta i pokore čiste nas od griehah; krizma nas duhom svetim utvrdjuje u vjeri, da ju uzmognemo makar i u pogibelji života izpoviedati i po njoj živjeti; presveti oltarski sakramenat hrani naše duše za život vječni; posljednje pomazanje tješi umirajućega, i jači ga u trpljenju i napastih osobito u poslednjoj borbi; sveti red podieljuje redjenim potrebitu oblast i milost božju za njihovo duhovno zvanje; a sakramenat ženitbe podieljuje blagoslov našim roditeljem, da uzmognu dužnosti svojega stališa tja do smrti vjerno izpunjavati. — Ja ću se svetimi sakramenti rado služiti, i smierno ću Boga hvaliti, što se je za spasenje moje duše toli otčinski pobrinuo.

XLI.

U ovom štivu opisuje se razgovor izmedju francuzkoga cara Napoleona I. i njegovih najvećih dostojanstvenikah prigodom njeke gostbe — o prvoj svetoj pričesti. — Iz tog razgovora doznajemo, da car Napoleon u cielom svom životu nije imao blaženijega i sretnijega časa do onoga, kadno se je prvi put pričestio bio. Blaženost i sreću takovu može nas svaki steći i uživati, koji svetu pričest dostojnim načinom prima; al ju može i izgubiti, ako se usudi griešnim i opakim življenjem dušu svoju okaljati, ili u kojem smrtnom griehu sv. pričest primiti. — Ja ću pobožno k svetoj pričesti stupati; nu prije ću se svaki put od svih svojih griehah pravo izpovjediti, tašć se uzdržati, čisto i pristojno zaodjenuti, i tvrdo vjerovati, da si pravim i živim Bogom dušu svoju nahranim, i time najveće blaženstvo i sreću postignem.

Digitized by Google

XLII.

Ovo štivo slovi o jezgri kršćanskih dužnostih. Dužnost je svakog pravog kršćanina sveudilj napredovati u poznavanju vjere Isusove, i nastojati ovršavati sve, što je zakonu Gospodnjem primjerno, a ostaviti se svega, što mu se protivi. Opomene u ovom štivu nahodeće se osobito nas podtiču na ovršivanje kršćanskih dužnostih, čemu se nijedan kršćanin oglušiti nebi smio, već jih veselo poslušati i dragovoljno uživotvoriti. — Ja ću rečene opomene dobro zapamtiti; nuz to ću nastojati, da se točno upoznam s naukom i življenjem Isusovim, i prosit ću Boga, da mi udieli svoju svetu milost, da uzmognem pravedno i sveto živjeti, i time sve kršćanske i gradjanske dužnosti točno ovršivati.

(Konac će slieditи.)

Što nebi smjelo biti, a ipak biva,

ili

dvadeset istinah.

1. Da gdjekoji učitelj četiri mjeseca plaće nedobiva.
2. Da školska djeca uzprkos šestim pismenim prijavam — izuzam one mnoge ustmene — kroz tri mjeseca u školu nedolaze.
3. Da gdjekoja škola učevnih sredstvah neima.
4. Da njeki ljudi učiteljski stališ malo ciene.
5. Da u školskoj sobi jedva za 60 djece prostranoj, njih 120 debeli znoj znoje.
6. Da se negdje i negdje još sveudilj u školskoj sgradi občinski sud drži.
7. Da odlukah više vlasti občinski sudac na njekih mjestih nevrši.
8. Da učitelj na konferenciju pješke ide.
9. Da se učiteljska mjesta nedobivaju po zaslugah.
10. Da učitelj „Napredka“ neima, ni nečita.
11. Da škola valjanoga i svrsi odgovarajućega voćnjaka neima.
12. Da se nepromišljeno kaže i piše „o školskih voćnjacih dade se zaključiti, kakova je i škola“.

Digitized by Google

13. Da si učitelj ni peršina gdje posijati neima.

14. Da učitelj ni svoje koke kamo zatvoriti neima.

15. Da učitelj kao orguljaš „Svet“ svirati nezna.

16. Da učitelj ujedno orguljaš na svrsi sv. mise „Marš“ ma i „Kaiser Marš“ svira.

17. Da si učitelj radi premale plaće mnoga za duševnu hranu pribaviti nije kadar.

18. Da učitelj plaću svoju uredno neprimajući eksekuciju za zaostali porez dobiva.

19. Da gdjegdje neima sporazumljenja medj' učitelji i —.

20. Da dalje nabrajati nesmijem.

B . . . . .

Dopis.

Mili Napredku! Nemogu propustiti, da po tebi svojim sudrugovom i svim onim, koje školarstvo zanima, nejavim velikodušni čin, kojim si občina zajezdačka pred svietom lice osvjetla, a pri Bogu zadužbinu učini. — U svojoj dne 1. t. m. držanoj sjednici, zaključi ista občina, da se ostavljenoj udovi, obtršenoj sa sedmero neobskrbljene djece, umrvšeg učitelja zajezdačkog u škol. kotaru belečkom Ivana Nep. Jambrekovića, koj je u toj občini mnogo godinah revno službovao, dade godišnja podpora od 100 for. a. v. — Občine uzmite si primjer! — Recite braćo! nije li to čin hvale vriedan, nije li takova občina slave dostojna; a nije li slavan i onaj muž, kojega posredovanjem je ista udova podporu dobila. Živio dakle jošte mnogu godinicu veleč. g. Mijo Milković, kot. škol. nadzornik, te se i nadalje vjerno zauzimao za učiteljske žalibože! sirote.

— t.

Viestnik.

— Na duhovski ponedjeljak, dne 5. lipnja podieljivaše Nj. Uzoritost preč. g. stožernik i nadbiskup zagrebački svetotajstvo krizme u samostanu milosrdnih sestarah u Zagrebu, gdje istom prigodom predstojnici zavoda č. s. Ivani Krösbacher predade zlatni krst sa krunom, kojim ju udostaja odlikovati prejasni vladar naš za mnogostruko njezino obćekoristno djelovanje u znak stečenih zaslugah.

— Veleč. Vatroslav Vrbanić župnik u Stenjevcu, bivši tečajem više godinah kateketa i ravnatelj gl. gradske učione, zamienio je na duhovski ponedjeljak ovaj život s boljim. Liepa kita svećenikah, znanacah i mladeži školske sa svojim učiteljem sprovede ga do hladnoga groba. Vječna mu pamjat!

— Prošli mjesec blagoizvolio je posjetiti obsebice svaki razred gl. hrv. učione riečke preč. i veleuč. g. doktor Franjo Rački, kr. nadzornik učionah u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, gdje se je opetovano u II. i IV. razredu, a

Digitized by Google

dan kašnje u I. razredu sám glavom osvjedočio o napredku mladeži i sposobnosti učiteljah. — Ovom prilikom blagoizvolio je takodjer sazvati sjednicu, kod koje progovorio je kratki, umjestni, pobudjujući i utješnjući — na boljak školskoga napredka i mile otačbine smierajući govor. Neka nam ga dragi Bog tako na utjehu školarstva, kako učiteljstva jošte neizbrojenih godinah milostivo uzdrži i poživi!!!

— Doznajemo iz pouzdana izvora, da je preč. duhov. stol biskupije Senjske dekretom svojim imenovao g. Srečka Rožmanića službujućega podučitelja gl. hrv. učione riečke, privremenim učiteljem pučke učione u Trsatu.

— „Mali ratar“ ili kratki nauk o ratarstvu u pitanju i odgovorih itd. priredio Fr. Klaić ravnatelj kr. učiteljišta i zagreb. gradskih učionah, naslov je knjizi na porabu pučkih učionah posvećenoj, koju troškom svojim izdade ovdašnji knjižar Lav. Hartman. Ona obsiže 7 arakah u maloj osmini, kao što su i ostale školske knjige te stoji 30 novč., a vezana 40 novč. — Gledom na bujni sadržaj djela, u kom je pisac nastojao izcrpiti sve početnomu rataru potrebito; s toga već i radi sbilja jeftine ciene preporučujemo tu knjigu omladini našoj. Čujemo, da je isti g. pisac već napisao još dva dielca: „Mali stočar“ i „Mala gospodarica“, od kojih se prvi pod tisak daje. Takove pučkoj prosvjeti toli nuždne knjige od velike su potrebe, te nam valja zahvaliti piscu na tom, da je to u sgodno vrieme zamišljeno djelom na vidik izneo.

— Čuveni naš Ivan Filipović učitelj gl. učione kaptolske u Zagrebu i urednik „Bosiljka“ dobio je od vis. kr. hrv. slav. namjest. vieća dozvolu, da može svoj list za mladež dvaput na mjesec izdavati. Tim se je izpunila jedna vruća želja našega učiteljstva i mladeži, te želimo vriednome našem sudrugu, da u započetu poslu snažno napreduje.

— Dodje nam rukuh ujekoliko tiskanih tabakah Mařikova djela: *„Praktično učenje zemljopisa trojedne kraljevine“*, što se pod tiskom nalazi kod Karla Albrechta, te iz njih možemo zaključiti, da će djelo vrlo dobro doći i našemu učiteljstvu i omladini ne samo radi sadržaja, nego osobito radi praktično uredjena gradiva, te to preporučamo kao pravu pučku knjigu. Uz to djelo izići će ujedno zemljovid trojedne kraljevine i nacrt grada Zagreba. Oboje ovo izradjeno je u poznatom litografičkom zavodu Albrechtovu osobitom točnostju, te će služiti za ures pomenutomu djelu.

— Upravljajući odbor moravskoga obrtničkoga družtva u Brnu u savezu s tamošnjim odborom občinskim i dvoje privatnih osobah razpisao je nagradu od 600 st. za najbolji sistematični s obilnimi ugledi providjeni naputak u prostoručnom risanju na nižih realnih učionah, rok je najduže do 1. pros. 1866.

Natječaj.

U Petrinji na sgl. učionom spojenoj nižoj realci dva mjesta učit. Jedno za zemljomjerstvo i graditeljstvo, a drugo za prostoručno risanje. Godišnja pl. 525 st. s pomaknutjem na 630 stot. za deset god., zatim slob. stan ili stanarina i pravo na mirovinu. Treba se prijavit vis. c. kr. ministarstvu rata preko sl. c. k. magistrata u Petrinji do 15. srpnja t. g.

Dobrovoljni prinesci za udovu pokojnoga učitelja Jos. Kožića.

Sabrano u Punitovcih u družtvu 2 st. — Čini s prijašnjimi svotami 15 stot. 50 nč. — „S kakovom mjerom mjerite, s takovom će vam se odmjeriti.“—

☞ *S ovim brojem završujemo prvo polugodište ovoga lista. — Molimo p. n. gg. predbrojnike, da nam zaostalu predplatu i tekuću doplatu što skorije pošalju.*

Uredničtvo.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

III. *Cviet helde.*

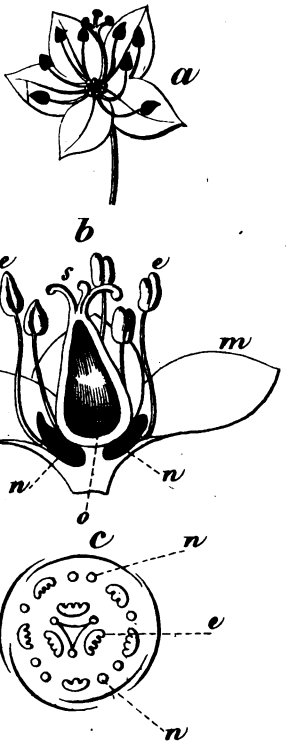

III.

a. Cv
b. pr
l. la
k. la
s. pr
h. žl
z. pl
C. po

a. naravni cviet
b. dužni prorez
m. čaška e. prašnici
o. plodnica s. vrat sa njušhami
n. žliezda medovnica
C. popriečni prorez
n. žliezda medovnica
e. prašnici

Lit. kod Drag. Albrechta u Zagrebu

Digitized by Google

Broj

Časop

Ovaj list iz

G
ljevine
nuvši iz
koje im
Francisk
1234. k
zaratio
kraljem
grad, k
bora na

*) Ž
od
se
se
je
k
p
k

Digitized by Google

Broj 13. U Zagrebu, 1. srpnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Zagrebačka županija.

Iz zemljopisa trojedne kraljevine.

Od V. Z. Mařika.

Ima 77 □ miljah sa 235.626 stanovnikah.

Glavni grad zagrebačke županije a zajedno i ciele trojedne kraljevine je Zagreb, o kojem smo već prije dosta obširno govorili. Krenuvši iz Zagreba, doći ćemo za jedno 5 satih u trgovište Samobor, koje ima do 3000 stanovnikah. Ovdje je glavna učiona, samostan Franciskanah i dosta liepo sazidanih kućah. Ovomu trgovištu dade g. 1234. kralj Koloman znatne povlastice i prava. Kad se je g. 1248. zaratio Bela II., kralj ugarsko-hrvatski sa Přemislom Otokarom, kraljem českim, navališe Česi u Hrvatsku, i sagradiše u Samoboru grad, koji je danas već sasma zapušten. — Na južnoj strani Samobora nalazi se Ruda, u kojoj ima bakra i željeza;*) jedno pol sata

*) Željezna ruda kopa se u zemlji. Izkopana ruda mora se od zemlje dobro očistiti, zatim raztuče se u velikih stupah i metne u velike peći, koje se zovu visoke peći. Kad se ovdje željezo raztali, iztiče van, pa se razhladi. Ovakovo željezo zove se sirovo, te se nemože kovati, jer je odviše prhko; nu tim se bolje dade lievati, pa ga zato i zovu ljevkim željezom. Iz lievka željeza lievaju se u ljevaonici lonci, kotlovi, peći, krstovi itd. Kad se to željezo još jedan put raztali, može se kovati, u tanke ploće raztanjiti i u žicu razvući. Iz kovka željeza pravi

Digitized by Google

od Samobora na sjevernoj strani je Bregana, gdje se pravi staklo. *) — U dolini Bregane ima kamenita uglevje, koje se dosada još nekopa na veliko. Sjeverno od Samobora su Novidvori, imanje grofa Juraja Jelačića. Ovdje je pokopan neumrli ban hrvatski Jos. Jelačić, koji je stekao velikih zaslugah za naš narod.

Vozeći se iz Zagreba željeznicom na jugo-iztok, doći ćemo u trgovište Velika Gorica, koje ima do 450 stanovnikah. Ovo kao i Lukavec grad glavnija su mjesta u Turopolju, koje broji 7500 stanovnikah; tu ima i više manjih obćinah. Čitavo Turopolje je dvie milje široko i $2^1/_2$ milje dugačku.

Turopolje spadaše njekoč pod grad Zagreb. Bela IV., dok je bio vojvoda ili knez Hrvatske, rieši ga oblasti Zagreba i podieli svim obiteljim plemstvo i njeke posebne povlastice i prava, što kasnije i

---

se ocao ili čelik, koji se dade kovati i tanjiti kao i željezo. Ako se ocao usja i brzo ohladi, postaje vrlo tvrdim. Željezo je najkoristnija i najpotrebitija kovina, poznata već od prastarih vremenah. Iz njega prave se i razne boje i ljekovi. Do god. 1851. kopao se je u Rudah izključivo bakar, budući se pako kopanje bakra vlastnikom nije izplaćivalo, nehtedoše ga kopati, te danas kopaju samo željezo. Samorodnoga bakra, to jest takova, koji nije smiešan s drugimi rudami, ima vrlo malo, a dok se bakar od ovih očisti, treba mnogo troška i posla. Od bakra prave se novci, žuta mjed — ova sastoji iz bakra i tutije — zvonovina i druge koristne smiese. Osim toga prave se iz bakra razni ljekovi i mnoge krasne boje. Bakar je otrovan, pa zato treba u kuhinjah dobro paziti na čistoću, kad se rabi bakreno posudje. U obće nesmije se u mjedenih loncih kuhati ništa od octa, jer se od octa i bakra načini pogibeljan otrov, s kojega je već mnogo ljudih postradalo. Otruje li se tkogod ovakim otrovom, valja mu odmah dati da pije mlieko ili bjelanke od jajah, pa i lječnika pozvati.

*) Staklo pravi se iz kremena i bjelutkova pjeska, koji se mora na prah stući. Ovomu prahu primetne se nješta solajke ili pepeljike, pa se to sve dobro promieša i metne u velike zemljene kotlove. Velikom vrućinom raztali se ovaj smies, a kad je već sve tekuće, namoći se duhalica, t. j. njeka trublja u tu tekućinu, puhne se u nju, i eto ti staklena mjehura, iz koga može razduvač, kretajuć duhalicom kako treba, napraviti čašu, boce itd. Staklo se takodjer lieva u kalupe ili tvorila. Kada hoće staklari da naprave bojadisano staklo, primiešaju u staklenu smjesu razne boje. Staklo poznato je već od prastarih vremenah. Feničani bili su prvi, koji su ga počeli praviti. Hrvatsko staklo prodaje se u Italiju, Ugarsku i Erdelj.

Digitized by Google

kao kralj potvrdi. Radi toga, što su se Turopoljci i u turskih ratovih osobito odlikovali, potvrde im i drugi kraljevi ta prava i povlastice. Pod Ferdinandom I. bjaše u Turopolju 99 plemenitih obiteljih, a sad ih ima preko 600.— Kad su Francezi god. 1809. osvojili onaj dio naše domovine, koji leži medju riekami Savom i Unom, spadne i Turopolje pod Francezku upravu, i to sve do g. 1813.; iste godine metnu ga pod njemačko-austrijansku vladu, pa tek g. 1822. povraćeno je hrvat.-ugarskoj kruni. Ova plemenita občina imadjaše posebnoga župana i častnike, kao i svoj vlastiti sud. Župana i sve častnike birahu svake godine. U mirnom vremenu držaše Turopolje narodnu četu od 129, u ratno pako od 300 pješakah. Poslje g. 1860 vlast je turopoljskoga župana i njegovih častnikah znatno sužena, a danas im je djelokrug sasma drugi.

Vozeći se iz Vel. Gorice preko Lekenika, gdje je kao u Vel. Gorici željeznička postaja, doći ćemo u Sisak, koji leži na utoku Kupe u Savu. Ovdje ima 1520 stanovnikah. Sisak je jedan od najznatnijih trgovačkih miestah u našoj domovini; njegovu trgovinu znatno pomaže željeznica iz Zagreba i parobrodi na Savi.

Sisak bijaše njekoč veliki grad, što su ga Rimljani još prije Isusova narodjenja podigli, te se već onda odlikovao u veliko tjeranom trgovinom. Obkoljen je bio sa svih stranah čvrstimi i jakimi bedemi, što dokazuju ostanci tih zidinah, razmetani po cieloj okolici sisačkoj, koji se još dan danas izkapaju. Rimljani zvahu ga Siscia ili Segesta. Još prije dolazka Hrvatah bjaše u Sisku i stolica biskupah, a medju biskupi spominje se sveti Kvirin. Nu padom rimske države poče i padati Sisak, nemogući se opirati mnogobrojnim, sa svih stranah prodirućim neprijateljem. Kad su Hrvati poslje ljutih bojevah osvojili ove zemlje, postane Sisak još uviek znamenit, glavnim gradom posavskih Hrvatah; u njem stolovahu veliki župani i knezovi, a medju njimi i slavni veliki župan Ljudevit. Kad su se kasnije izza oborena franačkoga gospodstva sjedinile obe Hrvatske, izgubi i Sisak svoju važnost, te propadaše sve većma; gotovo nestalo mu spomena u cielom srednjem vieku. Kad je sv. Ladislav, kralj ugarski g. 1092. utemeljio biskupiju zagrebačku, darovao je Sisak i s okolicom ovoj biskupiji. U turskih ratovih Sisak se opet češće spominje. God. 1544 dao je kaptol zagrebački bojeć se Turakah, u Sisku sagraditi tvrdjavu, koja još dan danas stoji. Turci navaljivahu više putah na Sisak.

*

Digitized by Google

God. 1592. navališe pod Hasanom, bosanskim pašom na Sisak, bijuć ga tri dana, nu sisački branitelj pop Mikačić, suzbije ih. God. 1593. navali opet sila Turakah na Sisak pod istim Hasanom, ali ih Hrvati, na čelu jim slavni ban Tomo Bakač Erdödy,*) pomoćju carske vojske hametom pobiju i u Kupu natjeraju toliko, da ova upravo puna bila njihovih tjelesah. Ovdje se utopi i sam Hasan; tu poginuše gotovo svi odličniji Turci, a pobjeda Hrvatah tako se proslavi i toli znamenitom proglasi, da je papa nagovarao sve kršćanske vladare, neka se ugledaju u primjer Hrvatah.

Ovaj gubitak tako razljuti sultana Murata, da je iste godine poslao Begler Bega sa 40.000 Turakah proti Sisku. Poslje dugotrajne i junačke borbe, što ju vodiše Hrvati, pade Sisak u ruke Turčina 28. kol. 1593. Osvojiv Sisak, predju Turci preko Save te dodju blizu Zagreba, pa odvedu do 5000 kršćanah u robstvo. Sliedeće godine obsjedne nova vojska pod nadvojvodom Maksimilijanom Petrinju, koja je bila u turskih rukuh, te ju poslje žestoke borbe osvoji. Začuv Turci u Sisku, što se je sbilo s Petrinjom, upale grad i pobiegnu.

God. 1641. navališe Turci opet na Sisak i porobiše ga, ali na polazku dočekaju jih naši, živo jih potuku i roblje jim otmu. Još prije god. 1840. postane Sisak slobodnim i povlaštenim trgovištem.

Vrativ se iz Siska u Zagreb, krenut ćemo na zapado-jug željeznicom, koja se je upravo ljetos otvorila, u trgovište Jastrebarsku, gdje je željeznička postaja, a od ovuda opet južnim putem Karlovac, koji leži kod utoka Korane i Dobre u Kupu. Karlovac sastoji iz tvrdjave, varoši i predgradja Dubovac; te broji 5100 stanovnikah, koji se bave trgovinom, zanatom i ratarstvom. Ovdje je glavna učiona i niža gimnazija, zatim stolna crkva biskupa pravoslavnoga.

---

*) Ovaj slavni junak pokopan je u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj, naime pred velikim oltarom u desnom brodu. U desnom kutu kraj žrtvenika stoji u zidu mramorni spomenik slavnoga bana, a na spomeniku vidi se izvajana slika banova u viteškom oklopju. U desnoj ruci drži slem počivajući na stupu, a lievom je prihvatio mač. Pred njim visi razpelo, a pod ovim u lievom kutu stoji izšarani Erdödianski grb. Nad glavom banovom urezana je poslovica banova: „In Deo vici.“ Oko slike izvajan je okvir, u kom se vide razni vojnički, kršćanski i turski trofei. Od zgora u sredini je grb trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a sa strane ime Isusa i Marije.

Digitized by Google

Kad su Turci počeli navaljivati na domovinn našu, podigoše u našoj domovini njekoliko tvrdjavah, a medju njimi i tvrdjavu Karlovac. Prvi temelj Karlovcu položen je god. 1579. pod carem Rudolfom II. Ime dobi od nadvojvode Karla, brata Rudolfova. Turci su dosta putah navalili na Karlovac, ali jih tamošnja posada uviek hrabro odbijaše. God. 1645. i 1646. postrada ovaj grad s potresa, kuge i poplavice, a god. 1692. izgori gotovo sasma; nu kasnije se opet digne i znatno poljepša. Karlovačko pregdradje Dubovac puno je starije od Karlovca. Turci zadadoše Dubovcu mnogo jadah; god. 1540. navale nanj, te ga strašno poplieniše, a godine 1578. upali ga upravo na veliki petak, te je sasma izgorio. Od kako je Karlovac sagradjen, izgubi Dubovac svoju važnost.

Karlovac i stranom Dubovac leže u ravnini, koju sa zapadojužne strani okružava Dubovačka gora. Na najvišem rtu ove gore nad obalom Kupe diže se stari grad Dubovac, u kom nitko nestanuje.

Jugo-zapadno od Karlovca leže toplice Lešće, gdje ima voda 29° R. stupnjevah, Bosiljevo i Severin. U prijašnje doba zvaše se jedna županija sieverinskom županijom.

Iz Severina vratimo se natrag u Karlovac, a odavlje zaputimo se preko Jamnice u Zagreb. U Jamnici izvire kisela voda, koja se u staklenicah razvozi po cieloj Hrvatskoj i Slavoniji. U novije vrieme poče se nastojati o tom, da se što jače digne ta kiselica. Idući iz Jamnice put sjevera, doći ćemo opet u Zagreb.

Iz Zagreba pošav na istok prama Jurjavesi doći ćemo u selo Sesvete sa župnom crkvom. Iduć prama iztoku dalje, došli bi u Dugoselo. Od Zagreba do Dugosela ima gotovo 3 milje,

Da podjemo pako iz Sesvetah sjevernim putem, došli bi u sv. Ivan, na podosta visokom briegu ležeće trgovište. Odavlje otvara se krasan pogled na mnoge prediele naše domovine. Sv. Ivansko vino vrlo je dobro. — Zapado-sjeverno od sv. Ivana leži u brežuljastoj okolici Bistrica, gdje je liepa i bogata crkva sv. Bogorodice. Ovamo putuju svake godine tisuće i tisuće putnikah iz svih stranah naše domovine, pače i iz Ugarske. Zapado-južno iz Bistrice je Stubica dolnja s liepimi toplicami. Južno od Stubice gornje jest mjesto Slani potok, gdje izvire slana voda.

Iz Stubice vratit ćemo se preko Oroslavja i Bistre u Zagreb.

Digitized by Google

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

XVI. O lanu.

Bilina, koju vam danas donesoh, da ju zrijete, jest osim onih bilinah, koje nam hranu pružaju, najkoristnija. Poznata vam je svim, i zove se lan. Uzmite ovo batvo u ruke, pa opišite cviet. Čaška je razpetorena, vjenčić petolatičan, a u vjenčiću 5 prašnikah i jedna plodnica sa pet glavičicah. Razrezav ju vidimo u njoj 5 pregradakah sa dvie sjemenke. Kakovo je lišće? Bodkasto i raztresito. Najkoristnije od ciele biline jest stabljika.

Poznato vam je, da vrtlar privezuje cviećе i drveće likom. Odkale se dobiva lìko? Ako odlupimo ili ogulimo kožu od drveta, te ju metnemo u vodu, to ćemo za kratko vrieme vidjeti, da se kora sastoji iz dvijuh čestih, izvanjske, nješto deblje kore, i nutarnje ili lìka, koje se za vezanje rabi. Sve biline imadu lìko, nu nije kod svih jednako jako i trajno. Od lana rabimo lìko stabljike, koje je veoma fino, pa ipak trajno. Da se lìko odlupi od drugih čestih stabljike, metne se lan u vodu, da se moči. Kasnije se vadi iz vode, pa, kada se osuši, tuče se u stupi, otare trlicom i ogrebe grebenom te tako dobijemo predivo. Što se radi s predivom? Predivo se prede, a od predje tka se platno.

Osim lìka rabimo od lana crno sjeme, od kojega se ulje tišti, što no je dobro za pokoste.

XVII. O koprivnjačah.

Kao što lan, tako rabimo i konoplju; nu ova se znatno razlikuje od lana. Lišće je perasto, a plojke spreda i straga šiljaste. Kako bismo nazvali takovo lišće? Bodkasto. Konoplja se najviše cvietom razlikuje od lana. Evo gledajte, ovdje sam donio dva batva konoplje; vidite, da je na svakom drugačiji cviet. Koji je od ovih dvajuh prašnički cviet, a koji plodnički? Kako je ustrojen prašnički ili mužki cviet? Čaška je razpetorena sa pet prašnikah. Kakav je plodnički ili ženski cviet? Čaška je jednolapna, a plodnica ima dva vrata. Plod je malen tobolčić. Kako se priredjuju konoplje? Kao i lan.

Digitized by Google

Najprije se moče, zatim tuku u stupak, taru na trlici, grebu na grebenu. Predivo se tada prede — a predja otka. Predivo od konoplje mnogo je jače od lanenoga, nu nije tako fino. Mužke konoplje prije se puču, nego li ženske. Sjeme je konopljeno uljevito, te se njim hrane i ptice.

U ovaj rod spada i hmelj. Hmelj je vrlo koristna bilina, te se stoga sadi i goji. Kakovo mu je lišće? Lišće je napramno, tro- ili petokrpno, dugačkih peteljkah. Cviet u hmelja jest dvodom; mužki se sastoji od visećih metlicah, a ženski od macah. Plod je malen oraščić. Opišite mužki cviet! Čaška je razpetorena sa pet prašnikah. A kakav je plodnički cviet? Čaška mu je jednolapna, u kom je ljuskami obavit oraščić. U tom cvietu nahodi se sitan žut prah, od kojega hmelj osobiti miris dobiva. Stabljika je poput loze, naraste do 40 stopah, pa se mora koljem podupirati. Mlade klice hmelja jedu se u proljeću kao salata. Ženski samo hmelj sadi se u pivarah, kao mirodija za pivo. Pripoviedaj Antune, što si naučio o hmelju!

Da cieli rod upoznate, kazat ću vam jošte koprivu. Zrijte odmah cviet, da uvidite, da li je srodna kopriva sa hmeljem i s konopljom! Koprive su dvovrstne, velike i male. U velike koprive cviet je dvodom kao i kod hmelja i konoplje, ali čaška mužkoga cvieta razčetvorena je sa 4 prašnika. Ženski je cviet dvoklopan sa sjemenkom i dlakovom njuškom. Ucvast je viseći klas. Kakovo je lišće u koprive? Srdcasto pilasto. — Kopriva je pokrivena dlakami, koje su šuplje i pune jedka soka. Tko dirne u takovu dlaku, prekine ju, a onaj gorki sok navali u šupljinu od kože. Polije li se kopriva toplom vodom, tad dlake nežegu više, jer nisu više tako krhke, da bi se lasno prekinule. Kopriva može se napokon rabiti kao konoplja i lan, jerbo joj je liko fino i trajno. Predivo koprive je nježno; odprije su pravili rubce od prediva koprive, koji su svilene svjetlosti bili.

Mala kopriva imade jajasto pilasto lišće pa je jednodoma. Kopriva, konoplja i hmelj dvodome su biline, te sačinjavaju poseban rod bilja, koj zovemo koprivnjače.

Što ste naučili o koprivnjačah u obće. — Čim nam koprivnjače koriste?

XVIII. O štitaricah.

Ovo je evo obće poznati kumin. Stabljika je prutasta a lišće dvostruko češljasto. Cvietom se pako kumin razlikuje od svih bilinah,

Digitized by Google

što no jih do sada promatrasmo. Cviet sastoji se od više cvjetakah, od kojih se stapke stiču u jednoj točki. Takovo stanište cvjetakah ili takav ucvast zovemo **štit**. Njekoje biline ovoga roda imaju stapke na kraju razgranjene, a na vrhu ovih granah stoje cvietci poput štitca; ovakova ucvast zove se sastavljen štit, a njegovi ogranci štitci.

Tako imade i kumin sastavljen štit. U svakom bielom cvietku štitacah vidimo pet laticah, koje su na kraju zavrnute. Prašnikah imade takodjer pet, te su namješteni izmjenice sa laticami, a svaki od dvajuh vratovah namješten je na posebnoj ploči, koja se zove vratni jastučić. Plod je namješten izpod cvieta, a dieli se, kada dozrije u dva razdiela. U kuminovu sjemenu ima hlapiva ulja, stoga se rabi u ljekarnicah i u kući kao mirodija; takodjer se od njega peče kuminovica. Kumin raste prosto po livadah a gdjegdje se i sadi. Kumin necvate odmah prve, nego istom druge godine; s toga kažemo, da je dvoljetna bilina. Kako zovemo ucvast kumina? Od česa sastoji se štit? Od česa sastoje se cvietci? Kakav je plod kumina? Čemu se rabi? Zašto velimo, da je kumin dvoljetna bilina?

U ovaj rod spada jošte više bilinah, koje se obično u kuhinjah rabe, kao: mrkva, pitomač ili celer, pastrnjak, pršun, komorač, aniš i t. d. Evo vam otih bilinah, pa mi svaku opišite!

Mrkva ima čunjast koren, stabljiku granatu i dlakavu. Lišće je dvo- ili trostruko perasto a listki su češljasti i nesvjetli. Štitovi su takodjer sastavljeni a cvietci bieli. Čemu se upotrebljava mrkva?

Pitomač ili celer ima brazdatu stabljiku, svjetlo, trojno ili petorno lišće. Listki su trokrpni i zubčasti. Celer sadi se u vrtovih, te je dvoljetan; koren je mesnat te služi jelo.

Pastrnjak ima isto brazdatu stabljiku. Lišće mu je svjetlo, češljasto nerezkanih listakah. Cvietci su žuti. Koren je biel, mesnat, nalik na mrkvu; stabljika je 2 do 3 stope visoka; raste na livadah, a sadi se i u vrtovih radi jestiva korena.

U pršuna je stabljika srhovita, a lišće svjetlo, trostruko češljasto. Štitovi su sastavljeni, a cvietci zelenkasto-žuti.

Pršun se sadi u kućnih vrtovih radi mirodijasta biela korena i mlada lišća; samo se prve godine u kuhinji rabi, a druge godine izvodi se sjeme; jerbo je takodjer dvoljetan.

Komorač i aniš nalik su kuminu, a mirodijasto sjeme upotrebljava se u kuhinji. Sve ove biline cvatu štitom, s toga jih zovemo

Digitized by Google

štitaricami. Štitarice su nam koristne, nu medju njimi imade jih njekoliko vrlo otrovnih, o kojih ćemo kasnije govoriti.

(Dalje će sliedit.)

„Roda."

Sastavoslovna vježba u III. razredu.

Djeco! vi ste već učila poznavati više pticah, od kojih mislim, da svaku poznate. Medju ostalimi kod poznavanja obratio sam najveću pozornost na rodu, a to zato, buduć sam vam danas o istoj naumio opet govoriti; nu morate biti pazljivi, jer sve, što vam o njoj kazivao budem, to ćemo napisati.

Tko si je izmedju vas najbolje zapamtio, što sam već prije govorio o rodi? Evo! gledajte ovdje sliku rode. Ovdje vidite sve onako, kako sam ju opisao bio. Ja ću to sve u kratko opetovati, a vi dobro pazite.

Roda, ili kako ju njeki takodjer zovu štrk i štrok, spada u vrst pticah močvaricah, ili u tako zvani red štulačah. Ona je visoka preko 3 stope. Ima dugačak, šiljat i upravan kljun, dugačak vrat; visoke su joj noge do polovine gole, a prsti kratkom kožom skopčani. Perje joj je sve bielo, samo krila i duga hrbtena pera crna su. Oko očiuh imade gol i crn okrug. Kljun i noge su joj crvene.

Sada smo kazali o rodi sve, po čem se može poznati i samo ćemo jošte kazati red glede prebivališta, čim se hrani, gdje si gnjezdo pravi i naznačiti njezine običaje.

Roda spada u red pticah selicah, te se hrani zarieznicî, puževi, žabami, gušteri, zmijami, a i malimi ribami, pticami i miševi. Gnjezdo pravi si na visokom drveću blizu barah i riekah; ljubi blizinu ljudih, pa upravo zato i često gnjezdo napravi na kućnih krovovih. U jednom selu, gdje si tako na krovu gnjezdo načini, obično su samo po dvie rode, te ondje neterpe drugih. Kadkada klepeće kljunom i stoji na jednoj nozi duže vremena. U proljeće dodju rode rano iz Afrike, gdje su prezimovale, k nam; najprije dodje mužak, da vidi, da li je ovdje dosta toplo, pa da si nadje dobro mjesto za gnjezdo, a tada ode natrag po ženku. Kada pod jesen od nas odilaze, sakupi ih se više zajedno te visoko nad oblaci, i često tako visoko, da jih

Digitized by Google

niti nevidimo, odletaju u toplije krajeve. Prije nego li će odputovati pregledaju svu četu, da vide, jesu li sve dosta jake za putovanje. Ako bi bila koja preslaba, nju usmrte, a ostale odlete.

Evo! sada sam sve u kratko o rodi opetovao, a sada ćemo to na tabli napisati. Kazivao sam vam već više putah, kada se što piše, dade se ono, o čem pišem, ljepše izraziti, nego li kada govorimo: zato ćemo mi rodu nješto ljepše i ukusnije opisati, nego što sam ja govorio; nu redom ćemo ipak onim istim ići, kojim sam i ja počeo. Sada neka svaki misli, kako bi se koja misao, koj stavak dao ljepše izraziti. —

Franjo! kaži nam ti, što moramo najprije napisati, da drugi, koj nebi znao, o čem ćemo pisati, ipak odmah pogoditi može. Kako će dakle glasiti naslov? — *Opis rode.* — Sada nam valja najprije znati, što je roda. Vladimire! što je roda? — Dobro, roda je ptica. Ali kakova je ptica roda? Roda je ptica močvarica ili štulača. Kako bi to jošte ljepše napisali? Neka kaže, koj to najljepše znade izraziti! *Medju pticami močvaricami ili štulačami zauzima prvo mjesto roda ili štrk.* — Kakovim se počima slovom pisati? Kakovo ćemo dakle ovdje početno slovo napisati? Veliko. Da li je ovdje podpuno izražena smisao? Kakav ćemo dakle znak metnuti ovdje? Točku. —

Sada ćemo pako sve opisati onim istim redom, koj sam vam ja prije kazao, i to počamši od glave do noguh. Kako je visoka roda? Da li je i onda 3 stope visoka, kada se stisnuto drži? Nego kada? Kada se izpravi. Koj bi znao to ljepše kazati? Smije li se jedna rieč više putah opetovati? Što ćemo dakle uzeti mjesto rieči „roda“? Zaime. *Ona je, kada se izpravi, visoka preko 3 stope.* — Kakovo ćemo početno slovo napisati? Zašto? Čime se diele stavci? Ovdje ćemo dakle imati dva stavka i oddieliti ćemo ih znakom (,). Da li smo izrekli podpunu smisao? Jesmo. — Kakav ćemo dakle znak metnuti na kraju ovoga stavka? Kakav je kljun i vrat? Buduć da s više riečih kljun opisati valja, to ćemo morati one opisne rieči razstaviti. Čime? (,) Isto tako, buduć i vrat u istom stavku opisujemo, moramo i taj opis razstaviti sa (,). Kako će dakle ljepše glasiti? *Kljun joj je dugačak, šiljat i upravan, a vrat podosta dug.* — Kakovim ćemo slovom početi pisati ovaj stavak? A kakav znak se na kraju stavlja? Zašto? Kakove su noge? Kako ćemo to kazati? *Imade vi-*

Digitized by Google

soke noge. Kakovim ćemo slovom početi pisati? Zašto? Da li je podpuna smisao? Jest. — A jesmo li sve o noguh kazali? Što nam jošte preostaje? Hoćemo li za ovim stavkom točku metnuti? Da šta? Zašto ćemo črknju metnuti? Što imademo dakle jošte o noguh kazati? Kako ćemo to napisati? Da li sada treba, da s velikim slovom počmemo pisati? Zašto ne? To će dakle glasiti: *koje su sve do bedrena buta gole.* — Imade li jošte štogod na noguh, da opišemo? Hoćemo li dakle sada točku metnuti? Zašto ne? Kako će to glasiti? Čime su skopčani prsti? Dakle će biti: *a prsti su kratkom kožom skopčani.* — Da li ćemo s velikim slovom početi pisati? Zašto ne? Jesmo li već rekli sve o noguh? Kakav ćemo dakle znak metnuti? Što ćemo sada opisati? Evo gledajte na sliku. — Dakle boju. Kakove je boje roda? Kako ćemo to napisati? Tko zna to ljepše izraziti? *Tielo joj je pokriveno liepim bielim perjem.* — Da li je sva roda biela? — Hoćemo li sada metnuti točku? Zašto ne? Kakav ćemo dakle metnuti znak? (,). Kakova krila i hrbtena pera ima roda? Gledajte ovamo na sliku! Kako ćemo to ljepše kazati? *samo krila i duga hrbtena pera su crna.* — Imade li roda samo bielu i crnu boju? Nego kakovu jošte? Gledajte na sliku! Hoćemo li sada metnuti točku? Nećemo, nego – –? Kakove su dakle noge i kljun? Kako ćemo moći to liepo kazati? *a kljun i noge su žuto-crvene.* — Da li je sada podpun stavak? Kakav ćemo dakle znak metnuti? Zašto? Što ćemo sada pisati? Što imade roda oko očijuh? Kako ćemo to kazati? *Oko očijuh imade gol i crn okrug.* — Kakav ćemo ovdje znak metnuti? Zašto? Što sam prije rekao: u koj red spada roda glede prebivališta? Ostane li uviek kod nas? Ne, ona se seli. Kako se dakle zove? Kako ćemo to reći? *Roda je ptica selica.* Kakav ćemo ovdje znak metnuti? Zašto? Što ćemo sada opisati? Čim se dakle hrani roda? Zarieznicî, puževi, žabami i t. d. Kako ćemo to najbolje moći napisati? Što ćemo mjesto imena roda kazati, da te rieči neopetujemo? Dobro, zaime. *Ona se hrani zarieznicî, puževi, žabami, gušteri, zmijami, a kadkada i malimi ribami, pticami i miševi.* — Kakove ćemo ovdje znakove pometati? Zašto? Gdje si obično gnjezdo pravi? Kako ćemo to napisati? *Gnjezdi se pako na visokom drveću pokraj barah i riekah.* — Gdje si jošte pravi gnjezdo? Hoćemo li i ovdje metnuti točku? Zašto ne? *a budući ljubi blizinu ljudih, načini si vrlo često gnjezdo i na kućnih*

Digitized by Google

krovovih. — Kakav će ovdje doći znak? Zašto ćemo ovdje točku metnutu? Kako bi ljepše mogli izraziti i napisati njezine običaje? *U jednom su selu obično samo po dvie, koje netrpe drugih u svom području.* — Zašto smo ovdje točku metnuli? Može li roda dugo na jednoj nozi stojati? Kako bi to napisali? *Roda, klepećuć svojim kljunom, stoji više putah mnogo satih na jednoj nozi.* — Kada dolaze rode k nam, odkuda i kako? *Rode dolaze u proljeću na dvoje iz Afrike, svoga zimovišta, k nam.* — Tko dodje najprije? Kako ćemo to napisati? *Najprije dodje mužak, da vidi, da li je podnebje ovdje jurve dosta toplo, te našav prikladno mjesto za gnjezdo, ode po ženku.* — Kakove ćemo ovdje razstavne znakove pometati? Zašto? Što nam jošte preostaje, što nismo napisali? Kada od nas rode odilaze, kako i kamo? *I'od jesen na polazku dižu se rode jatomice nebu pod oblake i krenu put Afrike.* — Kakav treba ovdje znak postaviti? Zašto? Što se dogodja s onom rodom, koja nemože tako dalek put prevaliti? Kako ćemo to napisati? *Ako je koja za daleki taj put nesposobnom pronadjena, tada ju ubiju, a ostale odputuju.* — Metnite razstavne znakove! Zašto ste onamo metnuli poteze, a ovamo točku?

Lujo! pročitaj sve, što smo kazivali o rodi.

Opis rode. — Medju pticami močvaricami ili štulačami zauzima prvo mjesto roda ili štrk. Ona je, kaka se izpravi, visoka preko 3 stope. Kljun joj je dugačak, šiljat i upravan, a vrat ima podosta dug. Imade visoke noge, koje su sve do bedrena buta gole, a prsti su kratkom kožom skopčani. Tielo joj je pokriveno liepim perjem, samo krila i duga hrbtena pera su crna, a kljun i noge su žuto-crvene. Oko očijuh imade gol i crn okrug. — Roda je ptica selica. Ona se hrani zarieznicî, puževi, žabami, gušteri, zmijami, a kadkada i malimi ribami, pticami i miševi. Ona se gnjezdi na visokom drveću pokraj barah i riekah, a buduć ljubi blizinu ljudih, načini si vrlo često gnjezdo i na kućnih krovovih. U jednom selu obično su samo po dvie, koje netrpe drugih u svom području. Roda, klepećuć svojim kljunom, stoji više putah na jednoj nozi po mnogo satih. Rano u proljeće dolaze rode na dvoje iz Afrike, svoga zimovišta, k nam. Najprije dodje mužak, da vidi, da li je podnebje ovdje jurve dosta toplo, te našav prikladno mjesto za gnjezdo, ode po ženku. Pod jesen na polazku dižu se rode jatomice nebu pod oblake i krenu put

Digitized by Google

Afrike. Ako je koja nesposobnom pronadjena za daleki taj put, tada ju ubiju, a ostale odputuju. —

F. Belčić, učit. pripr.

Jezikoslovne vježbe,

na temelju ćudorednih štivah I. odsieka II. slovn. Čitanke.

Kratki sadržaji štivah i ćudoredne pouke.

(Konac.)

Štivo XLIII.

Ovo štivo slovi o sv. Karli Boromejskom, i navodi dobročinstva, koja je on kao biskup u Milanu gradu, kadno bjaše kužna bolest zavladala, stradajućim žiteljem izkazivao: neštedeći zdravlja niti imetka svoga u toliko, da mu napokon ništa nepreosta do jedne oprave, koja mu je pokrivala izmučeno tielo. On bi danju neprestano hodao po gradu: hraneć i odjevajuć uboge, nadgledajuć bolestne, s Bogom pomirujuć one, koji se opraštaju s ovim svietom, tješeć sirote i riečju božjom obodravajuć malodušne; noćju bi samo jedan sat podriemao na goloj zemlji, a zatim bi u vrućih molitvah preporučivao ubogo ljudstvo gospodinu Bogu; stoga ga Gospod nadari krunom vječne slave. — Ja ću po primjeru sv. Karla Boromejskoga svakomu u biedi i nevolji nahodećemu se udilj priskočiti i po mogućnosti pomagati.

XLIV.

Ovim štivom opisuje se: kad? kôm prigodom? i u koju svrhu bješe naredjeno pódnevno zvonenje? Iz ovoga povjestnog štiva doznajemo: kadno se bješe turski car Muhamed svojom silnom vojskom od 150.000 ljudih na kršćane podigao, a ovi brojeći samo 72.000 i to boju nevještih, a i čestitim oružjem neprovidjenih momakah pod upravom slavnih junakah Sibinjanina Janka i Ivana Kapistrana put Biograda krenuli, tada je sv. otac papa Kalikst god. 1456. naredio bio, da se po svem kršćanskom svietu o podne zvoni, kako bi se tim kršćani opomenuli, da se Bogu pomole za pobjedu kršćanskoga oružja. Pomoćju božjom nadjačaše kršćani, potukoše do 30.000 Turakah, i zaplieniše neizmjerno bogat plien; a sveti otac kad to doznade, naredi odmah, da se odsele dne 6. kolovoza na uspomenu toga

Digitized by Google

dogodjaja svetkuje preobraženje gospodina Isukrsta. – Ja ću se svako podne moleći pozdravljenje angjeosko sjećati toga dogodjaja, zahvaljujuć Bogu, što je kršćanom pomogao dušmane pobiediti, i moleći ga, da nas od neprijateljah naše svete vjere štiti, te time svoju svetu crkvu širi i umnožava.

XLV.

U ovom štivu govori se o samostanih i duhovnicih. Samostani (manastiri, kloštri) zovu se one sgrade, u kojih stanuju duhovnici, koji su se odrekli dobarah, slastih i dostojanstvah ovoga svieta, te odabrali dobrovoljno ubožtvo i savršenu čistoću, i zavjetovali se živjeti u družbi, točno ovršivati stroge zakone, i pokorno slušati postavljene si poglavare. Družbe tih redovnikah zovu se duhovni redovi, kojih u kršćanstvu mnogo imade, a svaki od njih ima svoju posebnu zadaću i svoje zasluge. Tako n. pr. Benediktinci obdjelavahu puste krajeve, ili razširivahu vjeru i naobraženost medju narodi; prepisivahu knjige; uvadjahu učione i dizahu crkve; Domnikanci i Franciškanci navještivahu rieč božju, i pisahu učene i koristne knjige; Johanite čuvahu kršćane od nasrtajah Turakah; Trinitari izkupljivahu robove; Piariste, Ježovite i Ursulinke podučavahu mladež u učionah; Milosrdnici, Elizabetinke i Milosrdnice dvore danju i noćju bolestnike, i nuza sve te poslove ovršuju svi još neumorno svoju pobožnost, te služe tako i Bogu i ljudem. — Ja ću duhovnike i duhovne redove smierno štovati, i za njihovo uspješno djevanje Bogu se vruće moliti.

XLVI.

Ovo štivo slovi po evangjelju o njekom bogatcu, komu bjaše polje tako dobro urodilo, da već nije znao, kamo bi ljetinu spravio. On odluči napokon sam u sebi, da će porušiti svoje žitnice, te veće načiniti, i u nje nagomilati sve, što mu je urodilo; zatim da će počivati, jesti, piti i častiti se. Ali mu se odluka neizpuni, jer mu Bog reče, da će iste noći potražiti dušu njegovu, pa čije će biti ono, što je spravio? — Ovako se dogadja svakomu, koji se polahkomi za blagom i bogatstvom ovoga svieta, a nenastoji, da si obogati dušu krepostnimi djeli i milošću božjom. Odovud se učimo, da ništa svojim nazvati nemožemo, jerbo sve što imamo, dobivamo od dragoga Boga; stoga smo dužni imetak od Boga nam darovani upotriebiti na

Digitized by Google

korist duše, inače griešimo proti Bogu, od koga sve dobro izhodi. — Ja se neću nikada za bogatstvom lahkomiti, nego ću zadovoljan biti, ako si uzmognem svojim trudom nabavljati svakdanje svoje potrebštine; ako li me Bog obilnim imetkom obdari, tada ću ga upotrebljavati na spasenje svoje duše, pomagajuć siromakom i izvršivajuć tjelovna i duhovna djela milosrdja.

XLIX.

Ovo štivo predstavlja nam sv. Aloizija (Vjekoslava) na smrtnoj postelji, i opisuje u kratko bogoljubno življenje i spokojno preminutje njegovo. Aloizijo bjaše roda kneževskoga, i mogaše živjeti u lasti i slasti; pa se ipak u mladjahnoj dobi svojoj odreče slave i dostojanstva ovoga svieta i posveti Bogu cieli svoj život; s toga se nimalo nebojaše smrti, van ju čekaše mirno i spokojno. Narodna poslovica kaže: „Kakov život, takova smrt“; t. j. tko bogoljubno živi, neboji se smrti i umire spokojno; tko pako opako živi, drhće pred smrću i umire sa strahom i trepetom. — Ja ću življenje i smrt sv. Aloizija često promatrati, njemu se kao ogledalu nevinosti i čistoće u napasti smierno uticati, i nastojati već od nježne mladosti u pokori, čistoći, pobožnosti, pravičnosti i kršćanskoj ljubavi živjeti, da tako jednoč spokojno umrieti i s njime se u nebu radovati mogu.

Viestnik.

— Na kr. preparandiji zagrebačkoj započimlju pismeni i ustmeni izpiti 10. srpnja t. g. i traju uključivo do 25. istoga mjeseca. Dne 30. zaključuje se godina školska sa svečanim „Tebe Boga hvalimo.“ To na znanje onim, koji se ili imadu ili hoće da podvrgnu učiteljskom izpitu, i koji već dozvolu od vis. kr. namj. vieća u tu svrhu zadobiše.

— Zastupstvo kr. i slob. grada Zagreba zaključilo je u svojoj dne 14. p. m. držanoj sjednici na predlog školskoga dotičnoga odbora, da se odstupi od prije prihvaćenoga zaključka, polag kojega imale bi u Zagrebu biti dvie glavne i dvie trorazredne učione, nego da se ustanovi treća glavna učiona i to već dojdućom godinom školskom. — Isto tako je u toj sjednici promienjen zaključak glede jednake plaće gradskih učiteljah, te je odlučeno, da će $^2/_3$ učiteljah imati 600 stot., $^1/_3$ pako 500 st. godišnje plaće. Desetogodišnja doplata naznačena je sa 100 st. te se računa od ovoga dana. Napokon zaključeno je, da se treća desetogodišnja doplata nepodieljuje, a u mirovinu samo ono vrieme uračuna, tečajem kojega je dotični učitelj službovao na ovogradskih učionah. — Ovi zaključci gradskoga zastupstva probudili su u našem učiteljstvu gradskom pravedno negodovanje, iz kojega samo nezadovoljstvo, nipošto revnovanje za obuku i pravo požrtvovanje proiztiče: a s druge strane i sbilja nas njeka nedosljednost u stvaranju ovih zaključakah zatiče, tim više, što u školskom odboru grad-

Digitized by Google

skoga zastupstva nahodimo osobe, koje no se obukom bavljahu! Čudo je svakako, da naše gradsko zastupstvo svoje učiteljstvo nenagradjuje onako, kako to mnogi manji gradovi, pače pojedine občine u prosvjetlenih krajevih čine te se u pravom smislu rieči natječu. Nije to doista malenkost, baviti se po više satih s razmaženom od kuće djecom gradskom u tiesnih, svim pedagogičko-didaktičnim zahtjevom neodgovarajućih sobah školskih, sred dima, praha i ubitačna smrada s izgledom ni malo utješivim, da se stvoreni o poboljšanju materijalnoga stanja učiteljah zaključci iznenada pobace te novimi krnjavimi zamiene. Nije dosta, što učitelj s učenici u gradskih školah ni toliko zraka neima, koliko ga po propisih vlasti isti uznici imati moraju, nego jim se jošte od krvavo zasluženih svakdanjih zalogajah ovaj ili onaj komadić nesmiljeno odkida! Pa u takovih okolnostih zahtievati: da izkusniji, više godinah službujući učitelji mogu preći na gl. gradske učione, da probavljene donle u učiteljevanju godine budu onako naprečac kao u vodu bačene; to je i nepravedno i nesmiljeno. — Neka to sve izvole uvažiti naši razboriti gradski otci, ako neće, da jih ljagom natražnjačtva prznu oni, koji znadu podpuno shvatiti zadatak i djelovanje učiteljah, te uvažiti i ocieniti pravedno njihov trud, požrtvovanje, napore, tegobe i brige, imenito u ovo skupoćom začemereno doba.— Napokon upitati nam je: hoće li i sbilja ta treća glavna učiona već budućom školskom godinom biti otvorena; da nebude š njom, kao i s višom djevojačkom učionom. Od ono doba, odkada je ova potonja zamišljena i o njoj mnogo razpravljano i zaključivano bilo, već su u drugih gradovih n. p. Pragu, Biogradu itd. uvedene takove više ženske učione, prem je mnogo kašnje o njih na pomenutih mjestih rieč povedena bila. Sve se bojimo, da se u nas neobistini ona rieč naša: »mnogo vike, malo vune!« —

— Već početkom listopada t. g. otvorit će se u Oštrogonu viša ženska učiona, kojom će deset duvnah upravljati. Nj. Uzoritost stožernik-primas ugarski učinio je za taj zavod zakladu od 60,000 stot. a k toj svoti dodao je prvostolni kaptol 7600 st. Nj. je Uzoritost izvan toga opredielila 10,000 stot. za sgradu zavoda toga i obrekla, da će glede pokućtva i učevnih spravah sav trošak sama preuzeti.

— *„Čestitar za mladež,“* knjižica izdana lani po uredniku ovoga lista, može se dobiti kod istoga komad po 40 nč., tko uzme 10, dobiva jedan na dar. Ova knjižica radi sadržaja i jeftine ciene primjerena je za školske nagrade.

Natječaj.

U Šoprunu (u Ugarskoj) na kat. učiteljištu m. učit. s god. pl. 735 st. Vlastoručno pisane molbenice, upravljene na vis. kr. ugarsko namj. vieće u Budimu, neka se do 15. srpnja t. g. podnesu preč. duh. stolu u Gjuru. Natjecatelji treba da znadu magjarski, hrvatski i njemački. — U Svinici (2. bansk. puk.) m. učit. grčk. iztoč. s god. pl. 144 st., slob. stanom, 1. rali zemlje i 6 hv. drv. — Treba se prijaviti do 30 kolov. o. g. na sl. c. kr. gradusku satniju.

Promjene.

Vinko Brlek učit. u Sveticah prelazi početkom buduće škol. godine u svojstvu def. učitelja u Ivanec kod Koprivnice.

Dobrovoljni prinesci za udovu pokojnoga učit. Jos. Rožića.

G. učitelj šestinski 5 st. — Čini s prijašnimi svotami 20 st. 50 nč. — »S kakovom mjerom mjerite, s takovom će vam se odmjeriti.« —

☞ *S ovim brojem započimlje drugo polugodište „Napredka.“ Opetujemo našu prošnju iz prediućega broja. Tko bi želio predbrojiti se, javljamo, da imademo jošte podpunih brojevah.* **Uredničtvo.**

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 14. U Zagrebu, 15. srpnja 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Seoska omladina i pučka učiona.

Već putih je čuti, a češće i čitati po gdjekojih naših listovih svakojakih tužbah proti gradskoj omladini, da je naime razmažena, nestašna, nećudoredna itd., te se u takvih prigodah radjaju svakovrstni nazori o uzrocih te razpuštenosti: jedni bacaju krivnju na roditelje, drugi na učitelje, a treći opet na gradski život.

Tkogod je proživio koju godinicu mà u kojem gradu, priznat će, da je u istinu tomu tako, premda to nepada toliko u oči gradjanom kao seljanom, to jest svim onim, koji sa sela dolaze češće u gradove. Kad ovakav n. pr. nadodje slučajno u grad ob uri, o kojoj se mladež iz učione kući vraća, stati upravo mora, te prekrštenih rukuh čuditi se gledajući, kako su objestna gradska djeca. Mnogi si pri tom pomisle: u nas ipak nije tako razuzdana mladež! Istinabog nije seoska mladež baš kao gradska, nu je li daleko zaostala u toj struci od ove, treba što hladnokrvnije promotriti i zaviriti što dublje u pučki naš život.

Ja sam rodjen u selu, odhranjen u selu, a poslje dvie, tri godine gradskoga života evo me opet njekoliko godinah u selu.

Kao rodjen seljak imao sam sreću i proučiti sve javne, te zaviriti i u tajne obiteljske odnošaje a i u stare pučkoga našega kućevnoga života, tim više, što me je evo providnost Višnjega opet dovela u koljevku svoga zavičaja, u rodno si mjesto, gdje me, reć bi,

Digitized by Google

svaka gruda zemlje sjeća na djetinstvo, svaka kuća mi je mila, kao da sam se u njoj rodio, dočim su mi i sada svakoja vrata svako doba širom otvorena. Tko u ovakovoj prigodi nebi promatrao i proučavao pučki život, morao bi sliep, gluh ili bezćutan biti.

Nisam ovdje naumio o cjelokupnom našem pučanstvu govoriti, neimam bo toliko izkustva, već samo ob onom kraju domovine, kamo me je Višnji odredio, da pripravljam crkvi čestite kršćane, a domovini valjane članove.

Ni pet prstah na ruci nije jednakih, a tako ni narod jedne domovine nije, premda obći značaj ostaje, ako i to tudji življi i upliv vremenom nepreinače, što se veoma lahko u našega dobrodušnoga i miroljubivoga naroda zgadja, osobito u onih krajevih, koji graniče s tudjim kojim narodom.

Narod naš je razdieljen po vjerozakonu u dvie grane, a nebi čovjek vjerovao, koliku razliku čini ovo medju narodom. — —

Uzmimo k tomu druženje sa prekodravskimi susjedi, Kalvinovimi sljedbenici, koji se neuztručavaju nikada s našinci o vjerozakonskih istinah i tajnah prepirati, gdje obično našinac podlegne oholu i brbljavu Kalvinu. Odtuda i strašno ono psovanje u našinacah, kojega se niti gospoda njekoja u službenih poslovih okaniti neće, već seljaku takvom prigodom prepune uši svakojakvimi psovkami i pogrdami i najsvetijih stvarih. Medju ovakvu gospodu broje se najviše nadriobraženjaci, pribrajajući se kojemu tobože prosvjećenijemu narodu, a prezirajuć sve svetinje onoga naroda, od kojega svagdanji kruh uživaju, te mu u znak zahvalnosti svakom zgodom psujuć po njekoliko svetacah, angjelah itd. „šokačkih.“ —

Doklegod je tako kod „izobraženijih“, narodu predpostavljenih, doklegod narodu „gospoda“ u kršćanskoj kreposti prednjače ovakvim primjerom, slaba nada, da će se prokleto strašno psovanje iztriebiti i ustupiti mjesto pravoj kršćanskoj prosvjeti; dapače čim je koj seljak vatrenije glave, tim je slobodniji u zlu, staviv si za lozinku primjer „gospode.“ —

Nu da se odveć neodaljujem, mogao bi mi tkogod prigovoriti, da neznam, što pišem, prelazim na omladinu. A kad su odrasli ovakvi, čemu se je nadati mladjahnu naraštaju?

Diete, čim dodje malo govoru, počima odmah tepati svašta što od drugih čuje. Kašnje izlazi iz kućevnoga kruga, strogo uzeto i stupa

Digitized by Google

u družtveni, ulički, djetinji život, gdje se druži s djecom svakovrstnog uzgoja; a i pomalo je seoskih kućah, u kojih bi diete prvi klice odhranjenja u pravom kršćanskom duhu primilo. Istina je i tajiti se nemože, ima ih dosta takovih, gdje diete već u 3—4 godini nauči na izust sve običnije molitve; nu i pri tome se obično postupa protivno djetinjemu duhu u kršćanskoj gojitbi. Diete n. pr. nedobije u jutro jesti, dok nesvrši obične svoje molitve, a tom se prigodom većinom surovom strogošću postupa. Zahman je tada molitva, kod ju diete kroz plač govori, gledajuć si srdita otca, koj riga kadšto i psovke pri tom, dočim se ni najmanje neuzteže pred djetetom o svačem govoriti, već se dapače smije djetinjim pomanjim psovkam i neslanim riečim, govoreći: „zar to zna, što brblja!“ U prvom slučaju tjeraju mu strah u kosti, a u drugom se smiju i neznajuć, da diete na sva ova pazi. Naravska je dakle posljedica, da diete ono, česa se boji i pred čim drhće, mrzi, dočim ono, što od drugih češće čuje i u čem je slobodnije, obljubi. Tako do šeste godine ponikne već korov u djetinjoj duši i srdcu daveć sve nježne i preslabe žilice prave kreposti, koja bi se mogla do ove dobe prilično učvrstiti i razvriežiti.

Ovo je opasna doba djetinja. Koliko se putih čovjek, stranac, prolazeć kojim selom čuditi mora neotesanoj dječurliji na ulici, slušajuć dječaka od pet godinah, što nebi mislio ni od odrasla, pokvarena čovjeka čuti.

Nu nije tome tako bilo uvjek. Sjećam se toga dobro, dok sam još ja po putu trkao, prije no sam učionu pošao. Kad bi tkogod, osobito nepoznan ili još više „švabo“ (ovako je svaki u crno odjeveni bio okršten), kraj nas prošao, nebi se nijedan za dukat ganuo s mjesta, gdje smo se igrali, doklegod nebi strani prošao. No sada? Prodje li tko pješke, treba mà što prišiti i poviknuti za njime; vozi li se pako, poveze puna kola djetinjih nečednih riečih. Vide li to roditelji, popsuju ga doduše veleć mu: »lopove, nipošto to drugiput govoriti ili činiti!“ a pri tom se smiju; što diete videć i samo udari u smieh.

Šestim ljetom još ima diete hoditi u učionu. Raduj se učitelju! Mali neotesanac misli i ovdje nastaviti svoje lakrdije i višeputih neslane šale; ako ga niesu kod kuće već roditelji pripravili nespretnimi svojimi grožnjami, te možda i šibom plačućega dotjerali. Koliko li truda, uztrpljivosti i blagosti treba učitelju, da diete s puta krivih pojmovah privede na čistu stazu kreposti, koju roditelji još uvjek i

Digitized by Google

nehotice zasiplju sjemenom korova. Muke stoji učitelja, dok nadvlada roditelje i diete odvrati od njihovih krivih nazorah, da im nevjeruje i neda se zavadjati.

Za četiri ili pet školskih godinah može učitelj diete preobraziti i kao mladu šibu naviti kamogod hoće. A blago takovu djetetu, ako je kašnje u rukuh roditeljah, koji bi i htjeli i znali nastaviti učiteljev znoj i muku.

Ima ljudih, koji običaju reći: „od šokca“ nikada ništa! ili „šokac, magarac!“ Ovi će mi progovoriti, da je nemoguće kraj kućevnoga našeg odhranjivanja diete seosko naobraziti u pravoj prosvjeti i kršćanskoj kreposti. Takovim odgovaram samo to, da iz izkustva malogodišnjega učiteljevanja govorim. —

Dvanajstom godinom oprašća se diete sa svagdanjom učionom i prelazi u nedjeljnu ili opetovnicu.

Da su te opetovnice skoro po cieloj našoj domovini u veoma kukavnu stanju, nije potrebno ni spominjati.

Kod nas je u njekih mjestih uvedeno, da samo ona mladež polazi opetovnice, koja je polazila svagdanju učionu i tamo štogod naučila, ovo su upravo u strogom smislu uzete opetovnice. U drugih mjestih opet mora sva mladež, bez razlike spola od 12. do 16. godine istu polaziti.

U prvorečenih opetovnicah podučava se obojega spola mladež prije podne od 8—10 urah; a u onih drugih mužki prije podne od 8.—10., a ženske po podne od pó četvrte do pete ure. Ovo je drugo; čini se njekako svrsi shodnije, ali ipak nije, kako bi moralo biti.

Obširnije o tih opetovnicah progovorit će valjda tkogod drugi, a možda ću i sám, ako nezakasnim; — sad pako samo da koju progovorim o omladini ove dobe kod nas, u obće.

Čim se dječak oprosti svagdanje učione, čeka ga već kod kuće budi svinjarstvo, budi kravarstvo ili ovčarstvo. Ovdje se dječaku otvara širje polje slobode; ovdje stupa u drugčija družtva, nego je to u učioni bilo; ovdje se druže oni, koji su polazili učionu, a sad polaze opetovnice, s onimi, koji u školsku sobu možda ni zavirili niesu. Vrieme, koje potrate dječaci stranom na polju za marhom, medju svakojakim družtvom, podgriza po malo nabožnu onu ćut, što ju je diete iz učione iznielo; u djetinjih ovih kruzih, gdje se sastaju i dobra i izkvarena djeca, pojavi se njeki zlohudni vjetar, koj nanese sjeme

Digitized by Google

drača i korova na čistu njivu nabožnoga čuvstva i kreposti, tim više, što su izopačeni uviek silniji, te povuku za sobom ako ne liepim načinom svagda, a to čisto upravo silom i dobre proganjanjem, zlostavljanjem, izsmjehavanjem, izključivanjem iz družtva itd., dok nesretno diete napokon svladano nepodlegne tim prije, što je čovječja volja i onako prije sklonjena zlu, nego li dobru.

U takovoj mlitavosti i mlačnosti, a kadšto i pretvaranju kod kuće i u učioni nadodje i šestnajsta godina.

Dječak je za uvjek oprošten učione; kod kuće ga smatraju kao mladića, niti mu više roditelji paze na korake. Jadni roditelji! A neznate li, da je upravo sada najopasnija doba mladca! —

Sada kad mu je od prieke potrebe uputa, kad se najbolje na njega paziti ima, da nebi posrnuo i strovalio se u ponor strastih i zabludah, kad se najbolja prilika pruža roditeljem u domaćem krugu mladića čestitosti privadjati, sada je ostavljen samu sebi na križopuću bez vodje i savjetnika do njekih možda suputnikah i jednomišlenjakah. Sretan onaj, koj nepodje krivim putem!

Mladić ovakav je u otčinskoj kući slobodan, čini što mu se svidi, a i to nečini iz kršćanske namjere, već ili iz običaju ili iz proklete namjere, da tamo ugadja svojoj strasti i ćutilam kao orudju. Pa je li tada čudo, što je naših mladićah naći nesamo po domaćih kaznionah, već i po Osieku, Liepoglavi itd. Žalostno i pogrdno je to, ali je ipak tako! —

Nu to sve ništa nepomaže, jadikovati ili se tužiti nepomaže, već pokušajmo sredstva, kako bi se tomu predusresti i na bolji put skrenuti dalo.

Tome nedostaju sile učiteljeve, a niti istog župnika, tome se hoće zajedničke sloge i djelovanja kao svjetske tako i duhovne oblasti; tudi su potrebni sjedinjene sile i suglasan rád; ta to je sve na obću korist čovječanstva a napose našega pučanstva, a učitelji će svojim dužnostim svagda i svagdje, uvjeren sam, svimi mogućimi silami zadovoljiti.

Prvi korak k tome bila bi zapovjed, da svaka obćina imati mora za svaku vrst marhe obćega pastira, što nijednomu obćinaru neće težko biti, budući se takovi pastiri plaćaju žitom i kruhom. Onomu, koj se izgovara, da ima mnogo marhe, te bi ga skupo stao pastir, reći je, neka si samo proračuna, što mu dječak raztepe kruha

Digitized by Google

i slanine za marhom; svaki dan ponese kruha, koliko mu je kod kuće četiri dana dosta, najmanje četvrt kruha, što ga odrasli nepotroši za osam danah; uz to po četvrt funte ili i više slanine svakim danom osim petka i subote, stojati će ga upravo toliko, kao da bi od svakoga živinčeta dao po kruh ili mjericu žita.

Drugo je, što je, hvala Bogu, već skoro posvuda oko nas prilično uvedeno, marljivo polazenje učione. Nu nije to dosti, već bi se moralo uvesti i to, da svakoje diete, čim izstupi iz svagdanje učione, odmah počme hoditi u opetovnicu i to ne do šestnajste, kao što je sada, već najmanje do osamnajste, pa mà i do dvadesete godine, pošto se ženiti i onako nesmiju izpod dvadeset i druge godine. Po dovršenom predavanju opetovnom, nebi smjelo ni jedno iz učione kući, već upravo u crkvu k službi božjoj i propovjedi, a tek po dovršenom bogoslužju kući se vratiti.

U dvadesetoj godini podvrženi su mladići već novačenju, a koj se tada oprosti, nastaje mu već ozbiljniji vrieme, jerbo višeputah već oko dvadeset druge godine mora sám ovakav voditi brigu i upravljati cielom zadrugom ili obitelju.

Kad bi se sve ovo uvelo i uredilo, nemislim, da bi i onda bile propoviedi revnoga sveštenstva „glas vapijućega u pustinji," već bi se bolje primalo srdca i duše, nego li to sada većinom žalibože biva.

Vr ....

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

XIX. O korunu.

Svakomu je poznato, da je korun u obće veoma koristna bilina, a osobito pako ondje, gdje neuspieva žito. Valja dakle, da se s njim pobliže upoznamo. Zrijmo najprije cviet! Cvietci stoje na kraju grančicah u paštitu; vjenčić je zvonast, crvenkasto-ljubičast ili biel. Da li je tko od vas već vidio plod koruna? Plod je okrugla zeleno-žuta bobica, a u njoj puno sjemena. Kakovo je lišće? Lišće je izmjenito i perasto; nu nisu svi listki jednaki po veličini, već se mienjaju veći

Digitized by Google

listki s manjimi, a takovo lišće zovu prekinuto perasto. Kakova je stabljika? Veoma sočna i granata. Promatrajmo sada najvažniju čest čitave biline, naime gomolje, koje se nalaze u zemlji. Mnogi se glede njih varaju, držeć ih za nabrekli koren, kao što u repe, mrkve i t. d. Motrimo li točno takovu gomolju, to ćemo naći na njezinoj površini više izdubinah, koje obično zovemo oka; te znademo, da su to klice, iz kojih tjera nova bilina, što u proljeću jasno vidjeti možemo. Ogledamo li točno ota oka, naći ćemo na njih upravo takove ljuske, kao što jih imadu i pupovi drugih bilinah. Pa dočim znamo, da samo grane imadu pupove a nipošto koren, s toga moramo one gomolje smatrati za nabrekle podzemne grane. A ovo se tim više potvrdjuje, što u močvarnih godinah ova bilina tjera takove gomolje i nad zemljom, premda nenarastu tako velike, jer samo u zemlji valjano uspievaju. Takav je korun obično zelenkast i nezdrav. Zašto? Jerbo nanj svjetlo sunca djeluje. S toga se mora korun ogrinjati, jerbo tada tjera stabljika više podzemnih granah i tako naraste više koruna.

Korun spada u rod vrlo opasnih bilinah, koje su poznate i po obliku, i po cvietu n. p. tatula, bunika, paskvica, duhan a najsličnija je pako korunu pomoćnica, štono raste po ruševinah, vrtovih i dvorištih. Po ovoj bilini nazvan je čitav rod ovih bilinah. Korun spada indi u rod pomoćnicah. Od svih pomoćnicah imade samo korun gomolje. Bobulje od koruna nisu jestive, nu imade jedna bilina toga roda, od koje se crvene bobulje jedu, a to je rajčica. Po lišću i cvietu vidi se da i rajčica spada u rod pomoćnicah.

Napišite kod kuće u svojih zadaćnicah, što naučiste o korunu i njemu srodnih bilinah.

XX. O usnačah (mirodnih zelinah.)

Upoznasmo već množinu bilinah, od kojih razni dielovi (sjeme ili plod, lišće, koren) ljudem ili životinjam služe za hranu, a te jesu: drveće, grmlje, zelinе (povrće) i trave (žito). Ove rastu koje u vrtu, koje na polju, a koje prosto u šumi ili livadi. Po lišću razdielismo ote biline u mrežolistne i travolistne. Uzev i na sûpove obzir, opazismo, da su mrežolistne bilinе dvosupnice, a travolistne jednosupnice. Nu glavni nam bijahu znakovi za razlikovanje bilinah cvietci. Dvosupnice razdielismo u tri razreda i to: bilje sa višelatičnim vjenčićem,

Digitized by Google

bilje sa sulatičnim vjenčićem i bilje bez vjenčica. U posebni razred stavismo one biline, u kojih su mužki cvietci (prašnički) razstavljeni od ženskih (plodničkih). Kod jednosupnicah gledasmo više na sastav cvieta, te je razdielismo na dva razdjela, prvi sa zelenim, a drugi sa manjastim ocviećem. Promatranjem bilinah opazismo takodjer, da su si mnoge biline u cvietu veoma nalik; stoga jih razdielismo po sličnosti u rodove. Tako već upoznasmo više rodovah, kano što su: ružatice, krstašice, štitarice, sočivnice, lan, koprivnjače, a najposlje korun iz reda pomoćnicah. Prodjimo sada na rod bilinah, kojih pojedine nesluže upravo za hranu, već budi kao mirodije za jestvine, budi kao liek protiva bolestim. Kao mirodne biline poznate su vam već njekoje štitarice.

Biline, štono ćemo jih zrieti, imadu osobito mirodno lišće, kao mažuran, popovac (thimian), kadulja, matičnjak, dešpik, ružmarin itd.

Za zor uzet ćemo matičnjak, jerbo imade ovelike cvietke, kojih se dielovi lasno razlikovati mogu. Isto tako bismo mogli upotriebiti bieli medić, nu ovomu manjka ugodan miris. Latice su u ovih bilinah srasle, kano što i kod koruna; takav vjenčić sa sraslimi laticami zovu sulatičan. U koruna bjaše sulatični vjenčić kolast, u matičnjaka je pako okrajac vjenčića razdieljen na dva nejednaka diela. Ovakovi se cvietci zovu usnati, a oba se diela vjenčića zovu gornja i dolnja usna. Čaška je u matičnjaka takodjer dvousna; gornja usna je razdvojena a dolnja raztrojena. Izpod gornje usne stoje 4 prašnika, i to dva dulja i dva kraća. Plod je razčetvoreni oraščić. Stabljika je četverovetna, lišće imjenito, jajasto pa tupopilasto. Od posušena lišća vare mnogi čaj.

U kadulje je takodjer vjenčić usnat; gornja usna je kacigasta a dolnja raztrojena. Prašnika imade dva, a plod je razčetvoreni oraščić. Lišće je jajasto bodkasto, sivo-pusteno, a cviet crvenkasto-modar. Kadulja raste u našem Primorju i drugdje na jugu samonikom, a kod nas se sadi u vrtovih, jer miriše, pa jer je i za liek. Opišite još jednom matičnjak i kadulju?

Osim ovih imade jošte inih bilinah s usnatim cvietom, koje se rabe kao mirodije, kao: mažuran, popovac (Thymus vulgaris); kao čaj rabi se metvica (Mentha crispa). U vrtovih nalazi se takodjer dešpik (Lavendula spica) i ružmarin.

Digitized by Google

Sve ove biline zovemo usnače. Što su usnače? Čim nam koriste usnače? Imenujte još jednom sve biline ovoga roda!

XXI. O lubenjačah.

Valja nam takodjer spomenuti biline, koje nam u ljetu svojim mesnatim plodom osobito koriste, a to su krastavci, dinje, lubenice i buče. U obće sve ove biline zovemo lubenjače. Cviet je u lubenjačah jednodom, nu pravilan. Čaška je petolapna, a vjenčić lievčast sa pet krpah, te sjedi na okrajcu čaške. Plodnica u plodničkom cvietu jest podčašna, te se svršuje na više glavicah razdieljenom njuškom. U prašničkom cvietu imade pet prašnikah, sa zmijovitimi prašnicami.

Lišće je u svih više ili manje srdcasto, pa dlakavo, kao i čitava bilina, najviše je pako krpasto lišće bundeve. Lišće krastavca skoro je petonuglo. Lubenjače su zeline, a sve su penjalice, jer se stabljika penje o druge stvari, te se viticami, poput vinove loze, drži.

Plod je u svih mesnat, spolja kožaste stranom krastave kore, a u nutri pun soćnoga mesa ili sala, u kojem je sila sjemenja. Sjemenje je većinom uljevito, te se od njega, osobito od bundeve i ulje proizvadja.

Opišite sada lubenjače u obće te uzmite obzir na stabljiku, cviet i plod!

Kakav je plod krastavca? Dugoljast i krastav. Čemu rabimo krastavce? Kakav je plod dinje? Krugljast, pun debele žute mirodijaste mekači. Što jedemo od dinje? Čim se razlikuje lubenica od dinje? Plod lubenice obično je veći, okrugao i gladak, a mekač je ružičasta, vrlo sočna. U dinje je sjeme bielo, a u lubenice crnkasto. Dinja i lubenica donešena je k nam iz Indije i Perzije. Plod bundeve jest najveći, okrugljast, te kod stapke i pupka malo utisnut. Čemu se rabi bundeva? Stranom kao varivo, a stranom kao pića za stoku.

XXII. O sucvjetkah.

O travah livadnih, koje se nesiju, ni nesade govorismo već; nu na poljanah, livadah, šumah i vrtovih imade takodjer mnogo bilinah, koje nitko neposija, ni neposadi. Mi jih zovemo divlje biljine, a i korov onda, kada rastu medju biljem, što no ga čovjek posije ili posadi.

Digitized by Google

Cvatuće takovo bilje zovemo poljsko cvieće, koje vam je sigurno poznato, kao: različak ili modrica, titrica, maslačak, kunica, čkalj i t. d. Od ovih nam njeke ugadjaju svojom masti, druge služe stoki za piću, a mnoge su ljekovite. Sve ove biline diele se opet na više rodovah.

1. Evo vam pokazujem svim poznatu titricu (Matricaria Chamomilla). Na prvi pogled držali biste ju za prosti mnogo-latični cviet; nu kod pobližega promatranja nebiste više toga mnienja bili, a opet nebi znali protumačiti taj sastav cvieta. Pazite! Ovaj srednji žuti dio zove se kotur, a vanjski vjenac oko kotura zove se zraka. Evo vam i više tako sastavljena cvieća, kao; krasuljak (Bellis perennis), zvjezdan (Aster), suncokret (Helianthus annus), gjurina. U krasuljka, suncokreta i gjurine kotur je više ili manje žut, ali zraka je u njih druge masti. U zvjezdana mienja se pako kotur i zraka. Za zor uzmimo sada suncokret, jerbo su pojedine česti cvieta dosta velike, da jih točno upoznati možemo.

Ovaj cviet ću uzduž prorezati, te izvaditi pojedine dielove, od kojih kotur sastoji. A to su vam opet pojedini podpuni cvietci. Da se o tom osvjedočite, evo vidite sve cvjetne česti; ovo je vjenčić, u vjenčiću prašnici, koji su sgora srasli s prašnicami, a iz sredine viri vrat. Izpod vjenčića sjedi plod. Sada nam jošte manjka čaška. Evo je! Ona je obavila plod, pa se svršuje dvjema šiljastima krpicama. Sjećati ćete se jošte, da je i u cvietu jabuke i kruške plodnica srasla sa čaškom. Nu ovdje je vjenčić sulatičan, pa cievast. Od samih takovih cievastih cvjetakah sastavljen je kotur; s toga se i zovu ove biline sucvjetke (Compositae). Pojedini cvietci ovakova sastavljena cvieta ili su cievčasti ili jezičasti. Premda imade svaki pojedini cvietak svoju čašku, to su opet svi zajedno obaviti velikom čaškom, koju obično obojkom zovu. Zajednički obojak sastavljen je iz jednoga ili iz više redovah listićah; dno obojka, na kojem stoje cvietci, jedan tik drugoga, zove se cvjetište; a obojak sa cvietci, što no su u njem, zove se zajedno uborak.

Uzmite sada svaki po jednu sucvjetku u ruke, pa mi opišite njezine česti! U zvjezdana čini se čaška kao dlakava krunica. Mnogim manjka obrub čaške, kao: podbjelu (Tussilago farfara), kunici (Achillea), moljačku (Gnaphalium).

Digitized by Google

2. Do sada upoznasmo sucvjetke sa cievčastimi cvietci, i sa jezičastimi zrakami.

Sada ćemo promatrati drugi rod sucvjetkah. Evo ovdje je: maslačak (Taraxacum officinale), i vodopija (Cichorium Intybus). Promatramo li cviet maslačka, to nećemo više u njega naći razdieljenje u kotur i zrake, takodjer neima cievčastih cvjetakah, već svi cvietci su jezičasti. Inače pako imade sve dielove kao što i prijašnji. Iz oblika ovih jezičastih cvjetakah možemo zaključiti, što su zrake u cievčastih cvjetcih; naime ništa drugo, nego nedorasli i kržljavi cvietci, što se može vidjeti u suncokretu, krasuljku i kunici, jerbo se u svakoj zraki nesavršeni pjestić nalazi.

Sucvjetke sa cievčastimi cvietci i zrakami zovu se takodjer zrakače, a one sa jezičastimi cvjetci bez zrakah jezičnice. Čim se razlikuju ježicnice od zrakačah?

3. Medju sucvjetke spada takodjer čkalj (Onopordon) i čičak (Arctium). Ove i njim slične biline imadu samo cievčaste cvietke bez zrakah. U čkalja su uborci veliki, gotovo krugljasti, sa više redovah trnovitih listićah. Cviet je jasno-crven. Čkalj raste obično uz ceste i kamenite njive, te naraste vrh čovjeka; debeo mesnat koren i oljuštenu mladu stabljiku rabe mnogi kao varivo.

U čička su uborci krugljasti, listići priviti prepredeni, s kukicom na kraju. Cvietci su crvenkasti. Čičak raste na ledini u vlažnu mjestu, osobito blizu gnojištah; glavice prianjaju kukicami za vunene haljine. Dugački je mesnati koren ljekovit.

U ovaj red spada takodjer različak ili modrica (Centaurea Cyanus). U različka su cvietci takodjer cievčasti, nu jedan dio cvjetakah, osobito oni s kraja nisu savršeni, s toga su i neplodni. Cvietci su jasno-modre masti. Različak raste u usjevih a cvjeta ljeti; od cvieta se dobiva modrilo. U cvietnjacih ima odlikah većega, biela i crvena cvjeta.

Čkalj, čičak, različak zovu se obće čkaljevci, a razlikuju se od drugih dvajuh rodovah time, što su jim uborci na vrhu utisnuti.

Medju čkaljevce spada takodjer stričak poljski (Cirsium arvense) i osjak, oba dosadan korov njivam i vinogradom.

Sada nam valja o svojstvih i porabi sucvjetakah jošte koju reći.

U cievčastih cvietcih zrakačah nalazi se njeka gorka, smolasta tvar, s toga se i rabe u ljekarnah, kao n. p. titrica za čaj. Jezičnice

Digitized by Google

imadu mliečan, takodjer gorak sok. Sjemenje je svih sucvjetkah više ili manje uljevito,

Njeke sucvjetke a osobito jezičnice veoma su koristno povrće, kao ločika, štrbka (endivija), zmijak (Scorzonera hispanica).

Ljekovito bilje je: titrica, podbjel, pelen, maslačak, kunica, brdjanka (Arnica montana).

U cvietnjacih sadi se: zvjezdan, gjurina, suncokret, krasuljak, kadivica (Tagetes), moljačak (Gnaphalium), različak, nepoven (Xeranthemum).

Osobiti miris imade; pelen, božje drvce (Artemisisia Abrotanum), kadivica, kunica, titrica.

Koje biline zovemo sucvjetke? U koliko rodovah se diele sucvjetke? Čim se razlikuju pojedini rodovi? Koje su najznamenitije biline svakoga roda?

(Dalje će sliedit.)

Računstvene zadače.

(Za oštrenje pameti od R. V.)

1. Žena njekoja, imajuć djecu rada, razdieli medju troje djece stanovit broj jabukah; ali tako da je prvomu dala polovicu svojih jabukah i jednu; drugomu polovicu ostalih svojih jabukah i jednu; trećemu polovicu od preostavših jabukah i tri, po čemu joj ništa neostade. Koliko je imala jabukah?

---

2. Hvaljen Isus sto gusakah! — A ne! odgovori jedna; nas neima sto gusakah; nego da bi nas bilo još toliko, koliko je nas, i četvrt i polovina, i još ti k tomu, t. j. jedna, onda bi nas istom bilo sto. Koliko je bilo gusakah!

Dopisi.

Iz Rieke. — Dne 6. srpnja držana je ovogodišnja učiteljska skupština kotara riečkoga usljed lanjskoga zaključka u sgradi ovomjestne gl. hrv. učione, pod predsjedničtvom preč. g. Iv. Fiamina, kanonika i župnika sborne i župne crkve riečke, kao pučkih učionah nadzornika. U toj skupštini bjaše prisutnih 17 članovah i to: p. n.

Digitized by Google

gg. Iv. Fiamin, kao predsjednik iste; Antun Mažuranić ravnatelj kr. više gimnazije riečke, kao privr. rav. gl. hrv. učione i Ivan Marković, ravnatelj gl. talijanske učione i s njom sdružene niže realke; zatim Ivan Cvietko, župnik i vjeroučitelj iz Drenove; Jos. Jurišević vjeroučitelj niže realke i gl. talijanske učione; Srećko Švaglić, vjeroučitelj gl. hrv. učione; privr. učitelji realke: St. Hamerle i Vodopivec; učitelji gl. talijanske učione: E. Dietinger, M. Mateužić, M. Komel, S. Matković; učitelji gl. hrv. učione: Arm. Koričić, M. Prelog, E. Medanić; učitelji triv. učionah od Plase i Drenove, Dane Lučić i Fr. Kukuljan; neprisutni pako bjahu p. n. gg. Kukuljan kateketa gl. djevoj. učione; O Ljud. Bilc, kateketa plaske učione; B. Fatour i Jerolim Brughetti učitelji niže realke. — Oko 8 ure u jutro započe pjevana sv. misa sa „Dojdi duše," koju preč. g. Iv. Fiamin u akad. crkvi sv. Vida svečano obavi, kod ove udioničtvovà većina članovah ove skupštine, kao i čitava mladež jednoga i drugoga zavoda. Poslje dovršene službe božje krenuše članovi i njekoji učenici svakoga razreda u sgradu gori rečene hrv. učione, gdje se po običaju ponajprije praktičko predavanje njekojih školskih predmetah u prisutnosti sviuh preduze, nakon čega bjahu odpušteni učenici kući, a gg. članovi odoše u II. kat u sobu za tu svečanost priredjenu. Sjednicu otvori gosp. predsjednik s kratkim govorom, a zatim započe pretresivanje o predavanju gori rečenih predmetah, a poslje dodje se na riešenje pitanja po vis. nam. vieću za izradak od prije predloženoga. — Poslje podne sastanu se opet članovi ove skupštine oko svoga revnoga g. predsjednika, poslje čega povede g. predsjednik govor o poboljšanju nemarnoga polazka svakdanjih i nedjeljnih učenikah, o napredovanju jur ustrojene školske knjižnice, školskih vrtovih, pčelarstvu, voćarstvu, gojenju svilacah i t. d. Na pitanje g. predsjednika predloženo: ima li koji od gg. učiteljah još kakav predlog učiniti? potuži se učitelj K. i L., da jim je godišnja plaća po sadašnjem sistemu 17 for. 50 n. manja od prijašnjih godinah; čega radi uputjeni su, da najprije podnesu svoje molbenice mun. zastupstvu grada Rieke, o čem, ako povoljno riešenje nestigne, potražit će se lieka toj stvari drugim propisanim putem. U tom odkucne i sedmi sat u večer, a g. predsjednik zaključi ovu sjednicu, preporučujuć gg. članovom daljnu uztrplivost slogu i medjusobnu ljubav. K.

Iz Stillwatera u pokrajini Minesotta (sdružene države sjeveroamerikanske) dne 14. lipnja t. g. — (Ulomak iz prijateljskoga dopisa.) — „Kako sam iz misije svoje povratio se, pozvah roditelje, neka mi šalju djecu na kršć. nauk; ali djece je malo došlo. Druge nedjelje opet ih stanem prositi, neka k meni pošalju djecu, da ću ju učiti povrh toga čitati, pisati itd. To je hasmilo. Drugi sam dan imao u školi do 40 učenikah od 7, 9, 10, 13 i 16 godinah. Kada sam ih stao o Bogu pitati, počeli su me debelo gledati, i samo pe-

Digitized by Google

torica od njih znala se prekrstiti. Svaki dan obučavam ih po 4 sata. — — Lahko si možete misliti, koliko truda stoji takovu podivljalu djecu samo ukrotiti. Obučavao sam do prošle nedjelje, a sada se pripravljam za sveto leto (jubilej). — — Odovuda vidite, da ovdje neima jošte učionah javnih. Ima dakako tako zvanih „Freeschools“ (slobodnih školah) i odviše; ako se nevaram u samom gradu pet. A kakove su to učione? Tu vam se skupi svake vrsti djece, te se jošte većma izopače. — Mnogi mali dječak od 6 godinah tako ružno govori, kao momak od 30 god., a koje diete nezna, nauči se od ovakovih. Vjeronauk se nesmije učiti, a o drugom ni govora! Učitelji su svi protestanti, a nuz to bezbožnjaci te znadu djeci samo to kazati, kakova su zvjerad Ježoviti i popovi katolički. — Većinom ima u takovih školah učiteljicah, koje jedva čitati znadu, a ćudoredno njihovo stanje nalik je, Bože mi griehe prosti, onomu bludnicah. Takove učiteljice primaju plaću, dodju u školu, sjednu za stol, dignu nesramno noge nanj, a u ruke uzmu časopis ili roman kakav. Ako se djeca uznemire, zazvoni sa zvoncem, da bude tiho ili počme psovati iza svega grla. Diete ide po pet godinah u školu te jedva čitati znade, a grieha i nevjere prieko dosta. Kakova budućnost od takove djece, kada ponarastu, svatko si misliti može. — Duša bi mi zaigrala od veselja, kada bi mogao dobiti dobra učitelja za moje katolike, rado bi mu platio 15 talirah = 30 for. na mjesec, i dao bi mu stan i hranu. — — Dobri katolički učitelji ovdje su veoma riedki i skupi; koji znadu njemački i englezki imadu po 50 tal. = 100 for. na mjesec. Meni treba takav, koj bi znao njemački i talijanski, a ako bi znao glasbu, lahko bi si u mojoj širokoj župi (djelokrug je moj 40—50 satih dug i 8 satih širok) mogao na mjesec zaslužiti najmanje 30—40 talirah = 60—80 for. i to sada već s početka, a kasnje i više“ itd. — — — A. P.

Viestnik.

— Vis. kr. dvorska kancelarija imenovala je pravim naobrazujućim učiteljem na kr. preparandiji djakovačkoj Antuna Šunića, učit. gl. učione i ravnatelja istoga učilišta.

— Glavna skupština učiteljska u zagreb. kotaru držat će se u Zagrebu dne 27. t. m. —

— Javni izpiti na gl. gradskih učionah zagrebačkih započet će 29. t. m. te će se za ljetos školska godina zaključiti dne 6. kolovoza.

— „Spisi za puk“ od Mijata Stojanovića (knjiga I.) naslov je knjizi, 12 tabakah debeloj, izašloj nakladom i tiskom A. Jakića u Zagrebu, koja se mor e dobiti za 50 novč. — Sadržaj ima troje u sebi. U prvom govori se o ćudoredbi. To je pisac izveo vrlo shodnim redom, razpravljajuć poznatom bujnom svojom riecju o različitih dužnostih pram duši, tielu, bližnjemu i Bogu itd. — U drugom razdielu govori pisac o zakonih kao temelju puckoga blagostanja. Prem su s teoretičkoga gledišta takove i slične razpravice ponjanju djece ne posve pristupne, to je ipak pisac umio uplitati svagdje zanimive pripoviedke i životne

Digitized by Google

crtice, te može tako pažnju duha dječjega zaokupiti. U zaglavnom dielu pod naslovom: „Moli se Bogu, budi vjeran, radin i poslušan, tako služiš Bogu i ljudem“ nagovara se stališ služeći na kreposti kućevne. Na prvi mah činilo bi se, pošto je to napram školnoj mladeži progovoreno, u nječem neumjestno, nu tko na um uzme, da izmedju mladeži mnogo postotakah odpada u red služinčadi buduće, uvidit će, da je i to na svom mjestu, te djeluje kako na um, tako i na srdce onoga naraštaja, iz kojega dobri sluge i služkinje proizlaze. Odnošaji toga stališa pram svojim gospodarom vješto su nacrtani i u kratko sve izcrpljeno, što služeću čeljad kućevnu naobraziti može. — Preporučamo dakle tu knjižicu veleč. gg. župnikom kao ravnateljem učionah, zatim učiteljem i svakom prijatelju mladeži, da ju upotriebi za školske nagrade.

— Upravo je dotiskana i moći će se za koj dan dobiti u knjižari Lavoslava Hartmána u Zagrebu knjižica pod naslovom: *Mala gospodarica* ili: najbitnije čestice umnoga gospodarstva. Ta je knjižica namienjena djevojčicam, koje žele biti dobre gazdarice, a sastavio ju je Franjo Klaić ravnatelj kr. učiteljišta i zagrebačkih glavnih učionah. Ciena toj knjizi je broširanoj 24 novč., tvrdo svezanoj 30 nov. Evo joj sadržaja: Uvod. — I. Komu je povjerena dioba posla i tko se ima ponajviše skrbiti za kućno gospodarstvo? II. Njekoje tvari i prirodne sile, kojih svojstva treba da poznavaju buduće gospodarice, da ih pri svojih kućnih poslovih rabiti mogu. — a. Uzdušne jednovite tvari: Kiselik, Dušik, Vodik. b. Neuzdušne jednovite tvari Ugljik. Vapnenjaća. Pepeljika. Sodi. c. Iz prenavedenih jednovitih tvarih: sastavljena tjelesa Uzduh. Voda. Čipavac. Ugljična kiselina. Kuhinska sol. — O toplini i njenu djelovanju. III. Kuhanje i pečenje. O ognju i štednjaku. O kuhanju raznih jestvinah. O pečenju u obće. O pečenju kruha napose. — IV. O mlieku maslacu i siru. — V. Pohrana zalihe. Sušenje voća. Sušenje graha. Ukiselivanje kupusa. Ukiselivanje repe. Ukiselivanje cikle. Ukiselivanje krastavacah. Ukuhavanje voća (pekmez). Solenje i sušenje mesa. — VI. Gospodarica mora se skrbit., da bude u kući sve čisto i u redu. O pranju rubenine. O parenju rubenine. O bielenju platna. — VII. Odhranjivanje nejake djece. VIII. Što ima činiti gospodarica, kad se tko u kući razboli. IX. Nješto o vrtlarstvu. X. Obćenita pravila o svilarstvu. XI. Nješto o bojadisanju vune za seoske gospodarice. XII. Nješto o živadarstvu. Dodatak. Zaključak. — Nadamo se i za želit je, da se i ta toli koristna knjižica za našu žensku mladež znatno razpača.

— Preč. g. Mat. Žuvičić kan. i župnik u Bakru te kot. škol. nadzornik posjetio je nedavno narodnu učionu u Trsatu. Tu je sam izpitavao školsku mladež iz propisanih predmetah, pregledao zapisnike, izviestio se o svem, što na školu spada, te napokon prosboriv malo slovo mladeži, potaknuo ju vještom besjedom na marljivost, mir, napredak i ljubav pram domovini. — Neka nam živi preč. revni škol. nadzornik u onom kraju naše mile otačbine!

— Školska knjižnica kotara pakračkoga nadje u osobi preuzv. g. grofa Nik. Szecsena velikodušna podupiratelja, jer joj darova 20 stot. — Hvala mu!

— Dne 12. lipnja t. g. otvorena je svečanim načinom u Sviboveu novosagradjena učiona u prisutnosti presv. g. Ljud. Vukotinovića vel. župana i preč. g. Blaža Švelića kot. škol. nadzornika. Oko podignuća te učione zasluga ima velem. g. podžupan Ivan Ožegović bivši c. k. predstojnik u Toplicah i preč. kaptol zagrebački, koj je za učionu i vrt potrebno zemljište veledušno darovao. Nakon preduzetog izpitavanja mladeži blagoizvolio je presv. gore spomenuti gospodin učioni darovati 25 stot., a g. Danilo Veber, providnik gospoštine topličke u istu svrhu 15 st. — Slava jim!

— Upravo je izašao Mařikov „Zemljopis trojedne kraljevine“ sa dva priloga, naime sa zemljovidom i nacrtom grada Zagreba. Svaki prilog tiskan je na čitavom árku. Knjiga ima 10½ tabaka. Ciena joj je 70 novč. Ovu knjigu izvolilo je vis. namjestničko vieće odpisom od 12. t. m. br. 9830 preporučiti za nagrade u pučkih i glavnih učionah. Isto tako preporučena je i po vis. vojnom zapovjedničtvu za vojničku krajinu. Tko bezposriedno kod spisatelja naruči 10 knjigah, dobit će jedanaestu badava.

Digitized by Google

Natječaj.

Na c. k. višoj realci u Pančevu dva m. učit., jedno za prirodopis i njem. jezik, a drugo za prostoručno risanje i krasopis. s god. pl. 630 st. s pomaknućem na 840 st. i desetogodišnjom doplatom od 105 st. Rok natj. traje do konca srpnja o. g., a dotične molbenice upravljene na vis. c. k. ministarstvo rata imadu se podnieti c. k. brigadi u Zemunu.

Javna zahvala.

Gospodin Petar Krivačić, bilježnik občine veliko-goričke, odušcvljen za pučku prosvjetu kao temelj narodnoga blagostanja, pokloni učioni veliko-goričkoj krajobraz trojedne kraljevine od Kružića. Na tom veledušnom, liepom daru nemogoh propustiti, da mu se javno nezahvalim, jedno, da dobro djelo nadje svoju nagradu, a drugo da se u taj primjer ugleda više prijateljah škole.

Ivan Opat, učitelj.

Javna zahvala.

Poglaviti gospodin Vjekoslav Zadravac, kr. i slob. grada Varaždina satnik, posjeti nedavno učionu u Ljubešćici, te nakon kratkoga razgovora i odmora vidje u školnoj sobi, da neima slike razpetoga Isukrsta. Odmah se isti gospodin maši rukom u džep i predade podpisanomu 5 for., da kupi takovu sliku. — Povrh toga predbrojio se je isti vriedni dobročinac ove godine za ovdješnju učionu na „Bosiljak“ za dobro školske mladeži. Nepreostaje mi dakle drugo, nego da pogl. gospodinu izjavim javn osvoju usrdnu zahvalnost sa željom, da nam ga Gospod jošte mnogo godinah živa i zdrava uzdrži.

M. Grahovac, učitelj.

Oglas.

Niženapisani želi svoj $6^1/_4$ oktavah velik glasovir od Fuksa u Beču načinjen uz gotov novac prodati, a to s toga razloga, što je voljan drugi veći si nabaviti. Ciena se može saznati ili kod niže napisanoga, ili kod g. F. Kleppera glasovirara u Zagrebu na krvavom mostu, pri kojem se isti glasovir sada nalazi i gdje ga svatko pogledati može.

Gjuro Rožman,
učitelj u Petrovini.

Uredjuje: Stjepan Movetny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 15. U Zagrebu, 1. kolovoza 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Školski zapt. *)

U najnovije doba stali su se isti učitelji tužiti na svoje učenike, te na sva usta govoriti: *propao je sav zapt u naših učionah.* Ovo mi dade povod, da o toj stvari dublje pomislim, te iz dobrih knjigah ono navedem, što će barem do razjasnjenja doprinieti, da li je ovo jadikovanje pravedno ili ne. Unapred mi valja kazati, da sliedećimi redci u nikoga dirati neželim, no da sam nakanio samo o samoj stvari, dakle posve objektivno, koju pregovoriti u namjeri, sličnim tužbam konac učiniti.

Dva su sredstva, kojimi se učitelj poslužiti ima, ako na učenike djelovati misli, a ta su — rieč i zapt. Jedno od ovih djeluje samo *jednostrano* i nije kadro, namjere k ožudjenom cilju privesti, oba ova sredstva moraju uzko spojena biti, oba se moraju *dopunjavati* i *pomagati.* Zaptom moramo učenike usposobiti, da rieč slušaju i u obće, da se odlukam učiteljah svojih prilagode; ali ni najbolji zapt sám za se uzet neće moći učenike baš ni u redu, ni i miru u školi uzdržati, ako je *obuka zločesta*, pa ako učenike svrsi shodno nezabavlja; zapt je u ovom slučaju sasma *bez svrhe*, dapače s ćudorednoga gledišta baš često i *pogibeljan.* Zapt nesmije u školi biti *glavnom stvarju*,

*) Iz rukopisa „Pedagogičko-didaktički kažiput“, što ga za tisak priredi Fr. Klaić, ravnatelj učionah u Zagrebu.

Digitized by Google

on je samo sredstvo, kojim da pospješimo duševno i ćudoredno naobraženje učenikah; on nije ni *najprednije*, kamo li *jedino* sredstvo, kojega bi se učitelj latjati imao.

Glavna zadaća učiteljeva mora biti, da tako daleko dotjera, da moć i sila njegove rieči t. j. shodnost i valjanost njegove obuke učenike zanima i da ih uznese, a da malo po malo suvišnom postane *ciela sbirka školskih kaznih i podticajućih i pobudjujućih sredstvah.* U viših razredih je ovu zadaću laglje riešiti, nego li u nižih, nu i u ovih će onaj učitelj više postići, koji zapt malo po malo zapostavlja. Razplakati bi se morali, kad vidimo, da se mnogi učitelji oglušuju ovomu izkustvu, pa da sveudilj nastoje, s *jalovimi pokusi* pogreške obuke, proiztekavše ponajviše iz nedovoljne priprave, *pokriti disciplinarnim umjetarenjem i neškodljivim ih učiniti.* Koliko ovakovi pokusi hasne, poznato je svakomu, koji je iole u naše školarstvo zavirio.

Usuprot njegove podčinjene vriednosti ima ipak zapt znamenit upliv na odnošenje učitelja napram učenikom. Obuku neznaju djeca cieniti, ali znadu zapt uvažiti, buduć se ovaj njih samih i to svakoga pojedinoga napose tiče, i po različitosti svoje shodnosti ili neshodnosti neposredno učitelja učenikom omiljiva ili otudjiva. Tko zapta nezna rukovoditi, taj će i kao učitelj malo šta koristiti, i upropastit će sam svoj ugled i dostojanstvo; tko pako zapt rukovodi strogostju i *bez ljubavi,* taj si neće ni steći povjerenja, ni ljubavi, te će si sam zakrčiti put do djetinjega srdca. Samo će onaj znati svojoj rieči prodiruću i svud dopiruću moć dati, koji umje zapt, kako valja, rukovoditi. Ovaj će si svoj mučni posao u svakom obziru olakšati i moći će se pouzdati, da će na sve svoje učenike moćno uplivati i da će si u grudih njihovih sagraditi neporušivi spomenik zahvalnosti. Stoga već nesmijemo se dužnosti otresti, koja nam se ovo pišuć i nehotice nalaže, da nenavedemo barem najglavnije pogreške, koje se mal ne svaki dan u naših učionah u ovom pogledu čine. Tom prigodom nećemo se baš u potankosti upušćati, jer bi o tom morali posebnu knjigu napisati, no ćemo se samo držati glavnoga načela, koji će nam za podlog biti dalnjemu radu, gledeć na praktičnu korist.

Glavno je načelo: *Zapt se ima rukovoditi mudrostju, pravednostju i ljubavju.*

Digitized by Google

Duh mudrosti jest koji svagdje i svagda samo ono spozna i odabere, što je pravo, a toga duha zahman ćeš u mnogih učionah tražiti gledom na zapt. Gdje u školi vlada *ćudljivost* (hiri), tudjer nije ni pomisliti na svrhi shodan izbor kaznah i nagradah a još manje na *jednakomjerno postupanje s učenici;* u ovakovoj je učioni viša svrha zapta — poboljšati — sasma izčeznula, te se bez svakoga izbora i bez svakog razsudjenja ona *kazna kao krotilo* upotrebljava, koja baš učitelju na um dodje, a i nemisli se na to, kakov će utisak isto koli na *kaznjeno diete toli i na cieli razred učiniti.* Ovomu se pripisati ima, što se još njeki učitelji sliepo uzdaju u moć pojedinih obljubljenih universalnih kaznah, koje bi tobože sve pogreške izvidati u stanju bile; što jošte njeki učitelji preziraju izkustvo, koje je takova sredstva kao svrhi protivna sasma osudjuje. Ovo se nalazi samo u školah povjerenih takovim učiteljem, koji su si nedosljedni, koji jošte dalje zalutavaju i na stranputice zabasaju. Zato i *previšak* jalovih kaznah, koje u njekojih učionah dan na dan obuku pretrgavaju i djecu nehajnom napram sudu učiteljevu čine; zato i *raste dan na dan nered u školi a učitelj se badava muči, da djecu uzdrži u miru i redu pod predavanjem.* Učiteljem, koji tako zapt rukovode, težko je šta i savjetovati: čim više oni na zapt prave svrhe radi zaborave, te se svojoj ćudi i svojim licem podaju, tim će se više i svojevoljno napram učenikom ponašati i tim će više, umjesto plodonosno, škodljivo i ubitačno djelovati. Tà baš sam zapt, gledeć na svoju svrhu, zahtieva najveći oprez sa strane učitelja, koji će stoprv tada na ovom polju s uspjehom djelovati moći, *ako on* pravi zapt, čim moguć manje, i samo svrhi shodnim načinom rabio bude.

Koliko je samo moguće, neka se rabi, ma kakovo mu drago bilo zaptneno sredstvo, čim manje i redje. Ovo je veoma *nuždno*, ako želimo, da se rabeć ga, njim okoristimo, inače će djeca na ova neviknuti, te će otupiti i tako otvrdnuti, da učitelj s njom ništa više razpraviti neće moći. Ovo je i *moguće;* jer nas izkustvo uči, da je učitelj većom stranom sám kriv, da se u njegovoj učioni tako često kazniti mora. Tomu će izbjeći, ako bude znao za vremena prepriečiti, da se nered neporodi, a porodivši se, da odmah uguši. Ono će postići, ako bude marljivo nadzirao učenike prije predavanja i pod predavanjem, da njegova rieč svakoga učenika pod predavanjem ugodno bude zanimala i zabavljala; ovo pako, ako strogo bude pazio na to, da

*

Digitized by Google

djeca sve školske zakone točno obdržavaju, pa da nedopusti, da se njegovom *prekomiernom popustljivostju i udobnostju* pojedine pogreške uvriežu u njegovoj učioni.

I ondje moramo sa žalostju kazati, da se i jedno i drugo u naših učionah riedko vidja. U mnogih razredih sjede učenici skorom svaki dan po četvrt ure bezposleni i sami sebi prepušteni; jer učitelj upotriebi vrlo rado i najmanju prigodu, da predavanje pretrgne; u drugih se razredih nekude učenici radi raztrešenosti i nerada, nego radi toga, što druge smetaju svojim šaptanjem, pa i tada se stoprv kore učenici, kad *ova smetnja učitelju nesnosnom postane.* Nemoraju li se u oba ova slučaja neredi sve većma radjati i kazne umnožavati te dosljedno tomu i povećavati? —

Mnogi učitelji kazne svoje učenike bez svakoga *razloga* i *povoda* i zaoto bivaju kazne s vremenom bezuspješne. Već s tim, što učitelj *prestane govoriti* i što na dotične *oštro pogledje*, umirit će se šaptaći i raztrešenjaci, pa će se sjetiti svoje dužnosti; ali što biva u ovakovih slučajevih. *Neuztrpljiv učitelj* stane odmah ovakovo diete *imenom zvati*. pa jošte k tomu i njekoliko imenah dodavati ili ga *opsovati*. To je pogreška, koja zle posljedice radja; djeca bo nauče se na takove *neprestane opomene i ukore*, pak si više i netaru glave, ili je karao ili šutio. Učitelju! *nepreskoči dakle onih malih kaznenih sredstvah*, koja ti se neznatna čine, te se kloni svagdje *ukora*, gdje ti *pogled* još izmaže, a čuvaj se tjelesnih kaznah dotle, dokle *riečju* postići budeš mogao svoju svrhu; jer ćeš u protivnom slučaju strošiti sva sredstva za poboljšanje potrebita, pa šta ćeš onda začeti! —

Pohvale i nagrade imaju se riedko upotrebljivati, često — nije probitačno, već iz ćudorednoga gledišta, buduć da djecu *u sudu zavadjaju* i se učenici po tom naviknu, da tražei drugu nagradu izim one, koje jim daje duševno spoznanje radi toga, što su šta dobra učinili. Samo se ono diete ima hvaliti i nagradjivati, koje je slabo i siromašno u vlastitom pouzdanju te koje treba obodriti i podbosti a ne otvoreno i revno diete, koje bi se tim samo zapustiti moglo. Čuvaj se dakle, *svaki dobar odgovor pohvalnicom nagradjivati;* svaku *pismenu radnju* svojih učenikah *odlikovati*, u obće nemoj svaku *točnost i marljivost* svojih učenikah onako cieniti, kao da bi što izvanrednoga bilo nego ih uzdrži u toj misli, da su samo ono učinili, što su dužni bili. Nevalja ti posao, ako jednoga učenika cielomu razredu za primjer

Digitized by Google

staviš; često bo postane takov učenik smion te se sám precienjuje, dočim ga ostali učenici preziru ili mu zavide. Da će oboje ovo tim veći stupanj postići, ako učenici opaze, da je učitelj u izboru učenika pristran bio, to nam netreba ni napomenuti.

Razborit učitelj uvidit će i sám, da mu se *valja čuvati čestoga kaznenja.* Usuprot tomu izvrgavaju se mnogi učitelji toj pogibelji i to:

a) *nepristojnim pomnoživanjem školskih zakonah.* Kod sastavljanja školskih zakonah uplele su se mnoge *pojedinosti*, samo da se nepotrebna podpunost izvede, te se je obzir uzeo mal ne na svaku najmanju pogrešku, dapače u mnogih učionah vidjaju se nuz školske zakone i *zakoni ćudoredja.* Ovo je zadnje sasma proti svrhi, jer se djetetu propisi katoličke crkve iz posve plemenitije svrhe moraju u srdce zasaditi, a ne samo toga radi, što ih škola propisuje. Školski zakoni protežu se samo na *vanjski red škole*, pa i u tom obziru nesmiju sve u sebi sadržavati t. j. nesmiju mnoge na pojedinosti smierajuće propise sadržavati. Čim je više takovih propisah, tim je i više prigodah, da ih djeca prekrše, tim i veća pogibelj, da učitelj mnogu pogrešku previdjeti i tako ugled zakona sám podkopati mora toga radi, što nije moguće zahtievati, da si maleno diete množinu zakonah i propisah *zapamti* i da si ih vazda predoči, a i negledeć na to, da djetetu valja i na *volju* pustiti, da se samo malo po malo u samostalnosti okriepi i ojača. Nije pobitačno u školske zakone ono uvrstjivati, što se samo po sebi razumieva, (n. p. djeca nesmiju pod naukom šaptati i. d.) ni takva šta, što se u dobro uredjenoj učioni *nesmije ni vidjeti.* Pogibeljno je pako kod i kojega zakona iznimke praviti; jer se tim već u napred moć zakona slabi. *Malo zakonah općih, lahko razumljivih i točnih* nesmije nikada uzmanjkati u učioni; oni bo koriste veoma koli za *crkveni* toli i za *gradjanski* život, ali samo onda, ako se strogo obdržavaju.

b) Učitelj *neka svoju kaznenu vlast na daleko nerazprostire.* Kazniti može učitelj samo za one pogreške, koje su učinjene u školi, ali ne one, koje su učinjene kod kuće, na ulicah ili gdje drugdje izvan učione, i da opažene izvan škole učinjene pogreške ima kojom shodnom prilikom u obće kuditi nenapominjuć krivca, ali takove kazniti nesmije učitelj nikada; jer bi tim svoju učionu pretvorio u *kaznionicu* a iz sebe bi načinio kaznitelja. Jao i naopako po

Digitized by Google

učitelja, ako je do toga došao, da se kazniteljem nazvati mora radi neredah, što se u školi sbivaju, a triput jao i naopako po njega, ako se učini orudjem tudje želje za kaznom, te ili nastojao bude, da slabim roditeljem školskim kaznam izgubljeni ugled povrati, ili da skrši samovolju, objest i nestašnost svojih učenikah, koju pokazaše *izvan učione;* jer ako se tomu jednom poda, imat će prilike na skorom, zaplesti se u svadje, bez kojih bi inače mogao biti. Neredi, što no se na putu iz škole i u školu iduć po učenicih kadšto radjaju, *nespadaju* takodjer u *krug učiteljske kaznene vlasti*, i nemogu se učitelju natovariti, osim ako ga neželimo *strahovitoj odgovornosti izvrći;* nu ipak zato mora svaki a osobito učitelj vjere nastojati, da ne samo naukom vjere no i svakim drugim mogućim načinom svim neredom naput stane.

c) Učitelj *neka se nepača u medjusobne svadje učenikah* i neka ih on nepomiruje. Ako učitelj kadkad i bude nastojao, da dva učenika pomiri, to mu ipak za svaki put nemožemo savjetovati. Što je djecu razdvojilo, to neka ih opet i medjusobno izravna; jer se ovim načinom uče, podati se u odnošaje budućega života, te će se naučiti, čuvati se od prenaglenja; ako li se bude učitelj u njihove stvari miešao, to će se na skoro strmoglaviti u *sitničarenje*, koje mu ništa neće hasniti, ili će mu skupocjeno vrieme progutati, a što još više, pobuditi će u učenicih želju za *skvarenom oddajom*, što u čudorednom obziru probitačno nemože biti. Učitelji, koji to čine, odgajaju *slabe, nesamostalne i himbene učenike*, i zanemaruju riešenje svoje najuzvišenije zadaće.

Jošte većma grieše oni učitelji, koji podupiru klevetače (prišaptače) i koji u školah drže tajne uhode. Ovim iznose na vidjelo svoju nesposobnost i svoju lienost, koji sami ništa nerade i koji bi se tako rado riešili dužnosti strogoga nadziranja te se čine odvisnim obično od *najgorjih svojih učenikah*, buduć se nijedno valjano, čestito i otvoreno diete neće podati na mrzku oddaju. Netrebamo dokazivati, da ovakovi učitelji izgube sve povjerenje i ljubav svojih učenikah i da tako sami *unište svoju učiteljsku čast.*

Izkustvo nas je naučilo, da se ovoga sredstva laćaju samo oni slabići, koji se nesrame *svoju raztrubljenu veleznanost iz tako mutnih, dapače odurnih vrelah crpiti.*

Digitized by Google

Zaptnena sredstva, kojimi se učitelj služiti smije, neka i upotrebljava, ali *svrsi shodno,* a to je tim nuždnije, što svaka kazna i svaka nagrada, koja svojoj svrsi neodgovara, ne samo da ništa neko-risti, nego dapače škodi i radja zlo.

(Dalje će slieditі.)

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

XXIII. O otrovnih bilinah (otrovnicah).

1. Žabnjače. Kada govorasmo o bilju, štono obično u nizinah uz potoke raste, napomenusmo i rod žabnjačah; a tada obećah, da ću vam kasnije o njih više pripoviedati. Evo sada sgode, da ote biline pobliže upoznamo. Ovu bilinu (pokazujuć ju) poznate već po imenu. Kaži nam indi Stjepane, kako ju zovemo? Ljuti žabnjak. Kakovu imade stabljiku? Granatu. Kakovo joj je lišće? Raztrojeno i razpetoreno, te zubčasto. Opišite cviet! Čaška je petolapna, vjenčić imade pet prežutih svjetlih laticah, a u vjenčiću mnogo plodnicah s jednostavnim vratom. Žabnjak cvjeta u proljeće, a naraste 1 do 2 stope u visinu; ljut je i otrovan, nu kad se usuši, nestaje jedkosti. Od žabnjaka imade mnogo vrstih, a sve su više ili manje otrovne; najopasniji pako jest otrovni žabnjak.

Žabnjaku veoma je nalik kaljužnica, nu razlikuje se opet tim, što neima čaške, a lišće joj je bubrežasto. Kaljužnice imade mnogo po vlažnih livadah i uz potoke. Sok joj je oštar, stoga ju marva nejede.

U rod žabnjačah spada jošte jetrenka trokrpa (Hepatica triloba) i sasa (Anemone nemorosa), što no najprije za proljeća u šumah cvatu. Ni jetrenka, ni sasa neimadu čaške, jerbo ona tri listića, štono se nalaze izpod cvieta, zovemo obojak. Evo vidite, da je izmedju cvieta i obojka mali prostor, stoga nesmijemo ote listiće čaškom nazvati. Sasa je otrovna. Sve ove žabnjače cvatu u proljeću, vjenčić im je pravilan, a čaške neimadu.

Digitized by Google

U vrtovih nalazimo često cviet, koj takodjer spada u rod žabnjačah, premda nije na prvi pogled ni najmanje njim nalik. Naliep modri (Aconitum Napellus) imade posve nepravilan cviet. Razrežemo li cviet, naći ćemo u njem 3—5 prostih plodnicah, i oko njih mnogo prašnikah.

Čaška je petolapna, manjasta, gornji lap je kacigast i obastire gotovo sve ostale česti cvietka. Od pet laticah imaju gornje dvie ostruge i dugačke nokte. Naliep sadi se u vrtovih radi liepa cvieta; nu vrlo je otrovan, kao i med, što ga pčele s njegova cvieta beru. Lišće mu je pako vrlo ljekovito. Kazujte sada, što ste naučili o naliepu!

Medju žabnjače spada jošte: kokotić (Delphinium), crnika (Nigella), božur (Paeonia officinalis), od kojih imade svaka više ili manje oštar sok.

2. Otrovne štitarice. Nedavno govorasmo o štitaricah i to onih, koje nam koriste kao povrće ili kao mirodije. Medju štitaricami imade pako i veoma otrovnih bilinah, a timi ćemo se danas upoznati. Evo ova je bilina veoma nalik peršunu, štono se u kuhinjah rabi, a zove se peršunjak (Aethusa Cynapium). Nu kad obe biline točno promotrimo, naći ćemo biljegah, kojimi se razlikuju

Od pravoga peršuna razlikuje se peršunjak ugasitom zeleni lišća, neugodnim vonjom, kad se trlja, i tim, što već prve godine cvate bielim cvietom, dočim peršun istom druge godine žutim cvietom cvate. Čim se razlikuje peršunjak od pravoga peršuna? Ponovi to još jednom Vladislave!

Peršunjak raste samonikom po njivah, i u vrtovih medju peršunom. Nu dobro valja paziti, da se nezamieni pravim peršunom, jer je hud otrov.

Veoma opasna je otrovnica pjegava cvolina (Conium maculatum). Stabljika joj je do stope visoka, crveno-pjegava i modroinjava; lišće je svjetlo, ugasito zeleno, i trostruko češljasto, a cviet biel. Cvolina je dvoljetna bilina, a raste na podrtinah, u grmlju i u živicah; kad što ju drže za peršun i lasno se može onda nesreća dogoditi. Lišće mrzko zaudara osobito, kada vehne, te po tom možeš ju vrlo lasno upoznati. Koze jedu cvolinu, ali jim neškodi.

Opasnija jošte otrovnica od cvoline jest trubeljika (Cicuta virosa). Stabljika joj je brazdata, lišće trostruko-češljasto, a peteljke

Digitized by Google

okrugle i cievkaste. Trubeljika cvate u velikih štitovih bielim cvietom, a raste u mlakah, po jarcih i po vlažnih livadah. Koren je šupalj, a u njem ima žut, vrlo bljutav i ljut otrovan sok. Imenujte biljege, po kojih ćete upoznati cvolinu! Po čem ćete upoznati trubeljiku? Kakovim cvietom cvatu obe ove biline? Štitom. U koj razred spadaju dakle?

3. Pomoćnice. Od pomoćnicah poznavamo već dvie biline, koje su nam veoma koristne, naime korun i rajčicu. Ostale pako biline ovoga roda veoma su otrovne. Najsličnija korunu jest crna pomoćnica (Solanum nigrum); a razlikuje se od njega samo tim, što ima jednostavno jajasto lišće, manji cviet, i crne sitne bobice kao plod. Crna pomoćnica raste uz ceste, u podrtinah i u pitomoj zemlji kao korov.

Ova otrovnica (pokazujuć ju) zove se smrdac ili tatula (Datura Stramonium). Grane su joj rašljaste a lišće izreckano. Čaška je cievkasta a vjenčić biel, lievčast, petozub i ubran. Plod je bodljav tobolac, kolik orah, pucajući na četvoro i pun sjemena.

Tatula doselila se iz iztočne Indije u Europu, i sada je ima samorasle svagdje po pustih mjestih, podrtinah i gnojištih. Ciela je bilina otrovna, osobito pako sjeme; u ljekarnah rabi se za liek.

Crna bunika (Hyoscyamus niger) ima stabljiku do stopu visoku; lišće je dugačko, izverugano i ljepčivo. U cvieta je čaška zvonasta a vjenčić lievčast, mrko-žut s ljubičastimi žilami premrežen. Plod je tobolac s poklopcem i pun sjemena. Bunika raste u podrtinah, uz ceste i na pustih mjestih; ciela bilina smrdi, te je veoma otrovna.

Paskvica (Atropa Belladonna) je skoro najljuća otrovnica, raste uz šume i u grmlju. Zvonasti vjenčić je svjetlo-crn, a lišće je izmjenito, jajasto. Plod je crna bobulja veoma nalik crnoj trešnji, a u njoj se nalazi crveni veoma otrovni sok. Djeca drže često takove bobulje za crne trešnje, pa je jedu, ako neima onda brze pomoći, moraju umrieti.

Opišite sada svaku pojedinu bilinu!

4. Naprstak crveni (Digitalis purpurea) ima koso zvonast vjenčič nejednaka petokrpna okrajca; izvana je vjenčić grimizan, a iznutra biel i rumeno-pjegast. Cvietci vise o kratkih stapkah u jednostranom grozdu; a stabljika i lišće je bjelopusteno. Plod je tobolac pun smedja sjemena. Naprstak raste po gorah, a sadi se i u vrtovih

Digitized by Google

za diku. Veoma je otrovan, osobito lišće, koje vonja, kad se trlja; ali je i ljekovito. Imade jošte jedna vrst žuta naprstka s velikimi cvietci.

5. Otrovne lukovnjače. Od ovoga roda najljuća otrovnica jest mrazovac (Colchicum autumnale). Plavetno-ružičasto ocvjeće mrazovca niče pod mrtvu jesen bez lišća po vlažnih livadah. Proljećem istom izbija široko, bodkasto lišće oko kratke stabljike, na kojoj je tobolac. Marva nejede lišća od mrazovca. Premda je mrazovac tako otrovan, ipak je i krepak liek. Opetujte sve, što naučiste o naprstku i mrazovcu!

5. Krstac ili vranjino oko (Paris quadrifolia) takodjer je ljuta otrovnica. Stabljika joj je izpravna, a na njoj ima ozgor četiri unakrst namještena obla lista. Na vrhu stabljike je cvietak sastavljen od 8 izmjenice kraćih i duljih laticah, od 8 prašnikah i od proste plodnice sa 4 vrata. Cviet je sav zelenkast. Krstac cvate već u svibnju a plod mu je modro-crna bobica. Raste u hladovitih šumah; koren mu je otrovan a bobica jošte više.

6. Rosopas (Chelidonium majus) raste svagdje uz plotove i zidine; lišća je perasta, cviet mu je žut a plod mohunast tobolac. Rosopas je pun žuta otrovna soka, osobito u korenu. Taj sok bradavice izjeda.

7. Mak-turčinak ili bulka (Papaver Rhoeas) nalik je domaćemu maku i cvjeta skrletnim cvietom. Svagdje ga ima u usjevih; sok mu je omaman, a trebaju ga ljekari.

8. Mliečer (Euphorbia) jednodoma je bilina, jer imade na istoj stabljiki mužke cvietke napose, a ženske napose. Mužki cvietci imaju po jedan prašnik, koji je sglobljen s listicom, a ženski pako po jedan pjestić okružen zvonastim, čaškastim obojkom, nosećim na kraju 4 do 5 štitastih, okruglastih žliezdah. Plod je tobolac pun sjemena. Od mliečera ima veoma mnogo vrstih, a gotovo sve pune su ljute mlječine, od koje krave dobivaju krvavo mlieko, ako se mliečera najedu. Njeke vrsti mliečera rabe se za liek.

9. Likovac (Daphne Mezereum) je grm bodkasta lišća. Cvietci su crveni, lievčasti sa osam na ocvjeće priraslih prašnikah, a vonjaju omamno i bljutavo. Plod se sastoji u crvenih bobuljah.

Sav je grm otrovan; ako što čovjek od njega progutne, dodje mu na bljuvanje. Kora se upotriebljava mjesto babakah ili prištenja-

Digitized by Google

kah kao prištilo, jer se koža čovjeku oprišti, kad se na nju metne one kore. U granah i lišću ima žutila i smedjila; a od bobuljah pravi se mastilo za slikare.

Od travah je otrovan tako zvani ljulj-vrat (Lolium temulentum). Ozgor je hrapava vlata i osjava klasa. Ljulj-vrat raste kao korov u jarom usjevu; trava neškodi, ali zrelo zrno jest otrovno. Kad ga se tko najede, uhvati ga vrtoglavica, a može i poludjeti.

Opazka. Radi kratkoće nenavedoh praktičke uporave kod svake pojedine otrovnice, jer se ta vidi već iz prvanjih primjerah, a o otrovnih gljivah nenapominjem sada ništa, jer ću o njih govoriti kasnije, kad budem o gljivah u obće razpravljao. Učitelj može sada sve opetovati, što je tečajem ljeta o bilju učio, te ujedno naznačiti pojedine rodove bilja.

(Dalje će sliedit.)

Što nebi smjelo biti, a ipak biva,

ili:

dvadeset drugih istinah

kao odziv onim u 12. broju „Napredka“ o. g.

1. Da mnogi učitelj, ako i dobije svoju plaću prvoga, ipak čuje prije kojekakovih riečih i gledati mora namrgodjena lica seoskih sudacah i obćinskih bilježnikah.

2. Da djeca neuredno učionu polaze uzprkos svim prijavam, jer ih kotarski sudci nezovu odmah preda se na odgovor, već za dva, tri mjeseca.

3. Da gdjekoja učiona učevnih sredstvah neima, jer su to stvari po sudu njekoje p. n. gg. bilježnikah nepotrebite stvari, koje obćinu mnogo novacah stoje. Da su te stvari nepotrebite, to dokazuju mnoga gg. bilježnici svojim izkustvom, jer bijahu njekoč i oni učitelji (sic!).

4. Da mnogi ne samo učitelje neciene, već gledaju, da im, kako oni vele, rogove skrše, koje već odviše dižu. Vele, da su ti učitelji čudnovata kasta, koja neće ni onda šutiti, kada vidi, da joj se krivica naniela.

5. Da se školska soba onako prostrana sagradi, kako je to volja gg. bilježnikah, neglededć na to, kamo će se druge stvari smjestiti, i da li je to prema zahtjevom pedagogičko-didaktičkim.

Digitized by Google

6. Da se mnoga školska soba po dvie, tri godine nebieli, da tim laglje bude djeci uzorom čistoće.

7. Da u mnogih mjestih obćinski bilježnici i sudci naredbe i odluke višjih vlastih nevrše, već se oholo hvalisaju i kriva izviešća podnašaju, da je učitelj prvoga izplaćen, a on još uviek plaće ni dobio.

8. Da učitelju seoski sudac veli, kad u njega potraži predpregu za konferenciju, da će i onako tamo samo se zabavljati, tè jesti i piti.

9. Da se jošte sada namieštaju stari školnici i učitelji, koji su tobože pokorniji od mladjih.

10. Da ima kotarah, u kojih neima voćnjaka. Pak ako i jest jedan, taj je u posve žalostnu stanju bez ograde i bez svega.

11. Da mnogo obćine žele same, da učitelj „Napredak“ čita, nu krivo i žao im se čini zanj plaćati 3 stot.

12. Da nepromišljeno svakom prilikom odsude učitelja, nemareć i neobziruć se, da li ima učiona bar najpotrebitije stvari. Čudnovato je svakako, što ima i druge gospode, koja uz obćinu pristaju, veleć, da i bez svih tih stvarih učenici napredovati mogu! —

13. Da mnoga učiona bez ograde i bez gospodarstvenih zgradah leži, kao da je iz oblaka pala, te izgleda kao kakova — pustoselina!

14. Da učiteljeve kokoši tako rekuć š njim u jednoj sobi stanovati moraju; a da bude družtvo veće i sluga, jer nigdje neima sobice za slugu ili služkinju!

15. Da učitelj kao orguljaš pjeva „Zdravo sacramentum, vere naše fundamentum“ i to s variacijami poput koncerta, više putah na orguljah, koje nisu očišćene, odkada su načinjene.

16. Da mnoga gospoda na to ništa nevele, kad učitelj kao orguljaš poslje mise „Marš“ svira.

17. Da mnogi vele, da učitelju netreba tolikoga čitanja, te toliko svaki znade, da „mužeka“ nauči čitati (sic!). —

18. Da učitelja rovarom proglase, kad traži svoju krvavo zasluženu plaću. To je nješto nečuvena, da se proti učitelju sve složi i sjedini: on jedini morao bi poput roba uztrpljivo podnositi nepravde, a uz to cio dan učiti.

19. Da ima miestah, gdje se od učitelja zahtieva, da ono čini, što po propisu činiti dužan nije. Riečju svatko propise na svoju

Digitized by Google

tumači! Sreća što su jim javna glasila utočiste, kada im već do gusta dodje.

20. Što mnogi vele, da je učitelj dužan bezuvjetno sve slušati, bilo pravo ili krivo. I — što napokon neću svega opisavati, da se nebi jošte kojemu učitelju smučilo, slušajuć obće poznate jade učiteljske u devetnaestom prosvietljenom vieku.

— a —

Dopisi.

Iz Jezera. — Dne 13. srpnja t. g. bjaše učiteljski sastanak u Klanjcu. Skupštinu otvori naš ljuveni i vriedni kot. učionah nadziratelj i podarcidjakon veleč. g. Ferd. Krajačić, krepkim govorom o važnosti, cieni i zadaći ovoga dana, poticajuć nas na napredak i poznavanje zadaće naše. Sjednici su 3 ravnatelja, osim jednoga, kao i dotični pogl. g. kotar. pristav i vlastelin Vilim Ladani, prisustvovali. Na poziv veleč. g. predsjednika pročitasmo izradke na stavljena po preč. duh. stolu pitanja. Zatim su preduzeta početna vježbanja iz računstva na pamet, početno postupanje sa čitanjem, kao i postupanje s djecom, koja počimlju učionu polaziti. Nadalje upita veleč. gosp. predsjednik, kako lanjske godine ustrojena školska knjižnica napreduje. Prigodom viećanja izjavi sbor, da svaki učitelj izvan 4 for., što se je obvezao na godinu u tu svrhu davati, još će i po mogućnosti knjigah pružiti, što i sam g. predsjednik obeća, da će izvan 5 fr. i poklonjenih jurve knjigah, jošte njekoliko drugih poučnih dati; a gore rečeni g. pristav pruži u tu svrhu 1 for. a. v. Poslje povedena bi rieč, kako pčelarstvo i hranjenje svilenih bubah napreuje. — Prigodom višegodišnjega hranjenja i izkustva prnoadjeno je, da tako za pčelarstvo kao i dudarstvo Zagorje je nesposobno. Tim bolje napreduje voćarstvo, samo je to velika šteta, što u obće sve voćke samo svake druge godine ploda donose. — Napokon upita veleč. g. predsjednik, da li tko šta za predstaviti imade. Nitko se nejavi. Na to preporuči veleč. g. nadzornik svu revnost učiteljem, bdijućim nad povjerenom si mladežju, i tako bi sjednica s odpjevanom carevkom i „Tebe Boga hvalimo“ zaključena. —

J. Jemeršić, učitelj.

Viestnik.

— Dne 27. p. m. obdržavana je skupština osrednjega kotara zagrebačkoga u sgradi kaptolske glavne učione u Zagrebu pod predsiedanjem preč. g. Jos. pl. Šuškovića proarcidjakona i kan. zagr. — Sabrala su se tu p. n. gg. župnici,

Digitized by Google

kao ravnatelji škol. i učitelji kr. preparandije, glavnih gradskih dječačkih i djevojačkih, zatim izraelitske učione sa svojim ravnateljem, isto tako svi okolišni učitelji i njeki iz drugih kotarah. — Praktične pokuse s djecom preuze g. Šur iz slovnice, g. Cunić iz računstva, g. Irgolić iz stavkoslovja, g. Modec raztumači djeci tellurium, a g. Vuksanović upoznavaše učenike I. razr. s piso-čitajućim načinom. — Nakon toga čitani su izradci na pitanja od preč. duhovnoga stola, prvo po g. Celiniću, drugo po g. Posavcu, treće od vis. namj. vieća dano po g. Celiniću, a četvrto po g. Mlinariću i Modecu. Prigodom svakoga pročitanoga izradka povela se bjaše živahna razprava, kojom se pojedini nazori učevnoga gradiva razbistriše i razširiše, a jezgru odgovorah sabrao je g. Filipović kao bilježnik u zapisnik. Napokon bjahu prisvojeni sliedeći predlozi: da se praktični pokusi neimaju smatrati kao izpit dotičnoga učitelja, nego da u buduće svatko, tko šta predavati kanio bude, 14 danah pred skupštinom to predsjedniku prijavi, pa onda, da učitelji sami imadu predstavljati učenike, jer izpitujuć učenike, ovi i sami već znadu, o čem bivaju izpitavani, te se tim svrha praktičnoga predavanja u puki mekanizam izvraća. Predloženo bje nadalje: da učitelji nemoraju upravo pismeno izradjivati sva pitanja, nego se to na volju pušta, a pošto se ustmeno o svakom pitanju razpravlja, upisuje bilježnik dotični zaključak u napisnik, itd. Napokon je predlog g. Novotny-a jednodušno prihvatjen, da gradsko učiteljstvo sporazumno sa vanjskim ovoga kotara sastavi u obliku memoranduma nacrt, kako bi se naše školstvo s nutrnjega i vanjskoga lika preustrojiti dalo, da odgovara zahtjevom našega vieka, te da se tada ta uspomenica izruči preč. g. dr. Račkomu, nadzorniku škol., koj bi ju visokomu saboru podnio i preporučio. Tako zaključismo ako ½1 ure popodne taj sastanak učiteljski. Nemore nam se na ino, van zapitati: zašto veleč. gg. župnici iz Vrabča, Remetah, Resnika i Šestinah, kao ravnatelji dotičnih učionah na skupštinu nedodjoše?! —

— Dne 28. p. m. davali su pripravnici učiteljski u dvorani narodnoga doma koncert na korist oskudnih pripravnikah. Sudjelovali su pri tom p. n. gg. Folbinger, Švarc, Oertl, Sim, Kafka i gdčne. Ljubica Göttlingova i Sofija Kösslerova, kao i njeka gg. dilettanti, i učenice glasbenoga zavoda u konačnom mješovitom sboru. Pojedini komadi, pred kojimi jedan od gg. pripravnikah sgodan proslov reče, vrlo su skladno izvedeni; šteta samo, što je bilo malo občinstva. Koncertu bjahu prisutna p. n. gg. dvorski savjetnik Ed. Mrzljak, vel. žup. Ivan Kukuljević-Sakcinski, dvor. savj. Melinčević, škol. savj. dr. Rački. kanonici Marić, Miković, Šušković itd. — Ovo je prvi pokus te vrsti, kojim pripravnici pred javnost stupiše, te svjedoči ob osobitom nastojanju učit. glasbe na kr. učiteljištu g. Vatrosl. Lichteneggera, koji si dade truda, da osvjetla lice zavodu učiteljištnom i s ote strane. —

— Dne 30. p. m. zaključena je škol. godina na kr. učiteljištu zagrebačkom sa svečanim „Tebe Boga hvalimo“. Preč. g. kan. lv. Miković izvolio je uz podvorbu obaviti sv. službu božju, nakon koje razdieljene su diplome učiteljske i svjedočbe pripravnikom. Izpitu učiteljskom podvrglo se ukupno 37 osobah, od kojih bjaše 6 odobreno za učit. gl. učionah, 12 za učit. kot. učionah, 2 za podučit. glavnih, i 5 za podučit. seoskih učionah, 4 imadu opetovati a 8 njih zabačeno. —

— Od 7. do uključivo 10. kolovoza o. g. držat će se na kr. učiteljištu u Djakovu pismeni i ustmeni izpiti. Ono učiteljsko osoblje, koje je dozvolu dobilo, učiteljskom se izpisu podvrći, valja da se već 6. i. m. poslje podne kod ravnatelja tamošnje preparandije prijavi.

— Usljed zavladale ministarske krize u Beču položio je g. vitez Hasner, predsjednik nastavnoga vieća. svoju čast. Čuje se, da će više savjetnikah istoga vieća odstupiti. Time je dakle i nastavnom vieću odzvonilo. — Sudbina našega školstva počiva po tom u rukuh narodnih naših zastupnikah na saboru. —

— *„Praktično podučavanje u zemljopisu trojedne kraljevine,“* od V. Mařika učit. U Zagrebu 1865 tiskom D. Albrechta, u osmini, 10 tabakak, 152 str. sa

Digitized by Google

dva zemljopisna priloga, ciena 70 nvč., tvrdo vezano 80 nvč. — Upravo je u horu ova knjiga izašla, u kojoj je praktično predavanje zemljopisa prema novijim didaktičnim zahtjevom sgodno i svrsi shodno poredano i izvodeno. Pisac vidi se, nije žalio truda, da mu djelo što podpunije na vidik izidje. Sadržaj knjige je dosta obsežan, u koliko se je bi reć ogromno gradivo moralo stisnuti u knjigu, kakova s formalnoga i materijalnoga gledišta bjaše za pučku učionu i potrebita. Shodno razredjenje zemljopisnoga gradiva. povjestne sgodno udešene crtice, koje pozornost štioca privlače, ugladjen jezik i jeftina upravo ciena preporučuju tu knjigu samu po sebi. Još više pako, što je i vis. kr. nam. vieće i vis. c. k. vojeno zapovjedničtvo preporučilo ju za uzdarje u učionah naših. — Da se je mjestinice gdjekoja pogreška podvukla, nije ni čudo, ako se promotri, da kod sastavljanja takove knjige pisac mnoga djela prekopati i proučiti mora. S toga smo i umoljeni pozvati p. n. gg. učitelje i ljubitelje naše knjige, da pronadjene pogreške blagonaklono izprave i g. Mařiku pošalju; jer je naumio u drugom izdanju, što treba, popraviti i nadopuniti. — Knjiga se more dobiti kod pisca, ako se novci pošalju ili poštarskim oduzećem.

— Budući je knjiga učevna pod naslovom: „Znanost odhranjivanja i znanost obučavanja“, štampana god. 1849. u Budimu i uvedena u ovostrana kr. učiteljišta posve razpačana, nuz to pako podpuno svojoj svrhi neodgovara, to je vis. kr. namj. vieće pozvalo učitelja na kr. prepar. zagr. g. Stjep. Novotny-a, koj se je tim predmetom već više godinah bavio, da sastavi takovu učevnu knjigu za naša učiteljišta.

Natječaj.

Na višoj djevojačkoj učioni u Zagrebu, koja će se početkom škol. g. $186^5/_6$ otvoriti, dva m. učit. s god. pl. 600 st. i desetogodišnjom doplatom od 100 for. a. vr. Jedno je učit. mjesto za struku jezikoslovno-povjestnu (hrv. i njem. jezik, te zemljopis i povjest.), drugo za prirodoslovno-tekničku (računstvo, fizika, lučba, prirodopis, risanje), a krasopis preuzet će prema sposobnosti jedan ili drugi učitelj. — Isto tako jedno m. učiteljice za ženska ručna djela s god. pl. od 400 stot. i desetogod. doplatom od 100 for. Natjecatelji treba da imadu izpit učiteljski za učit. nižih realkah, i samo u slučaju, ako se takovi prijávili nebi, mogao bi se obzir uzeti na učit. osposobljene za gl. učione. Rok prijave do 26. kolov. o. g. na vis. kr. hrv. slav. dalm. nam. vieće. — U Velikom Ravnu (žup. križ.) na novoustr. učioni m. učit. i org. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom, vrtom i zemljištem od 6 ralih te 15 hv. drv. za ogriev. Prijavit se valja do 15. kolov. t. g. veleč. g. Iv. Šianskomu podj. i žup. u Križevcu. — U Cvietkoviću filialu župe Jaskanske m. učit. s god. pl. 315 st. bezpl. stanom vrtom i 12 hv. drv. Treba se javiti do 15. kolov. t. g. veleč. g. Jakovu Jambrečaku podj. i žup. u Slavetiću. — U Končanici fil. žup. daruvarske m. učit. s god. pl. 262 st., 12 hv. drv., stanom, vrtom od pol rali i 2 jutra oranice. Rok prijave do 15. kolovoza t. g. na veleč. g. Drag. Pavčeca podj. i žup. u Kutini. — U gor. Mihaljevcu (u Medjumurju) m. učit. i org. s god. pl. 315 stot., slob. stanom, vrtom od pol rali i 6 hv. drv. — Molbenice treba podnieti do 15. kolov. t. g. veleč. g. Jos. Raffaju podj. i žup. u Vratišincu. — Na Bednji m. učit. i org. s god. pl. 315 stot. i 63 st. u ime drv. za ogriev, bezpl. stanom, vrtom, livadom i inimi stolarnimi pripadci. Treba se prijaviti do 15. kolov. t. g. veleč. g. Petru Rusanu podj. i žup. u Višnici. — U Žažini m. učit. i org. s god. pl. 278 st. 25 nv., $17^1/_2$ vag. kukuruze, 18 hv. drv., vrtom i slob. stanom. Prijava traje do 20. kolov. t. g. na preč. g. Šloisniga zač. kan. podj. i žup. u Sisku. — U Sveticah (kot. lipničkom) m. učit. i org. s god. pl. 315 st., udobnim stanom, 26 for. 25 nvč. u ime drvar. Prijavit se treba do 20. kolov. t. g. veleč. g. Jos. Mavretiću podj. i žup. u Vivodini. — U Dubravi (kot. Ivaničkom) m. učit. i org. s god. pl. 215 st., stolar. pripadei od 30 st.,

Digitized by Google

14 vag. žitka, 30 vozovah drvah, vrtom i ogradom od jedne rali te sjenokošom na 2 voza. Javiti se valja do 20 kolov. t. g. preč. g. Stjep. Mlinariću kan. podj. i žup. u Dubravi. — U Crnomlugn (župan. riečke) m. učit. s god. plaćom 315 st., slob. stanom, 12 hv. drv. i posebnim ogrievom za učionu. — U Kuželju m. učit. s god. pl. 300 st. (t, j. 150 st. iz zaklade škol., a 150 stot. iz blag. obć.), slob. stanom, 12 hv. drv. za učit, i 6 hv. za učionu. — U Brod-Moravicah m. učit. i org. s god. pl. 315 st., slob. stanom, i po jedan voz drvah od svakoga kućnoga broja: k tomu za orguljanje od svake mrtvačke sv. mise 33 nv-. — U Brodu m. učit. i org. s god. pl. 315 st., slob. stanom, 12 hv. drv. za učit. i 8 za učionu, a za orguljanje posebna primjerena nagrada iz blagajne crkvene. — U Delnicah m. učit. i org. s god. pl. 262 st. 50 n. slob. stanom, vrtom od 1 rali 1137 hv., 15 hv. drv. za učit., za orgulj. 52 st. 50 nvč. — Rok prijave za tih 5 miestah do 15. kolovoza t. g. na preč. g. Jos. Mrzljaka, zač. kan., podj. i žup. u Lokvah. — — U Kukuljanovcu (žup. riečke) m. učit. s god. pl. od 315 st., slob. stanom, i paušalom za školu 26 st. 25 nvč., zatim 73 st. 50 nvč. drvarine na god. — U Trsatu m. učit. s god. pl. 315 st., slob. stanom u škol. sgradi, paušalom od 45 st. za ogriev i druge škol. potrebštine; ogriev za učionu sastoji napose u 30 st. gotovine. — Za ova dva mjesta treba se prijaviti do 15. kolov. t. g. preč. g. Mati Zuvićiću, kan. i nadzir. uč. u Bakru. — — U Dreveniku m. učit. i org. s god. pl. 315 st., paušal. za drva 70 st., paušal. za školu 20 st., za orguljanje 50 st., slob. stanom i vrtom. Rok prijave do 30. kolov. t. g. preč. g. Vinku Mrzljaku kan. i uč. nadzir. u Novom. — U Plescih m. učit. i org. s god. pl. 438 st. 50 n. i 12 hv. drv. — Prijavit se valja do 16. kolov. t. g. preč. g. Jur. Kvaterniku, zač. kan., podj. i žup. u Gerovu. —

Promjene.

Nuzučiteljem pjevanja u Zagrebu imenovan je Gj. Eisenhut; učiteljem risanja u Križevcih Lipold Herm.; učiteljem na gl. učioni u Križevcih Riegler Stjep.; a učiteljicom na triv. djevoj. uč. u Križevcih Marija Ivkančeva. —

Listovnica.

Gosp. M. H. u P. — Vaši sastavi mogli bi se uvrstiti u naš škol. organ i to prema onom, o čem jošte nebje pisano u našem listu. — To ćete i sami znati, a Vaša podpora dobro bi nam došla. — Gosp. J. P. u C. — Poslanih 4 stot. 50 nvč. primilo je uredničtvo.

Dobrovoljni prinesci za udovu pokojnoga učit. Jos. Rožića.

Veleč. gg. Nik. Havliček podj. i žup. 1 st., Luka Celinić žup. 1 stot., Stan. Hegedić žup. 1 st., A. Horvat žup. 50 nvč., Drag. Stražimir žup. 60 nč.; Krvarić žup. 50 nvč.; Karas žup. 50 nvč.; Kovačić žup. 50 nvč.; Vakanović žup. 50 nvč. Gabaj žup. 50 nvč.; Hohnjec duh. pom. 50 nvč.; Šoštarić duhov. pom. 50 nvč.; Mijo Skalar žup. 1 stot. — Ukupno 8 st. 60 nvč. Čini s prijašnjimi svotami 29 st. 10 nvč. -- „S kakovom mjerom mjerite, s takovom će vam se odmjeriti.“

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 16. U Zagrebu, 15. kolovoza 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Nješto o učiteljskih skupštinah.

Buduć je upravo nadošlo vrieme, kada no se drže učiteljske skupštine, s toga naumih o tom koju prosboriti. — Učiteljske skupštine takovi su sastanci, gdje se radnici, djeca jedne majke sastaju, tè se o načinih i sredstvih, kojimi bi svrhu, koju, radeć svoj uzvišeni posao revno i postojano, pred očima imati moraju, čim prije i čim laglje postigli. — Radnici smo mi, braćo učitelji, a majka i gospodar nam je domovina; njoj svi služimo, i kao vjerni njezini sinovi svom odanošću i revnošću služiti moramo. Posao nam je odgojivati i i podučavati rodnu milu mladež tako, da iz nje postanu jednoč dobri i krepostni kršćani, vjerni i marljivi sinovi, koji budu u svom zvanju, što no si slobodnom voljom izaberu, revno djelovali, te dosljedno i revno majci domovini služili. Da se mogu dakle učitelji o tako važnom poslu dogovarati, zavedene su učiteljske skupštine.

U skupštinah se na vidik iznašaju zapreke, koje se na put stavljaju pučkoj prosvjeti; u skupštinah odkriva svaki svoje misli o načinu, kojim bi se te zapreke najlaglje odstraniti mogle. — Dogovaraju se učitelji, kako bi odstranivši zapreke nakitili u povjerenoj jim mladeži, sliku božju; dogovaraju se, kojim načinom bi jih sklonuli, da idu putem, koj će jih sigurno k Bogu, izvoru svega dobra, dovesti.

U skupštinah se sbori o tom, kako da se ulije u mladjahna srdca djetinja žar rodoljubja, narodni ponos i samosviest; točno po-

Digitized by Google

znavanje domovine i njezinih naravskih krasotah, dosljedno, da jim se ulije ono uzvišeno i plemenito čuvstvo, koje zovemo ljubav domovine.

U skupštinah priobćuje način i vještinu svoju u predavanju izkusniji i vještiji onomu, koji je manje izkusan, vješt ili morda mladji. Vještiji i izkusniji nuka svojom vještinom onoga, koj je manje vješt, da i on marljivošću nastoji do one vještine i stupnja doći, koju je i on marljivim vježbanjem i naukom postigao, riečju nastane njeko natjecanje medju učitelji.

U sastancih, kakovi su učitsljske skupštine, sbori se o tom, kako da učitelji duhom vremena napreduju, da nezaostanu, već da zauzmu ono mjesto, koje jih i punim pravom ide, kao trudoljubive sinove majke domovine.

U skupštinah se dakle sve pretresuje, što će mladeži našoj i budućem naraštaju biti na spas i korist; tú se pretresuje sve, što je kadro pribaviti milom našem narodu bolju budućnost. Tu se konačno sbori o tom, kako bi učitelji svim zahtjevom crkve, države i domovine zadovoljiti mogli.

Iz svega dakle što dosele navedoh, vidi se, kako nuždni, velevažni i koristni su takovi sastanci, ako se samo, kako treba, rukovode, ako se svaki predmet svestrano pretrese i onako uvaži, kako to njegova korist i narav zahtieva. Toga radi radostnom dobrodošlicom pozdravljamo naredbu preč. nadb. duh. stola od 24. ožujka t. g., br. 238, u kojoj se nalaže, da zapisnici učiteljskih skupštinah do konca rujna stignu na preč. duh. stol; u toj naredbi se nadalje nalaže, da se učiteljski sastanci u školsko doba, dakle u mjesecih srpnju i kolovozu drže. U tih mjesecih su dani jošte podosta dugi, i što s toga svaki od učiteljah sada, gdje jim občina predpregu dati mora, ranije od kuće na put krenuti i prije na opredieljeno mjesto stignuti može. Viećanje i pretresivanje predmetah može se i poslje podne nastaviti, te tako i svaki predmet zrelije i svestrano pretresti.

Nu bio dan kako mu drago dug, nedotječe ipak toliko vremena, da se svaki predmet valjano pretrese, kako to njegova korist zahtieva; s toga mislim, da ću želju svih pogoditi, ako ovdje predlog taj učinim, neka se umoli visoka naša školska vlast, da blagoizvoli našu molbu i njezinu korist uvažiti, i u svojoj domorodnoj brizi odrediti, te bi se učiteljski sastanci imali dvaput na godinu držati, tim bo

Digitized by Google

moglo bi se sve, što u djelokrug pučkoga učitelja spada svestrano pretresti, i dosljedno veća korist polučiti.

Dosele uze praktično predavanje polovinu vremena, a druga polovica osta za pretresivanje svih ostalih predmetah, tako da su mnogi važni i velekoristni predmeti radi pomanjkanja vremena onako naprečac i samo površno preduzeti. — U kotarih, gdje su mjesta vrlo udaljena jedno od drugoga, gdje uz najbolju volju učitelj nemože radi daljine rano na opredieljeno mjesto stići, i gdje opet radi daljine prije kući krenuti mora, sasvim je naravski, da se tu mnogi predmet, kako jurve rekoh, površno pretresa. Pa da i toga nije, ima predmetah tako važnih, koji se nemogu dosta pretresti i razpravljati, jer čim se više o njih sbori, tim se više njihova ogromna korist i potreba ukazuje. Da se dakle dvaput na godinu drže sastanci dobili bismo više vremena, te bismo mogli dosljedno i više učiniti, razrediv si predmete prema vremenu.

Učitelji gradskih učionah se sastaju više putah kroz godinu, dapače ljudi svijuh strukah obrta drže više putah kroz godinu sastanke, gdje potonjim nije svrha njihova djelovanja toli uzvišena i toli sveta, kao upravo staleža učiteljskoga; a može li biti uzvišenija i svetija svrha i kojega družtva na svietu, nego što je naša, koji imamo odgojiti Bogu, državi i domovini dobre, valjane i krepostne kršćane. Mi se dakle pouzdano nadamo, da će nam naša visoka školska vlast toliko vremena odmjeriti, da uzmognemo o svem, što u naš djelokrug spada, zrelo razpravljati i prema tomu svoj rád udesiti.

Rečena naredba preč. duh. stola preporuča veleč. gg. župnikom kao ravnateljem i vjeroučiteljem, da i oni po mogućnosti i prema vremenu, koje jim od duhovne pastve preostaje, pitanja riešavaju i skupštinam prisustvuju. Ista naredba preporuča učiteljicam, da i one pitanja riešavaju, jer su i one pozvane, da priprave i utru stazu boljoj budućnosti. Ako itko, a to se sjegurno mi nadamo od ženskoga spola boljoj budućnosti, a to je svakako zadaća učiteljicah. One su pozvane, da uciepe u srdce ženskoga spola narodni ponos, domoljubje, riečju ljubav prama svemu, što narod svojim nazivlje. Njihove gojenice treba da budu dobre majke, vjerne drugarice života i marljive domaćice. S toga ih radostno izgledamo, da stupe takodjer u naše kolo! —

*

Digitized by Google

Naredba ta nalaže, da svaki učitelj na sva stavljena pitanja odgovori. I to je sasvim pravo, jer nam svim valja težiti za istom svrhom, svim nam je isti posao. Svakomu ima jednako ležati na srdcu dobro mile naše domovino. Stavljena pitanja smieraju i onako na našu korist, te nas nastoje uzdržati budne i radine u uzvišenom našem poslovanju.

Pitanja ta krče put do postignuća, za kojim nam svim jednako težiti valja kao učiteljem a napose kao domoljubom. A ako ikomu, a to sigurno učitelju valja biti domoljubom, valja biti domorodcem dušom i tielom. Učitelja bez domoljubja nije moći ni pomisliti. Ljubav domovine je ona sila, koja će ga vazda nukati na točno izvršivanje njegove dužnosti, premda mu rád i težko njegovo zvanje još uviek mnogi dovoljno ocieniti neznadu.

Ljubav domovine bit će mu zviezdom prehodnicom; njoj za volju bit će spreman i najtežu žrtvu doprinieti na žrtvenik mile otačbine. Što dakle ta naredba nalaže, to je većina dosele činila, a i drugi će u buduće činiti.

Konačno nemogu prošutiti želju, da bi se svagdje sastanci svršili do konca kolovoza, do kojega je vremena naš sabor odgodjen, i od kojega se svaki, a napose učiteljstvo boljemu nada. Promišljajmo dakle, kako ćemo bolje moći svaki svoju molbu i potrebe obrazložiti i visokomu saboru podastrieti. A visoki će jih sabor i uvažiti znajuć, da se nijedan naobražen narod nije popeo na današnji stupanj veličine toli duševne, koli materijalne bez pučke prosvjete. Bez pučkih učionah dakle, dosljedno pučke prosvjete, nemožemo ni pomisliti na bolju budućnost. Mirovina učiteljah, udovah i sirotčadi, povećanje učiteljske plaće i da se u buduće učitelji iz zemaljske blagajne izplaćuju, to su glavni predmeti naše molbe, okrom toga ima i drugih predmetah, kano i onaj, da se naše pučke učione preustroje, o čem je već i „Napredak“ pisao bio. Promišljajmo dakle i pošaljimo svaki kotar svoju molbu visokomu saboru, koj će ju već znati uvažiti i našim ranam melem pružati! —

Milan Kobali,
učitelj.

Digitized by Google

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

O sglavkarih.

Govorasmo već o sisarih, pticah, vodozemcih i ribah, te kod svih ovih životinjah opazismo, da imadu u sebi kostur sa kralježem, toga radi nazvasmo jih kralježnacî. Kada su ljeti topli dani, opažamo u prirodi množinu malenih životinjah, koje ili po zraku lete ili po zemlji gmižu. Na prvi pogled osvjedočit ćemo se, da ove životinje nespadaju u red kralježnjakah. Mislite samo na šarene leptire, dosadne muhe i komarce, koristne pčele, na neumorne mrave, na oklopne kukce — sve ove životinjice, koje se nalaze u zraku, u vodi, u zemlji, — predmetom će biti naših promatranjah.

A. K u k c i. Evo vam svim poznata kukca, što no ga zovu h r u š t. Tielo mu je sa dva poduboka nasjeka na troje razdieljeno: na glavu, grudi, zadak. Uda su mu noge i krila. Na grudih imade dva para noguh a na zadku jedan par.

U glavi ima hrušt ustne česti ili usta, kojimi grize, oči i dva končića, kojima pipa, s toga te zovu pipala ili ticala. Krila su u hrušta, kad neleti, složena, te pokrita rožnim pokriljem. Pokrilje imade hrušt crvenosmedje a po tielu biele, tronugle pjegice. Opišite sada tielo hrušta!

Hrušt se hrani lišćem drveća; u svibnju se pomalja i to više putah u velikoj množini. Ženka ima nješto manja ticala, te nosi jaja i stavlja jih u zemlju. Na izmaku svibnja umiru oni hrušti, koje nisu ptice i druge životinje utamanile. Iz jajah izmîle bubice nesavršena oblika, nalik crvom i zovu se ličinke ili grčice. Hruštova grčica živi pet godinah u zemlji, a vrlo mnogo jede, osobito korenje raznoga bilja. U ovo vrieme grčica raste, svlači se i napokon pete godine prelazi u drugu dobu, u kojoj postane od nje bahura. Istom iz bahure, koja je zamotana u njeku kožicu, izadje savršen hrušt. Hrušt indi proživi tri razne dobe te se pri tom preobrazuje. Ovako se preobrazuju sve bube. Pripoviedajte, što ste zapamtili o hruštu.

Ovaj kukac zove se g r o b a r. Tielo mu je ustrojeno kao u hrušta. Pokrilje je crno sa dvie crveno-žute pruge u prieko. Grobari

Digitized by Google

su važni sa svoga čudnovatoga života. Oni naime traže mrtve živinice, kao što su: krtine, miševi, žabe itd.; koje iz daleka njuše. Onda jih se više sakupi, te grebu zemlju izpod mrtve trupine, dok ju malo po malo duboko u jamu zakopaju. Ako li je mrtvo tielo na tvrdu mjestu ili na kamenu, onda se više grobarah podanj zavuče, pa ga zajedno odnesu na sgodno mjesto. U strvinu nesu tad jaja, da ličinke, kad se izlegu, odmah hrane imadu.

Svim su poznati tako zvani brašnjenaci, koji se nalaze u brašnu, i u žitnicah, i s kojimi hranimo ptice pjevice. Brašnjenak pako nije ništa drugo, nego ličinka njekoga kukca, što ga brašnarom zovu. Brašnar je malen, ozgor crn, a pokrilje mu je prutasto. Preobrazivanje od jajeta do savršena kukca traje godinu danah.

Rogač ima zubčaste, vrlo promoljene gornje vilice, nalik na jelenje rogovlje, kojimi umije jako štipati. Ovo je najveći kukac kod nas; živi najviše po hrastiku. Grčica živi pet godinah u truhloj hrastovini, te istom šeste godine postane savršeni kukac.

Babak ili prištenjak vrlo je liepe, svjetlo-zelene masti, a pomalja se najviše svake godine na raznom grmlju, n. p. bazgu, zimolezu, koje često posve objede. Vrlo neugodno vonja a u sebi imade ljuta soka, da se koža od njega poprišti i pomjehuri, zato ljekarnici prave od njega prištilo.

Kriesnica je majušan kukac, što no u svibnju i lipnju u večer svieti. Svjetlo dolazi od njeke žutkaste pjege, što no ju kriesnica na zadku imade. Mužaci imadu pokrilje i krila, a ženske nijedno od ovoga dvoga, te gmižu samo po zemlji.

Žižak je veoma malen kukac sure masti. On nagrizuje ljusku žitnoga zrnja i u njem nese svoja jaja. Ličinke jedu iznutra brašno sve do ljuske, a za 30 danah pretvore se bahurom, iz koje poslje 12 danah izlazi kukac. Dva puta se ovako na godinu plodi i zato se neizmjerno razplodi, te često putah cielu žitnicu pohara. S toga valja žito često lopatati i pregrtati, a žitnice provjetrivati, jer tim samo prieči se razplodjivanje žižakah.

Jelotoč (Bostrychus) crnkast je i nješto veći od žižka. Ličinke mu živu izmedju drva i kore starih ili posječenih stabalah crnogorice, gdje si izvrtaju raznolike jažice. Izprva napadaju jelotoči samo bolestno i staro drveće, kojemu tad posmedji i izvehne četina; a kada se odviše razplode, onda se uvlače i u zdrava debla, i pokvare više

Digitized by Google

putah cielu šumu. Imade jih takodjer u drvlju od kuće, gdje njihove ličinke jažice buše.

Sve ove bube imadu prilično tvrdo pokrilje, a pod njim opnena krila. Noge imaju 2 do 5 članakah, a na skrajnem članku kukaste ganče. Sve ovakove bube zovemo kukce.

Kažite mi glavne biljege kukacah, kojimi se od drugih bubah razlikuju!

B. Opnokrilci. Sada ćemo pomotriti rod kukcem sličnih životinjah, kao što su pčele, ose, mravi.

Pčele su od ovih najkoristnije; stoga jih i ljudi goje, te jim prave drvene ormariće, ili slamnate košnice za stan. U ovih košnicah ili ormarićih vidimo viseće biele i žute ploče, naime saće. Pogledamo li ovo bolje, naći ćemo, da se sastoji od samih šestnuglih cievčicah od voska, koje se obično stanice zovu. U stanicah nalazi se med ili mladi beznogi crvići. Ovo su ličinke pčelah.

Od česa prave pčele med i vosak?

U proljeću i ljetu vidimo, kako pčele cvieće obletaju, kako svojim rilcem izsišu iz njega sladki, medeni sok. Kada helda cvate ili repica, kako li tad zuje pčele oko nje. Znano vam je, da imade u cvieta mnogih bilinah — žliezdah medovnicah, iz kojih proizlazi onaj sladki sok. Ovaj sladki sok pobiru pčele, pa ga nose u svoje stanice. Nu sve pčele nenose meda, već pobiru svojimi nogami pelud, pa izmjesiv ga njekom pljuvačkom, metnu ga u stanice i hrane njim mlado leglo. Izmedju prstakah na zadku izlazi jim vosak u tankih listićih, od kojega tad grade stanice. Druge opet pčele čuvaju stražu, a njekoje čiste kuću i nastoje oko čista zraka.

Pčele, koje rade, zovu se radilice; one su bezspolne, a oružane su žaokom. Osim radilicah imade u košnici i drugih većih pčelah bez žaoke, koje nerade; to su mužaci ili trutovi. Mjeseca kolovoza utuku radilice trutove i izbace jih iz košnice, da jim zimi med nejedu. Najvažnija je pako pčela u košnici matica. Ona je jedina ženka medju svimi pčelami, koje u košnici žive. Njoj su sve pčele poslušne, pa joj i služe; a čim matica pogine, propadne košnica. Ona samo jednom leti, te se šuva svake pogibelji, čega radi malo kada žaokom ubode, premda ju imade. Ona je u obće veoma nalik na radilicu, samo što je mnogo veća. Matica snese u svaku stanicu po jedno jajce i to na godinu do 40.000. Za tri dana izlegu se iz jajah crvići,

Digitized by Google

a svaki crvić naraste tako velik, kao što je stanica, u kojoj se nalazi, onda jih prestanu radilice hraniti pa zatvore voskom svaku stanicu. Crvić se tad ubahuri a za trinaest danah izidje kao savršena pčela; preobrazivanje traje indi dvadeset danah. Kada se pčele na proljeće odviše razmnože, seli se od njih jedan dio, vodjen svojom maticom, nastani se drugdje i novu bi reć državu ustroji; to se zove rojenje.

Med se rabi na razni način u gospodarstvu a od voska prave se svieće. *)

Ose i bumbari poznate su bube, koje svojimi žaokami opasno ubodu. U gnjezdu naći ćeš jih takodjer tri vrsti: ženke, mužake i bezpolnice. Gnjezdo si grade koje u zemlji, koje na krovovih, koje u šupljom drveću. Tvar, od koje si ose svoja gnjezda grade, nalik je surom papiru, a sastoji se od fina drvena vlakna, koje one oglodju s jelova lišća, pa onda pljuvačkom smiese. Stanice bumbarah pokrivene su, jajasta su oblika te sastoje se od njeke smedje tvari, valjda od peluda. Ose i bumbari žive u ostalom u zadrugi i goje svoje mlade kao i pčele, tom razlikom samo, da imade u istom gnjezdu više ženkah, koje kano i bezspolnice med nose, osobito se to opaža u bumbarah.

Pod mrtvu jesen umru svi mužaci i bezspolnice, pa ostanu preko zime samo ženke, koje u proljeću opet nova gnjezda grade.

Napomenut ću jošte dvie vrsti malenih osah, kao što su: najezdnici osah i šiškari. Ovdje vidite svake vrsti po jednu. Najezdnik imade dugačku žaoku, nu nebode njom, već nese jaja u gusjenice raznih leptirah, a crvići, kada izmile, hrane se tielom gusjenice pa se u njoj zabahure.

Gusjenica se tad zaprede, al iz njezina zapredka izleti najezdnik, a ne leptir. Tim su najezdnici vrlo koristni, jer prieče razplodjivanje mnogih hudih leptirah.

Šiškar pako nabada stapke hrastova cvieta, i odanle postaju šiške, kojih treba kožarom.

Mravi žive u zadrugi kao pčele i ose. I medju njimi imade mužakah, ženkah i radilacah bezspolnih. Izmedju njih imadu samo mužaci i ženke krila. Ženke nesu jaja, a mužaci pomaljaju se u svibnju, lipnju i srpnju, kada su liepi dani na mravinjacih, te polete kao roj

*) Kod predavanja ove vježbe, neka se upotriebe i štiva iz čitankah, u kojih se govori o pčelah.

Digitized by Google

pčelah u vis, te onda padnu koje mrtvi, koje živi, koje jednim, nijednim ili obima krilama. Mnoge vrsti bezspolnikah imadu žaoku, a sve imadu vrlo dobro grizalo. Mužaci i ženke nerade, a radioci grade mravinjak od zemlje i svakojakih drugih tvarih; mravinjak imade više spratovah, nebrojenimi hodnici skopčanih. U najnižem spratu nesu ženke svoja jaja, iz kojih domala izmîle crvići, koji se, kada su odhranjeni, ubahure. Ove bahure zovemo obično mravjimi jaji. Za njeko vrieme progrizu mravi ote bahure, pa onda izidje mlada buba. Mravi se veoma brinu za bahure; prieti li jim pogibelj, tad nose najprije bahure, da jih spase.

Mravja jaja, naime ove bahure, veoma su dobra hrana za ptice pjevice.

Mravacah imade više vrstih, kao što su smedji mrav, žuti mrav, crveni mravi itd.

Pčele, ose, bumbari i mravi imadu četiri golišava, opnena krila od kojih su prednja dva veća, stoga jih zovemo opnokrilci. Ženke i radilice imadu skoro kod svih žaoke, a radilice su osobito vješte u gradjenju.

Koji su glavni biljezi opnokrilacah?

Opišite pojedine opnokrilce!

C. Leptiri su najljepši od svih bubah a hrane se samo tekućinami, što već oblik grizala dokazuje. Nu ličinke njihove, gusjenice opasne su drveću i zelinam, jerbo se skoro sve hrane lišćem.

Vrlo lasno moći je razlikovati leptire, ako se pazi na položaj njihovih krilah i na njihova ticala. Mnogi leptiri izpravljaju svoja liepa našarana krila, kad nelete, pa imadu dugačka ticala ozgor pucasta, a maleno vitko tielo. Ovi leptiri lete samo ob dan i to najradje, kada sunce sja. Gusjenice imadu 16 rožnih nogah, a živu na bilju i to svaka vrst na stanovitoj bilini, na kojoj je leptir svoja jajca snesao. Čahure su u gusti kožušak zapredene, te vise prosto o niti. Ove leptire zovemo dnevnjake.

Najpoznatiji jesu: veliki i mali sedefnjak, gospica, lastovac, admiral, paunjak, citrùnovac i kupusnjaci.

Kupusnjak imade crne točke na bielih krilih, a gusjenica mu pravi veliku štetu na kupusu. Ona je modro-zelenkasta sa crnimi točkami i žutom prugom po hrbtu.

Digitized by Google

Imade i druga vrst bielih leptirah, koji nesu jaja na drveću, a gusjenice jim u proljeću posve objedu lišće, te tim načine veliku štetu. Osim vrebacah i drugih manjih pjevicah najveći je neprijatelj ovih gusjenicah najezdnik, o kom nedavno govorismo.

Mnogi leptiri lete ili samo večerom, a mnogi opet samo noću; stoga se zovu večernjaci i noćnjaci. Ovi neimadu tako krasnih mastih kao dnevnjaci.

Večernjaci imaju krila uzka i to gornja su dulja od doljnjih i kada miruju, koso ih razastru. Ticala su jim kratka, ozgor šiljasta. Gusjenice su velike, gole, a ostrag imaju rog; bahure se ili u zemlji ili u savitom lišću. Ovamo spadaju: smrtoglavac, borov ljiljak, mliečernjak.

Noćnjakah imade veoma mnogo; kada miruju, imaju krila savita poput krova. Ni noćnjaci neimadu tako liepih mastih, kao dnevnjaci. Medju noćnjake idu najmanji, ali i mnogi veliki leptiri. Noćnjaci su većinom vrlo štetni, njihove bo gusjenice ogrizu bilje i živinske tvari; nu medju nje spada i najkoristnija buba, naime svilac. On je bjeličast sa dva jasna pasca na prednjih krilih. Gusjenica se hrani dudovim lišćem; bjelkasta je i gola a na poslednjem prstenku svoga tiela ima oštrljast rog. Jajca su nalik na makovo zrno. Izležene gusjenice rastu vrlo brzo, žderu mnogo, žive 30 do 35 danah. Za svoga života svlače se 4 puta, izza četvrtoga svlačenja sasvim su razvite, a za 6 ili 7 danah izza toga se zapredaju, i u ovom dugoljastom, prilično gustom zapredku se ubahure. Ovaj zapredak ili čaurka opredena je tananim koncem preko 400 lakatah dugačkim, te se može odmotati i daje nam svilu. Ako se čaurka ostavi dulje vremena, tad se pretvori bahura u leptir, pregrize čaurku i izmili iz nje. Pregrižnjena takova čaurka nevriedi ništa više; zato se čaurke vrućinom tuše, a samo njekoliko njih se ostavi, da izišavši iz njih leptiri jajca snesu za buduću godinu.

Veoma škodljiv noćnjak je vitičar. On je bliedo hrdjast a na krilih ima sivo-crvenkast pasac. U lipnju nosi ženka i namješta jih jedno tik drugoga oko grančicah voćke, da su nalik na vitica; narod jih zove kukavičje suze. Gusjenica je dlakava, biela, s crvenimi i modrimi prugami. Ove gusjenice žive u zadrugi, te se često nalaze u velikom množtvu na voćkah, koje više putih sasvim obrste. Što naučiste o leptirih? Kako jih dielimo? Koj leptir je nakoristniji? Opiši mi svilca! Koji su leptiri škodljivi? (Dalje će sliedit.)

Digitized by Google

Školski zapt.

(Nadalje.)

Svaka kazna ima *griešno diete popraviti*, ali ima i *ostalu djecu od sličnih pogrešakah uzdržati*; svaka pako nagrada neka koli pojedine, toli i sve u obće na boljak podbodri. Mnoge naše školske kazne neimaju na cieli razred onoga spasonosnoga upliva, koj očekivamo, budući da ili *pobudjuju* često *zloradost*, ili *uvjeravaju grešno diete o saučastju sudrugovah* ili i *oslabljuju mržnju na pogreške i strah proti kaznam* osobito onda, ako se često rabe. Ovo pako biva manje ili više sve dotle, dokle učenici pravo nepojme odnošaje pogreške, prekršitelja i kazne. Isto tako oprezno se mora postupati i kod nagradah, da se njimi nebi otvorilo polje *zavisti, vrebanju i uhodstvu.*

Rabeći zaptnena sredstva valja nam osobito paziti na *osobine duševne* (individualnost) učenikah.

Svaka je kazna bezupješna i ništa drugo do neumjestno krotilo, ako diete, koje ju pretrpljeti ima, prije neuvidi, da je sgriešilo, i da ju zaslužuje; škodljiva je pako, ako na srdce učenika štetni utisak učini, ako naime učitelja djetetu otudji ili ako diete tako otupi, da više nemari ni za čest, ni za sramotu ili, čega bi se učitelj ponajviše čuvati imao, — ako kazna svojom *neprimjerenostju savjest djeteću ušutka, te dade povod vlastitom izgovaranju* učenikah. Ali tudier baš griešе mnogi učitelji. Sveudilj se nastoji u mnogih naših učionah *čuvstvenost s čuvstvenimi razlozi u svoje prave granice stjerati.* Ovo se predbaciti može onim zaptnenim sredstvam, koja imaju *nagon poštenja u djeci pobuditi.*

Istina je, da se ovimi za čas mnogo može postići; nu je li što tim dobivene? — Što nam hasni, ako smo broj onih ljudih uzmnožali, koji u svojih činih zavise o sudu drugih, a neimaju pravoga pojma o bogatoj plaći, koja ih čeka radi vjernosti u svršivanju dužnostih? — Cieli preveliki aparat zaptnenih sredstvah lankasterskih učionah odgaja, ma ga gdje rabili, samo najmljeničke duše, proizvadja *silom posluh* i *pokornost*, ali *nepoboljšava* i tako neima ni traga ni glasa o onoj slavnoj slobodi, koja pravomu katoliku dolikuje.

Digitized by Google

Buduć se učitelju valja obzirati prigodom kaznjenja na cieli razred, to imade osobito oprezno postupati pri *iztragi*. *Iztrage* voditi pred cielim razredom nije probitačno; jer se tim često i najbolji učenici skvare. Pogreške tičuće se *spolnoga nagona*, osobito griesi mladeži i *lukave laži* nespadaju nikada pred cieli razred, a najmanje kroz učitelja, komu ponajviše na srdcu ležati mora, da zavedljiva moć primjerah skvarenosti nikada nepovećava. Iztrage ove vrsti mora učitelj uviek u svojoj sobi *medju četiri oka* ili u nazočnosti neobhodno potrebitih svjedokah voditi, a pred svjedoci samo onda, kad mu valja koju ozbiljnu rieč opomene govoriti. Isto tako nije probitačno svagda iztrage pred cielim razredom voditi; jer je učitelj dužan obzirati se i na samo diete, koje je sgriešilo, te ga nevalja pred cielim razredom osramotiti. To valja uvažiti n. p. prigodom onom, kad bi koji učenik *radi kradje* obtužen bio. Srdačna opomena medju četiri oka prudit će zaista više, nego li i najstrožije tjelesne kazne, koje i onako samo ubijaju čuvstvo poštenja.

Učitelj nesmije propustiti, da se i sa roditelji nedogovori, kad vidio bude, da mu ovi pripomoći moraju. — Ovo će svagda morati činit, kad se koje diete *zanemari* u naucih ili kad se koji učenik i nakon prijateljskih opomenah medju četiri oka jošte svojih pogrešakah okanilo nije. Opaziš li, mili sudruže, jedno ili drugo, a to neoklievaj, nego pozovi k sebi roditelje zabludjenoga djeteta, ili potrudi se sam k njimi, te im odkri prijateljskim saučasćem i učiteljskom ljubavju pogreške njihove djece, upozori ih na veličinu pogibelji, u kojoj se njihova djeca nalaze, nu i kaži jim, da nezdvajaju, no da se podadu sladkoj nadi, da će se djeca popraviti i na pravi put dovesti, samo ako oni nastojali budu, da se diete popravi, i ako tako učitelju na ruku budu išli, koji će i sam nastojati svom snagom svojom, da diete od zabludah odvrati i na pravi put dovede; zatim se sporazumi s njimi glede sredstvah, koja će se rabiti, i upotrebi sav svoj učiteljski ugled, da ih u odluki učvrstiš, da ti ruku pomoćnicu pruže, da u zajednici diete na pravi put života dovedete. Ako li roditelji i popuste, te se podadu opet mrtvoj letargiji, a ti nekloni duhom, no nastoj dopuniti ono, što roditelji zapustiše!

Ovakovi časi jesu gorki časi u životu učiteljkom, osobito, kad se učitelj namjeri na takove roditelje, koji malo ili ništa nedrže do

Digitized by Google

riečih zabrinutoga učitelja i do njegove ljubavi napram njihovoj djeci, pa kojemu jošte i ovu skrb i ljubav odvraćaju preziranjem, mržnjom i crnom nezahvalnosću, izpričavajući svoju djecu koječim, a potvarajuć učitelja kojekakovimi sebičnimi namjerami. Mnogi je učitelj već u ovom obziru žalostno, da i prežalostno izkustvo pri svoj svojoj dobroj volji i nakani polučio, ali to ga ipak nesmije odvratiti od onoga, što mu dužnost nalaže, osobito, ako se tiče onoga učitelja, koji se vrhu toga tuži, pa ako je sam ovakovoj tužbi povod dao. Ako komu što *neugodnoga* priobćiti imamo, to nam valja uviek opreznimi biti, te nesmijemo glavom o vrata lupiti; moramo li dakle roditeljem što takova priobćiti, to ih moramo naprije na neugodne glase valjano pripraviti, srdačno i blago s njimi govoriti, a tad će svaka, ma i najuvredljivija rieč svjedokom biti njegove ljubavi napram zabludjenomu djetetu, probudit će u grudih roditeljskih pouzdanje, te će ih sklonuti, da poprime učiteljev savjet.

(Dalje će slieditі.)

Dopisi.

Iz Vukovara. — Dne 25. srpnja o. g. u pol 5 satih u jutro ugrabi nam opet nemila smrt jednoga iz našega kruga revnoga učitelja, a to je Edmundo Hudjek, učitelj na učioni vukovarskoj, koj je nakon dulje bolesti providjen svetotajstvi umirućih u gospodinu preminuo. Pokojniku bjaše istom 25 godinah, a ostavio je izza sebe žaleću ga suprugu i četverogodišnjega sinčića. Dne 26. srpnja u 10 satih držale su se za njega zadušnice u župnoj crkvi O. O. Franjevacah, kojim je i sva školska mladež prisustvovala; poslje podne pako u 4 sata bilo je tielo pokojnikovo pokopano, praćeno od mladeži koli gl. toli i trivialne učione, i množine drugoga pobožnog puka, k hladnome grobu. Lahka mu zemljica bila!

Šk. Dončević.

Iz Briegovah 6. kolovoza t. g. — Mili Napredku! Niti nam jošte huda bol neminu, niti nam u zaboravnost neprodje velik gubitak na J. Rožiću učitelju u Dubravi; već ti nam i opet nemila smrt ugrabi iz naše sredine toli miloga sudruga Jak. Tkalca, pomnoga učitelja u Nartu, u najljepšoj muževnoj dobi od 35 god. U istinu čud-

Digitized by Google

novato je žiće čovjeka na ovom svietu. On je bio siromah jošte zdrav, niti najmanje zla neslutećи u učiteljskoj konferenciji vugrovačkoga kotara dne 31. p. m.; pa eto oko pet satih poslje podne privuče ga zla kob u vrtuljak neproboljivih mukah, te tako u kratko svrši za dva dana, te se već u četvrtak dne 3. o. m. oko podne zanj molismo pred njegovim odrom. Kažu, da je morao jadan propasti s užganja crievah. Dne 5. o. m. do hladnoga groba sprovede ga liepa i mnogobrojna kita inteligencije ove okolice; pogreb pratiaše veleč. gosp. Nikola Havliček po bokuh mu ina veleč. gospoda. — Pitaš me: Kakva mu ostavština? — Kuku lele moraš u plač udariti, kad ti kažem, da je ostavio iza sebe ucviljenu i zdvajajuću suprugu sa troje sitne dječice. Ona zdvaja, do Boga više, a djeca hranitelja izgubila; učiteljstvo pako prepanjeno gleda, pitajući; što će iz nas biti? toliko gorkih ranah, a od nikuda utjehe, nekmo li — lieka! — Moram jošte primjetiti, da je nuz revno nastojanje u sobi učevnoj bio osobito radin u gospodarstvenoj struci, to posvjedočuje njegov cjepilnjak, koj je ne samo u ovoj okolici, nego možebit u cieloj bikupiji jedincat, te more drugim služiti izgledom; radi čega mu bje nedavna dugoselska gosp. podružnica i drugu već u to ime remuneraciju opredielila. — Vječna mu pamjat! J. Klobučar.

Viestnik.

— Dne 6. t. m. zaključena je na ovdješnjih gl. gradskih učionah škol. god. sa svečanim „Tebe Boga hvalimo“. Nakon izpjevane sv. mise zahvalnice čitano je u dotičnih učionah razredjenje učenikah, razdieljene su nagrade medju učenike i učenice, što no se odlikovahu i razdavana izviešća. — Ove godine polazila su uzornu učionu 244 učenika, (61 s odlikom, 126 prvi red.) Kaptolsku gl. uč. 312, (84 s odl., 154 prvi red) gl. gradsku djevoj. uč. 131 učenica, (49 s odl., 62 prvi red). Na kaptol. gl. učioni bila je ljetos paralellka u prvom razredu. — Izviešću tiskanom na čelu jest članak: „Sloga medju domaćom i školskom gojitbom“ napisan po kateketi g. Šim. Balenoviću, zatim sliede školske viesti od ravnatelja, medju kojimi nahodimo i naukovnu osnovu za višu djevojačku učionu, koja bi se imala početkom buduć škol. godine otvoriti, i koju ćemo u jednom od budućih brojevah našega glasila sl. čiteljstvu priobćiti. — Školske sgrade ostale su žalibog u istom stanju, kao lani; valjda stoga nije nitko od gradskoga poglavarstva prisustvovao izpitom, te neće trebati, da referira, u kakovu su stanju učilišta gl. grada Zagreba, pa će ostati opet sve liepo pri starom. Pa i k čemu to? Klaonice, pavilloni itd. prečji su od zavoda učevnoga za sitnu, slabu djecu zagrebačkih gradjanah! — Za treću gl. učionu kupljena je kuća u samostanskoj ulici, natječaji su razpisani, te polag viesti ravnateljstva priredit će se jošte tečajem ovih praznikah sve, što za školu treba. — Bog bi dao, da tako bude. Opetničarah na uzornoj učioni bilo je 240 na kaptol. gl. uč. 212. Ukupno sve naladeži 1139, za 19 manje od lani. — Na kr. učiteljištu bjaše na koncu god. škol. 45 pripravnikah, 19 u prvom, a 26 u drugom tečaju. — Od ovih odobreno je 5 za učit. gl. učione. 9 za učit. pučkih, 2 za podučit. gl.

Digitized by Google

i 5 sa podučit. pučk. uč. -- Od privatnih 2 za učit. gl. i 3 za učit. pučke uč. — Dvojica polaziše izpit iz hrvatskoga jezika. Štipendijah, koje uživaju pripravnici ovoga učiteljišta, imade deset i to četiri po 120 st. i 6 po 73 st. 50 n.

— Djevojačko učiteljšte kod milosrdnicah u Zagrebu polazilo je ove godine drugi tečaj 9, a prvi 8 pripravnicah; tri privatno. Od ovih i od onih u II. tečaju odobrene su 4 za učiteljice glavnih i 8 za učiteljice trivijalnih učionah. Na glavnoj učioni bilo je učenicah 327 (96 s odl.). U djevojačkom gojištu bilo je 110., u rukotvornoj učioni 25, u opetovnici 75 učenicah. Ukupno 554 učenice.

— Dne 10. t. m. bjaše obdržavana skupština sl. ovogradskoga zastupstva. Tu se je povela rieč i o višoj djevojačkoj učioni te je predlog školskoga odbora: da se otvorenje više djevojačke učione odgodi do boljih vremenah (sic!), jer u gradskoj blagajni neima novca potrebita u upitnu svrhu, — malo ne jednoglasno primljen po zastupstvu. — Već tri debele godine prodjoše, odkako se zametnulo pitanje za to učilište u dvorani gradskoga zastupstva, pa evo opet se odgadja do boljih vremenah! — Nu nije ni čudo: ta providni otci našega grada pripuštaju, da se troši na manje važne stvari, nego li na obrazovalište ženske djece gradjanah zagrebačkih! — Zato imamo hvala Bogu dan na dan sve to više gospodjah i gradjankah u narodnom duhu odgojenih, za kućanstvo i gospodarstvo zauzetih, za uzgoj budućega naraštaja i sposobnih i oduševljenih, na radinost i štednju sklonih, na taštinu zazirajućih. — Mjesto da gl. grad prednjači i izgledom bude cieloj domovini s gledišta pučke škole, to sili u nazadak. — Za to jamči gore spomenuti zaključak; tomu su živi svjedoci sadanje školske sgrade, kakovih svoj prilici niti u Abderi nije bilo; tomu prija čarkanje proti učiteljem radi doplatah itd., koje se „iz milosti“ davaju, podkrepljeno s izjavom, da učitelji gradski, uračunajuć im osebnu zaslužbu, više imadu od onih na viših učilištih! A baviti se s malom dĕcom; žrtvovati više urah dana na to; trošiti se fizično i psychično, to je malenkost? — Pa toga još bivši učitelj neponja? Priznanje zasluge o „milosti“ da visi?! Borami daleko smo došli! —

— Na kr. višoj gimnaziji u Zagrebu bjaše koncem škol. god. 419 učenikah (71 s odl. 258 prv. r.), a na kr. višoj realci 136 (18 s odl., 76 prv. r.).

— Učionu tjelovježbe polazilo je prošle škol. god. 79 učenikah (62 iz gimnazije, 3 iz realke, i 14 iz gl. učione). Izpit bit će istom mjeseca listop. t. g.

— Preuzv. g. biskup djakovački, boraveći prošloga mjeseca u Jamničkuj kiselici, poklonio je učioni dolnjo-kupčinskoj velikodušno stanovitu svotu novacah, koja će se na školske potrebe i nabavu knjigah za nagrade okrenuti. U to ime se visokomu dobročinitelju tamošnji ravnatelj i učitelj ponizno i toplo zahvaljuju!

Natječaji.

Na trećoj gl. učioni u Zagrebu, koja će se otvoriti početkom listop. o. g. četiri mjesta učiteljska s god. pl. nižega reda u iznosu od 500 stot. s pravom na pomaknuće u viši plaćeni red od 600 stot.. i s desetogodišnjom doplatom od 100 stot. Rok natj. traje do 2. rujna o. g. Molbenice upraviti treba preko nadležnih oblastih na vis. kr. namj. vieće. — U Pušći, m. učit. i org. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom, 6 hv. drv. i stolnrnimi pripadci. Prijavit se do konca o. m. na veleč. g. Stjep. Matkovića podj. i žup. u Pušći. — U Križovljanih m. učit. (privr. oddieljena je služba orgulj.) s god. pl. 315 stot., drvarine 45 st. 25 nvč., udobnim stanom i vrtom. Rok prijave do konca o. m. na veleč. g. Stjep. Vukovića podj. i žup. u Ivancu. — U Ilovi fil. župe kutinjske m. učit. s god. pl. 250 st., stanom, vrtom, 5 ralih oranice i 12 hv. drv. — do konca o. m. prijavit se veleč. g. Drag. Pavčecu podj. i žup. u Kutinji. — Kod sv. Nedjelje pod Okićem m. učit. i org. s god. pl. 315 stot.,

Digitized by Google

stanom, vrtom i inimi školarnimi pristojbami. Do konca o. m. prijavit se preč. g. Jos. Sačića, zač. kan., podj. i žup. u Stupniku. — U Trgu m. učit. i org. s god. pl. 315 st., drvar. 26 st, 25 nv., slob. stanom. — U Završju m. učit. i org. s god. pl. 315 st., slob. stanom i užitkom oranice. — U Vivodini m. učit. i org. s god. dohodkom 345 st., bezpl. stanom i ¼ jutra oranicom. — Za sva tri mjesta do konca o. m. prijavit se na veleč. g. Jos. Mavretića podj. i žup. u Vivodini. — U Osekovu m. učit. i org. s god. pl. 315 st. stranom u gotovu, stranom u žitku, bezpl. stanom, vrtom. livadom i 16 hv. drv. — Prijavit se do 20. kolov. t. g. veleč. g. Mij. Novoselu podj. i žup. u Volodera. — U Meminskoj (2. bansk. puk.) m. učit. grč. iztoč. s g. pl. 180 st., bezpl. stanom, vrtom i 6 hv. drv. — Prijavit se do konca kolov. t. g. na sl. c. k. satn. u Majuru. — Na gl. uč. u Bakru m. učit. s g. pl. 360 st., bezpl. stan. ili 42 st. stanarinom, a ako bi natjecatelj znao orguljati, dobivao bi u to ime još 100 st. Rok prijave do 6. rujna t. g. na preč. školsko nadzorničtvo kotara bakarskoga. — U Novom Gradcu fil. župe gradinske m. učit. s god. pl. 315 st., slob. stanom i 14 hv. drv. — Prijavit se do 15. rujna t. g. na veleč. g. Iv. Grgesinu podj. i žup. u Turnašici. — U Rušanih fil. iste župe m. učit. s god. pl. 315 st. i 12 hv. drv. Gornji rok. — U Kuzmincu m. učit. i org. s dohodci: 80 vag. žitka, 30 ct. siena, 6 hv. drv., i 173 for. 25 nv. u gotovu, te užitak livade. Rok do 15. rujna o. g. na veleč. g. Pav. Draganca podj. i žup. u Kuzmincu.

Promjena.

Umro: Radaković Gjuro učit. u Kuzmincu.

Listovnica.

Gosp. V. V. u T. — Kada dotično ravnateljstvo nemari za naredbu vis. vojenoga zapovjedničtva, kako ćemo ga mi moći siliti? — Gosp. F. J. u K. — Brojeve, koji Vam fale, evo šaljemo.

Javna zahvala.

Bezsramni denuncijanti obtužiše me kod mojih svjetovnih i duh. poglavarah sa lažljivih spletkah tako, da su moj osobni odpust ili premještenje, uzprkos mojih 8, u ovom mjestu odsluženih godinah zaiskali.

Ja nedužan prihvatio se braniti i zaiskao iztragu. Presv. g. barun Gustav od Prandau, c. kr. komornik i vlastelin Valpovački, kano škol. pokrovitelj odredi iztragu po prečast. g. Franji Tagliebern opatu, podjaš. žup. i škol. kot. nadziratelju na licu mjesta, gdje je slav. občina, cielo žiteljstvo Ladimirovačko svojom hvale vriednom slogom izjavilo svoje zadovoljstvo. Dočim jim u to ime javno i usrdno se zahvaljujem, nastojat ću i nadalje polag slabih svojih silah narodu koristiti.

U Ladimirovcih 7. kolov. 1865.

Iv. N. Petz, učitelj.

Dobrovoljni prinesci za udovu pokojnoga učit. Jos. Rožića.

Na Rieci sabrano 7 st. 50 nv. — U to ime dala su p. n. gg. Arm. Koričić 1 stot., A. M. 1 st., S. Svaglić 1 stot., J. Giurišević 1 st., F. Kukuljan 1 st., Egidio Dietinger 50 nv., J. Marković 1 st. i Fr. Vodopivec 1 st. — Čini s prijašnjimi svotami 36 st. 60 nv. —

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 17. U Zagrebu, 1. rujna 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Stvarni sadržaj

ili realije u pučkoj učionici.

(Napisao M. Stojanović).

Nauka tako nazvanih realijah ili svjetske vještine obsiže zemljopis, povjestnicu svjetsku i prirodnu te prirodoslovje. Uvaživši mnogostručne zaprieke, koje staju na put djelovanju pučkog učitelja, te ga obustavljaju, da nije kadar uspješno djelovati budi, što poradi siromaštva ostaju djeca često od škole, budi što je često prepuna učionica, ili roditelji nesudjeluju s učiteljem itd. Netreba dokazivati, da već i glavni predmeti naučanja u pučkoj učionici, ako se želi, da ovo urodi obilnim plodom za um, srce i život, velika su zadaća za učitelja, te mu preostaje od njih u takovih okolnostih, gdje mu se stavljaju tolike zaprieke, malo vremena za spomenute svjetske vještine. Kao što su ugodne iste vještine same po sebi, tako se može njimi, ako se upusti dublje u njih, izleći pogibelj, nanieti uštrb neobhodno nuždnimi predmeti, brez kojih se neda ni pomisliti na svjetske vještine. Zapostavlja li tko potrebito koristnomu, tada mnogo štete nanosi, jer revnujuć ma koliko i pri najpovoljnijih okolnostih, ipak ono malo, što se mogu djeca naučiti iz realijah, riedko ostaje osigurana, stalna, uztrajna posljedica za život, ako se u opetovnici i nedjelnjoj školi neutvrdi bolje i bolje.

Glede svjetskih vještinah držimo se u pučkoj učionici jezgre i onoga, što se o tom nalazi po čitankah, koje će se za cielo malo po

Digitized by Google

malo usavršiti i u tom obziru. Um i srce valja i tu oploditi, a ne samo pametovanje zabavljati, i pri izpitih prpošit se, ponositi i blištati pred neizkusnim svietom.

Osebne ure za svjetske vještine težko se mogu igdje u pučkoj učionici odrediti i pri najpovoljnijih okolnostih, nego predavaju se s ostalimi predmeti naučanja, s naukom jezikoslovnom i vjerozakonskom, s čitanjem u savezu sa čitankom, uporavljajuć štiva za gradjanski i družtveni život. Pri tom nije stalo do kolikoće znanja; jerbo u pučkoj učionici nikada i nikako nemogu se izcrpiti isti predmeti, nego nam je u tom obziru stalo do toga, izabrati gradivo i onako postupati s njim, kako će isti predmeti djelovati na um i srce mladeži, te da se nazorno naobražava razum i moć jezika. Znati samo imena i brojeve, nesmije biti nikada svrha. Pri tom nesmije se zaboravljati, da živa rieč učiteljeva, njegova umjeća i vještina, krepko i živo opisivati, slikovati i predstavljati, živahno pripoviedati i nazorno občuvati, odlučuju sve, i da ova nauka samo onda može uroditi pravim i zdravim plodom, ako učitelj znade predavajući tako privući djecu k sebi, da mu ona dobro paze na svaku njegovu riečicu. Za to treba temeljito pripraviti i sebe i djecu, kako neće biti puno golih riečih, s kojimi nebi djeca bila u stanju skapčati pravoga smisla.

I. Zemljopis.

Što se tiče pobliže zemljopisa, valja ga u prvih početcih njegovih skopčati s nazornim vježbanjem nižjih razredah; preći tako iz postojbine k poznavanju domovine i svete zemlje, kako bi se upoznala djeca sa pozorištem onih dogadjajah, koji čovjeka gradjanina i kršćanina ponajviše zanimaju i treba da ga zanimaju. Poznavati mjesto, u kom djeca stanuju, kako leži napram drugim mjestam, i koje su glavne strane obzorja, pak najnuždniji pojmovi, što je gora, planina, brdo, rieka, potok, jezero, ada, ostrovo, selo, grad, varoš, trgovište; da poznadu djeca razne stališe, redove, pojam o poglavarstvu, o vlasti i zakonu, to je prvo, što se uče djeca poznavati u slici jezikoslovnih i nazornih vježbanjah. Govoreći s djecom o položaju i udaljenosti mjesta, gdje stanujemo, naprama ostalim točkam; kuda se ide ovim ili onim putem, na koju stranu teku rieke i potoci, da li k iztoku, zapadu, jugu, sjeveru, prosto se to nariše na tablu školsku po malom

Digitized by Google

mjerilu, pak se onda obučavaju djeca u tom: što je krajobraz koje zemlje, što se nalazi na njem, a po tom nastoji učitelj, kako će mu učenici pojmiti, što je državna vlada, državna uprava, državni ustav; što je država, pokrajina, domovina, postojbina; kaže se djeci, kako je naša užja domovina razdieljena na županije, na sudčije i obćine, na vojna zemaljska zapovjedničtva u Krajini, na pukovnije, na militarske i gradjanske obćine, na brigade, na satnije, i to sve pokazuje se na krajobrazu naše domovine, koj se mora nalaziti u svakoj učionici.

Po tom bi se mogla obučavati djeca u najvažnijih stvarih glede na matematički zemljopis, naime, kako je zemlja tielo okruglo, koje visi prosto u zraku i okreće se okolo sebe i okolo sunca; kako se mjesec, kao pratilac zemlje mienja, te sad bude pun, sad zadnji četvrt, sad mlad mjesec, sad prvi četvrt.

Upoznavši djecu sa svimi zemljami i pokrajinami cjelokupne države, predje se na susjedne države i zemlje po Europi, dok se ne prodje sve kopno europejsko obziruć se sveudilj na ljudsko pleme, na carstvo životinjsko i bilinsko. Koliko je samo moguće, skapča učitelj svu tu nauku i obuku s čitankom, s čitanjem, pak razjasnjuje sve, što je o tom u čitanki, i dopunjuje, čega u njoj neima, i to sve nazorno, jasno i lahko, da mogu djeca sve liepo ponjati i upamtiti. Štogod djeca jasno i dobro razumiju i poznaju, što ponjaju, ono i pamte.

Spomenuvši Aziju, sva se zemljopisna obuka u pučkoj učionici spaja s bibličkom povjestnicom, i pri tom je neobhodno potrebit krajobraz Palestine, svete temlje, pri čem učitelj osobito svraća dječju pozornost na jezera, potoke, gore, planine, i na mjesta, koja su važna po bibličkih dogadjajih, n. pr. gora Ararat, gora maslinova, jezero Genezaretsko, mrtvo more, potok Jordan, gradovi: Betlehem, Nazaret, Jerusolim, Kana u Galileji, Naim, Jeriko, brieg Golgota pokrajine: Galilea, Judea, Samaria, Iturea i Trahonitska. Pak se poslje zahtieva od djece, da znadu sliku i medje Palestine, gore i potoke nalaziti na mapi, i napokon, da se nauče risati mapu Palestine, mapu svoje užje domovine i ciele države, da tako upamte i utube sliku tih zemaljah, a to se djeca rado uče i primaju, samo kad učitelj predaje lahko i ugodno.

Digitized by Google

II. Povjestnica.

Kad se govori o nauci povjestničkoj, misli se obično zanimaju odmah imeni i brojevi. S ovom se naukom postupa ponajviše kao sa stvarju pukoga pametovanja; što više brojevah zna koj učenik, misli se obično, da je tim vještiji u povjestnici. Ali brojevi i imena tek su kostura ili okostnica povjesti; krv, žile i život nisu. Podpuna, pragmatička nauka povjesti nemože se zahtievati u pučkoj učionici, jerbo povjestnička nauka nesmije postati pùkom stvari pametovanja, nego uroditi ima plodom za značaj i život. Učiti djecu budi koji mu drago predmet samo zato, da štogod upamte, nije i nemože biti nikada svrha, nego samo sredstvo. Tako i s povjestničkom naukom nastoji se odgojiti značaj u mladeži; u pojedinih živih, živo predstavljenih slikah i opisih pokazuju se mladeži primjeri krotkoće, pouzdanja u Boga, vjernosti i ljubavi pram rodu i domu, vjernosti prama vladaru, požrtvovanja za domovinu, hrabrosti, junačtva i drugih čovječanskih, gradjanskih i kršćanskih krepostih pokazujući, da čovjek samo onda zaisto unaprediti može svoju i svojih bližnjih stalnu, postojanu sreću, ako ostane uviek vjeran naredbi i zapoviedi božjoj, i ako u njem uviek djeluje duh Isukrstov. Obučavajući dakle mladež pučke učionice u povjestnici valja učitelju, predavati samo pojedine povjestničke slike, izbirajuć jako štedljivo osobe i tako uredjujuć i udešavajuć svoja predavanja, kako će se razviti u mladeži uzroci nagnuća za potonji život, kako će u potlašnjem djelovanju zrcalit se i odsievati vjerozakonske i ćudoredne istine, kako će mladež postati po onih primjerih valjani kršćani, čestiti gradjani, pravi domorodci i rodoljubi, poštenjaci i junaci.

Na domaće slavne muževe odlikovavše se junačtvom ili učenošću obraća učitelj pozornost učenikah, i nastoji pri povjestničkoj nauci predstaviti djeci ne samo suhoparno, što se je dogodilo, tko je za kim banovao, kraljevao, carevao, vladao, koje je godine to i ono bilo, nego i kako? Zato se neda dobro i valjano predavati ova nauka, ako učitelj neumije dobro pripoviedati i opisivati, ili ako se nepripravlja za predavanje, pak samo čita pred djecom, mjesto da pripovieda.

III. Naravoslovje.

Ova struka nauke uvršćuje se takodjer medju svjetske znanosti. I ovo je dugačko i široko znanstveno polje, na kom je težak izbor,

Digitized by Google

te zato gdje koji misleći, da sve, što se iz te znanosti može predavati u pučkoj učionici, kukavna je krparija, odstranjuju posve ovaj predmet iz pučke škole. Istina, u pučkoj učioni mogu se predavati iz ove znanosti samo komadi, nu zato nesmiju se smatrati za krpariju i prezirati, ako se samo predaje svaki komad, svaki odlomak po izbor kao njeka cjelost i tako, da se može opet s drugimi komadi skopčati, te da tako jedan komad drugi razjasnjuje i podupira, osnivajuć se na nazoru, i držeć se poslovice: Zrno do zrna — pogača; kamen do kamena — palača! Ako igdje, to pri naravoslovju upravo neka se čuva učitelj svakoga teoriziranja, pukih, golih riečih, neka se dobro drži načela, da sva nauka i obuka u tom predmetu osnivati se mora na obće poznatih pojavljenjih i pokusih, te iz ovih valja izvoditi, što je u stvari prirodnoj, koju vidimo, čujemo, okušamo, mirišemo, ili osjećamo, osjećalî opažamo. Tko bi se začudio, što govorim u pučkoj učionici o pokusih, neka promisli, da padajući kamen, cievčica pera, iz koje se izpije zrak, pak se prieliepi za ustnicu, čaša uznako pognjurena u vodu, sundjer upijajući vodu, naduvanje mehura donešena sa zime malo naduvena u toplu sobu, sušenje mokre marame na zraku, i sto drugih pokusah takovih lahko je činiti, kojimi se dadu lasno razjasniti važna pojavljenja u prirodi. Štogod se neda ovako jednostavnimi ili prostimi pokusi brez osebnih pripremah razjasniti, ono i nije za pučku učionicu.

Isto tako dadu se razjasnjujuć shodno poučavati obće poznatimi pojavljenji svakdanjega života srodna pojavljenja u prirodi. Primjera radi sjetimo se, kako se znoje prozori, kada je napolju hladno, a u sobi toplo, i tim se dade razjasniti, kako postaje rosa, a kada u kakvoj posudi pristavljenoj uz vatru, voda se ugrije i posuklja para, pak se ovo poklopiv posudu, sbije u kaplje, tim se može razjasniti izparenje, što se diže iz vodah i sa zemlje u zrak, te postaju magle, iz ovih oblaci, kiša, snieg, solja, tuča, led ili gràd. Na tom temelju razjasnjuju se u pučkoj učionici ponajprije najvažnija pojavljenja u zraku, pogoda i nepogoda vremena. Ova se tiču svakoga, osobito zemljodjelca, te nije nuždno pravdati se o ovoj zadaći pučke učionice. K ovim pojavom pripadaju: vjetar, magla, oblaci, kiša, snieg, rosa, munja, grom, mraz, srieš, inje, mrzlina, jugavina, sjeverina itd. Osim toga valja obazrieti se još, te opisati i raztumačiti ustroj onoga orudja, koje se posvednevno i često rabi, i koje mora poznavati svatko,

Digitized by Google

čim stane na noge i stupi u život, i to je cmrk ili šmrk, štrcaljka za gašenje vatre, vaga, poluga (palia), nategača ili teglica, klin, malj, valjak. Sve to može učitelj pokazati djeci nazorno, a po tom i toplomjer, tegomjer, ili tlakomjer, gromoteg, sjevernicu, šestac ili kompas razjasnivši sve i pokazavši, kako se rabi.

Nisu odredjene posebne ure za naravoslovje u pučkoj učionici, nego se ova nauka skapča s čitanjem kao i ostale svjetske znanosti. Da bi se mogla odrediti barem jedna ura na tjedan za nje, nebi bilo s gorjega, i to upravo za proste pokuse; glede zemljopisne nauke pako, da se zanimaju djeca s krajobrazi, globusom itd. I pojedine ure jezikoslovne obuke dadu se upotriebiti u toliko za ovaj nauk naravoslovni, u koliko isti predmet ponudja i pruža gradiva, da izrazimo misli ustmeno i pismeno. Tako pomaže jedna obuka drugu, pere, što se veli, ruka ruku, a obodvie obraz, t. j. obuka jezikoslovna podupire naravoslovnu, a ova onu; obodvie služe najglavnijoj svrhi nauke i obuke, ćudorednomu naobraženju, pravoj prosvjeti. Dadu se uzeti liepe zadaće iz naravoslovja za slog ili za pismeno jezikoslovno vježbanje.

(Konac sliedi.)

Postojnska špilja.

U susjednoj nam Kranjskoj i Istri proteže se od sjevero-zapada prama jugoiztoku svo do tršćanskoga zaljeva čudnovato pogorje pod imenom Krasa. Motriš li ga, nevidiš ino, već raztrgane goletne visočine, koje nadvisuju kratki srhoviti grebeni od vapnenjaka. Medju timi visočinami imade koritastih dolinah, jamah poput lievka od naravi izdubljenih, podzemnih špiljah a napokon vodah, koje u ponore i špilje izčezavaju, pa opet iz njih izlaze. Visočine kraške puste su i neplodne, ako su gdje što i obrasle crnogoricom, to je ta vrlo riedka, te svagdje izmedju nje proviruje suro kamenje. A kako nebi; ljeti žega i omara, a zimi puše bura da obara konje — da i natovarena kola. Najpustiji je prediel od Sesane do Obćine, gdje mniješ, da je čitava površina posijana surom kaminom. Nadješ li u kakovoj dolini nješto žita ili trave, gdje bi vlate mogao i prstom prebrojiti, to je sigurno ogradjena kamenitim zidom, da i ono malo plodne zemlje neodnese bura. Nu što osobito odlikuje Kras, jesu mu lievaste doline i podzemne špilje.

Digitized by Google

Špiljah u obće nalazimo samo u čvrstih kaminah, osobito u vapnenjaku, te izgledju kao mjehuraste, podzemne prostorije. Često se protežu duboko u zemlju sad šireć se a sad opet sužujuć, tako da su obično veliki svodovi i dvorane spojene posve uzkimi tjesnaci, kroz koje ćeš se jedva provući.

Stiene otih špiljah vijaguju se lievo i desno — te su urešene raznolikimi tvorinami od sige (Tropfstein) ili pako izgledju kao izklesane i otrte. Svod i dno špiljah takodjer su puni sigastih tvorinah. One tvorine, što no vise o svodu zovemo stalaktite, a one, što se oda dna uzdižu, stalagmite. Siga postaje od čiste i tečne vode, koja je upila ugljičnu kiselinu iz gnjijućih bilinskih ostanakah. Suklja li ota voda kroz šupljivu kaminu, razmoči ju posve uslied svoje ugljevične kiseline, te tim načinom postaje svod špilje pužvast. Voda neprestano kapa, pa se izhlapi, a što preostane, to je siga. Najbolje dade se to protumačiti tvorbom mosurah ili ledenicah, kojim je siga veoma nalik po obliku i po masti. Skoro u svih špiljah imade jamah napunjenih vodom, koje su spojene podzemnimi kanali, čine tako podzemne rieke, koje često u slapovih padaju iz viših u niža korita. Špiljah imade i u gorah od basalta, ali u drugih kaminah kao u granitu i pjeskovnjaku imade jih malo.

Najveća i najglasovitija od kraških špiljah jest postojnska. Gradić Postojna leži na podnožju brda Sovića, a na rubu doline, kojom se vijuga potok Pivka. Okoliš toga mjesta goli je Kras; sjevernom jarugom vijuga se cesta u obližnje trgovište Planinu, na iztoku uzdiže ogromni Nanos svoj greben do 4000 stopah, južno se pako proteže treća kosa Krasa sve do sinjega mora. Sović je opasan pašnjaci, grmljem a u svojoj utrobi krije glasovite špilje. Pivka teče mu sve do podnožja, pa ne daleko od glavnoga ulaza u šilju pada muklim šumom u ogromne podzemne prostorije, gdje ju na 400 hvatih pratiti možeš, pa onda teče dalje čitavu milju podzemno, dok nedodje na vidik kod trgovišta Planine iz tako zvane planinske špilje. Ovdje se spoji sa njekojimi pritoci iz Crkveničkoga jezera, pa se vijuga po planinskih livadah pod imenom Unce; nu na jedan sat daljine opet pada u zemlju, te izlazi istom kod gornje Ljubljane kao Ljubljanca napolje, a kasnije utiče u Savu.

Stupaj sada čitatelju sa mnom u taj čarobni podzemni sviet, da se diviš njegovim tvorinam. Trideset stopah nad površjem Pivke

Digitized by Google

a 900 stopah nad površjem mora nalazi se ulaz u postojnsku špilju, koj se zatvara željeznom rešetkom. Stupiv u špilju, po malo se priuča oko tmini, pa zatim možeš istom podpuno razabrati, što ti se pred očima ukazuje. Prošav njekoliko stubah u vis, stupamo po svem širem i višem hodniku. Mukli šum romoneće Pivke dopire nam do ušijuh, prostorije bivaju sve veće, — i eto nas na ulazu u tako zvani veliki hram. Začudjen motriš izpred sebe ogromnu dvoranu visoku najmanje 200 a široko do 300 stopah, razsvietljenu s mnogo stotinah sviećah. Punim ju pravom nazvaše hramom, svakoga bo mora veličanstvena ova sgrada uznieti, da nehotice pomisli na onoga, koj prirodu tako krasno uredi. Pogledav izpred sebe smotriš duboko dolje, kako se na dnu hrama vijuga Pivka, a u njezinoj vodi odsieva raznobojno svjetlo sviećah i svetiljkah. Jošte njekoliko korakah pa evo nas na mostu nesagradjenu od umjetne ruke, već od možne prirode, izpod kojega teče Pivka. Niže dolje vodi jošte jedan drveni most preko istoga potoka, pa prošav i taj dolazimo k drugomu kraju hrama, gdje nam se valja opet uzpeti preko 85 stubah. Što do sele prodjosmo, jest tako zvana stara špilja nu sada nam se otvara do 3120 stopah duga Ferdinandova špilja, koju odkri god. 1818 odvažni Luka Čić upravo kod pripravah za doček principa a kašnje cara Ferdinanda. Čić prodje na ljestvi preko potoka te se stane uzpinjati na strmoj stieni, da ondje njekoje stvari namjesti, i tu nadje put, te se najedanput izgubi iz očijuh svojih sudrugovah. Ovi ga stadoše zvati, te, kada već mišljahu, da je postradao, povrati se on radostnom viesti: da je pronašao novi sviet, — novi raj. Čić je i zbilja pravo imao. Ako se već divljahu dosele poznatoj staroj špilji, to je ova sto putah bogatijom ukazala se prekrasnimi sigastimi tvorinami.

Ovdje pada sa stiene čitav potok u slap, vidi se upravo trak, kojim voda pada, kako se lama o pečinu i pjeni. Tude stoji stalagmit najljepši nalik urešenoj prodikaonici; tamo opet ukazuje ti se prekrasni žrtvenik, i tako se pojavlja pred očima sve više liepih tvorinah; kao, trobojni stup: Petrova stolica, orgulje, zvono, crveni slap, obelisk, cipresa itd., koje sve priroda od sige načini bez čovječje ruke, kao da je voljna na svoju ruku djela čovječje umjetnosti preradjivati. Čim dalje stupamo, tim nam se otvaraju sve ljepši prizori; osobito je krasan stalagmit posve nalik kipu svete djevice sa djetetom, pa onaj stalaktit nazvan zastorom. Ova divna tvorina visi prosto od

Digitized by Google

stiene kao umjetni zastor, dugačak je 9', širok 1—2½' a debel promjerno 4 crte. Masti je sjajno biele te prozračan kao staklo a dolnji kraj obrubljen je 4 palca širokim žuto-crvenim rubom.

Špilja se sve većma širi, i — eto nas u velikoj prostoriji, tako zvanoj plesnoj dvorani. Dužina joj iznosi 100', širina 130' a visina preko 80'. Niti jedan stup nedrži taj ogromni svod, nu s kraja uzdiže se više redovah stalagmitah, poput stupovah u njekadašnjih grčkih umjetnih hramovih, a svod je urešen sitnimi stalaktiti, kojih se ledci odsievaju od svjetla sviećah i svietiljakah, kao da je posut alemi dragulji. U plesnoj dvorani sakuplja se na duhovski ponedjeljak puk na hiljade ne samo iz ciele Kranjske, nego iz svih susjednih zemaljah, da i inozemstva, te ovdje uz veselu glasbu i pjevanje zabavlja se plesom. Diviti se moraš, vidivši prije onu množinu sakupljene svjetine pred ulazom, koja čitav gradić Postojnu dubkom napuni, a sada u otih ogromnih prostorijah izčezava.

Na desnoj strani ote dvorane vodi put dalje do groba, koj se sastoji iz izdubena stalagmita, preko kojega visi izreckani stalaktit kao pokrovac. Odavle vodi opet nova špilja Franje Josipa i Jelisave, koja se dalje pram iztoku proteže. U ovoj je veoma liep pogled na biele sigaste stiene, iz kojih crvena siga proviruje te tako sačinjava krasan mozaik. Put se sve više uzvišuje do Belvedera. Ovo je uzvišeno mjesto, a u srednjega golemi je odvezani čunjak od sige, na kojem se nalazi spomenik stavljen na uspomenu posjeta nj. vel. cara Franje Josipa i carice Jelisave.

Iz ove špilje dolazimo u najnoviju istom ove godine otvorenu špilju Marije Ane. Od množine stalagmitah napomenut ću samo jedan stup, koj imade 3—5 stopah u promjeru. Biela mast i množina srhovah od takove su ljepote, da mu neima para u nijednoj špilji, s toga se zove briliantom.

Sve pako nadkriljuje svojom veličanstvenom krasotom i veličinom tako zvano kalvarijsko brdo. Ovo brdo leži najdalje prama sjeveru, te se uzdiže prosto sa trijuh stranah, samo četvrtom drži se pečine; a nije urešeno samo pojedinimi stupovi i stalaktiti, već sa stotinami, kolosalnih stupovah, koji se sjaju razsvietljeni u tisuće sviećah u svih mastih od najsjajnije bjeline do mrke crvene-smedje. Nijedna špilja kraška nepruža toliko i tako veličanstvenih prizorah, a težko koja druga špilja na svietu, kao ova. Gledajuć na brdo s pod-

Digitized by Google

nožja čine ti se stotine ljudih kao mravci penjajući se izmedju orijaških stupovah. Ovjesna visina kalvarijskoga brda iznosi 132 stope a nad vrhuncem uzvišen je svod jošte 54 stope, dakle najviša točka svoda uzdiže se 186 stopah. Prostor špilje nad brdom iznosi od juga k sjeveru 642 a od zapada k iztoku 638 stopah; ogromna širina kod takove visine.

Njekim nutarnjim strahom ostavljamo taj čarobni sviet, nehotice svraćajuć još uvjek nanj pogled, kao da svojima očima nevjerujemo. Do groba povraća se opet novom špiljom, sličnom već opisanim, a odavle istim putem natrag do plesne dvorane, velikoga hrama i ulaza, dotična izlaza. Izašav napolje čini se čovjeku neobično svjetlo dana, dočim se u nutri priučilo oko na tminu. Kalvarijsko brdo udaljeno je od ulaza 6432 stope ili 1072 hvata.

Od ostalih kraških špiljah, kojih se više u okolišu postojnskom nalazi, najvažnija je magdalenska ili crna špilja, jedan sat udaljena od Postojne. Znamenitom postade tim, što se u njoj nalazi močarila, ona čudnovata, dvoživka, što je samo za podzemne vode stvorena. Močarila je duga 10—13 palacah, okrugla trupa kao zmija i sploštena repa. Masti je putene a na trbuhu joj koža prozračna. Imade četiri kratke noge na daleko razstavljene, nu njima nemože hoditi, već samo puza po vlažnom pjesku itd. Ako se iz podzemne vode izvadi, posve je blieda, a kasnije biva ljubičasta. Svietlo nemože podnositi, i bježi svietlo kao i toplinu, ljeti lasno pogine, ako se nedrži u tmini. Močarila (proteus anguineus, Olm) nalazi se samo u Kranjskoj, oči su joj kožom zastrte, ali zato pak vidi, sluh joj je pako loš. Osim pluća imade škrge, koje vise poput kiticah s obijuh stranah vrata. Od česa živi, nezna se, u staklu zatvorena živi po dvie godine u čistoj vodi bez svake hrane. *Lj. Modec.*

Školski zapt.

(Nadalje.)

Mnogi roditelji znadu cieniti ljubav, s kojom se učitelj zauzima za njihovu djecu sašavšu s pravoga puta, te će mu radostno i veseljem na susret iti, samo ako za vremena saznadu, što se njih tiče, nu ako to stoprv onda čuti moraju, *kad su već sve školske kazne izcrpljene i kad je njihovo diete radi mnogobrojnih pogriešakah*

Digitized by Google

neopreznim razglašenjem svim na jezik došlo, onda dakako neće učitelj pravoga odziva kod roditeljah naći. Izkustvo nas uči, da se je više diete poboljšalo samo tim, što je roditeljem za vremena prijavljeno, da se djeca iza prve opomene u školi nisu poboljšala, pa nas ovo izkustvo i to uči, da se *mnoge pogrieške nijednom školskom kaznom, nu samo sporazumljenjem roditeljah i učiteljah i uzajemnim njihovim nastojanjem izkorieniti dadu.*

Duh pravde i pravednosti mora pri školskom zaptu vladati. Ovo zahtieva koli *dužnost*, toli i *mudrost*; *dužnost*, jer diete u pravilu ima nježno čuvstvo pravde, koje se nesmije nikada i ničim povrieditи i ušutkati, ako neželimo cielo njegovo ćudoredeno naobraženje upropastiti; *mudrost*, jer mal ne sve svadje, u koje se učitelj i roditelji zapletu, ponajviše imaju svoj temelj u sumnji o pristranosti i nepravdi, kojoj se učitelji izvrgavaju. U obće je lasno ovomu zahtievu udovoljiti; valja samo tomu imati dobre i ozbiljne volje, da *baš i nijednomu djetetu* što nepravedna neučinimo, a to je tim laglje učiniti, što nam koli jednostavni odnošaji školskoga života toli i otvorenost i bezzazlenost učenikah put otvaraju, kako da lasno možemo manji ili viši stupanj krivnje u svakom pojedinom slučaju saznati i kaznu pogrieški primjeriti. Tko to učiniti kadar nije, taj neka ponajviše sebe smatra za uzrok, te će i sám uvidjeti, da je sám povod nepravdi bio, i to, što je ili *pristran* bio ili što se nije *sám svojim gospodarom* učiniti mogao.

Pogibelji, *pristanosti* se krivcem učiniti, izvržen je baš i najvrliji učitelj, i to tim većoj, što manje na se pazio bude. Poznato je, da nas *svi učenici jednako nezanimaju*. Njekoji nas učenici preokupe svojom *pripravnošću*, svojom *otvorenošću*, svojim *pouzdanjem* i svojom *odanošću* te pridobiju tim našu ljubav u većem mjerilu, nego drugi; drugi se pako odtudjuju od nas svojom *plahivošću*, svojom *lienošću*, d pače i svojom *šutljivošću*. Oni nose na vidik svoju *dobru ćudorednost*, ovi nam pako oteščavaju mogućnost, da ih spoznamo. I nehotice uvažujemo ovo, kad učenike razsudjujemo. Kod ovoga razsudjivanja uvažimo sve i nehotice kod onih, *koji su nam bližji*, samo što njim u prilog ide i što ih, kad pogrieše, opravdati može. Kod zadnjih razsudjujemo takodjer krivicu jednakom mierom ali *neuvažavamo olahkoćujuće okolnosti* osobito, ako su već jednom pobudili naše negodovanje. Evo ti, mili sudruže, one hridi, o koju se

Digitized by Google

krši brod tvoje pravičnosti! Ovoj će se pogibelji izvrći ponajprije onaj učitelj, koji je za svoje zvanje veoma oduševljen, buduć se dade podmititi pojedinimi dobrimi utisci po učenicih prouzrokovanimi, i eto već prvoga koraka, kako da si stvori u učioni ljubimce, kako da na jednoj strani više a na drugoj manje obzir uzima na stroge zakone nepristranosti.

Najvećoj se pako odgovornosti izvrgava učitelj, koji svoje blagovolje nejednako dieli svojim učenikom i *to za volju malenih njemu nepristojnih drugotnih svrhah,* najme; sad radi vremenitih probitakah, koje postići traži; sad radi težnje, s kojom čezne na roditelje zapostavljena djeteta osvetiti se.

Pristranost, ma od kudgod proizišla, neostaje nikada *bez* zločestih plodovah. Tkogod se krivcem njezinim učini, ograničuje svoj djelokrug i odtudjuje si mnogo srcah; taj sije medju svoje učenike sjeme nepovjerenja, zavisti, himbenosti i nadutosti, i podpomaže razvoju pretvaranja i vanjskoj uslužnosti; pa buduć se izvrgava sumničanju roditeljah, to si sám veže ruke, da nemože *školsko odgojenje sa kućnim u ožudjeni sklad dovesti.*

(Dalje će sliediti.)

Sastanci učiteljski

u kotoru odranskom, zelinskom i ivanićkom.

Tiesan prostor lista nam nedopušta, da potanko sve priobćimo, što nam o sastancih učiteljskih u gore pomenutih kotarih dopisnici doglasiše; radi toga neka pod gornjim naslovom bude izcrpljeno, što je zanimivije i odakle se vidjeti dade, da li sbilja pučko školstvo u nas napreduje.

U Odri dne 31. srpnja o. g. sakupismo se u Vukovini, gdje nam veleč. gosp. Marko Rusak podarcidjakon, kod »Dodji duše« odpjeva sv. misu. Poslje mise odosmo u učionu, gdje se svaki od gg. učiteljah predavao i pokazao način postupanja kod predmetah, koji bjahu učiteljstvu po zaključku skupštine lanjske, već mjesec danah unapried okružnicom naznačeni. Pošto bjahu njekoji dopisi, odaslani upravo na skupštinu, pročitani, zaključismo umoliti visoki sabor, da se ustanova sabora g. 1861 sankcionira, kojom se učiteljem podjeluje

Digitized by Google

mirovina, i kojom se proglašuju učitelji zemaljskimi činovnici. Visoki će sabor doista nastojati, da tu ustanovu nj. velič. naš kralj potvrdi. Okrom toga umolit ćemo visoki sabor, da se učiteljstvu prema današnjim okolnostim i rádu plaća poveća. — Bez mirovine i dobre plaće neće se u nas dići učiteljstvo, dosljedno ni pučka prosvjeta, a bez ove nikud nikamo, pa makar sagradili sto sveučilištah! — Preč. duh. stol umolit će se, da vis. kralj. namj. vieću do znanja stavi i umoli, da bi u buduće političke oblasti učiteljstvu bolje na ruku išle, jer dok toga nebude, nećemo baš daleko! — Sve što prošle godine umolismo, osta na papiru. Tu se nepita: imadu li učione potrebita učila, da-li učenici marljivo učionu polaze? — To je njekim deveta briga! — Učitelj iz Pješčenice kaza, da mu od 130 upisanih učenikah 30 prekinuto polazi, dakle prekinuto; samo jedanput je bio tako sretan, te ih je sve u učioni zajedno vidio. Isti učitelj nije devet mjesecih dobio svoje plaće iz sisačkoga kotara, te ima čujte! zemljovid varaždinske županije u latinskom jeziku. Tako u nas rade oko pučke prosvjete! Kotarski sudci umolit će se, da nalože občinam, da ove svake godine dadu 40 stot. za pera, olovke i pisanke učitelju, koj će za te novce rečene stvari učenikom kupovati. Veća stranah učenikah toga radi i zaostaje, što neima u vrieme potrebitih stvarih! Umolit će se preč. duh. stol, da blagoizvoli izposlovati kod kr. namj. vieća, da ovo ili nadalje dade tiskati i razpošiljati učionam »matice« ili da za to ovlasti tiskara Albrechta, jer je već množtvo učionah bez maticah, a nije jih moći nigdje dobiti. Okrom toga povede se rieč o nemarnom polazku učione, o svilarstvu, pčelarstvu, o voćnjacih, a to je i onako, kako u nas vele: »na vrbi svirala!« — Govor bjaše o knjižnici. Učione u Odri i Zaprudju dobivat će svake godine 10 stot. za knjižnicu, a ostale ništa! — Dosta je, da je zato kot. sud umoljen! — Tà mi možemo čekati! Tom prilikom opazio sam i opet, kako bi dobro bilo, da se dva puta na godinu drže skupštine, gdje bismo mogli sve valjanije i bolje pretresti! Pučko učiteljstvo čini, što je samo moguće, ali ga u njegovu uzvišenu zvanju nitko nepodpomaže. Zapovjedati i govoriti: ovako ili onako bi trebalo, to svatko znade, ali učitelju pomoćnicu ruku pružiti, to sačuvaj Bože! — Ima ljudih, koji nehaju za učionu i učitelja, dapače oni ga preziru, pa ipak vele, da ljube svoju domovinu, da su rodoljubi. — Nepreostaje nam dakle ništa drugo, nego raditi, tè naše rane, molbe i nastojanje na vidik iznašati, neka sudi sviet, tko je vjera, tko li nevjera? I toliko za sada. — *M. K.*

Dne 8. kolovoza t. g. imadosmo na *Visokom* našu učiteljsku skupštinu. Kada se je velečastno svećenstvo i učiteljsko osoblje ovoga kotara u dovoljnom broju sakupilo, najprije uputismo se u hram gospodnji. Poslje svete mise podjosmo u krasnu školsku sgradu, u kojoj

Digitized by Google

nam naš privriedni veleč. gosp. podjašprišt i kot. učionah nadziratelj Josip Mikec, krasnim pobudljivim i u srce dirajućim govorom otvori skupštinu. Nakon toga vel. g. župnik Stjepan Haukovec bivši do sad tajnik, pročita nam zapisnik prošle godine, i ujedno se zahvali na obavljanoj do sad časti, na čem mu učiteljsko osoblje srdačnu zahvalu izjavi, te jednoglasno za bilježnika ove skupštine izabra g. Ant. Kovačića učitelja visočkoga. — Zatim preduzeta su bila praktična vježbanja s mladežju, i to ponajprije predavano bjaše o početnih pismenih zatim stvarno razlaganje iz početnice; računstvo i kršćanski nauk. Poslje na poziv predsjednika pročitahu dva učitelja izradke nastavljena pitanja. Zatim povede se rieč o podpori i mirovini učiteljah kao i njihovih udovah. Učiteljsko osoblje preporuči se i zamoli veleč. g. župnika Žužela kao saborskoga zastupnika, da bi se on, na koliko bude moguće, za oto na budućem saboru zauzeo. Na što pomenuti gospod. predloži, neka bi vis. kr. namj. vieće pozvati premilostivo blagoizvolilo iz svakoga škol. kotara po jednoga učitelja, kôji bi onda u Zagrebu odbor sačinjavali, koji bi izradio osnovu za naše početne učione, koja bi se na sve obzirala, što se tiče školstva narodnoga. — Nakon toga govorilo se ovdje i o molitvenicih, u kojih neima željene jednakosti i točnosti, nit u običnih propisanih molitvah, niti crkvenih u pjesmah tako, da skoro svaka knjižica drugčije prevedene molitve i pjesme sadržaje. Toga radi bilo bi od velike koristi po jezik i književnost, da se jednoličnost čim veća u tom uvede, i samo one molitve i pjesme za crkvu opredieljene valjanost zadobiju, koje se po vještacih za to po prečastnom ordinariatu imenovanih izprave i odobre, Tako zaključismo sastanak. *J. G.*

Iz Bregovah dne 22. kol. Mi učitelji ivanićkoga kotara sakupismo se dne 21 t. m. oko našega obće omiljeloga preč. g. Stjep. Mlinarića kan., podarcidjakona i župnika u Dubravi, na učiteljski sastanak. Okrom učiteljah dodjoše svake ovokotarske učione veleč. gg. ravnatelji, zatim mnogč. g. duh. pomoć gradanki i ini gosti. Osobitu zahvalnost izrazujemo sudrugom učiteljem iz krajine, koji su i ove godine svojim učešćem našu konferenciju počastili. Poslje obično obavljene službe božje sa svečanim „Veni sancte“, odosmo u učionu, gdje se je uprav imao i izpit obaviti. Počeše dakle praktična vježbanja na obće zadovoljstvo. — Kad je bila ta stvar svršena, bijahu djeca odpuštena. Da mi se dopis nedulji, navest ću samo bitnije točke našega parlamentiranja, i to: Najprije bijaše po novoimenovanom bilježniku Jos. Klobučaru pročitan zapisnik prošle godine, te bje bez primjetbe odobren; zatim prošlo se je na čitanje radnjah naših, koje bijahu sa zadovoljnošću saslušane, kod svakoga pako poslje pročitanja progovorismo koju u kratko, da se stvar bolje razbistri. Kod pitanja, uticajućega u gospodarstvo, opazio je preč. gosp. nebi li svrsi doprinielo mnogo, ako bi škola kakove modele gospodarstvene imala u svom

Digitized by Google

ormaru, te bi se u potrebi s njimi posluživala, da se bar djeci pokazuju, kao n. p. u srednjih učionah razni eksperimenti. To bje doduše po svih prihvaćeno, al kako da se to nabavi — misli se, da će najpreči put biti, ako bi se tu na obćine obratilo. Nadalje kod istoga pitanja nadošli smo na to, da bi dobro bilo, kada bi učiona imala kakav gospodarski list, da se budi učenikom čita, budi da služi učitelju, da se on — njim u gospodarstvenoj struci obogaćuje, a kroz njega prelazi sve i onako na učenike. Toga radi smierno je predložio učitelj brežki: da se toj potrebi udovolji, najshodnije bi bilo, kada bi se učiona s gop. podružnicom u neposrednom savezu bila, te da učitelj učionu zastupa kod sjednicah podružničkih. — Ova rieč povukla je za sobom drugu nemanje važnu. Upitao je naime preč. g. predsjednik, kada da ide učitelj zastupati učionu, ako neimade nijednoga praznoga dana. — Ovo je porodilo dugi govor o udezetom nam četvrtku poznatom naredbom. — Sada su silni razlozi po svih članih na vidik donešeni, koji posve jasno pokazuju nepraktičnost te naredbe i to: A. Gorenavedeni razlog o zastupstvu; B. Djeci, koja u obće i napose imaju sat ili dva hoda u školu, otegoćuje se jako time polazak, jer ako već jednom u školu dodju, bolje im je da su cio dan u školi, pošto si u školu donesu i jelo, nego li, jedva da se ogriju u zimi dva sata u sriedu, hajd na zimu, pa drugi dan opet hajd zebsti. C. Poznata su u obće moljakanja roditeljah, da im se više putah diete odpusti iz škole; dosele bar smo ih odpravili, rekavši u četvrtak neka vam bude. D. Obuka svaka trpi, gdje radi tiesna prostora, imade II. i III. razred prije podne, a I. poslje podne predavanje; I. razred gubi na tjedan 2 sata, a u godini? — E. Djeca već s pedagogičkoga gledišta trebaju, da se odmore bar jedan put u tjednu kroz čitav dan, jer ovako, ako imadu samo poslje podne prosto, pitamo: koliko jim vremena dotječe, osobito u zimi? — Ništa više, nego da se i opet kod knjige priprave valjano za druge dane. Nu reći će tko: a nedjelja? — Oho, o nedjelju imademo mi vani više posla, nego u radičak. U jutro misa, paće često i dvie; poslje podne kršćanski nauk i večernica, tako ti, čuj! odgovara landanjski učenik. Već je i tu mnogo rečeno, ali da se stane jošte i učitelj tužiti, slieditи bi morala silna jeremiada; želja je dakle svakako svih, koji se sa školom bave, da se to na svojem mjestu čas prije uvažiti udostoji i na bolje obrati. Bog bi dao, te nam se želje naše izpunile!

Viestnik.

— Iz drugo-godišnjega izviešća gradske gl. dječačke i triv. djevojačke učione u Križevcih vidimo, da je bilo 214 učenikah u sva četiri razreda (36 s odl. 114 prvi red), a učenicah 160 (20 s odl. 75 prvi red), nedjeljnih 294, u risarskoj učioni 59. — Zanimiv je izviešća uvodni članak pod naslovom: „Kra-

Digitized by Google

tak nacrt o postanku i razvitku gl. škole križevačke (nastavak i svršetak) od Franje Šica. Kada bi se kod svakoga učilišta postarao tko od učiteljah, da takav nacrt sastavi i u školsku knjižnicu postavi, bilo bi ne samo liepo, nego bi se tim pružila prilika onomu, koj bi danas sutra sastavljao pedagogičko-didaktičku poviest naše domovine, da mu budu takovi nacrti dostovjerna vrela povjestnička. Nemožemo dosta zahvaliti g. Šicu, što je to na vidjelo izneo, jer će tim uhvano i druge naše učitelje domoljubne na sličan posao za sobom povući.

— U Osieku polazilo je glavnu doljno-gradsku dječačku i djevojačku učionu, kojom ravna g. A. Truhelka, 327 dječakah i 239 djevojčicah. Od prvih bilo s odlikom 71, a prvim redom 143 učenikah, učenicah 49 s odlikom i 78 s prvim redom. Tiskanome izviešću na čelu je primieren članak Truhelkin: „Svrha sadanjega podučavanja u pučkoj školi.“ — U gornjo-gradskoj gl. učioni bilo je 269 dječakah i 129 djevojčicah, od ovih 39 s odlikom, 54 s prvim redom; od onih 61 s odlikom i 125 s prvim redom.

— Imajuć pred očima tiskano god. izviešće gl. dječačke i triv. djevojačke učione u Samoboru, opažamo sgodna dva članka sprieda: „O važnosti škole“ od učit. g. Sušnika, „Spada li gombanje u red gojitbenih sredstvah“ od G. Habjanića. Učenikah na gl. učioni bjaše ukupno 170 (36 s odl. 90 prvi red), a učenicah na trivijalki 85 (s odl. 13 prvi red 55), napokon 34 opetničara. — U Koprivnici na gl. dječačkoj učioni bjaše 127 učenikah (21 s odl., 87 prvi red), a na trivijalki djevojačkoj 107 učenicah (12 s odl., 74 prvi red). — Nedjelnjaka napokon 83. —

— Na kr. gospodarskom učilištu u Križevcu započet će školska godina dne 16 listop. o. g. Program učilišta i naziv knjigah, po kojih treba da se učenici 1. tečaja priprave za prijamni izpit, dobiti se mogu kod ravnatelja, samo se treba javiti.

Natječaji.

Na nižoj realci na Rieci m. učit. tehničke struke s god. pl. 650 st. i stanarinom od 150 st. — Na gl. hrvatskoj učioni na Rieci m. učit. s god. pl. 500 st. i stanbinom 50 st. — Treba se prijavit do 20. rujna t. g. i to glede prvoga natječaja na vis. kr. dvorsku kancelariju, a glede drugoga na vis. kr. namj, vieće preko nadležne oblasti. — Kod B. D. Marije pod Okićem m. učit.. i org. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom, vrtom, prinesci u žitu i vinu do 100 st. i inimi štolarnimi pripadci. Prijavit se treba do 15. rujna t. g. preč. g. Jos. Šačića kan. zač. podj. i žup. u Stupniku. — U Nartu m. učit. i org. s god. pl. 315 st., drvarinom 22 stot., bezpl. stanom i vrtom od ¼ rali. Prijavit se do 15. rujna t. g. veleč. g. Nik. Havlička podj. i žup. u Brckovljanu. — U Kamenici (trgovištu sl. sriemske žup. blizu Petrovaradina) m. učit. i org. s god. pl. 126 st.. 15 požunacah žita, toliko kukuruza, 6 hv. drvo, bezplatnim stanom, 12 funt. lojanih sviećah i 12 stot. iz crkvene blagajne. Treba se prijavit do konca o. m. veleč. g. Franji Dreheru podj. i žup. — U Svibovcu m. učit. i org. s god. pl. 315 st. bezplatnim stanom, vrtom, 8 st. paušala i 12 hv. drv. — Prijavit se do 20. rujna o. g. preč. g. Blažu Šveliću kan. i kot. nadz. škol. u Varaždin. — U Crkvenomboku (2 bansk. puk) m. učit. grčk. iztoč. s god. pl. 168 st., paušal. 6 st.,6 hv. drvah, bezplat. stanom i vrtom. Rok prijave do 15. rujna t. g. na sl. hrastovačku satniju u Petrinji.

Listovnica.

— G. P. M. u V. — Vaš dopis nam je kasno stigao u ruke; u ostalom bit će govora o pokojniku.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 18. U Zagrebu, 15. rujna 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Sto je za učitelja slavnije, da li pozvanu i stavljenu na to: vršiti svoju dužnost, makar bila necienjena dostojno ili prezrena, ili zanemariv posve ili djelomice dužnost, nepozvanu izvan njezina obsega raditi i tražiti slavu? *)

Mnogi hlepte sliepo,
Da postignu slavu;
Sve žrtvuju za tu
Vilu pregizdavu.
J. F. Perić.

Promatrajuć čovjeka, ne kao tielo fizično, već kao tielo moralno, u odnošaju napram samomu sebi, i napram obćemu družtvu, kao sastavljenom moralnom tielu, možemo njeke pozitivne zaključke učiniti. — Čovjek živuć u družtvu, obvezan je svakovrstnimi dužnostmi u raznih promienah tako cielomu družtvu kao i sam sebi.

Svaki čovjek nemože sve dužnosti ovoga družtva vršiti, stoga je družtvo dužnosti ove u raznih promienah porazdielilo tako, da je svakomu članu cjelokupnog ovog tiela prosto prihvatit se dužnostih, kojih mu volja, te da po točnom izvršivanju ovih dužnostih podhranjuje i moralni život cielom tielu a napose sam sebi da ga uzdrži. Vršenje tih dužnostih nazvat ćemo djelovanjem, a obseg toga djelovanja do stanovitih granicah djelokrugom, a sve skupa zvanjem ili stališem čovjeka. Nije svrha moja, da se u takova abstraktna i transcendentalna razglabanja upuštam, već prodjimo na našu stvar.

*) Izradak na pitanje postavljeno po preč. nadbisk. duh. stolu.

Digitized by Google

Napomenuo sam bio u obće zvanje čovjeka, no nam valja samo napose zvanje učitelja pretresati. Davši se tko na učiteljstvo bud' s vlastitoga nagona, bud' prisiljen šibkom udesa, zavjetuje se sam sebi u sviesti svojoj i cielomu družtvu, da će dužnosti svoga zvanja savjestno i točno vršiti. Svaki prestupak zavjeta jest u obće grieh, a svaki grieh ili zlo već je samo u sebi kazna, kao što je dobro nagrada. —

Prekršenje zavjeta u našem smislu jest zanemarenje zvaničnih dužnostih; tko zanemari dužnosti svoje budi posve, budi djelomice, prekršio je svoj naravno-moralni zavjet, počinio je dakle grieh, a njega sliedi kazna t. j. ukor vlastite sviesti, negodovanje obće a konačno zvanična propast s moralno-materijalnimi posljedicami. Usuprot pako tko vrši svoje dužnosti, točno nagradjuje ga njegovo vlastito osvjedočenje, zatim priznanje obće, a konačno objektivno slava.

Nu smije li tko s kojih mu drago razlogah, a napose učitelj zanemariti zvanje svoje, te u tudjem djelokrugu subjektivno slavu tražiti? Ja odgovaram, da nesmije nipošto, i to s tih razlogah: svatko, koj se odvaži na kakovo zvanje, mora to točno poznavati, t. j. mora znati: prvo u kakovu ugledu to zvanje stoji prema drugim: drugo kakove koristi bi to zvanje njemu pružati moglo, a treće imade li on zvaničnih darovah, da dužnostim toga zvanja bez svoga uštrba savjestno i točno zadovoljiti uzmogne. Kada si je svatko po ovih triuh točkah zvanje svoje odabrao, pa mu jošte nebi to zvanje, pokle mu se već posvetio, dolikovalo, takav bi pokazao, da neima čvrstih značajnih načelah, već njeke podle, sebične nazore i interese. — Svi stališi i zvanja nisu jednako ugledna i cienjena; kao što imade u njih raznih kategorijah, tako imade i usljed ovih raznih stupnjevah uglednosti, koja uglednost, a protivno opet malovaženje izticе iz same naravi i zadaće zvanja, ili pako proizlazi iz svojevoljno nerazbornoga i pristranoga suda ljudskoga. Iz ovog posliednjeg proizticе napose i ugled učiteljskoga zvanja. Iz navedenoga možemo zaključiti, da svako zvanje nije samo po sebi neugledno, već jedino, kako ga ljudi shvaćaju. —

Rekao sam, da napose slab ugled učiteljskoga zvanja proizlazi iz svojevoljno nerazbornoga i pristranoga suda ljudskoga. Da je sbilja tako, i da neće ova moja tvrdnja, rekao bih samo kao hipoteza isolirana od svakoga dokaza ovdje stajati, to ću na koliko mi za sada prem slabo praktično gradivo dosizalo bude, i faktično navesti.

Digitized by Google

Mislimo si učitelja, kao muža čvrsta i stalna u svom zvanju, koji neosjeća tegobah svoga zvanja. Herder kaže: „Koj je sit stališa svoga, koj svoje zvanje, baviti se malenimi, smatra kao nesnosan teret, taj se lišava najljepšega blagoslova, što nam ga Bog udieliti može, naime radosti nad svakdanjim radom svojim.“

Uzimajuć obzir samo na spoljašnost, doista nam se čini neznatna uloga učiteljska na pozorištu javnoga života, nu bacimo svoj pogled malo dublje u bitnost stvari. Kao što na kazališnom pozorištu najsjajnije obučen predstavljač neima uviek najglavnije uloge, već onaj, koj s početka nikomu nit u oči nepadne porad svoje neznatnosti, češće najglavniju ulogu igra, koja cielu dramu karakterizira i od koje igra svih ostalih zavisi: — tako isto biva na pozorištu života sa djelovanjem našim.

Zavjesa se digne. — Kakove smjese! Kakove razlike u toj smjesi opažamo! Eno vidimo: velikane, seljake, siromake, boljare, sudce, bogoslovce, doktore, umjetnike i vojnike i. m. d. Svaki igra svoju ulogu bolje ili gorje, manje ili više sjajno. — A učitelj? Tamo ga u dnu pozorišta vidimo, kako prisluškiva igri braće svoje, koja bi bez njega veoma neznatnu ulogu igrala. Premda ga pleskanje i vika „napred“ na polje neizaziva; premda se samo kadšto iza dekoracijah pomoli, to je ipak on, koji predstavljače prem u malom početku pripravlja, a ovi uz svoje talente njemu zahvaliti imadu, što svoju ulogu na obće zadovoljstvo i priznanje odigravaju.

Čovjek po naravi nije ništa van ustrojno, fizično tielo, koje oživljujući duh — duša ravna i koja imade sama po sebi sposobnostih, što no tek vanjskim uplivom pravi i višji duševni život dobivaju. — Čovjek sam po svojoj naravi nije ono, što bi imao biti, tek po raznih okolnostih, odnošajih i druženju, koje nanj uticaj imadu, može postati sve, t. j. može postati u višjem smislu čovjekom. Ovaj uticaj jest odgojivanje, te ne samo da zaslužuje, već i po naraví u druževnom životu pripada mu prvo mjesto. Čovjek naliči klici, iz koje ima niknuti plodovito ili jalovo i bezgrano, ili sjenato i zdravo, ili otrovno stablo. Što podaje uzrast toj nepoznatoj klici? Odgojivanje. — Što ju neguje, kad ponaraste: što zalieva bujnu biljku, da u nevrieme od suše nepostrada? Odgojivanje. — Što ju čisti od korova i ravna, da uspije, kako treba? Odgojivanje. Kako da nije važan i ugledan onaj stališ, komu je taj veliki posao povjeren; koji spavajuće talente iz

*

Digitized by Google

njihova dremeža budi, te na djelovanje potiče; koji nagnuću budućega čovjeka pravac podjeluje, što ga imati mora, da danas sutra sretan čovjek i čestit član družtva čovječanskoga bude. Tko će još dvojiti o važnosti i ugledu stališa učiteljskoga?

Tim načinom učiteljstvo je više, nego ikoji drugi stališ, dobrotvor družtva čovječanskoga, ako je takav, kakav biti mora. Prem je obseg, u kojem djeluje, malen i ograničen, to se ipak njegov posredni djelokrug tim dalje proteže; svaki poseban djelokrug njegova pitomca jest ujedno djelokrug i njegov.

Šta je čovjek bez uzgoja i obuke? — Pozatvarajte škole, protjerajte učitelje, uništite naukovna sredstva; zapustite mladi naraštaj, a posljedica će biti? Svjetlo znanostih ugasnut će, jer neima nikoga, tko bi to zapaljivao; umjetničke sile malaksat će, jer neima nikoga, tko bi kakovo čuvstvo za umjetnost gojio; vojnik postat će divljim barbarom, koj nepozna znanosti, van britkost svoga mača, ni umjetnosti druge, van klati i ubijati. Priestolje vladarah uzdrmat će se u stožerih svojih, jer ga nabožna, ćudoredna načela podanička štititi neće; sveza obiteljska razriešiti će se, jer ju neće jedinost uzgoja više spajati; velika sveza čovječanstva, koja obitelj k obitelji, stališ k stališu, državi k države veže, razkinut će se; puci razpast će se u čopore skitajućih barbarah; strast će nadvladati, krepost pasti, a čovjek ostat samo još za jedan stepen nad niemom životinjom!

Odgojivanje sve ovo u jedinosti drži, a odnosno to čine učitelji ujedno gojitelji kao faktori odgojivajući. — Mislim da će biti dovoljno dokazah za ugled učiteljski.

Učitelj čvrsta značaja, koj je na svom mjestu; uvjeren o važnosti stališa svoga, oduševljen zvanjem svojim, nesmije, ni neće duhom klonuti; nesmije ni neće zatajiti svoga zvanja radi pomanjkanja spoljašnoga ugleda; stoga što sviet nepojmi, ili neće da pojmi uzvišene zadaće zvanja njegova. On će nepomično slieditи pravac, koji mu njegov značaj i sobstveno osvjedočenje naznačuju. On će posvetit sve sile, da poslanstvo svoje, kako valja, izpuni; da sviet konačno prizna djelovanje njegovo, te ga sam i nehotice lovorom okiti. U staro doba već težili su ljudi za obćim priznanjem svoje djelatnosti, te su si stari pogani i simbolički priznanje predstavljali u slici triuh nagih božicah Thalie, Aglaje i Euphrosine, a kamo li, da devetnaesti viek za priznanjem neteži. Kada bi učitelj sam svoje zvanje pohulio, te

Digitized by Google

drugdje tražio priznanje, konačno slavu, tim bi ne samo svoj značaj sam podlim činom ožigosao, nego i svoje zvanje tim više općoj prezrenosti izvrgao. — Usljed toga je slavnije po učitelja, kad on na obće priznanje u svom zvanju djeluje, nego da tražeć hotomice izvan svoga djelokruga slavu, i najslavniji čin počini.

Sada dodje na red pitanje: smije li tko, a napose učitelj zanemariti dužnost u djelokrugu, u koj nije pozvan te u tom tražiti slavu?

Mi živimo u družtvu u raznih medjusobnih odnošajih. Ovi odnošaji radjaju njeke dužnosti, koje izvan zvaničnih obvezanostih članove cjelokupnoga družtva medjusobno spajaju, te njihovo izvršivanje nije baš strogo pozitivno, već manje više negativno. No već ime dužnost u definiciji jest nješto takova, što se pod ogovornost značaja i sviesti stavlja; ako pak uzmemo dužnost u djelokrugu, u koj tko nije strogo pozvan, to se njeno izvršivanje dotle pravedno proteže, dok nije strogo pozitivnim zvaničnim dužnostim na uštrb.

Prestupi li tko granice ove, povriedio je zavjet, a takova povrieda jest u već navedenom smislu grieh radi svojih posljedicah. — Svaki stališ a napose učiteljski ima osim zvaničnih i drugih dužnostih, koje si razboritim odlučkom za obće ili posebno dobro sam stavlja, i koje su zanj drugotne, nu radi njih opet zvanične zanemariti nesmije.

Zaključak svega navedenoga jeste, da je slavnije po učitelja, kad on vrši dužnosti na koju je pozvan, nego kad bi ju zanemario, pa nepozvan slavu tražio u drugom djelokrugu; nu opet slavno je, ako ni jednih ni drugih zanemari, samo neka potonje nisu zvaničnim dužnostim na uštrb. Ovo budi rečeno u obće.

Napose mi treba pogled svratiti jošte na njeku bitnost, odnoseću se na ono pitanje. — Ogradjujem se unapred proti svakom prigovoru, što ću kadšto u protuslovje s prijašnjim doći. Prijašnje jest više samo theoria, a u potonjem bit će samo kratak nacrt, kako se ta stvar sbilja u praktičnom životu ima.

Svaki čovjek, kao stvor opet ustrojno-fizički, po prirodjenom si ostanu jest materijalista, s toga što kao stvor ustrojni imade i materijalnih potrebah. — Namirenje tih potrebah zavisi kod svakoga manje više od izvršivanja zvaničnih ili nezvaničnih dužnost ih, jer iz izvršivanja tih dužnostih materijalna mu korist proizticе. Nenadje li čovjek dovoljno namirenje svojih materijalnih potrebah u izvršivanju

Digitized by Google

dužnostih zvaničnih, to ga već prirodjeni ostan nuka, da u nezvaničnih dužnostih potraži naknadu, kojom će posve namiriti ote potrebe, a to naravno nebiva nikada na uhar dužnostim zvaničnim. Istina taj ostan dade se kad što slobodnom voljom i obuzdati, a to nebiva nikada bez uštrba fizičnoga, nemanje duševnoga života. Da se neupuštam dalje u ova abstraktna razglabanja uporavit ću ovo umah na naš učiteljski stališ. —

Za uvod neka nebudu na zlu mjestu ove rieči Demetrove:

„Dok u sebi imaš snage,
Sam za starost skrbi svoju,
Tudje ruke tek su blage,
Dok im nosiš korist koju.

Koje su dužnosti učiteljske, znadu dobro oni, koji jih nalažu, a kakove koristi za namirenje naših materijalnih potrebah iz njih proiztiču, znamo mi učitelji najbolje. Ako dakle učitelj nenadje dovoljno namirenje svojih materijalnih potrebah, (jerbo je i on fizički čovjek) izvršiv dužnosti zvanične, to mora takovo, udovoljiv nezvaničnim, potražiti, ako neće da podlegne zlim materijalnim posljedicam; a takove slave lje nitko od učitelja netraži. Nemislim, da je gdjekoj učitelj, koj nebi bio osvjedočen u sebi o ugledu svoga zvanja, te radi toga slavu tražio u onom djelokrugu, u koj nije strogo zvan; a koji sbilja nebi shvaćali ugleda svojega, o takovih negovorim ovdje.

Sa svakom slavom je skopčan sad manji, sad veći materijalni probitak, a toga mi lje neće nitko oprovrći, van onaj, koj neima ono na jeziku, što i na srdcu. — Mogli biste mi kazati, da ja samo za to službujem, što mi služba materijalnu korist pruža. Nu ja toga ni neniječem, jer ako služim za kruh, to s druge strane trebam kruh zato, da dužnosti svoga zvanja udovoljiti mogu. Svako službovanje jest ujedno i fizičko djelovanje, a ovo treba materijalnoga uzdržavanja. Tko pako fizički može bez materijalnoga uzdržavanja djelovati i raditi, bila mu slava, i triput slava! —

Kakove materijalne koristi zvanje učiteljsko podaje to svatko znade, pa znade i to, da se učitelj nemože uzdržati s onim, što mu neposredno njegova služba pruža, mora se dakle polag okolnostih manje više odtudjiti svojoj zadaći, da nepostrada tim više, ako imade ženu i djecu. Nu reći ćete čemu mu žena i djeca, kada jih uzdržavati nije kadar. — Ali ja baš tvrdim, da je to sve dobro s razlogah,

Digitized by Google

kojim nije ovdje mjesta, i od kojih dobar glas učitelja i smjer njegove gojitbe i obuke, a često materijalna olakšica zavisi.

Imade sijaset razlogah, zašto učitelji u svom zvanju slave netraže. Slava, koju bi i učitelj stekao, nije dosta materijalno jako, da mu uzdržavanje obezbiedi, pa onda slava vrlo je relativna stvar i neodvisi toliko od sadašnjosti, nego o uspjehu njegove radnje za harno potomstvo, koje će mu slavu bezpristanu kao trajni izraz sadanjega i budućega priznanja njegovih zaslugah dopitati. — Jošte bi se dalo živjeti, dok su sile snažne, ali kad mraz kosu prikrije, kad nas snaga tiela iznevjeri, tad možemo zapjevati ili bolje zakukati s Demetrom;

Kao kora od limuna
Kad se iz nje sok izciedi,
Ko lišena glasa struna
Odbaca se radnik siedi.

Zar sadašnjost ovdje slavu daje? Kakovu? Zar takovu? Bila jim na čast! To je, što nas učitelje grize: nedostojno priznanje naše radnje.

Dokle god učiteljstvo ovako kuka i u svoju sadanju budućnost gledati bude moralo, neće biti ono, što bi moglo i moralo biti; dotle velim, nemože se pravednim načinom od njega zahtievati, da sve svoje sile samo zvaničnim dužnostim posveti. On će slavu ostaviti onim, koji ju traže i za njom hlepe, po čem je tada već nekrepost; a sam će gledati, kako da doskoči materijalnoj i intellectualnoj oskudici, koja potonja upravo je kriva, što mnogi nos u vis digne i hoće da bude slavljen — prazna vlat osovce stoji, ali neima zrna; džaba ti na tom.

Svaki nastoji, da si za starost koricu hljeba pribavi, a hoće li ga tko dati učitelju polag sadašnjih okolnostih? — Jadna naša subsistencija!

Napokon, kada se stavim na stanište logike filologične, te razglobim pitanje: što je s l a v n i j e — vršiti dužnost zvanja svoga ili onu, na koju nisam pozvan, vidim iz uzporedjenja i stupnjevanja, da je i ovo potonje slavno; ako je slavno, i ako se slavno u smislu kreposti suglasnom uzme, zašto se nebi činilo? — Nu ako se razumieva pod potonjim nješto, što nije slavno, onda imademo očito protuslovje. Ako je jedno slavno, a drugu ne, tada je gornje pitanje neumjestno; ako je pako i jedno i drugo slavno, ele onda stoji pitanje, a radnja biva iz osvjedočenja, da prvotne dužnosti po zvanju vršimo, a drugotne

Digitized by Google

— kako snaga duše i tiela pored prvoga dopušta — na vlastito dobro svakako poduzmemo i izpunimo, što je oboje učitelju i na čest i na uhar.

*

Stvarni sadržaj

ili realije u pučkoj učionici.

(Napisao M. Stojanović).

(Konac.)

IV. Prirodna povjestnica.

Da je ova ugodan, zanimiv i poučan predmet, netreba dokazivati, pak tko da ga izključi iz područja pučke učionice? I pri ovom predmetu ograničena je pučka škola, pak se nemože upustiti u obširno razmatranje, razglabanje i kakvo sustavno razpravljanje toga predmeta. Ako bi tkogod kao oduševljen prijatelj prirodne povjestnice u svojoj ljubavi pram stvari postavljao svrhu ove nauke u tom, da shvati prirodne pomisli naziruć prirodna tjelesa; ovakova svrha već zato nemože se rabiti u pučkoj školi, što bi se i ono, što je moguće koristno, upotriebiti, lahko izgubiti moglo pri veličajnosti svrhe u golih riečih, te bi se tako moglo zabasati na dvie stranputice. Prva je od ovih, kada bi se nastojalo u pučkoj školi sustavno shvaćati i uredjivati gradivo toga predmeta počimajuć označavati stvari i okončavati razdjeljujuć jih u razrede, rodove, vrsti itd., a druga je stranputica, nastojati o tom, da upoznamo djecu s mnogimi uzgrednimi pojedinostmi, koje nisu potrebite za život ni za domaće gospodarstvo. U pučkoj školi nepredaje se Linneov sustav bilinstva i 12 razr. životinjskoga carstva, niti se opisujuć obširno vrabca, bokvicu i koprivu predpostavljaju malenkosti važnijim živinam i bilinam, koje su daleko koristnije u životu, u obrtnosti i trgovini. — Mnogi opet nastoje postizati praktično korist, pak izbirajuć gradivo pitaju samo, da li se može učenik ovim ili onim poslužiti u životu ili se sačuvati od kvara u buduće. Dakle prije svega mnogim su otrovne biline i živine, kao i biesna vaška, biesno pseto, mjedenka, sičan itd, stvari, o kojih brižljivo govore učeć prirodnu povjest, te navode pri tom i grozne primjere. Pogibelj se pre-

Digitized by Google

cjenjuje, a dosta bi bilo postaviti načelo: „*Nejedi ništa, što ti je nepoznato,*“ i s tim bi se moglo proći, to bo je poredno našem nagonu. Nesmije se ni pri ovoj nauci gledati samo na pamet i razum, nego i na srdce, da i ono neprodje prazno.

Gledom na ono malo vremena, što se porazmjerno može posvetiti ovom predmetu u pučkoj školi, gledam na okolnosti, što se mora ograničiti učitelj na mali prostor glede na dobu dječju i gledom na druga odnošenja, to se brez sumnje valja pri tom predmetu manje obzirati na kolikoću znanja, nego li na učinak gradiva u obziru na ćud i srdce dječje. U pučkoj školi nemože biti druga svrha prirodoslovne nauke, nego upućivati mladež, kako će umno promatrati djela božja, kako će promatrati sve i sva, što je stvorio Bog u prirodi, dakle nastojati o tom, da probudimo u srdcu mladeži slutnju o velikom kućanstvu prirode, koja pobudjuje jednako i razum i srdce. Kad se okonča odgojenje školsko, nesmije se okončati s njim i djelovanje toga predmeta, nego njegov upliv mora se pokazivati, što iz djece postavši ljudi sveudilj veselo promatrajmo prirodu i čudimo se stvoritelju, a mrzimo na svaku zloporabu božjih djelah, osobito mučiti životinje.

Ova nauka počima se obzirom na djetinji život. Dječje obzorje, dječji vidokrug počima se sa živinstvom sve prosto i za zabavu zanimati, a kraj toga nastojimo, kako će djeca shvatiti značajna obilježja pojedinih poznatih živinah; čim se prokrči put, kako će si djeca predstaviti razliku izmedju šest glavnih razdjelah životinskoga carstva. Sisavci, ptice, vodozemci, ribe, zareznici (kukci, bube), pauci i crvi. Ujedno je korist i šteta i osobnost u životu tih živinah predmetom zabave. Isto tako postupa se sa njekojimi najvažnijimi i najpoznatijimi bilinami i rudami, kako će diete upoznat se sa sva tri carstva prirodna, kako će pojmiti razliku svojstvah i osobnostih njihovih. Okolnost, što osobito seoska mladež poznaje već iz domaćih odnošenjah podosta iz prirodoslovja, i došavši u školu već poznaje mnoge živine, biline i rude, od velike je pomoći učitelju. Seoska djeca poznaju ne samo sve domaće naše životinje: govedo, konja, magarca, ovcu, kozu, svinjče; živad: ćurke (pure), guske, patke, kokoši, golubove itd., nego mnoge zvieri i ptice: kurjaka, lisicu, medjeda, jazavca, kunu, lasicu, srnu, jelena, zeca, tvora, tekunicu; orla, kanjuga, piuljaču, kobca, rodu, čaplju, žerava, prepelicu, gavrana, čvorka, vranu,

Digitized by Google

svraku, žunu, djetelja, sjenicu, slavulja, eju, vugu, konopljarku, ševu, lastu, grlicu itd. Poznaju iz biljarstva: žito, mnoge trave, povrtline, cviećе, drveće itd.; razne vrsti zemlje, kamenje, rude itd. Kad se položi taj jednostavni, prosti temelj, onda neostaje drugo, nego živo i krepko opisati i predstaviti živine, biline i rude, koje su najzanimivije, i koje uplivaju u naš život glede obrtnosti, zanatah i trgovine. Treba dakle otvoriti pred djecom veliku knjigu prirode, i pokazati slike pobudjujuće silu naobraženja mladjahne duše živimi svojimi bojami. Sve tu zavisi od toga, kako se predaje, a valja znati, da nepomažu gole rieči i vještina jezikoslovna, nego valja se uviek dobro pripraviti za svako opisavanje i predavanje. Onda se samo može uspješno napredovati, kada se opisujuć i razlagajuć tumači nepoznato poznatim, udaljeno bližnjim, kad se sravnjuju i uzporedjuju strani inozemni predmeti sa domaćimi, n. p. krokodil s našim gušterom, tigar s mačkom itd., te se tako predstavljanje razjasni, razbistri. Želiti je, da se predstavljajuć žive slike iz prirode držimo čitanke, koja i u tom pogledu podupire učiteljevo nastojanje. Nu svakako zahtieva se od učitelja, i mora zahtievati, da se neograniči i neoslanja na samu čitanku, nego da tumači štivo obširnije, i utemelji, ukoreni prirodoslovnu nauku, te ju dopuni svojim predavanjem, da upravi dječji pogled s listovah čitanke napolje u divnu prirodu, gdje su po nebu i po zemlji razasuta čudesa božje milosti, mudrosti i stvoriteljeva svemogućtva, te da se djeca nauče iz djelah božjih pravo poznavati stvoritelja i njegove preuzvišene vlastitosti, i kako je Bog naš otac, a mi njegova djeca.

Gradivom nauke prirodoslovne poslužit se može i pri jezikoslovnoj nauci. Liepa gradiva pruža nam se tu za vježbanje u pismenom izrazu i slogu.

Riešenje.

računstvenih zadatakah u 14. br. ovoga lista.

Žena je razdala svega 30 jab. Prvom djetetu dala je polovicu jabukah i jednu gore, 30: 2=15+1=16; drugomu od ostatka (14) polovicu opet i jednu, 14: 2=7+1=8; trećemu od ostatka (6) polovicu i tri, 6: 2=3+3=6. Dakle diete A dobije 16, B 8 a C 6 jabukah, ukupno 30. —

Digitized by Google

Gusakah bilo je sto, i to: još jedanput toliko 36+36=72, i polovina 72+18=90, i četvrtina 90+9=99 i još jedna k tomu, 99+1=100.

Riešenje ovih zadatakah pismeno primili smo od p. n. gg. Jos. Klobučara učitelja, Tom. Jozičića i Adama Slivarića podučiteljah krajiških.

Sastanci učiteljski

u škol. koturu križevačkom i djakovačkom.

Evo donosimo vriednom čitateljstvu našem opet dva izviešća o skupštinah učiteljskih, i to iz kotara križevačkoga, i iz Djakova. —

Oprostite, što sam zakasnio s ovim dopisom svojim; ma nadam se, da ćete djelovanje naše učiteljske skupštine objelodaniti putem našega lista. — Dne 11. srpnja obdržavana bje učiteljska skupština kotara križevačkoga u Lovrečini pod predsjedničtvom veleč. gosp. Ivana Šijanskoga, podarcidjakona i kot. škol. nadziratelja. Mimoišavši sve ono, što nesmije izostati u nijednoj skupštini, napomenut ću samo njeka važnija viećanja, koja mislim, da je probitačno javiti. Veleč. g. Franjo Šic, kateketa glav. učione križevačke, predloži povodom druge točke odpisa prečast. nadb. duhov. stola od 23. ožujka t. g., br. 238., nek bi se umolila vis. škol. oblast, da se kateketam davaju katehetička pitanja za izradjivanje, da se ovako tim većma uvježbaju u onom predmetu, na kojega su predavanje i razlaganje navlastito obvezani. Isti bi predlog po skupštinarih primljen, te zaključeno podnieti ga vis. škol. oblasti, da ga uvaži. — Nadalje predloži veleč. g. predsjednik, neka bi se u buduće držale učiteljske skupštine u Križevcih s razloga, što se njeki župnici, koji su ujedno i ravnatelji, uztežu kroz više godinah dolaziti na učiteljske sastanke, a križevačko učiteljsko osoblje mora se skoro samo okolo vozikati, a osim toga, da je za vanjske učitelje i koristnije, ako dolaze na glavnu učionu, dočim se tu izvrstnije predaje, a imade više i učevnih sredstvah, kojimi se mogu tamo upoznati. Njekoji pako učitelji misle, da pošto se gradi sve to više učionah u kotaru, a učiteljem je doznačena bezplatna predprega na iste sastanke, s toga da se ostane kod prvašnjega običaja, te drže redomice učiteljski sastanci svake god. kod druge škole, dočim se tim nukaju vanjski učitelji, da se trse tim bolje obučavati mladež u propisanih školskih predmetih i pjevanju, jer ih dolaze tom prigodom slušati vještaci, koji ih mogu na nedostatke ili stranputice oprezne učiniti; a oni župnici i učitelji, koji već više godinah izostaju od učiteljskih skupštinah, neka se predlože vis. škol. oblasti, da ih

Digitized by Google

primora na polazak ovih sastanakah. Nu pošto naredbe popečiteljstva bogoštovja i nastave od 26. svibnja 1851. i od 15. siečnja 1857, br. 97/9, koje govore o držanju učiteljskih skupštinah nenaznačuju nigdje, da li se imadu ove skupštine držati uviek na jednoj učioni ili opet redomice po kotaru, s toga je ostavljeno na volju vis. oblasti, da ona odrediti blagoizvoli, kako da se drže u buduće ove kot. učiteljske skupštine: da li na jednoj učioni, ili opet redomice po kotaru. Opaženo je po župnicih kao ravnateljih učionah, a i učiteljstvu, da se uz svu nastojbu škole okô uapredka u kršćanskom nauku, isti nepostizava onako, kako bi to bilo željeti. To dade povod skupštinarom ove skupštine viećati o tom, te što za najbolje obnadju, predložiti visokoj oblasti. Svi se složiše u tom mnenju, da je pomankanju željenoga napredka u vjeronauku jamačno uzrok različnost molitavah i kršćanskoga nauka glede forme u školi, od onoga u crkvi. Jer dočim se djeca uče u školi molitve književnim jezikom i kršć. nauk takodjer jezikom književnim polag katekizma u novije vrieme za školu propisanoga, molitve se mole u crkvi jezikom kajkavskim i čita kršć. nauk na istom jeziku po katekizmu još početkom ovoga stoljeća u ovoj biskupiji propisanim. Da tu liep metež na vidjelo izlazi, možete si misliti. S razloga dakle da se tim laglje i sigurnije postizava željeni napredak u kršć. nauku, zaključeno bi smierno zamoliti uzv. kr. nam. vieće, nek bi blagoizvoljilo izposlovati kod preč. nadb. duh. stola, da se jedared za napredak toli potrebita sklada u molitvah i kršć. nauku glede forme u školi i crkvi prenaprava uvede. Nadalje potuže se učitelji, da mnogo djece polazi u ljetno doba veoma prekidno učionu radi toga, što ju roditelji, kad se otvori poljsko djelo pridržavaju kod kuće za pašu, a uzrok da je tomu to, što obćine neimaju obćinskih pastirah, nego svaka kuća mora imati svoga posebnoga pastira. Zaključeno pokorno umoliti uzv. kr. nam. vieće, da predloži budućemu saboru, neka bi prigodom uredjenja obćinah i na to se osobito uzeo obzir, da se u svakoj obćini, gdje je to iole moguće, uvedu obćinski pastiri; jer će se tim mnogo doprinieti, da će za školu sposobna djeca moći uredno polaziti učionu i postigavati sve to veći napredak. Kao što u ljetno doba polaze djeca veoma prekidno učionu radi poljskoga djela, — tako opet u zimsko doba radi zla vremena i velikih povodnjah, te s toga biva gotovo cielu godinu predavanje krnjasto i nepostigava se žudjeni napredak. I glede toga učinjen je shodan zaključak te molba na vis. namj. vieće, kao i glede mirovine učiteljskih udovah i sirotčadi. Opazilo je učiteljstvo, da njeki žup. kot. sudci nepodnašaju županijskim skupštinam u suglasju s ravnatelji izviešće o školskom napredku, već samo polag svoga mnienja, neuzimajuć ništa u obzir, da li se je predavalo polag naukovne osnove ili ne, već svoju dopadnost nalaze u tom, ako učenici samo dobro čitaju, pišu i računaju, a za slovnicu se i pismene izradke malo pita, pa ovakove

Digitized by Google

učione predstavljaju još onim, gdje se sasvim radi polag propisane osnove, i u svih predmetih postigava suglasan napredak. A to je i posve naravna stvar, da onaj učitelj, koj samo njeke predmete preduzima, može mladež u istih mnogo bolje usavršiti, nego onaj, koj preduzima ono, što je propisano. Umoljeno je pokorno uzv. kr. nam. vieće, da blagoizvoli izdati naputak žup. kot. sudcem, neka bi se u buduće prigodom podnašanja izviešćah županijskim skupštinam o škol. napredku porazumjeli s dotičnimi škole ravnatelji, koji i onako moraju savjestno podnašati izviešće o školskom napredku vis. škol. oblasti. Napokon preduzet je izbor zastupnika u ime ovoga škol. kotara na žup. skupštine za buduću godinu, te je izabran za takovoga veleč. g. Stjepan Valdec, župnik rakovački. Tim se zaključi skupština. *S. H.*

Dana 31. kolovoza držana je u *Djakovu* dekanatska učiteljska skupština pod predsiedanjem veleuč. i veleč. g. dra. Franje Šagovca kot. škol. nadziratelja. Svega bjaše 26 članovah, a medju ovimi jedan učitelj osiečke doljnogradske gl. učione a dvojica iz vojničke krajine. Nakon odslužene sv. mise, sakupismo se u preparandijalnoj dvorani. Svi su učitelji pismeno riešili stavljena pitanja, njeki jedno a njeki i dva. Pri početku viećanja izabrao je veleč. predsjednik Iv. Jergovića, namjestnoga učitelja na glavnoj učioni u Djakovu za perovodju pri istom viećanju. Viećati se je počelo najprije o pitanju: Kako se ima naučati gospodarstvo u pučkoj učioni, da bude mladeži u njezinom budućem zvanju koristno, i koja su sredstva nuždna za uspješnu obuku u toj struci? Roko Tunuković, namjestni učitelj u Mrzoviću, g. Dimić učitelj iz Trnave, g. Alber punitovački učitelj, pročitahu svoje izradke o tom. Pošto su ova tri pismena izradka pročitana bila, otvori g. ravnatelj A. Šunić o tom predmetu ustmeni razgovor. On pokaza najprije, kako bi se gore navedeno pitanje shvatiti imalo, i tada reče, da je, ako hoćemo djecu u umnom gospodarstvu obučavati, ponajprije potrebno, da se čim više u prirodopisu obuče, i da učitelj tu struku kako iz gospodarstvenoga tako i odgojiteljnoga obzira u svojoj školi marljivo njegovati ima, jer bi bez toga svaka gospodarstvena obuka bila puki bezumni mekanizam. On navede u kratko kako, i pokaza njekoja mjesta u školskih knjigah, osobito druge slovničke čitanke, gdje se upravo gospodarsvo učiti ima, i razloži, što se pod teoretič., a što pod praktič. obukom u gospodarstvu razumieva. Glede praktičke obuke navede kao prvu potrebu školski vrt i opisa, što se pod školskim vrtom razumieva, što se sve u tom vrtu njegovati, i kako, kada i kojimi se silami vrt obradjivati ima. Ovdje se zametnu živahna debata, i svi se članovi složiše u tom: *a*) da školski vrt nebude sastojao samo iz njekoliko gredicah, nego da bude čim prostraniji i školi čim bliže; *b*) da se izim nasadjivanja svakovrstnih voćakah i uporavljanja raznovrstnoga oplemenjivanja u njem njeguju sve vrsti povrća; *c*) da se, gdjegod je to moguće u istom

Digitized by Google

vrtu opredieli po jedan komad za zabavu učenikah; *d*) da se općine pritegnu, neka školske vrte čim tvrdje, dugotrajnije i ukusnije zagrade, i da prvo prekapanje na se primu, ostale poslove pako da učitelj s učenici obavlja; *e*) da se u školskom vrtu samo u izvanškolsko doba posluje, pa i tu da učitelj obzir uzima na domaće zanimanje djece i na ine školske radnje; *f*) da sve povrće, koje se tu proizvede, bude prava svojina učiteljeva; proizvedene i oplemenjene voćke pako, da se nikada i pod nipošto neprodavaju, nego neka se, u koliko nisu potrebne, u školskom vrtu i u školskom dvorištu vazda bezplatno razdiele medju učenike i odrasle mještane. Po tom se povede jošte živahnija debata o praktičnom obučavanju u pčelarstvu i odnosno o držanju školskih pčelinjakah. Mnenjah bijaše za i proti držanju pčelacah: *a*) da bi se za svaku školu nabavila po tri pčelca na račun dotičnih općinah, te da se i potrebiti pčelinjaci prirede; *b*) da se dobitak od pčelah izprva upotriebi na nabavu košnicah i drugih potrebitih spravah, kasnije pako neka bi se jedna polovica dala u školske svrhe, naime na nabavu knjigah i pisaćih spravah siromašnim, i na školske darove odličnim učenikom; druga polovica pako neka bi pripadala učitelju za njegov trud. Nakon toga potaknuto je pitanje u praktičnoj obuci u svilarstvu, kod čega se nakon podužega svestranoga razmatranja zaključi, da se praktično svilarstvo za sada u naših školah nikako zavesti nedade radi oskudice murvah i radi toga, što žitelji nedopuštaju na svojih dudovih list brati, pak onda, što škole u tu svrhu potrebitih prostorijah neimaju, a napokon, što je branje lišća po učenicih s opasnošću skopčano. Teoretična se obuka ovim pako nipošto neizključuje, a po sebi se razumije, da se u onih školah, gdje prenapomenute zapreke nepostoje, i gdje su okolnosti za to prijatnije, praktična obuka s gojitbom svilobubah preduzeti ima. Pri koncu ove debate, koja je puna dva sata trajala, napomenu i preporuči g. ravnatelj A. Šunić učiteljem one knjige, iz kojih si potrebito gospodarstveno znanje za se crpiti i koje jim pri nastavljanju gospodarstva kao rukovodnici služiti mogu. Sada bjaše u pretres uzeto drugo pitanja, naime: *Kako se ima u pučkoj školi obuka i gojitbom skapčati.* — Svoje, na ovaj predmet odnašajuće se izradke čitali su učitelji Lucarić i Zombory. Poslje ovoga čitanja prihvatio je rieč veleč. g. predsjednik dokazivajući, kako gojitba u pučkoj školi prvo mjesto zauzimati, i kako bez valjanoga odgojivanja sva ostala obuka nesamo ništa nevalja, nego je za pojedinca i za družtvo upravo škodljiva. G. ravnatelj A. Š. dokazivaše, kako odgojiteljni duh u svih razredih, i na svih stepenih u svakoj učioni predmet proniknuti ima itd. Na riešavanju pitanja: *Kako se ima biblička povjesnica u pučkoj školi nastavljati*, sudjelovahu ustmeno obadva nazočna gg. vjeroučitelja, naime g. Topalović i g. Jaić, zatim i g. ravnatelj Š. U riešavanju četvrtoga pitanja: *Koji fizički pojavi i kako se imaju*

Digitized by Google

tumačiti u 4. razredu glavne škole? sudjelovao je namjestni učitelj gl. učione u Djakovu I. Jergović pismeno, a g. ravnatelj A. Š. ustmeno. Prvi je iz svojega pismenoga izradka čitajući poredomice izbrojio sve one fizičke pojave, koji su u čitanki za 4. razred navedeni, pak je onda za svaki pojav navadjao načine, kojimi se isti pojav protumačiti može u onom slučaju, kad učitelj potriebnih i običnih aparatah neima. On je tude vješto dokazivao, kako misleći i marljivi učitelj može na mnogo miestah za tumačenje jednoga ili drugoga pojava pronaći sredstvah, koja svakomu na blizu stoje ili si jih sam lahko prirediti ili posuditi može. G. ravnatelj Š. primetao je, da bi se tako učitelj mogao bez osobitih troškovah i za sve druge učevne predmete malo pomalo nabaviti liepe sbirke učevnih sredstvah, što se seoskim učiteljem nemože dosta preporučiti. Pošto je i ovaj predmet svršen bio, pročita razredni učitelj g. A. Lebanović račun o učiteljskoj i školskoj knjižnici za prošlu i tekuću godinu, kojom su prigodom njekoji učitelji svoje prineske platili. G. ravnatelj Š. spomenu pako u obće knjige, koje bi se sada u knjižnicu nabaviti imale, a veleč. g. predsjednik opomenu učitelje, da ovu knjižicu marljivije upotrelјuju. Sada počeše njekoji učitelji poredomce svoje jeremiade kazivati: jedan se tuži, da mu kuća i štala skroz kisne; drugi da mu škola više godinah pobieljena nije; treći opet, da školu i svoj stan već više godinah sam svojim troškom kreči, a nitko mu ovaj posao ni jednom krajcarom reluirati neće; njeki opet, da mu se svake godine po koja hvat drvah uzkrati. Učitelji pako s e m e l j a č k o g a bilježničtva *) zakukaše svi jednoglasno, da već 10 mjesecih pristojbe neprimaju, osim što jim kadkada iz milosti po jednu ili dvie for. dadu, pa rekoše, da su sva moguća sredstva glede izsliedovanja pristojbe do sada bezuspješno izcrpili. — Veleč. g. predsjednik pobilježio si je ove žaobe, kako i manjkajuće školske vrte, i obeća, da će na dotičnom mjestu skoro pomoć potražiti. G. ravnatelj Šunić reče, da će po dovršenom viećanju pokazati učiteljem, kako se imaju ove godine popuniti tiskanice o štatističnom stanju školah i da će jim u drugoj škol. sobi pokazati izložena sredstva učevna preparandije i gl. škole. Veleč. g. predsjednik preporuči učiteljem toplo, da se opetovne obuke u nedjeljnih školah svojski zauzimu, i reče, da će u svoje vrieme narediti, neka buduće godine, kada školske izpite držao bude, i opetovnjaci na izpit dodju i preporuči jim da o sveudiljnom usavršivanju svojem neutrudivo rade, te jim krepko u pamet dozva odluku vis. kr. dvorske kancelarije, kojom se naredjuje, da se nemarni učitelji opetovano na učiteljski izpit pritignu i tada zaključi ovo vie-

*) Zašto nam se nije priobćilo ime toga bilježnika, koj misli, da mu je učitelj najnižje bagre čovjek? Vriedno bi bilo poznati u našem vieku tu sliku ljudsku! Op. Ur.

Digitized by Google

ćanje. — Zaključujući ovaj opis moramo napomenuti, da je od onda, odkako su učitelji povlasticu dobili, na **občinskih predpregah u skupštinu ii, polazenje istih skupštinah mnogo neurednije postalo,** nego prije. Njekoji bo učitelji nedobiv za vrieme obećane predprege dodju tek u polovici ili koncu viećanja, njekoji pako, videći se u pravednom očekivanju prevareni, moraju na vrat na nos pošto po to vlastitim si troškom kola pribaviti; dapače već se je dogadjalo, da pojedini, nedobiv obećane predprege, iz skupštine sasvim izostanu. Ovom dakle povlasticom, ako se kakovim priekim liekom u podpuni život neprivede, niti je mnogo pomoženo učiteljem, niti se njom svrha učiteljskih skupštinah promiče. *) J. J.

*) Ma je to liepo postupanje s učitelji tamo u Vas, baš je Bogu plakati. Nu držite se samo revnoga svoga kot. škol. nadziratelja, znat će on takovim zlorabam doskočiti. Op. Ur.

Viestnik.

— Vis. kr. hrv. slav. dvorska kancelarija imenevala je učitelja na gl. učioni karlovačkoj Škendra Fabkovića urednim obrazujućim učiteljem na kr. preparandiji u Zagrebu.

— Učitelji ovdašnjih glavnih učionah podnieli su molbu vis. namj. viećU, neka bi jim se dozvolilo, da mogu pozvati na 10. listop. t. g. učitelje pučkih i glavnih učionah u trojednoj kraljevini na dogovor, kako bi se osnovalo posebno družtvo, komu bi svrha bila — podupiranje sirotčadi. Već su i pravila za takovo družtvo, koje se zove „učiteljska zadruga“, gotova, te ćemo jih u budućem broju „Napredka“ priobćiti. Dao Bog, da namišljeno i uprošeno bude i izvedeno na čast našem učiteljstvu, a na korist sirotah njegovih!

— Prigodom učiteljske skupštine u kotaru ivaničkom sabrano je za udovu pok. Rožića 7 st. Dali su veleč. gg. Turković žup. 2 st.. Smetiško žup. 1 stot., Canjuga duh. pom. 1 st. učitelji Mučan 50 nv., gajski 50 nv., Dugac 1 stot. i Jos. Klobučar 1 st. Ovi novci uručeni su preč. g. Stjep. Mlinariću kan., podj. i žup. u Dubravi.

— Neznamo, kako je „Napredak“ sl. ravnateljstvu karlovačke gl. učione u nemilosti, da ga nije udostojalo baš ni jednim primjerkom svojega programa, te mora dotične podatke od druguda crpiti. Nadamo se u buduće će biti drugčije, jer bi jošter u sumnju došli, da se „Napredak“ ondje ni nečita, pošto su javno umoljena bila ravnateljstva glavnih učionah, da nam izvole poslati svoja izviešća. Programu na čelu je podugi članak „Biljevne tvari“, zatim pregled učiteljskoga osoblja. Učionu je polazilo 135 učenikah i 217 učenicah (113 bjaše ukupno s odlikom), opetovnicu pako 99. — Ova glavna učiona otvorit će se novom školskom godinom (t. j. 1. listop, o. g.) preustrojena na temelju slobodne konkurencije, te je već i razpisan natječaj za tri mjesta učiteljska, a pošto je g. Fabković prešao na kr. učiteljište u Zagrebu, bit će razpisan dotični natječaj i za četvrto mjesto. Kako s jedne strane želimo domoljubnim Karlovčanom, da ovom prigodom dobiju valjanih učiteljah, to bi jošte željiti bilo da glede ravnateljstva i vjeroučitelja shodne mjere poprimljene budu.

Natječaj.

U Knegincu m. učit. i org. s 315 st. god. pl., slob. stanom, užitkom vrta i 12 hv. drvah. Najavit se do 20. o. m. preč. g. Blažu Šveliću kan. čaz. u Varaždinu.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 19. U Zagrebu, 1. listopada 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Kako se ima obuka u pismenom izrazu mislih (stilistici) kroz sve razrede postupno razdielititi, da bude plodonosnom. *)

Na koliko nas svagdanja praksa uči, sastavoslovna je struka, koli u službenom, toli u privatnom životu ne samo koristna, nego za onoga, koj iole svietom obći baš i prieka potreba, što ovdje dokazivati netrebam; jerbo nam to izkustvo dovoljno zasvjedočava.

Razpravljalo se je već mnogo o tom, da li u pučku školu i sastavoslovna struka spada. — Mi možnmo tu stvar s dvajuh gleoištah uzeti. Stavimo li sastavoslovju za podlogu njeki uzor, po kojem se izraz mislih t. j. sastavoslovje razvijati, naobražnvati i vježbati imade, tada obuka ova nespada u pučku školu; razlikujemo li pako sastavoslovje subjektivno i objektivno, te ako pod prvim razumijemo stanoviti način i oblik (formu), kojim se koji pisac u izrazu mislih služi; a pod potonjim razvitak u izrazu mislih u obće, to se ovaj poslednji nemože podnipošto iz pučke škole izključiti a to stoga:

Učiona jest sjemenište javnoga života, u njoj se pripravljaju pitomci za praktični život. Sve, štogod leži u interesu praktičnoga života, leži i u interesu škole. Škola i život čine paralellu, te nesmiju nikad u oprieci stajati.

*) Izradak na pitanje postavljeno po preč. nadbisk. duh. stolu.

Digitized by Google

Zadaća pučke škole nije, da umno učenika u sastavoslovju naobrazi, jer niti joj kratko vrieme k tomu dotječe, niti je to opet njezina svrha. — Djelovanje pučke škole proteže se samo na toliko, da učenik njeku vještinu zadobije, svoje misli točno, uredno i razumljivo drugomu saobćiti, bilo to saobćenje pismeno ili ustmeno; a ovaj ustmeni ili pismeni izraz mislih, jest upravo svrha jezikoslovne struke. — Pučka škola doduše znatno napreduje u jeziku, nu svaki učitelj neimade ove svrhe pred očima. Imade školah, u kojih djeca znadu sva slovnička pravila, stavkoslovje i skladnju, a možda ni najkraće pisamce sastaviti neumiju. Učenik oprostiv se sa školom, neće nikakove filologičke razprave pisati; njemu treba samo, da on jezik rabiti i u njem se slobodno kretati umije. K čemu naprtiti umu djetećemu mekanički silu slovničkih pravilah, koje mu niti služe, da njivu bolje teža, niti da si stoku ugoji. Slovnica jest samo sredstvo nipošto svrha u pučkoj školi.

Sastavoslovna struka preduzimala se je prije, kako znademo tekar u višjih razredih, a to je uzrok, što uspjeh nije mogao vazda dovoljan biti. Nu učitelji dodjoše ipak do samosviesti, te su počeli već u prvom razredu vježbanjem u sastavoslovju. Nasmijat će se tko god, koj nije stvar zrelo prosudio, pače reći će, da je to nemogućnost u prvom razredu sastavoslovje preduzeti, gdje djeca tekar mekanički pisati počimlju, pa je ipak tako.

Diete došlo u školu uči čitati i pisati, uči govoriti, naime jezik; uči napokon zrieti i misliti. Da vidimo, na čem se pako sastavoslovje osniva; nije li u suglasju s ovom elementarnom obukom? Želi li tko drugomu svoje misli priobćiti — pismeno, to mora znati mekanički pisati, t. j. praviti vidljive znakove, iz kojih rieči sastoje; hoće li pisati pravilno mora znati i pravilno govoriti, t. j. jezik; imade li pisati razumljivo, to mora i uredne pojmove imati, mora znati i misliti. To sve uči se već u prvom razredu.

Iz navedenoga možemo zaključiti, da se sastavoslovje osniva a) na mekaničkom pisanju, b) na pravopisu, c) na znanju i okretnosti jezika i d) na vježbah u mišlenju.

U prvom razredu uči diete praviti pismene znakove, to je mekaničko pisanje; znade razstavljati i slagati slovke, rieči i stavke i ujedno napisavati, to je pravopis; zatim uči pravilno govoriti, to je jezik; uči napokon zrieti, a pri tom mora i misliti. Evo imademo sve,

Digitized by Google

što je god za sastavoslovje potrebno. Ove naukovne struke nastavljaju se kroz sve razrede, na temelju pako ovih nastavlja se i kroz sve razrede sastavoslovje.

Razvitak sastavoslovja zavisi jedino o postupnosti, koje se učitelj kod istoga razvitka drži; u sastavoslovju neima skoka, nego stupanj po stupanj domašuje se svrha, imajuć vazda pred očima glavno didaktično načelo, da treba vazda s lahkoga na teže prelaziti, i da svaka potonja obuka u prijašnjoj dovoljno priprave ima.

Razvitak sastavoslovja mnogostrano je u raznih pedagogičko-didaktičkih spisih obradjen da mi iskusne sile nedosežu za sad, kakav sud o njih izreći; no na koliko sam izkusio, premda još malo, kazat ću svoje subjektivno mnenje.

Nekanim ovdje postupnost sastavoslovja kroz sve razrede specializirati, već ću samo njekoja u obće navesti.

Napomenuo sam bio već u početku, da ja posve abstrahiram sastavoslovje pučke škole od umnoga naobraženja u izrazu mislih.

Razna didaktička načela, koja mnogi sastavoslovju i njegovu postupnu razvitku za podlogu stavili jesu, smieraju na jednu te istu svrhu; nu uzprkos toj velikoj zalihi za sad još nisam nigdje naišao, gdje bi sastavoslovje strogo za pučku seosku učionu obradjeno bilo. — Progovorit ću dakle, što mislim o razvitku sastavoslovja u školi, gdje se više razredah u jedno te isto vrieme obučava, neuzimajuć u obzir gradskih glavnih učionah.

Kolike muke, vremena i napora stajalo bi to učitelja, koji tri razreda obučavati ima, da se on u sastavoslovju sa svakim razredom napose baviti mora, te u svakom razredu na drugom stupnju postupanja se baviti. Kad bi n. p. u I. razredu polag Hiršea i Eisenlohra (vidi Pädag. Real. Encyclopädie) bio na stupnju pripravljajućem (Stufe der Vorbereitung), u II. razredu na stupnju nasliedujućem (Stufe der Nachbildung), a u III. na stupnju proste samotvornosti (Stufe der freien Darstellung). Koliko bi vrtu emena u taman prošlo!

Rekao sam da ja sastavoslovje pučke škole abstrahiram od umnoga naobraživanja u izrazu mislih; nu time nemislim, da se u pučkoj školi bez svakoga reda i sustava raditi smije, prem nisam za to, da se u svakom razredu posebni stupnjevi preduzimlju.

Nedirajuć u ničija didaktička načela postupnosti, kažem da je probitačno, kad učitelj držeći se postupnosti ma kojega didaktikera

Digitized by Google

sve stupnjeve razvitka u jednom te istom razredu preduzme tako, da bi polag Hirschea i Eisenlohra I., II, i III, razr. imao u jedno te isto vrieme prvi stupanj razvitka naime pripravljajući, zatim sva tri razreda drugi, a napokon i treći stupanj. (Nepredlažem postupnost ovih dvajuh napomenutih pisacah, već sam ih samo za primjer naveo) a učitelju stoji na volju prigrliti postupnost kojega mu drago didaktikera naravno, koju za shodniju pronadje.) Protuslovit će mi se dakako, da I. razr. i listove ujedno s III. razr. piše, pa zašto nebi, ta diete u prvom razredu već uči pisati, govoriti i misliti kao i u III. razr., to mu neće biti baš tako mučno, ako i pismo napiše. Naravno, da će to bit ogromna razlika, list iz trećeg i list iz prvoga razreda, no učitelj koj motri razvitak duha dječjega neće se tim sablazniti, on će se zadovoljiti, ako diete iz prvoga razreda samo i kako svoje misli samotvorno na papir stavi.

Ovaj postupak vidjet će se gdje komu zamršen, no na koliko me izkustvo uči, jest vrlo lahak i odgovara zadaći pučke škole, samo što izizkuje malo više učiteljske vještine, koja umije taj postupak svrsishodno umnim silam učenikah prilagoditi.

Učitelj mora ovaj postupak svakom razredu napose prilagoditi tako, da će se u svakom razredu jedno te isto preduzimati, pa ipak će bit za dotični razred nješto nova. Oblik i gradivo zadaćah imadu se isto tako prilagoditi učeničkim silam dotičnoga razreda. Sva tri razreda mogu imati u isto vrieme jednu zadaću, naravno svaki niži razred u manjem obličnom i gradivnom objemu.

Druga nemanje važna stran sastavoslovne obuke jest korektura ili izpravljanje zadaćah, a ova stran veoma znatno u bitnost obuke zasieca, te se bez izpravljanja zadaćah podnipošto svrha postići nemože. — Napomenuo sam već bio, da su pravopis, jezik i misli glavne podloge sastavoslovja; na ova proteže se i izpravljanje zadaćah. Ubaviest i izpravljanje imadu vazda činiti paralellu. (Ubaviest i izpravljanje mislim ja pod imenom obuka u sastavoslovnoj struci). Učitelj nesmije ništa više izpravljati, nego na koliko je učenike ubaviestio o pravilih bud pravopisnih, bud jezikoslovnih u dotičnom razredu, i to vaviek samo pogreške jedne vrsti, ako nije rad sebe i svoje učenike zavesti u smjesu, u kojoj se ni on, ni učenici nebudu mogli iznaći. Kod izpravljanja zadaćah nesmije učitelj sve pogreške navesti, nego se mora i ovdje stanovite postupnosti prihvatiti; po-

Digitized by Google

greške nesmije učitelj sam izpravljati, nego ih na shodni način naznačiti, a učenik sam izpraviti. Da se pako učenici ravnati budu mogli, treba ustanoviti stavovite znakove i njihovo značenje.

Ovdje sam samo u kratko i to u obće svoje mnenje izrazio o postupnom razvitku sastavoslovne struke; nu još mi jedared primjetit valja radi nesporazumljenja, da ja ovaj postupak samo za pučke seoske učione odobravam; neznam hoću li sumišljenikah naći?

M. Cugšvert.

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

D. Pravokrilci. U mnogih kućah čuje se često pod večer njeko cvrčanje. Mnogi je od vas jurve čuo, da njeka buba tako cvrči, zovu ga cvrčak. Evo ga naslikana. Cvrčak ima veliku glavu, sdepano, žutkasto tielo i u repu dvie čekinje. Na glavi i grudih ima smedje pjege. Cvrčak ima pokraj toga 4 krila, te kad miruje, savita su zadnja krila pod prednja. Jajca skriva ili u zemlju ili u drugo kakovo zaklonito mjesto, te iz njih neizidje ličinka, kao u kukacah, već maleni cvrčići podpuna oblika, samo što neimadu krilah. Ova životinjica raste, presvlači se i napokon dobije krila.

Slična buba živi i na polju, a zova se šturak. Ovaj je nješto veći od cvrčka, te je crnkasta tiela. Po suhom polju kopa rupice, a mužjak trlja gornja krila i tim cvrkuće više putah po čitav dan, kada je liepo vrieme. Šturci se hrane travom i zeljem; kad što brste razsad u šumi i time čine štetu.

Imade jošte više bubah, koje su šturku i cvrčku nalik, kao:

Ronac ili vrlac (zovu ga i mrmak), jest smedje boje pa ima široke šapaste noge. On rije pod zemljom te čini veliku štetu tim, što podjeda bilju korenje.

Zrikavac ili skakavac (Locusta viridissima) drži glavu okomice poput konja. Njegova četiri krila dulja su od zadka; kada miruju, leže crepovito jedan na drugom. Ostraga ima jakih noguh za skakanje. Zrikavac stanuje u grmlju, skače na daleko i u skoku kri-

Digitized by Google

lama škripa, a umije i cvrčati, taruć krila o zadnje golieni. Zrikavci nečine štete.

Skakavac selac (Gryllus migratorius) mnogo je veći od zrikavca, pa ima žutkasto-smedja krila. On dolazi iz iztoka, te leti u rojevih, koji poput oblaka sunce zaslanjaju. Kamo ovakov roj padne, sve izjede, što se zeleni.

Švaba ili žohar (Blatta orientalis) veoma je škodljiva buba ondje, gdje se jestvine nalaze. Samo noćju izlazi iz svojih rupah pa onda sve, što je za jelo glodje, i grize. Najlaglje ćeš pohvatiti švabe, ako namjestiš poduboku gladku zdjelu, te ju sve do ruba ogrneš vlažnim pjeskom, a unutra uliješ malo piva ili vodom razmućena sirupa; švabe će navaliti na zdjeli, i neće moći više izići.

Sve ove bube imaju četiri krila, od kojih su zadnja savita pod prednja, zato se zovu pravokrilci. Oni se razlikuju od kukacah i time, što se nepreobrazuju savršeno.

Koje bube zovemo pravokrilcî? Čim se razlikuju od kukacah? Koji su pravokrilci osobito škodljivi?

E. Dvokrilci. Svakomu je poznata dosadna muha. Evo uhvatih jednu, da ju pobliže motrimo. Na glavi imade usta i trubicu te veoma velike mrežaste oči. Muha imade šest nogah i dva nježna opnena krila, sa razgranjenimi žilami. Ona se savršeno preobrazuje. Muhah imade viševrstnih; najobičnije su pako: bodulja (Stromoxys calcitrans) i mesarska muha (Musca vomitoria).

Komarac je vitka tiela i dlakavih ticalah. On imade trubicu, kojom sisa krv. U trubici imade otrova, od kojega i koža svrbi, kad nas komarac ubode. Ženka nosi jajca na vodi i to na plivajućem lišću ili drugih stvarih. Iz jajca izmîli ličinka, koja se za tri tjedna pretvori u savršenu bubu. Ličinkami i bahurami hrane se ribe a komarcî laste i druge ptice.

Obadi veoma su dosadne bube za goveda. Obad je dugačak šest crtakah a boje je smedjo-crne. Ženka bode jelene i goveda i uz svaki ubodac snese govedčetu pod kožu jajce. Ubod se sve većma širi, a ličinka izlegla se iz jajca razvija se pod kožom. Ličinka se hrani gnojem od rane, a napokon padne na zemlju, gdje se ubahuri.

Muhe, komarci i obadi imadu po dva opnena krila, stoga se zovu dvokrilci. Kažite sada, što naučiste o dvokrilcih!

Digitized by Google

F. Mrežnokrilci. — Vodeni konjic ili gospojica (Agrion Virgo), što no obično lebdi u zraku blizu vode, velike je glave i velikih izbuljenih očijuh, a dugačka tanka zadka, koji je tamnozelen i kovinske svjetlosti. Krila su prozračna, pomrežana žilicami i ocilasta. Vodeni konjic nese jaja u vodi, gdje i ličinke živu te se hrani sitnimi živinicami.

Vodeni cviet (Ephemera vulgaris) dugačak je spalca, a ličinka mu i bahura živi dvie godine u vodi. Savršena buba nejede ništa i živi ponajviše samo jedan dan. Vodenoga cvieta ima kadšto toliko množtvo, da se sva voda od njega bieli; pa naš narod zato kaže, da voda cvate. Pod večer jih vatrom vabe i pošto si krila oprlje i padnu, sakupljaju jih ljudi i hrane s njimi ptice. Vodeni konjic i vodeni cviet imadu četiri velika mrežasta krila, stoga se zovu mrežnokrilci.

G. Polukrilci i bezkrilci. Na ružičnom lišću zamjetiste već malenih zelenih bubah, to su ružični ušenci. Ove bube bezkrile duge su samo 1 crtak a na glavi imadu kratko sisalo. I na drugom bilju ima raznih ušenacah. Na zadku svomu imadu ušenci dva šiljka, iz kojih sladak sok ide, što ga rado mravi traže; stoga i progone mravi ušence. Ušenci sišu iz bilja sok, i višeputah ima jih toliko na njem, da bilina okržljavi i napokon ugine.

Na životinjah i ljudih imade takodjer takovih nametnicah a te su uši. Uši imaju okruglu glavu s trubicom te žive ili u odielu nečistih ljudih ili na njekih stranah njihova tiela, i sisaju krv.

Kućna stjenica veoma je dosadna buba. Danju zavlači se u pukotine i druge kutove pokućtva, a noću izlazi van. I stjenice kućne su bezkrile. Nu imade takodjer:

Biljskih krilastih stjenicah, koje živu na bilju, te neugodno zaudaraju.

Ovakove životinje ako su krilate zovemo polukrilce, ako su pako bez krilah, zovemo jih bezkrilcima. Pripoviedajte što ste u poslednjoj vježbi naučili!

Pregled.

Bube su bezdvojbeno najmnogobrojniji rod životinjstva. Pomislimo samo na množinu muhah, što no se samo u jednoj kući nalaze, koliko samo jedna matica iznese jajah; pomislimo na rojeve

Digitized by Google

komaracah u blizini kod riekah i potokah; kako se od jedne muhe bodulje razplodi mnogo milionah muhah. Nu nisu bube samo po broju najmnogobrojnije, već i po broju raznih vrstih. Od leptirah samo poznato je 22.000 vrstih. Uzmemo li jošte to, da bubah skoro svagdje imade, da se bube u raznih preobraznih dobah u raznih mjestih nalaze — kao ličinka na bilju, kao buba u zemlji, kao leptir u zraku — moramo reći, da su bube najviše razprostranjeni rod životinjstva. Valja još i to napomenuti, da skoro ništa u prirodi neima, što nebi bubam za hranu ili drugu porabu služiti moglo. Svagdje nalazimo bez broja te gamadi, a čovjek jošte nije našao sredstva, da se posve obrani od njih.

Nu uz toliku raznolikost ipak ćeš bube vaviek lasno razpoznati. Sve imadu šest nogah, dva ticala, a većinom i krila, negledeć na sglavljeno njim tielo.

Motrimo li još jednom sve vrsti, to imamo: 1. takovih bubah, koje se savršeno preobrazuju. To su kukci, opnokrilci, leptiri i dvokrilci. Sve su četiri vrsti krilate, prem imade kod svih i bezkrilih. (Mravi itd.) Medju njimi imade najljepših, najkoristnijih, nu i najdosadnijih bubah. Kukci odlikuju se tvrdinom pokrilja i svjetlošću; opnokrilci dvostrukimi grizali, žaokom, trospolom i nagonom za umjetnošću; leptiri liepom svojom masti i veličinom, a mnogi dvokrilci punom otrova rupicom.

Zatim imade 2. bubah nesavršena preobrazivanja. To su pravokrilci, polu- i bezkrilci. Ovi se preobrazuju samo, kad izmîle iz jaja; nu kasnije se nepromienjuju više, samo što rastu, što se presvlače i napokon što dobivaju krila. Nu i ovdje imade bezkrilih. (Ženke švabah pa kućna stjenica). 3. Imade bubah koje se nikada nemienjaju te i nikada nedobivaju krilah. (Buhe i uši.) Ove su smradne i dosadne životinje.

XXV. O paucih, korepnjacih, crvih i puževih.

A. Pauci.

Dočim su pauci u svom bivstvu njekako nam neugodni i sumnjivi, svatko se s malom iznimkom samo trza, kad se ga dotakne veliki pauk; stoga bi valjalo da se djeci pokazuju pauci kod obuke u malenih staklenicah.

Digitized by Google

Pauci su na prvi pogled veoma nalik bubam, osobito glede razstavljena tiela i nogah svojih. Nu već po broju nogah vidimo, da nisu bube; jer svaki pauk (kao što i ovaj krstaš ovdje) imade osam nogah. Zrijmo sada pauke:

1. Pauci su obučeni dlakavom kožom, koja se od tiela razstaviti neda.

2. Glava i grud je srasla, te na tih čestih imade osam nogah; zadak je pako većinom okrugao.

3. Na glavi imadu pauci osam jednostavnih očijuh; a spreda imadu grizala, kojimi grizu. Oči imadu kod raznih paukah razno stanovište, te se razlikuju pauci i po broju očijuh; jer imade paukah sa dva, pa i sa dvanaest očijuh. Na ustijuh imadu očevidnih vilicah i više parah pipakah, uz koje su i otrovne žliezde, što no se u nje otvaraju. Ovim otrovom truju uhvaćene bube. Ljudem pako i većim životinjam nisu pauci opasni. Izmedju vilicah jesu malena usta, kojimi pauk tekućine samo usisati može; stoga i u pravom smislu nejede pauk bube, već jih samo stišti, da jim krv izsisa.

Mnoge bahure od bubah bacaju na usta njeku ljepljivu tekućinu, koja u zraku otvrdne u svilastu nît; isto je i kod paukah. Nu pauci imadu na zadku bradavicah sa sićušnimi rupicami. Kad pauk hoće, da nît uprede, onda iztisne nješto soka iz bradavicah i trči, a za njim se vuče vlakance, od kojega plete paučinu i opreda svoja jajca, il se na njem spušta i opet po njem uzpuže. Mnogi pauci pletu veoma umjetne mreže, kao što n. pr. pauk krstaš.

4. Pauci nesu jajca, koja ženka u vrećice zaprede pa jih od svake nepogode brani. Iz jajah izmîle mladi pauci, koji su sasvim nalik starim, te poslje svlačenja dorastu.

5. Pauci imadu bielu krv; dišu plućnimi vrećicami, što no se u zadku nalaze ili pako dušnicami kao bube; zatim imaju veoma nježan osjet, nu neglase se nikako.

(Dalje će sliediti.)

Znamenita viest.

U prošastom broju ovoga lista u viestniku javismo, da su učitelji gl. učionah zagrebačkih podnieli vis. kr. namj. vieću molbu, da

Digitized by Google

mogu pozvati na 10. listop. o. g. učitelje narodne na dogovor, kako bi se palo osnovati družtvo za podporu učiteljske sirotčadi. Visoko kr. namjestničko vieće povoljno je riešilo pomenutu molbenicu. Obrekosmo ujedno, da ćemo osnovu pravilah donieti; evo je, neka sudi o njoj naše učiteljstvo. —

Osnova

pravilah družtva učiteljske zadruge.

Svrha družtva.

1. Svrha družtva „učiteljska zadruga“ ponajprije je ta, da se brine za podporu i uzgoj sirotčadi učiteljah svih pučkih i glavnih školah trojedne kraljevine i to za sada hrvatsko-slavonskoga provincijala, dok se okolnosti nepromiene.

Članovi.

2. Članovi se diele na redovite i neredovite. Redoviti su članovi učitelji pučkih i glavnih školah, koji se pismeno starešinstvu ili neposredno ili preko svoga pouzdanika izjave, da družtvu pristupljuju i da će za nje odredjeni prinosak ulagati. Neredoviti pako su svi ostali čovjekoljubi, koji će budi većim ili manjim godišnjim prineskom promicati družtvo, a prijavljuju se isto tako kao i redoviti članovi.

Promicanje družtvene svrhe.

3. Družtvena svrha (§. 1.) promicat će se tim, da će družtvo potrebnoj sirotčadi učiteljskoj samo pružati podpore, stipendije i druga dobročinstva ili da će joj to pribavljat. Po okolnostih nastojat će takodjer, da ju spravi u koju odličnu kuću, ili u kakov dobrotvorni zavod: nadzirat će uzgoj takove djece, i gledat će da s vremenom i poseban zavod učini za učiteljsku sirotčad.

4. Sredstva pružati će:

a) Prinesci redovitih članovah, koji se u 3 for. svake godine sastoje, te će se u polugodišnjih obrocih naprvo plaćati.

b) Prinesci neredovitih članovah ili dobročiniteljah družtva. Kolikoća tih prinesakah ostavlja se svačijoj velikodušnosti.

c) Priredjenje koncertah, pjevačkih zabavah, pobiranje dobrovoljnih prinesakah i darovah, sgodni književni podhvati itd.

5. Polovicu prinesakah svih redovitih i neredovitih članovah upotrebljavat će družtvo za svoje svrhe, a sve ostalo će se uglavničivati: Kamate glavnicah rabit će se takodjer za družtvene svrhe.

Digitized by Google

Pobiranje prinesakah.

6. Na pismenu izjavu, da koji učitelj u družtvo pristupljuje, obratit će se ravnajuće starešinstvo na obćinu ili gradsko poglavarstvo dotičnoga, te će mu ovo isti prinesak u polugodišnjih obrocih naprvo slati.

Neredoviti članovi šalju sami svoje prineske.

Dužnosti članovah.

7. Svaki redoviti član družtva dužan je, da po svoj mogućnosti promiče družtvene svrhe. Toga radi ima svaki učiteljsku sirotčad potražiti, svjetovati, nadzirati, o njihovu se siromaštvu obaviestiti preko svoga pouzdanika. Pouzdanik je pako dužan, ako nije kakove prieke nužde, barem svake četvrt godine starešinstvo izviestiti o stanju učiteljske sirotčadi; a i inače iskana izviešća njemu podnašati.

Prava članovah.

8. Samo sirotčad onih redovitih članovah, koji su do svoje smrti svoje prineske plaćali, imaju pravo na podporu družtva.

9. Samo redoviti članovi družtva imaju svjetujući i odlučujući glas u glavnih skupštinah družtva.

10. Ova prava negube redoviti članovi ni onda, ako bi kojom nesrećom izgubili svoju učiteljsku službu, ako samo i nadalje svoje prineske uredno plaćaju.

11. Kod podjeljivanja podpore odlučuje samo potreba i nužda dotične sirotčadi.

Uprava družtva.

12. Družtvom upravlja odbor iz pet starešinah i tri zamjenika, koje glavna skupština izbire svake godine.

13. Starešine i zamjenici mogu izključivo biti samo učitelji pučkih i glavnih školah u Zagrebu.

14. Odbor izabire izmedju sebe predsjednika na godinu danah. Bivši predsjednik nemože buduće dvie godine opet za predsjednika izabran biti.

15. Svake godine izstupljuju iz odbora dva dotično jedan zamjenik.

16. Glavna skupština drži se svake godine jedna i to u drugoj polovini rujna: a odborne sjednice po potrebi.

Digitized by Google

17. U glavnoj skupštini polaže upravljajući odbor izviešće o družtvenom imetku i o svom djelovanju, a odgovoran je za sve glavnoj skupštini.

18. Upravljajući odbor dužan je družtvenim imetkom upravljati po smislu točke 4. i 5. i po smislu zaključakah gl. skupštine.

19. Upravljajući odbor obavlja sve poslove bezplatno, a razdieli ih sam izmedju sebe.

20. Blagajnik izdaje družtvene novce samo uz podpis svih ostalih odbornikah.

21. Glavnica družtvena ulaže se ili u državne papire ili uz sigurnu hipoteku.

22. Razpoloživi novac nesmije badava ležati, nego se ima u štedionicu uložiti.

23. Kovčeg s družtvenimi novčanimi papiri ima se čuvati u blagajni grada Zagreba, a otvara se samo u prisutnosti jednoga gradskoga blagajničkoga činovnika.

24. Upravljajući odbor imenuje izmedju redovitih članovah svoje pouzdanike u raznih krajevih i odredjuje im njihovo područje. Za svoje pouzdanike ima odbor izraditi poseban naputak.

Konačne ustanove.

25. U slučaju da bi se družtvo razići moralo ili da bi se razpalo, prelazi imetak družtveni na jugoslavensku akademiju, a ova ga ima upotriebiti na štipendije za sinove učiteljah pučkih i glavnih školah trojedne kraljevine.

26. Pravila ova dobivaju zakonitu valjanost potvrdom visokoga namjestničkoga vieća, i tad se za deset godinah mienjati nemogu.

Željeti bi bilo, da se što više učiteljah na urečeni dan sabere pa da jednoč u složnoj zajednici i činom oživotvore družtvo, koje bi sirote učiteljske u blago okrilje primilo. Tom prigodom mogao bi se govor povesti i o zakladi za mirovinu učiteljskih udovah i možebit još koja sgodna i potrebna rieč. Medjutim, ako tko od gg. učiteljah radi daljine puta ili drugih okolnostih nebi mogao doći, barem bi pismeno kakovo mnenje na učiteljski sbor gl. učionah upraviti mogao; jer „svi ljudi, sve znadu.“ (Vidi „Viestnik.“)

Digitized by Google

Sastanci učiteljski

u škol. kotaru požežkom i jastrebarskom.

Dne 7. kolov. t. g. obdržavasmo u *Brestovcu* skupštinu učitelj. kotara požežkoga pod predsjedničtvom veleč. g. Ivana N. Talera, župnika požežkoga i prisjednika preč. duh. stola zagreb. Pribitni bjahu p. n. gg. župnici Drag. Šlisser, Stjep. Reves, Gavro Domjan, Eduardo Martinović, Stjep. Jakševac, Ivan Valetić, O. Solan. Krkvarić gvard. i uprav. župe crničke; zatim gg. učitelji Franjo Ožegović, O. Timotej Stančik, O. Marcian Telarević, Ivan Muljević glav. učione požežke, Andrija Baruškin, Ante Čačić, Alberto Grdašić, Drag. Žgurić, Petar Heimb, Mijat Matković, Petar Kraljević, Stjepan Crnolatac i Franjo Papazović kao perovodja. — Po odsluženoj sv. misi odputismo se u učionu, gdje je domaći župnik preuzeo nauk vjere, i pošto ga umno provede, primi domaći učitelj g. Andria Baruškin kroz sva tri razr. praktično predavanje štiva, spojeno sa stvarnom i slovničkom obukom. Učitelj je taj predmet vješto predavao, a školska mladež odgovarala je na najveću zadovoljnost svih prisutnih. Pošto je školska mladež po dovršenoj molitvi poslje nauka kući odpuštena, otvori veleč. gosp. predsjednik skupštinu krepkim govorom, u kom razloži važnost, cienu i zadaću ovoga dana, poticajuć prisutne na bogoljubnost i točno izpunjenje njihovih dužnostih, zatim obodriv učitelje na postojanost reče, da svi nauci i sve znanje samo spojeno s naukom vjere Isusove napredovati mogu. Zatim je veleč. g. predsjednik pročitao okružnicu preč. duh. stola i pohvalio u ime istoga g. učitelja Andriu Baruškina, Antu Čačića i Alberta Grdašića radi izvrstnih riešenjah na pitanja od preč. duh. stola prošle godine učiteljem za izradjivanje dana. Nakon toga čitani su izradci na pitanja od vis. namj. vieća i to prvo po g. Franji Ožegoviću, drugo po g. Antunu Čačiću; zatim izradci na pitanja od preč. duh. stola i to prvo po g. Mijatu Matkoviću, a drugo po g. Stjepanu Crnolatcu. — Prigodom svakoga pročitana izradka povela se bjaše razprava, kojom se pojedini nazori razjasniše. Učitelj skenderovački g. Ante Čačić predloži da se u buduće praktični pokusi učevnih školskih predmetah nesmatraju kao izpit dotičnoga učitelja, nego da svaki učitelj po jedan učevni predmet predaje, a učitelji mogu učenike predstavljati. (To su zaključili i učitelji gl. učionah zagrebačkih; jer mnogi misle, da na učiteljskih sastancih učitelji praktično predavajući njeki bi reć izpit polažu. To je krivo shvaćeno; praktični su pokusi zato, da dotični učitelj pokaže sudrugovom, kako bi se dalo ovo ili ono učivo ovom ili onom methodom razglabati i predavati, pa da onda čuje mnenje njihovo za ili proti. A da je za takove praktične pokuse široko polje otvoreno, uvidja svatko, koj duh i obsežnost methodike ponja, te znade, kako se ova napram pojedinim učevnim predmetom odnosi. Op. Ur.) G. Franjo Papazović učitelj

Digitized by Google

stražemanački povede govor o kotarskoj učiteljskoj knjižnici, navede da bez valjanih pedagogičkih knjigah nemogu učitelji s današnjim viekom napredovati, i predloži da svaki učitelj po 20 nvč. od svoje mjesečne plaće u tu svrhu doprinese, da se, ako ne na jednoč, a ono s vremenom nabave pedagogička djela novije dobe, koja su najnuždnija. — Predlog g. Ćačića i Papazovića bi jednoglasno primljen i odobren. Veleč. g. predsjednik pohvali to poduzeće i obeća u pomoć 12 stot. za ovu god.; skloni i drugu gg. župnike kao ravnatelje, da po mogućnosti ponješto u tu svrhu doprinesu. — Odazvaše se gg. župnici i to veleč. g. Dragutin Šlisser sa 3, Stjepan Jakševac sa 3, Eduard Martinović sa 3, Stjepan Reves sa 2, Gabro Domjan sa 1 i Ivan Valetić sa 1 stot. za ovu god. Radi ustanovljenja učiteljske mirovine pozivajuć se na zaključak učiteljske skupštine od preklanjske godine, gdje no se je molba u obziru pomenute mirovine podniela, — moli opetovano cielo učiteljsko ovdje sakupljeno tielo, da bi preč. duh. stol kod više vlasti milostivo izhoditi izvolio, da se željno očekivano riešenje postigne. — Povodom po većoj strani učiteljah podnešenih pritužbah radi neurednoga izplaćivanja njihove plaće, zaključila je nazočna skupština pritužbu veleslavnom županijskom obćinstvu podnieti. — Buduć, da je jur u njekojih vlastelinstvah segregacija i komasacija zemljištah svrsi svojoj privedena, bez da bi se usljed obstojećega zakona i viših propisah obzir bio uzeo na župnike i učitelje, stoga se jednoglasno zaključuje, da se u predmetu tom pritužba na višu vlast podnese, ter da se župnikom i učiteljem pripadni dio zemljišta naknadno, gdje je segregacija već provedena, a u buduće kod svake preduzeti se imajuće segregacije odgovorno obstojećem zakonu podieli. U svrhu što boljega ugleda učiteljskoga stališa, koji se do sada s različitih gledištah malo uvažava, odlučeno je obratiti se na budući visoki sabor, da bi i pučko učiteljstvo poput pravoslovne akademije na saboru trojedne kraljevine u buduće zastupano bilo. Konačno izradke na stavljena pitanja po vis. kr. namj. vieću i po preč. duh. stolu, predadoše svi kod skupštine bivši učitelji. — Odsutni bjahu gg. župnici Petar Ribić ruševački, Katušić bučki, Aug. Marković sesvetački, Jakob Mihaljević jakšićki, Blaž Mračić admist. kutjevački i Franjo Pavlović kapelan požežki; ter napokon gg. učitelji Vilim Ulses kutjevački i Franjo Kolarić sesvetački. — Po tom je sjednica sa »Tebe Boga hvalimo« u 1½ sata poslje podne zaključena.

Pp.

— Ljetošnju učiteljsku skupštinu kot. jastrebarskoga imadosmo u *Krašiću*, kamo nas naš veleč. g. Jakov Jambrečak podarcidjakon i kot. škol. nadziratelj na dan 23. kolovoza pozva. Prisutni bjahu svi učitelji i svećenici izim trojice, koji bjahu zapriečeni doći. Najprije podjosmo u crkvu, a zatim u školu, gdje preduzesmo praktično predavati iz svih predmetah, mal ne tri puna sata. Poslje toga podje

Digitized by Google

šk. mladež kući, a g. predsjednik otvori skupštinu shodnim slovom, u kojem napomenu važnost i svrhu toga sastanka. Za bilježnika bi izabran opet učitelj petrovinski Gjuro Rožmau. Sada je pročitan zapisnik lanjske skupštine i u svem odobren. Nakon toga čitasmo i pretresivasmo pitanje od vis. kr. namj. vieća, kô i ona od preč. duh. nadb. stola. A zatim uzesmo predlagati koješta, moliti i jadikovati; nu što to koristi, kada znamo, da će svi predlozi, jadikovanja i molbe poput onih lanjskih samo u zapisniku ostati, te ništa..... Polazak je ne maran, sredstvah neimamo — izvan učione u Cvetkovićih i Jastrebarskom, što jedino dotičnomu poglavarstvu na čast služi; — plaću neuredno njeki dobivamo uzprkos tolikim prijavam; o mirovini govoriti nekoristi: što nam drugo preostaje van mučati, trpiti i nadati se. Poveo se govor, da bi, ako komu, to najviše i najprije učitelju znanstveni časopis „Književnik“ potreban bio; nu odakle, da si ga nabavi? Tà s plaćom jedva da od dana do dana njekako preživi. Reklo se je indi, da bi škol. obćine mogle, a i morale taj časopis za školu držati i plaćati; al se bojimo, da toga neće tako skoro biti, pošto čusmo prežalostnu viest od svetojanskoga, krašićkoga i draganičkoga učitelja, da obćine ni na „Napredak“ predplatiti neće, za što su bar od vis. namj. vieća nalog dobili. Tom se prigodom učitelj svetojanski potuži, du mu nehtjede obćina predprege na ovu skupštinu dati, te da si ju je morao sam uzeti i platiti. Tako je ovdje; nu možebit kada tada i pred naša vrata sunce sine, a najveću nadu stavljamo u budući sabor. Napokon preporuči g. predsjednik učiteljem neumornu revnost i točno izpunjenje nadležnih mu zvaničnih dužnostih, te završi tako ljetošnju učit. skupštinu. B.

Viestnik.

— **Današnjim danom započimamo opet jednu školsku godinu; otvaraju se hramovi znanostih, da omladina crpi u njih potrebito znanje i umienje, kojim će danas sutra ovjenčati s ponosom čelo miloj domovini. I sabor trojedne kraljevine namaknut će se 12 stud. o. g.; tvrdo se nadamo, da će glede školstva biti govora, te da se jednom uredi imenito sve, što na pučku školu spada. Ralostno registrirano ovamo, što je vis. kr. namj. vieće dozvolilo učiteljem gl. učionah pozvati braću učitelje na dogovor na 10. o. m. u 10 satih, da se constituira družtvo za podporu učiteljske sirotčadi. Ele, gospodo moja! komu je moguće, neka dodje i neka se najavi kod učitelja g. Iv. Filipovića (Opatovina, br. 106), gdje će saznati mjesto skupštine i dobiti program, po kom će pomenuta skupština rukovodjena biti.**

— **Na kr. preparandiji zagrebačkoj razpisan je do konca o. m. natječaj za četiri štipendije po 120 stot. i šest po 73 st. 50 nv. Od tih stipendijah opredieljena su dva sa 120 st. za učiteljske pripravnike iz područja biskupije senjsko-modruške. Na kr. preparandiji Djakovačkoj razpisan je isto tako jedan stipendij u iznosu godišnjih 42 st. i to do 25. o. m. Natjecatelji imadu podnieti molbenice na vis. kr. namj. vieće putem nadležne oblasti s izjavom, da će 10 godinah službovati u domovini našoj.**

Digitized by Google

— Na gl. učioni hrvatskoj na Rieci bilo je prošle školske god. ukupno 273 učenika i 70 nedjelnjakah.

— Na gl. učioni u Djakovu bilo je koncem prošle (1864—5) škol. godine 136 učenikah (32 s odlik., 66 prvi red), u opetovnici 55. — Na kr. preparandiji bilo je 7 pripravnikah, jedan u prvom, 6 u drugom tečaju; od potonjih odobrena su dva za podučitelje glavnih, a četiri za podučitelje seoskih učionah. Učiteljska knjižnica broji 95 dielah u 120 svezakah.

— Izpiti na seoskih učionah u osrednjem kotaru zagrebačkom obavljeni su u drugoj polovini mjeseca kolovoza, te su udovoljili znatno. Preč. g. Jos. Šušković kanonik i podarcidjakon, pogl. g. Ljud. Raizner vel. sudac, i ravnatelj gradskih učionah g. Franjo Klaić pribivahu tim izpitom te se osvjedočiše o liepom uspjehu školstva oko Zagreba. G. Jos. Premužak učitelj šestinski, odlikovan već lani, steče i ljetos posebno odlikovanje, jer čujemo, da mu je za najbolje učitelje ovoga kotara ustanovljena nagrada od 50 st. a. v., u dio pala.

— Slavnom pedagogu i českom spisatelju Amosu Komenskomu podigao je u harnu uspomenu narod češki liep spomenik na podnožju briega Klopota kod Brandisa na sliku obeliska s napisom: „Janu Amosu Komenskému vděčný národ. Dne 5 žaři 1865.“ I sbilja obavljena je ta svečanost, kako novine donose, sjajno na 5. p. m. — G. dr. Sladovsky rekao je krasno slovo izabranoj publici, što no ju je sasvim tronulo. Bilo je tu časti i pjevanke i koncerta, a telegrami dolažahu na stotine iz svih stranah, ne samo iz Češke i drugih krajevah carevine, nego pače tja iz Berlina, Pariza itd. Slava Komenskomu!

— U austrijskoj državi ima svega skupa 669 srbskih početnih školah i to: u Bačkoj 61, Banatu 85, u ostaloj Ugarskoj 59, u Sriemu 81, Slavoniji 26, Hrvatskoj 2, Istriji 1, Dalmaciji 18, u bjelocrkvanskoj pukovniji 47, u pančevačkoj 45, u bačkom bataljonu 18, u petrovaradinskoj regimenti 61, u brodskoj 7, gradiškoj 40, prvoj banskoj 10, drugoj banskoj 23, gjurgjevačkoj 20, križevačkoj 12, slunjskoj 19, ogulinskoj 13, otočkoj 11 i ličkoj 10.

Natječaj.

Na gl. učioni u Djakovu m. učit. s god. pl. od 315 st., stanom, vrtom i 6 hv. drv. Molbenice treba do 14. o. m, podnieti škol. nadzorniku kotara djakovačkoga. Na gl. učioni u Samoboru m. podučit. s god. pl. 240 st., slobod. stanom i 20 stot, u ime drvarine. Rok prijave do 25. o. m. na preč. gosp. Jos. Sačića kan. podj. i župnika u Stupniku. — U Gjelekovcu (kot. koprivničkom) m. učit. i org. s god. pl. 309 st. 51 nv. Treba se javiti do 15. o. m. veleč. gosp. Pav. Dragancu podj. i žup. u Kutini. U Ilok u m. učiteljice novo utemeljeno s god. pl. 315 stot., slob. stanom od 2 sobe i kuhinje, 6 hv. drv. Rok do 20. o. m., prijavit se treba veleč. g. Ant. Matiću podj. i žup. u Tovarniku. — U gor. Mihaljevcu (kot. gor. medjum.) m. učit. i org. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom, vrtom, štolarinom i 6 hv. drv. Rok prijave do 20. o. m. na veleč. g. Jos. Raffava podj. i žup. u Vratišincu. —

Dobrovoljni prinesci za udovu pokonjeg učitelja Josipa Rožića.

(Sabrao Josip Guštak učitelj.) Veleč. gg. Tomo Mužar žup. 40 nov. Franjo Kušec žup. 50 nv., Stjep. Haukovec žup. 50 nvč., Gavro Hadrović žup. 50 nov., Gjuro Hržić duh. pom. 50 nov., Josip Guštak učit. 50 nov. Ladislav Jaklić učit. 50 nov., Gjuro Sajko učit. 50 nov. Vilim Havaić poduč 50 nov., Andro Kučenjak vlast. 50 nov. — Ukupno 5 stot. 90 nov. Čini s prijašnjimi svotami 42 st. 50 n. „S kakovom mjerom mjerite, s takovom će vam se odmjeriti.“

☛ Koja nam p. n. gospoda imadu jošte namiriti ovogodišnju predplatu ili doplatu, neka nam ju tečajem ovoga mjeseca svakako pošalju. Uredničtvo.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 20. U Zagrebu, 15. listopada 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Cienа mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Prva velika skupština pučkih učiteljah u Zagrebu.

Odkako se u našoj domovini školstvo u obće ustrojilo, razširilo i onako napredovati počelo, kako nam se u najnovije doba pomalja; odkako obstoji Zagreb — to sjedište znanja i umienja u našoj trojednici i stecište rodoljubivih muževah, snivajućih o intellectualnom i materijalnom boljku svoje otačbine; nije ljepših danah za pučko učiteljstvo, niti krasnijega prizora za pedagogičku poviest našega školstva bilo, nego prva velika skupština pučkih učiteljah u Zagrebu, obdržavana dnevah 10. i 11. listopada o. g. — Tomu, ne samo u našoj domovini, nego i Austriji prvomu ovećem sastanku učiteljskom dade povoda ustrojenje družtva „zadruge učiteljske“, kojega svrha ima biti, da se prinesci članovah osnuje zaklada na podporu učiteljske sirotčadi. Učiteljem glavnih učionah zagrebačkih, poimence gg. Ivanu Filipoviću, Vjenceslavu Mariku, Ferdi Vuksanoviću, Josipu Posavcu i Antunu Irgoliću upisati treba u zaslugu, da su molbenicom obratili se na vis. kr. namjestničko

Digitized by Google

vieće i dobili dozvolu pozvati sudrugove učitelje i ine ljubitelje školstva u gore pomenutu skupštinu. Pošto se je medjutim u tom sastanku povela bila rieč i o drugih na boljak pučkoga školstva smierajućih predmetih, to je taj sastanak poprimio značaj oveće skupštine učiteljske, koju svaki narodni učitelj uzhićećenom dobrodošlicom pozdravi.

Dne 10. listop. o. g. odpjevao je veleč. g. Šimun Balenović kateketa gl. učione zagr. uz podvorbu svetčanu službu božju sa „Dodji duše sveti!“ u župnoj crkvi sv. Marka. Njeka gospoda učitelji i pripravnici sprovadjali su tu svečanost skladnoglasnimi četverospjevi. Presvjetli g. dvorski savjetnik Nikola pl. Melinčević prisustvovaše toj službi božjoj, kod koje bjahu pritomni svi učitelji, što no dodjoše na pomenutu skupštinu.

Poslje službe božje sakupiše se svi u dvorani županijskoj i zauzeše svoja mjesta. Svakoga je od prisutnih vele obradovalo, što se je učiteljah u velikom broju sakupilo (bilo jih je naime prieko osamdeset), i što su tim činom zasvjedočili, kako su si svjestni svojega velikoga zvanja i oduševljeni težnjom, da svrhu pučke učione sa svakoga gledišta promaknu. — G. Ivan Filipović pozdravi prisutne sliedećim govorom:

Braćo i sudrugovi!

Premda svi znamo, čemu smo se ovdje sabrali; to vam ipak u kratko moram kazati, kako smo došli do ovog sastanka. Mislim da vam netrebam nabrajati sve one ljute rane i tegobe, koje naš stališ tište, jer su one svakomu i onako dobro poznate. Nu izmedju mnogih tih ljutih ranah doista je najljuća ona, koja svakoga izmedju nas peče, kad pomisli, da će mu ono, što mu je najmilije i najdraže, naime dječica njegova, ako prije reda umre, u svietu stajati lišena svake podpore, i izvržena biti svakoj nuždi i nevolji, te se većinom potucati od nemila do nedraga. Koji bo je učitelj u stanju, pa ma da Bog zna koju starost doživi, pribaviti si poštenim načinom toliko imetka, da mu malodobna djeca iza njega svim obskrbljena budu? Koliko

Digitized by Google

li je občinah, koje su dosad osamljenoj učiteljskoj sirotčadi u pomoć pritekle, ili o kojih bi znali, da bi u takovu slučaju k tome pripravne bile? Dapače i isti naši zemaljski zakoni nedaju nam u tom nimalo utjehe; jer nisu obvezane niti občine niti zemlja, da se za sirotčad učiteljsku pobrine.

Jest, braćo, mi učitelji pučki, kojim je sveta dužnost, da budemo naobražatelji, da budemo odhranitelji i prijatelji svoj djeci svoga naroda, mi moramo uviek štrepiti i drhtati, neće li danas sutra naša vlastita djeca poći tragom gluposti i varvarstva, i neće li danas sutra ona stajati u svietu i bez hraniteljah i bez svjetovateljah! A ako šta žalostna za pučkog učitelja ima, to je doista ovo velika i težka žalost. Tu pako žalost dielimo i mi zagrebački učitelji s ostalom svojom braćom, premda nam poznato velikodušje grada Zagreba prama svojim učiteljem dovoljno jamstva pruža, da sirotčad naša neće biti baš bez svake podpore. Ali mi ju dielimo, jer smo vaša braća, pa jer što vas boli, to ni nam nemože da godi.

S toga smo se nas njekoliko ovdje dogovorili, te smo u visokog namjestničkog Vieća zamolili, da možemo ovamo na sastanak pozvati svoje sudrugove, i osnovati družtvo za podporu učiteljske sirotčadi. A to se mislim slaže i s muževnošću, da najprije sami štogod za sebe pokušamo, jer koji sam sebi negleda i nenastoji pomoći, taj nije lje vriedan ni da mu drugi u pomoć priskoče. Visoko je namj. vieće blagonaklono primilo našu molbu i dozvolilo je odpisom svojim od 14. pr. m., da se osnovati može rečeno družtvo; i na temelju te dozvole eto se braćo sastasmo.

Tako nam dakle postade ova skupština. A doista da vam netrebam dokazivati važnost i potrebu namjeravanog družtva, jer da ste o tom i sami osvjedočeni, dokazuje već to, što ste se na naš poziv u ovom podosta nepovoljnom vremenu ipak u prilično znatnom broju ovamo potrudili. Dapače to uvidja i ono občinstvo, kojega se stvar neposredno netiče, jer s veseljem mogu vas uvjeriti, da je ovaj naš naum u svih kruzih pozdravljen

Digitized by Google

velikom dopadnošću. Nu zato nam je i dužnost tim veća, da sada prema tomu i svoj rad udesimo. Ovom nam je skupštinom braćo pokazati cielomu narodu, koliko u sebi moralnoga osjećanja imamo; koliko ne samo umovati, nego i tvoriti znamo; koliko prama sebi samim one ljubavi gojimo, koju nam u svom narodu širiti valja. Jednom riečju, ova skupština bit će braćo mjerilo naše moralne snage i valjanosti; njom ćemo pokazati, da li smo i na koliko vriedni i dostojni štovanja i podpore svoga naroda. S toga vas riečmi vječnoga našega nebeskoga uzora molim: „Budite mudri kao zmije, a blagi kano golubovi!“ Tako ćemo samo zadovoljiti zadaći ove skupštine; zadovoljit ćemo očekivanju visokoga namj. vieća, koje nam upravo radi plemenitosti naše stvari preporuča razborito i pristojno ponašanje; zadovoljit ćemo i onim mnogim našim sudrugom, koji bi rado bili amo došli, da su im okolnosti dopuštale, i koji će se doista k nam pridružiti, ako samo naše djelo bude prema svetoj svrhi svojoj. U to ime da ste mi zdravi u milom ovom sastanku! Živili!“

Nakon toga ustade g. Stjepan Novotny učitelj na kr. preparandiji zagreb. s predlogom, da se iz skupštine podnese smierna zahvalnica visokoj oblasti, koja je imajuć pred očima napredak pučkoga školstva, blagohotno dozvolila obdržavanje ovoga sastanka. Skupština je jednodušno prihvatila i pristala na taj predlog. Zatim bjaše za bilježnika izabran g. Mařik, a pravila s njekimi promjenami primljena. Evo jih

Osnova družtva
„Učiteljska zadruga-“

Svrha družtva.

§. 1. Svrha družtva „Učiteljska zadruga“ je ta, da se brine za podporu i uzgoj sirotčadi učiteljah, učiteljicah i podučiteljah svih pučkih, glavnih i s ovimi sdruženih nižih realnih i preparandijalnih učionah u Hrvatskoj i Slavoniji.

Digitized by Google

Članovi.

§. 2. Članom ovoga družtva može biti svaki, komu udes učiteljske sirotčadi na srcu leži.

§. 3. Članovi se diele na utemeljitelje, začastne, redovite i podupirajuće.

Utemeljitelji su oni, koji niže opredieljenu svotu polože.

Začastni članovi, koje imenuje glavna skupština — su oni, koji su si stekli zaslugah za školarstvo.

Redoviti su članovi samo podučitelji, učitelji i učiteljice pučkih, glavnih i s ovimi spojenih nižih realnih i preparand. učionah u Hrvatskoj i Slavoniji, koje se starešinstvu ili neposredno ili preko svoga pouzdanika izjave, da družtvu pristupljuju i da će za nje odredjeni godišnji prinesak plaćati. Podupirajući pako članovi su svi ostali čovjekoljubi, koji će budi većim budi manjim godišnjim prineskom promicati družtvene svrhe.

Promicanje družtvene svrhe.

§. 4. Družtvena svrha §. 1. promicat će se tim, da će družtvo potrebnoj učiteljskoj sirotčadi samo pružati podpore i druga dobročinstva, ili da će joj to pribavljati; a ako bi okolnosti dopuštale, ustanovljivat će i štipendije za istu sirotčad; ono će takodjer nastojati, da ju spravi u koju odličnu kuću, ili u kakov dobrotvorni zavod; nadzirat će uzgoj takove djece, i gledat će da s vremenom i poseban zavod učini za učiteljsku sirotčad.

§. 5. Sredstva pružat će:

a) prinesci utemeljiteljah. Utemeljiteljna svota sastoji u 50 for. koji se mogu položiti ili na jedanput ili u 5 godišnjih rokovih;

b) prinesci redovitih članovah, koji se u 3 for. svake godine sastoje, te će se u polugodišnjih obrocih na prvo plaćati.

c) prinesci podupirajućih članovah ili dobročiniteljah družtva. Kolikoća tih prinesakah ostavlja se svačijoj velikodušnosti;

Digitized by Google

d) priredjenje koncertah, pjevačkih zabavah, pobiranje dobrovoljnih prinesakah i darovah, sgodni književni podhvati itd.

§. 6. Polovicu prinesakah svih redovitih i podupirajućih članovah upotrebljivat će družtvo za svoje svrhe, a sve ostalo će se uglavničivati. Kamate glavnicah rabit će se takodjer za družtvene svrhe.

Pobiranje prinesakah.

§. 7. Svaki redoviti član ima svoje polugodišnje prineske na prvo plaćati, i to početkom mjeseca studenoga i svibnja.

Podupirajući članovi šalju svoje prineske po volji.

§. 8. Svi sadanji učitelji, učiteljice i podučitelji pučkih, glav. i s ovimi spojenih nižih realnih učionah, i preparandij, koji žele postati redoviti članovi ovoga družtva, imadu za godinu danah, računajuć od 1. studenoga 1865. ovomu družtvu pristupiti; u buduće pako imadu svi novo imenovani učitelji za godinu danah poslje njihova imenovanja ovomu družtvu pristupiti, jer se kasnije neće moći primiti.

§. 9. Ako bi koji član došao u takov slučaj, da nebi radi siromaštva mogao dalnji prinesak plaćati, ima se molbeno obratiti na glavnu skupštinu, da ga ova oprosti od dalnjega prineska. Glavna skupština odlučuje o njegovoj molbi i odredjuje: da li i na koliko se ima na njegovu buduću sirotčad obzir uzeti.

Dužnostih članovah.

§. 10. Svaki redoviti član družtva dužan je, da po svojoj mogućnosti promiče družtvene svrhe. Toga radi ima svaki učiteljsku sirotčad potražiti, svjetovati, nadzirati, o njihovu se siromaštvu obaviestiti, za nje po mogućnosti sam se pobrinuti i starešinstvo družtva o svem točno izviestiti preko svoga pouzdanika. Pouzdanik je pako dužan, ako nije kakove prieke nuždе, barem svake četvrt godine starešinstvo izviestiti o stanju učiteljske sirotćadi; a inače iskana izvješća njemu podnašati.

Digitized by Google

Prava članovah.

§. 11. Samo sirotčad onih redovitih članovah, koji su do svoje smrti prineske plaćali, imaju pravo na podporu družtva.

§. 12. Samo redoviti članovi družtva imaju svjetujući i odlučujući glas u glavnih skupštinah družtva.

§. 13. Ova prava negube redoviti članovi ni onda, kada bi kojom nesrećom izgubili svoju učiteljsku službu, ako samo i nadalje svoje prineske plaćaju.

§. 14. Kod podjeljivanja podpore odlučuje samo potreba i nužda dotične sirotčadi, a dobu, do koje trajati ima, opredieljit će glavna skupština.

§. 15. Svim utemeljiteljem, začastnim i podupirajućim članovom dati će se počastna, a svim redovitim članovom zadružna diploma.

Uprava družtva.

§. 16. Družtvo upravlja odbor iz s e d a m starešinah. Obnovu odbora preduzimlje svake godine glavna skupština, i to po §. 19.

§. 17. Starešine mogu biti samo učitelji glavnih školah u Zagrebu.

§. 18. Odbor izabire izmedju sebe predsjednika na godinu danah. Bivši predsjednik nemože buduće dvie godine opet predsjednikom izabran biti; nu za odbornika može se opet izabrati.

§. 19. Svake godine izstupljuju iz odbora tri člana i predsjednik. Izstupivši odbornici mogu se opet izabrati.

§. 20. Glavna skupština drži se svake godine jedna, i to mjeseca rujna, a odborne sjednice po potrebi.

§, 21. U glavnoj skupštini polaže upravljajući odbor izviešce o družtvenom imetku i o svom djelovanju, a odgovoran je za sve glavnoj skupštini. Osim toga dužan je odbor, da barem svake četvrt godine položi u javnih listovih račun o svom djelovanju i o družtvenom imetku.

Digitized by Google

§. 22. Za valjanost zaključakah u glavnoj skupštini potrebna je absolutna većina nazočnih redovitih članovah.

§. 23. O svakoj glavnoj kao i odbornoj skupštini voditi će se zapisnik.

§. 24. Upravljajući odbor dužan je rukovoditi družtvenim imetkom po smislu ovoga pravionika i po smislu zaključakah glavne skupštine. Glavna pako zadaća naznačena je u §. 4., a osim toga ima se brinuti, da se prinesci redovitih članovah točne plaćaju. On će takodjer podnašati mnenja i izviešća, kadgod ih bude nadležna državna vlast zahtievala.

§. 25. Sve poslove obavlja upravljajući odbor bezplatno, i razdieljuje ih sam izmedju sebe.

§. 26. U svaku odborsku sjednicu mora predsjednik pozvati sve odbornike; a valjano zaključivati može se samo onda, kad je nazočno barem pet odbornikah. Za svaki zaključak treba većina glasovah. Kad bi se glasovi razpolovili, odlučuje predsjednik svojim glasom.

§. 27. Blagajnik izdaje družtvene novce samo uz podpis svih ostalih odbornikah, koji su svikolici odgovorni za sav družtveni imetak.

§. 28. Glavnica družtvena ulaže se ili u hrvatsko-slavonske zemaljske razteretnice ili uz pupilarna sigurnost.

§. 29. Razpoloživi novac nesmije badava ležati, nego se ima u štedionicu uložiti.

§. 30. Kovčeg s družtvenimi novčanimi papiri ima se čuvati u blagajni grada Zagreba, a otvara se samo u prisutnosti družtvenoga blagajnika i predsjednika odbora, koji ima svaki po jedan ključ, i u prisutnosti jednoga gradskoga blagajničkoga činovnika.

§. 31. Nadležne državne vlasti mogu se uviek osvjedočiti o stanju imetka »Učiteljske zadruge« i o njezinom djelovanju.

§. 32. Upravljajuci odbor zastupa družtvo napram oblastim, a u parbenih pako stvarih zastupa ga družtveni odvjetnik.

Digitized by Google

§. 33. U svakom kotaru biraju redoviti članovi svoga pouzdanika koji takodjer mora biti redovitim članom „Učiteljske zadruge“, te ga moraju odmah prijaviti upravljajućemu odboru. Za pouzdanike izradi odbor posebni naputak.

§. 34. Družtveni pouzdanik saziva prije glavne skupštine sve redovite članove svoga područja, te na temelju dogovara s njimi podnaša glavnoj skupštini svoje izvješće.

Konačne ustanove.

§. 35. U slučaju da bi se družtvo razići moralo, ili da bi se razpalo, prelazi družtveni imetak na jugoslavensku akademiju, a ova ga ima upotrebiti na štipendije za sinove učiteljah, učiteljicah i podučiteljah pučkih, glavnih i s ovimi spojenih nižih realnih i preparandijalnih učionah.

§. 36. Pravila ova dobivaju zakonitu valjanost potvrdom vis. namj. vieća.

§. 37. Da se ova pravila mogu promieniti, treba da bude u onoj glavnoj skupštini, gdje bi se radilo o promjeni, prisutno barem tri četvrtine svih redovitih članovah, i da za tu promjenu glasuje absolutna većina prisutnih članovah.

Dok se je razpravljalo i razglabalo o rečenoj osnovi, stupi u dvoranu preč. g. Franjo dr. Rački savjetnik i nadzornik školski te bude gromkim „Živio!“ pozdravljen. G. Filipović pozdravi ga liepom i dostojnom besjedom, na koju je preč. gospodin u kratko odvratio: da se zahvaljuje pozdravu učiteljske skupštine i da go veoma raduje, što u tom sastanku učestvuje velik broj učiteljah vanjskih. — Upravo je bila milina gledati taj dični za naše učiteljstvo sastanak, u kom vladaše parlamentarni takt i razborito viećanje, što je i samomu preč. g. savjetniku godilo.

Pošto su pravila družtvena pročitana i izpravljena bila, sastavljen je odbor, koj ima upravljati sa „zadrugom učiteljskom,“ i u koj su izvan gore navedene gospode jošte učitelji gg. Ljudevit

Digitized by Google

Modec i Ivan Šah po skupštini izabrani. — Izmedju odbornikah bude g. Filipović predsjednikom družtva jednodušno izklican.

Sada je došlo do predlaganja. Izmedju ostalih predlogah zanimivo je spomenuti onaj, što ga predsjednik predloži: neka bi se naime pozvale učiteljice i druge domorodke, da ustroje izložbu ženskih radnjah i rukotvorinah do buduće glavne skupštine (koncem rujna 1866), koje bi se tada imale na srećke izigrati, te čist dohodak družtvenoj zakladi izručiti. Isto tako upita: eda li pristaje skupština na to, da se odbor pobrini za izdavanje knjigah za nagrade školske, po čem bi dobitak odatle obratit se dao na družtvenu svrhu? Ovi predlozi bjahu svesrdno primljeni, a ob ostalom pobrinut će se odbor družtveni.

Dne 11. listopada o. g. sakupiše se učitelji opet u skupštinu. Tu je najprije saslušana brzojavna pošiljka iz Praga, kojom češki učitelji odanle pozdravljaju braću i sudrugove svoje na sastanku zagrebačkom. Ta je pošiljka s radostnim „živili!“ primljena i odmah iz skupštine odzdrav istim putem odaslan u Prag. — Sada se je prešlo na peticije i predloge, što no bi se imale podnieti višoj oblasti. — G. Novotný ustade i proslovi dulji govor, u kom nacrta živahnimi riečmi potrebe i mane pučkoga školstva gledom na nutrnji i vanjski krug učione te gledom na osobu učiteljsku. — Mnoga rana bude odkrita, mnoga mana na vidik iznešena, mnoga potreba napomenuta. On u govoru nagoviesti, kako bi se imao sustav školski prekrojiti, učevne knjige popraviti, opetovnice urediti, ženske učione na selu ustrojiti, oskudici učevnih sredstvah u učioni doskočiti. Prosborio je o uredjenju nadziranja školskoga, ob ustrojenju kotarskih knjižnicah, o nehajstvu občinah glede predpregah za učitelje, o zastupanju učiteljah na županijskih skupštinah i zemaljskom saboru. Napomenuo je neuredno izplaćivanje učiteljah; nuždnu zakladu za mirovinu učiteljah pučkih i njihovih udovah; zlorabu, kojom pripravnici učiteljski svejednako još nisu prosti od novačenja itd. Napokon predloži, da skupština izabere odbor, koj bi sve napomenute mane i potrebe nacrtati i obrazložiti, te u obliku uspo-

Digitized by Google

menice uručiti imao preč. g. školskom savjetniku, da ju blagoizvoli podastrieti visokomu saboru. — Učitelji Filipović, Fabković, Mařik, Posavec, Modec, Mlinarić, Šalamun, Klobučar, Masnec, Tomić i mnogi drugi upustiše se u debattu, koja se je tim dovršila, da je po predlogu gornjega predgovornika odbor sastojeći se iz učiteljah zagrebačkih, preuzeo izradak pomenute uspomenice, a ujedno svi učitelji pozvani, neka vrativ se kućam svojim ne samo oni, nego i svi ostali, koji bjahu zapriečeni doći na ovu skupštinu, čim prije doglase odboru sve mane uz vjerodostojne svjedočbe, na temelju kojih izradit će se i podkriepiti pomenuta uspomenica za sabor.

Nakon toga govorilo se je o zlorabah kod izbora učiteljah te nakon navedenih pritužbah odlučeno; da se iz skupštine umoli vis. kr. namjestničko vieće, kako bi do konačnoga uredjenja pučkoga školstva blagoizvoljelo prihvatiti najsgodnije mjere, da se putem administrativnim sličnim zlorabam doskoči. Pošto je jošte zaključeno, da se sl. županiji pošalje zahvalnica radi toga, što je spremno ustupila dvoranu županijsku za obdržavanje skupštine, i pošto je u zaglavnom slovu predsjednik zahvalio se prisutnim članovom „zadruge učiteljske“ na učestvovanju, sudjelovanju i uztrpljivosti, umoliv ih, da neprisutnim sudrugovom srdačni pozdrav od ciele skupštine izraze, bude ova prva, za naše školstvo toli znamenita skupština učiteljska dovršena.

Digitized by Google

Članovi „zadruge učiteljske“,

koji su u skupštini prisutni bili, ovi su:

Arnold Antun
Baan Julio
Bakliža Mirko
Bartolec
Benković Janko
Bertak Mato
Blažeković Vinko
Bosnar Matija
Celinić Niko
Cerovski Vjekoslav
Cugšvert Miroslav
Fabković Skender
Filipović Ivan
Gjurašin Gjuro
Gudl Dragutin
Haraminčić Ivan
Hitrec Tomo
Irgolić Antun
Ivkanec Tomislav
Ivoš Jakov
Janković Pavao
Jemršić Josip
Jerand Ivan
Ježek Stjepan
Jurak Franjo
Jurak Janko
Klobučar Josip
Klopović Ljudevit
Kobali Milan
Kovačić Ivan
Kovačina Stjepan
Kranjčan Antun
Križanić Franjo
Kušić Franjo
Kuten Juraj
Lepić Antun
Maljevac Mijo
Mařik Vjenceslav
Maruzzi Franjo
Masnec Josip
Mišković A.
Mlinarić Ferdo
Modec Ljudevit
Novotny Stjepan
Opat Ivan
Pajlok Ivan
Petrač Ivan
Popović Gjuro
Posavec Josip
Premužak Josip
Putarek Josip
Ribarić Skender
Senzen Vilim
Sivoš Tomo
Strelec Franjo
Šah Ivan
Šalamun Jakov
Šrabec Otto
Šuller Franjo
Težak Josip
Tomić Janko
Tomšić Ljudevit
Valpotić Franjo
Vranko Luka
Vuksanović Ferdo
Zagozda Stjepan
Železnik Maksim.

Digitized by Google

Kako se imade naučiti gospodarstvo u pučkoj učioni, da bude mladeži i njezinom budućem zvanju koristno? Koja su sredstva nuždna za uspješnu obuku u toj struci?

Nepobitna je istina, da je naš seljački puk, što s nerodnih godinah i golemih daćah, što s nenaobraženosti i neznanstva u velu biedu i nevolju opao, i time u gospodarstvu, obrtnosti i umjetnosti izza inih narodah zaostao; ali se to vladavšim od njekad okolnostim, podnipošto pako nevinomu puku u grieh upisati ima. Nepravedno i griešno čini jamačno svaki, — i za stalno će odgovarati jednoć pravednomu sudcu — koji naš narod bud činom ol' riečju tlači, pred svietom ga biedi, ruži i grdi; lienim, nemarnim, glupim, divljim itd. nazivlje. Naš seljački puk nije istinabog naobražen, kako bi valjalo, ali on tomu borme nije ni kriv; pa nije ni tako — kako ga opisuju — s lienosti i nehajstva, već s nemilog ugnjetavanja, tlačenja i robovanja glup, neuk, očajan i siromašan postao.

Našemu narodu prirodjene su upravo najvrlije kreposti i sposobnosti, koje se kod istih tako zvanih naobraženih narodah u onoj mjeri, kô što kod našeg, nenalaze. — Bog je obdario naš narod ne samo čvrstom mišicom i hrabrim srcem, van upravo i sposobnostmi duševnimi: zdravim umom, pokornom voljom, poštenom dušom, nepokolebivom vjernošću, pouzdanom odanošću, prostodušnim obćenjem bez licumjerstva, oholije, sebičnosti, nevjere, zavisti i inih strastih, koje se žalibog u istih naobraženih narodah svakim danom umnožavaju. — Istina je, da i u našem narodu imade manah, koje iztrieblјivati valja; ali gdje je žito bez kukolja? — Toliko bez zamjere onim, koji protivno sude! Tko je pako pravi narodni prijatelj, pa može pomoći, neka priteče biednomu narodu u pomoć shodnim naukom, valjanom uredbom i inimi materijalnimi sredstvi! — A buduć da se čitavu narodu na prečac pomoći nemože, to je bar potrebno, da mu se postupno pomaže. — O gospodarstvenom napredku i naobraženju našega naroda mnogo se je već govorilo i pisalo, ali žalibože malo ili ništa još uživotvorilo. (Neda se tajiti, da je naš izvrstni „Gospodarski list“ osobito u novije doba znatnu pouku o seljačkom gospodarstvu na vidik izneo, što se sl. hrv. slav. gosp. družtvu i inim gospodarskim podružnicam ponajviše zahvaliti ima; nadalje, da se

Digitized by Google

po gdekojih mjestih naše domovine o gospodarstvenom boljku našega seljačkoga naroda svojskije nastoji, nego po drugih, a to naime ondje, gdje su gospodarske podružnice s poukom prihvatile i praksu, te se prosti seljak lakše poučiti i o svojoj koristi uvjeriti može. Ali je sve to po čitav naš narod još nedostatno!) Početi nam je indi svestrano, i latiti se djela, ali gdje i kako? — Da vidimo! Mnogi su zato, da se u našoj domovini, a najpače u svakoj občini ustroje župnička izgledna gospodarstva, da se tako naši seljaci po vještacih, domoljubih i gg. župnicih u gospodarstvu poučavaju, da tako svoje sadašnje biedno stanje čim prije s boljim zamjene. Ali tko neuviđja, da je taj inače hvalevriedan i koristan podhvat tako težak, da se sbilja bar kod većine našega seljačkoga puka težko ili kasno izvesti bi dao? Našega su seljaka što promjene u upravi i time pretrpljene nepravde, što svakim danom rastući tereti do zla Boga očajali, da se neufa ni najpouzdanijem prijatelju više šta vjerovati, niti mu savjetah i naukah slušati, mnijuć: da sva ova smieraju na to veću njegovu propast i zator, i da se time nenamjerava njegovo blagostanje pospiešiti, već ga, ako bi mu se gospodarstvo išto popravilo, pod još veći trh daćah i teretah staviti. Evo dokaza! Prošle godine, kadno se proglasi izložba trojedne kraljevine, dodjoh u prigodu medju primorske stolare, ili bolje rekuć seljake ove občine, koji se stolarenjem bave, i ako ne baš kakovo čudovište, a ono prilično dobra djela tvore, te nagovorah, da se požure štogod urednoga za našu izložbu priugotoviti, i tom prilikom izložiti; a oni mi prostodušno odgovoriše evo ovako: „Ča gospodine? još bi nam se téga zlomàka hotèlo; ni ovakó ni moć živèt, i tuliké stíbre, pórèze i daće plâćàt, a da još tô storimo, i s našimi se deli na izložbi pokážemo, nebi nam falelo povrhu plâćàt i artižanske štíbre, pa kud bi mo tad?“ — Istina, da su to samo presude i sumnjičenja, ali se seljaku nedadu iz glave izbiti, i ako mu tko protivno što dokaže i uztvrdi (što se i meni dogodi) pozivlje se prostodušno na starodavnu svoju poslovicu: „Kog su kačke (zmije) grizle, i gušteric se boji!“ — I sbilja nedodje ni jedan od rečenih stolarah svojimi rukotvori na pomenutu našu izložbu.

Nepreostaje indi ino, već se latiti jednostavnijega, shodnijega i sigurnijega posla, a taj je u pučkih učionah s mladim naraštajem, koji se poput vitkih mladićah po volji privijati dade. Djeca bi imala svagdje od 8. do 13. godine, indi četiri ljeta, pučku školu polaziti,

Digitized by Google

a u opetovnicah naučeno opetovati i dalje krug znanja širiti. Nestoji, što njeki tvrde, da su djeca pučkih školah za nauk gospodarstveni premlada, pa ni to, da za taj nauk ni vremena nepreteče. Nije probitačno, ako u nas diete sa 7 godinah školu polaziti začme, jer nije moguće, da ondje, gdje je samo jedan učitelj za tri razreda, sva sedmogodišnja djeca valjano napredovati mogu u propisanih naucih, pošto jim krug zorni još zadosta razširen nije; tu treba indi mnogo vremena, a odakle će ga učitelj uzeti bez uštrba drugim razredom, uzamši u obzir još i to, koliko putah prieči zimi ljuta studen i snieg, a ljeti zlo vrieme polazak od škole odaljenoj djeci; a nije nam moguće, da bismo imali poput Njemacah za šest i sedmogodišnju djecu tako zvanih „Spielgartenah.“ Najshodnije bi dakle za nas bilo, da diete sa 8 godinah školu polaziti začme, pa svršiv svake godine po razred, III. razred svakako opetuje, da naučeno ponovi, a teže nauke opet nastavi; pa nije li 12godišnje diete za gospodarstveni nauk u pučkoj školi doraslo? — A što se vremena tiče, ovo si neka učitelj pametno razredi, pa će mu ga i za ovaj nauk dosta preostati

(Konac sliedi.)

Viestnik.

— Nj. preuzvišenost g. ban barun Josip Šokčević blagoizvolio je dati 100 stot. za podporu siromašnijih pravnikah na kr. pravoslavnoj akademiji, a 50 stot. zakladi za podporu oskudnih realnih učenikah u Zagrebu, isto tako 50 st. siromašnijim gimnazijalnim učenikom zagrebačkim.

— Kako je slavnom čitateljstvu poznato, obavljena je prva učiteljska u Zagrebu dnevah 10. i 11. o. m. Dne 10. o. m. popodne sabrali su se učitelji u gradjanskoj strieljani kod zajedničkoga stola na objed. Pozvani bjahu p. n. gg. Mirko dr. Šuhaj, odvjetnik Mato Mrazović i naš Bogoslav Šulek. Bile su svega 73 osobe. Najprije je g. Filipović napio zdravicu Nj. Veličanstvu našemu kralju, zatim su redale se zdravice za Nj. Uzoritost stožernika-nadbiskupa zagrebačkoga, Nj. Preuvišenost svietloga bana, Nj. Preuzvišenost dvorskoga kancelara, Nj. Preuzvišenost biskupa J. J. Strossmayera, za presv. g. dvorskoga savjetnika Melinčevića, školskoga savjetnika preč. g. dr. Račkoga, zatim se je napijalo svećenstvu, gradskom zastupstvu i poglavarstvu, prisutnim gostovom, odsutnim sudrugovom učiteljem itd. U svem vladalo je suglasje i srdačna radost, koju čovjek samo očutiti, ali opisati kadar nije. Tom prilikom spoji učitelje prisutne tješnije vez prijataljstva, te odlučiše sutradan poći, da se svi ukupno dadu fotografirati na trajnu uspomenu ove učiteljske skupštine.

— Seoske občine bilježničtvah ludinskoga i popovačkoga, kotara moslavačkoga u županiji križevačkoj ustanovile su po jedan stipendij godišnjih 120 st. od svakoga bilježničtva za ratarske pitomce na kr. gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcu. Vis. kr. nam. vieće objelodanuje ovaj rodoljubivi i obće koristan zaključak pomenutih občinah drugim za primjer!

Digitized by Google

— Iz Marija Gorice dobivamo ugodnu viest, da se tamošnji župnik veleč. g. Ferdo Mikelini toplo zauzima za svoju učionu te sa svojim učiteljem Stjepanom Ježekom revno o tom nastoji, da pomnoža školsku knjižicu, učevnu sgradu poljepša i sve nabavi, što je za školu potrebno. Ele, Bog bi dao, da budemo mogli dan na dan sve to više ovakovih liepih primjerah našem čitateljstvu oglašivati.

Natječaji.

U Praputniku (žup. riečke) m. učit. i org. s god. pl. 436 st. 40 n i slobodnim stanom (ili stanar. 24 stot.) — U Dragi bakarskoj m. učit. s god. pl. 315 stot. 75 nvč. za paušal i slobodan stan. Rok prijave za oba mjesta do konca o. m. na preč. g. Mat. Zuvičića kan. i podj. u Bakru. — U Noskovcih (fil. župe sopjanske) m. učit. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom, vrtom i 12 hv. drv. za učitelja i učionu. Prijavit se do konca o. m. veleč. g. Iv. Grgesini podj. i žup. u Turnašici. — U Gaju (kot. pakračkom) m. učit. i org. s god. pl. 315 stot., stanom, vrtom i oranicom od $1^3/_{16}$ rali i 20 hv. drvah za učionu i učit. Javit se do konca o. m. veleč. g. Drag. Pavčecu podj. i žup. u Kutini. — U Rujevcu (2 bansk. puk.) na njemačkoj občinskoj školi m. učit. s god. pl. 312 stot. Treba se javiti do 15. studena o. g. ili sl. c. k. 2. banskoj regimenti ili sl. c. k. satniji rujevačkoj. — U kotaru gornjo-varaždinskom dva mjesta podučiteljska s god. pl. 200 st., stanom i ogrievom. Treba se javiti do 20. o. m. na veleč. g. Stjep. Vukovića podj. i žup. u Ivancu kod Varaždina.

Listovnica.

G. V. J, — u sv. B. K. — Bezimene dopise neoglašivamo.

Čovjekoljubni poziv!

Ove školske godine polazi kr. učiteljište zagrebačko njekoliko oskudnih učiteljskih pripravnikah, koji s nestašice materijalnih sredstvah i instrukcijah biedno se protući moraju. Da jim se po mogućnosti pomogne, kako bi mogli sretno svoju svrhu postići i koristiti domovini promicajuć jednom prosvjetu pučku, obraćaju se podpisani na sve dobrotvore i prijatelje pomenutoga zavoda usrdnom molbom, da bi po mogućnosti koju novčanu svoticu taknuti milosrdjem blagohotna srdca u tu svrhu ovom uredničtvu poslali. Primljeni darovi i troškovi objelodanit će se u ovom listu.

U Zagrebu dne 12. listopada 1865.

St. Novotny i Šk. Fabković,
učitelji na kr. preparandiji zagrebačkoj.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 21. U Zagrebu, 1. studenoga 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Kako se imade naučiti gospodarstvo u pučkoj učioni, da bude mladeži i njezinom budućem zvanju koristno? Koja su sredstva nuždna za uspješnu obuku u toj struci?

(Konac.)

Evo dakle, pučke je učione zadaća povjerenu joj mladež ne samo moralno, već i materijalno naobraziti, hoću reći: učiniti iz djece krepostne i bogobojeće ljude ili prave kršćane, dobre i vješte gospodare. I akoprem se od pučke učione nemože zahtievati, da ona u gospodarstvenom obziru Bog zna kakova čudesa tvori; to ipak valja priznati, da je ona za to najprikladnija, te s toga i dužna za uspješni razvitak seljačkoga gospodarstva dobar temelj polagati. A to biva onda, kad se počamši od I. razreda upotrebljavajući školski zapt priučavaju djeca na red, točnost i marljivost u svakom bud školskom ol' kućnom poslovanju; tomu dosljedno, kad se kod djece netrpi, da su nečistih rukuh, lica, ušiuh i noguh, nepočešljanih i nesnažnih vlasih, neuredne, poderane i zamazane odjeće, knjigah, pisankah i inih školskih stvarih; kad joj se svakom shodnom prigodom preporučuje umjerenost u jelu i piću, i nagovara na sve, što je krasno, pristojno i koristno, a odvraća opet od svega, što je gadno, nepristojno i škodljivo; kad se prigodom zorne obuke i razlaganja prirodopisnih štivah upoznavaju s najznamenitijimi životinjami i biljem, koje kod nas uspieva, pa i zemljištem plodnim i neplodnim; kad se već zrelijoj djeci, razumievam i opetničarom predoči važnost i korist dobroga

Digitized by Google

gospodarenja — dakako obzirom na dotičnu okolicu — podučavajuć ju: kako bi valjalo neplodna i mršava zemljišta popravljati i gnojnice priredjivati; kako li orati, pooravati, gnojiti; koje vrsti žita, povrća i bilja, kada i kako sijati, saditi, presadjivati i okopavati; kako livade čistiti, vinograde rediti i gnojiti, zasadjivati i obrezavati, kako li žito, sieno itd. spremati; kako s marvom baratati, drveće i voćke zasadjivati i oplemenjivati, pčele i svilce gojiti; kuće, štale i puteve u redu držati; — ženskoj mladeži pako, kako će lan i konoplju sijati i za kudelju priredjivati; kako li presti, tkati, plesti, vezti i šivati; kako kuće, pokućtva, odjeću i vlastito tielo snažiti i čistiti; jela priugotovljati; kruh peći; maslo i sir praviti i živad odhranjivati; jednom riečju sve, što god na valjano seljačko gospodarstvo spada.

Pučka škola ima biti školom života. Tako je i kod gospodarstvenoga nauka. Učitelj neka se povrh toga obazire najvećma na one struke pospodarstva domaćega i poljskoga, kojimi zanimati se osobito probitačno je polag osebnih okolnostih; tako n. p. na jednom mjestu je pretežnije od svega drugoga ratarstvo, na drugom vinogradarstvo, — tu stočarstvo, tam voćarstvo itd. Na ovake struke ima učitelj osobitu pozornost obratiti. On neka nastoji, da djeca nauče poznavati razliku izmedju valjana i nevaljana gospodarstva. Nezahtieva se od pučke škole, da u tom pogledu kakovo čudo čini, niti da na široko ciepidlači; malo, nu temeljito i praktično. To za sada, kako jesmo možemo postići Partaševimi i Klaićevimi spisi; pa i čitanke naše zadržavaju podosta toga o gospodarstvu, što učitelj lahkim prijatnim i popularnim načinom svojim učenikom tumačiti može. Svakako ima učitelj tekar druge godine u trećem razredu i u opetovnici više se na ove spise, osobito Klaićeve obzirati nego li prve. Partašev „Poučnik“ i „Poljsko gospodarstvo“ može se, mnijem, prve godine s uspjehom rabiti. Suvišno bi bilo ovdje napomenuti, da bez dobro uredjenih opetovnicah sav trud i napor u pučkoj školi od male koristi bude; to je jur dokazano toli putah.

Sredstva za tu obuku jesu: školski vrt, dobar primjer i valjane gospodarstvene knjige i časopisi. Sve, što se o gospodarstvu uči, treba praktično pokazati, a to nije moguće bez šk. vrta, a gdje je šk. vrt, tu je moći i primjerom sve pokazati. Kod svake škole imao bi biti šk. vrt, a to toliko prostran da se u njem mogu djeca praktično vježbati u voćarstvu, povrtlarstvu, svilarstvu, dudarstvu, i drugom što k do-

Digitized by Google

maćemu gospodarstvu spada. U tom vrtu ima biti pčelinjak i sgrada za odhranjivanje svilacah. Prigovorit će mi možebit tko, da je to previše, da je nemoguće; nu moguće je sve, samo treba dobre volje. Zemljište za šk. vrt neka kupi ciela župna občina, pa ga neka i uzdržava; nemora tu biti, tko zna koliko jutarah, već toliko, da se bude mogla barem svake treće godine svakoj kući po jedan, dva ciepa razdieliti; a to zato, da se tim načinom u narodu probudi volja k voćarstvu, pa da se ovaj osvjedoči o koristi školah, i napokon, da se odvrati od kradnje voća. Nije indi dovoljan za šk. vrt kakav komadić od njekoliko hvatih. — Nadalje primjetismo gore i to, da se mora učitelj obzirati na one struke gospodarstva, kojimi se narod polag mjestnih okolnostih osobito zauzima, stoga nam je opet nješto o tom progovoriti.

Učitelj mora i u tih strukah mladež praktično uvježbati; gdje je dakle od svega pretežnije poljodielstvo, morao bi učitelj imati koj komadić zemlje; gdje opet vinogradarstvo, tu opet komad vinograda itd. Bez toga bude mu jalova obuka. Napokon znamo, da primjer ima čarobnu moć; stoga bi župnik i učitelj imali biti obrazac dobra gospodara, a supruga učiteljeva obrazac dobre gospodarice.

Vidimo dakle, da sve ovo može valjana pučka učiona, naime pučki učitelj i supruga mu — školskom mladeži postići, samo ako je u stališu u svem tom ne samo teoretično, već i praktično podučavati. Sama teorija bez prakse neučini lje ništa. A u tom žalibože najviše oskudievaju pučke učione, osobito u našemu tužnom Primorju. Kako bi mogao pučki učitelj i njegova supruga kod najbolje volje mužku i žensku mladež u prerečenom gospodarstvu valjano podučiti i primjerom joj pokazati na onih mjestih naime, gdje im je takov stan za obitavanje od dotične občine opredieljen, oko kojega se niti obići nemože, pošto se kuće i štale susjedove s obiuh stranah tiče; pa u kom su jedna ili najviše dvie male, sbog svoje tjesnobe sveudilj vlažne i mokre sobice, te zdravlju tužne, a čestokrat i mnogobrojnoj učiteljevo obitelji — ubitačne: bez izbenice, hodnika, dvorišta, a osobito bez štale, vode, vrta kuhinjskoga i školskoga, pčelinjaka itd.?

Želimo li indi u pučkom gospodarstvu postići žudjeni napredak, i jesmo li za to, da se taj velevažan posao pučkim učionam povjeri, tada valja ponajprije na svakoj učioni ovim i svim sličnim nedostatkom bezodvlačno time doskočiti, da se pučki učitelji čim prije smjeste

Digitized by Google

u prikladnije školske sgrade, koje bi bile providjene s dvorištem, štalom, zdencem, pčelinjakom, kuhinjskim i prostranim školskim vrtlom itd., i u kojih bi mogli bar za jednu obitelj primjerno gospodarstvo voditi, i pri tom pomoćju svojih suprugah školsku djecu nuz teoretični nauk i praktično pudučavati. — Ovo su po našem mnenju nuz knjigu najnuždnija sredstva za uspješnu obuku u toj struci. — Ako se to na pučkih učionah doskora uživotvori, držati je za stalno, da će biti ne samo mladeži i njezinom budućem zvanju koristno, već da će se naš seljački položaj prije desetak godinah popraviti, i time k unapredjenju blagostanja mile nam domovine put prokrčiti.

P. Solerti i Gj. Rožman.

Methodička načela obuke u računstvu.

(Polag methodike Strehlove napisao Gj. Ester.)

Kada staneš tumačiti pojam računanja, koji glasi: „*Računati će reći zadanimi ili poznatimi brojevi, te pomoćju razumnih zaključakah nepoznate brojeve tražiti,*“ to moraš priznati, da se računstvo na razumu temelji. Usljed toga dade se prvo methodičko načelo obuke u računstvu na sliedeći način izraziti: „*Obuka u računstvu mora da na razumljenju osnovana i tako udešena bude, da učenika na umovanje privede.*“

Zorna je obuka u pučkoj učioni od velike važnosti, po tom su zorovi za svaku granu obuke i za način računanja važni, te su mu temeljnim načelom. Brojevi, njihovi odnošaji medju sobom, a i sve radnje, koje njimi bivaju, treba da se na zornom spoznanju temelje. Brojke i pravila nisu zorne naravi, niti nemogu nikada biti zornom predstavom. Po ovom dade se drugo methodičko načelo obuke u računstvu ovako izraziti: „*Obuka u računstvu treba da bude u pravom smislu zorna; takovom bo samo dade se polučiti bistra predstava brojevah, njihovih odnošajah i svih radnjah, koje njimi bivaju.*“

Čovjek u svakdanjem životu raznih računstvenih zadaćah riešavati imade, kojimi, čim jih je prije, pravilnije i sigurnije riešio, tim se je više i okoristio. Po ovom dade se treće methodičko načelo obuke u računstvu ovako izraziti: „*Obuka u računstvu neka nebude*

Digitized by Google

jedino teoretična, nego u obće teoretično-praktična, da se po tom zahtjevom života svakdanjega čim više pridruži.“

Ovo su tri methodička načela obuke u računstvu po Strehlu.

Prvo načelo. „Obuka u računstvu mora da na razumljenju osnovana i tako udešena bude, da učenika na umovanje privede.“ Da motrimo ovo načelo pobliže.

Računanje razumno osniva se na

1. pravu spoznanju i bistru sudu o stvarnih i brojevnih odnošajih zadaće i

2. na podpuno i točno izvedenoj ustmenoj predstavi kod riešavanja zadaće.

Spozna li učenik, u koliko nepoznati brojevi od zadanih oli poznatih zavise, to će biti u stanju i prosuditi, što njimi činiti imade, da nepoznate pronadje. Gdje toga pravoga spoznanja, toga bistroga suda neima; tu nije računstvo razumno, i nemože biti razumljivo. Sud o zadanoj zadaći jest glavna točka kod obuke u računstvu; stoga valja, da si svaki zadatak prije točno promotrio, a svrha, koju si postigao takovom radnjom, mora da je proiztekla iz bistroga suda, inače ti radnja nije pravilna. Nastojati dakle moraš, da se učenik kod zadana računa nebrine mnogo, po kojoj će ga vrsti računstva riešiti, n. p. sbrajanjem, množitbom itd., već da ga mirno razmatra. U naših učionah djeca većinom, čim im račun zadaš, počimlju odmah imenovati vrstu računstva, po kojoj će ga riešiti, te kadkada pogode vrstu i način, nu najviše gonetaju. Pa ako li i pogodi vrstu i način, to ipak uzroka svrsi nezna; jer zadatak razumio nije. Kada pako nerazumije zadatka, tomu je uzrokom neznanstvo stvarnih oli oskudica u poznanju brojevnih odnošajah. Kada diete nemože radi navedenih uzrokah zadatka riešiti, to moraš da iztražuješ, da li neznanstvo proizlazi iz prvoga ili drugoga ili iz obijuh, da uzmogneš odstraniti zaprieke, koje mu prieče riešiti zadatak.

Tada tekar, kad je učenik ovako zadaću bistro i potanko razumio, prelaziti valja na ustmenu radnju, a napokon na izradak zadatka t. j. na one načine i vrsti računstva, po kojih zadatak izraditi možeš. Od osobite je potrebe, da prlje izradka ustmeno s djetetom zadatak pošteno prorešetaš; na takav način samo možeš ga na pravo umovanje navesti; a sgoditi bi se moglo, da je diete zadatak slučajno dobro riešilo, te nebi znati mogao, da li je i pravo

Digitized by Google

mislilo. Kad budeš s takovimi učenici posla imao, koji su u tome obziru krivim putem udarili, te stoga samo za svrhom teže, bez da se brine za razuman sud o stvarnih i brojevnih odnošajih zadatka, to ti valja nastojati, da jih stoga krivoga puta odvratiš; a to ćeš tim postiči, ako jih budeš navadjao, na to, da više zadatakah razumno prosudjuju i naznačuju jim tečaj riešitbe, bez da jih faktično rieša-vaju. Po tom dopriet će diete do bitnosti stvari te uvidjeti, da se ova nesastoji u izradku već u razboritom sudu zadatka. — Kad bi učenik do toga došao, da iz kakvoće zadatka, iz bitnosti u njem sadržanih stvarnih i brojevnih odnošajah vlastitim sudom zaključiti može, kako se dade zadatak najshodnije riešiti, to valja da se onim načinom podučavanja služiš, koji potrebam pučke učione u obće, napose pako svrsi obuke u računstvu odgovara. Ovaj je način pako tako zvani razgovorno-nalazni (dialogističko-heuristički) kojim ćeš diete, — vodeć ga svrsi shodnimi pitanji, budeć u njem medjusobnim razgovorom volju, — postupno do žudjena cilja t. j. do izradka zadatka privesti tako, da uzmogne svagda i uzrok svakoga resultata saznati.

Rabeći razgovorno razglabajući način podučavanja odstranit ćeš u školi onaj mrtvi mekanizam, kojim jedino pamet u pomoć privlačiš, bez da se brineš za naobraženje razuma; njim ćeš predusresti zaboravi, pošto razum pamet vrlo pomaže, što djetetu, čim se naučena sjetiti hoće, barma silu podaje, da zaboravljeno u pameti probudi; — njim ćeš naobraziti pamet i razum, što je u svakoga čovjeka neobhodno potrebno; jer je razum bez pameti graditelj bez gradiva, a pamet bez razuma mrka noć bez svjetla. Posve bi bilo naravi predmeta i teku ljudskoga naobraženja protivno, kad bi htjeo djetetu računstvena pravila, proizvod tudjega umstvovanja kao jednostavno obstojeća u pamet zabiti, te bi ovakovo postupanje sigurno zle posljedice imalo, pošto djeca prema predmetom, koje jim prosto, neodjeveno tumačiš, slabo nagnuća imaju. Kad pako nastojao budeš, da diete dobrovoljno s tobom radi; kad sve više razvijajuća se sviest vlastitoj sili djeteta isto tako razvijajuće se zadovoljstvo pružala bude: kad diete svaku polučenu svrhu kao sámu po sebi stvorenu svojinu smatrati moglo bude: tada će ono i rado sudjelovati u radnji, a i nastojati, da čim marljivije i savršenije u predmetu bude. Takovim postupanjem nećeš polučiti samo savršenost, okretnost i sigurnost u računanju, nego ojačat ćeš i duševne sile djeteta.

Digitized by Google

Razgovorno-razglabajućim načinom podučavanja naznačit ćeš djetetu samo svrhu, te pokazat mu samo kažiput i kakvoću puta, pa upravo s toga možeš ga uzprkos mnogim i velikim koristim, koje pruža u obuci, u cjelosti njegovoj tekar kod učenikah rabiti, kojim su duševne sile već ponješto razvite. Za prvu obuku treba, da se njim služiš u savezu sa sokratićkim načinom; jer tako najshodnijim postaje za tumačenje pojmovah, suda i zaključakah. Hoćeš li pako da rabiš razgovorno-nalazni način, to treba da si gradivo obuke tako urediš, da s malo pitanjah učenika na pravu stazu dovedeš. Kad bi protivno htjeo, da diete k cilju privedeš dugim redom pitanjah — pa bila ona ma i najbolja —, to diete nebi moglo napokon toliko previdjeti i u pameti sadržati; sjećalo bi se kasnije rečenoga, a prijašnje bi zaboravilo. Kad si napokon razgovorno-nalaznim načinom do onoga stepena samoradinosti i samostalnosti u djece dopro, koja se njim postići ima, to nevalja da se njim samo u višjih razredih služiš, pomalo moraš da ga ostavljaš, da nepostane djetetu konopom, po kojem ga do cilja silom rek bi vučeš a slobode mu uzkraćuješ. Upravo s toga valja, da se kadkada prosto razglabajućim pače i pripoviedajućim, akroamatičkim služiš.

Drugo načelo. „Obuka u računstvu treba da bude u pravom smislu zorna; takovom bo sámo dade se polučiti bistra predstava brojevah, njihovih odnošajah i svih radnjah, koje njimi bivaju.“

Prije jur rekosmo, da je zorna obuka za svaki predmet od važnosti, dakle je i za računstvo potrebna. Istinabog sve se naše predstave vežu na rieči; nu rieč sama po sebi nije predstava, već samo znak njezin. Sličnosti ima u računstvu. Broj i bitnost jedinice, dade se samo putem zornim naučiti a predstava o broju samo pomoćju izvanjskih predmetah tumačiti. Nu tim nisi još svega učinio; postupanje sa svimi brojevnimi odnošaji, svimi vrstami računstva mora da bude na zornom spoznanju osnovano, te tako duševnomu zrienju kroz to sila olakšana.

Tumačenje pojmovah, pravila, primjere pače i brojke nemožeš kao sredstva nazrievanja već najviše kao pripomoć pamtenja uporavljati. Kao što u elementarne obuke u obće, tako nije niti u obuke u računstvu shodno obćenite pojmove i načela, pravila i primjere i t. d. na čelo stavljati. Tim neću da rečem

Digitized by Google

da se ovakovimi sredstvi služiti nikada nemožeš, već dopuščam, da takova sredstva, kad ih u pravo vrieme, na svom mjestu te pravim načinom uporabljuješ, mnogo koristi donose. Vendar treba da se čuvaš obširnoga uporavljanja pravilah i primjerah; jer ćeš tim — barma u djece, koja su troma misliti, te obično vole sve mekanički učiti — dublje razumno mozganje odstraniti. Učeniku treba ponajprije samo specijalne primjere računstva za sud i radnju davati; po tom neka on put, kojim udariti ima do pravilna riešenja kao i izradka, nješto i pomoćju učiteljevom, nu čim više sám, pronadje. Pače i duh razvijajuće obuke u računstvu treba da ima pomoći u pravilih i primjerih; ali prije valja da diete bitnost njihovu pozna.

To je dakle stalno, da načelo zornosti čitavu obuku u računstvu voditi ima; nu sad se o tom radi, da ustanovimo, kojimi sredstvi zornimi treba da se učitelj služi u obuci računstva.

(Konac će sliediti.)

Školski zapt.

(Nadalje.)

Iz nižjih i prostijih razlogah čuvati se pristranosti, nije od potrebe, da napominjemo; *dobri* bo se *učitelj* neće nikada tako daleko sniziti, a *najamniku* nehasne naše opomene. Mislimo ipak, da neće biti suvišno, ako naše sudrugove upozorimo, da i najbolji učitelj nad samim sobom bditi mora, ako neželi, da ni sjena nepravednosti na njega nepadne. Boljim učenikom neka pokaže, da je s njimi *zadovoljan*, nu neka bude vazda oprezan, kada hvali, a opet strog u svojih zatjevih. Baš ovim učenikom neka ništa kroz prste negledje, kada što ma i najmanje pogrieše, da tako njegova pohvala bude doduše za nje odlikovanje, ali ne *dozvola, da slobodno mogu svaku nečednost tjerati.*

Nepravedna je kazna, ako nije primjerena prekršaju i moralnoj krivnji okrivljenika, ako je dakle samosežna ili ako je prekomjerna.

Ovaj prikor zaslužuju ponajviše nevješti odgojitelji, koji bi rado sve pogreške učenikah s jednim te istim zaptnenim sredstvom izvidati, koji nastoje n. pr. batinom ili čim drugim sav nered iz škole

Digitized by Google

prognati. Nemojmo misliti, da se neće djeca u čudu naći, kada vide, da učitelj po svojoj volji postupa. Znadu djeca dobro, da li je kazna pogreški prikladna ili ne, pa ni ista moć običaja i navade nemože jih zasliepiti, da ne vide, kad se učitelj u tom pogledu posklizne. Uvidit će diete, da je to sasma pravedno, ako ga učitelj n. p. u stražnju klup zaoto postavi, što je nemarno, ali će i to viditi, da je radi svoga znanja prednje mjesto zaslužilo, i toga radi neće kazna na njega djelovati.

Još skvareniji utisak čini svojevoljnost učiteljeva na djetinje srdce, ako je ista plod hirive pristranosti, koja danas ovako, a sutra onako dosudjuje *jednovrstne pogreške* sad s *malim úkorom*, sad opet s *najvećom kaznom* kazni.

Ovo ćemo opaziti u razredih onih učiteljah, koji se nedrže stanovitih ustanovah i načelah; oni se služe sad najvećom strogostju, sad opet gledaju sve kroz prste i to kada im se kako svidi, ili kako su baš razpoloženi. U ovakovih razredih neima ni pomisli o dobru školstvu; ćudoredno naobraženje obdjelava se ovdje sasvim naopako i djeca se zavadjaju na stranputice, da nemogu nikako pravo pojmiti, što je pravo, što li ne. Svaka kazna postaje bezuspješnom, a što da reknemo o učitelju, koji se svakom ovakovom kaznom izvrgava sumnji nepravednosti.

Mnogo više su nepravedne one kazne, koje *nadmašuju pravu mjeru*, i koje nadilaze onu granicu, koju si je učitelj sám bio naznačio. To se osobito razumieva *kod tjelesnih kaznah*. *Barbarski* i *surovi* zapt rabi se još i kod nas gdjegdje; jer se ljubitelji batine neznaju umjeriti, nego se još većma razdraže prošnjom i plakanjem ustrašenoga djeteta. *Čovječanska srčba nečini nikada ono, što je Bogu pravo.* Ggjegod srčba pravicu kroji, tudier su se ugnjezdile nepravica i nemila oštrina; tu se proklijano pouzdanje u srdcu djetećem ugušuje; tu se pruža neprestana prilika roditeljem tužiti se na učitelja. Tkogod želi školski zapt valjano rukovoditi, taj neka se ponajprije uči, samoga sebe zauzdati, te se gospodarom svojim učiniti, da se nikada neda pogreškami svojih učenikah zavesti do srditosti. Ozbiljna volja i nepokolebivo uztrajanje jesu k tomu pravi liek. Nezaboravi ovo, mladiću, koji se posvećuješ učiteljskomu zvanju. Nenastoj, da pokriješ svoju lienost izgovorom, da ti nije moguće svoju narav preokrenuti; da ti nije moguće u prepunjenu razredu i kod ne-

Digitized by Google

izbrojnih nepodobštinah tvojih učenikah uzdržati se, da se nebi ljutio i srdio, pa da ti nije moguće ništa uztrpljenjem i blagoćom u učioni učiniti. Izprazni su svi tvoji izgovori! U tebi je vrelo tvojega sliepoga gnjeva.

Nebi doista tako daleko zabrazdio, da bi samo boljak svojih učenikah imao pred očima a da te nebi rukovodila sebičnost, da nebi nikada zaboravio, da *zaptnena sredstva neimaš rabiti samo radi svojih vlastitih interesah, radi svoje udobnosti ili radi svoje taštine da se s cielim razredom proslaviš, no da jih imaš rabiti samo radi spasa i boljka tebi povjerene mladeži.* Jesi li si svjestan, što si dužan svojim učenikom i je li ti skroz poznato odnošenje, u kojem napram svojim učenikom stojiš, tada ćeš i sam uviditi, da te oni nikada uvrieditи, dakle i razsrditi nemogu. Smisli se, mili sudruže, svakda i na svoje djetinje godine, te se stavi duhom u svoju mladjahnu dobu, pak ćeš spoznati, da su pogreške učenikah samo *posljedice prenaglenja* a ne *zloće i opačine*, pa da u najgorjem slučaju zaslužuju tvoje pomilovanje i naglo odstranjenje, a ne oštrinu tvoga ugleda i dostojanstva. Sjeti se onih neugodnih časovah, u kojih si se ti zaboravio, pak kajanja, što je sliedilo izza toga, kako te je ljutost popustila; sjeti se i toga, da u ovakovih časovih nisi nikada nikoga poboljšao, već si si mnoga srdca odtudjio, pak će i prestati tvoje neumjestne tužbe na razvraćeni duh mladeži i na razsulo školskoga reda. Ako li se je strast srditosti u tebi već usadila, a ti podvostruči pazku na se, dapače smatraj si za najveću dužnost, nikada nijedno diete *odmah*, no stoprv *nakon dovršenoga nauka* kazniti. No i ovo neka nebude dosta! Neprenagli se ni u osudi! Ako odmah nekazniš, to će ti se srditost ublažiti, ti ćeš se umiriti i tad nećeš nepravedno kazniti. Ako osudu odmah neizrečeš, to se nećeš pogibelji izvrći, da od strogosti popustiti moraš, te se nećeš izvrći sumnji oklievanja i nestalnosti.

Mnogo ćeš više postići, ako ovako radio budeš; jer ne samo, da će strah i nezvjestnost svaku kaznu pooštriti, no će i tebi svaku prigodu oduzeti, da se neprenagliš, pa da svojim prenaglenjem neizgubiš ljubavi i povjerenja svojih učenikah i da se nezapleteš u vječite svadje i prepirke sa svojimi občinari. (Konac će sliediti.)

Digitized by Google

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

Samo oni pauci sa plućnimi vrećicami predu, a ini, štono dišu dušnicami nepredu. K prvašnjim spada: pauk-krstaš, pauk-pokućar ili domaći pauk i maleni poljski pauk, koj pod jesen polja tanahnimi nîti prepreda.

Domaći pauk (Tegenaria domestica), štono živi po kutovih u sobah i stajah, u svem je jednak krstašu, jedino što mu je grud s glavom isto tako velika, kao i zadak.

Paučina nije tako umjetno spredena, kao u krstaša a svršuje se u kutu, gdje pauk sjedi. Pauci imadu vlažan trbuh i veoma nježne noge, stoga i osjećaju u napried svaku promjenu u zraku, te su time dobri gatalci za vrieme. Kad domaći pauk iz svoje mreže pomoli glavu pa noge na daleko razširi, ili kad krstaš prije podne mrežom drma ili preko noći novu veliku mrežu prede, bit će liepo vrieme. Kišovito će pako biti, kada se domaći pauk u svojoj mreži obrne te zadak kaže. Oluja pako biva, kad već prije njekoliko danah krstaš raztrga svoju mrežu, te se sakrije u kakav kutić. Vjetar će biti ako krstaš dielom samo mrežu trga.

Čudnovato je, da paukom odkinuta noga opet naraste.

Pauci hvataju kukce i bube te tim koriste; a njimi se opet druge životinje hrane.

B. Raci.

Danas ćemo promatrati raka, što no vam je već svim poznat. Evo vidite, da je veoma nalik bubam i paukom, jerbo mu je zadak upravo tako člankovit kao što i kod njih. Nu pokrilje mu je tvrdo, te se tim od njih razlikuje. Ovo tvrdo pokrilje zovu k o r e p i n o m, a životinje takove k o r e p n j a c i.

Zrijmo sada pojedine česti u raka! Tielo mu je pokrito crnkasto-zelenom korepinom, a sastoji se od glave, grudih, koje su ujedno srasle, zadka i pet parah noguh. Na glavi ima oči na peteljki i dva dugačka i dva kratka ticala. Izza ovih ticalah nalazi se rupica za sluh, a ozdol na glavi ima grizala. U prednjih noguh ima rak iznutra velike nazubljene štipaljke. Osim ovih savršenih noguh ima rak i manjih, kojimi hvata hranu. Ove noge sakrivaju tako grizala, da

Digitized by Google

se spolja ni nevide. Na zadku, što ga većinom zovu repom, ima takodjer neka vrst nogah tankih kao niti. Na ove objesi ženka jajca. Zadkom vesla rak u vodi.

Rak diše škrgami, koje stoje sa obijuh stranah. Uzmemo li raka iz vode lasno ćemo opaziti rupice od škrgah, jerbo se u njih pokazuju vodeni mjehurići. Rak može duže izvan vode živjeti, nego li riba, jer su mu škrge bolje zastrte, te se tako lasno neusuše.

Raci se uzmnožavaju jajci, iz kojih izmîle životinjice, posve odraslim rakom nalik.

U mjesecu kolovozu gube raci svoju korepinu, pod kojom se već druga nalazi; nu ova otvrdne istom poslje njekoliko danah.

Raci neimaju ni krvi, ni kostura, ni glasa, nu imadu svih pet osjetilah. Premda jim nije moći nosa naći, ipak njuše.

Oni živu u rupah uz obale lagano tekućih potokah, gdje se hrane bubami, crvi i strvinom.

Raci plivaju većinom natražke. Kao pauci tako i raci imadu to svojstvo, da jim dorastu odtrgnuta uda. Poznato je, da su raci vrlo obljubljena jestvina. Jedu jih osobito mjesesa svibnja, lipnja, srpnja i kolovoza.

O crvih.

Sada nam valja promatrati poslednju vrstu životinjah, kojih je tielo sastavljeno od samih kolutićah. To su crvi. Ovdje vidite glistu. Na glisti nevidimo ni glave, ni grudih, ni zadka; svi su si kolutići jednaki, jedino se veličinom nješto razlikuju. Na dolnjoj strani kolutićah imade sitnih dlakavih bradavicah, kojimi se glista služi, da može puziti. Na prvom i drugom kolutiću ima glista usta poput rila. Kostura neimaju gliste a krom opipa neimaju nijednoga osjetila. Krv jim je crvenkasta. One dišu škrgami, koje su pod kolutići namještene. Sve gliste nesu jaja. Ako glistu na više komadah razrežemo, bit će od svakoga komada nova glista. Gliste živu u vlažnoj zemlji a hrane se korenjem i nježnim biljem, te tako u vrtovih štetu prave. Najveći su jim neprijatelji krtovi. Ljeti na kišovitu danu izlaze na površje, a pod zimu se duboko zavlače pod zemlju.

Pijavica spada isto tako medju crve. Ona je oplosnata tiela a kože je smedjo-zelene sa šest uzdužnih žutkastih crno-pjegavih prugah. Kao što u gliste tako i u pijavice nevidimo pojedinih čestih

Digitized by Google

tiela. Prednjim i stražnjim dielom tiela može se pijavica prisisati. Usta su trouglasta sa tvrdimi čeljustmi, kojimi kožu pregrize, kad hoće, da krv sisa, što joj je najmilija hrana. Poznato je, kako pijavice rabe, da na bolestnih mjestih tiela krv izsišu. Kad se pijavica krvi napije, može i do godinu danah gladovati. Na prvih kolutićih, štono su joj kao glava imade deset očijuh. Pijavica samo vidi i osjeća. Krv joj je crvena. Ona diše kao glista škrgami, a razplodjuje se jajî, iz kojih za 2—4 mjeseca izlegu se mladi.

O puževih.

Napokon zrijmo jošte životinju, koja neima ni kostura, ni tvrdoga pokrilja, već joj je čitavo tielo sluzava tvar. To je vrtni spuž (Helix pomatia), štono živi u vapnenastoj spužnici. Motrimo li ga kada plazi, opazit ćemo, da mu je tielo posve sluzavo; te se vaviek pozna, kuda je spuž plazio, jer ostavlja za sobom sluzi.

Spreda ima spuž glavu sa četiri ticala, naime: dva dulja i dva kraća. Na duljih imade oči, a izpod ticalah usta. Tielo je dugoljasto, ozgor okruglo a ozdol splošteno. U spužnici je tielo zavito, kao i spužnica. Spuž plazi potrbuške. Na desnoj strani spužnice imade rupica, kojom zrak ulazi. Spuž imade njeku vrstu plućah, srce, crieva, jetra i t. d., u njega je dakle tielo nješto savršenije, nego-li u crvih. Spuž snese mjeseca svibnja u zemlji 20—30 jajah, iz kojih za 30 danah izadju mladi spuževi sa spužnicami. Hrani se mladim biljem, gljivami i drugimi plodovi. U zimi se sasvim zavuče u spužnicu, a spolja ju zamaže. U spuževah ima svojstvo, koje već kod korepnjakah i paukah opazismo, naime doraslost.

Vrtnome spužu posve je nalik crni obični prpolj ili balavac (Limax ater), samo što neima spužnice.

Puževah imade velika množina, a razlikuju se raznimi svojimi spužnicami; u istoj vodi jih imade, nu ovi dišu škrgami.

Škodljiv je súri poljski puž (Limax agrestis) svoga brzoga razprostranjenja i proždrljivosti radi. On spužnice neima. Ovakovi puževi jedu samo noćom ili u kišovito vrieme, kad jim sunce neškodi. Najviše jih prožderu patke.

Lisanka je takodjer svim poznata. U njoj živi takodjer slična životinja, nu bez ticalah pa je prirasla uz školjke. Životinja ova može po volji sklopiti i otvoriti školjku. Mnogo ih imade vrstih nu sve živu u vodi.

Digitized by Google

Crvi, puževi i ljušture imadu sluzavo tielo bez kostura, stoga se zovu sluznjaci. Najviše žive u moru, a o njih ću vam više kazati, kada budemo i o inostranih zemljah govorili.

Prispodobimo li sada sve životinje, što je do sada upoznasmo, uvidjet ćemo lasno, da se diele na tri velika razdiela. U jednih je tvrd kostur, a u kosturu hrbtenjača od kralježah. Sve ovakove životinje zovemo kralježnjaci.

U drugom su razdielu životinje, kojih je tielo zglavljeno od tri ili dva zglavka, ove zovemo zglavkare.

A treći razdiel sačinjavaju životinje sa mekanim, sluzavim tielom, naime sluznjaci.

Najsavršenije su životinje kralježnjaci, a najmanje savršene — sluznjaci.

Imenujte sada sve kralježnjake, o kojih govorismo! Jesu li svi kralježnjaci jednako savršena tiela? Kako jih razdielismo glede ustrojstva tiela? U sisare, ptice, vodozemce i ribe. Koji su glavni biljezi svakoga reda? Kako razdielismo sglavkare? — Kako sluznjake?

Učitelj će ovim načinom sve o životinjstvu opetovati, od opetovanja bo uspjeh zavisi. Ovim će načinom dobiti učenici pravi pregled o svem, što naučiše, te će jim se time stečeno znanje duboko usaditi i osigurati za život. (Dalje će slieditи.)

Dopis.

Iz Čakovca. Dne 29. kolovoza t. g. pozvao je veleč. g. Josip Raffaj, podj. i pučkih učionah nadzornik, učiteljski sastanak u Čakovac. Ovdje su se sakupili: veleč. gg. župnici i ravnatelji J. Voga macinski i Franjo Boda Selnički. (Domaći ravnatelj vel. g. P. Guardian prepriečen bolestju nemogaše doći); mnogočastni g. Ante Luci katek. štrigovski; domaći oo. St. Kolmanić i Apol. Novak vjeroučitelji; zatim gg. učitelji: Anto Cindl i Ljud. Kutor čakovački, J. Cinzek macinski, Jos. Bertalanić nedjeljištni, J. Gregorinčić lopatinečki, Fr. Majhen pomorski, Jakov Kos štrigovski, Vjekoslav Janžek sriediški, Imro Majhen selnički i A. Tomašić vratišinski. — Po svečanom „Dojdi duše sveti“ podjosmo u domaću školsku sgradu, u kojoj je za tu svrhu jedna školska soba priredjena bila. Kada je veleč. predsjed. sjednicu liepim i u srdce dirajućim govorom otvorio bio, izabran

Digitized by Google

bje domaći učitelj A. Cindl za perovodju, te je odmah preduzeto čitanje izradakah na pitanja, koja su po preč. duh. stolu svim učiteljem naše nadbiskupije za izradjenje stavljena. Na poziv veleč. gosp. predsjednika pročitaše tri učitelja svoje izradke.: Ivo Bertalanić, J. Cinzek i N. Gregorinčić. — Tu se je svako pitanje u skupštini rešetalo, dok se nije posve razjasnilo. Za tim upita vel. g. predsjednik, da li imade koji učitelj što predstaviti. Na što se žalibože mnogi potužiti moradoše, da svoju plaću neuredno dobivaju, te po mjesece, dà, i po godinu bez nje čamiti moraju. (Bog dao, da na skoro svoju gorko zasluženu plaću, ne kao iz milosti, iz občinskih, nego iz zemaljskih ili županijskih blagajnah dobivali budemo.) Jedni se opet potužiše, da nedobivaju predprege za učiteljske sastanke; drugi — da iz svog džepa moraju nabavljati njekoja školska učevna sredstva, kao: kredu, spužvu i crnilo. Ovdje obeća vel. g. predsjednik, da će nastojati o tom, kako bi se ista iz občinskih blagajnah nabavljati imala. — Nakon toga preduzeto je praktično predavanje I., II. i III. razreda; i to: mnogoč. g. o. Apol. Novak preduzè katekiziranje, a vjeroučitelj štrigovski — ubaviestiv djecu liepim i okretnim načinom tajnom presv. oltarskoga otajstva dokonča s občom pohvalom. Za ovimi preduze na poziv velečastnoga gosp. predsjednika — učitelj Jakov Kos računstvo na pamet kroz sve razrede; učitelj A. Tomašić s djecom II., i učit. Anto Cindl s učenici III. razreda računstvo pismeno; a učit. J. Cinzek stvarno razlaganje sa 58 štivom druge sl. čitanke. Poslje kako je 12. sat odbio, izjavi vel. g. predsjednik svoje podpuno zadovoljstvo, te nam preporuči, da i na dalje uztrpljivi, revni i složni budemo, i da se medjusobno ljubimo. I tako bijaše sjednica dokončana. A. C.

Viestnik.

— **Nj. Preuzvišenost svjetli ban Josip barun Šokčević blagoizvolio je na podporu oskudnih preparandah darovati 50 stot. a. v. — Na tom velikodušnom daru izriče mu učiteljski sbor kr. učiteljišta smiernu i najusrdniju zahvalnost.**

— Dne 22. p. m. posvećena je u trećoj gl. učioni u Zagrebu na svečani način domaća kapelica na čast sv. Alojzia, zaštitnika učeće se mladeži.

— Družtvo „učiteljska zadruga“ dobilo je opet liepu kitu članovah. Redoviti su p. n. gg. Ant. Šunić ravn. i učit. prep. u Djakovu; Ivan Jergović učit. u Djakovu; Ant. Lebanović učit. u Djakovu; Marko Šuveljak učit. u Kraljevvrhu; Mirko Strahinšćak učit. u Draganiću; Ant. Fržić učit. u Terezovcu; Ivan Lončarić učit. u dol. Kupčini; Ern. Tučkorić podučit. u Pregradi; Fr. Korbar učit. u Oroslavju; Dane Reudulić učit. u Fužini; J. Blaga učit. u Darovaru; Fr. Papazović učit. u Stražemanu; Andr. Baruškin učit. u Brestovcu; g. Nik. Hadžić ravnatelj pučkih školah krajiških u miru. Drag. Albrecht knjigotiskar u Zagrebu. Utemeljiteljni članovi su veleč. g. Vatroslav Švec nadarbenik prvostolne crkve zagr. i g. Lavoslav Hartmán knjigar u Zagrebu.

Digitized by Google

— Na gl. kaptolskoj učioni imenovan je kateketom g. Franjo Čukolin bivši duh. pom. kod Marije Bistrice. Revni prijašnji kateketa g. Ant. Lukić stupa sa školskoga polja, na kom je na spasonosno dobro mladeži gradjanske neutrudivo i uztrajno radio, te si tim krasnih zaslugah u našem školstvu stekao. Neka mu valjani učenici danas sutra harnu uspomenu sačuvaju, kada mu ju sebične namjere dan danas uzkraćuju. Dočim iz kruga učiteljskoga stupa, neka ga i dalje prati dobro zdravlje i ljubav pram rodnoj mladeži.

— Tiskom i troškom Drag. Albrechta knjigotiskara u Zagrebu izišao je na svjetlo „Dragoljub“, hrvatski kalendar za g. 1866. — Ima 13 arakah u osmihi i stoji 80 nvč. Dodane su mu ljetos dvie liepe slike „Cetingrad“ i „Vodopad Slunjčice“. Mnogo zanimivih članakah preporučuje taj kalendar p. n. obćinstvu.

Natječaji.

U Sisku m. učit. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom, vrtom i livadom od 1200 □hv. Treba se prijavit do 20. stud. o. g. preč. g. Fr. Šloissnigu kan. podj. i žup. u Sisku. — U Cerniku (žup. požežka) m. učit. i org. s god. pl. 315 stot., bezpl. stanom, vrtom i 8 hv. drv. Javit se do 6. stud. o. g. veleč. g. Ivanu Thalleru podj. i žup. u Požegi. — U Lupoglavu m. učit. i org. s god. pl. 315 stot., slob. stanom, vrtom, livadom od 2 rali, 16 hv. drv. Do 15. stud. o. g. veleč. g. Nik. Havličku podj. i žup. u Brckovljanu. — U Terezovcu (kot. virovit.) m. učit. i org. s god. pl. 367 st. 50 nov., slob. stanom, vrtom i 8 hv. drv. — Do 15. stud. o. g. veleč. g. Ivanu Grgesini podj. i žup. u Turnašici. — U Sv. Križu u Začretju m. podučit. s god. pl. 180 stot., bezpl. stanom i drvi. — Do 15. stud. o. g. veleč. g. Ulriku Kirchlechneru podj. i žup. u Pregradi. — U Jamnici m. učit. i org. s god. pl. 315 stot., slob. stanom, vrtom i 120 st. drvarine. Do 15. stud. o. g. veleč. g. Fr. Budickomu podj. i žup. u Kupčini. — U Bakru na gl. učioni m. učit. s god, pl. 360 st., slob. stanom (ili odštetom od 42 st.) Do 5. stud, o. g. preč. g. Mat. Zuvičiću kan. i kot. nadz. učionah. U Plešivici m. učit. s dotičnom god. pl. itd. Do 20. stud. o. g, veleč. g. J. Jambrečaku podj. i žup. u Slavetiću. Na Bregih m. učit. i org. s god. pl. 315 st., slob. stanom, vrtom, 12 hv. drv. i stolarnimi pripadci. Treba se javiti do 25. stud. o. g. preč. g. St. Mlinariću kan. podj. i žup. u Dubravi. — U Samoboru m. učit. s god. pl. 315 stot., 25 st. drvar. i 39 st. 90 nv. orguljaške pristojbe. Do 30. stud. o. g. preč. g. Jos. Sačiću kan. podj. i žup. u Stupniku.

Promjene u učiteljskom osoblju.

Kristian Franca namj. učit. na nižoj realti u Varaždinu. Na trećoj gl. učioni u Zagrebu imenovani učitelji: Fr. Šuller, Habjanić, Tom. Ivkanec, Gj. Kuten; u Karlovcu: Kovačić, Vink. Blažeković i Janko Tomić; u Bednji Miroslav Cugšvert; u Osekovu Ant. Kranjčan; u Dubravi Bartolčić; u Šestinah Premužak; u Kuzmincu Ant. Fržić; u Samoboru def. učiteljica Franja Rumpler-ova. Na gl. učioni u Križevcu učit. Drag. Somogji; na gl. učioni u Koprivnici podučit. Gjuro Ester; u Nartu učit. Jos. Klobučar; kod B. D. M. pod Okićem učit. Mio Mayer; u Svibovcu učit. Jos. Macka; u Rušanih učit. Nik. Tailsbauer; u Vel. Ravnu priv. učit. Otto Šrabec; u Sveticah priv. učit Andr. Petranović; u Kneginecu priv. učit. Fr. Bornemisa. U Karlovcu pr. učit. Lj. Tomšić.

Dobrovoljni prinesci za udovu pokonjeg učitelja Josipa Rožića.

U kotaru vugrovačkom dopinesoše p. n. gg. Cugšvert Miroslav 50 nov., Gj. Gjurašin 50 nv., Jak. Ivoš 50 nv., Mio Skočen 50 nv., i Makso Železnik 1 stot. — Ukupno 3 for. — Čini s prijašnjimi svotami 45 st. 50 nv. — „S kakovom mjerom mjerite, s takovom će vam se odmjeriti.“

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 22. U Zagrebu, 15. studena 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Povjestničke crte o školarstvu u Hrvatskoj.

Od Iv. Tklć.

Ako kanimo doznati, na kakovu stupnju naobraženja stoji koj narod, a mi uzmimo samo mjerilom obstojanje i uredjenje njegovih učionah, pa ćemo tada slobodno suditi moći o razvitku duha, o stanju književnosti i obrtnosti onoga naroda.

Nije mi zadaća, da razpravljam o učionah inih narodah, koji su Hrvate daleko nadkrilili, nego želim jedino nacrtati obrazac naših učionah, koj će čitatelja uvjeriti, da ni u Hrvatskoj nije bio narod u ono staro doba tako zapušten, kako bi si tko mislio!

Hrvati doduše prije dvanaest stotinah godinah, kada su kao pogani sišli na jug, nisu imali nikakovih učionah, ni nikakove književnosti, jer neimahu nikakovih pismenah, „već črtami i rjezami čtjehu i gatahu.“ Nu kašnje i to već u drugoj polovini IX. vieka, kada su prigrlili kršćanstvo, „rimskimi i grčkimi pismeni *ujuždahu sja pisati* slovjensku rieč. [1])

Ali žalibože opazujemo, da kršćanstvo, na koliko jih žudilo naobraziti, nije se prihvatilo prave poluge, kojim bi narod diglo, t. j. naobraživanje onih, koji su puk podučavali, temeljilo se jedino na latinskom jeziku, s toga jedino se onaj Hrvat naobraziti mogao, koj se posvetit htio svećeničkom staležu, dočim za svjetovnjake bjaše zatvoreno svako vrelo višega naobraženja.

[1]) Monak Chrabr. „o pismenah.“

Digitized by Google

Kada su za vrieme ratovah, prije padnuća Moravske (892 — 907) učenici Cyrilla i Methoda pribjegli u Hrvatsku, i tu počeli obučavanje na narodnom temelju, bili bi oni doista narod hrvatski u brzo podigli, ali *spurius zelus* njekih dalmatinskih biskupah, koji su u jedinoj latinštini vidjali spas i crkve i njoj povjerenih dušah, zadà u brzo bezbožnom rukom smrtnu ranu tomu bogougodnomu podhvatu Methodovih učenikah. Članak bo XIV. crkvenoga sabora, držanoga god. 925 u Spljetu pod predsjedničtvom kralja Tomislava, i biskupah dalmatinskih i hrvatskoga, nalaže „da djecu svoju i sluge svoje šalju na nauk latinskoga jezika, ako žele, da budu pravi kršćani; učitelji pako, da svoje učenike nadziraju i opominju, a učenici svoje učitelje da dobrovoljno posluhnu, ne kao inostrance i tudjine, već kao svoje.“ [2]) Kako dakle članak glasi već godine 925, to bjahu u Hrvatskoj učione, na kojih se podučavalo latinskim jezikom.

Jesu li pako te učione oddieljene bile od samostanskih zidinah, u kojih su u srednjem vieku sve znanosti i umjetnosti pribran našle, ili nisu, nenalazimo nigdje ubilježeno, slutimo pako, da je zadaća naobraživanja mladeži spala na kaludjerska ramena. Samostani bili su, kako silne povelje svjedoče, utemeljeni i dotirani darežljivošću hrvatskih vladarah, plemstva i puka; s toga se je punim pravom od njih u zamjenu tolikih blagodatih zahtievati moglo, da budu mladeži i puku ne samo učitelji u crkvi, nego i izvan nje. Medju inimi samostani u dalmatinskoj Hrvatskoj najveće zasluge stekao je gledom na knjigu i umjetnost red sv. Benedikta, koj početkom XI. stoljeća naseli se na otok Lokrum, a kašnje i na Mljet. U ovih samostanih mogao bi se naobraziti svaki mladić, koj nije imao toliko sredstvah, da polazi glasovita učilišta u Parizu, Padovi, Bolonji itd.

Kada je prestalo pjestno pravo, pravo jačega, stadoše se znanosti širiti i izvan manastirskih zidinah. Duhovni bo i svjetovni vladaoci i plemići, kao ljubitelji prosvjete počeli su umnožavati učione, a dizati sveučilišta. Osobita pako sredstva, koja su težnjam učenih muževah sasvim novi smjer dala i znanstveni život za čudo uzkrisila i razširila, bjahu *a*) učenje klasičke književnosti, *b*) poraba papira i izumljenje tiska.

---

[2]) Jura Regni P. I. p. 10.

Digitized by Google

Što se učenja klasičke književnosti dotiče, dalmatinska Hrvatska, a osobito republika dubrovačka, trgovine radi došla je u uzki doticaj s Italijom i Grčkom, a to je imalo dakako velik upliv i na knjigu. Učeni Talijani Petrarca i Boccaccio nastojali su, da potaknu svoje zemljake i suvremenike na učenje starih klasičkih spisateljah, koji su više vjekovah pod prahom manastirskih i inih knjižnicah izgledavali sretno ono vrieme, kadno će opet doći na vidik, a tim ne samo da su koristili Italiji, već i onim, koji bjahu s njom u doticaju.— „Emmanuel Kommnen, pripovieda Appendini, učiniv g. 1170 Dubrovčane gradjani Carigradskimi na toli jih obljubi, da je na državne troškove mnoge mladiće dubrovačke odgajati dao u Grčkoj, pa i u glavnom gradu. Trgovina, što ju tjerahu Grci, olakša jim poprimiti taj jezik, te jih napuni grčkimi običaji. Najposlje, kad su se Turci primicali Carigradu (1453) dodjoše mnogi učeni muževi iz Grčke i iz Carigrada, da se u Dubrovniku namjeste." Neumornom i plemenitom revnošću razpališe oni misli svojih učenikah, koji su zatim njihov nauk ostavljali svojim potomkom, i tako već na koncu XV. vieka postao je Dubrovnih jugoslovjenskom Atenom. Nije dakle ni čudo, što su Mavro Vetranić, Ranjina, Zlatarić, Palmotić, Gundulić, Bunić, Gjorgjić i ini nebrojeni, obogatili književnost domaću izvrstnimi proizvodi i prievodi, od kojih se reći može, da sretno dostizuju izvornik bio hellenski, bio latinski.

Mnogo je tomu doprinielo izumljenje tiska, što su stare klasike, na koje prepisavajuć ih toliko potratiše vremena tiskom ih objelodanjivali.

Kraj inohrvatskih tiskarah našlo se je i jugoslovjenah, koji su se žrtvovali, da tiskanjem učenih rimskih dielah pospieše medju svojimi sunarodnjaci i napredak duševni, a medju ovimi prvo mjesto zauzimlju: Andrija Paltašić rodom iz Kotora, tiskao medju 1473 — 1487 u Mljetcih više latinskih klasikah; njega sliedili su Bonin Boninić (1487—1490) Šimun Kotoranin, Šimun Paškvalić, Matia Crdonić, Grgur Senjanin i ini jugoslovjeni. [3])

I tako je narodno književtvo cvalo do XVIII. stoljeća na jugu, nu kašnje čim je upliv u škole dobilo ino, knjizi našoj i slovjenskom bogoslužju neprijazno redovničtvo, počelo je ono padati, dok ga u

[3]) Arkiv. knj. I. str. 121—154.

Digitized by Google

sadanje vrieme, kada bi se opet dignuti mogle, opet talijanština nepritisnu. — Toliko o učionah na hrvatskom jugu.

(Dalje će sliedit.)

Methodička načela obuke u računstvu.

(Polag methodike Strehlove napisao Gj. Ester.)

(Konac.)

Prije svega treba, da diete na to navedeš, da shvati, što je jedinica; da se nauči broj kao množ jednovrstnih jedinicah poznavati, te si ju uzmogne predstaviti t. j. množ ili broj jedinicah. S toga valja, da djeci broje tumačiš ponajprije potezi, točkami itd., da diete ukupno vidi jedinice, iz kojih se broj sastoji. Ovakovim postupanjem, dakle radom izvanjskih ćutilah naučit ćeš diete poznavati jedinicu i broj, po tome rodi se u duhu njegovu jasna slika obijuh.

Mnogi su učitelji toga mnenja, da diete brojeve znamenkami (brojkami) shvatiti može. Nu pitam ja: vidi li diete množ jedinicah, kad mu n. pr. znamenku broja 9 napišeš? — Kad bi djetetu znamenkom broj naznačiti htjeo, to bi toliko bilo, kao kad bi mu značenje rieči pisanjem tumačio. Rieč nije stvar sáma, a znamenka nije broj. Ponajprije indi treba računati pomoćju potezah, točakah, orahah, lješnjakah itd., a tek kasnije uporavljati treba brojke same.

Raznovrstna sredstva, koja možeš rabiti za zornu obuku u računstvu, diele se u obće u tri diela, i to: 1) U ona, koja rabiš kod jedinice do 10. 2) Koja rabiš kod većih brojevah i 3) koja rabiš kod slomakah.

1. Za tumačenje jedinice do 10 rabiti možeš poteze i točke, prste na rukuh djeteta, te sve moguće ine predmete, a napose Pestalocijevu ploču jedinicah, koja ovako izgleda. (Vidi slika *a.* i *b.*).

Nu da uzmogneš djeci pisanje brojevah znamenkami čim laglje naučiti, naišao sam ja (neznam o sudu paedagogah) na laglji način tumačenja brojevah do 10. te sam načinio po svom sudu ovakovu pločicu, kojom sam se jur služio kod pokusa predavanja računstva u prvom razredu. (Vidi slika *c.*).

Kad po ovom učeći djecu brojiti do 10, pokazivao joj budeš, kako se ti brojevi pišu, kod jedinice i 2 morat ćeš raći, kako se

Digitized by Google

piše; nu kod 3 pokazat samo, da dvostruka sveza od ⟆ priliči znamenki 3 itd. kod drugih brojevah. To se razumieva, da odmah nevežeš točakah crtom, već tekar kod obuke u napisavanju brojevah.

Nije valjano, da se jedino potezi i točkami služiš, dobro ćeš raditi, kad u tu svrhu čim više predmetah rabio budeš. Čim ćeš različitije predmete rabiti, tim će jasnija biti predstava u djetećjem duhu, tim živahnija obuka. Kad k tomu pozoran ostaneš u postupanju, te pazio budeš, da rabeći razne predmete neprivedeš djecu na igru, to ćeš pobiti mnenje onih pedagogah, koji vele, da se obširnijim rabljenjem zornih sredstvah djeca dovode na filantropinizam, koji u djetetu volju k mučnijoj radnji umaljuje.

2. Za tumačenje brojevah preko 10 možeš rabiti širju Pestalocijevu ploču jedinicah i rusku računaljku, a ima još mnogo inih sredstvah u ovu svrhu, kao: računaljka Jarićeva, Kraemerova, Tillova i Mühlpfordtova, Cosmanova itd.

Širja Pestalocijeva ploča jedinicah (slika 1.) nije drugo, nego podeseterostručena jednostavna ploča jedinicah, koju sam napomenuo za tumačenje brojevah do 10. Sastoji se od 10 □. Kako na slici vidiš, stoji u svakom četverokuta prvoga redka po 1 potez, drugoga po 2, trećega po 3 itd. U prvom redku ima dakle deset putih po 1 potez, u drugom deset putih po 2, u trećem po 3 itd. U svakom ovisnom redku stoje po redu brojevi od 1 do 10.

Najbolje je, kad učitelj u školi ovakovu ploču pred učenici razvija; nu možeš imati i gotovu, da svaki put negubiš vremena.

Pomoćju ove ploče možeš djeci jedinicu točno predstaviti, pokazati jim, da se svaki broj od jedinicah sastoji, te se opet u takove podieliti dade; — sbrajanje, odbijanje itd. učiti, a i tako zvani „Jedan put jedan“ i „Jedan u jedan“ methodički razvijati.

Ruska računaljka (slika 2) priredjena je od drva i to tako: dvie strane stoje ovjesno na podnožju drvenu; ove dvie ovjesnice imadu opet dvie popriečnice, koje su odaljene po prilici tri stope jedna od druge. Medju tima popriečnicama ima 10 po $^1/_4$'' debelih štapićah od žice, koji su na jednoj strani glavicom providjeni, a na drugoj šarafićem, te jih po tom možeš lasno utaknuti i izvaditi. Na svakom štapiću ima po 10 prevrtanih kruglicah, svaka 2 $^1/_2$'' promjera, tako da 10 takovih kruglicah zauzima polovicu prostora od

Digitized by Google

popriečnice. Pojedna krugljica čini jedinicu, po 10 deseticu. Čitava dakle računaljka ima 100 jedinicah, ili 10 deseticah ili 1 stotinu.

Računjača Jarićeva (slika 3) sastoji se od 2' duge 2" široke i 2" debele daske-popriečnice. U toj popriečnici ima 20 rupicah, svaka od ½" promjera tako, da izmedju jedne do druge rupice po ½" mjesta ima. Ove su rupice zato, da možeš 20 štapićah, od kojih je svaki po 1½' dug, unj metati. Osim toga spada k tomu 40 od 1½" promjera kruglicah. Ovom računjačom možeš djecu na vrlo razni način vježbati. Broj do 20 možeš joj pomoćju štapićah predočiti, dočim jedan za drugim u rupice mećeš.

Da promjenu u obuci učiniš uporabljaj mjesto štapićah krugljce, a to tako, da nasadivši štapiće nanj krugljice nanižeš. Kod razvijanja brojevah nasadi samo dva štapića. Da imaš n. pr. broj 7 razviti, to bi morao na jedan štapić metnuti 7 krugljicah, te od ovih po 1, po 2—3 itd. oduzimati, te jih na drugi metati, pa pokazati ovako, da je broj 7 = 5 + 2 = 4 + 3 = 3 + 4 = 2 + 5 = 1 + 6.

Da ovakove i ine mnoge vježbe i na računjači ruskoj proizvesti možeš, to ćeš lasno uvidjeti; nu računjača Jarićeva je u svrhu napisivanja brojevah najshodnija, dočim već po mjestu, gdje štapić, stoji, naznačiti možeš jedinice, desetice, stotine itd. — Na desni kraj popriečnice ubodeš jedan štapić, te metneš nanj jednu krugljicu, te odmah jedan (1) dadeš na ploču napisati. To činiš tako dugo, dok si do 10 krugljicah na štapić nametao i na ploči do 10 napisao. Sad uzmeš svih deset krugljicah sa prvoga štapića, te ubodeš polag prvoga drugi štapić, (koj ima mjesto desetice značiti), pa metneš nanj jednu krugljicu, koja sada 10 znači. Na ploči napišeš sada na prvo mjesto, pošto je prvi štapić prazan 0, a na drugo 1. — Tim si sigurno sve učinio, da težkoće nadvladaš, koje djetetu kod ovih temeljnih vježbah dolaze.

Kad si na isti način djeci predočio napisivanje brojevah 11, 12, 13 itd. do 19, te kad si na štapić jedinicah jur 10 kruglicah nametao, pa skinuvši jih, opet drugu krugljicu na štapić deseticah metnuo, koja opet deseticu čini; a na ploči na drugom mjestu znamenku 2, a na prvom znak ništice (0) napisao, pa tako naučio djecu broj 20 pisati; — to za brojeve od 21 do 99 nećeš imati težkoćah; iz rečenoga bo proizlazi dalnje postupanje sa stotinami itd.

Digitized by Google

Kraemerova računaljka (sl. 4.) posve je druge naravi od napomenutih. U nje ima:

a) 10 jedinicah t. j. 10 drvenih kockah, od kojih jedna strana ima 1 palac, dakle joj je prostor (kocki) 1 kubični palac;

b) 10 deseticah t. j. deset parallelo-pipedičkih štapićah od 1 palca debljine i 10 palacah duljine;

c) 10 stotinah t. j. 10 drvenih pločah od 10" duljine 10" širine i 1" visine, te

d) jednu tisuću t. j. drvenu kocku, kojoj jedna strana ima 10".

Od jedinicah ima jih 5 biele 5 crvene boje; desetice su pako tako crveno-bielo bojadisane, da vazda na bieloj kocki crvena dolazi; a i stotine i tisuće tako su načinjene, da nikada dvie kocke jednake boje uzpored nedolaze.

Što si u ruske i Jarićeve računjaće kruglicami radio, to možeš ovdje kockami. Jedinice mećeš svedj crvenu na bielu, dok dobiješ deseticu. Pošto si uz deseticu opet jedinice (za 11, 12 itd. do 19) stavio, te tako došo do 20, stavljaš deseticu, dok dobiješ stotinu itd, do tisuće. — Kad dobro pomenutu računjaču Kraemerovu promotriš, uvidit ćeš korist njezinu ne samo za brojeve, već i za razvijanje pojma o četvornom palcu, kubičnom palcu itd., a služi vrlo shodno kod računjanja površine i prostora tielesah. (Ine računjače, koje sam gore napomenuo, narisat ću u svojoj „Ocjeni zornih sredstvah za obuku u pučkoj učioni," koji sam rukopis naumio posebno tiskati dati.

3. Za tumačenje slomakah možeš uporabljati crte po Pestalocijevom načinu, ili slomljenjače. (slika 5. 6. i 7.)

A) Za postanak slomakah i prispodahljanje istih po njihovoj vriednosti: (Slika A.)

B) Za promjenu forme slomakah, gdje jim ipak vriednost ista ostaje. (Slika B.)

Ovako možeš iste crte i nadalje podieliti, dočim na prvoj svaki diel na 2, na drugoj na 3, na trećoj na 4 jednaka diela razrježeš.

Slomljenjača (Sl. 5, 6.) sastoji se jedna od 4, a druga od 6 jednakih dielovah tako, da možeš jedan dio od drugoga razstavljati, i opet jih jedan u drugoga utikati. Prvom možeš $^1/_2$, $^1/_4$, $^2/_4$, $^3/_4$, te ako oduzmeš jedan dio $^1/_3$ i $^2/_3$; drugom $^1/_6$, $^2/_6$ ili $^1/_3$ $^3/_6$ ili $^1/_2$, $^4/_6$ ili $^2/_3$ i $^5/_6$, ako joj oduzmeš jedan dio takodjer $^1/_5$, $^2/_5$, $^3/_5$ i $^4/_5$ tumačiti.

Digitized by Google

Ovakove si štapiće svaki može lasno načiniti od bazga.

Za dalnje tumačenje slomakah ima slomljenjača (Sl. 7.) koja se od ruske slomljenjače samo u tom razlikuje, što ondje krugljice, a toj na jednake dielove podieljene štapiće imaš. — Na prvoj je popriečnici cieli štapić; na drugoj isti podieljen na dvoje, na trećoj u troje i t. d.

Ovo su po prilici najvažnija sredstva za zornu obuku u računstvu.

Treće načelo. Obuka u računstvu neka nebude jedino teoretična, već u obće teoretično-praktična, da se po tom zahtjevom života svakdanjega čim više pridruži.

Zadaća učione nije, da samo duševne sile u djece razvija, već joj je dužnost odgojivati djecu za praktični život. Ova zadaća proteže se na sve predmete, a osobito na računstvo. Obuka u računstvu mora da bude već od početka tako udešena, da diete nebude samo teoretično podučavano, što u životu od nikakove koristi nije; već treba da mu i praktičke zadaće zadaješ, koje u život sasiecaju. Što koristi komu, kad znade pravila računstvena, a nezna jih u potrebi uporaviti. — Zadaće računstvene moraju indi biti životu praktičnomu primjerene; a o kakvoći ću njihovoj u posebnom članku drugi put nješto napisati. —

Školski zapt.

(Konac.)

Strogi zapt može prisiliti djecu na posluh, ali *ljubav* je jedina, koja ju može *popraviti*. Učitelj bez ljubavi kada kazni, samo je *kaznitelj*, a ne odgojitelj, ne vodja kroz život. Učitelj, koga nije ljubav obuzela, neće nikada steći ljubavi i povjerenja svojih učenikah, ma on hvalio i nagradjivao u najvećem izobilju. Ljubavju će jedinom poći mu za rukom, da i ono diete, koje kazni, k sebi privuče. Učitelju, koga nije nadahnuo duh prave ljubavi, nehasni ni vječito mozganje, da li će ovo ili ono zapteno sredstvo na pojedine ili na sve učenike cieloga razreda moći uticati ili ne; kod ovakoga učitelja nije školski zapt ništa drugo, do li vanjska i tašta pričina, nedosežna i manjkava i jedva jedvice dovoljna, da izvanjski red uzdrži, a o odgoju k slobodi i samostalnosti neima tu ni govora. Sama ljubav

Digitized by Google

čini učitelja oštroumnim, da može uviditi, što svakomu pojedinomu djetetu treba; ljubav jedina iztrebljiva *lienost*, koja pušta kliti razne pogreške u djetinjem srdcu; ljubav jedina pokazuje put, kojim nam valja udarati do djetinjega srdca; ljubav jedina znade se iznaći pri izboru kaznah, jer ljubav radja ljubav i jer pobudjuje boj proti nasilju zločeste navade. To nam svjedoče škole bez iznimke i to koli one, u kojih učitelji pravom ljubavju svoje učenike njeguju, toli i one, kojih su učitelji najmljenici. Badava ćeš tražiti u školah najmljeničkih onaj duh, koji no vlada u školah ljubavju opojenih učiteljah, *duha dragovoljnoga posluha, podanoga pouzdanja i harne privrženosti* od strane učenikah napram obljubljenom učitelju.

Neda se ovaj duh uvesti u škole, niti *liepimi rieèmi i izpraznim uvjeravanjem*, niti se dade prisiliti ma i *najstrožijimi kaznami*, niti se dade probuditi *pohvalami i nagradami*. Ondje ćeš ga samo naći, gdje ljubav učiteljska učenike uvjeri, da njemu do ništa više nije stalo, da li do njihovoga boljka, do njihove sreće i budućnosti, i da njemu nijedna žrtva nije prevelika, ono unapredjivati, što jim samo na uhar biti može.

Ljubav, kojom samo školski zapt odgojivajuć i poboljšavajuć djelovati može, jest udaljena od *slabe dobroćudnosti i nerazumne popustljivosti*, kojom se često zamienjuje. *Ljubav je dobrota u savezu s mudrošću*; ona se neklanja oštroći i postojanosti, kada su na svom mjestu; ona neštedi ni kaznujuće rieči, niti ozbiljnoga zapta, ako to samo zahtieva pogreška djetinja; ona se nelatja nepristojnih sredstvah, kada valja diete k sebi privući; ona nije, jednim da rečemo, *sliepa, neradna*.

Ovdje nam valja samo to primjetiti; da se nesmije prekoračiti uzka medja izmedju *mrtva srdca* (neljubeznivosti) i *kazne vriedne popustljivosti*; jer one su učione isto tako zločeste, u kojih sliepa ljubav vlada, kao i one, u kojih učitelj samo *svoje* traži. Dočim u prvih podivljaju djeca toga radi, što učitelj svojom nestalnošću i prevelikom popustljivošću svoj ugled i svoje pouzdanje sasvim zaigra; vlada u potonjih puki strah. Neteži nikada za ljubavju i naklonošću svojih učenikah samo toga radi, da jim povoljno bude, što si s njimi zadovoljan i nezaboravi nikada, da potrajana ljubav i pravo povjerenje *najbolji i najsigurniji temelj imaju u štovanju*, što si ga pribaviš u krugu svojih učenikah. *Mudra oštroća* u zajednici s *pravicom* neće

Digitized by Google

nikada uvrieditи diete; ali *nedosljednost*, kojoj nezrelo pomilovanje put krči, umara sva plemenita čuvstva.

Nemožemo ovdje opisati, kako da si učitelj rukovodeć školski zapt, ljubav i povjerenje steče. Mogle bi se doduše njeke pojedinosti napomenuti, nu i to nebi ništa prudilo, ako *cieli školski zapt nebi bio nadahnut duhom ljubavi.* Baš iz toga obzira malo bi koristilo učitelju kazati, što u svakom pojedinom slučaju ljubav zahtieva; mnogo je pako važnije, da upozorimo na ono, što nesmije biti, naime na pogibelj *nemilosti* i *nemara.*

Oboje stoji u oprieci sa ljubavju. *Nemilost* se svagdje ondje vidi, gdje se učitelj toplo nezauzima za onim, što mu se učenikah tiče. Takovu učitelju teku rieči *ujedljive pogrde* i za najmanju pogrešku, a neće ni da pomisli, da tim daje povod svoj mladeži skolskoj, pogrdjeno diete nesamo za vrieme školsko, no često i kroz cieli život vazda dražiti i ruglu izvrgavati; takav učitelj neosvraća se nikada na okolnosti, koje slabije diete izpričavaju; takav učitelj neuvažava baš ni onaj slučaj, kada se smuči komu djetetu, što se osobito u prepunjenih razredih vrlo lasno dogoditi može; takav učitelj latja se *palice ili šibe* i to tako hladnokrvno i bez najmanjega saučašća, da se povjerenje i ljubav u djetetu okameniti moraju; takav učitelj, jednim da rečem, upotrebljavajuć zaptnena sredstva nepita: da li su prikladna pogreški, i da li će njimi biti djetetu s gledišta ćudorednoga i tjelesnoga pomoženo ili odmoženo, ili što još više škodljivo. Plakati je, kad vidimo, da učitelj diete razjareno ili ugrijano iz prevruće učevne sobe na vlažni, mrzli i vjetru izloženi hodnik ili na dvorište protjera, ili kad *nadriimena*, koja mnogomu učeniku isti život ogorčaju, svoje vrelo imaju u *hladnih, bezdušnih, kaznenih prodikah.*

To ljubav nemože činiti! Ona štedi zabludjenika, čim samo više može i nastoji, da ga krotkim načinom na pravi put dovede. Učitelj nadahnut duhom prave ljubavi neće zato i nikada iztrage voditi pred cielim razredom, a osobito onda ne, kad bi se dobro ime učenika moglo kojim načinom ozloglasiti, n. pr. kad bi bila samo sumnja o kojem inače dobrom djetetu, da je šta ukrao, ili da je koga prevario. Dakako da se na ove malenkosti neobzire učitelj, koji neima srdca, zato i nije čudo, da ovakav učitelj u učioni više djece skvari, nego što bi jih popraviti i na pravi put dovesti imao.

Digitized by Google

Nemar se neslaže takodjer s duhom ljubavi, koji bi učitelja oduševljivati imao. Nemarni učitelj kazni učenike, samo da ih kako prisili na mir i red, bez da se i najmanje pobrini, *kakov će utisak učiniti kazna na srdce okrivljenoga.* Od tuda sliedi i često opetovanje istih zabludah; a ti se nesmiješ na *nje potužiti, bez da sebe nebi tužio.* Ovo ti opetovanje pokazuje, da su tvoje kazne bez svakoga uspjeha, te ne samo, da nečine ni ono, što bi kao krotilna sredstva činiti imala, a kamo li, da bi ikoje dlete popravila. Diete, koje grieši, treba poput bolestnika na tielu boljućega, sve tvoje skrbi i brige, i tvoje uztrajane pažnje. Zauzmi se ljubavju za njega, obodri ga kadkada i opomeni ga češće na zadatu ti rieč, nastoj, da začepiš sva vrela njegovih pogrešakah; podvostruči svoju skrb, da ga, kada je raztrešeno, opet na veću pažnju dovedeš češćim izpitavanjem; ustrani djevojče, koje rado šapče, od drugarice, koja ju rado sluša; pobudi lienoga na revnost, motri lahkoumnoga oštrije i olakšaj mu neprestanimi opomenami pobjedu nad nasiljem navade; u obće trsi se, da ti svaka kazna urodi onim plodom, koga ti izčekivaš i da onu svrhu poluči, radi koje si kaznu i upotriebio.

Ljubav neće nikada sustati, ona će jedina uztrajati u uztrpljivosti; ona će ustraniti jednom kaznom, kojom poboljšati namjerava, deset drugih. Ljubav jedina vodi k *proslavljenoj* nepristranosti. Ona nečini razlike izmedju djece bogatih i siromašnih roditeljah; ona se osobito zauzima za onu djecu, koja se neuživaju blagodati dobroga kućevnoga odgojenja, i nastoji, da ju krotkim putem dovede k cilju svomu. Ona se neobzire na glas onih, koji tvrde, da su djeca siromašnih roditeljah zločestim odgojenjem i psovkami, dapače i samim bijenjem tako zatupila, da kod njih nehasne blažija zaptnena sredstva, pa baš u tom i leži njena uzvišena radnja, što množinu djece, kojoj nije sjalo sunce prave ljubavi u kući roditeljah, k sebi privući znade. Tà u učionah za siromašnu djecu ustrojenih vidi se blagodat ljubavi ponajbolje. Zato je ludo i pomisliti, da se kod djece siromašnih roditeljah može samo tjelesnom kaznom i psovkami štogod valjana proizvesti; ta baš ovakova djeca čeznu za ljubavju, a kad ju na svom učitelju opaze, tada ju znadu bolje cieniti, nego li djeca bogatašah. Ovakova djeca dadu se već *polag zakona razraza* najlaglje i najsigurnije ljubavju odgojivati.

Van dakle batinom osobito iz školah, koje siromašna djeca po-

Digitized by Google

laze, da se jednom nabožno i bolje pokolenje odgoji, pa da blagi duh pravoga katoličkoga odhranjenja i u kolibice sirotinje prodre! —

A ti mili sudruže, nastoj, da te ove tri zviezde — *mudrost* — *pravednost* i *ljubav* — rukovode kroz cieli tvoj učiteljski život, pak ćeš tada spokojno čuti moći nepravedne tužbe na te i na tvoje učenike u sviet raztrubljene, a kada ti pune uši takovih budu, a ti upravi svoj pogled napram nebu, te sa svojim uzorom, predragim našim Spasiteljem reci: „Otče! oprosti jim; jer neznaju, šta rade!“

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

Tečajem proljeća i ljeta upoznasmo se domaćimi i inimi životinjami, koje nam u to doba najviše u oči padaju; zatim upoznasmo mnogo koristnih i škodljivih vrtnih i poljskih bilinah; sada nam valja da se prošećemo jošte šumom, pa da najprije o šumskom drveću koju rečemo. Sjećati ćete se jošte, kako se dade drveće, uzev obzir na cviet i na korist, veoma lasno u rodove razrediti.

Mnogo nam drveće koristi svojim plodom, kojim se hranimo. To su voćke. Od drugih opet upotrebljavamo najviše drvo? To je šumsko drveće. Uzmemo li pako obzir na lišće, razdielit ćemo ga na listnato drveće i na crnogoricu.

O listnastom drveću.

Po naših ravnih šumah rastu najviše hrastovi. Hrast je veoma jako drvo, te je obično velike starosti. Granje je hrastovo zavito i kvrgavo, kora izpucana; nu drvo je čvrsto i dugotrajno.

Hrast imade izverugano lišće, cvate resom, a plod je oraščić, što ga zovemo ž i r o m. Hrastovo se drvo rabi za gradju i gorivo. Od njega se prave lagvi i ostalo posudje za vino i druge tekućine. Buduć ima to svojstva, da mokrinom otvrdne, pa da onda dugo negnije; s toga se i osobito rabi za gradjenje brodovah. Koru upotrebljuje kožar. Posušena se kora melje, pa se tad zove trieslo. Kožar očisti najprije kože od dlake, zatim jih namasti i složi u slojevih sa trieslom u jame, polije jih vodom, te sve tako ostavi, da vrije.

Digitized by Google

Kad žir dozrije, tjeraju se svinje u žirovinu. — Na hrastovu lišću vidite evo mnogo zelenih krugljicah, štono jih zovu babuške.

Kako postaju te babuške? Imade njeka vrsta osah, koju zovu šiškar. Ovaj ubode svojom žaokom u list, pa iznese unj svoja jaja. Tudjer naraste babuška, a u njoj živi ličinka, koja se zatim progrize i ubahuri. Naše babuške nisu od osobite vriednosti, nu u toplih krajevih trguje se s njimi, buduć se rabe za crnilo.

Njeka druga vrst osah ubode svojom žaokom u mlad žir, koj tad navrije i postane šiškom. Šišku rabe takodjer kožari.

U našoj domovini ima bukovih i grabrovih šumah. Bukva je obično veća, pa ima okruglo deblo sa gladkom korom; lišće joj je svjetlo, jajasto, pa spreda i straga nješto šiljasto. Bukva cvate resom, a plod joj je trouglast oraščić, koga zovemo bukvicom.

Bukvicom hranimo svinje, pa i ulje se od nje tišti. Grabar je manji od bukve, a deblo mu nije okruglo. Na lišću su grabrovom žilice debele, pa čine same uzporedne jaze na svakoj strani glavne žile. Grabrovina je tvrdja od bukovine, s toga se rabi više za gradju nego li bukovina.

Najlaglje je razpoznati briezu od drugoga drveća, i to, po bieloj kori i tankih hvojah. Nareže li se u proljeću brieza, poteći će iz nje mnogo sladka soka. Takovim nariezivanjem škodi se drveću. Briezovo je drvo žilavo, a rabe ga kolari. Hvoje se rabe za metle,

(Na isti način može učitelj govoriti jošte o lipi, javoru, topoli, jagnjedu i t. d.)

(Dalje će sliediti.)

Dopis.

Zlatar. Ovogodišnji učiteljski sastanak kotara belečkog bje držan dne 18. rujna pod predsjedničtvom veleč. g. kot. nadzornika Mihalja Milkovića u Zlataru u pučkoj učioni. Prisutni biahu svi učitelji osim mihovljanskoga, koj je radi prilike zakasnio i seoski sudac zajedinski kao privr. učitelj; podučitelj konščinski poslà svoje izradke. Pošto bi prije u crkvi zlatarskoj prisustvovali sv. misi podjosmo u učionu, gdje g. predsjednik otvori skupštinu shodnim govorom, te pročita dopis preč. duh. stola, kojim se izražuje obće zadovoljstvo glede izradakah na stavljena pitanja pučkim učiteljem ovoga kotara; nu dva od njih budu posebno pohvaljeni i to belečki i konščinski. Zatim bjahu čitani i pretresivani izradci 2 pitanjah od preč. duh.

Digitized by Google

stola i od vis. kr. nam. vieća za riešenje danih te pismeni izradci g. predsjedniku predani. Još i to se ovdje u obzir ima uzeti, da i rečeni seoski sudac kao privr. učit. takodjer svoje izradke pročita i predade. Sada budu preduzeta praktična vježbanja s djecom i to stvarna i slovnička obuka, koju učitelji zlatarski i komšćinski sa zadovoljstvom obavljahu. O školskih vrtovih poveo se takodjer govor, jer još ni sada neodgovaraju svrsi. Poslje se povede rieč o mirovini ostarjelih i iznemoglih učiteljah — o podpori njihovih udovah i sirotčadi. — Napokon g. predsjednik obodriv učiteljstvo ovo običnim nagovorom na napredak izjavi, da odlazi u Stenjevec te se tako razstaje učiteljstvom ovoga kotara. — Na što učiteljstvo sa čuvstvom dubokog sažaljenja njegovu se razboritu nastojanju oko školskog napredka zahvali, te mu uzželi srdačno sretan put. Tako bje sastanak zaključen. —p—

— *Valpovo.* Puno bih imao zanimivih viestih iz našega školskoga kotara, no bojeć se, da ne bih obširnim opisivanjem i odviše zauzeo od i onako malenoga prostora našega „Napredka“: samo ću na kratko i kao u ljusku stisnuti jezgru svih novostih. — Dvie tri li prodjoše godine, a mi neimasmo učiteljskog sastanka. Svi smo osjećali prieku potrebu takova sastanka u kom bi se medjusobno porazgovorit, potužit pak i jedan drugoga ohrabrit mogli znajući, da više očih više vide i da složnim djelovanjem i male stvari rastu. — Naš preč. g. kotarski školah nadziratelj uvidiv takodjer potrebu učiteljskoga sastanka, ureče nam ga na 7. dan mjeseca rujna t. g. — Na urečeni dan izim jednoga ravnatelja i katekete i jednoga bolestju prepriečenoga učitelja, svi se u mjestu Valpovu skupismo te po dovršenoj svetčanoj službi božjoj krenusmo u školsku sgradu gdje nam u život učiteljski duboko zasjecajućim govorom preč. g. nadziratelj skupštinu otvori. — Nemogu da nenapomenem odlična lica, koja nas prisutnostju svojom počastiše, kao: presvietloga g. baruna Prandau-a pokrovitelja naših učionah, pogl. g. dra. Jakoba Užarevića, pogl, g. Ivana Šipraka, čast. g. Gajomira Jakić-a, blagorodnu gg. Jakoba Haizlera i Lovru Baloković-a strane učitelje koji i djelom pokazaše, da im narodnja prosveta na srdcu leži. — Iza govora predsjednikova izabran bi za perovodju g. Bartol Baloković učitelj hrkanovački, a zatim njekoja gg. učitelji pročitaše pismeno riešenje stavljenih pitanjah a jedno preduze praktično riešavati mjestni g. učitelj Ivan Marković sa prisutnom školskom mladeži i to sve na obće zadovoljstvo. — Predloži zatim preč. g. predsjedatelj, da bi velekoristno bilo, da se za ovaj kotar školska kotarska knjižnica utemelji. Plemeniti taj predlog svi prisutni živim prihvatiše uzklikom pak odmah ponizno i zamoliše presvietloga g. barona Prandaua veledušnoga prijatelja i promicatelja svega što je liepo i koristno, da bi pokroviteljstvo iste knjižnice primiti udostojao se. Presvietli g. radostno primi pokroviteljstvo obećav

Digitized by Google

knjižnici na temelj izim književnih darovah i znamenitu svotu od 40 fr. a. vr. Slava mu! Na istu svrhu obeća i preč. g. kotarskih školah nadziratelj Franjo Taglieber 10 for. a. vr. Hvala mu! — Ostali prisutni upisaše se za redovite članove s obvezanjem, da će svake godine, po pravilih knjižnice, 2 fr. a vr. u blagajnu iste knjižnice uplatjivati. — Temelj je indi stavljen, na kom će liepo uspievati dalnje naobraženje naših učiteljah, samo ako htjeli budu blago knjižnice na svoju korist upotrebljavati. — Mnijem da je umjestno ovdje zamolit slavno uredničtvo „Napredka“ a da nam izvoli imenik učiteljskoj knjižnici potrebitih knjigah u svom listu predložit. Takav bi imenik u obće velekoristan bio i za druge školske kotare.*) Za knjižničare izabrani bijahu gg. Ivan Marković učitelj i Slavoj Maršo kateketa valpovački. — Za tim pozva preč. g. predsjednik učitelje, da svoje tegobe predlože. Što se platje tiče, svi se učitelji izraziše, da svoju platju uredno primaju, što svakako na diku i čast služi političkim našim oblastim; no se potužiše radi goriva, a presvietli g. baron Prandau koj učiteljem potrebita drva iz svojih šumah milostivo daje, obreče, da će dotične obćine interpellirati, neka svojoj dužnosti, naime drva usjeći i dovesti — zadovolje. — I tako na obće zadovoljstvo zaključismo ovogodišnji učiteljski sastanak. Dao Bog da nam i budući sastanci kao ovaj, liepim urodili plodom. — Napokon spomenut još moram, da je presvietli g. Baron Prandau sve učitelje sjajnim objedom, komu je sam glavom predsjedao, počastio. Slava mu! — Imadem vam jošte i neugodnu jednu viest objaviti i to je pomanjkanje učiteljah. Ja neznam kamo će naši krajevi dospjeti, ako i u napredak tako ostalo bude. Natječaji se razpisuju a nitko se nejavlja. Jedna se novoutemeljena učiona imala otvoriti 1. listopada t. g., no jer ni od nikud učitelja neimamo, stoji i dan danas zatvorena; dva su nam u našem kotaru podučiteljska mjesta prazna. U takvom pomanjkanju učiteljshoga osoblja naravno je, da nam učiona mjesto da napreduje, nazadovat mora. Nebi li nam kakogod pomoći mogli?**) ... Parvuli petierunt panem et non erat, qui frangeret eis. Bog s nami!

S. Maršo Sriemac.

Viestnik.

— **Nj. Uzoritost preč. g. Gjuro Haulik Varaljski, stožernik i nadbiskup zagrebački izvolio je na podporu siromašnih učiteljskih pripravnikah na kr. učiteljištu zagrebačkom velikodušno darovati 100 stot. a. v., na kojem milodaru zahvaljuje se što usrdnije učiteljski sbor pomenutoga zavoda.**

*) Odazvat ćemo se tomu pozivu skoro. Ur.

**) Javite nam natječaje, pa će se možebit tko javiti; jer neznamo, da li su svi za učiteljstvo odobreni već i mjesti učiteljskimi obskrbljeni! Ur.

Digitized by Google

— Što oddavna izgledasmo, primaklo se. Dne 12. o. m. otvoren je svečanim načinom sabor trojedne kraljevine, od kojega i pučka škola izgleda uspješan liek mnogim ranam svojim. — Dao Bog, te se to izpunilo na bujni razvitak prosvjete narodnje.

— Preuzvišeni g. ban Jos. barun Šokčević, poklonio je družtvu za podporu siromašnih gimnazijalacah u Varaždinu 50 st. a. v. —

— Preč. duh. stol zagrebački imenovao je odbor, koj bi imao izpraviti katekizam za pučke učione. U taj odbor pozvani su gg. katekete zagrebačkih učionah Šimun Balenović, Stjep. Tadić, Filetić Mijo, Franjo Čukolin i učitelj na kr. preparandiji zagreb. Stjep. Novotny. Uspjeh radnje priobćit ćemo u svoje vrieme p. n. čitateljem ovoga lista.

— Početkom ovoga mjeseca otvorena je u Zadru preparandija za učiteljske pripravnike. To je po tom treći zavod u našoj trojednoj kraljevini. Mi mu želimo sretnu budućnost, od koje i narodna zavisi.

— Dne 29. list. o. g. navršio je 75. godinu dobe svoje slavni pedagog i čuveni pisac školski Adolfo Diesterweg, koj se rodi dne 29. listopada 1790 u Siegen-u u Westfalskoj. Na sveučilištih u Herbornu i Tibingi učio je bogoslovje, mudroslovje, matematiku i prirodoznanstvo te dodje god. 1810 kao privatni učitelj u Mannheim. Sliedeće godine imenovan bje drugim učiteljem na sekundarnoj učioni u Wormsu, a god. 1813 na izglednoj učioni u Frankfurtu na Majni; god. 1818 postane drugim rektorom latinske škole u Elberfeldu a god. 1820 ravnateljem učiteljskoga sjemeništa u Mörsu, gdje si je ime vješta učitelja, pedagoga i spisatelja stekao. God. 1827 počeo je izdavati svoje: „Rheinischc Blätter für Erziehung und Unterricht.“ — God. 1832 bjaše pozvan u Berlin za ravnatelja seminara gradskih školah, gdje je uzprkos protivničkim težnjam neutrudivo radio do 1847 godine. God. 1850 stupi u mir i življaše privatno, dok nije god. 1858 u zastupničku kuću za poslanika izabran. — Od svih stranah u Njemačkoj stigoše mu na njegov rodni dan čestitke od učiteljah sa željom, da ono, zašto je sav napor i trud ulagao; o čem je toliko mislio i pisao; zašto se je zauzimao i borio na školskom polju, u istinu i postigne. —

Natječaji.

U Jesenju mjes. učit. i org. s god. plaćom 315 stot., bezpl. stanom, vrtom i 12 hv. drv. osim inih školarnih pristojbah. Treba se javiti do 25. studena o. g. veleč. g. Petru Rusanu podj. i žup. u Višnici. — U Petrovini mj. učit. i org. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom i potrebitimi drvi za ogriev. Prijavit se treba do 20. stud. o. g. veleč. g. Jak. Jambrečaku, podj. i žup. u Slavetiću. - U Pušči mj. učit. i org. s god. pl. 315 st., bezpl. stanom, zemljom od pol rali, 6 hv. drv. za ogriev, osim inih školarnih pristojbah. Javit se do konca o. m. veleč. g. Stj. Matkoviću podj. i žup. u Pušči. — U Blinji (2. bansk. puk.) mj. učit. grčk. iztoč. s god. pl. 144 st., slob. stanom, vrtom 800□ hv. i 6 hv. drv.; u Crkvenomboku mj. učit. grč. izt. s god. pl. od 168 st., paušal. 6 st., slob. stanom, vrtom i 6 hv. drv.; u Meminskoj m. učit. grk. izt. s god. pl. 180 st., slob. stanom, vrtom i 6 hv. drv. Rok prijave za ta tri mjesta do 26 studena o. g. na ck. drugu bansku pukovniju u Petrinji. — U Krap. toplicah mj. učit. i org. s god. pl. 315 st., slob. stanom, 12 hv. drv. i stolarni pripadci. Prijavit se treba do 10. prosinca o. g. veleč. g. Ulriku Kirchlechneru podj. i žup. u Pregradi.

Promjene.

Imenovani: Govedić Mijo učit. kod sv. Trojice pod Okićem; Mirko Štimali učit. u Gjelekovcu; Fr. Maruzzi pr. učit. na gl. učioni u Bakru.

Listovnica.

Gosp. F. Š. u sv. I. — Na Vaše pitanje moramo žalibog onako odgovoriti, kako smo u Listovnici u br. 16. ljetošnjega ovoga lista g. V. V. u T. odgovorili.—

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

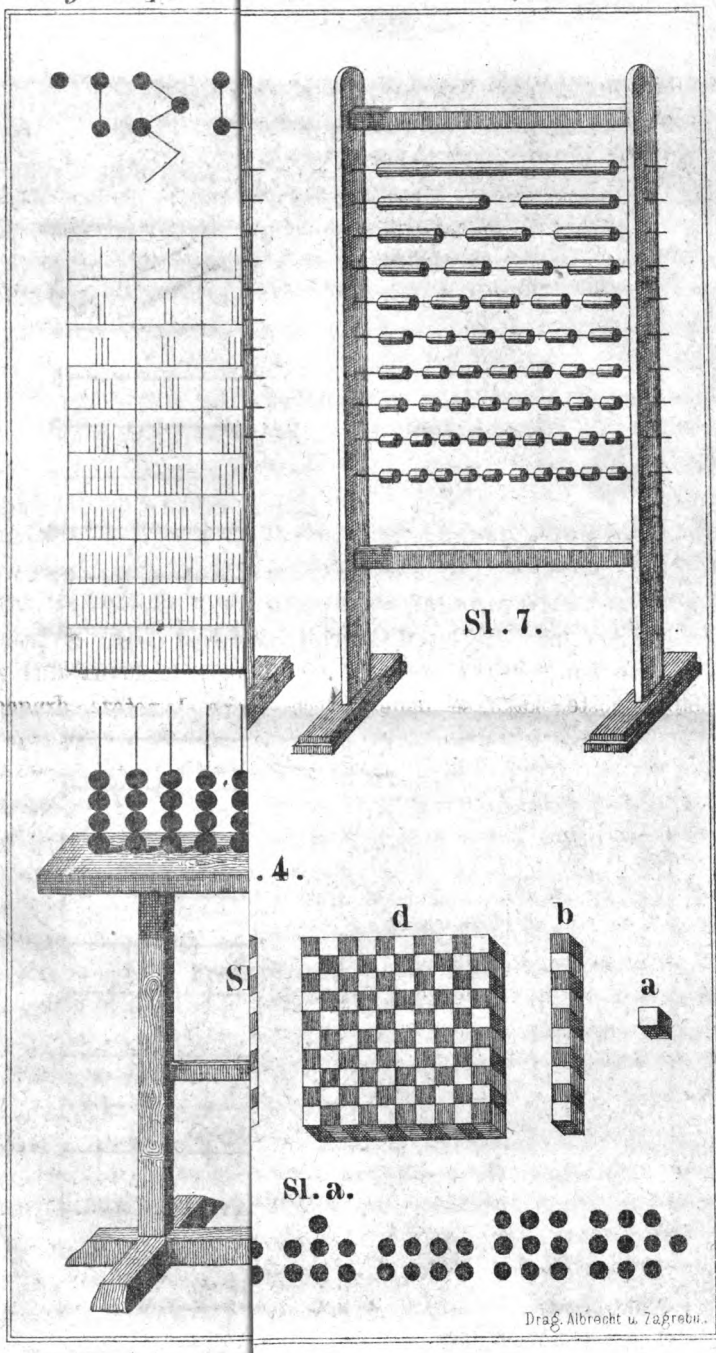

Digitized by Google

Digitized by Google

Sl. A.

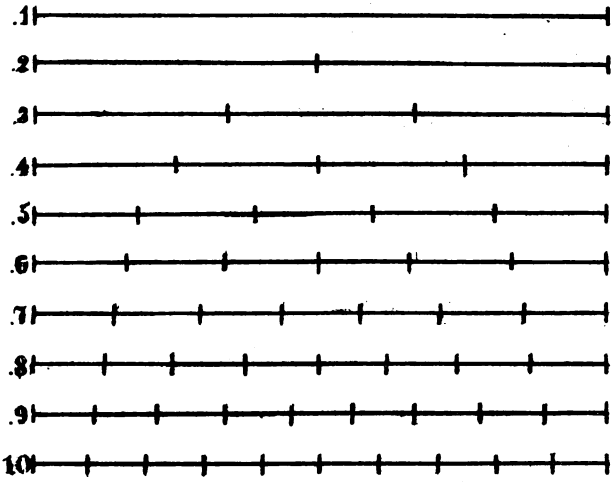

Sl. B.

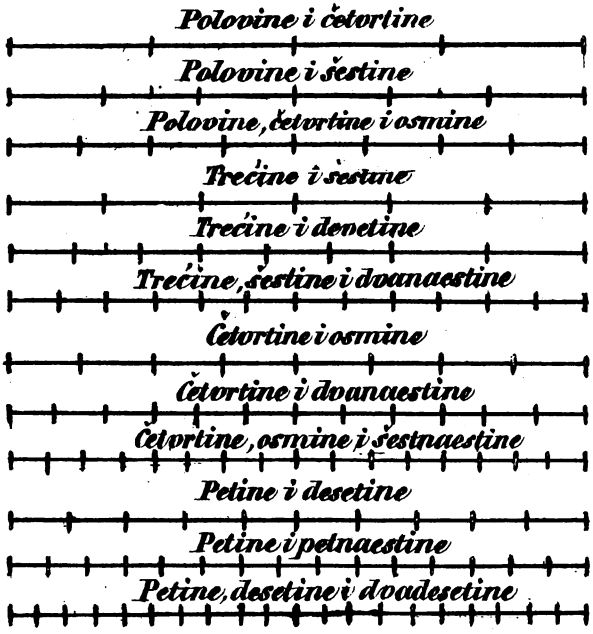

Digitized by Google

Digitized by Google

Broj 23. U Zagrebu, 1. prosinca 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Povjestničke crte o školarstvu u Hrvatskoj.

Od Iv. Tklć.

Nadalje.

II.

A sada da vidimo, kako se je razvilo školstvo s ove strani Velebita. — Kada se je jedna čest Hrvatah odružila od svoje braće s onu stranu Velebita, te posjednula zemlju medju Dravom i Savom, tada bjahu oni jošter pogani; nisu imali dakle osim svojih žrecah (svećenikah poganskih), koji su jih učili črtami i riezami bilježiti, nikakovih drugih učiteljah, ni učionah.

Kada je godine 803. posavska Hrvatska priznala franačko vrhovničtvo pod Karlom, koga njeki Velikim zovu, tada se u nju slegla sila franačkih (njemačkih) svećenikah, da ju kršćanskom prosvjetom naobraze. Ali njihovo djelovanje nebjaše blagoslovljeno. s toga, što je njemačko svećenstvo više pred očima imalo političnu i materijalnu korist, negoli božju i duševni napredak Hrvatah.

Što više, za ovostrane Hrvate nije nastalo ni sretnije vrieme onda, kada su se u polovini IX. vieka opet sdružili s dalmatinskimi Hrvati u jedno tielo pod jednim zajedničkim kraljem i biskupom, koj je u Ninu stanovao, jer spasonosnomu djelovanju ninskoga biskupa u sjevernoj i iztočnoj Hrvatskoj veliku su priečku stavljala nezgodna putovanja.

Da se je domaća vlada svakako brinula za naobraženja Hrvatah ovkraj Velebita, viditi je odatle; kada bi se na pritužbe spljet-

Digitized by Google

skoga biskupa i inih dalmatinskih biskupah ninska biskupija imala dokinuti, te dalmatinski Hrvati imali spasti pod spljetskoga nadbiskupa, odlučeno bjaše u spljetskom crkovnom saboru god. 928., da se ninski biskup preseli na onu stran Velebita, i da u Sisku, gdje je njekoč biskupija jurve postojala, ovu opeta uzkrisi. Ali ta želja nikada nije bila izpunjena, jer ninski biskup nebjaše odaslan u sjevernu Hrvatsku, da uzkrisi biskupiju u Sisku, nego na papinu zapovjed morao je zasjesti Skadarsku stolicu.

Nu neka nitko kraj svega toga nemisli, da su sjeverni Hrvati sasvim zapušteni bili; kod njih su revnovali svećenici poslani iz Dalmacije, dà i u istom današnjem Križevcu već za domaće vlade nalazimo njekakav sbor (kapitulum) svećenikah, koji su se nazivali „duhovni pomoćnici“ hrvatskoga biskupa vladikovavšega onkraj Velebita.

Po izumrću narodne dynastije, kada su Hrvati Arpadovce priznali i za svoje kraljeve, nastalo je za sjeverne Hrvate nješto blaženije vrieme. Ladislav bo, kako znademo god. 1093. utemelji u Zagrebu biskupiju. Zagrebački indi biskupi, da održe puk u vjeri, morali su se brinuti za svećenstvo, a ovo nisu mogli imati, ako za taj stalež sposobne osobe podučavali nisu. Premda nenalazimo nigdje upisano, na kakav su način učili, nu nagadjamo, da su u svojem stanu što sami, što po svojih kanonicih (magistri canonici) podučavali mladež.

Tako potrajalo je do biskupa Stjepana I. Ovaj pako, da se što više mladićah za svećenstvo naobrazi, kako nam dotična povelja svjedoči, sagradi god. 1232. u Čažmi crkvu, i u to ime ustanovi ondje kapitulum .... construximus ecclesiam in nova Chasma, veli biskup u povelji .... creavimus et stabilivimus Capitulum .... ut quanto plus nomen divinae magnitudinis debet extolli, tanto plures suis servitiis salubriter adoptentur; a prvim predsjednikom toga zavoda imenova učena muža Ugrina.

Kakovim je plodom urodila Začesanska učiona za duhovnu mladež nemožemo kazati, jer su glede toga domaći spomenici veoma škrti, nu toliko možemo reći, da je ondje potrajala do biskupovanja Augustina Kažotića.

Ovaj s crkovnoga i političkoga gledišta glasoviti muž, zasjednu god. 1303. zagrebačku biskupsku stolicu, pa da probudi znanosti u kleru, pozva fratre Dominikane iz Začesanja, gdje su od njekada

Digitized by Google

stanovali, u Zagreb; tu jim sazida samostan pod imenom sv. Nikole, što ga bjaše sagradio blizu svoje stolice (u laškoj ulici), da podučavaju mladež, a osobito u psalmih, pjevanju i ostalih crkovnih službah i naucih. U tom samostanu bavili su se oni obučavanjem do g. 1479., kada se na zapovjed kralja Matije preseliti morali iz dolnje varoši na Greč (kraj današnje crkve sv. Katarine) gdje su bivali do godine 1527., kada jih je nestalo iz Zagreba.

Po odlazku Dominikanah iz Zagreba, nestajalo je dan na dan svećenstva. Tomu bjaše krivo stranom pomanjkanje učevnih zavodah, a stranom pako neprestani ratovi što gradjanski, što s Turčinom. Da se tomu zlu doskoči, utemelji god. 1564., biskup zagreb. Gjuro Drašković uz pripomoć kaptola u Zagrebu „Seminarium clericorum“ (gdje je danas crna škola). U tom sjemeništu učila se je mladež, koja se htjede posvetiti duhovnom staležu, prve početke književnosti, pak latinsku gramatiku i rhetoriku, a zatim pošli bi takovi mladići na trošak biskupije na više nauke ili u Bolonju, ili u Rim. Pa ipak kraj svega toga neizrecivo bjaše pomanjkanje svećenstva, a što bi se istom reći moglo glede pomanjkanja naobraženih svjetovnjakah, koji su se svojim troškom naobraziti morali?

Kraj svjetovnoga svećenstva u sjevernoj Hrvatskoj prvo su mjesto zauzimali Pavlini, te i oni, videć kako svećenstvo teži za naobraženošću, da se i redovnici naobraze, utemelje god. 1503. u Liepojglavi, u svom samostanu „sjemenište naukah“ i prvim nadstojnikom toga sjemeništa imenovan bude O. Marko Dubravski (de Dombra) „vir eruditus et religiosissimus“.[1])

Liepoglavsko „sjemenište naukah“ išlo je i dalje. Častni i zaslužni Pavlini nisu se samo zadovoljili, da podučavaju one, koji se odvažiše, da se posvete redovničkomu životu, već oni su htjeli, da i svjetovnjaci budu dionici te blagodati, te god. 1582. otvori predstojnik (generalis) njihova reda Ternavin učionu i za „svjetovnu mladež.“ To bi dakle bila „prva javna učiona“ za svjetovnu mladež u Hrvatskoj. Prije bo, nego što su Pavlini otvorili u Liepojglavi učionu za svjetovnu mladež, morao je svaki svjetovnjak, ako je hotio, da mu diete bude naobraženo u svjetovnom staležu, u vlastitu kuću uzeti kojega pismena čovjeka, (kakovi su najviše bili popi

[1]) Annales Lepogl.

Digitized by Google

ili fratri), koj bi za plaću podučavao mu diete u čitanju, pisanju, računanju i latinskoj gramatici, a zatim marao bi ga poslat na više nauke u inozemstvo, kao u Padovu, Bolonju itd.; što su dakako bogataši učiniti mogli, dočim siromašniji i umniji mladići, kojim radi nestašice novčane više naobraženje pristupno nebijaše, moradoše se prihvatit zanata i sablje, da u onodobnih neprestanih ratovih brane domovinu.

Iz svega ovoga, što dosle napomenuh, lasno će si čitatelj sam nacrtati sliku narodne književnosti medju sjevernimi Hrvati. Obćenje bo s Dubrovnikom, gdje je književnost u XVI. stoljeću u cvietu bila, bjaše što političnimi intriguami, što ratovi zapriečena; mi smo latinštinu grlili, kao i naši susjedi preko Drave, s toga ako izuzmeš dva ili tri pisca svećenika, neimamo iz te dobe više nijednoga svjetovnoga narodnoga pisca; jer i isto svećenstvo naše, naobraženo u tudjoj zemlji, opojeno latinskimi klasici, svoj je narodni jezik kao pučki i nedolikujući naobraženu čovjeku preziralo.

Nu hajde, da vidimo, kako bjaše sa školstvom, kada su postale u nas javne učione.

III.

Liepoglavska gimnazija bila je od velike koristi za Hrvate, jer je narodu podala mnogo naobraženih ljudih, koji su u domovini razne službe dično obavljali. Ali žalibože neznatnost toga mjesta, i njegova udaljenost od svake varoši, mnogo je priečila tomu, da ju nisu mogli polaziti, kako bi trebalo; s toga mnogi hrvatski domoljubi zaželiše, da se slična gimnazija utemelji u srdcu domovine — u Zagreba. — Godine naime 1600. življaše u Zagrebu njeki Benedikt Blažeković, kalvin, vješt u zakonih, koga su Zagrebčani često slali na sabor ugarski u Požun i k caru. Ovaj plamteć za naobraženjem svojih sunarodnjakah došav iz Požuna kući, pohvali pred stališi i redovi Jezuite, i njihovo naučavanje, kojim se bjaše u Požunu upoznao. Hrvatski rodoljubi ganuti Blažekovićevim pripoviedanjem, dadu god. 1861. svojim poklisarom, koje su na sabor u Ugarsku odaslali, naputak, da nastoje svimi silami, da dobiju njekoliko Jezuitah, koji bi sposobni bili, da otvore u Zagrebu javnu gimnaziju.

Ali žalibože, to njihovo nastojanje ostà bezuspješnim, „verum propter Hungaros veli Krčelić, directa resolutio obtineri non potuit.“

Digitized by Google

Magjari dakle, ti naši susjedi, radi kojih rieke krvi prolismo, radi svojih političnih težnjah, koje su zamislili još za Ljudevita I., nastojahu zapriečiti svako naobraživanje u Hrvatih, znajuć, da ako se Hrvati naobraze, da neće tako lasno uspjeti s njihovom magjarizacijom!

Medjutim SS. i RR. nisu htjeli nikako mirovati, dok u istinu po svojih poklisarih, koje su saru Rudolfu poslali, neizposlovaše, da su već god. 1607. došli Jezuiti u Zagreb, i na same Duhove iste godine otvorili prvu gimnaziju u Zagrebu, koju je do 300 učenikah polazilo.

Koliko je ta gimnazija brojila razredah prvih godinah nenalazimo nigdje ubilježeno, nu kašnje, kada je mladež gimnazijalna dorasla, bila je podieljena na 6 razredah, od kojih posljednji zvao se rhetorika.

Nu malo po malo učile su se ovdje i ine znanosti,kao od godine 1622. bogoslovje moralno, od god. 1662. filosofija; godine 1724. crkovno pravo, a g. 1747. theologia speculativa.

Zagrebačka dakle gimnazija pružala je sva sredstva hrvatskomu mladiću, da se je kod kuće dovoljno naobraziti mogao, s toga ju i polažahu u nemalom broju.

Liepoglavski Pavlini buduć im tako sve manje i manje ponestajalo učenikah, zaključe god. 1637. pod predsjedničtvom svoga vikara Martina Borkovića, da se u Liepojglavi dokine gimnazija za svjetovnu mladež. (Konac će sliedii.)

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

O crnogorici.

Hoćemo li razlikovati crnogoricu, valja nam paziti na stanište četine. — Najznamenitije crnogorice su: omorika, jela, bor i arič. U omorike je četina naokolo grančicah naredjena; u jele je na ogrančih u dva reda namještena; u bora pako stoje sve po dvie iglice u nožnicah. Arič ima mekanu u kitice skupljenu četinu. Kod svih je plod u češerih, samo borovica ima bobice, koje prve godine zelene

Digitized by Google

ostaju, te istom druge godine dozriju i crno-modre postanu. Od borovice peče se rakija borovača, kadi se njom i meće se u rakiju. Omorika, jela i bor žive preko sto godinah te narastu u vis preko sto stopah. Od omorike i bora rabi se drvo za gradju i gorivo; nu ono od omorike nadkriljuje borovo.

Crnogorice su od velike koristi. Ta većina dasakah, stupovah, tramovah, zatim sve pokućtvo pravi se od drva crnogorice.

Iz omorikah, jelah i borovah teče njeka smolasta tekućina, koja često cielo drvo oblije, a to se višeputah i na daskah opazuje. Ota smola vrlo je važno božje uredjenje. Crnogorica uspieva naime osobito na pjeskovitu tlu; tudier joj često uzmanjka vode, stoga si mora ono malo sokovah njekim načinom uzčuvati. A dočim je u crnogorice većinom kora obavita smolom nemože ni toliko vlage izhlapljivati. (U tom vidite opet veliku naličnost izmedju bilinstva i životinjstva. Bilina izhlapljuje vlagu, a tako i životinje.)

Uzmite list kupusa, pa ga umočite u vodu. Što ćete opaziti? Da se voda neprima lista kupusnoga. Odkale to dolazi? List je prevučen mastnom tvarju. Prieči indi izhlapljivanje, kao i smola crnogorice. Isto ćemo naći na šljivi, grozdu itd. Na pupovih jablanovih, kestenovih i drugih nalazimo takodjer smole. Dočim naime pupoljak krije nježne klice lišća i cvieta, pozeble bi u zimi, da nebi debelimi ljuskami zaodjevene bile; nu pokvarile bi se takodjer od vlage, da nisu tom smolom preobučene.

Na šljivah i trešnjah opazujemo često, da iz izpucana debla smola curi. Takovo je drvo ili bolestno, jer smola nije dobar i zdrav sok, ili je pako odviše sokovi napunjeno, da suvišak izbacuje u smolastom obliku.

Iz smole crnogorice dobivamo raznu korist. Na posebni se način priugotavlja smola za gudala (kolofonium), koja vam je poznata. U bojah, kojimi bojadisamo pokućtvo, ima te smole. Isto tako dobiva se paklina. Metnemo naime njekoliko smolnatih komadah drvah u peć, koja se naljevkom svršuje. Kada se peć razvući izcuri paklina na naljevak. Kad se paklina ukuha, dobiva se postolarska smola. Metnemo li na dimnjake takovih pećih vreću ili platno, primiti će ga se crni gar.

Od crnogorice pravi se dobro ugljevje, pa isti pepeo je od koristi kao primjesa gnoju, ili pako za lug. Lug sastoji se od vode i

Digitized by Google

pepela, te se rabi za čiščenje rublja. I sopun se rabi za pranje, a sastoji se iz loja i luga (sopunar).

Opazka. Poznato je, da puk iz praznovjerja vjeruje na sumpornu kišu, te da iz nje gata nesreću. Nalazimo doduše višeputah puteve, ribnjake i mlake posute njekim žutim praškom, nu to nije sumporni prašak, već pelud iz cvieta omorike. I o krvavoj kiši govore, jer višeputah nalazimo po drveću i drugih mjestih crvene kapljice, kao da su od krvi. To dolazi od njeke vrsti bubah, koje, kad izmîle iz bahure, crvenim sokom prskaju. Gdje ima mnogo takovih bubah, biti će i mnogo crvenih kapljicah.

(Dalje će sliedit.)

Prvopočetni postupak o stavku,

vježba za II. razred.

Sve, reć bi, do najpoznijega vremena bila je pučkim učiteljem deveta briga njegovati u svojih učionah slovnicu, nu ako su ju i njeki njegovali, to nisu pravu njegu razumom shvatili, čini pokazali i izveli. Njeki su ciepidlačili odviše njom, a njeki bi, opaziv, da je izpit pred vrati, brže bolje na vrat na nos potjerali, te bubali u školi nješta o slovnici, jedino s toga, da se pred svietom prigodom izpitah pokaže, kako napreduju duhom škole i vremena, — da pokažu liepu ljusku, a ogadnu i ništavnu jezgru. Nu u novije doba okrenula je na bolje; — učitelji počeše obradjivati slovničko polje, samo što jih pravopis kolje.

Prije svega, nego li se neposredno u namienjeni si ràd upustim, prosborit ću nješto u obće o stavcih.

Kada mi čitanku u ruke uzmemo, već pod prsti osjećamo, da nije ota svakolika čitanka jedan spis, već da je ona sastavljena iz pojedinih mnogih pripoviestih ili, kako jih mi inače zovemo, štivah. Svako štivo, da bude ugodno, mora imati njekakvu mjeru, toga radi treba paziti, da bude njekakav red, da pojedine čestice jedna drugoj dolikuju, da govor nebude duljinom dosadan; s toga nisu, niti nemogu štiva biti od glave do pete jedan sastavak bez ikakovih razdjelnih znakovah, već moraju biti razdieljena na manje više odsiekah; ipak s tom opazkom, da nebudu opet svojom kratkoćom nerazum-

Digitized by Google

ljiva i tamna. Ljudi pako nemogu svoje nazore i misli izreći jednom rieči, toga radi sdružiše njih više skupa, ter odavle postadoše izreke, stavci i t, d.

Nevaljano, dà proti duhu sadanje obuke bilo bi, da učitelj samo reče: *„Misao podpuno riečmi izra'ena jest stavak,“* tako se nauči, pa mirna Bosna. Ovo bi bio mekanizam, koj ima svaka učiona izbjegavati. Znamo svi, koji se obukom bavimo, da se mora sve na zorovih u obuci temeljiti, te od poznata na nepoznato, od lagljega na teže prelaziti i t. d. Njeki doduše drže ovo postupanje za školske ceremonije ili bolje komedije, nu neka jih, poznajemo takove.

Kod svakoga novoga učevnoga predmeta ima učitelj počimati sa shodnim k tomu uvodom, dočim se je, koliko najviše moguće, opetovalo ono, što učenici već znadu, da jim se što bolje u pamet uciepi. Ja ću cielo ovo postupanje ocrtati u granicah, smatrajući se pred učenici u školi.

Mila djeco! danas sam vam nakan opet o jednoj česti slovničkoj govoriti; nu prije nego li na taj posao predjemo, ponovit nam valja sve ono, što smo se dosele učili i naučili. Tu sliedi opetovanje.

Sada, pošto sam se uvjerio, da vas je pretežniji broj u znanju čvrst, preći ću na novi predmet današnje obuke.

Učitelj postoji. — Jel' te djeca! vi bi rado znati, što ja sada mislim. A znadeš li to ti Ivane? a ti — ti? — Dj. Neznamo. — Ali Filipe! znam li ja, što ti misliš? — Neznate. — A što bi ja morao učiniti, da bi vi znali, što ja mislim. — Ti Gjuro!? Vi bi nam g. učit. morali to kazati. Uč. Dobro, vidiš ti si pogodio, nu ja ću jošte primjetiti to, da bi ja vam to morao kazati, ili na tabli napisati. Indi Gjuro, bi li ti znao, što ja mislim, kad bi ti ja napisao? — Bi. — Ja ću vam dakle kazati i napisati, što sam mislio.— (Uč. izreče svoju misao i odmah napiše). n. pr. *Učitelj uči učenike.* Što sam napisao — čitaj ti — ti! Sad znadete, što sam ja mislio; nu ja niti vi neznate, što je naš Filip mislio — s toga ded' nam ti Filipe svoju misao odkrij. Filip. *Ja stojim.* Učit. Dobro, ja ću i to na tablu napisati.

Sada znademo, što sam ja i Filip mislio; nu s tim nećemo se mi danas udovoljiti, da samo znademo, na koj način moći je tudje misli saznati, već ću ja vas naučiti, da se ono, što mi mislimo, kada budi podpuno napišemo, budi izreknemo, zove stavak, izreka,

Digitized by Google

riek i t. d. — Kako se zove? Što je stavak itd.? Ili, djeco! pazite mi možemo kraće i bolje reći: *Misao riečmi podpunoma izražena, zove se stavak.* A što se zove stavak? Djeco! rekosmo i napisasmo, da samo misao *podpuno* riečmi izražena jest stavak. Što će to reći podpuno? Slušajte i pazite. Ja ću isti taj stavak napisati, nu malo drugčije. (Uč. napiše.) *Učitelj učiti učenik.* Proštij to! Je li ti to sada razumiješ, ako ti ja ili napišem, ili izustim takav nesmisao?— Vjerujem ti diete moje, ta i nemoguće mi je razumjeti, kada tako govorim; vi bo neznate, da li ja mislim i hoću reći: „Učitelja uči učenik" ili „učitelj uči učenika" ili „Učitelj uči učenike". Dakle došli smo na ono, zašto se mora kazati podpuno ili skladno, ili da nesmije nijedna potrebita čest stavka manjkati, kao n. pr. nebi valjalo Učitelj učenik itd. Toga radi ima biti misao kakova? i kako ju imamo izustiti —? — a kako napisati? — Zato si imate upravo onako, kako sam na tablu napisao „Stavak je misao itd. u pamet utuviti! — Nu djeco, da nam bude smisao ili hoćemo reći stavak, ma i najkraći bio, uviek podpuno riečmi izražen, treba nam vazda najmanje dvie rieči u stavku i to: *jedna* rieč, koja označuje osobu ili stvar, o kojoj se govori, pripovieda, niječe itd., i *druga*, koja nam pokazuje i označuje, što ona osoba ili stvar, o kojoj govorimo, čini — nečini itd. itd. Djeco! evo vidimo pred sobom na tabli stavak, hajde dakle idimo iztraživati, gdje je ovdje ona rieč, o kojoj govorimo, da nješto čini. Martine! bi li ti znao naći ovdje onu osobu, koja šta čini. Dj. „Učitelj". Tko šta čini?— Učit. A što čini učitelj? — „Uči." Dobro. — Sada dočim ste dobro pogadjali i odgovarali na ova moja pitanja, naučiti ću vas kakovo ima slovničko ime svaka ova rieč te pamtite: ona rieč, o kojoj govorimo, da što čini i t. d. u stavku zove se *podmet.* Kako se zove i t. d. A ona *rieč*, koja pokazuje, što podmet radi itd — zove se *pogovor*, kako itd. Ponovite to sve! Djeco, gdje je sada u našem stavku podmet? — a gdje pogovor? što je *učitelj*? — a što *uči*? itd. Nu od vas će me možebiti tko zapitati, a čemu gospodine učit. ona rieč *učenike*? — Ali da ga ja pretečem, evo mu bez pitanja odgovor.

Ja sam doduše rekao, ako hoćemo, da bude stavak valjan, jasan i dobar, treba nam najmanje dvijuh riečih; nu nisam zato rekao, da jih više nesmije biti. — Vidjeli ste, kada smo si želili razbistriti onaj gornji stavak, to smo morali u stavku pitati: „Tko

Digitized by Google

uči? učitelj uči, a koga uči? Učenike". Eto na pitanje *koga* stoji padež? Četvrti. To vam se zove četvrti padež ili i *dopunjak*. Kako se zove itd. Gdje je u ovom stavku dopunjak? itd. N. pr. ja ću napisati „Ružica bere ruže". Pitaj se Stjepane! Tko bere? Ružica bere. Što bere? Ruže. Gdje je ovdje predmet, o kojem se govori? Ružica. Učit. Kako se toga radi zove? Podmet. A što se o njoj govori, — da bere; kako se to slovnički zove? Pogovor. A gdje je 4. padež ili dopunjak? Dj. Ruže. — Ha! na um mi pada, žašto si se ti Stjepane pitao, što bere, a ne koga bere? Jer su ruže neživuće.

Učit. Jošte imademo na tabli stavak, što no ga je Fil. mislio. Sada idemo taj pretresivati. Dakle F. „Ja stojim", o kom se tude govori, da šta čini? — A što čini? — Je li to indi stavak? Zašto? Gdje je podmet, a gdje pogovor?

Djeco! na koncu zapamtite si jošte sliedeće: Stavci onakovi, u kojih je samo ona rieč ili stvar, o kojoj se govori, naime podmet, zatim ona rieč, koja što o podmetu tvrdi, niječe itd. naime pogovor, takovi stavci zovu se jednostavni. — Kako se zovu? — Zašto? itd, n. p. Ja ljubim vas. — Vi štujete mene. itd. Kakovi su to stavci? Zašto? — Nu djeco, mi možemo i o više osobah ili stvarih na jedanput to isto reći ili zanijekati, to jest u jednom jeditom stavku može biti više podmetah, a jedan pogovor. n. p. Otac, mati i sestra šeću se. — Hrvat, Slavonac i Dalmatinac ljube se. — Kakovi su to stavci? — Sastavljeni. Koliko ima podmetah? a pogovorah? Gdje su podmeti? a gdje pogovor? — Nadalje djeco možemo o jednoj osobi ili stvari različita reći ili nijekati; dakle u jednoj jeditoj izreci ili stavku može biti samo jedan podmet a više pogovorah, n. p. Učenik sjedi i piše. — Učitelj hoda, promišljava i uči. — Spasitelj je umirao i govorio itd. Gdje je podmet, a koliko ima ovdje pogovorah i koji su? — Napokon djeco možemo o više osobah ili stvarih mnogo koješta tvrditi ili ne, indi može u jednom stavku biti više podmetah i više pogovorah. n. pr. Učitelj i učenici stoje i pjevaju. — Guska i patka hodaju, plivaju i lete. U svih ovih slučajevih zovu se stavci sastavljeni. Kada je stavak sastavljen? Napokon djeco! svi, koli jednostavni, toli sastavljeni stavci mogu biti goli ili nagi — nakićeni i prostranjeni. Kakovi mogu biti? itd. Goli stavak jeste onda, kada niti podmet niti pogovor neima uza se nikakovih pobliže opredjelujućih riečih, kao u svih gore navedenih.

Digitized by Google

Sada sliedi uporavljanje. Način, kojim učitelj prelazi s predavana jur učiva na praktičnu stranu u knjizi t. j. na uporabu, može raznolik biti i to sad ljepši, zanimiviji i za djecu ugodniji; sad opet taman i hladan, kako je već mašta učiteljeva. Ovdje neka služi sliedeće. Vidite djeco, pisac ovih čitankah, koje vi sobom nosite i iz njih se učite, imao je u svojoj učenoj glavi puno svakojakih mislih, te nam ih je evo u čitanci poredao i napisao.

Otvorimo indi stranu 76., ti Martine čitaj štivo 58. do prve točke. — Kaži mi o kom se ovdje pripovieda, da što čini? O vrtaru. Kako se onda zove ova čest stavka? Podmet. Franjo! deder nam ti potraži onu rieč ovdje u stavku, koja nam pokazuje, što je vrtar činio? Posadi. A to ima kakovo slovničko ime? Pogovor. Ima li ovdje 4. padež, ili što se inače zove dopunjak, Cirile? Ima i jest drvo. Uč. Indi „vrtar posadi“, to su najbitnije čestice ovoga stavka, te da bi samo ove rieći u stavku bile, kakav bi to stavak bio Metode? — Goli i nagi stavak. — A zašto? Jer ovdje neima niti podmet, niti pogovor nikakove riečice uza sebe, koja bi ga pobliže opredielila. Nu buduć je ovdje i podmet i pogovor pobliže opredieljen, kakav je to onda stavak? Nakićen. Koj je stavak nakićen? itd. Ovako se redomice i dalje postupa od stavka do stavka neizbjegavajuć ni onoga, što učenici već znadu o slovnici.

Ovaj pokus namienjen je drugomu razredu, toga radi nesborim obširnije o stavcih, jedno stoga, što obširnost niti nespada u II. razred, a drugo opet s toga, što daljnu savršeniju uputu naći može svatko u pomoćnih knjigah. Pred očima sam imao upravo samo taj ciľj, da čitatelju pokažem prvobitni postupak sa stavci. — Još mi se čini od potrebe i to napomenuti, da učitelj što prije i sigurnije pred očima lebdeću mu svrhu poluči, vazda razmišljati i nastojati mora onamo, da odabere takove načine, kojimi će si svaku učevnu tvar olahkotiti, te što skorije učenikom svojinom učiniti. Ovakovi su bez dvojbe iz cielega predavanoga gradiva načinjena i van uzeta pitanja i zadaće. Dakle ovdje bi moći po prilici sva pitanja i zadaće izvaditi i sastaviti.

Pitanja. Što je stavak? — Što mora biti u stavku? — Što je podmet? — Što pogovor? — Kada stoji uz podmet i pogovor jošte 4. padež, kako se to onda slovnički kaže? Kako se zovu oni stavci, gdje je samo jedan podmet i jedan pogovor? Kako se zovu

Digitized by Google

oni stavci, u kojih je samo jedan podmet a više pogovorah? itd. — Kakvi mogu biti stavci i jednostavni i sastavljeni?— Koji su stavci goli? itd. —

Zadaće. Napišite sliedećim podmotom pogovore: Gora, zvono, mati, livada, jelen, trava, zlato. — Napišite sliedećim pogovorom podmete: Jede se, kupuje se, peče, hladi, prede, gamže. itd.— Podbrišite mi u sliedećih stavcih podmet jedanput, a pogovor dvaput: Riba pliva. Ševa poletava i pjeva. Otac i sin oru. Mati i sestra sjede i predu. i t. d.

Napišite mi više stavakah, u kojih će biti jedan podmet i jedan pogovor! — Napišite mi više stavakah, u kojih će biti samo jedan podmet a više pogovorah! — Napišite mi napokon takovih stavakah, u kojih bude i više podmetah i više pogovorah.

Nakitite mi sliedeće stavke: Sunce grije. Srdce bije. Zemlja rodi. itd. — Načinite mi iz sliedećih nakićenih stavakah gole ili nage, t. j. izpišite van podmet i pogovor! Finije platno pravi se iz lana. Mukom i trudom odgajaju se malahna djeca. Svagdanji kruh pribavlja se djelom. Moj mladji brat piše vrlo liepo. itd. — Izpišite mi u zadaćnice vaše iz štiva N. N. same gole stavke. itd. itd.

Ovakove i tim podobne zadaće može učitelj ponajprije ustmeno zadaviti učenikom, a poslje zadaje jim pismeno u njihove zadaćnice budi, da kod kuće, budi da u školi izradjivaju. Glob.

Dopis.

U Osieku prve polovice studena. — Čekao sam, nadajući se, da će se koji drugi pera latiti, da naš godišnji sastanak opiše. Nu videći, da se sa svih stranah šuti, i bojeći se, da opet koje nepozvano pero u drugom kojem časopisu o njem neuzpiše i s drugoga gledišta neprosudi — latih se pera evo sám. — Ovogodišnja sjednica učiteljska škol. kot osiečkoga držana bi dne 25. rujna u dolnjo gradskoj gl. učioni, prije koje su svi sakupljeni sv. misi i zazivanju Duha sv. u župnoj crkvi prisustvovali. Prisustvovaše nas 7 učiteljah 4 učiteljice glavnih, 2 učitelja i 1 učiteljica osieč. trivijalnih i 1 kateketa (drugi bjaše odsutan u Djakovu na duhov. vježbanjah), naipokon od seoskih trojica, izmedju kojih 1 kao gost. Ukupno dakle prisutnih 17, a odsutnih 6 neračunajuć u ove sveštenstvo (župnike ili ravnatelje seoskih učionah). Predsiedao je visokouč. i preč. opat i

Digitized by Google

kot. nadz. dr. Jakov Hegedušević, otvoriv sjednicu shodnim govorom. Poslje toga bjaše kot. bilježnikom na 3 godine per acclamationem ravn. uč. Truhelka odabran, te se pristupi umah k riešavanju zadatih pitanjah. Na 1. p. (koje fisičke pojave i kako treba predavati?) odgovoriše pismeno njih petero. Na predlog predsjednikov odlučeno bi, da se samo tri izradka čitaju, te da se o njih, ako bude od potrebe vieća. Ponajprije čitaše riešenje g. Streitenberger ml., koji se više s nabrajanjem pojavah i potrebom razlaganja bavio, dočim za njim čitajuća gspč. Valentovićeva pojedini pojav djeci methodički razjasniti se je trsila. Na primjetbu predsjednikovu, da bi se imao pri predmetu veći obzir na način sveobćega predavanja otih fisič. pojavah uzeti, čita bilježnik svoje riešenje, koje je u tom smislu izradio, navadjajuć korist i potrebu takova znanja u praktičnom životu, u gospodarstvu i obrtu, pače i kao polugu vjerozakonske obuke, dočim se razjasnivanjem otih pojavah praznovjerju podsieca korenje. Glede methode scieni, budući je čitanka za 4. razred podosta s jedne struke (kao što je ova) obširna, s druge oskudicu trpi; s toga nebi se moralo sa fisičnom strukom toliko dangubiti, ali, da podpuno svaki pojav učenici razumiju, trebalo bi sve u kojem članku navedene pokuse prije čitanja praktično mladeži na oči pokazati, te cieli hod, posljedice svakog čina svojimi riečmi summirati. Naravno, da se mora prije učitelj svimi potrebitimi sredstvi, kojih za svaki eksperiment treba, poslužiti i mali museum sam si priskrbiti. Pokazav toplo- ili tlakomjer, navadjajuć djecu na pojave te učinke tlaka i topline, prije će shvatiti, nego li ako članak stoputa čitati dadeš. Oba bi imala svaka občina za školu nabaviti. budući je jedan i pri svilogojstvu neobhodno potrebit. — Na 2. pitanje (kako se ima u pučkoj školi gospodarstvo naučati?) odgovoriše trojica (g. Šimoković, Humel i gdč. Götzeova), čitajući svoje izradbe, koji su važnost te obuke praktičnim smjerom (u vrtu) priznali. G. predsjednik je toga mnenja, da od okolnosti, je da li učiona posjeduje vrt ili ne, ipak se praktična obuka s vida pustiti neima. U poslednjem slučaju savjetuje učiteljem, da se posluže drugim vrtom ili vlastitim ili tudjim, da navode mladež, kako će si sama kod kuće u vrtu ili dvoru male vrtiće za pokuse ustrojiti, pače da cieplenje i u školi na odkinutoj grančici pokazati može. Na svaki način pako zauzet će se kod grad. poglavarstva, da ovo škol. vrtove, koje dosad poslužnici uživaju, učiteljem za školske svrhe ustupi. Na 3. pitanje (kako se ima šk. obuka spojiti s gojitbom?) odgovori pismeno g. Pakšec; na što reče bilježnik, da se sasvim slaže s načeli g. Pakšecom navedenimi, navodeć, da učitelj ne samo moralisiranjem na srdca učenikah djelovati može, pače da su mu k tomu u pomoć svi ostali predmeti. Čitani ulomak iz njegova izradka sadržaje ove misli: Svaki predmet učevni može učitelj upotriebiti na uspješniji odgoj mladeži u obće i na pribavljenje gdje-

Digitized by Google

kojih čudorednih krepostih. Na mjesto suhoparnih i k ničemu nevodećih primjerah, neka se rabe onaki, koji su dobrom u tome polugom. Želiš li naučiti djecu na štednju i odučiti od razsipnosti, zadavaj im slične zadaće: koliko pijanica zapije na tjedan, na godinu, za 5—6 god., koliko bi dangubica steći mogao, da radi i u ona 2—3 sata, koje samo onako ili suvišnim snom proljenčari; koliko je diete zahvalnošću roditeljem obvezano uvidi bolje, kad se sav trošak roditeljah brojevi naznači itd. Pri krasopisu naučit će djeca točnost, čistoću . . . . nemogu sve da navedem, inače bi sav članak izpisati morao; vješt učitelj shvatit će, kud je riešavatelj šibao. Takovim načinom mogla bi se djeca obogatiti krepostmi, kao što bi se njim mahne odstranjivati imale. Budući pako naša mladež više manah u učionu donosi, nego li krepostih, predlaže, da se u svih povećih gradovih odhranilišta za djecu od 3—6 god. ustroje. Na 4. pit. (kako se ima bibl. poviest rabiti?) odgovori kateketa g. Stiić, pročitav svoj izradak i onaj odsutnog gornjo-gradskoga kollege.*) Za tim čitane su dvie naredbe: a) uslied koje se gorn.-gr. gl. učioni prelaz samo do 3 razr. uvesti ima, dočim ravn. učitelj Lehmann u 4. ostaje. Tom prigodom mnije preč. g. predsjednik, da budući se ta iznimka samo gornjeg grada tiče, imala bi se i u dolnjem uživotvoriti, da ravnaj. učitelj u 4. razr. ostaje. Ali dotični ravn. uč. Truhelka izjavi se, da u interesu zavoda prelaza neželi; u interesu pako osobnostih željeti ga mora i obreče drugom prigodom izkustva svoja pro i contra prelazu na vidjelo iznieti. (Valjda u Napredku?) Drugi dopis tiče se učiteljah namještenih i neosposobljenih. Zatim interpelira ravn. Truhelka g. predsjednika glede obuke u risanju. Stvar se ima ovako. Gradsko poglavarstvo plaća od mnogo godinah jednoga gradskoga učitelja risanja, koji vuče plaću kao svaki redoviti učitelj i još njekakav osobni prilog. Za to podučava nedjeljom možda po 2 sata do 20 šegrtah i četvrtkom njekoliko gimnasijalacah. Već u početku ustrojenja naših gl. učionah obratilo se bjaše ravnateljstvo na više oblasti, da istoga učitelja pozovu, neka obučava u risanju i mladež gl. učionah. To njekako zaspalo, jer učitelj se izgovaraše, da neima u dotičnih učionah prostora; akoprem je uč. T. bezplatno učenike 4. rz. u tom obučavao, uvidiv potrebu i korist risanja za mladež, koja se najvećma obrtom posvećuje. G. predsjednik uvaživ te predloge obeća, da će potrebni korak kod poglavarstva učiniti, da se isti učitelj primora. U drugom slučaju povjerit će se obuka u risanju jednom od vještih učiteljah svake gl. učione uz primjerenu nagradu, koju bude moralo poglavarstvo dopitati. Napokon se povede govor o kot. knjižnici i to treći put u kot. sjednici, nu uspješnije nego li prošlih godinah. Prije 3 godine propade predlog, da se utemelji; lani izabran bjaše odbor,

*) Čini nam se, da bi bio praktični u toj struci pokus sdjecom umjestniji! Ur.

Digitized by Google

ali se ništa učinilo nije, jerbo uzprkos zaključku njeka su gospoda prosvjedovala, što većina ju htjede imati u unutrnjem gradu, kao u sriedotočju a ne u gornjem, koji je osobito za vanjske učitelje neshodan, napokon nadati se je, da će se sl. poglavarstvo laglje sklonuti u gdjekojoj gr. kući jednu sobu za nju ustupiti. Budući se g. ravn. Lehman sbog bolježljivosti na predsjedništvu iste knjižnice zahvali, bude nov odbor izabran, naime: predsjednikom Truhelka, blagajnikom Dugački, tajnikom Štreitenberger, knjižničarom Hummel, a odbornikom Pakšec. Truhelka pročita pravionik, koji se zasada prima; do godine prigodom gl. sjednice može se prekrojiti. Svaki obeća 2 for. na godinu prinašati, knjigah na dar dati i dobročinitelje tražiti. G. predsjednik prednjačio nam odmah dobrim primjerom, te poklonio u tu svrhu 20 for., na čem mu ovdje javna, srdačna zahvalnost i iskreno: Živio! Tim se sjednica zaključi. — Novi odbor držao je već sjednicu, knjige i prinesci se kupe, poglavarstvo je zamoljeno za podporu i sobu, i za sada je naručeno 10 razl. pedag. časopisah hrvatskih, slovenskih, srbskih i njemačkih. — Na skoro više o djelovanju knjižnice, ako dopustite, da joj bude „Napredak" organom. (Drage volje. Ur.)

—he—

Viestnik.

— Njeg. Preuzvišenost preč. g. biškup Jos. Jur. Strossmajer podario je znamenitu svotu od 1000 for. družtvu na podporu siromašnih gimnasijalnih učenikah u Varašdinu.

— (Novi članovi „učiteljske zadruge) *a*) utemeljitelji: častni sbor duhovne mladeži sjem. nadbisk. u Zagrebu; g. Gjuro Rožman učitelj u Cvjetkovićih; — *b*) redoviti: p. n. gg. Franjo Šic katek., Stjep. Hudec učit. Kvir. Vidačić učit., Drag. Somogji učit., Stjep. Riegler učit. (svih pet u Križevcu); Vjek. Teppeš učit. kod sv. Ilije na Obrežu; u Osieku Ant. V. Truhelka ravn. učit.. Ant. Streitenberger učit.. Jur. Šimoković učit., Ant. Felingstein učit.; gdčne: Slavka Oblakova, Marija Kristova i Mandaljena Šreplova učiteljice u Osieku.

— Presvjetla gospodja grofica Jelisava Draškovićka podigla je u svom gradu Bukovcu o svom trošku učionu za mjestnu i okolišnju žensku mladež. Tom učionom upravljaju po volji visoke utemeljiteljice sestre milosrdnice iz Zagreba.

— Književnost. (Poziv na predplatu). K mojoj sbirki hrvatskih spisah za mladež, koje izdati namjeravam, i od kojih sam njekoje već izdao, izdat ću još i sbirku igrokazah za mladež; i započimljem ju s tri izvorna komada od ravnatelja u Osieku g. A. V. Truhelke, koje se već pod tiskom nalaze.— Meni se ova struka književnosti za mladež veoma važnom čini. Čitanje takovih zanimivih spisah ugodna je i koristna zabava, pa djeluje veoma blagotvorno kako za buduće čitanje, tako i za razvoj umni i ćudoredni; a dragovoljno učenje takovih igrokazah vježba i oštri pamet, predstavljanje pako njihovo u domaćih krugovih potiče mladež što silnije, da si usvoji pristojno ponašanje, lako kretanje, i slobodno javno bjesedovanje, koje je od t like važnosti za kašnji gradjanski život mladeži. S ovom koriščú neda se ni iz daleka prispodobiti korist naučenih pjesamah i pojedinih štivah. — Od uspjeha, što ću ga postići ovim prvom

Digitized by Google

svezkom, zavisi, da li ću ovaj podhvat u jedno — ili dvomjesečnih rokovih nastaviti; te u tu svrhu pozivljem ovim na predplatu ove prve sbirke hrvatskih igrokazah za mladež. — Ova sbirka sastojat će iz deset svežčićah, svaki po 2—3 igrokaza, koji će se i pojedince po 30 novč. prodavati. Oni pako, koji se na cielu sbirku naprvo predplate, dobit će ju za 2 stot. 50 novč. — Predplata i dopisi molim da se plaćeno šalju na Lavoslava Hartmána knjižar u Zagrebu.

Natječaji.

Na gl. djevojačkoj učioni u Karlovcu mj. učiteljice s god. pl. 300 st. i 6 hv. drv. s pravom na pomaknuće u višu plaću 350 st. 6 hv. drv. Molbenice imadu se do 20 pros. o. g upraviti po veleč. g. Mat. Žubčiću podj. i žup. kao kot. škol. nadzorn. na vis. kr. namj. vieće. — Na djevojačkoj učioni u Virovitici mj. učiteljice s god. pl. 210 st., 60 st. stanarine i 6 hv. drv. Prijava do 20. prosinsa o. g. na veleč. g. Ivana Grgesinu, podj. i žup. u Turnašici. — Na Vinici (kot. varažd.) mj. učit. i org. s god. pl. 315 st., 12 hv. drv., užitak oranice od 8 ralih, bezpl. stan i štolar. pripadci. Javit se treba do 15. pros. o. g. veleč. g. Stj. Vukoviću podj. i žup. u Ivancu. — U Remetah (kot. zagreb.) mj. učit. i org. s god. pl. 315 st., 1 i pol rali vrta, 60 st. stan. i 12 hv. drv. za učit. i učionu. Prijavit se do 20 pros. o. g. preč. g. Jos. Šuškoviću kan. zagr. kot. škol. nadzorn. — U Slabinji na grč. izt. učioni mj. učit. s god. pl. 126 st. 6 hv. drv., bezpl. stan. i vrtom od 1476□ hv. Prijavit se do konca o. m. na sl. c.k.2. bansk. puk. u Petrinji.

Za udovu pokojnoga Rožića:

G. Ivan Vitković uč. u Klenovniku 50 novč. — Čini s prijašnjimi svotami 46 stot.

Poziv na predplatu.

Jošter jedan broj, koj ima izići dne 15. pros. o. g., i njim završuje „Napredak“ šesti svoj tečaj. — Pozivamo s toga p. n. svećenstvo, učiteljstvo i sve prijatelje naše knjige, da neuzkrate u rodoljubju svom i dalnje podpore, kojom bi „Napredak“ školski providjen — mogao nastupiti novom godinom sedmi tečaj svoj. — Smjer ovoga lista ostaje isti, kao i prošlih godinah, te će vjeran tomu zastupati prave interesse pučkoga školstva obzirući se vazda na zahtjeve didaktičke, koji u novije doba znatno se pomaljaju. Mi s naše strane ostat ćemo vjerni našemu poslu te radje činom zasvjedočiti, što bi mnogi rado, da unapred obećamo.

Predplata na cielu godinu iznosi za Zagreb 2 st. 50 nč., a s poštom 3 st. Četvrtgodišnja predplata se neprima. — Tko od gg. učiteljah nebi mogao odmah predplate poslati, neka se bar tečajem ovoga mjeseca najavi, da moremo bez težkoće list odpremati. Napokon učtivo molimo onu p. n. gg., koja nam bud' cielu predplatu, bud' doplatu za ovaj tečaj, što no će sada nà izteći, ili za prijašnje duguju, da nam ju do svrhe ove godine nefaljeno pošalju. —

Predplatni listovi šalju se „franko“ na

Uredničtvo „Napredka“ u Zagrebu.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Broj 24. U Zagrebu, 15. prosinca 1865. Tečaj VI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku. — Ciena mu je 2 stot. 50 nov. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Povjestničke crte o školarstvu u Hrvatskoj.

Od Iv. Tklć.

(*Konac.*)

Kraj zagrebačke gimnazije bjahu u Hrvatskoj utemeljene gimnazije jošter u Varaždinu (1678), Požegi (1699), Senju (1725), Križevcu (1675), u Osieku i Karlovcu.

Godine 1773 bjahu Jezuiti u Hrvatskoj dokinuti; a njih zamiene učitelji što duhovničkoga staleža, što svjetovnjaci.

Da je u višerečenih gimnazijah latinski jezik bio naučnim predmetom, to niti nije treba napomenuti, jer se bjelodano vidi, što svi oni učenici, koji su polazili jezuitske učione u Hrvatskoj, slove kao latinski pisci. Kakove pako posljedice imale su gledeć na narodnost, progovorit će nam g. Antun Mažuranić: „Posljedice ovih školah veli on, bjahu u narodnom obziru za nas vrlo porazne; još prije njekoliko godinah skoro nitko nije znao za stariju literaturu hrvatsku n. pr. za Gundulića, Zrinjskoga itd., a tko je što za nju i znao, nemogaše je razumjeti; vrlo riedki umjeli su čitati stara hrvatska i bosanska pisma, listine i povelje, zakone itd. i ovi riedki bjahu držani kao njekakvi čudni i neobični; većina učenih Hrvatah nije ni znala, da su Hrvati, a i oni, koji su se držali za Hrvate, nisu hotjeli Hrvatah iz drugoga kraja priznati za Hrvate. U ovih školah odhranjivali su se domaći sinovi na tudjinski način, kao pravi tudjine, i to ne samo po tom, što im se ništa nije predavalo iz slavjanskoga jezika, nego

Digitized by Google

još većma po tom, što se je s prevelikom zanešenošću za ljepotom latinskoga jezika mladićem ulievala mrzost pram narodnomu, tobože barbarskom jeziku. Tim nije čudo, što ni najbolji ni najučeniji naši ljudi nisu mogli skladno ni ugladno ni deset riečih progovoriti naškim jezikom; nije čudo, što su gdjekoji naši, inače visoko učeni i mnogo cienjeni Hrvati tim neprijateljskim duhom u školah opojeni marljivo nastojali, da bez svakoga milosrdja unište svakojaka stara, možebit od najveće važnosti hrvatska pisma, a osobito ona, koja su po starohrvatskom načinu, glagoljskimi slovi pisana bila, i to sa svim u dobroj nakani, da zataru uspomenu toga barbarstva medju našim narodom, i da nebudu morali kada pocrveniti od srama pred kojim tudjincem, ako bi spazio, da stara hrvatska pisma nisu pisana uljudnim latinskim, nego barbarskim hrvatskim jezikom! Jednom rečju: ove škole zavedoše nas u narodnom obziru tekar u pravo barbarstvo! Nu to nije ni moglo biti drugačije, jer dočim se je najviše nastojalo oko nauka latinskoga jezika, zapuštali su se drugi nauci, koji, da su i najbolje bili predavani, nisu mogli imati upliva na narod, za koj su bili, kakono vele, hermetički zatvoreni latinskim jezikom. Kroz ove šhole prošavši Hrvat nije od svega, što je učio, ništa mogao priobćiti svojoj materi, sestri i drugim ljudem, koji se nisu bavili u tih školah; niti je imao druge zadovoljštine, van što mu se je neuki sviet čudio, da je svršio desetu, dvanaestu, ili čak trinaestu školu, pa makar ništa neumio hrvatski kazati od svega, što je učio!“ *)

Gimnazijalne učione dakako da nemogahu postojati bez normalnih, gimnazijalnih bo učiteljah nije bila zadaća učiti mladež prva počela čitanja, već samo sposobnjake u toj struci voditi do višega naobraženja; toga radi mora da su uvedene u Zagrebu i normalne učione! — Kada su uvedene, to neznamo; nu da mladje nisu od godine 1669, to se zaključuje iz držane synode pod zagrebačkim biskupom Martinom Borkovićem (1669), koja zahtieva od župnikah, da se pobrinu za pučke učitelje; „curent Parochi, rieči su synode, ut sint Magistri, et scholae, in quibus literae, et singulariter, quae fidei sunt, instruantur.“ Ako se dakle već zahtievalo, da se u pučkih učionah mladež dade na knjigu, da ni njojzi nebudu gimnazijalna vrata

*) Program zagreb. gimn. od god. 1852. str. 15.

Digitized by Google

zatvorena, a to većma u gradovih nastojati se moralo glede toga.— Žensku mladež obučavahu u Zagrebu Klarise, a u Varaždinu Uršulinke. —

Bolje uredjenje školskoga obučavanja začelo se je stoprv za vladanja carice i kraljice Marije Terezije, koja god. 1774 pozva u Beč opata Ivana Felbigera iz Šlezke, što no se bješe proslavio već prije svojom vještinom i neumornom gorljivošću najpače oko uredjenja početnih učionah i učiteljištah. U to doba uvedena je god. 1775 preparandija zagrebačka, na kojoj se budući školnici uvježbavahu u crkvenom pjevanju i orguljanju te pripravljahu za obučavanje mladeži pučke. To je dakako s početka bilo kojekako, dok se nije sve to bolje utro put, k čemu su mnoge umne naredbe nadležnih oblastih pridoniele. U novije doba preustrojeno je učiteljište zagrebačko god. 1849, i god. 1857, kad no je i drugo učiteljište u Djakovu podignuto. God. 1865 uvedena je preparandija za pučko učiteljstvo u Zadru. te kako imamo sada tri učiteljišta u trojednoj kraljevini.

Kakovim su plodom urodile gimnazije pod Jezuiti, napomenuo sam jurve naime, one nam dadoše vrstnih muževah, koji žalibog opojeni tudjim duhom, pisali su djela svoja većinom latinskim jezikom. Ali niti po prognanju Jezuitah (1773), kada su gimnazije došle u svjetovnjačke ruke, nije bilo glede naobraženja narodnoga jezika ni za dlaku bolje, pošto »scheda latinitatis" priečila bi brus narodnoga jezika, »koj pred vnogemi z-plodnoztjum rechih dichiti sze more." Malo i onako domaćih narodnih pisacah tješiti se moralo s Mikloušićem: »Bil je jednoch domorodecz zmed ostaleh jeden, koi imel je goruchu selyu domovini szvojoj po oszvetlanyu narodnoga Jezika diku pribaviti, ali — terszenya nyegova, koi bi selel, ne mogel; koi bi mogel, podpreti nije hotel." *)

Opojeni latinskimi klasici hrvatski učenjaci, težili su jedino za latinštinom, a domaćom knjigom, koja još u povojih bila, kao s djetetom, nisu se htili zabavljati!

Od godine 1830 do 1848 bolje je nastalo vrieme, „Narodne Novine" i „Danica" i njekoliko riedkih knjižicah počelo je krčiti put narodnom jeziku, na koga se od to doba i više obziralo u gimnazi-

*) Mikloušić: Izbor Dugovanj'h. str. 5.

*

Digitized by Google

jah, i da nije bilo nesretne majarske cenzure, već bi prije 48 godine narodni jezik i narodna samosviet pobjedu slavila. —

Kako je pako godine 1848 hrvatski narod zadobio narodan ponos; kako se je trudio za naobraženje mladeži u narodnom duhu; koje je zavode nove od tada utemeljio i koje je borbe glede toga do dana današnjega imao, napomenuti mi nije treba, jer svaki čitatelj to dobro znade.

Katekeza za treći razred.

Devet tudjih griehah.

Čovjek A. bi sagriešio. Upitamo li ga, zašto je grieh učinio, odgovori nam, da je krivcem toga počinjenogo grieha jošte njetko drugi. Zaslužuje li čovjek A. radi toga grieha sam kaznu? — Taj drugi bjaše kriv, da je A. sagriešio. Kako drugi može biti krivcem grieha, što ga njetko počini, za to imademo d e v e t načinah.

Mi te griehe, jer jošte njetko drugi zaslužuje kaznu osim onog, tko je sagriešio, zovemo t u d j e g r i e h e. Kako nazivamo te griehe? A zašto jim kažemo tudji griesi?

Rekao sam prije, da jih je devet, a to su sliedeći:

1. Na grieh svjetovati.
2. Zapoviedati, da tko grieši.
3. Na tudji grieh privoliti.
4. Na grieh nagovarati.
5. Tudje griehe hvaliti.
6. Mučati, kad tko grieši.
7. Tudji grieh nepokarati.
8. Od tudjega dobra dio primiti.
9. Tudje griehe braniti.

I. N a g r i e h s v j e t o v a t i.

Sjetite se starog Izaka. — U svojoj bolesti videći da će skoro umrieti, sazva k sebi svoga starijega sina Ezava, da ga kao prvorodjenca učini baštinikom čitava imutka, i da mu podieli otčinski blagoslov. Kako znate iz bibl. povjestnice, bio je u starih židovah takav običaj.

Digitized by Google

Dakle Izak si naloži sinu, neka ode u šumu, neka ubije tamo zvier i od ove mu komad izpeče; pa kad bude starac komadić pojeo, da će dati sinu si Ezavu otčinski blagoslov.

Kad je stari otac tako svomu sinu govorio, slušala to Rebeka.

Drugi sin zvao se je — kako? — Taj bjaše opet ljubimac Rebekin. Zato čuvši ova rieči starčeve, nije joj se to dopalo; s toga kazivala i ona Jakobu, što da imade činiti. Rebeka dade jare zaklati, i priugotovi jelo poput divjačine, a kožicom obavije ruke i vrat Jakovljev. A kada bjaše sve priredjeno, reče si Jakobu, neka ide mjesto Ezava k otcu.

Starac misleći, da imade pred sobom Ezava, podieli mu otčinski blagoslov. — Da li je radio Jakob, ko što bi se bilo pristojalo poštenu i valjanu sinu? — A je li on tako radio svojevoljno? — Tko ga je na to naveo? — Rebeka mu je kazivala, što i kako imade činiti. —

Kada je Isus primljen bio sa slavjem od puka u Jerusolimu, sakupiše se tamo svi zakonodavci i Farizeji, najokrutniji neprijatelji Isusovi. — „S tim Isusem nemože dulje tako ostati, govorahu oni medju sobom, sav puk nam ode na njegovu stranku. Tuj reče jedan izmedju njih: „da nebude sviet uzanj pristao o tom se moramo što prije postarati, jer pustimo li ga tako raditi, zlo po nas. Moje mnenje bi bilo, da ga damo uloviti i smaknuti.“ — Tako je govorio vrhovni svećenik Kaifa, a narod je pristao na njegove rieči.

Tko je kazivao tim ljudem u sjednici, što imadu s Isusom raditi? — Je li to bilo pravo ili krivo, što jim je Kaifa savjetovao? — A jesu li oni znali o tom što prije? —

Djeco! kada tko komu nješto kaže, da učini, što je zlo, to se veli, da na grieh svjetuje. Kako velimo tomu, kada tko komu kaže, kako imade grieh činiti? — „Na grieh svjetovati.“ —

U prvom primjeru, što sam vam ga naveo o Izaku, tko je ondje na grieh svjetovao? — Koga? A ovdje sam opet kazivao o Kaifi, što? — On jim je svjetovao, da usmrte Isusa, dakle svjetovao je na grieh — koga? — Kako glasi prvi grieh tudji?

II. Zapoviedati, da tko grieši.

Učili smo se u bibl. poviesti, da je kralj David poslao Uriju s listom u bitku k Joabu. Ovaj pročitav list, odredi mu mjesto, gdje

Digitized by Google

je bila bitka najžešća. — Uria poginu za kratko vrieme. — U listu je stajalo: »kralj hoće da bude Uria postavljen na najopasnije mjesto, da čim prije pogine.« A kao što vidismo, Joab je kraljevoj želji zadovoljio. Nu kada se je Joab povratio kući, upita kralja, što je Uria prekršio te uvidi na brzo, da bjaše nevin. Kralj dade Uriju zato pogubiti, da si osvoji njegovu ženu. — Rekli smo, da Joab o tom nije znao, je li on dakle sagriešio? — Što mu je zapoviedao kralj David? — Bjaše li to zapovjed pravedna ili griešna? — David mu je zapoviedao, da grieši.

Djeco! kada komu zapovjedamo, da grieši, to je opet jedan izmedju tudjih griehah.

Ponovi nam ti Ante, kako glasi prvi grieh tudji? — A kako drugi? —

III. Na tudji grieh privoliti.

Kada su se Izraelci izišavši iz Egipta namjestili u pustinji, dao jim je gospod Bog deset zapoviedih, a Mojsija je otišao po te zapoviedi na goru Sinai, i tamo je ostao punih 40 danah. U to vrieme ustali su Izraelci proti komu? — te zahtievali, da jim Aron dozvoli poput Egipćanah praviti krive bogove. — Je li jim Aron to dozvolio? A da nije, na kog bi bili morali čekati dok se povrati! — Što jim bio rekao Aron? Donesite što imate zlata! A za kratki čas si napraviše iz tog zlata, što? — Nije li Aron mogao taj grieh zabraniti? A što je učinio? On je tomu griehu privolio.

Kad njetko kani griešiti, a mi tomu griehu privolimo, što bi ga mogli zabraniti; to je toliko, kao da bi sami taj grieh učinili, a inače tomu kažemo na tudji grieh privoliti.

Kako glasi treći tudji grieh? — Ponovi nam Franjo, sva tri grieha jošte jednom!

IV. Na grieh nagovarati.

Kada je postao Jeroboam kraljem izraelskim, pobojao se, ako puk njegov podje dalje u Jeruzolim, i tamo bude žrtvovao u hramu Gospodnjem, da će se vratit opet k Roboamu, a kraljevstvo njegovo podpast će opet domu Davidovu.

Da tomu što prije doskoči, dade postaviti dvoje zlatnih telićah te reče puku svome; „Nehodite više u Jerusolim, evo vaših bogovah,

Digitized by Google

ovi su vas izveli iz Egipta, ovim se imadete klanjati! — Jeroboam ih je nagovarao, da se klanjaju krivim bogovom. Krivoboštvo jest grieh. K čemu jih je dakle Jeroboam nagovarao? —

Kada koga na grieh nagovaramo, tada griešimo i sami. — Kako glasi četvrti tudji grieh? Koliko smo jih do sada nabrojili? Kaži nam ti, koji je prvi? Ti tamo kaži, kako glasi drugi? itd.

V. Tudje griehe hvaliti.

Čovjek A. uradio bi zločinstvo. Poslje dodje k njemu B. te ga zato pohvali. To zločinca još većma ohrabri, te kod prve prilike opet se upusti u zlo. — Zar mu nije taj B. time, što ga je pohvalio radi zločinstva toliko rekao, neka svoj zanat dalje nastavlja. — Je li imao B. pravo, što je zločinca za njegov grieh pohvalio?

Irud, htijuć židove na svoju ruku dobiti s toga, što se je bojao, da ga radi mnogih zločinah neobtuže caru; dade uhvatiti apoštola Jakova i ubit ga. U potaji propitkivaše, što ljudi o njem govore; a oni mu rekoše, da ga svuda hvale. To ga ponuka te dade i Petra uhvatiti. — Što sam kazao o tih ljudih, što su činili, kada je dao Irud Jakova ubiti? Kako tomu kažemo, kada koga za njegov grieh pohvalimo, kao da je učinio nješto dobra? — Tudji grieh hvaliti. Kako glasi peti grieh? — Ponovi ti Mirko, svih pet!

VI. Mučati, kada tko griješi.

Dva su susjeda. Susjed A. vidio bi svoga susjeda B. nješto zla proti zakonu raditi. Ali on to neprijavi, komu bi prijaviti imao; već zamuči taj grieh, što ga je njegov susjed učinio. Je li on time sagriešio, što je zamučao zločinstvo svoga susjeda? Tko tudji grieh zamuči, griješi i sam. — Kako nazivamo takav grieh? Ponovi ga još jednom. Tko će mi ponoviti svih šest griehah, koje smo dosad izbrojili?

VII. Tudji grieh nepokarati.

Koliko je imao Heli sinovah?

Kako znamo, bili su veoma opaki i razuzdani. — Sviet se je često tužio na njihove zločine. — Heli je to čuo, da i sam jih vidjao često, gdje zlo rade. Nu starac ih je više umiljnimi riečmi pokarao, mjesto, da bi jih bio i kaznio. — Ali tko je za to kaznio njega? —

Digitized by Google

Rieči Gospodina, kojimi je jedne noći Samuela nagovorio, bjahu: Nije daleko dan, na kojem ću suditi Helia i njegove sinove, jer je vidio da griješe, a nije jih pokarao! Što nije Heli činio, a imao je činiti? —

Kakav je to grieh, kad možemo grieh drugoga pokarati, pa ipak toga neučinimo?

VIII. Od tudjeg dobra dio primiti.

Kralj Baltazar stupiv na babilonsko priestolje osmjelio se u svojoj pijanštini zapovjediti, da mu donesu zlatno posudje, što no je već djed njegov iz hrama Jerusolimskoga odnio bio. Oni mu ga donieli, a on, dostojnici, i žene njegove, pili su iz posvećena posudja. Znali su, da je posudje iz hrama, pa su ipak iz njega s Baltazarom pili. Baltazar je griešio, i oni su griešili, i primali s njime dio na tudjem dobru. — A kad tko bere dio na tudjem dobru, kakav je to grieh? Kaži mi, Janko! koliko smo već nabrojili takovih griehah, koje inače nazivamo — kako? — Tko jih znade kazivati?

Prije sam vam rekao, da jih je sviuh ukupno — koliko? — Dakle još nam preostaje jedan. — Možebit ga zna tko, kako glasi?

IX. Tudje griehe braniti.

Filip učinio bi velik grieh. — On je dobro znao unapried, da će time sgriešiti, a uzprkos tomu, učinio je grieh taj svojevoljno!

K njemu dodje njegov prijatelj Josip, pa hoće da ga ukori za to, što je svojevoljno zlo radio. — Treći opet prijatelj Stjepko stane braniti taj grieh svoga prijatelja Filipa, kao da je taj što dobra učinio. On daklę brani, ne griešnika, već njegov grieh.

A to je deveti i posljedni način, kako možemo biti sukrivci tudjega grieha, ako naime tudji grieh branimo.

Koji je deveti i poslednji način, kojim možemo biti sukrivci tudjega grieha? — A zašto se griesi ovi zovu tudji? — Koliko imade tudjih griehah? — Tko mi jih znade na pamet kazati? — Ponovi jih ti još jedanput! ti tam! — itd.

Fr. Kramarić.

Digitized by Google

Prirodoznanstvo u pučkoj učioni.

Od Lj. Modeca.

(Nadalje.)

O vriesnjačah.

Uz crnogoricu, koja zimi četine negubi, ima u šumi i više grmićah sa zimzelenim lišćem, kao što je vriesak (Erica vulgaris, Haidekraut), borovnica i brusnica.

Vriesak je grm visok 1—4', lišće je napramno tronuglo, mesno i zimzeleno. Cviet je zvonast, četvero dielan, pa pruža pčelam obilnu pašu. U pokrajinah, gdje ima malo drvah, služi vriesak za ogriev, i za stelju stoki. Vriesak raste obično na lošu tlu, te pokriva često ciele prediele (vriesišta), gdje nikakova druga bilina neraste.

Borovnica (Vaccinium Myrtillus) raste u šumah i po pustarah. Lišće je jajasto, sitno pilasto, a crvenkasto-zeleni cvietci vise na savitih štapkah. U grmiću ovom ima triesla, te se njim služe strojbari. Plod su crne bobulje. Jedu se priesne, ili se šećerom začinjaju, a i vino se njimi crveni. Usušene izvrstan su liek od prolieva (diarrhoea). Od njih se takodjer peče rakija i vadi dobro modrilo.

Brusnica (Vaccinium Vitis idaea), ima jajasto kožno zimzeleno lišće; cvietni grozd je biel i crvenkast; bobulja je crvena. Raste po šumah i pustih predielih. Bobulje se začinjaju sladorom i rakija se od njih peče.

Osim napomenutih jur grmovah naći ćemo u šumi i drveća u obliku grma. Nu to vidimo samo ondje, gdje je drvo posječeno, pa su mladice iz trčka poćerale; kao što to biva u hrasta, bukve, grabra, lipe, vrbe, itd. Crnogorica pako neizćera nikada takovih mladicah.

Opetovanje! Imenujte sve drveće o kojem bjaše do sada govor. Koji su glavni biljezi njihovih rodovah? Koje nam je drveće osobito koristno? Što smo kazali o raznih smolinah? Čemu se upotrebljava lišće? i t. d.

O presličnicah i paprati.

Sada ćemo se baviti najnižjim redom bilistva, u kojem ćete pobliže upoznati mnogo do sada po imenu vam samo poznatih bilinah,

Digitized by Google

nu kod kojih nećemo naći svih onih dielovah, što no jih nadjosmo n. p. u lale, trešnje ili pako pšenice.

1. Najprije promatrajmo preslicu (Equisetum hiemale) i hvost (Equisetum arvense).

Obe biline razlikuju se medjusobno tim, što imade preslica jaku jednostavnu ili samo na dnu razgranjenu stabljiku, dočim je u hvosta tanka, pa veoma razgranjena stabljika. U prvi mah bi čovjek mislio, da spadaju medju trave ili trstike, jerbo jim je stabljika šupljiva i koljenčasta. Pa su jim i stabljike nožničave a ozgor klasate, Nu dočim neimadu lišća, pa dočim su nožnice u preslice zubčaste a u hvosta grančice člankovite, vidi se jasno, da nespadaju ni u red travah, ni trstikah; motrimo li pako cviet, naći ćemo se jošte više u čudu, jer ih nećemo moći uvrstiti u nijedan od glavnih nam poznatih rodovah (jedno ili dvosupnicah).

Klas, koj sačinjava cviet, sastavljen je od samih smedjastih ljusakah, na kojih visi više žutkastih tobolčićah sa žutkastim praškom, plodom ove biline, što no se obično zove trus. Na taj način neima ovdje ni traga prašnikom, plodnici itd. Ni najvećim povećalom nećemo naći u tih sitnih zrncih trusa ni traga klici; ova zrnca nabreknu sama po sebi, pa poćeraju korien i stabljiku. Trus je, prem nam se čini kao neznatan prašak, ipak veoma umjetan. Svako je naime zrnce obavito zavojito sa četiri končića, koji se kasnije odapnu, pa trus razstepu.

Preslica i hvost rastu po pješčanih njivah blizu vode. Preslicom glade stolari i tokari svoje tvorine, a hvostom svietli se kuhinjsko posudje i kovine.

2. Ovo lišće, što ga držim u ruci, jest od bilja, koje zovemo paprat (Filices). Tri su vrsti paprati u nas obične: Oslad ili sladka paprat (Polypodium vulgare), preprut (Aspidium filix mas) i bujad (Pteris aquilina). Lišće u paprati zove se hvoja. U oslada je hvoja bodkasta, golišava, češljasta. Preprut ima dvostruko perastu hvoju sa izmjenitimi ciepci, a bujad ima hvoju jednolistu, dvostruko perastu. Ciepci su prugasto bodkasti. Pridanak je u oslada pokriven sa pljevastimi ljušticami. Bujad pozna se po dugoljastoj, dvostruko perastoj hvoji; a osobito po tom, što joj se na presiečnom korienu vidi kao dvoglavi orao naslikan.

Digitized by Google

Cvieta ćeš u tih bilinah uzalud tražiti, obratiš li pako hvoju naopako, naći ćeš na naličju ili na kraju lista nagomilana trusa.

Paprat indi necvate kao ni presličnice, već se razplodjuje trusom.

Sladki pridanak oslada vari se kadšto i lieči od prsobolje; preprut se rabi za liek od ojadielice ili pantljike, a iz bujadi vadi se pepeljika.

O mahovih i lišajih.

Mahovi su svim jur poznati. Ovdje jih imade više vrstih, a svi su zeleni. U svih je korienje veoma nježno, a tanahna, koje jednostavna, koje razgranjena stabljika ili batrljica obrasla je gustim jednostavnim sitnim lišćem. Cvieta nećete ni u mahovah naći, već liepe male kutijice, zvane mahovice na čekinjastih stapkah, poklopljene poklopcî. U tih mahovicah nalazi se sitni prašak ili trus, kojim se mahovi razplodjuju. Mahovi pobiraju si hranu svojim lišćem iz zraka, kiše i sniega. Rastu pako na zemlji, drveću, krovovih, kamenju itd. U šumah su mahovi od koristi, jer tlu uzdržaju vlagu; drveću su pako vise od štete, jerbo se u njih drži gamad.

Najobičnije vrsti mahovah jesu: Mašina tronugla (Hypnum triquetrum), koja u šumah raste. Njom punimo modrace i omatamo stakleninu, da se na putu nepotare.

Papratca prosta (Polytrichum commune), koja je u vlažnih šumah poput uzglavja sabijena.

Bradašica pozidna (Barbula muralis) raste svagdje na stienah, zidinah i po krovovih.

2. Mašinam su po obliku veoma nalik lišaji, koji često tako zaodjenu drveće, da se ni kora nevidi. Lišaji su raznobojni, sad smeđji, sad suri, žuti, bieli, nu nikada nisu zeleni. Mnoge su vrsti samo kao krastave bradavice sasvim prirasle uz drvo ili kamen, druge pružaju u vis svoje krpe, a končaste vrsti vise o granah drveća. Tielo lišajah zove se steljka, koja je krastava, listasta ili grmasta. Cvieta neimaju; trus leži kod njekojih u otvorenih zdjelicah ili u sitnih pucetih, kod drugih u zatvorenih sićušnih spremicah.

Lišajah imade više vrstnih. Ovo je gorovez prosti (Usnea barbata). Steljka je nepraviono granata i bradavičasta, a krajne grane su tanahne kao kosa. Raste obično na staru drveću. U nas se nahodi obična plitičarka pozidna (Parmelia parietina). Steljka joj je

Digitized by Google

listasta ili crepovito ljuskava, ponajviše poput ružice razastrta, pa žuta ili narančasta. Raste na staru drveću, daskah itd. Lahko se po tom poznaje; što je liepo žuta, te se može i žutilo iz nje izvaditi.

Obće je jošte poznat dutoglav sobolji (Cladonia rangiferina), koji je s toga tako nazvan, jer se njim sobovi u studenih krajevih hrani. Dutoglav je grmat sa smedjo-bielimi veoma razgranjenimi stapkami. Na kraju ogranakah sjedi glavičast smedjo-crveni trus.

Kada je vrieme vlažno i kišovito, tada su lišaji mekani i kožasti; u sušnom pako vremenu ili u toploj sobi otvrdnu i postanu krhki. Metnemo li od posušena lišaja samo jedan kraj u vodu, to će taj dio omekčati, a ostala će bilina ostati krhka i tvrda. Što sliedi iz toga? Da lišaji neimaju cievčicah, kojimi teku tekućine ili sokovi u bilinah, kao što to biva u bilinah sa pravim cvietom. Mahovi i lišaji neimaju indi cievčicah, s toga se zovu bezcievnjače. Lišaji hrunu dobivaju skoro sasvim iz zraka.

Ovim zaključujemo u ovom tečaju naša prirodoznanstvena razglabanja; premda obrekosmo po svojoj namjeri, da ćemo čitavo prirodoslovno gradivo razrediti po godišnjih dobah tečajem jedne godine to se opet nije dalo toli ogromno gradivo skučiti u prostor ovoga lista; s toga ćemo u dojdućem tečaju nastaviti i završiti.

Dopis.

Iz kot. dolj. miholjačkoga. — Dopis iz našega kotara riedka je stvar, i ako se nevaram, ovo je prvi odkako je odieljen naš kotar od valpovačkoga. Nu nije se tome čuditi. Bilo bi u nas o čem pisati a nemanjka nam ni dobre volje, ali što je najglavnije, toga u nas nije: Nelaju nam, kao što se veli, ni novčići iz žepa, a svakojem se dopisu hoće 25 nč. Sluči li se ipak što važna, naći će se valjda tko to, tko će žrtvovati tih 25 nč. Takva važna zgoda sluči se u nas evo 25. pr. m. kadno se sastade prviput u našem kotaru učiteljski sastanak u Podgajcih, gdje takodjer prviput zasjede predsjedničku stolicu obćeljubljeni naš nadziratelj, velč. g. Ante Regen. Bilo se tu sabralo gospode što domaće, što pako gostih priličan broj. Samo nam je žao, što nas velč. gg. župnici kao ravnatelji učionah, izim jedinog velč. g. Ivana Vlašića, neznam s kakvih uzrokah, neudostojiše prisutnošću. Medju domaćimi počasti ovaj sastanak i pogl. g. Lav. Ittlinger kot. sudac, obće poznati i vrli rodoljub, svojom vriednom osobom.

Digitized by Google

Medju goste pako ubrajamo mčst. gosp. Sl. Maršoa duh. pomoćnika valpovačkog, g. Miju Kebelei-a duh. pom. bogadskog u Ugarskoj; zatim gg. Iv. Markovića i J. Andrakovića učitelja i podučitelja valpovačkog. Predug bi mi dopis bio, da uvršćujem svu prisutnu vriednu gospodu, koja nas udostojiše posjetom, zasvjedočivši javno, koliko im je stalo do prosvjete narodne i promicanja učionah. Samo ću ipak navesti, da su učitelji svi do jednoga, isti stari i nemoćni, potrudili se na ovaj sastanak. Po dovršenoj službi božjoj, koju odčita vlč. g. nadziratelj uz „Dodji duše sveti!“ podjosmo mi učitelji na broju 13 i jedna učiteljica u učionu, gdje dočekasmo velč. g. nadziratelja i inu gospodu liepim pozdravom „Hvaljen budi Isus!“ izpjevavši njekoliko redakah. Gospoda zauzeše mjesta, a jedan od učiteljah pozdravi u ime sviuh vlč. g. predsjednika i zamoli ga ujedno, neka bi se kao poslanik kot. miholjačkog na vis. saboru k onoj vriednoj gospodi, koja se zauzela budu za pučke naše učione, u ime ovoga kotara dobrostivo pridružiti blagoizvolio. Veleč. g. predsj. obeća sva moguća, da će naime i sám tražiti takva družtva i koliko mu sile dopuštale budu nastojati o boljku učionah i učiteljah; na što zaori gromki „živio!“ Po tom pozdravi sakupljeno učiteljstvo srdačnim govorom, stavivši mu ujedno pred oči svrhu sastanakah ovih. A prije nego započe djelovanje predloži isti veleč. g. neka bi si učitelji izabrali jednoga po običaju za bilježnika; i bude izbran g. L. Vrbanić, učitelj sv. gjuragjki. — Za praktično postupanje bjaše opredieljeno: a) Kateket. razlaganje o presv. oltarskom svetotajstvu; što domaći kapelan mč. g. S. Jakić krasno izvede. b) Prakt. vježba iz Početnice br. 59, „Kako se štá radi? Kako šta biva?“ koju izvede g. A. Bek, podučitelj d. miholjački. c) Uporavljenje štiva 88. „Nikola Šubić knez Zrinjski“ iz prve slovn. čitanke ujedno s drugim i trećim člankom jezksl. vježbanjah, što obširno predavaše g. L. Vrbanić. Napokon d) Napametno računstvo od prvih temeljah postupno razvi s djecom gospodin J. Haisler domaći učitelj, pohvaljenim od svih načinom. Poslje toga odpusti velečastni gospodin predsjednik djecu, a učiteljem pročita zadana za izradak pitanja. Nu radi kratkoga vremena nemogahu se odgovori na sva tri pitanja čitati, — dva od prošle godine po visokom namjestničkom vieću stavljena a treće po velč. g. predsjedniku, prošle bo godine neimadosmo zbog poznatih okolnostih sastanak — već samo na treće: „Koji su uzroci pomanjeg učiteljskog ugleda, koji se mjestimice u današnje vrieme pojavljuju?“ prozva velč. g. predsj. L. Vrbanića, neka svoj izradak pročita. Po tom sliedjahu razni predlozi. Velč. gospodin predsj. razloži živo potrebоću knjižnice i predloži, da bi se i u ovom kotaru poput inih, a najnovije u valpovačkom, utemeljila škol. kot. knjižnica; što bje jednoglasno primljeno i povede se razgovor o sredstvih za istu. Mčst. g. S. Maršo, kao knjižničar valpovački ponudi pravila njihove knjižnice, polag kojih ima svaki

Digitized by Google

član na godinu u dva roka položiti 2 stot. Zahvalnošću primljeno i umoljen isti g. da što prije pošalje obećana pravila. Mč. g. S. Jakić predloži, neka bi članovi te knjižnice umolili presv. g. baruna Prandaua, pokrovitelja učionah obih kotarah, neka bi i ovog kotara knjižnicu, kao što je i valpov. pod vis. svoje pokroviteljstvo uzeti blagoizvolio; a g. Maršo primjeti na to, neka bi si učitelji dva povjerenika izabrali, koji bi imali molbu presv. g. barunu podnesti. Oboje s uzhitom primljeno i odmah za povjerenike izabrani I. H. i L. V. učitelji. Molba još nije doduše prispjela zbog njekih okolnostih u ruke presv. g. pokrovitelja; nu nadamo se ovih danah. A pošto se unapred nadamo, da nam ni ove molbe, kao što dosada nikada, gdje se je radilo o dobru učionah i naroda, odbacio nije, nego svagda zaštitio blagom i velemožnom svojom desnicom, zabaciti neće, želimo mu da ga Bog poživi na mnogaja! Pogl. g. sudac obeća odmah 10 stot. u tu svrhu. Slava mu! Time je opet zasvjedočio vrlo rodoljubje svoje. — Velč. g. izjavi želju i nadu, da će valjda i sva vlč. gg. župnici ovog kotara stupiti k ovom poduzeću i odluči ubavjestiti ih o tom. Nadalje uze rieč g. Jakić, kako je težko, dà i nemoguće učiteljem valjano djecu obučavati bez potrebnih sredstvah, koja polag sadanjih okolnostih roditelji ili nemogu ili upravo neće kupovati. S toga predloži, da bi najbolje bilo razrediti na obćinu kao školski prirez, koj bi se imao ujedno s nametom obćinskim pobirati. Pogl. g. sudac dočeka to, izjaviv se, da je to upravo njegovo mnienje bilo, što ga je htjeo da rekne, te da će tako odsele i odrediti u ovom kotaru. U ime česa mu se učiteljstvo unapred zahvali. Povede se rieč i o opetovnicah. Velečastni gospodin predsjednik zapita, kako polazi opetovna mladež iste. Na to njekoji samo izjaviše, da nepolaze opetničari najbolje. Istom prigodom se potužiše učitelji, što nikakve doplate ili nagrade od opetovnicah nedobivaju. G. Maršo reče, da je stigo dopis vis. kr. namj. vieća i već je u valp. kotaru, polag kojega će se revnijim i marljivijim učiteljem nagrade podieljivati. A da će se i opetovnice kod nas još bolje urediti, uvjereni smo, jerbo uz revnoga našega škol. kot. nadziratelja djeluje sjedinjenimi silami i pogl. g. sudac. A kad duh. i pol. vlast složno djeluje, sve je moguće. Dao Bog zaslužili svi učitelji spomenute nagrade! A onim, koji o tom nastoje hvala i slava! Konačno ustade velečastni gospodin presjednik i zahvali se najprije poglaviti gospodin sudcu, a zatim ostaloj gospodi gostom na česti, kojom nas udostojiše. Poglaviti gospodin sudac odvrati, da mu je uvjek milo ovakvo družtvo, te da će i nadalje nastojati po mogućnosti o promicanju učionah i prosvjete narodne. I tada zaglavi vlč. g. predsj. krasnim, do srca dopirajućim slovom ovaj sastanak; nakon čega odpjevasmo carevsku i sjednica bje dignuta u 2 sata po podne. L. Vr.

Digitized by Google

Viestnik.

— Našim čitateljem biti će poznato, da je učiteljski sbor zagrebačke preparandije u svojoj dne 8. veljače t. g. držanoj sjednici viećao, kako da tužnom stanju većine pripravnikah jednom doskoči. Znanó će jim i to biti, da su toj sjednici prisustvovala preč. gg. kanonici Dr. Fr. Račkoi Ivan Mikovića, i da su tom prigodom ustanovljena pravila za utemeljenje družtva, koje će podupirati oskudne pripravnike. Godi nam javiti, da su upitna pravila odobrenje vis. zemaljske oblasti stekla, i da se je družtvo dne 12. o. m. ustrojilo. Preč. g. Dr. Fr. Rački izvolio je na prošnju učiteljskoga sbora privremeno preuzeti predstojničtvo ovoga družtva, pa izposlovavši odobrenje pravilah na dotičnom mjestu ureče na dan 12. o. mjeseca u 3 sata poslje podne sjednicu i pozva u istu mnogo odličnih licah i poznatih prijateljah narodne prosvjete i školstva. — Njegovu se pozivu odazvaše sliedeća p. n. gg. biskup Soić, veliki župani Kuševića i Vukotinovića, kan. Mikovića i Sokolića, nadzornik učionah Jurkovića, gradski načelnik Frigan, podžupan Vončina, grad. savjetnici Hudovski i Urica, odv. Vrbančić, Ferdo Devidé, učit. trg. učione, svi učitelji i katekete preparandije i glavnih gradskih učionah sa ravnateljem Klaićem. Poslje kako bi preč. g. Dr. Fr. Rački razložio bio svrhu ovoga sastanka pročita rav. Klaić odobrena pravila i tada se svi nazočni upisaše na predložene listine za članove ovoga družtva. Ovdje smo imali priliku motriti, što su pravi rodoljubi, koji necincare s krajcarami, kad valja svoje rodoljublje zasvjedočiti. Živili! a Bog jim udielio stostruko, što položiše na oltar pučke prosvjete. Mi ćemo imena tih vrlih rodoljubah u budućem broju navesti, a sad jim izričemo ovim srdačnu hvalu u ime pripravnikah u ime onoga naroda, komu će ovi pripravnici na uhar biti. — Izza obavljena podpisivanja preduzet bjaše izbor desetorice odbornih članovah i to pismeno polag pravila, kojom prigodom većinom glasovah bjahu izabrani sliedeća p. n. gg. Dr. Fr. Rački, S. Balenović, Ad. Hudovski, Sk. Fabković, Fr. Klaić, Slavoljub Vrbančić, Iv. Jurković, Vjek. Frigan, Ferdo Devidé i Iv. Miković. Za zamjenike izabrani bjahu gg. Ferdo Vuksanović, Fr. Šuler i Gustav Habjanić. Zatim bude jednoglasno izabran za predstojnika preč. g. Dr. Rački, za podpredstojnika preč. g. Ivan Miković, a za blagajnika Adolfo Hudovski, komu bjaše odmah predan i novac, što ga njekoja gg. članovi odmah položiše. — Ovom prigodom predade i ravnatelj Klaić onih 100 for. a. vr., što ih je preuzoriti g. stožernik i nadpiskup Juraj Haulik za podporu pripravnikah njemu uručio. Ona svota primljena je sa uzhićenim „Živio blagi darovatelj!“ — Dočim ovomu družtvu najbolji uspjeh želimo, umoljavamo sve učitelje i ostale prijatelje škole i napredka, da pristupom svojim u ovo družtvo isto na korist naše mile domovine uzmnožati i uspješiti nastoje. — Prineske prima ravnateljstvo zagrebačke preparandije i ovo uredničtvo, a imena članovah sa prinosnom svotom objaviti će se u ovom listu i u inih ovomjestnih novinah.

— U subotu dne 2. o. m. u oči sv. Franje Žaver. sabraše se u večer pripravnici učiteljski sa svojim učiteljem pjevanja i glasbe g. Vatroslavom Lichteneggerom pred stanom preč. i velem. g. Fr. Račkoga škol. savjetnika, te mu u čast sutrašnjega imendana izpjevaše njekoliko dolikujućih pjesamah u četiri glasa. I mi kličemo iz dna duše, da nam Gospod uzdrži obće ljubljenoga i toli zaslužnoga našega škol. savjetnika jošter mnogo godinah u zdravlju i životu na ures crkvi, na diku domovini, na dobro pučkoga školstva!

Natječaji.

U Cerniku (kot. požežkom) mj. učit. i org. s god. pl. 336 st. slob. stan i vrt od 100□ hv. Prijava do 20. pros. o. g. veleč. g. Iv. Thaleru privr. škol. kot. nadzorniku i žup. u Požegi. — U Ludbregu m. podučit., s god. pl. 210 st.. bezpl. stanem i 3 hv. drv. Rok prijave do 25. o. m. na veleč. g.

Digitized by Google

Pavla Draganca podj. i žup. Kuzmincu. — U Gvozdanskom (2. ban. puk.) m. učit. grč. izt. s god. pl. 144 st., paušalom 6 st. bezpl. stanom i vrtom od 1394 hv. Treba se prijaviti na sl. c. k. 2. bansku pukov. u Petrinji.

Listovnica.

Gosp. V. B. u J. kod K. — Ciena „Čestitaru“ jest 40 nv. — G. M. M. u V. G. — Novce smo primili.

Poziv na predplatu.

„NAPREDAK“

list za učitelje, gojitelje i sve prijatelje mladeži

započima novom godinom 1866 sedmi tečaj svoj. Tko je od početka pa sve do ovoga časa pratio smjer, kojim taj u našoj trojednici jedini školski list zastupaše interesse pučkoga školstva, bit će se jamačno uvjerio, da je svojim sadržajem raznoliko uticao na promak pučke prosvjete. — „Napredak“ je s gojitbenoga gledišta pučko učiteljstvo sve to bolje upoznavao liepimi vlastitostmi i osobinami pučke mladeži, a u didaktičnom pogledu donosio puno različita učbena gradiva, što no je u prilog bilo, da revni učitelji budu i praktično vješti obrazovatelji omladine, na kojoj sviet ostaje. Svatko, čitajuć pomenuti list, mogao je okrom cvieća, što ga pružaše gojitelju i učitelju tečajem šest godinah, razabrati i korov na puklome polju pučkoga školstva t. j. mane i nedostatke na vidik iznešene, da jim doskoče oni, kojim sveta stvar prosvjete narodnje prinadleži.— Uzprkos slaboj književnoj pripomoći, uzprkos malobrojnim predplatnikom, uzprkos nehajstvu mnogih učiteljah, koji sve do sada bez samosviesti slabo uvažahu pravac ovoga lista i napokon uzprkos mnogim neprilikam, kojimi se boriti morade navedeno glasilo školsko odvažismo se — što Bog dade — na dalnji posao; buduć se tvrdo uhvamo od rodoljubja i razborna uvaženja ljubiteljah naše knjige u obće, a učiteljah narodnih napose, da će malenom doista predplatnom svotom i književno — školskom podporom ne samo obezbiediti dalnje izdavanje ovoga lista, nego i sadržajem ga kitno i bujno zaodjeti. Toga radi preučtivo poživljemo p. n. učitelje na književnu radnju te jih molimo, da nas za dobe izvieste o svačem, što zasieca u djelokrug pučkoga školstva.

Predplatnina na cielu godinu iznosi za Zagreb 2 st. 50 nč., a s poštom 3 st. — Predplatit se može i na pol godine polovinom predplate. Molimo opetovano p. n. gg., koja nam duguju predplatu za ovu i prošle godine, da nam ju što skorije namire. — Predplatnici neka izvole dotičnu svotu poslati u plaćenih listovih na

Uredničtvo „Napredka“ u Zagrebu.

Uredjuje: Stjepan Novotny. Naklada i tisak: Dragutina Albrechta.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google